

JAZYK A POLITIKA
NA POMEDZÍ LINGVISTIKY A POLITOLÓGIE IX.

Radoslav Štefančík (ed.)

Vydavateľstvo EKONÓM

2024

JAZYK A POLITIKA

NA POMEDZÍ LINGVISTIKY A POLITOLÓGIE IX.

Zborník príspevkov
z 9. ročníka medzinárodnej vedeckej konferencie

Fakulta aplikovaných jazykov
Ekonomická univerzita v Bratislave
4. 10. 2024
Bratislava

LANGUAGE AND POLITICS

BETWEEN LINGUISTICS AND POLITICAL SCIENCE IX

Proceedings of the
9th Annual International Scientific Conference

Faculty of Applied Languages
University of Economics in Bratislava
4. 10. 2024
Bratislava

Bratislava 2024

EKONÓM

Organizers of the conference:

Faculty of Applied Languages University of Economics Bratislava
Institute of Political Sciences Slovak Academy of Sciences
Slovak Association for Regional Policy at SAS

Reviewers:

prof. PhDr. Lívia Adamcová, PhD.
prof. RNDr. Robert Ištók, PhD.

Editor: doc. PhDr. Radoslav Štefančík, MPol., Ph.D.

ISBN 978-80-225-5195-3
ISBN 978-80-225-5196-0 (online)
ISSN 2729-8981
ISSN 2729-8973 (online)

The authors are responsible for the content and writing of their papers.

International Scientific Committee

- doc. PhDr. Radoslav Štefančík, MPol., Ph.D. – University of Economics in Bratislava (Slovakia)
- PhDr. Juraj Marušiak, PhD. – Slovak Academy of Sciences Bratislava (Slovakia)
- Mgr. Norbert Kmet', CSc. – Slovak Academy of Sciences Bratislava (Slovakia)
- Univ.- Prof. Dr. Irena Zavrl, PhD. – University of Applied Sciences Burgenland in Eisenstadt (Austria)
- prof. PhDr. Ján Lid'ák, CSc. – Pavol Jozef Šafárik University in Košice (Slovakia)
- prof. PhDr. Alexander Duleba, PhD. – University of Prešov (Slovakia)
- doc. PhDr. Mgr. Josef Smolík, Ph.D., MBA, LL.M. – Mendel University in Brno (Czech Republic)
- doc. Ing. Mgr. Katarína Seresová, PhD. – University of Economics in Bratislava (Slovakia)
- doc. Marina Vazanová, PhD. – University of Economics in Bratislava (Slovakia)
- doc. Mgr. Zuzana Gašová, PhD. – University of Economics in Bratislava (Slovakia)
- doc. PhDr. Irina Dulebová, PhD. – Comenius University in Bratislava (Slovakia)
- doc. Mgr. Nina Cingerová, PhD. – Comenius University in Bratislava (Slovakia)
- Dr. habil. PhDr. Ildikó Némethová, PhD. – University of Economics Bratislava (Slovakia)
- PaedDr. Eva Stradiotová, PhD. – University of Economics in Bratislava (Slovakia)
- PhD Ewelina Kancik-Koštun – Maria Curie-Skłodowska University in Lublin (Poland)
- Mgr. Silvia Adamcová, PhD. – University of Economics in Bratislava (Slovakia)
- PhDr. Jozef Lenč, PhD. – University of Ss. Cyril and Methodius in Trnava (Slovakia)

Programme Committee

Ingrid Jakobovičová – chairman

Ing. Denisa Běčáková

Ing. Viera Vančíková

Ružena Rajecká

OBSAH/CONTENTS

PREDSLOV/PREFACE	13
-------------------------	----

EKATERINA BORISOVA

<i>Pojmy „liberalizmus“, „progres“ a „gender“ vo vede a v politike</i> [Concepts of "Liberalism", "Progress" and "Gender" in Science and Politics]	15
---	----

NINA CINGEROVÁ

<i>Diskurz ako súčasť uvažovania o preklade/prekladaní a preklad/prekladanie ako súčasť uvažovania o diskurze</i> [Discourse as One Way of Thinking About Translation/Translation Process and Translation/Translation Process as One Way of Thinking About Discourse]	21
---	----

NINA CINGEROVÁ – IRINA DULEBOVÁ

<i>Využitie obsahovej analýzy pri rozbere mediálnych textov</i> [Using Content Analysis in the Media Texts Research]	29
--	----

JÁN DEMČIŠÁK

<i>Nomina propria v jazyku konšpiračných textov</i> [Nomina Propria in the Language of Conspiracy Texts]	39
--	----

SIMONA FRAŠTIKOVÁ

<i>Racionálnosť vs. emocionálnosť v konšpirátorskom diskurze</i> [Rationality vs. Emotionality in Conspiratorial Discourse]	52
---	----

JÁN TEODOR GAJDOŠ

<i>Konotácie lexém "demokracia" a „demokratický“ v období „belle epoqe“ Ruského impéria v porovnaní so súčasnosťou v Ruskej federácii</i> [The Connotations of the Lexemes "Democracy" and "Democratic" in the "Belle Epoque" Period of the Russian Empire Compared with the Present in the Russian Federation]	67
---	----

SVITLANA GOLOSHCHUK – JUSTYNA TOMCZAK-BOCZKO

<i>Verbal and Nonverbal Components of Political Addresses by President Volodymyr Zelenskyy (wartime period)</i>	75
---	----

ĽUBOMÍR GUZI

Politická a mediálna realita predprevratového obdobia Ruského impéria [Political and Media Reality of the Pre-Revolutionary Period of the Russian Empire] 86

EVA HÖHN

Mýty mediálnej éry a moc jazyka [Media Age Myths and the Power of Language] 101

FILIP KALAŠ

Quantifying Lexical Shifts in Political Speech: A Corpus-Based And AI-Driven Analysis of Power and Influence 111

IVANA KAPRÁLIKOVÁ

Digital Media Response of Slovak Political Representatives of Coalition to Attempted Assassination of Robert Fico – A Critical Discourse Analysis 126

MARYNA KAZHARNOVICH

Political Communication in the Context of Social Media 139

ONDŘEJ KOLÁŘ – MARTIN DOLEČEK –

ALENA LOCHMANNOVÁ

Narativy pouličního aktivismu v otázkách Palestinsko-izraelského konfliktu: Případová studie Brusel [The Narratives of Street Activism in Palestinian-Israeli Conflict: Case Study Brussel] 148

LINDA KRAJČOVIČOVÁ

The Pragmatic Power of Metaphors: Slovak Political Discourse on the War in Ukraine 167

JÁN KŠIŇAN

Politický jazyk vo volebnej kampani amerických prezidentských volieb 2024 [Political Language in the 2024 US Presidential Election Campaign] 178

JANKA LENČEŠOVÁ

K metodike výskumu eufemizmov v kontexte vojny v Ukrajine [On the Research Methodology of Euphemisms in the Context of the War in Ukraine] 189

JÁN LIĐÁK

Relevancia migrácie vo volebnej kampani 2023 [*Relevance of Migration in the 2023 Election Campaign*] 195

EVA MAIEROVÁ

A Linguistic Analysis of the Trump-Harris Debate on 10 September 2024 208

KATARÍNA MOTYKOVÁ

Preklad a politika. Využitie prístupov diskurznej lingvistiky pri skúmaní recepcie prekladov humanitovedných textov [*Translation and Politics. The Use of Discourse Linguistics Approaches in Examining the Reception of Translations of Humanities Texts*] 223

STANISLAVA MOYŠOVÁ

Inkluzívny jazyk v slovenskom mediálnom diskurze [*Inclusive Language in Slovak Media and Political Discourse*] 233

ILDIKÓ NÉMETHOVÁ

Safeguarding Sovereignty and Security: Hungary's Strategic Leadership in the 2024 EU Presidency 243

DAJANA NOVÁK

Political Discourse and National Identity Construction in the Brexit Campaign 254

ALEXANDER ONUFRÁK

Nejednotnosť v pomenovávaní orgánov samosprávnych krajov na Slovensku v anglickom jazyku [*Inconsistency in Naming the Bodies of Self-Governing Regions in Slovakia in English Language*] 264

OEGA ORGOŇOVÁ

Aspekty sociálnej inklúzie a používanie slovenčiny vo verejnom priestore [*Aspects of Social Inclusion and the Use of Language in the Public Sphere*] 282

ŽANETA PAVLÍKOVÁ

Mäkké zručnosti v politických rokovaniach so zameraním na kritické myslenie [Soft Skills in Political Negotiations with a Focus on Critical Thinking] 292

MIROSLAV ŘÁDEK

Political Propaganda of the Hlinka Slovak People's Party (HSLS) in the Regional Weekly the Trenčan 300

ALLAN JOSE SEQUEIRA LOPEZ

Means of Expression in Daniel Ortega's Speech Regarding the 2018 Massacre in Nicaragua 312

KATARÍNA SERESOVÁ

Metafory v slovenskom politickom diskurze [Metaphors in Slovak Political Discourse] 321

TERÉZIA SERESOVÁ

Interpretácia ukrajinského prezidenta v kontexte vojny na Ukrajine. Prípád internetového média „Infovojna“ [Interpretation of the Ukrainian President in the Context of the War in Ukraine. The Case of the Internet Media "Infovojna"] 333

SZABOLCS SIMON

Jazyková diskriminácia v maďarsko-slovenských politických diskurzoch. Diskriminujúci(?) názov: Felvidék (Vysočina) [Linguistic Discrimination in Hungarian-Slovak Political Discourses. A Discriminative(?) Name: The Felvidék] 348

JOSEF SMOLÍK – PETR JUŘÍČEK

Jazyk české věznice? Porozumění vězeňskému slangu [The Language of a Czech Prison: Understanding Prison Slang] 356

MÁRIA SPIŠIAKOVÁ – JÁN KERESTY

K problematike populistického diskurzu [The Language of Populism] 371

EVA STRADIOTOVÁ – ELENA SMOLEŇOVÁ

Vojna na Ukrajine v kontexte parlamentných volieb 2023 [The War in Ukraine in the Context of the 2023 Parliamentary Elections] 396

JÁN STRELINGER

The Most Frequent Metaphors Used in Political Speeches of Presidents' Candidates Donald Trump and Kamala Harris 407

MARTIN ŠOMAN

Vplyv ideológií na jazyk v spoločnosti a politike [The Influence of Ideologies on Language in Society and Politics] 419

RADOSLAV ŠTEFANČÍK

Liberal as an Enemy. The Word 'Liberal' in the Language of Slovak Radical Populists 426

SILVIA VERTANOVÁ

K jazykovým zmenám v typografickej kultúre [About Language Changes in Typographic Culture] 440

LENKA VRAŽDOVÁ

Naratív dobra a zla v sovietskych/ruských vojnových filmoch [The Narrative of Good and Evil in Soviet/Russian War Movies] 450

JANA WACHTARCZYKOVÁ

Čo môžu „povedať“ vektorové reprezentácie slov (word embeddings) o jazyku a politike? [What Can Word Embeddings "Say" About Language and Politics?] 458

LIST OF CONFERENCE PARTICIPANTS 480

PREDSLOV/PREFACE

Akademická jeseň na Fakulte aplikovaných jazykov Ekonomickej univerzity v Bratislave je tradične sprevádzaná vedeckým podujatím s názvom *Jazyk a politika. Na pomedzí lingvistiky a politológie*. Ani v roku 2024 to nebolo inak. V spolupráci s Inštitútom politických vied SAV a Slovenskou spoločnosťou pre regionálnu politiku pri SAV zamestnanci fakulty zorganizovali už deviaty ročník tohto vedeckého podujatia. Jeho ambíciou je od začiatku spájať zástupcov viacerých vedných disciplín, ktorých výskumný zámer je orientovaný na jazyk politiky, politickú komunikáciu, prípadne na politický diskurz.

Takto uchopený výskum je prakticky nevyčerateľný. Každý rok sme svedkami rôznych politických procesov, stretávame sa s novými politickými aktérmi, novými spôsobmi politickej komunikácie. Pravidelne sa v demokratických krajinách konajú voľby a práve predvolebné obdobie je charakteristické rôznymi komunikačnými stratégiami. Najväčšiu pozornosť si v roku 2024 vyslúžili voľby amerického prezidenta, je preto prirodzené, že aj v tomto zborníku sa niektorí autori zamerali práve na analýzu komunikácie kandidátov na amerického prezidenta. Americké prezidentské kampane zvyknú bývať nielen najdrahšie, ale svojim spôsobom aj jedinečné. Nie je zložité prognózovať, že komunikácia víťaza amerických prezidentských volieb bude v jeho druhom funkčnom období pod drobnohľadom práve odborníkov z oblasti výskumu politickej komunikácie.

Neboli to len americké prezidentské voľby, ktoré formovali politický diskurz vo svete v roku 2024. Nielen Američania, ale rovnako obyvatelia Slovenska si v roku 2024 zvolili hlavu štátu. A keďže ide o priamu voľbu, v ktorej kandidáti zvyknú vyniknúť hlavne svojim komunikačným majstrovstvom, je aj komunikácia kandidátov na slovenského prezidenta zaujímavým objektom výskumu politickej lingvistiky.

Okrem prezidenta si obyvatelia členských štátov Európskej únie, vrátane Slovenska, volili v roku 2024 aj zástupcov v Európskom parlamente. Tieto voľby sa zvyknú označovať prívlastkom druhoradé, no napriek tomu aj v kampani pred európskymi voľbami sme mohli zaznamenať niekoľko zaujímavých komunikačných javov.

Okrem volieb vo viacerých liberálnych demokraciách sme boli svedkami aj iných dôležitých udalostí, ktoré sú výskumne zaznamenané aj v tomto zborníku. Ide napríklad o atentát na slovenského predsedu vlády Roberta Fica alebo pokračujúca vojenská agresia Ruskej federácie na Ukrajinu a s ňou súvisiace prejavy rôznych politických aktérov. K objektom výskumu medzi odborníkmi na politickú lingvistiku patria aké komunikačné stra-

tégie, ako šírenie hoaxov, konšpiračných teórií, dichotomické zameranie populizmu, či nálepkovanie oponentov hanlivými výrazmi. Za zmienku stoja aj texty venujúce sa výskumu politického diskurzu, prekladu alebo zapojenia umelej inteligencie pri výskumu jazyka politiky.

V roku 2025 oslávi konferencia *Jazyk a politika. Na pomedzí lingvistiky a politológie* desiate výročie. Na jej začiatku v roku 2016 malo ísť o jednorazové podujatie, a to bez ambície pokračovať v jej organizovaní. Rozhodnutie pokračovať v organizovaní konferencie považujem za správne. Ide totiž o jedinečné vedecké podujatie, ktoré spája politológov, lingvistov, sociológov, historikov, ale aj odborníkov z iných spoločenských a humanitných disciplín. Priebeh konferencie, predovšetkým diskusie v rámci jednotlivých panelov, ukazujú, ako sa zástupcovia jednotlivých vedných disciplín môžu vzájomne inšpirovať k ďalšiemu výskumu. A práve táto inšpirácia, ale rovnako aj vzájomná podpora, môžu byť tou pridanou hodnotou domácich konferencií, ktoré vzhľadom na podmienky diktované niektorými inštitúciami, strácajú postupne na svojom význame.

V Bratislave, november 2024.

Radoslav Štefančík
Editor

Pojmy „liberalizmus“, „progres“ a „gender“ vo vede a v politike

Ekaterina Borisova

Abstract

Concepts of "Liberalism", "Progress" and "Gender" in Science and Politics. *In the context of current public discussion, the terms "liberalism", "progress" and "gender" are often heard. Experts try to define these categories and justify their interpretations precisely. But participants in political debates usually do not do this and spread their own understandings, as a result of which the meaning of these popular concepts moves away from the original. The author examines the differences between the established in social sciences and the real political content of terms important for the analysis of modernity.*

Keywords: liberalism, progress, gender, discourse, politics.

Kľúčové slová: liberalizmus, progres, gender, diskurs, politika.

Úvod

V súčasných verejných diskusiách sa často stretávame s pojmami ako „liberalizmus“, „progres“ a „gender“. Tieto termíny, ktoré sú hlboko zakorenené v spoločenských vedách a politickej filozofii, sa však v bežnom politickom diskurze často používajú bez dôkladného pochopenia alebo presných definícií. Odborníci sa snažia tieto pojmy presne definovať a odôvodniť ich význam, avšak v politických debatách dochádza k tomu, že jednotliví aktéri používajú vlastné interpretácie, ktoré sa často líšia od pôvodných akademických definícií. To vedie k zmenám v chápaní týchto pojmov v očiach verejnosti a môže prispieť k dezinterpretácii ich významu.

Cieľom tohto článku je preskúmať rozdiely medzi vedeckým a politickým chápaním týchto pojmov. Zameriame sa na to, ako sa pojmy „liberalizmus“, „progres“ a „gender“ vyvíjali v spoločenských vedách, ako sa používajú v súčasných politických diskusiách a aký vplyv má táto diskrepancia na verejnú debatu. Špeciálnu pozornosť budeme venovať tomu, ako tieto pojmy zmenili svoj význam v rámci politického diskurzu, kde často slúžia ako nástroje na politizáciu určitých tém, ako napríklad práva sexuálnych menšín alebo sociálne reformy.

Článok sa bude snažiť nielen vysvetliť, prečo sa tieto pojmy v politických debatách často deformujú, ale aj ukázať, ako je dôležité zachovať ich vedecké definície, aby sme zabránili ich ďalšej polarizácii. Týmto spôsobom dúfame, že priblížime čitateľom význam presných a jasných definícií, ktoré môžu pomôcť zlepšiť kvalitu verejných diskusií.

Liberalizmus včera a dnes

Koncom 17. st. John Locke vyhlásil, že každý človek má právo na život, na osobnú, intelektuálnu a ekonomickú slobodu a na majetok (2012). Táto myšlienka sa stala základom liberalizmu. Postupne sa z neho vytvoril aj vhodný ekonomický model: samoregulačný trh, nízke dane, minimálna účasť štátu na hospodárskom živote. Neskoršie bol pojem liberalizmus doplnený sociálnym komponentom.

Pôvodne liberalizmus nebol spojený s demokraciou. Vtedajší liberáli sa obávali, že moc väčšiny, vrátane chudobných ľudí, ohrozí súkromné vlastníctvo a individuálnu slobodu. Len v 19. st. Alexis de Tocqueville poukázal na možnosť koexistencie demokracie a liberalizmu (2010).

Dnes „The Oxford Handbook of Political Ideologies“ (Freeden, Stears 2013) definuje liberalizmus ako politickú a sociálnu filozofiu, zameranú na ochranu individuálnych slobôd, ľudských práv, právneho štátu a demokratického vládnutia. Liberálna spoločnosť sa snaží o toleranciu rôznych náboženských, filozofických a etických doktrín, čo umožňuje ľuďom slobodne formovať a vyjadrovať svoje presvedčenie.

V 20. st. pôvodne rôzne ideológie konvergovali a prepojili sa. Teraz už aj iné politické hnutia či smery, ktoré vyhlasujú ľudské práva a slobody ako prioritu. Zložil sa aj tichý konsenzus o miere regulácii trhu a daňových opatreniach, no výmeny vládnych strán majú malý vplyv na zmeny v hospodárskej a sociálnej politike. Práve toto komplikuje presné vymedzenie špecifik liberalizmu.

V USA liberálmi nazývajú ľavicovo orientovaných politikov, vrátane radikálnych, a v Európe – naopak pravicovo orientovaných. V týchto podmienkach sa dostávajú do popredia dôležité, ale nie základné rozdiely pri reflektovaní postojov okolo problémov migrantov, rodiny, vzťahov medzi pohlaviami atď. Z hľadiska teórie ani jedna z vyššie uvedených tém nie je špecifická v prístupe k liberálnej ideológii.

Keď slovenský premiér Robert Fico vyhlásil: „Musíme... postaviť obrovskú hrádzu... progresívnym a liberálnym ideológiám, ktoré sa šíria ako rakovina“ (Fico 2024: 1), určite nemal na mysli ľudské práva a slobodu prejavu

ani trhovú ekonomiku, ale len agendu LGBTI. Nepresnosť použitých výrazov vedie k tomu, že negatívne hodnotenie sa prenáša na liberálnu ideológiu ako celok. Existujúci politický lexikón zatiaľ však nemá nástroje na to, aby túto tému izoloval od súhrnu názorov zástancov slobody. V slovenskom politickom diskurze tak vzniká fenomén, kedy jazyk nestíha reflektovať nové skutočnosti.

Progres a progresívci

Zdá sa, že v súčasnosti sme svedkami hľadania takého adekvátneho slovníka. V uvedenom citáte použil slovenský premiér Róbert Fico vedľa seba dva pojmy – „progresívne“ a „liberálne“ ideológie, a pritom ich uviedol ako synonymá. Označovanie zástancov netradičných foriem osobného a verejného života politikmi ako „progresívco“, zodpovedá bežnej jazykovej praxi.

Ale sú tu aj kontraindikácie: základný pojem „progres“ má v spoločenských vedách úplne iný význam. Túto myšlienku v roku 1737 ako prvý navrhol Charles-Irénée Castel de Saint-Pierre (Leopa 2012). V tom čase bola úplne inovatívnou, pretože ostatní filozofovia a myslitelia boli presvedčení o tom, že najlepšie časy ľudstva (tak zvaný „zlatý vek“) nezvratne skončili a po nich je možný len pokles. Až po priemyselnej revolúcii v 18 st. sa vtádzajú myslitelia prišli na to, že je prosperita dosiahnuteľná aj v budúcnosti dôsledkom pozitívnych zmien, ktoré nazvali progresom.

Uvedený pojem obsahuje veľa vedeckých definícií a je široko použiteľný aj v obyčajnom živote. Vo vede a technike sú takýmto spôsobom nazývané rôzne objavy, vynálezy a inovácie. Ak je problematika zameraná na spoločnosť, predstavuje pre vedeckú obec zložitejší aspekt. Existujú dva protichodné prístupy k sociálnemu pokroku. Zástancovia prvého z nich považujú za progres zlepšenie organizácie a ovládateľnosti socia. Iní vidia jeho naznak v náraste ľudskej slobody.

V bežných rozhovoroch progresom nazývame akékoľvek pozitívne transformácie. Tu však nastáva problém: keďže každý má odlišné predstavy o tom, čo môže byť pozitívne a čo nie. V súčasnosti je to najviac viditeľné v politickom priestore. Všetky politické sily ponúkajú vylepšenia, ale každá z nich navrhuje vlastnú cestu k prosperite.

Niektorí politické strany nesú v názve pojem „progresívne“. V rôznych krajinách sa navzájom odlišujú. V USA existuje takéto hnutie z ľavicového politického spektra a dosť radikálne (pripomeňme ich akciu „Occupy Wall Street“ – protestné hnutie, ktoré predstavovalo dlhodobú občiansku protestnú akciu zameranú na obsadenie finančného centra mesta) a v Nórsku sa tak

nazývajú konzervatívci z pravicového spektra. V krajinách Latinskej Ameriky progresívci vyjadrujú záujmy priemyselníkov a podnikateľov. Avšak z tohto názvu je náročné vysvetliť čo konkrétne vysvetľuje.

Na Slovensku už niekoľko rokov funguje politické hnutie „Progresívne Slovensko“, patriace skôr do politického spektra liberálnej demokracie. Ich pochopenie pokroku, uvedené medzi hlavnými hodnotami hnutia, nie je príliš konkrétne. Dôvodom je aj nepresnosť pojmu, ktorý pripúšťa rôzne interpretácie.

Toto dáva možnosť politickým súperom slovenských progresívcov spojiť ich ideológiu výlučne s neobmedzenou slobodou osobných a rodinných vzťahov, najmä s LGBTI aktivizmom a ochranou práv žien na potrat. V prvom rade to nie je pravda a na druhej strane to devaluje ideu progresu, ktorá stále inšpiruje ľudstvo.

Hoci je uvedený pojem značne neurčitý, pre väčšinu ľudí znie pozitívne. Ak tak voláme rozširovanie praxe a ideí LGBTI, akoby zdôrazňujeme, že je to progresívny fenomén. Uvážujúc tento jav s pokrokom, jeho kritici týmto všetkých presvedčujú, že práve toto je vyšší cieľ a svetlá budúcnosť ľudstva. Opäť vidíme, ako nepresnosť použitia pojmov skresľuje ich významy a dezorientuje verejnosť.

Gender a pohlavie

Pre súčasné spoločenské vedy je typické široké využitie kategórie „gender“ a jej odvodených pojmov. Bola uvedená do obehu *Johnom Money* v roku 1955 na terminologické rozlíšenie medzi biologickým pohlavím a sociálnou rolou (pred tým uvedený pojem vychádzal z gramatickej kategórie) (Goldie 2014). Anglický „gender“ pochádza z latinského „genus“, čo takisto znamená „pohlavie“. Existujú rôzne prípady, keď sú tieto slová vnímané ako synonymá.

V odbornej literatúre je „pohlavie“ obyčajne spojené s prírodnými rozdielmi medzi ženami a mužmi, a „gender“ so sociálnymi aspektami a dôsledkami tých rozdielov. Ide o dva uhly pohľadu na jeden holistický fenomén, ktoré sami o sebe nemajú žiaden kontroverzný účel.

Ľudí určuje evolúcia a genetika. Ale žijeme v spoločnosti pod vplyvom sociálneho prostredia. Vedci sa stále snažia určiť špecifickú závažnosť týchto faktorov a vyčleniť v ľuďoch to, čo nezávisí od biologického základu. To dovoľuje reálne posúdiť možnosti vzdelávania a výchovy a zvoliť ich optimálne metódy.

Tak prečo aspoň určitá časť verejnosti chápe pojem „gender“ inak ako odborníci a vidí v ňom ohrozenie pre tradičné hodnoty? Problém je v tom, že

aktivisti sexuálnych menšín ho často ho stavajú do protikladu biologickému pohlaviu, aby úplne rozdelili spoločenskú a biologickú stranu ľudí. Sú presvedčení, že *gender* ako sociálny jav je dôležitejší, než biologické vlastnosti človeka. To môže predstavovať teoretický základ pre „transgenderizmus“ a prax „tretieho pohlavia“.

Tento príspevok nehodnotí uvedené pohľady. Ale je očividné, že nie sú všeobecne akceptované. Okrem toho sú príbuzné s konkrétnymi politickými hnutiami, ktoré nie sú prijateľné pre všetkých. Kritici týchto názorov a hnutí demonizovali koncept *genderu* a dokonca popierajú jeho právo na existenciu.

Dôsledkom toho je pre mnohých občanov predstava o *gendere* politizovaná až do extrému a nevnímajú ho ako neutrálnu vedeckú definíciu. Značná časť verejnosti odmieta zavedený a uznávaný svetovou vedou koncept, akým je *gender*. Toto je prípad, keď dieťa vyhodili spolu s vodou z kúpeľa.

Záver

V tomto článku sme sa snažili ukázať rozdiely medzi vedeckým a politickým chápaním pojmov „liberalizmus“, „progres“ a „gender“. Vedecké definície týchto pojmov sú založené na dlhoročnom výskume a štúdiu spoločenských javov, zatiaľ čo ich používanie v politickom diskurze je často redukované na nástroje, ktoré majú vyvolávať emócie alebo polarizovať verejnú mienku. Ukázali sme, ako sa tieto pojmy stávajú politickými symbolmi, ktoré môžu byť manipulované na dosiahnutie konkrétnych cieľov a ako to vedie k ich dezinterpretácii.

Analýza ukázala, že liberalizmus, ktorý historicky presadzoval individuálne práva a slobody, dnes v politických debatách často znamená niečo iné, v závislosti od kontextu krajiny alebo politickej strany. Podobne pojem „progres“ stratil svoj pôvodný význam sociálneho pokroku a stal sa kontroverzným termínom, ktorý môže byť spájaný s rôznymi politickými programami, často bez hlbšieho pochopenia jeho podstaty. Pojem „gender“, ktorý v spoločenských vedách označuje sociálnu stránku pohlavia, bol politicky pretransformovaný na niečo, čo mnohí vnímajú ako ohrozenie tradičných hodnôt.

Dospeli sme k záveru, že nepresnosť a nejednoznačnosť politických definícií týchto pojmov v konečnom dôsledku oslabuje verejný diskurz a komplikuje diskusiu o dôležitých spoločenských otázkach. Vedecká obec musí byť ostrážitá voči týmto tendenciám a usilovať sa o vytvorenie jasnejších a presnejších definícií, ktoré môžu slúžiť na rozlíšenie medzi skutočnými sociálnymi fenoménmi a politickými manipulatívnymi nástrojmi.

Politické výklady niektorých pojmov sa výrazne líšia od vedeckých, pričom veda nemá vždy veľkú šancu presadiť sa v politických debatách. Napriek tomu je dôležité, aby odborníci pracovali na objasnení a rozvoji pojmov, ktoré môžu byť menej politicky zneužívané a slúžiť ako základ pre lepšie porozumenie súčasným spoločenským fenoménom.

Zdroje korpusu

FICO, R. (2024). *Tlačové správy a oznamy Úradu vlády Slovenskej republiky*, <<https://www.vlada.gov.sk/tlacove-spravy/premir-hovoril-o-progresvnych-ideolgich-i-potrebe-mieru-a-zniovania-naptia-11/?csrt=6454011579405876442>> [5. 7. 20].

Literatúra

- DE TOCQUEVILLE, A. (2010). *De la démocratie en Amérique*. Paris: Flammarion
- FREEDEN, M., STEARS, M. (eds.) (2013). *The Oxford Handbook of Political Ideologies*. Oxford: University Press
- GOLDIE, T. (2014). *The Man Who Invented Gender: Engaging the Ideas of John Money*. Toronto: UBC Press.
- LEOPA, A. (2012). *Transformacija istoricheskogo soznaniya v perekhodnyj period istorii konets XX - Nachalo XXI veka*. Krasnojarsk: Siberian Federal University.
- LOCK, J. (1986). *The Second Treatise of Civil Government*. Amherst, N.Y.: Prometheus Books.

Kontakt:

PhDr. Ekaterina Borisova, PhD.

Katedra románskych a slovanských jazykov	Department of Romance and Slavic Languages
Fakulta aplikovaných jazykov	Faculty of Applied Languages
Ekonomická univerzita v Bratislave	University of Economics Bratislava
Email Address: ekaterina.borisova@euba.sk	

Diskurz ako súčasť uvažovania o preklade/prekladaní a preklad/prekladanie ako súčasť uvažovania o diskurze

Nina Cingerová

Abstract

Discourse as One Way of Thinking About Translation/Translation Process and Translation/Translation Process as One Way of Thinking About Discourse. *The aim of this paper is to analyse the role that discourse analysis, as a method, theory and research stance, has the potential to play in translatology. Through the prism of synthesizing collective works, it focuses on its grasp and highlights the one-sided exchange between the disciplines in question. It underlines that translation/translating, in the position of a discursive practice, should be taken into account in the analysis of the construction of ideological narratives and images of social phenomena, entities and events.*

Keywords: discourse analysis, discursive practice, translation, translation studies, translation history.

Kľúčové slová: diskurzná analýza, diskurzná praktika, preklad, translatológia, dejiny prekladu

Úvod

Diskurzna analýza¹ a translatológia majú, ako oblasti výskumu, v centre pozornosti ktorých sa nachádza proces komunikácie, jej manifestácie – texty, a jej kognitívne, sociálne, kultúrne, politické a ideologické aspekty, celkom prirodzene mnoho styčných bodov (Cingerová 2015: 97). Na tieto prieniky sa v ostatnom období v translatológii opakovane upriamovala pozornosť. Ako formálny začiatok tohto prieniku sa zvykne uvádzať práca B. Hatima and I. Masona *Discourse and the Translator* z roku 1990, resp. aj práca J.

¹ V publikácii zostavovateľského kolektívu Angermuller, J. et al. sa namiesto „diskurzne analýzy“ pri zastrešení „analýzy“ a „teórie“ používa transparentnejší termín „diskurzny výskum“ [nem. *Diskursforschung*]. Porov. Angermuller, J. et al. (Hrsg.). *Diskursforschung. Ein interdisziplinäres Handbuch. Band 1: Theorien, Methodologien und Kontroversen*. Bielefeld: transcript, 2014.

Delisla *L'Analyse du discours comme méthode de traduction* z roku 1984 (Munday, Zhang 2017: 1). Podobné zovšeobecnenie treba ale uviesť upozornením na rôzne interpretovaný a rôzne disciplinárne ukotvený termín diskurzu a v nadväznosti na to aj diskurznej analýzy a jej fókusov.

Rôzne diskurzy

Diskurz, o ktorom uvažujú B. Hatim a I. Mason, je kvalitatívne iným diskurzom ako diskurz, o ktorom uvažujú postštrukturalistickí teoretici, napr. Essexská škola. J. Munday a M. Zhang v tejto súvislosti upozorňujú na desať definícií uvádzaných v „čítanke“ z pera A. Jaworského a N. Couplanda (Jaworski, Coupland 2017: 1-2), pričom treba povedať, že okrem M. Foucaulta sú všetci citovaní autori lingvistami. Tento moment je dobrou ilustráciou pre konštatáciu T. Niehra o nejednotnom používaní termínu diskurz nielen v rámci rôznych disciplín, ale aj v rámci jednej disciplíny [nem. „nicht nur inter-, sondern auch innerdisziplinär“] (Niehr 2014: 9), čo, samozrejme, súvisí aj (no nielen) s delením na rôzne subdisciplíny. Akcentácia určitého aspektu tak bude reflektovať zasadenie výskumu do konkrétnej čiastkovej vednej oblasti.

Významný diskurzny analytik M. Reisigl hovorí napr. a) o vymedzení diskurzu, ktoré vyrástlo z textovej lingvistiky a „vníma text ako súčasť diskurzu a diskurz ako text zasadený do kontextu“; b) historicky a hermeneuticky určovanej interpretácii, v ktorej diskurzy predstavujú (virtuálne) sémanticky, funkčne a intertextovo usúvzťažnené korpusy textov, pri vyčlenení ktorých sa postupovalo heuristicky a ktoré vypovedajú niečo o mentalitách; c) chápaní diskurzu v oblasti funkčnej pragmatiky, ktorá, ako poznamenáva, používala termín od 70. rokov minulého storočia a vzťah medzi diskurzom a textom vníma ako komplementárny; d) jazykovednom vymedzení, ktoré deteguje M. Reisigl ako najčastejšie v anglofónnom priestore a ktoré vníma diskurz ako funkčné a štruktúrované používanie jazyka v sociálnom kontexte; e) konceptualizácii v rámci francúzskej lingvistickej diskurznej tradície aplikujúcej aj lexikometrické a korpusové nástrojmi a postupujúcej integratívne; diskurz je tu, ako poznamenáva M. Reisigl, často vnímaný aj ako komplex výpovedí, (elementárny) výpovedný žáner alebo ako sociopoliticky a historicky prefigurovaný a inštitucionalizovaný systém a súbor podmienok, ktoré sú základom pre výber určitých skupín výpovedí alebo vyjadrení charakteristických pre ideologické a sociálne pozície, resp. konania; f) spektrum postupov zastrešených kritikou diskurznom analýzou recipovanou nielen v jazykovede, ale aj v sociológii a politológii (Reisigl 2014: 79-82).

Z hľadiska disciplín sa najčastejšie pri poukazovaní na rozdiely v chápaní diskurzu spomínajú filozofia, historiografia a sociológia (Reisigl 2014: 16-27), v podrobných prehľadoch sa ako disciplíny s diskurzným výskumom spomínajú, okrem už menovaných, aj literárna veda, (socioekonomická) geografia, pedagogika, psychológia, religionistika, rodové štúdiá či ekonómia (Angermüller 2014).

Vo všeobecnosti však, ako syntetizuje A. Gardt, by sa dalo pri všetkých konceptualizáciách diskurzu hovoriť o niekoľkých najfrekvencovanejších spomínaných aspektoch: diskurz sa zaoberá určitou témou, ktorá sa manifestuje v rôznych vyjadreniach a textoch; je predmetom diskusií viac či menej veľkých spoločenských skupín; odzrkadľuje vedenie alebo postoje týchto skupín k danej téme, ale ich aj aktívne formuje, a preto ovplyvňuje konanie v spoločenskej realite vo vzťahu k tejto téme (Gardt 2007: 30). Sám ale dodáva, že nejde o všetky vlastnosti pripisované diskurzu vo vedeckých prácach, a ako „vzátvorkovaný“ aspekt uvádza otázky o faktickosti, resp. virtuálnosti textových korpusov a korelácii diskurzu a mocenských vzťahov (Gardt 2007: 30). V nadväznosti na to je potom prirodzené, že aj diskurzná analýza, ako metodologický postup, môže znamenať rôzne veci. Tak už spomínaný heslár *DiskursNetz* prezentuje až 23 hesiel venovaných rôznym prístupom v rámci diskurzne orientovaného výskumu (Wrana 2014).

Toto rozpochybované vnímanie diskurznej analýzy je vnímateľné aj v autoritatívnych translatologických príručkách vydavateľstva Routledge. Kým vo vydaní z roku 1998 (reprinted 2000) figuruje heslo *Diskurzná analýza a preklad* už spomínaného B. Hatima (Hatim 1998: 67-71), rovnako ako v druhom vydaní z roku 2009 (Hatim 2009: 88-92), a kritická diskurzná analýza je síce v ňom spomínaná, viac je však tematizovaná v rámci hesla o lingvistických prístupov pod medzitulkom o kritickej lingvistike (Saldanha 2009: 148-152), v treťom vydaní 2020 je kritická diskurzná analýza už samostatným heslom (Kyung Hye Kim 2020: 119-124). Treba pritom ale dodať, že mnohé koncepty a postupy relevantné pre diskurznu analýzu boli recipované, a v týchto syntetizujúcich prehľadových dielach sa aj kategorizujú ako samostatné entity, bez tohto (diskurznoanalytického) disciplinárneho zastrešenia, napr. v polohe metodologických alebo pojmových nástrojov z oblasti pragmatiky, postkoloniálnych či rodových štúdií. V spomínanom 3. vydaní encyklopédie (2020) sú tak ako samostatné heslá uchopované oblasti/koncepty ako konverzačná analýza, ktorá sa zvyčajne radí do oblasti etnometodológie, pragmatika, dekonštrukcia, feministické translačné stratégie, sociálna teória polí, ideológia, intertextualita, multimodálnosť, orientalizmus, semiotika a i. Dodajme len, že vzhľadom na interdisciplinárny charakter diskurznej analýzy je táto disperzia pochopiteľná.

Translatologická diskurzná analýza

V súvislosti s recepciou diskurznej analýzy v translatológii sa ponúka niekoľko otázok. Opierajúc sa o naše konštatovanie o manifestovanom rozptyle by sa tieto dali formulovať nasledovne: je diskurzná analýza ako metóda určitý postup, ktorá pomáha riešiť problematiku ekvivalencie? Ak áno, čím sa odlišuje od prekladovej analýzy textu, t. j. porovnávacej analýzy prekladu – formy a obsahu originálu v porovnaní s formou a obsahom translátu (Dekánová 2009: 19-20)?

Tak Ch. Schäffnerová píše: „Či už to budem nazývať prekladovou diskurznom analýzou (ang. *discourse analysis for translation*), ako to robí Trosborgová, translatologickou analýzou východiskového textu (ang. *translation-oriented ST analysis*) ako Nordová (1991) alebo pred-prekladovou textovou analýzou (ang. *pre-translational text analysis*) ako Erdmannová, ich cieľ je, v podstate, identický: identifikovať špecifické črty textu, ktoré sú relevantné pre prekladový proces“ (Schäffner 2002: 5). Otvára teda otázku produktívnosti zavádzania novej terminológie, vzhľadom na stanovený cieľ, a to predovšetkým pokiaľ je diskurzná analýza chápaná „viac formálne“ ako „textovo-analytický prístup k analýze diskurzu, zahŕňajúci spôsob, akým sú texty „zostavené“ z hľadiska produktu a formy, vzťahov medzi slovami a sekvenciami, ich organizácie (Hatim 2009: 88).

Kladíme si teda pri diskurznej analýze tie isté otázky, keďže našim cieľom je poznanie a analýza východiskového a cieľového textu (jazykovednými nástrojmi)? Alebo je to tak, že koncepty a postoje koherentné s diskurznom analýzou majú potenciál prispieť k hlbšiemu pochopeniu, obohatiť translatologický výskum? Ide o akési disciplinárne súmeriteľnosti s iným humanitnovednými oblastami, ktoré môžeme konštatovať, alebo nám *diskurz* (a aký?) umožňuje aj otváranie nových perspektív, kladenie nových otázok?

Tu treba povedať, že v poslednom období sa aj v translatológii objavujú pokusy akejsi akomodácie cestou naznačenia špecificky translatologického diskurznoanalytického postupu. Konkrétne ide o úvahy S. Baumgartena a M. Schröterovej, ktorí konzekventne rozlišujú medzi *diskurznom analýzou* („analyzuje jazyk ako sociálnu prax tým, že zohľadňuje diskurzné, situačné a (inter)textové dimenzie komunikačných interakcií“) a *kritickou diskurznom analýzou* („zdôrazňuje ideologické dimenzie a implikácie jazyka, [...] kriticky si všima nerovnosť mocenských vzťahov [...], spôsob, akým diskurz formuje a je formovaný naturalizovanými manipulatívnymi a diskriminačnými praktikami“) (Baumgarten, Schröter 2018: 135). Avšak nielen to. Zároveň predstavujú tzv. *kontrastívnu kultúrnu diskurznu analýzu*. Na rozdiel od diskurznej a kritickej diskurznej analýzy s ich dôrazom na intrakul-

túrne analýzy, eurocentrizmus a uprednostňovaním dominantných jazykov, najmä na angličtiny, metóda vníma preklad a tlmočenie ako udalosti kroskultúrnej komunikácie založenej na jazykovom transfere vykonávanom prostredníctvom kultúrnych rekontextualizácií a skúmala spôsoby, akými sa preklad a tlmočenie začleňujú do kroskultúrnych sietí spoločenskej a ekonomickej moci, vplyvu a autority na pozadí globalizácie (Malmkjær 2018: 3-4).

A preklad/prekladanie?

V súvislosti s vyššie načrtnutým postupom S. Baumgartena a M. Schröterovej sa žiada poďakovať, že uvažujú nad identitou prekladu/prekladania a tlmočenia. Len na okraj dodajme, že práve toto žiadal v začiatkoch diskusie o diskurznej analýze v translatológii A. Pym. Na margo už vyššie spomínaného priekopníckeho textu B. Hatima a I. Masona poznamenáva: „majú toho toľko čo povedať o diskurze a s ním spojených termínoch, že „translator“ z názvu ich knihy je len príležitosťou pre teoretickú performanciu [...]“ (Pym 1992: 228). V nadväznosti na to A. Pym prichádza k záveru o vnímaní prekladu ako „discovery procedure“, dôležitý postup pre interkultúrnú diskurznu analýzu (Pym 1992: 235).

Identita prekladu otvára ďalšiu zaujímavú otázku, ktorej sa je, z nášho pohľadu, pri uvažovaní o preklade a diskurznej analýze, vhodné dotknúť, a síce otázku o dôležitosti prekladu pri sprostredkovaní vedenia a konštruovaní relevantných (historických) naratívov. V zmysle textu P. St-Pierra, ktorý, opierajúc sa o M. Foucaulta, hovorí o to, že „preklad je diskurz v tom zmysle, že je to jazyková udalosť vytvorená subjektom v konkrétnom historickom kontexte; ako taký je závislý od zákonov a pravidiel, ktoré určujú nielen to, čo sa môže povedať, ale aj spôsob, akým sa to môže vyjadriť“ a nazýva preklad „regulovanou transformáciou svojho objektu“ (St-Pierre 1993: 62) predstavuje totiž preklad a prekladanie relevantnú diskurzívnu praktiku. Ako taký by mal byť zaujímavý nielen pre historikov (Rundle 2020: 236), ale aj pre analytikov politického diskurzu (Schäffner 2004: 117-150), a to aj ako metodická otázka pri analýze fragmentov diskurzu dostupných cez iný jazyk ako jazyk originálu (porov. Chilwa, Ruzaithe 2024).

Záver

Na základe tohto stručného načrtnutia sa môžeme vrátiť k úvodnej konštatácii a doplniť ju: translatológia, podobne ako ostatné humanitovedné a spoločenskovedné disciplíny, čerpá, ako výrazne interdisciplinárne orientovaná oblasť z konceptov a metodologického inštrumentária diskurznej analýzy. Možno však konštatovať, že aj diskurzna analýza, by ťažila zo vzájomného obohacovania, zo zohľadňovania translatologických aspektov pri svojom výskume.

Literatúra

- ANGERMULLER, J. et al. (eds.). (2014). *Diskursforschung. Ein interdisziplinäres Handbuch. Band 1: Theorien, Methodologien und Kontroversen*. Bielefeld: transcript.
- BAUMGARTEN, S., SCHRÖTER, M. (2018). Discourse analysis, interpreting and translation. In: MALMKJAER, K. (ed.). *The Routledge Handbook of Translation Studies and Linguistics*. London, New York: Routledge, s. 135–150.
- CINGEROVÁ, N. (2015). Diskurzna analýza v rámci translatológie. *Nová filologická revue*, 1(7): 97–105.
- DEKANOVÁ, E. (2009). *Kapitoly z teórie a didaktiky prekladu odborných textov*. Nitra: UKF v Nitre.
- GARDT, A. (2007). Diskursanalyse – Aktueller theoretischer Ort und methodische Möglichkeiten. In: WARNKE, I. H. (ed.). *Diskurslinguistik nach Foucault Theorie und Gegenstände*. Berlin: De Gruyter, s. 27–52. <https://doi.org/10.1515/9783110920390.27>
- HATIM, B. (1998, 2000). Discourse analysis and translation. In: BAKER, M. (ed.). *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. London, New York: Routledge, s. 67–71.
- HATIM, B. (2009). Discourse analysis. In: BAKER, M., SALDANHA, G. (eds.). *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. 3rd Edition. London, New York: Routledge, s. 88–92.
- HATIM, B., MASON, I. (1990). *Discourse and the Translator*. London, New York: Longman.
- CHILUWA, I., RUZAITE, J. (2024). Analysing the language of political conflict: a study of war rhetoric of Vladimir Putin and Volodymyr Zelensky. *Critical discourse studies*, 1–17. <https://doi.org/10.1080/17405904.2024.2331186>

- JAWORSKI, A., COUPLAND, N. (2017). Introduction on Discourse Analysis. In: JAWORSKI, A., COUPLAND, N. (eds.). *The Discourse Reader*. 2nd Edition. Abingdon, New York: Routledge, s. 1–39.
- KYUNG HYE KIM. (2020). Critical discourse analysis. In: BAKER, M., SALDANHA, G. (eds.). *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. 3rd Edition. London, New York: Routledge, s. 119–124. <https://doi.org/10.4324/9781315678627-26>
- MALMKJAER, K. (ed.) (2018). *The Routledge Handbook of Translation Studies and Linguistics*. London, New York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315692845>
- MUNDAY, J., ZHANG, M. (2017). Introduction. In: MUNDAY, J., ZHANG, M. (eds.). *Discourse Analysis in Translation Studies*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, s. 1–11. <https://doi.org/10.1075/bct.94.001int>
- NIEHR, T. (2014). *Einführung in die linguistische Diskursanalyse*. Darmstadt: WBG. <https://doi.org/10.36198/9783838541730>
- PYM, A. (1992). Limits and Frustrations of Discourse Analysis in Translation Theory. *Revista de Filología de la Universidad de La Laguna*, 11: 227–239.
- REISGL, M. (2014). Diskurs (linguistisch). In: WRANA, D. et al. (eds.). *Diskursnetz*. Berlin: Suhrkamp, s. 79–82.
- RUNDLE, CH. (2020). Historiography. In: BAKER, M., SALDANHA, G. (eds.). *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. 3rd Edition. London, New York: Routledge, s. 232–237. <https://doi.org/10.4324/9781315678627-50>
- SALDANHA, G. (2009). Linguistic approaches. In: BAKER, M., SALDANHA, G. (eds.). *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. 3rd Edition. London, New York: Routledge, s. 148–152.
- SCHÄFFNER, CH. (2002). Discourse Analysis for Translation and Translators Training: Status, Needs, Methods. In: SCHÄFFNER, Ch. (ed). *The Role of Discourse Analysis for Translation and in Translator Training*. Clevedon, Buffalo, Toronto, Sydney: Multilingual Matters LTD, s. 1–9.
- SCHÄFFNER, CH. (2004). Political Discourse Analysis. *Journal of Language and Politics*, 3(1): 117–150. <https://doi.org/10.1075/jlp.3.1.09sch>
- ST-PIERRE, P. (1993). Translation as a Discourse of History. *TTR*, 6(1): 61–82. <https://doi.org/10.7202/037138ar>
- WRANA, D. et al. (Hrsg.) (2014). *Diskursnetz*. Berlin: Suhrkamp.

Poznámka:

Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVVVV-21-0198.

Kontakt:

doc. Mgr. Nina Cingerová, PhD.

Katedra rusistiky
a východoeurópskych štúdií
Filozofická fakulta

Univerzita Komenského v Bratislave

Department of Russian and East
European Studies
Faculty of Arts

Comenius University Bratislava

Email Address: nina.cingerova@uniba.sk

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1271-4687>

Využitie obsahovej analýzy pri rozbere mediálnych textov

Nina Cingerová – Irina Dulebová

Abstract

Using Content Analysis in the Media Texts Research. *The contemporary information space is characterized by continuous information and hybrid wars, primarily taking place within mass media. Therefore, comprehensive and objective research in this area is of particular importance. One of the key qualitative methods used for analyzing media texts today is content analysis, a method whose application is discussed in our paper. The essence of content analysis lies in the quantitative evaluation of selected units, often complemented by qualitative analysis. The primary tool of "classical" content analysis is a categorization system, developed based on specific research questions or hypotheses. In content analysis covering long time periods, it is also possible to make predictions about certain media trends.*

Keywords: media linguistics, content analysis, media discourse.

Kľúčové slová: mediálna lingvistika, obsahová analýza, mediálny diskurz.

Úvod

Obsahová analýza predstavuje v súčasnosti často používanú metódu výskumu mediálneho diskurzu¹, zameranú na vyhodnotenie a interpretáciu obsahu textov, ktorá bola aplikovaná v množstve prípadových štúdií analyzujúcich rôzne typy textov (verbálne, vizuálne, audiovizuálne, multimodálne) a preukázala výslednú vysokú spoľahlivosť a reliabilitu. Obsahová analýza umožňuje systematicky skúmať texty a diskurzy, identifikovať opaku-

¹ Moderna mediálna lingvistika využíva široké spektrum metód, ktoré sú výrazom jej značne interdisciplinárneho charakteru a siaha aj po rôznych nástrojoch z oblasti humanitných a spoločenských vied. Takými sú (okrem metódy obsahovej analýzy) napr. tradičné metódy lingvistickej analýzy (porov. Dobrosklonskaja 2008, Gallo 2019), metóda diskurznej analýzy (porov. Bočák 2009, Stefančík et al. 2022), metódy kognitívnej lingvistiky (porov. Guzi 2015, Gallo 2018), metóda lingvokultúrologickej analýzy (porov. Zahorák 2023, Guzi 2008, Gajarský et al. 2021), metóda analýzy spracovania informačného impulzu, analýza verzií, analýza variácií, analýza metadiskurzu (porov. Cingerová, Dulebová, 2023).

júce sa témy, vzorce a koncepty, čo pomáha pri analýze ideologických naratívov kolujúcich v spoločnosti.²

Frekventovaná aplikácia tohto postupu pri rozbere politického a mediálneho diskurzu, a tiež interdisciplinárne ukotvenie výskumu, predmetom ktorého je široko chápaný text má za následok, že „obsahová analýza nadobudla rôzne podoby a [...] dnes stoja popri sebe dve filozoficky a metodologicky odlišné koncepcie obsahovej analýzy, kvantitatívna a kvalitatívna. Postupne narastajúca liberalizácia metodológie výskumu umožnila tiež, že kvantitatívny a kvalitatívny prúd metodológie sa už nechápu ako dva súperiace tábory, ale ako priateľské strany, ktoré si vo výskume môžu vzájomne vypomáhať“ (Gavora 2015: 346). Pri všetkej rozmanitosti, ktorá sa vytvorila v súčasnej výskumnej praxi, sa za hlavné varianty metódy považujú kvantitatívna (frekvenčná) a kvalitatívna analýza obsahu. Kvantitatívna analýza obsahu nevyhnutne zahŕňa štandardizované postupy počítania vyčlenených kategórií. Pre formulovanie záverov majú rozhodujúci význam kvantitatívne veličiny, ktoré charakterizujú danú kategóriu, avšak „obsahová analýza je napokon cenená aj kvôli svojmu potenciálu poskytnúť nielen popis a kvantifikáciu výskumných javov, ale ponúka aj interpretácie a objasnenia skúmaných premenných, vrátane širších sociálnych javov v kontextoch týchto premenných“ (Tkačová et al. 2023). Metodika ale v prvom rade vychádza z predpokladu, že význam konkrétnej problematiky je do istej miery určený frekvenciou výskytu tej-ktorej kategórie.

Podstata metódy obsahovej analýzy

Podstatou metódy obsahovej analýzy je teda kvantitatívne vyhodnotenie vybraných jednotiek prehovoru (jednotiek analýzy). Vo všeobecnosti obsahová analýza zahŕňa výskumnú otázku alebo hypotézu, vytvorenie základného súboru, výber reprezentatívnej vzorky, navrhnutie kategórií a kódovanie, spracovanie dát a vyhodnotenie výskumu (porov. Tičér et al. 2009).

Základným nástrojom „klasickej“ obsahovej analýzy je kategorizačný systém - každá jednotka analýzy sa na jeho základe kóduje, t. j. zaraduje sa do kategórie. Každá definícia kategórie musí byť preto dôkladne vysvetlená, úplná, výlučná, adekvátne a relevantná, resp. aj doplnená konkrétnymi textovými/obrazovými príkladmi.

Kategorizačný systém vychádza z kladených výskumných otázok alebo hypotéz. Americký politológ O. Holsti, ktorý obsahovú analýzu rozoberá na

² Tento príspevok je doplnenou a modifikovanou verziou podkapitoly publikácie Cingerová, Dulebová *Mediálna lingvistika* 2023: 112-119.

požadí „klasického“ komunikačného modelu H. D. Lasswella uvádza, opierajúc sa o „otca“ obsahovej analýzy B. Berelsona, tieto frekventované kategórie pre dimenziu „čo sa hovorí“:

-*téma* (o čom je správa?)/*smer* (ako sa na tému nazerá, ako sa hodnotí?)/*norma* (na základe čoho sa téma klasifikuje, hodnotí?)/*hodnoty* (aké hodnoty, ciele a želania sa manifestujú?)/*metódy* (aké prostriedky sa používajú na dosiahnutie cieľa?)/*vlastnosti* (ako sú charakterizované osoby?)/*aktor* (kto je zobrazovaný ako osoba vykonávajúca určitú činnosť?)/*autorita* (na koho sa odvoláva, v čom mene sú robené vyjadrenia?)/*pôvod* (aké miesto je zdrojom komunikácie?)/*cieľ* (na akú osobu alebo skupinu je komunikácia nacielená?)/*miesto* (aké je miesto diania?)/*konflikt* (aké sú zdroje a úrovne konfliktu?)/*výsledky* (ako je konflikt ukončený? šťastne? nerozhodne? tragicky?)/*čas* (čas diania) (Holsti 1968: 645; citované podľa Cingerová, Dulebová 2023: 113).

Keďže kódovanie je kľúčovou fázou obsahovej analýzy, pre lepšiu predstavu o kategóriách v konkrétnych prácach možno uviesť aj zopár kategorizácií z nedávnych mediálnych výskumov, pričom bádatelia kodovali nielen jednotky v moduse prirodzeného jazyka, ale aj jednotky v moduse statického a dynamického obrazu.

Príklady kategorizácii v mediálnych výskumoch

Mediálny výskum na materiáli 301 článkov publikovaných v období od decembra 2020 do augusta 2021 sa zameriaval na identifikáciu rodových špecifik sociálneho konštruovania obrazu ZŤP osoby v aspektoch správania, sociálnej interakcie a osobnostných charakteristík (pozri Sobkin et al. 2022). Za účelom obsahovej analýzy výskumníci vyčlenili 27 kategórií, ktoré sa týkali troch základných parametrov priamo vyplývajúcich z hypotézy výskumu:

1) činnosť ZŤP osoby (11 kategórií, napr. „zvíťazil na športových súťažiach“, „otvoril rehabilitačné centrum pre vozíčkarov“, „požiadal o pomoc okoloidúcich“ a pod.)

2) interakcia s ZŤP osobou (11 kategórií, napr. „vláda“, „ministerstvá“, „orgány štátneho dozoru“, „úradníci“, „obyvatelia mesta“, „taxikári“, „pracovníci letiska“, „mimovládny sektor“ a pod.)

3) osobnostné charakteristiky (5 kategórií – „sociálna úspešnosť“, „vytrvalosť“, „aktívna sociálna pozícia“, „pocit odlišnosti“, „snaha o kompenzáciu hendikepu“).

Na základe získaných údajov boli zostavené tabuľky kontingencie a vykonaný frekvenčný rozbor kategórií používaných pri popise hore uvedených

charakteristík ZŤP mužov a žien v článkoch analyzovaných médií. Prostredníctvom obsahovej analýzy (výsledky boli spracované prostredníctvom programu IBM SPSS Statistics 25) výskumníci prišli k záveru, že charakter sociálnej interakcie ZŤP mužov a ŽŤP žien sa líši: muži sa častejšie obracajú na nadriadené inštitúcie, zatiaľ čo ženy sa zameriavajú na bezprostredných účastníkov situácie, pričom ZŤP ženy sú predstavované ako odolnejšie v porovnaní s ZŤP mužmi v každej životnej situácii.

Vo výskume slovenských mediálnych odborníkov bola súbežne uplatnená ako kvantitatívna, tak aj kvalitatívna obsahová analýza na vzorke 83 meme získaných z facebookových stránok *zomri.online*, *cynická obluda* a *emefka*, s cieľom „identifikácie naratívov o vojne na Ukrajine a výskumu tonality – sentimentu tvorcu – ktorý je vo virálnych meme v online prostredí prítomný“ (Tkačová et al. 2023). Zodpovedajúca cieľom výskumu kategorizácia vyzerala nasledovne:

C1) identifikácia naratívov o vojne na Ukrajine, ktoré boli od začiatku vojny na Ukrajine (február 2022) do konca rovnakého roka (december 2022) hlavným motívom virálnych meme v online prostredí;

C2) výskum tonality – sentimentu tvorcu – ktorý je prítomný vo virálnych meme v online prostredí.

V kontexte čiastkových cieľov sa autori rozhodli pre detailnejší popis výskumných zistení (t. j. najvýznamnejších naratívov a ich tonality), a to samostatne:

- a) vo vzťahu k Rusku;
- b) vo vzťahu k Ukrajine.

Na základe hlavných a čiastkových cieľov boli stanovené štyri výskumné otázky:

O1 Aké naratívy v meme o Rusku dominovali v online prostredí v spojitosti s vojnou?

O2 Aké naratívy v meme o Ukrajine dominovali v online prostredí v spojitosti s vojnou?

O3 Aká tonalita zobrazovania Ruska dominovala v online prostredí v spojitosti s vojnou?

O4 Aká tonalita zobrazovania Ukrajiny dominovala v online prostredí v spojitosti s vojnou? (Tkačová et al. 2023: 69).

Vo výskume C. A. Lutzovej a J. L. Collinsovej (1993) ktorý cituje G. Roseová, boli fotografie z časopisu National Geographic v intenciách odhalenia konštruovanie „nezápadného“ sveta kódované podľa týchto parametrov: lokácia/organizačná jednotka (región, etnická skupina atď.)/ počet fotografií „západniarov“ k článku, úsmev /pohlavie zobrazených dospelých osôb /vek zobrazených osôb, zobrazenie aktov agresie /vojakov alebo zbraní / typ aktivity osôb v popredí / pohľad upretý na recipienta / okolie zobrazo-

vaných osôb /sústredenie na rituál /veľkosť skupiny /„západniari“ na fotografii / mestské vs vidiecke prostredie / indikátory blahobytu na fotografii / farba pokožky /štyl oblečenia („západný“ alebo lokálny) /nahota mužov / nahota žien /zobrazenie nástrojov (jednoduché, ručne vyrobené nástroje, stroje) /uhol záberu (Rose 2016: 93).

Vo výskume realizovanom v rámci mediálnej iniciatívy *Svet medzi riadkami* v spolupráci s neziskovou organizáciou *Človek v ohrození* a katedrou žurnalistiky FiF UK v Bratislave prostredníctvom obsahovej analýzy sa zisťovalo „akým spôsobom mediálna scéna na Slovensku uchopila tému migrácie (kvantitatívna časť) a ako vnímajú migráciu samotní novinári (kvalitatívna časť). Hlavná výskumná otázka (HVO) a špecifické výskumné otázky (ŠVO) boli kategorizované nasledovne:

HVO: Ako médiá pokrývajú tému migrácie a migrantov?

ŠVO1: Aké témy súvisiace s migráciou dominujú v slovenských médiách?

ŠVO2: Kto dostáva najviac priestoru sa v slovenských médiách k migrácii vyjadrovať?

ŠVO3: Ako vnímajú migráciu novinári na Slovensku a v Českej republike?“ (Chalupková, Ivanič, 2020: 54).

Predmetom výskumu však môže byť napríklad aj tematická štruktúra printových periodík, pri ktorej budú ako relevantné zvolené kategórie: zahraničná politika / vnútorná politika / hospodárstvo / kultúra / šport / tragédie a kriminalita /cestovanie, zábava a voľný čas a iné (Merten 1995: 21).

Kľúčovým princípom obsahovej analýzy je jej reliabilita, t.j. dosiahnutie takej kvality výskumu, keď rôzni analytici by mali pomocou rovnakých nástrojov analýzy dospieť k rovnakým výsledkom (porov. Bentele et al. 2013 : 299).

V súčasnosti majú bádatelia k dispozícii široké spektrum softvérových riešení, ktoré umožňujú prácu s veľkými objemami dát (porov. Spišiaková et al. 2023: 5). V odbornej literatúre sa však poukazuje na nedostatky prístupov, ktoré pracujú s veľkým objemom dát, zaujímajú sa o výskyt kľúčových slov a opierajú sa o počítačové technológie (Computer Aided Text Analysis). Ako problematické vnímajú, že komplexné premenné a jemné nuansy vzoriek nie sú pri počítačom podporovaných výskumoch zmysluplne kategorizované (Kim et al. 2018). Okrem toho sa kritizuje aj fakt, že počítač používa algoritmus kódovania, ktorý nie je natoľko presný a citlivý k rôznym odtienkom (ako človek), v tomto prípade by sa mala reliabilita výskumu dokázať uplatnením a následným porovnaním výsledkov dvoch algoritmov, čo sa však nie vždy deje (Kim et al. 2018).

Viaceré obsahové analýzy preto uprednostňujú menšie „korpusy“ a siahajú po riešení, že zo základného súboru (populácia) vyberajú reprezenta-

tívny súbor jednotiek podliehajúci rozboru. Napríklad, vo výskume slovenských mediálnych odborníkov, ktoré prostredníctvom kvantitatívnej a kvalitatívnej obsahovej analýzy skúmali obraz Slovenska v zahraničí v pandemickom (Covid-19) období explicitne sa uvádza: „uvedomujeme si, že vybrané médiá The New York Times a The Guardian predstavujú len zlomok zahraničných médií. V danom prípade sme však predpokladali, že vzhľadom na ich prestíž môžu udávať tón aj pre iné zahraničné médiá. V masovokomunikačnej teórii hovoríme v tejto súvislosti o takzvanom intermediálnom nastoľovaní agendy (*Intermedia agenda setting*)“ (Mikušová, Vido 2021: 32).

Spôsobý výberu reprezentatívneho súboru jednotiek analýzy

Tento výber môže byť náhodný – t. j. všetkým jednotkám sa prideli číslo, určí sa veľkosť reprezentatívnej vzorky a použije sa generátor náhodných čísel (alebo iný nástroj umožňujúci randomizáciu) a vyberie sa súbor jednotiek, ktoré budú analyzované (Krippendorff 2019: 118). Náhodnosť sa chápe tak, že každý prvok (jednotka) v populácii (t. j. v základnom súbore) musí mať rovnakú šancu byť vybratý. Vychádza sa z predpokladu: „ak sa určité kľúčové výrazy častejšie vyskytujú v populácii, budú sa častejšie vyskytovať aj vo vzorke“ (Riffe et al. 2005).

Výber môže byť však aj systematický. V tomto prípade si analytik zvolí východiskový bod a do reprezentatívneho súboru jednotiek vyberie každú n-tú jednotku. Systematický výber sa odporúča v tých prípadoch, ak ide o jednotky extrahované z periodických vydaní (Krippendorff 2019: 119). V tomto prípade si však treba uvedomiť, že vzorka môže korelovať s prirodzeným „rytmom“ základného súboru – ak sa bude skúmať len každé piate, t. j. víkendové vydanie periodika, vzorka nebude reprezentatívna, keďže toto vydanie bude vykazovať určité špecifiká, napr. v ňom môže byť vo väčšej miere zastúpená téma kultúry, športu, voľného času (Krippendorff 2019: 119).

Ďalšou možnosťou je stratifikovaný výber. Napríklad, pri analýze konštruovania ženy na fotografiách v slovenských časopisoch a novinách. Obrazový materiál môžeme stratifikovať podľa frekvencie vydání, čítanosti, stratifikácie čitateľov periodika atď (Krippendorff 2019: 119). Ešte pred analýzou ho môžeme rozdeliť do skupín aj podľa časového kritéria, napr. mesiaca. Do jednej skupiny sa tak dostanú všetky „januárové“ údaje, do druhej všetky „februárové“ atď. Náhodný výber sa potom bude robiť v rámci týchto skupín (parafrázy odcitované podľa Cingerová, Dulebová, 2023: 118).

Záver

Ako vidíme, obsahová analýza mediálneho diskurzu môže kombinovať kvantitatívne metódy (napr. frekvencia výskytu určitých pojmov) s kvalitatívnymi prístupmi (napr. analýza kontextu a významu), čo zvyšuje komplexnosť jeho výskumu a uľahčuje objektívnejšiu interpretáciu a kritické posúdenie. Dôležitá funkcia obsahovej analýzy spočíva ako v opise informácií (aké témy, hodnotenia, argumenty a v akom množstve obsahuje skúmaný materiál), tak aj v potenciálnom zhrnutí informácií (čo sú hlavné výpovede, argumenty), či dokonca aj v genéze informácií (možnosť vyvodit' z ukazovateľov obsahu ukazovatele kontextu, napríklad závery o vysielateľovi, sociálnej situácii, prijímateľovi správy).

Obsahovú analýzu môže použiť, keď si kladíme otázky týkajúce konštruovania obrazu sveta v novinách (prostredníctvom tém), konštruovania určitej skupiny (z hľadiska etnickej či náboženskej príslušnosti, sexuálnej orientácie, rodovej identifikácie, veku, príslušnosti k určitej sociálnej triede atď.) pomocou rôznych modusov alebo keď testujeme hypotézu o zobrazovaní rodiny v reklamách pri výskume o normovaní určitého typu rodiny. Pri kladení si otázok sa môžeme zaujímať aj o frekvenciu výskytu určitého slova vyčleneného ako kľúčového - napr. slova „demokracia“, „národ“, ale aj „boh“ v prejavoch politikov.

Obzvlášť dôležité je ešte raz podčiarknuť, že metóda obsahovej analýzy môže byť aplikovaná na správy produkované v rôznych modusoch. Aplikuje sa aj na analýzu vizuálnej komunikácie: podobne, ako pri analýze jazykových jednotiek, je vhodná pri práci s veľkým množstvom dát, podobne, ako v prípade jazykových dát, aj tu sa pristupuje k výberu dát, ich kódovaniu a kvantitatívnemu vyhodnoteniu.

Obsahová analýza, ktorej sa zvykne vyčítat' aj nebezpečenstvo nedostatočnej hĺbke interpretácie, môže byť veľmi vhodnou súčasťou širšie koncipovanej analýzy zahŕňajúcej okrem kvalitatívneho rozmeru aj kvantitatívny aspekt. Jej dôležitá funkcia môže spočívať nielen v opise (témy, hodnotenia, argumenty atď. a v akom množstve obsahuje skúmaný materiál?) a zhrnutí informácií (čo sú hlavné výpovede, argumenty atď.?), ale aj v genéze informácií (možnosť vyvodit' z ukazovateľov obsahu ukazovatele kontextu, ktorý nie je v analyzovanom materiáli zahrnutý (závery o vysielateľovi, sociálnej situácii, prijímateľovi správy). Dokonca pri výskume zahŕňajúcom dlhé časové obdobia sa dajú urobiť prognózy o určitých trendoch (Merten 1995: 351).

Práve vymenovaný analytický potenciál obsahovej analýzy fragmentov mediálneho diskurzu je dôvodom toho, že ju pri výskume aplikujú akademické inštitúcie (univerzity a výskumné ústavy, predovšetkým na katedrách

žurnalistiky, mediálnych štúdií, areálových a filologických štúdií), výskumné centrá (vrátane neziskových organizácií, ktoré sa zameriavajú na analýzu verejnej mienky, médií a politických diskurzov), tak aj mediálne agentúry (prevažne s cieľom sledovania mediálnych trendov a hodnotenia účinnosti politickej reklamy či PR kampaní), novinári a mediálni analytici. Podobné výskumy prispievajú k lepšiemu porozumeniu mediálnych trendov a ich vplyvu na spoločnosť.

Literatúra

- BENTELE, G., BROSIUS, H., Jarren, O. (2013). *Lexikon Kommunikations- und Medienwissenschaft*. 2., überarbeitete und erweiterte Auflage. Wiesbaden: Springer Verlag.
- BOČÁK, M. (2009): Spravodajské formáty: pohľad na televízne spravodajstvo z diskurzívnej perspektívy. *Kultura – média – komunikace*, 1(2): 165–200.
- CINGEROVÁ, N., DULEBOVÁ, I. (2023). *Mediálna lingvistika. Východiská kritickej analýzy mediálnych textov*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave.
- CHALUPKOVÁ, P., IVANIČ, P. (2020). Migranti: homogénna „komunita“ alebo rôznorodí ľudia s príbehmi? Mediálna analýza pokrývania migrácie na Slovensku a porovnanie s Českou republikou. In: SÁMELOVÁ, A., STANKOVÁ, M., HACEK, J. (eds.). *FENOMÉN 2020: Komunita v mediálnom priestore*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave. s. 52–62.
- DOBROSKLONSKAJA, T. G. (2008). *Medialingvistika. Sistemnyj podchod k izučeniju jazyka SMI*. Moskva: Flinta, Nauka.
- FAIRCLOUGH, N. (1995): *Media Discourse*. London: Arnold.
- GAJARSKÝ, L., IERMACHKOVÁ, O., SPIŠIAKOVÁ, A. (2021). Transformations of phraseological units in Russian and Slovak advertising slogans *Filologičeskije nauky*, 4: 11–17. <https://doi.org/10.20339/PhS.4-21.011>
- GALLO, J. (2018). Cognitive Aspects of Anthropocentric Modeling Linguistic Worldview *Philological Class*, 51(1): 39–42.
- GALLO, J. (2019). Nekotoryje leksičeskije i sintaksičeskije realizacii rečevych strategij i taktik v media-diskurse (na materiale ruskoj i slovackoj pressy). *Jazyk a kultura*, 10(39-40): 9–21.
- GAVORA, P. (2015). Obsahová analýza v pedagogickom výskume: Pohľad na jej súčasné podoby. *Pedagogická orientace*, 25(3): 345–371. <https://doi.org/10.5817/PedOr2015-3-345>

- GUZI, Ľ. (2008). Mediálny text v postsovietskom období. In: BOČÁK, M., RUSNÁK, J. (eds.). *Médiá a text II*. Prešov: FF PU v Prešove, s. 55–64.
- GUZI, Ľ. (2015). Médiá, politická metafora a jazykové prostriedky pri prezentácii spoločenskej reality a osobnosti v prevratových obdobiach. In: PATRAŠ, V., SLANČOVÁ, D. (eds.). *Médiá a text 5*. Prešov: FF PU v Prešove, s. 113–123.
- HOLSTI, O. (1968). Content Analysis. In: LINDZEY, G., ARONSON, E. (eds.). *The Handbook of Social Psychology*. Second Edition. Volume Two. Menlo Park, London, Don Mills: Addison-Wesley Publishing Company, s. 596–693.
- KIM, H., JANG, S. M., KIM, S.-H., WAN, A. (2018). Evaluating Sampling Methods for Content Analysis of Twitter Data. *Social Media + Society*, 4(2). <https://doi.org/10.1177/2056305118772836>
- KRIPPENDORFF, K. (2019). *Content Analysis. An Introduction to Its Methodology*. Fourth Edition. Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage Publications.
- LUTZ, C., COLLINS, J. (1993). *Reading National Geographic*. Chicago: University of Chicago Press.
- MERTEN, K. (1995). *Inhaltsanalyse. Einführung in Theorie, Methode und Praxis*. 2., verbesserte Auflage. Wiesbaden: Springer Fachmedien Wiesbaden GmbH.
- MIKUŠOVÁ, S., VIDO, (2021). Obraz Slovenska v zahraničí v pandemicom období. In: SÁMELOVÁ, A., STANKOVÁ, M., HACEK, J. (eds.). *FENOMÉN 2021: Pandémia covidu-19 a médiá*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave. s. 28–46.
- RIFFE D., LACY S., FICO F. G. (2005). *Analyzing media messages: Using quantitative content analysis in research*. New York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781410613424>
- ROSE, G. (2016). *Visual Methodologies. An Introduction to Researching with Visual Materials*. 4th Edition. London: Sage.
- SOBKIN, V. S., EMELIN, G. D., NIKOLAYEVA, Z. G., SAVCHENKO, N. L., YAKOVLEVA, M. A. (2022). Social Construction of the Gender Features of a Disabled Person's Image (Based on the Content-Analysis of Media Articles). *Vestnik Moskovskogo Universiteta*. Seriya 14. Psichologiya, 2: 174–191. <https://doi.org/10.11621/vsp.2022.02.08>
- SPIŠIAKOVÁ, M., PAVLIKOVÁ, Ž., ULAŠIN, B. (2023). Sémantická analýza terminologických metafor v španielskom ekonomickom jazyku *Časopis pro moderní filologii / Journal for Modern Philology*, 105(1): 54–73. <https://doi.org/10.14712/23366591.2023.1.4>
- ŠTEFANČÍK, R., STRADIOTOVÁ, E., SERESOVÁ, T. (2022). A Missing Piece: The Absence of Discussion about Integration Policy in the Slovak

- Migration Discourse. *Migration Letters*, 19(6): 965–981.
<https://doi.org/10.33182/ml.v19i6.2780>
- TIČER, S., MEJER, M., VODAK, R., VETTER, J. (2009). *Metody analízy textu a diskursu*. Charkov: Izd-vo Gumanitarnyj Centr.
- TKAČOVÁ, H., POLIEVKOVA, P., ŠVAJLENIN, L. (2023). Meme – postmoderný digitálny kód – a jeho pokusy hovoriť o vojne s humorom, In: BELIANSKÁ, M., HACEK, J., SÁMELOVÁ, A., STANKOVÁ, M. (eds.). *FENOMÉN 2023: Vojna a médiá*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave. s. 64–86.
- ZAHORÁK, A. (2023). The “own” vs the “foreign” in the German translation of Pavol Rankov’s novel *Svätý mäsiar zo Šamorína a iné príbehy z čias Malej dunajskej vojny*. *Ars Aeterna*, 15(2): 79–92.
<https://doi.org/10.2478/aa-2023-0012>

Kontakt:

doc. Mgr. Nina Cingerová, PhD.

Katedra rusistiky	Department of Russian and East
a východoeurópskych štúdií	European Studies
Filozofická fakulta	Faculty of Arts
Univerzita Komenského v Bratislave	Comenius University in Bratislava
Email Address: nina.cingerova@uniba.sk	
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-1271-4687	

doc. Mgr. Irina Dulebová, PhD.

Katedra rusistiky	Department of Russian and East
a východoeurópskych štúdií	European Studies
Filozofická fakulta	Faculty of Arts
Univerzita Komenského v Bratislave	Comenius University in Bratislava
Email Address: irina.dulebova@uniba.sk	
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-8916-1617	

Nomina propria v jazyku konšpiračných textov

Ján Demčišák

Abstract

Nomina Propria in the Language of Conspiracy Texts. *The language of conspiracy texts is characterised, among other things, like the language of populist discourse, by polarising thinking within the schema of "us" and "them". These poles are not only defined in the abstract; they are also frequently concretised with proper nouns. This paper presents the findings of an empirical study on the use of proper nouns in conspiratorial discourse texts. It employs corpus linguistic tools to analyse the functions of these terms, their associations with other linguistic elements, and their role in the broader context of conspiracy texts. The analysis is based on a corpus of German-language texts obtained from articles in selected online journals.*

Keywords: proper names, corpus analysis, alternative media, conspiracy discourse.

Kľúčové slová: vlastné mená, korpusová analýza, alternatívne médiá, konšpirátorský diskurz.

Úvod

Viaceré výskumy poukazujú na to, že jazyk konšpiračných textov vykazuje znaky podobné pravicovej a radikálnej populistckej rétorike (Römer, Stumpf 2019, Römer, Stumpf 2022, Štefančík 2020). Okrem iného je charakteristický bipolárnym myslením v rámci schémy „my“ a „oni“, pričom dané póly sú jednak vymedzované všeobecne a abstraktne ako apelatíva, ale taktiež sa často stretávame s ich konkretizovaním v podobe vlastných mien. V našej štúdii sa zameriavame na druhú spomínanú kategóriu vymedzení prostredníctvom *nominum propriorum* a analyzujeme, akým spôsobom sú tieto v konšpiračných textoch používané, s akými asociáciami, slovnými spojeniami a jazykovými prostriedkami sú spájané a akú úlohu zohrávajú v celkovom kontexte konšpirátorských textov.¹

¹ Štúdia je súčasťou širšieho výskumu so zameraním na jazykové stratégie konšpiračných teórií a alternatívnych právd v nemeckom a slovenskom jazykovom priestore

Empirický základ našej analýzy tvoria texty z nemeckých online portálov *Rubikon*, *Manova* a *Nachdenkseiten*.² Časopis *Rubikon* mal podľa jeho šéfredaktora Jensa Wernickeho v roku 2020 viac ako milión čitateľov (Holland-Letz 2020). Podobnú čitateľskú základňu môžeme predpokladať aj pri jeho nástupcovi *Manova*, ktorý od roku 2024 začal vychádzať dodatočne aj v printovej podobe. V roku 2022 mal portál *Nachdenkseiten* podľa otázok skupiny poslancov v Nemeckom spolkovom sneme a frakcie Die Linke približne 200 000 čitateľov denne a 100 000 followerov na Facebooku.³ Ide teda o internetové časopisy a platformy s dosahom, ktorý nemožno podceňovať. K názoru, že ide o médiá šíriace texty konšpirátorského charakteru, ktoré následne preberajú ďalšie konšpirátorské kanály, dospelávajú nezávisle od seba viacerí odborníci (Holland-Letz 2020, Waldmüller 2022, Müller et al. 2023, Linden 2022, Fücks 2022). Z tohto dôvodu môžeme považovať texty publikované na uvedených portáloch za relevantné pre výskum jazyka konšpiračných teórií.

Výskumná vzorka a metodológia

Pre potreby našej analýzy sme z uvedených portálov zvolili rubriky zamerané na politiku, médiá a spoločnosť. Konkrétne ide o rubriky *Medien und Ideologiekritik*, *Fassadendemokratie und tiefer Staat* (Rubikon), *Gesellschaft und Soziales* (Manova) a *Medien und Medienanalyse* (Nachdenkseiten), v rámci nich sme extrahovali celkovo 1340 publikovaných článkov za vymedzené obdobie rokov 2022 a 2023. Následne boli odstránené všetky paratexty (ako sú mená autorov textov, ich biografické údaje, poznámky pod čiarou a pod.), aby nekontaminovali a neskresľovali výskumnú vzorku. Na jej spracovanie bol využitý nástroj Sketch Engine, v ktorom bol vytvorený a kompilovaný výsledný nemecký textový korpus pozostávajúci z 2 856 018 tokenov, 2 392 057 slov a 123 624 viet. Vzhľadom na uvedený

re. Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-22-0221.

² Časopis *Rubikon* (<https://www.rubikon-verlag.de>) bol vydávaný v rokoch 2017 až 2023 spoločnosťou Rubikon-Betriebsgesellschaft pod hlavičkou vydavateľstva Rubikon-Verlag. Jeho nástupcom je časopis *Manova* (<https://www.manova.news>) fungujúci od roku 2023 pod organizáciou Initiative zur Demokratisierung der Meinungsbildung. Od roku 2024 je dostupný aj v printovej podobe. Vydavateľom *NachDenkSeiten* (<https://www.nachdenk-seiten.de>) je publicista a bývalý politik SPD Albrecht Müller.

³ Deutscher Bundestag, 20. Wahlperiode. Drucksache 20/2286, 12. 09. 2022, <https://dserver.bundestag.de/btd/20/033/2003386.pdf> [24. 10. 2024].

rozsah môžeme považovať vytvorený korpus za dostatočne reprezentatívny pre potreby ďalšej analýzy.

Na korpusovú analýzu pomocou Sketch Engine bol využitý nástroj Keywords a v rámci neho Multi-word-terms. Pomocou tohto nástroja je možné vyhodnotiť najčastejšie sa vyskytujúce jednoslovné výrazy (single words) a viacslovné výrazy (tzv. kľúčové termíny), ktoré sa vyskytujú častejšie v cieľovom korpuse ako v referenčnom korpuse a ktoré zároveň zodpovedajú typickému formátu terminológie v danom jazyku.⁴ Ako referenčný korpus pre korpusy vytvorené v nemeckom jazyku sa využíva German Web 2020 (deTenTen20).

Už pri pohľade na prvých 100 najviac frekventovaných kľúčových termínov (Tabuľka 1) v analyzovanej vzorke môžeme pozorovať, že až 61 percent z nich sú vlastné mená, čo znamená, že v kontexte konšpiračných textov sa na nomina propria upriamuje pomerne veľká časť pozornosti, a preto má význam sa nimi bližšie zaoberať aj z lingvistického a politolingvistického hľadiska. So špecifikáciou nášho výskumného zámeru súvisí aj následné odfiltrovanie všetkých apelatív a korekcia v zmysle odstránenia, či zjednotenia niektorých duplicitne sa vyskytujúcich položiek, ako napríklad položky 15, 16 a 17 pri ktorých bolo jedno vlastné meno rozdelené do troch položiek (por. Tabuľka 1). Týmto spôsobom sa dostávame k zoznamu najviac frekventovaných vlastných mien vo vybraných rubrikách časopisov *Rubikon*, *Manova* a *NachDenkSeiten* v rokoch 2022 a 2023 (Tabuľka 2). Na jeho základe môžeme v ďalšom kroku identifikované nomina propria popísať a klasifikovať a tiež analyzovať a interpretovať ich konkordanciu, teda kontexty ich výskytu a použitia v texte.

⁴ Metodikou určovania kľúčových slov (single-words) a kľúčových termínov (multi-word terms) sa zaoberá napr. Kilgariff (2009).

Tabuľka 1: Najfrekventovanejšie kľúčové termíny v analyzovanom korpuse

(items: 349,662)

Term	Term	Term
1 Great Reset	35 ukrainische Armee	69 Flo Osrainik
2 Karl Lauterbach	36 tiefer Staat	70 Robert Koch-Institut
3 Klaus Schwab	37 ukrainischer Soldat	71 russischer Soldat
4 Roland Rottenfußler	38 Jens Fischer	72 Jens Lehmich
5 allgemeine Impfpflicht	39 Wellcome Trust	73 Wolodymyr Selenskyj
6 Rt De	40 Jens Fischer Rodrian	74 Alexander Christ
7 Michael Meyen	41 Elon Musk	75 russischer Angriff
8 Annalena Baerbock	42 rote Linie	76 Gabriele Krone-schmalz
9 Ulrike Guérôt	43 Außenministerin Annalena	77 Gunnar Kaiser
10 Marcus Klöckner	44 russischer Angriffskrieg	78 Sucharit Bhakdi
11 deutsches Medium	45 Daniele Ganser	79 Wolfgang Wodarg
12 Olaf Scholz	46 vierte Gewalt	80 Albrecht Müller
13 Julian Assange	47 Bill Gates	81 Henry Kissinger
14 neue Normalität	48 westliches Medium	82 Nicolas Riedl
15 Walter Van	49 Joe Biden	83 Gates Foundation
16 Van Rossum	50 George Orwell	84 Noam Chomsky
17 Walter Van Rossum	51 Robert Habeck	85 russischer Präsident
18 großes Medium	52 Außenministerin Annalena Baerbock	86 schwere Waffe
19 Patrik Baab	53 schwere Nebenwirkung	87 Seymour Hersh
20 Sahra Wagenknecht	54 Wladimir Putin	88 deutsche Welle
21 ukrainischer Präsident	55 russische Armee	89 globaler Süden
22 Nord Stream	56 maschinelle Intelligenz	90 ukrainischer Botschafter
23 Jens Wernicke	57 Peter Thiel	91 russischer Einmarsch
24 Hannah Arendt	58 vierte industrielle Revolution	92 Melinda Gates Foundation
25 Tom-oliver Regenauer	59 reaktionäre Kritik	93 Fabian Society
26 alternatives Medium	60 Global Governance	94 Yuval Noah
27 Strategie der Macht	61 neue Weltordnung	95 militärisch-industrieller Komplex
28 digitale Identität	62 herrschende Klasse	96 totale Kontrolle
29 Florian Warweg	63 normaler Faschist	97 ukrainische Regierung
30 World Economic	64 Homo sapiens	98 Daniel Sandmann
31 Bundeskanzler Olaf	65 Christian Drosten	99 russische Invasion
32 Economic Forum	66 Markus Lanz	100 Andrij Melnyk
33 Bundeskanzler Olaf Scholz	67 ganz normaler Faschist	
34 Fischer Rodrian	68 deutscher Bundesgesundheitsminister	

Zdroj: Sketch Engine, user/jan.demcisak/rubikon_medien_und_ideologiekritik.

Tabuľka 2: Najfrekventovanejšie nomina propria v analyzovanom korpuse

(items: 349,383)

Term	Term	Term
1 Great Reset	35 Jens Lehrich	69 Milosz Matuschek
2 Karl Lauterbach	36 Wolodymyr Selenskyj	70 Kanzler Scholz
3 Klaus Schwab	37 Alexander Christ	71 De Lapuente
4 Roland Rottenfußer	38 Gabriele Krone-schmalz	72 Rosa Luxemburg
5 Rt De	39 Gunnar Kaiser	73 George Soros
6 Michael Meyen	40 Sucharit Bhakdi	74 Mattias Desmet
7 Annalena Baerbock	41 Wolfgang Wodarg	75 Winfried Kretschmann
8 Ulrike Guérot	42 Albrecht Müller	76 Social Engineering
9 Marcus Klöckner	43 Henry Kissinger	77 Václav Havel
10 Olaf Scholz	44 Nicolas Riedl	78 Event 201
11 Julian Assange	45 Gates Foundation	79 Susan Bonath
12 Walter Van Rossum	46 Noam Chomsky	80 Bayerischer Rundfunk
13 Patrik Baab	47 Seymour Hersh	81 Agenda 2030
14 Sahra Wagenknecht	48 Deutsche Welle	82 Tom Lausen
15 Nord Stream	49 Melinda Gates Foundation	83 David Rockefeller
16 Jens Wernicke	50 Fabian Society	84 Antonio Stiftung
17 Hannah Arendt	51 Yuval Noah Harari	85 Bkk Provita
18 Tom-Oliver Regenauer	52 Daniel Sandmann	86 Edward Bernays
19 Florian Warweg	53 Andrij Melnyk	87 Paul Schreyer
20 World Economic Forum	54 Young Global Leaders	88 Stepan Bandera
21 Jens Fischer Rodrian	55 Melinda Gates	89 Rainer Mausfeld
22 Wellcome Trust	56 Richard David Precht	90 News Initiative
23 Elon Musk	57 Felix Abt	91 The Intercept
24 Daniele Ganser	58 Ken Jebsen	92 Council On Foreign Relations
25 Bill Gates	59 Werner Köhne	93 Eugen Drewermann
26 Joe Biden	60 Lothar Wieler	94 Emergent Biosolutions
27 George Orwell	61 Richard David Precht	95 Frank Ulrich Montgomery
28 Robert Habeck	62 Boris Palmer	96 Justin Trudeau
29 Wladimir Putin	63 Stream 2	97 Aldous Huxley
30 Peter Thiel	64 Nancy Faeser	98 Patricia Schlesinger
31 Christian Drosten	65 Anne Will	99 Jeffrey Epstein
32 Markus Lanz	66 Cecil Rhodes	100 Hannes Hofbauer
33 Flo Osrainik	67 Nikolaus Blome	
34 Robert Koch-Institut	68 Bank für internationalen Zahlungsausgleich	

Zdroj: Sketch Engine, user/jan.demcisak/rubikon_medien_und_ideologiekritik.

Tabuľka 3: Najfrekvencovanejšie kľúčové slová v analyzovanom korpuse

(items: 101,191)

Lemma	Lemma	Lemma	Lemma
1 Impfpflicht	26 Corona-Politik	51 Technokratie	76 RKI
2 Ungeimpfte	27 Lauterbach	52 Metaversum	77 Propaganda
3 NachDenkSeite	28 Assange	53 Arendt	78 Corona-Maßnahme
4 Baerbock	29 Querdenker	54 Wagenknecht	79 Impfen
5 WEF	30 ukrainisch	55 Impfnebenwirkung	80 Corona-Impfung
6 PEI	31 Außenministerin	56 BPK	81 Genspritze
7 Geimpfte	32 Transhumanismus	57 Annalena	82 geopolitisch
8 Leitmedium	33 Narrative	58 Covid	83 Meinungsmache
9 Meyen	34 Übersterblichkeit	59 Habeck	84 Schwab
10 Guéröt	35 Impfung	60 Ganser	85 Precht
11 ungeimpft	36 Impfgegner	61 mRNA	86 Herrschend
12 Rottenfußler	37 Biden	62 Genderismus	87 Correctiv
13 globalistisch	38 Krone-Schmalz	63 Reset	88 Faktencheck
14 Ukrainekrieg	39 Impfstoff	64 Putin	89 Rockefeller
15 Pfizer	40 Tagesschau	65 Weltwirtschaftsforum	90 canceln
16 Selenskyj	41 Monströse	66 Desinformation	91 Orwell
17 Ukraine-Krieg	42 Pandemie	67 Melnyk	92 Rossum
18 Ukraine	43 Impfkampagne	68 cetera	93 Sozialkreditsystem
19 Totalitarismus	44 technokratisch	69 Coronamaßnahme	94 Mächtige
20 Waffenlieferung	45 Faktenchecker	70 Regenauer	95 diffamieren
21 Baab	46 narrativ	71 PCR-Test	96 Exklusivabdruck
22 impfen	47 Impfschaden	72 Globalisten	97 Zeitenwende
23 totalitär	48 geimpft	73 Eugenik	98 Warweg
24 Lockdowns	49 Rubikon	74 BioNTech	99 Oligarchie
25 Donbass	50 Angriffskrieg	75 Diffamierung	100 Harari

Zdroj: Sketch Engine, user/jan.demcisak/rubikon_medien_und_ideologiekritik

Analýza

Prevažnú väčšinu identifikovaných proprií tvoria antroponymá, ide o mená rôznych politikov, vplyvných podnikateľov, vedcov, filozofov a ďalších verejných osôb so spoločenským dosahom. Druhou, avšak výrazne menej zastúpenou skupinou sú chrématonymá, pri ktorých ide najčastejšie o názvy inštitúcií, napr. výskumných ústavov, bánk, televíznych a rozhlasových staníc, medzinárodných inštitúcií alebo názvy záujmových skupín a iniciatív,

či pomenovania konkrétnych technologických výtvorov. Zaujímavé je, že absentujú toponymá, tieto môžeme nájsť len pri analýze jednoslovných kľúčových slov (Tabuľka 3), medzi prvými 100 najfrekvencovanejšími ich ale zastupujú iba slová *Ukrajina* a *Donbas*.

Z úvodných zistení môžeme dedukovať, že konšpiračný diskurz sa odvíja skôr na vertikálnej osi, na ktorej je väčšia pozornosť venovaná tematizovaniu konkrétnych osobností, elít a inštitúcií. Geopolitické aspekty sú skôr druhoradé až okrajové. Neznamená to však, že na horizontálnej osi by nedochádzalo k žiadnym vymedzeniam, na ich denotáciu sú ale skôr využívané adjektíva, ako môžeme vidieť v spojeniach *nemecké médium*, *ukrajinská armáda*, *ruský vojak* alebo *globálny juh* (por. Tabuľka 1). V mnohých prípadoch môžu byť dané adjektíva tiež súčasťou apelatívnej zložky proprií referujúcich na konkrétne osoby (napr. *ruský prezident*, *nemecký minister zdravotníctva*, *ukrajinský veľvyslanec*).

Frekvencia výrazov *ukrajinský* a *ruský* v nami analyzovanom korpuse súvisí so sledovaným obdobím rokov 2022 a 2023, ktorému dominuje konflikt na Ukrajine. Napriek tomu v sledovanom konšpiračnom diskurze prevládajú témy pandémie, očkovania a ekonomiky, ktoré presúvajú ťažisko od geopoliticky späť smerom k vertikálnej osi. Najviac frekvencovaným kľúčovým termínom je *Veľký reset*. Ide o názov iniciatívy, za ktorou stojí zakladateľ Svetového hospodárskeho fóra *Klaus Schwab* (frekvenčná pozícia číslo 3, por. Tabuľka 1 a 2). V jeho ponímaní je možné krízu pandémie Covid-19 ako aj ďalšie celospoločenské krízy vnímať ako príležitosť pre nový začiatok a impulz k prehodnoteniu súčasného prístupu k ekonomike, občanom, ekológii a pod. V tejto vízii je predpokladom na zásadnú zmenu silnejšia spolupráca a kooperácia medzi jednotlivými krajinami, jej výsledkom má byť väčšia sociálna rovnosť a udržateľnosť, ktoré majú viesť k novej ére blahobytu (Schwab, Malleret 2020). Konšpirátorská scéna túto iniciatívu dešifruje ako odhalenie skutočnosti, že pandémie Covid-19 bola plánovaná, aby umožnila nastoliť také spoločenské zmeny, z ktorých bude profitovať len skupina elít. Referujú na ňu prostredníctvom slov a slovných spojení ako *plán*, *majstrovský plán*, *experiment*, *vojna Veľkého resetu*, *všezahrňajúci Veľký reset*, *ideológia Veľkého resetu*. Proti tomuto „plánu“ stoja obyčajní ľudia a ich pozíciu charakterizujú napr. opisy typu: *Nie sme len pieskom v súkolesí Veľkého resetu*, *sme improvizovaným náčrtom niečoho iného*. Recipient je týmto spôsobom umenšovaný a zdôrazňovaná je jeho fatálna bezmocnosť voči sprisahaniu elít, ktoré sa údajne snažia o nastolenie tzv. *novej normality* a *nového svetového poriadku* (por. pozície 14, 61 a 62, Tabuľka 1).

S touto centrálnou témou sa spája aj veľká časť identifikovaných antropónym. Už spomínanému *Kalusovi Schwabovi* sú prisudzované atribúty ako

ideológ globalizmu, propagandista, superbohatý kapitalista a pod. Poukazuje sa tiež na to, že je členom elitnej skupiny Bilderberg. Rovnakým spôsobom sú vykresľované aj ďalšie osobnosti podnikateľskej sféry ako sú *Elon Musk, Bill Gates, Cecil Rhodes, Peter Thiel, George Soros* atď. Kým spojenia ako *zámožný podnikateľ* (nem. *schwerreicher Unternehmer*), *oligarcha, multimiliardár* a pod. odkazujú na ich bohatstvo, početné iné výrazy majú za cieľ tieto osoby určitým spôsobom diskreditovať alebo vykresliť v negatívnom svetle: *drogová hlava* (nem. *Drogenkopf*), *egoisti, špekulant, veľký špekulant*. V iných prípadoch sú pôvodne pozitívne prívlastky – ako napr. *filantrop* – konotované negatívne pod vplyvom použitia irónie: *filantrop číslo jeden, Bill Gates. Známy ako filantrop, ktorý rád berie celé ľudstvo za ruku a ukazuje mu, kam má ísť. Ved' vieme: „Kto, ak nie Bill?“*.

Podobným spôsobom sú atribuované aj mená politikov. Frekvenčnú pozíciu 2 (Tabuľka 1 a 2) obsadzuje meno nemeckého ministra zdravotníctva *Karla Lauterbacha*. V súvislosti s jeho osobou nachádzame pomenovania ako *majstrovský propagandista* (nem. *Meister-Propagandist*), *najmocnejší muž v štáte, vášnivý mikrosopár* (nem. *passionierter Sekundenschläfer*), *kazateľ paniky* (nem. *Panik-Prediger*), *pápež paniky* (nem. *Panikpapst*). Toto negatívne vykresľovanie je podmienené tým, že v rámci konšpirácie okolo *Veľkého resetu* je pandémie Covid-19 považovaná za umelo vytvorenú s cieľom destabilizovať ekonomiku, obmedziť ľudské a občianske práva a slobody a tým manipulovať ľudí a navodiť spomínaný *nový svetový poriadok*. Politici sú považovaní za komplicov, ba dokonca „bábky“ tohto plánu: *opäť sme sa dostali do bodu, keď si niektorí megalomanskí psychopati ako Bill Gates, Larry Fink alebo George Soros myslia, že sú bohmi a využívajú úplne bezškrupulózných mocipánov ako Olaf Scholz, Robert Habeck, Annalena Baerbock, Emmanuel Macron, Mario Draghi, Jacinda Ardern, Justin Trudeau, Ursula von der Leyen pre svoje vlastné ciele*. Ide pritom o politikov tak na národnej, ako aj medzinárodnej úrovni, v ich charakteristike nie sú viditeľné podstatné rozdiely.

Rovnaké konotácie sa uplatňujú nielen na politikov, ale aj na vedcov, či filozofov, dokumentujú to napr. diskreditujúce vyjadrenia na adresu virológa *Christina Drostena* (*samozvaný profesor, falošné informácie štátneho virológa, kontroverzný virológ*) či filozofa *Yuvala Noaha Harariho* (*hlasná trúba WEF*, nem. *Sprachrohr des WEF*, *historik na objednávku*, nem. *Auftragshistoriker*, *chránenec Klausa Schwaba, našepkávač Klausa Schwaba, dvorný filozof sekty*).

Analogicky sú ironizované a spochybňované aj rôzne inštitúcie. *Svetové ekonomické fórum* je napr. označované ako *myčka mozgov* (nem. *Gehirnwaschanlage*) alebo sú mu pripisované *črty sekty*. *Inštitút Roberta Kocha* (vládný inštitút na ochranu verejného zdravia v SRN) je spomínaný napr.

v nasledovných súvislostiach: *notoricky známy* Inštitút Roberta Kocha sa nedávno pridá k chóru panických krikl'úňov s informačnou tabuľou o „úmrtnosti v dôsledku tepla“; Inštitút Roberta Kocha však – ako sa dozvedáme len tak mimochodom a na periférii dátovej džungle – má klinické informácie len o približne tretine všetkých prípadov. Nehovoriac o množstve nenahlásených prípadov, ktoré nikdy neboli zaznamenané. V týchto prípadoch nie je negatívna konotácia vytváraná priamo lexikálnymi jednotkami a atribútmi (s výnimkou spojenia *notoricky známy*), ale vzniká v rámci širšieho kontextu na úrovni vety alebo textu. Ako u vedcov a odborníkov, tak aj tu ide o vyvolanie nedôvery a skepsy, táto je opakovane adresovaná aj smerom k rôznym verejnoprávnym médiám (napr. *Deutsche Welle*, *Bayerischer Rundfunk*). V iných situáciách sú inštitúcie naopak zveličované pomocou hyperbol, metaforických opisov a slovných hračiek: *najmocnejšia finančná inštitúcia sveta*, *vrchol systému*, *Bazilejská veža Banka pre medzinárodné zúčtovanie* (výraz Bazilejská veža má asociovať mytologickú Babylonskú vežu). Istým spôsobom dochádza k ich démonizácii, čo korešponduje s už vyššie spomínanou vertikálnou štruktúrou konšpiračného diskurzu na línii „my“ a „oni“.

Kým doteraz prezentované príklady reprezentovali pól na strane „oni“, medzi najviac frekventovanými vlastnými menami môžeme nájsť aj doklady zastupujúce stranu „my“ (v zmysle konšpirátori) – a to tak v kategórii antroponým, ako aj chrématoným. Medzi menami osôb nachádzame predovšetkým autorov, ktorí zverejňujú texty v alternatívnych médiách (iných, ale aj nami analyzovaných), resp. sú autormi publikácií s konšpirátorským obsahom, ktoré sú v analyzovaných rubrikách recenzované alebo diskutované. Tretím najfrekventovanejším proríom je meno jedného zo šéfredaktorov časopisu *Rubikon* – *Roland Rottenfuß*. Medzi príkladmi nachádzame také, v ktorých je oslavovaná jeho schopnosť odhaľovať mocenské konšpirácie, ako v nasledovnom ohlase na jeho publikáciu: *Roland Rottenfuß sa snaží o osvietenie v tom najlepšom zmysle slova. V duchu kritickej teórie vysvetľuje stratégie mocenských elít: Ako podmieňujú ľudí, aby sa z nich stali nedospelé bábky, ako mikroštruktúra moci preniká do každodenného života, ako si vytváranie strachu vynucuje anticipovanú poslušnosť*. Niektoré z vyjadrení majú povahu adorácie hraničiacej s mystickým jazykom: *Roland Rottenfuß ukazuje: Sme väzňami našich ilúzií, väzňami lži a stratégií moci. Cisár je však už dávno nahý, Čarodejník z krajiny Oz len megalomanský trpaslík ťahajúci za páky. Keď si uvedomíme, že náš strach je neopodstatnený, kúzlo z nás spadne a my nájdeme cestu späť k svojej pravde a moci: „Keby sloboda bola človek, krásna bohynia – čo by som jej povedal? Predovšetkým jedno: Odpusť nám! Osoba, ku ktorej sa referuje, je opisovaná nie priamo prostredníctvom adjektívnych atribútov, ale prostredníctvom*

činností, ktoré vykonáva – ide o osobu, ktorá *ukazuje, snaží sa o osvetlenie*, ale aj *rozkladá stratégie moci* a pod. Tento spôsob vykresľovania konkrétnej osoby hraničí s kultom vytvárania osobnosti, ako sa s ním môžeme stretnúť v extrémne pravicovej alebo radikálnej populistickej rétorike. Oveľa častejšie sú však vlastné mená v analyzovanom korpuse zasadené do kontextov, v ktorých ide o obranu týchto autorov a ich názorov pred verejnou mienkou, nie zriedka aj formou vlastných výpovedí: „*Sedem z jedenásť-tich projektov chce, aby som odišiel [...]“ Ani odvaha, ani ľudská slušnosť, ani odbornosť v témach, ktorými sa Michael Meyen zaoberal, neboli výzvou pre tých, ktorí sa postavili na päty. Len preč od tej duševnej náказы, kým sa nenakazím aj ja. „Lavicová aliancia proti antisemitizmu Mníchov“ uverejnila článok pod názvom „Michael Meyen a problém antisemitizmu na LMU“. Tým sa obvinenie z antisemitizmu, ktoré by vlastne malo byť vyhradené pre zlý antisemitizmus, stáva svojvoľným, devalvujúcim toto slovo na univerzálnu zbraň proti každému, kto sa vám z akéhokoľvek dôvodu nepáči.* V danom prípade nejde ani tak o priradenie určitých atribútov Michaelovi Meyenovi, ako skôr o vyvrátenie označení, ktoré sú mu zo strany kritikov prisudzované. To isté môžeme vidieť aj v ďalšom doklade, v ktorom ide o vyvrátenie označenia *propagandista* smerom k Florianovi Warwegovi: *Meisner vysvetľoval v článku „Kremelský propagandista Florian Warweg, bývalý šéf RT Deutsch, sa chce pripojiť k Spolkovej tlačovej konferencii pre konšpiračné NachDenkSeiten“, sršiacom podozreniami, prečo by jeho prijatie poškodilo povest' organizácie.* Portál, na ktorom boli kritické hlasy na adresu danej osoby publikované, je v kontexte obrany označený za *denunciačný* (nem. *Denunziationsportal*).

Konšpirátorské médiá sa aktívne opakovane vyjadrujú k vlastnému označeniu ako *konšpirátorské*, rovnakým spôsobom obhajujú aj iné médiá podobného charakteru, piatym najfrekventovanejším vlastným menom je označenie stanice *Rt De* (Tab. 2), ktorá bola zakázaná. Najčastejším argumentom proti jej zákazu je zdôrazňovanie obmedzovania slobody slova a cielenej manipulácie verejnej mienky zo strany štátu a verejnoprávnych médií. Inštitúcie, podobne ako osoby, sú tak štylizované do podoby obetí.

Osobitnou a mimoriadne zaujímavou skupinou vlastným podstatných mien, ktorá sa vymyká naznačenej polarizačnej schéme, sú mená rôznych významných osobností ako sú *Hannah Arendt, Georg Orwell, Noam Chomsky, Rosa Luxemburg* alebo *Václav Havel*. Uvedené mená spája ich filozofické dielo zaoberajúce sa zvnikom a fungovaním totalitných štruktúr a ich občiansky aktivizmus zameraný na boj za pravdu a slobodu. Iné štúdie tiež dokazujú, že v konšpirátorskom diskurze je inštrumentalizované aj myslenie ďalších filozofov zaoberajúcich sa kritikou ideológií a moci (napr. *Marx, Engels, Adorno, Horkheimer, Gramsci* alebo *Foucault* a i.), pričom

sa adoptuje ich jazyk, terminológia či argumentačné vzorce (Demčišák 2024). Zastúpenie takejto vzorky vlastných mien odhaľuje, že konšpiračný jazyk môže pracovať oveľa sofistikovanejším spôsobom ako jazyk populistov.

Záver

Podľa Langendoncka môžu mať nomina propria okrem základného kategorického významu aj asociatívny, emotívny a gramatický presupozitívny význam (Langendonck 2007: 71-84). Z analýzy našej výskumnej vzorky vyplýva, že väčšina vlastných mien, na ktoré referuje konšpiračný diskurz, sú používané, atribúované a kontextualizované tak, aby nadobúdali asociatívne významy, predovšetkým na vertikálnej osi od pomyselného recipienta zahrňaného do obrazu „my“ k vlastným menom konkretizovanému oponentovi patriacemu k pólu „oni“. Táto konkretizácia má vyvolať predstavu, že realizované tvrdenia nie sú fabuláciami, ale opierajú sa o ontickú realitu a vychádzajú z nej. Pridruženou asociáciou sa navyše z oponenta stáva protivník nesúci so sebou rozličné záporné charakteristiky, na základe ktorých sa aktivuje aj negatívne nabitý emotívny význam daného vlastného mena. Uvedené sa rovnako dotýka antroponým ako aj chrématoným. Absentujúce toponymá poukazujú na dominanciu vertikálnej osi diskurzu.

Obdobne nadobúdajú asociatívny a emotívny význam aj propriá zastupujúce a pomenovávajúce osoby, inštitúcie, médiá a pod., ktoré sú konformné s konšpiračnými teóriami. Asociatívnym významom sa navodzuje blízkosť k recipientovi a v rámci emotívneho významu môže vznikať pocit spolupatričnosti, ľútosti, či sympatie.

Vlastné mená oboch skupín tak môžu prispievať k manipulatívnejmu charakteru jazyka konšpiračného diskurzu a to aktivovaním emotívneho významu spájaného s rozhorčením, skepsou, dezilúziou, sebaľútosťou a pod.

Odkazovaním sa na vlastné mená (prevažne nežijúcich) významných filozofov a celospoločensky uznávaných aktivistov bojujúcich proti totalitným systémom však konšpiračná rétorika oslovuje aj kognitívnu stránku svojich recipientov. Táto stratégia môže osloviť ľudí s vyšším vzdelaním, ktorí v daných kontextoch a príkladoch môžu nachádzať istú logiku.

Ukazuje sa, že jazyk konšpiračného diskurzu je oveľa sofistikovanejší, ako by sa na prvý pohľad mohlo zdať. V drvinej väčšine totiž nejde o narácie o hadojašteroch ovládajúcich svet, chemickom postrekovaní ľudí z lietadiel a pod., ale o premyslené spochybňovanie reálnych faktov, reálnych osôb a inštitúcií pomocou iných logicky znejúcich faktov, iných osôb a iných inštitúcií nesúcich konkrétne vlastné mená.

Literatúra

- DEMČIŠÁK, J. (2024). On the Appropriation of Critique of Ideology by the Conspiracy Discourse. In: (n.n.). *The Asian Conference on Arts & Humanities 2024. Official Conference Proceedings*. Nagoya: IAFOR, s. 439–449. <https://doi.org/10.22492/issn.2186-229X.2024.39>
- FÜCKS, R. (2022). Meinungsfreiheit und wehrhafte Demokratie. Zentrum Liberale Moderne, <<https://libmod.de/meinungsfreiheit-und-wehrhafte-demokratie-fuecks/>> [24. 10. 2024].
- HOLLAND-LETZ, M. (2020). Online-Magazin „Rubikon“: Zweifel in der eigenen Echo-Kammer, <<https://uebermedien.de/50234/online-magazin-rubikon-zweifel-in-der-eigenen-echo-kammer/>> [24. 10. 2024].
- KILGARRIFF, A. (2009). Simple maths for keywords. In: MAHLBERG, M., GONZÁLEZ-DÍAZ, V., SMITH, C. (eds.). *Proceedings of Corpus Linguistics Conference CL2009*. Liverpool: University of Liverpool. <<https://ucrel.lancs.ac.uk/publications/cl2009/>> [24. 10. 2024].
- LANGENDOCK, W. v. (2007). *Theory and typology of proper names*. Berlin: Walter de Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110197853>
- LINDEN, M. (2022). Vom Aufklärungs- zum Querfront-Medium? <<https://gegenmedien.info/fallstudie-1-nachdenkenseiten/#intro>> [24. 10. 2024]
- MÜLLER, T. et al. (2023). Rechte alternative Medien. Eskalationspresse. *Katapult*, 12. 12. 2023, <<https://katapult-magazin.de/de/artikel/eskalationspresse>> [24. 10. 2024].
- RÖMER, D., STUMPF, S. (2019). „Der Große Austausch ist kein Mythos, er ist bittere Realität.“ Populismus und Verschwörungstheorien aus linguistischer Perspektive. *Osnabrücker Beiträge zur Sprachtheorie*, 95: 129–158.
- RÖMER, D., STUMPF, S. (2022). Verschwörungstheorien – und wie sie sprachlich glaubhaft gemacht werden. In: MÜLLER, K., KIRCHBERG, C. (eds.). *Verschwörungstheorien*. Berlin: Gegen Vergessen – Für Demokratie e. V., s. 60–89.
- SCHWAB, K., MALLERET, T. (2020). *Covid-19: Der große Umbruch*. Genf: Forum Publishing.
- ŠTEFANČÍK, R. (2020). *Kommunikationsstrategien der slowakischen Rechtsextremisten*. Hamburg: Verlag Dr. Kovač.
- WALDMÜLLER, V. (2022). *Rubikon News. Ein Querfront-Magazin? Belltower News. Netz für digitale Zivilgesellschaft*. <<https://www.belltower.news/rubikon-news-ein-querfront-magazin-127171/>> [24. 10. 2024].

Kontakt:

PhDr. Ján Demčišák, PhD.

Katedra germanistiky

Filozofická fakulta

Univerzita sv. Cyrila a Metoda

v Trnave

Department of German Studies

Faculty of Arts

University of Ss. Cyril and Methodius

in Trnava

Email Address: jan.demcisak@ucm.sk

ORCID: 0000-0003-0227-6716

Racionálnosť vs. emocionálnosť v konšpirátorskom diskurze¹

Simona Fraščíková

Abstract

Rationality vs. Emotionality in Conspiratorial Discourse. *This paper examines the dimensions of rationality and emotionality in conspiratorial discourse, focusing on the lexis used to reflect these dimensions. The present study employs corpus linguistics to analyse empirical material to identify linguistic units that reflect the aforementioned dimensions and subsequently deciphering their function in conspiratorial discourse. The findings of the analyses will yield preliminary conclusions about the use of language in this discourse, thereby providing a foundation for further investigation of the linguistic strategies employed in it.*

Keywords: conspiracy theories, rationality, emotionality, lexis, digital sphere.

Kľúčové slová: konšpiračné teórie, racionálnosť, emocionálnosť, lexika, digitálna sféra.

Úvod

Na racionálnosť možno nazerať z viacerých uhlov pohľadu, čomu zodpovedajú rôzne druhy racionálnosti, ako napr. kolektívna, individuálna, filozofická, metafyzická, ekonomická, ekologická, inštrumentálna a ďalšie. I napriek tomu, že by sme s najväčšou pravdepodobnosťou dokázali diskutovať niektoré z nich aj v súvislosti s konšpirátorským diskurzom, uspokojíme sa nateraz so všeobecnou definíciou racionálnosti, podľa ktorej ide o „the quality of being based on clear thought and reason, or of making decisions based on clear thought and reason [...]“² [Cambridge Advanced Learner's Dictionary, URL 1]. Názorné príklady v rámci definície odkazujú zá-

¹ Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-22-0221.

² Prekl. „vlastnosť byť založený na jasnom myslení a rozume alebo rozhodovať sa na základe jasného myslenia a rozumu [...]“.

roveň na prepojenie racionálnosti s logikou myslenia a vedou. Emocionálnosť býva nezriedka charakterizovaná v opozícii s racionálnosťou (rozhodovať sa, konať na základe emócií vs. rozumu) a v bežnom živote je neraz terčom cieleného výsmechu. Emócie sú pritom komplexným systémom niekedy až radikálne ovplyvňujúcim fungovanie človeka. Schwarz-Friesel (2007: 284) charakterizuje emócie ako „mentale Kenntnis- und Bewertungssysteme“³. Na jednej strane sú v nich uložené šťastie univerzálne, vrodené vzorce cítenia a správania a šťastie spoločensky riadené a individuálne hodnoty prežívania a skúseností, na druhej strane majú aj regulačnú funkciu, pretože hodnotia vnútorné a vonkajšie okolnosti a vynášajú súdy (tamže 2007: 285).⁴ Ich výrazný vplyv na rozhodovanie možno pozorovať nielen v banálnych, ale najmä v krízových situáciách, v dôsledku čoho sa často stávajú cieľom manipulácie.

Racionálnosť a emocionálnosť sú v tejto štúdii skúmané v kontexte konšpirátorského diskurzu, ktorý zahŕňa multimodálne texty a diela rôzneho rozsahu s konšpirátorským obsahom zdieľané v online priestore (konkr. uvedené nižšie). V rámci empirického výskumu sa zameriavame predovšetkým na verbálne komponenty, konkrétne jazykové jednotky, ktoré odkazujú na dimenziu racionálnosti alebo emocionálnosti. Tento objekt skúmania sa ukazuje ako dôležitý aj preto, že literatúra o konšpiračných teóriách často skúma ich zdanlivú vedeckosť a racionálne argumentovanie ako nástroje na upevnenie a získanie dôvery prívržencov. Avšak analýza empirickej zložky naznačuje, že v konšpirátorskom diskurze zohráva aj oblasť emócií významnú úlohu.

Teoretické východiská skúmania

Konšpiračné teórie a ich hlavné znaky

Skúmanie konšpiračných teórií je v posledných rokoch mimoriadne aktívne, výsledkom čoho je dnes už pomerne rozsiahla charakteristika konšpiračných teórií ako fenoménu, na ktorú nadviažeme. S ohľadom na ich podstatu sa na ne nazerá ako na alternatívne explanačné a interpretačné modely. Medzi hlavné znaky konšpiračných teórií sa radia: dualizmus (binárne videnie sveta na pozadí schémy priateľ - nepriateľ alebo páchatel' – obeť); personalizácia moci v podobe sprisahania (sprisahancami sú elity, „tí“ mocní, ktorí

³ Prekl. „mentálne systémy poznania a hodnotenia“.

⁴ V štúdii nám nejde o vymedzenie emocionálnosti a emócií zo strany rôznych prístupov. Taký prehľad ponúka napr. Marman (2018). V štúdii sa opierame o chápanie emocionálnosti v duchu kognitívnej vedy.

ovplyvňujú dôležité politické i spoločenské udalosti, javy, štruktúry a ďalšie); determinizmus (absencia náhodných udalostí prepojená s plánovaným konaním, ktoré podlieha konkrétnym záujmom mocných); zatajovania reálnych plánov zo strany mocných a ich odhalenie zo strany „prebudených/vedomých“ (tematizované v príslušných konšpiračných teóriách); redukcia dôležitých udalostí na jedinú príčinu, ktorá je odhalená (Barkun 2003, Butter 2023, Fuchs 2022, Lutter 2001, Nocun, Lamberty 2020).

V súvislosti s predmetom skúmania sa žiada upriamiť pozornosť aj na psychologické aspekty skúmania konšpiračných teórií. Douglas a kol. (2017: 538ff.) poukazujú na súvislosť medzi uspokojovaním potrieb adresáta a jeho vierou v konšpirátorský obsah, a to prostredníctvom troch druhov motívov: epistemických, sociálnych a existenciálnych. Epistemické motívy súvisia s potrebou nájsť pôvod problému (nepriaznivé udalosti ako spoločenské či ekonomické krízy, stresujúce udalosti a pod.); sociálne motívy sa týkajú potreby uznania seba samého i skupiny, a existenciálne motívy sledujú potrebu obnoviť pocit bezpečia a kontroly (tamže 2017, tiež Douglas 2021). Človek sa musí vo svojom prostredí cítiť bezpečne, musí mať pocit kontroly nad sebou a nad tým, čo sa deje okolo neho. Preto túži po príčine, po vysvetlení všetkého, čo je mimo jeho kontroly. A čím jednoduchšie a prístupnejšie je vysvetlenie, tým ľahšie ho prijíma.

Dimenzia racionálnosti v konšpirátorskom diskurze

Všeobecná definícia racionálnosti v úvode odkazuje na logickosť myslenia a rozhodovanie na základe jasného myslenia a rozumu. Primárne sa teda chápe ako dispozícia ľudských subjektov. Dolník a Orgoňová (2010: 143) rozvídzajú tento pohľad a uvádzajú, že „racionalita poznávania a myslenia sa prejavuje v presnosti, logickej jasnosti, systematickosti (usporiadanosti), komunikovateľnosti a kontrolovateľnosti (overovateľnosti, resp. falzifikovateľnosti) ich produktov (poznania a myšlienok)“. Aj v súvislosti s jazykom a jeho uplatnením v komunikácii autori vnímajú uvedené znaky ako kľúčové. V stati, ktorá sa venuje racionalite ako preferenčnému aspektu rečových aktov poukazujú na to, že sa najzreteľnejšie prejavuje v premyslených komunikátoch, na pozadí ktorých stojí jasný cieľ. „Všeobecnými charakteristickými vlastnosťami prototypových racionálnych komunikátov sú: logickosť, usporiadanosť, pravidelnosť, cieľavedomosť.“ (tamže 2010: 146)

Konšpiračné teórie môžeme tiež vnímať ako premyslené komunikáty. Predstavujú interpretačné modely, ktoré ich tvorca koncipuje na základe jeho interpretácie udalostí a presvedčenia o pravdivosti odhaľovaných faktov,

relácií, kauzálnych súvislostí v nej. Proces tvorby sleduje istú stratégiu, istý plán postupu, čomu zodpovedá voľba výrazových prostriedkov ako výsledok myšlienkových procesov hodnotenia. Z tohto pohľadu môžeme teda aj tu uvažovať o racionálnosti. V kontakte s konšpiračnými teóriami, resp. textami a dielami s konšpirátorským obsahom sa však adresát nezamýšľa nad procesmi myslenia a hodnotenia u producenta. Text, či dielo sa k nemu dostáva ako hotový produkt s kódovaným obsahom. Veľakrát ide o súbor informácií, ktoré na seba nadväzujú, sú doplnené o logické argumenty, štatistiky, analogické príklady s odbornými výrazmi⁵ a ďalšie. Odrazom racionálnosti v očiach adresáta sú často práve tieto prostriedky, ktoré nezriedka prijíma ako dané fakty bez potreby kritického overenia ich pravdivosti alebo opodstatnenosti v uplatnenom kontexte.⁶ To ich predurčuje k tomu, že môžu byť využívané cielene.

Dimenzia emócií v konšpirátorskom diskurze

Pohľad psychológov na konšpiračné teórie naznačil ich súvis s emóciami, a síce na strane adresáta (získaný/potenciálny prívrženec sa nachádza v určitom, zvyčajne negatívnom emocionálnom stave). Prítomnosť emócií však môžeme pozorovať aj na strane producenta (autora), a to prostredníctvom textov, resp. diel s konšpirátorským obsahom. Tie nepochybne reprezentujú aj jeho subjektívny postoj a hodnotenie vo vzťahu k pomenovanému javu, pričom nateraz dokážeme – prinajmenšom s ohľadom na antagonistic-kú skupinu sprisahancov prítomnú v každej konšpiračnej teórii (implicitne/explicitne) - vylúčiť čisto neutrálny ráz ich jazykového stvárnenia. S ohľadom na úlohu textov a diel s konšpirátorským obsahom nielen zdieľať určité názory, ale aj presvedčiť adresáta, aby v ne veril, môžeme uvažovať aj o strategickej preferencii určitých prostriedkov.

V rovine lexiky sa s emóciami spája emocionálno-expresívna lexika (Ološtiak 2018, Findra 2004). V konšpirátorskom diskurze by sa jej prítomnosť dala očakávať, a to najmä v zastúpení negatívnych reprezentantov (pejoratíva, dysfemizmy, vulgarizmy a pod.). V rámci analýzy si ale nebudeme všimáť len tie. Pôjde nám o jazykové jednotky s určitým emocionálno-

⁵ V nadväznosti na Ološtiaka (2018: 335) môžeme ako prototyp racionálnosti zhmotnený v slovnej zásobe chápať zónu odbornej terminológie. Súčasne ale netreba zabúdať na to, že ak aj identifikujeme odborné pomenovania v konšpirátorskom diskurze, nie je to ich komunikačná doména.

⁶ Na prvý pohľad vedecky pôsobiaci text môže popri uvedeným prostriedkom zahŕňať aj falošné argumenty, logicky nesprávne závery, klamy, ktoré sú ako súčasť argumentácie vnímané za správne.

hodnotiacim nábojom vôbec. Nakoniec to môžu byť aj neutrálne jazykové jednotky, na ktoré sa nabalí príslušná evaluatívna a emocionálna vrstva ako výsledok kontextuálneho rámcovania.

Empirická báza a jej skúmanie

Východisko pre skúmanie racionálnosti a emocionálnosti v konšpirátskom diskurze predstavuje databáza článkov z nemeckého digitálneho časopisu *Rubikon*⁷ (konkr. rubrika *Fassadendemokratie und Tiefer Staat*), príspevky, resp. kratšie transkribované videá zo sociálnych sietí *Facebook*, *TikTok*, *Twitter*, *Instagram* a transkribované videá z video-platformy *YouTube*⁸. Vo všetkých prípadoch ide o multimodálne texty, resp. diela, avšak s rozdielnym pomerom verbálnych a neverbálnych komponentov. Rovnako odlišné sú štruktúra a rozsah textov, čo možno vnímať ako opodstatnené, nakoľko ide o rôzne typy textov s rozdielnymi možnosťami zdieľania obsahu. Rozsah článkov v digitálnom časopise *Rubikon* je rôzny, bežne tam nájdeme aj 10- až 15-stranové texty, zatiaľ čo príspevky na sociálnych sieťach sa vo všeobecnosti „predávajú“ skôr vizuálno-zvukovou nápaditosťou a vykazujú menší podiel verbálnych prostriedkov. Aj z toho dôvodu nemožno vnímať frekvenciu konkrétnych jazykových jednotiek ako dominantné kritérium pre ich eventúálne porovnanie v rôznych typoch empirickej bázy.

V empirickom výskume sa využívajú nástroje korpusovej lingvistiky, konkrétne korpusový manažér *Sketch Engine* [URL2], s cieľom čo najefektívnejšieho spôsobu získania relevantných výsledkov. Ide najmä o automaticky generované analýzy jazykového materiálu podľa zadaných kritérií, ktoré zahŕňajú aj štatistické hodnoty⁹, a rovnako vieme pozorovať aj spoluvýskyt jazykových jednotiek na úrovni rôznej komplexnosti.

⁷ Časopis *Rubikon* bol založený v roku 2017 a aktívne zverejňoval články na svojom webovom sídle do 1. apríla 2023 [URL 3]. Rubrika *Fassadendemokratie und Tiefer Staat* už podľa názvu naznačuje kľúčový obsahový prvok, ktorý je v článkoch prítomný v rôznych súvislostiach.

⁸ Príspevky na sociálnych sieťach a na video-platforme *YouTube* boli vyhľadávané prostredníctvom rôznych, aj centrálnych jazykových jednotiek a pomenovaní z konšpiračných teórií. Počas zberu empirického materiálu sme často pozorovali tendenciu prezdieľavania toho istého alebo sčasti modifikovaného príspevku.

⁹ V empirickom výskume sa nekoncentrujeme na štatistické hodnoty vo výsledkoch korpusovej analýzy. Tie by boli relevantné, ak by sme skúmali tematické zameranie časopisu, jeho rubriky, prípadne príspevkov sociálnych sietí a využívali sme na to nástroj *Keywords*, prípadne ak by sme chceli skúmať konkrétne jazykové jednotky.

V nadväznosti na uvedené možnosti sa pri korpusovej analýze zameriame na štatistické vyhodnotenie empirickej bázy podľa slovnodruhovej príslušnosti s dôrazom na podstatné mená (nástroj Wordlist), a následne – predovšetkým s ohľadom na možné vyjadrenie citovo zafarbeného postoja – aj na štatistické vyhodnotenie spoluvýskytu podstatného mena s prídavným menom vo funkcii zhodného prívlastku (nástroj Concordance). Tieto čiastkové analýzy sú realizované v dvoch korpusoch: *Rubikon* a *DE_Online_Platforms*, ktoré majú celkovo veľkosť 650 885 tokenov.

Prostredníctvom korpusovej analýzy chceme zistiť tendencie s ohľadom na nasledujúce otázky:

- Sú v analyzovaných textoch/dielach s konšpirátorským obsahom použité odborné pomenovania? Ktoré oblasti sú zastúpené?
- Sú v analyzovaných textoch/dielach s konšpirátorským obsahom prítomné jazykové jednotky s funkciou argumentačných opôr (t. j. označujúce zdroje, metódy alebo nástroje na získavanie, spracovanie dôkazov a jazykové jednotky pomenúvajúce dôkazy)?
- Môžeme v analyzovaných textoch/dielach s konšpirátorským obsahom identifikovať lexiku s emocionálnym nábojom ako odraz subjektívneho postoja producenta ku komunikovanému obsahu? Aký je jej pomer vo vzťahu k pólom pozitívny – negatívny a voči komu/čomu je uplatnená identifikovaná lexika?

Korpusová analýza jazykových jednotiek v konšpirátorskom diskurze

1. Výskyt odborných pomenovaní

V súvislosti s odbornými pomenovaniami treba spomenúť, že konšpirátorský diskurz ako taký nepredstavuje odborný alebo vedecký jazyk v zmysle vyčleneného vedného odboru alebo (vedeckej) oblasti, ku ktorým by prislúchala terminológia ako prototyp racionálnosti v slovnej zásobe; konšpirátorský diskurz využíva odborné pomenovania aj z viacerých oblastí súčasne, pričom ako podstatné sa ukazuje uplatniť ich správne v štruktúre vlastných výkladov. Preto možno pozorovať skôr selektívny výber týchto jazykových jednotiek a nie systematický výber naprieč celému tematizovanému výseku (vedného) odboru za účelom ich jasného vysvetlenia a zdôvodnenia vzájomných súvislostí. S uvedeným sa spája aj ďalšia pozorovaná skutočnosť, a to je ich kontextuálne rámcovanie, ktoré nezodpovedá ich komunikačnej doméne. V dôsledku použitia v neodbornej sfére môže teda dôjsť aj k ich emocionálnemu zafarbeniu.

Pri posudzovaní príslušnosti jazykových jednotiek k vedným odborom vychádzame z nasledujúcich digitálnych slovníkov a portálov: DWDS [URL 4], Gabler Wirtschafts-Lexikon [URL 5], Das Politiklexikon [URL 6], Das Rechtslexikon [URL 7]. Táto voľba je založená na orientačnom pohľade na pozície z výsledkov frekvenčných analýz. Niektoré z odborných pomenovaní môžu spadať aj do dvoch vedných odborov, v takom prípade príslušnosť odráža ich kontextuálne zasadenie. Detailnejšia analýza výsledkov odhaľuje tendencie zobrazené v tabuľke 1:

Tabuľka 1: Odborné pomenovania v analyzovanej empirickej vzorke

Rubikon (prvých 500 pozícií)	
<i>Medicina/Epidemiológia/ Biológia</i>	Arzt, Corona, Covid, Erkrankung, Impfstoff, Impfung, Infektion, Krankenhaus, Medikament, Nebenwirkung, Pandemie, Patient, Virus, Wirkung
<i>Politické vedy</i>	Abgeordnete, Bevölkerung, Bürger, Demokratie, Demonstration, Diktatur, Faschismus, Gesundheitsminister, Herrschaft, Land, NATO, Oligarchie, Opposition, Parlament, Politik, Politiker, Propaganda, Regierung, Rechtsstaat, Staat, Totalitarismus, Vertrag Deutschland, Europa, China, Schweiz, Ukraine
<i>Ekonomické vedy</i>	Inflation, Kapitalismus, Markt, Sozialkreditsystem, Vertrag, Zentralbank
<i>Právne vedy</i>	Bundesverfassungsgericht, Gesetz, Justiz, Menschenrecht, Vertrag
DE Online Plattformen	
<i>Medicina/Epidemiológia/ Biológia</i>	Alzheimer, Antikörperzelle, Arzt, Atembeschwerde, Autismus, Blutgefäß, Blutkreislauf, Brustkrebs, Corona, Corona-Pandemie, Coronavirus, Darm, Demenz, Depression, Diabetes, Herz, Impfstoff, Impfung, Infektion, Injektion, Krankheit, Krankheitssymptom, Magensäure, Maltodextrin, Morbus, MRN-Technologie, Organismus, Parkinson, Polymerfaser, Protein, RNA, Ribosom, Testosteron, Virus, Zellplasma

<i>Chémia/Biochémia</i>	Aluminium, Atmosphäre, Atrazin, Barium, Bariumsalz, Blei, Glyphosat, Graphenoxid, Chemikalien, Lithium, Molekül, Nano-, Nanogröße, Nanopartikel, Säureregulator, Schwermetall, Stabilisator, Strontium
<i>Agrochémia</i>	Düngung, Pestizid
<i>Technické vedy</i>	Chip, Technologie
<i>Astronómia</i>	Kondensstreifen Radiation, Smog, Weltraum, Wettermanipulation, Wetterphänomen
<i>Ekonomické vedy</i>	Arbeitsbedingungen, Hersteller, Firma, Markt, Produkt, Produktionssteigerung, Unternehmen
<i>Politické vedy</i>	Bevölkerung, Politik, Regierung
	Deutschland, Europa, China

Zohľadňujúc otázku výskytu odborných pomenovaní v konšpirátorskom diskurze vo všeobecnosti je z tabuľky zjavné, že ich výskyt nemožno popísať tak v článkoch digitálneho časopisu, ako aj na rôznych sociálnych sieťach. Vo väčšine prípadov ide o pomenovania, s ktorými sa bežný používateľ jazyka už stretol a má k nim na základe toho vytvorenú určitú asociáciu. Nazdávame sa, že konšpirátorský diskurz sa vedome chytá primárne tých negatívnych a zasadením daných pojmov do „správneho“ kontextuálneho rámca ich oslovuje a posilňuje. Voľbou kontextuálneho rámca sa na tieto pojmy neraz nabaľuje evaluatívna a emocionálna vrstva, čo sa v komunikačnej doméne termínov a odborných pomenovaní nedeje. Nasledujúce príklady ilustrujú uvedené:

Vor allem junge Menschen werden vermehrt mit *Herz-Kreislauf-Beschwerden* sowie *Thrombosen* eingeliefert. Von den Medien wird dieses häufige Auftreten noch als "mysteriös" bezeichnet, und sogar ein neuer Name, "*Sudden Adult Death Syndrom*", kurz *SADS*, wird erfunden, um den Zusammenhang mit der "*Impfung*" zu verschleiern. Dazu häufen sich *neurologische Erkrankungen* und *Störungen* in vorher ungekannter Menge. Welche *Nebenwirkungen* und *Erkrankungen* die Spritze mit sich bringt, wird immer deutlicher. Es ist eine schier unüberschaubare Vielfalt an *Störungen*, *Krankheiten* und Schäden, die durch die Spritze ausgelöst werden. [URL 8]

Darüber hinaus gibt es ernstzunehmende Hinweise darauf, dass im Zusammenhang dieser Streifen am Himmel bestimmte chemische Substanzen versprüht werden, die in hohem Maße gesundheitsbelastend und umweltbelastend sind, unter anderem *Aluminiumspäne* und *Bariumsalz*. [...] Das Wichtigste ist, dass Aluminium in allen Blutgefäßen, die wir haben, Entzündungen macht. [URL 9]

2. Výskyt jazykových jednotiek s funkciou argumentačných opôr

Dôveryhodnosť prezentovaného výkladu narastá odvolávaním sa na rôzne dôkazy. V ideálnom prípade sa dôkazy opierajú o zrealizovaný výskum, ktorému predchádza stanovenie cieľa, formulovanie hypotézy a ďalšie. Konšpirátorský diskurz neargumentuje na základe vlastného výskumu, ale s odvolávaním sa na výskumy, štatistiky, výpovede, štúdie, články, správy, tvrdenia, názory, skúsenosti iných. Tomu zodpovedajú jazykové jednotky v tabuľke 2, kde viac-menej abscentuje metodologická lexika. Na druhej strane v nej môžeme vidieť nielen jazykové jednotky pomenúvajúce povahu dôkazu, ale i predstaviteľov vedeckej komunity. Tieto pomenovania zahŕňajú implicitne vedecko-výskumnú činnosť, aplikáciu vedeckých metód, čo sa môže ukazovať ako postačujúce kritérium dôveryhodnosti v očiach adresáta. Treba však poukázať aj na skutočnosť, že názory, tvrdenia, zdôvodnenia, vysvetlenia nejakého javu bývajú redukované na časť vhodnú do štruktúry vlastného výkladu. V opozícii s vedeckou komunitou stojí (bežný/obyčajný) človek s jeho skúsenosťami (Erfahrung von XY). Adresát sa dokáže s takýmito skúsenosťami lepšie identifikovať. Dokonca je na sociálnych sieťach často vyzývaný aj k zdieľaniu vlastných skúseností.

Tabuľka 2 ponúka pomerne širokú škálu jazykových jednotiek s funkciou argumentačných opôr; v konkrétnom empirickom materiáli sú ďalej špecifikované:

Tabuľka 2: Jazykové jednotky s funkciou argumentačných opôr

Rubikon (prvých 500 pozícií)
Argument, Artikel, Aussage(n), Autor XY, Begründung, Behauptung, z. Beispiel, Bericht, Dokument(e), Erfahrung, Ergebnis(e) von X, Erkenntnis(e), Erklärung, Experte(n), Faktum, Forschung, Information(en), Interview, Methode(n), XY Prozent, Studie(n), Professor XY, Tatsache, (jmd. von der) Universität XY, Vergleich, Wissen, Wissenschaftler XY
DE Online Plattformen
Artikel, Aussage, Behauptung, z. Beispiel, Beobachtung, Bericht, Beweis, Diskussion, Dr. XY, Experiment, Fakt, Forscher, Grundwissen, Hinweis, Information, Meinung, Nachricht, Prof. XY, Register, Studie, Universität XY, Untersuchung

3. Výskyt lexiky s emocionálnym nábojom v konšpirátorskom diskurze

Konšpiračné teórie ako alternatívny výklad reality bežne využíva antagonisticú schému „priateľ - nepriateľ, páchatel' – obeť, my – oni“. Tá podporuje

konfliktný rámec, v ktorom jedna strana pôsobí ako hrozba alebo opozícia voči druhej, čím dochádza k polarizácii a zdôrazňovaniu rozdielov a protichodných záujmov. Tomu zodpovedá emocionálne nabitie zdieľaných informácií ako výsledok voľby a kontextuálneho rámcovania uplatnenej lexiky. S ohľadom na celú empirickú bázu pozorujeme silné zastúpenie neutrálnej lexiky, čo je opodstatnené, najmä ak berieme do úvahy rozsah článkov. Nie všetka táto lexika si však zachováva svoju základnú neutralnosť. V nadväznosti na umiestnenie v tabuľke 3 (viď nižšie) uvedieme ako príklad podstatné meno *e Impfung* (očkovanie): v základnom, odbornom význame ide o neutrálnu jazykovú jednotku označujúcu konkrétny zdravotný proces; akonáhle je zasadená do negatívneho kontextuálneho rámca, ako napr. *Mit der Impfung wird massenhaftes Leid in Kauf genommen*. [URL 10]; *Wiederholte Impfungen können zu einer Störung des Immunsystems führen*. [URL 11], nabaľuje sa negatívnymi konotáciami a ako taká je ponúkaná adresátovi. Veľakrát kontextuálny rámec presahuje úroveň vety a subjektívny postoj producenta (autora) voči tematizovanému obsahu, jeho implicitné hodnotenie sa „rozlieva“ v texte, v logickej nadväznosti jeho častí a na pozadí podsúvaných argumentov.

Okrem tematizovaného podstatného mena ponúka tabuľka 3 aj jazykové jednotky, ktoré majú pôvodne pozitívne konotácie, ako aj mnohé negatívne konotované jazykové jednotky. Ich pomer je zrejмый z príslušnej tabuľky. Pre upresnenie je potrebné dodať, že pozitívne konotované podstatné mená sa v konkrétnych prípadoch často negujú, ironizujú alebo sú doplnené kvalitatívno-hodnotiacimi adjektívami, čo vedie nakoniec k modifikácii ich hodnotového zafarbenia a v konkrétnych prípadoch k ich presunu smerom k negatívnemu pólu (napr. *die traurige/ ernüchternde/ unbequeme Wahrheit, die Wahrheit der Herrschenden; der "Menschenliebhaber" Bill Gates, herrschende Eliten* a. i.).

Negatívny pól je reprezentovaný podstatnými menami, opäť aj v kombinácii s kvalitatívno-hodnotiacimi adjektívami, ktoré odkazujú na autoritatívny politický režim (napr. *Diktatur, Faschismus, Gewalt, Hitler, Totalitarismus, totalitäres Regime* a. i.), na pozície konfliktných interakcií (napr. *Feind, Gegner, Globalisten, die globalen Machthaber, internationale Oligarchie, globalistische/ herrschende Eliten/ Kaste/ Klasse, geheime Organisationen* vs. *Opfer* a. i.), na ovplyvňovanie mienky (*Corona-Inszenierung, Covid-Spiel, Lüge(n), Manipulation, Propaganda* a. i.), na formy obmedzovania slobody v širšom zmysle (*absolute/ totale Kontrolle, Gedankenkontrolle, Maskenpflicht, Impfpflicht, digitale Überwachung* a. i.), na existenciu tajnej sprisahaneckej skupiny (*Globalisten, die Herrschenden, d. sogenannte Elite, globalistische/ herrschende Eliten/ Kaste/ Klasse, die*

globalen Machthaber, globalistische Netzwerke internationale Oligarchie, geheime Organisationen, Tiefer Staat a. i.) a ďalšie.

Z príkladov možno postrehnúť, že väčšina jazykových jednotiek pomenúva referenčný objekt nepriamo. V nadväznosti na analýzu širšieho kontextuálneho prostredia sa ukazuje, že negatívne jazykové jednotky smerujú referenčne najmä k sprisahaneckej skupine a jej tajným plánom (v analyzovanom materiáli ide o tajné projekty *Great Reset/ Neue Weltordnung, Neue Welt* a *Chemtrails*). Naznačuje to nielen posledná pomerne variabilná skupina kolektívnych označení pre vplyvnú skupinu ľudí, ktorí sú považovaní za mocensky privilegovanú triedu sledujúcu vlastné záujmy, ale aj ďalšie negatívne pomenovania. Tak napr. skupina jazykových jednotiek, ktorá súvisí s ovplyvňovaním mienky, označuje primárne samotný negatívny proces alebo aktivitu, ale súčasne nepriamo odkazuje na pôvodcov alebo aktérov, ktorí tento proces alebo aktivitu uplatňujú alebo podporujú. Tí môžu byť uvedení explicitne, alebo odvodení z prevažne negatívne ladeného kontextu:

Bill-ige Propaganda. Bill Gates will mit seinem neuen Buch "die nächste Pandemie verhindern" – in Wahrheit steuert er auf die nächste Stufe der Weltgesundheitsdiktatur zu. [URL 12]

So schufen die ungeduldigen Partei-Oligarchen in Zusammenarbeit mit globalen Zirkeln künstlich einen gesundheitlichen Notstand: eine angeblich für jedermann hochgefährliche mit dem Erstickungstod drohende Corona-Infektionserkrankung, die mit statistischen Täuschungen, Lügen und dramatischen medialen Bildern und Berichten Angst und Panik erzeugend zu einer Pandemie aufgeblasen wurde, die nie bestand, nie über das Ausmaß einer vergleichbaren Grippe hinausging. [URL 13]

Uplatnenie jazykových jednotiek s niekedy až mimoriadne silným negatívnym nábojom nielen odhaľuje postoj producenta (autora), ale s veľkou pravdepodobnosťou slúži aj ako motor podnecovania negatívnych emócií, ako sú obavy, ohrozenie, strach, podráždenie, znechutenie a hnev. Nakoniec tabuľka 3 zahŕňa aj podstatné meno *Angst* (strach), ktoré priamo pomenúva jednu z emócií. Paradoxne je uplatňované aj účelovo:

„Herr Professor van der Pijl, in Ihrem neuen Buch beschreiben Sie "Die belagerte Welt", wie mit der Coronakrise die Angst als Machtfaktor mobilisiert wurde.“ [URL 14]

Tabuľka 3: Jazykové jednotky s pozitívnou/negatívnou konotáciou

Rubikon (prvých 500 pozícií)	
Lexika s pozitívnou konotáciou	<u>Podstatné mená:</u> Freiheit, Freund, Frieden, Gerechtigkeit, Schutz, Unterstützung, Vertrauen, Wahrheit <u>Prídavné mená v pozícii zhodného prívlastku:</u> soziale Gerechtigkeit
Lexika s negatívnou konotáciou	<u>Podstatné mená:</u> Angriff, Angst, Bedrohung, Corona, Diktatur, Erkrankung, Fake-Pandemie, Faschismus, Feind, Gefahr, Gegner, Gewalt, Globalisten, Hitler, Impfpflicht, Impfstatus, Impfstoff, Impfung, Korruption, Krankheit, Krise, Lockdowns, Lüge(n), Manipulation, Maskenpflicht, Nazi(s), Oligarchie, Opfer, Pandemie, Problem, Propaganda, Schaden, Täter, Tod, Totalitarismus, Überwachung, Unrecht, Verbrechen, Virus, Zerstörung, Zwang <u>Prídavné mená v pozícii zhodného prívlastku:</u> absolute Kontrolle, billige Propaganda, biologische Waffen, der schlimmste Fall, digitale Überwachung, falsche Richtung, globale Agenda, globalistische Agenden, globalistische Eliten, globalistische Netzwerke, großer Krieg, größte Gefahr, herrschende Eliten, herrschende Kaste, herrschende Klasse, internationale Oligarchie, kriminelle Energie, neue Normalität, neue Welt, neue Weltordnung, organisierte Kriminalität, schöne neue Welt, schwere Nebenwirkungen, schwere Schäden, Tiefer Staat, totale Kontrolle, totale Zerstörung, totalitäres Regime

DE Online Plattformen	
Lexika s pozitívnou konotáciou	<u>Podstatné mená:</u> Förderung, Wahrheit <u>Pridavné mená v pozícii zhodného prívlastku:</u> gute Qualität, gutes Produkt
Lexika s negatívnou konotáciou	<u>Podstatné mená:</u> Angst, Bevölkerungsreduktion, Corona-Inszenierung, Covid-Spiel, Dreck, Finger im Spiel haben, Frankenstein-Lebensmittel, Gedankenkontrolle, Gefahr, Gift, Giftstoff, Chemtrailbeimischung, Menschenliebhaber, Machthaber, Massensterben, Skepsis, Verdacht <u>Pridavné mená v pozícii zhodného prívlastku:</u> folgenschwere Konsequenzen, gefährliche Pestiziden, geheime Organisationen, giftige Substanz, harmlose Kondensstreifen, merkwürdige Wetterphänomene, mysteriöse Spuren, perfides Werkzeug, plötzliche Müdigkeit, radioaktive Elemente, seltsame Krankheiten, die sog. Elite, die sog. Chemtrails, veränderte Lebensmittel, verschwiegene Geschichten, virale Infektion

Záver

Na základe čiastkových analýz empirickej bázy s ohľadom na výskyt jazykových jednotiek odkazujúcich na racionálnosť alebo emocionálnosť môžeme formulovať tieto sumarizujúce konštatovania:

- konšpirátorský diskurz sa vyznačuje vysokým výskytom odborných pomenovaní z rôznych oblastí, ktoré však v sekundárnej komunikačnej sfére strácajú svoju pôvodnú funkciu. Veľká časť týchto pomenovaní je zámerne zasadená do negatívne ladených kontextov, čím dochádza k prisudzovaniu negatívneho hodnotiaceho prvku aj odborným termínom. Týmto spôsobom sa ich potenciál pôsobiť ako prvky racionálnosti v konšpirátorskom diskurze vytráca;
- výskyt širokého spektra jazykových jednotiek s funkciou argumentačných opôr svedčí o tom, že konšpirátorský diskurz vedome využíva zaužívanú stratégiu odkazovania na určité autority či údajné fakty;

- odrazom dimenzie emocionálnosti v konšpirátorskom diskurze nie je výrazná emocionálno-expresívna lexika, hoci na sociálnych sieťach možno pozorovať niekoľko tendencií k používaniu takýchto jazykových jednotiek. Vo všeobecnosti dominujú jazykové jednotky s negatívnou konotáciou, ktorých funkciou je vytvárať a udržiavať neustále napätie, obavy a strach v zdieľanom obsahu a podvedome ich prenášať na adresáta. Tieto jednotky nie sú uplatňované len v spoločných kontextoch, ale slúžia aj na rámcovanie neutrálnych alebo pozitívne konotovaných jazykových jednotiek, čím sa usilujú o ich negatívne vnímanie. Túto tendenciu môžeme pozorovať napr. aj u pravicových populistov.

Zdroje korpusu

- [URL 1]: Cambridge Dictionary, <<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/rationality>> [30. 10. 2024].
- [URL 2]: Sketchengine, <<https://www.sketchengine.eu>> [30. 10. 2024].
- [URL 3]: Meyen, M. (2023). Wir brauchen Freiheit! Rubikon, 1. 4. 2023, <<https://www.rubikon.news/rubrik/1>> [30. 10. 2024].
- [URL 4]: Der deutsche Wortschatz von 1600 bis heute, <<https://www.dwds.de>> [30. 10. 2024].
- [URL 5]: Gabler Wirtschaftslexikon, <<https://wirtschaftslexikon.gabler.de>> [30. 10. 2024].
- [URL 6-7]: Bundeszentrale für politische Stiftung, <<https://www.bpb.de/kurz-knapp>> [30. 10. 2024].
- [URL 8]: Feistel, F. (2022). Gift aus der Spritze. Rubikon, 14. 7. 2022, <<https://www.rubikon.news/artikel/gift-aus-der-spritze>> [30. 10. 2024].
- [URL 9]: <<https://lnk.sk/joov>> [30. 10. 2024].
- [URL 10-11]: Feistel, F. (2022). Tödliche Ignoranz. Rubikon, 28. 4. 2022, <<https://www.rubikon.news/artikel/todliche-ignoranz>> [30. 10. 2024].
- [URL 12]: Rossum, W. von (2022). Bill-ige Propaganda. Rubikon, 22: 7. 2022, <<https://www.rubikon.news/artikel/bill-ige-propaganda>> [30. 10. 2024].
- [URL 13]: Ludwig, H. (2022). Der Weg in die Diktatur .Rubikon, 28. 7. 2022, <<https://www.rubikon.news/artikel/der-weg-in-die-diktatur>> [30. 10. 2024].
- [URL 14]: Gräser, T., Pijl, K. vana der (2022). Machtmittel Corona. Rubikon, 22. 2: 2022, <<https://www.rubikon.news/artikel/machtmittel-corona>> [30. 10. 2024].

Literatúra

- BARKUN, M. (2003). *A Culture of Conspiracy: Apocalyptic Visions in Contemporary America*. Berkeley, Los Angeles: University of California Press.
- BUTTER, M. (2023). »Nichts ist, wie es scheint«. *Über Verschwörungstheorien*. Berlin: Suhrkamp.
- DOUGLES, K. M. (2021). COVID-19 conspiracy theories. *Group Processes & Intergroup Relations*, 24(2): 270–275.
<https://doi.org/10.1177/1368430220982068>
- DOUGLES, K. M., SUTTON, R. M., CICHOCKA, A. (2017). The Psychology of Conspiracy Theories. *Current Directions in Psychological Science*, 26(6): 538–542. <https://doi.org/10.1177/0963721417718261>
- FINDRA, J. (2004). *Štylistika slovenčiny*. 1. vyd. Martin: Osveta.
- FUCHS, Ch. (2022). *Verschwörungstheorien in der Pandemie. Wenn über COVID-19 im Internet kommuniziert wird*. Tübingen: Narr.
- LUTER, M. (2001). *SIE KONTROLLIEREN ALLES! Verschwörungstheorien als Phänomen der Postmoderne und ihre Verbreitung über das Internet*. München: Ed. Fatal.
- MARMAN, P. (2018). *Emócie. Vedecké prístupy a vymedzenie*. Bratislava: Pro Creativa.
- NOCUN, K., LAMBERTY, P. (2020). *Fake Facts. Wie Verschwörungstheorien unser Denken bestimmen*. Köln: Quadriga.
- OLOŠTIAK, M. (2018). Jazyk a lexikálna zásoba ako odraz potrieb človeka a ľudskej spoločnosti. *Jazykovedný časopis*, 69: 327–339.
<https://doi.org/10.2478/jazcas-2019-0014>
- ORGOŇOVÁ, O., DOLNÍK, J. (2010). *Racionalita a iracionalita v štýle*. Bratislava: UK.
- SCHWARZ-FRIESEL, M. (2007). *Sprache und Emotion*. Tübingen: A. Francke.

Kontakt

doc. Mgr. Simona Fraščíková, PhD.

Katedra germanistiky

Filozofická fakulta

Univerzita sv. Cyrila a Metoda v
Trnave

Department of German Studies

Faculty of Arts

University of St. Cyril and Methodius

Email Address: simona.frastikova@ucm.sk

ORCID: 0000-0001-7699-3756

Konotácie lexém “demokracia” a „demokratický“ v období „belle epoque“ Ruského impéria v porovnaní so súčasnosťou v Ruskej federácii

Ján Teodor Gajdoš

Abstract

The Connotations of the Lexemes "Democracy" and "Democratic" in the "Belle Epoque" Period of the Russian Empire Compared with the Present in the Russian Federation. *The paper aims to examine and compare the different connotations of the terms democracy and democratic in the political communication of representatives of power holders and the opposition in the Russian Empire at the end of the 19th and the beginning of the 20th century (until 1914) with the connotations of the given words in the Russian Federation today. The research was carried out on textual material mainly from journalistic sources, further from other official political texts (transcripts of parliamentary debates and promotional materials) and to a lesser extent from private written materials of former politicians. The analysis shows that in the official political discourse in the Russian Empire, democracy had primarily negative connotations; positive connotations were associated with the given term exclusively by opposition political forces. Currently, in the Russian Federation, both the representatives of the ruling power and the opposition associate democracy with primarily positive connotations, and they differ in their assessment of its state in Russia and abroad.*

Keywords: democracy, connotation, Russian Empire, Russian Federation, opposition.

Kľúčové slová: demokracia, konotácia, Ruské impérium, Ruská federácia, opozícia.

Úvod

V súčasnosti sa vo filológii venuje veľká pozornosť tým odvetviam jazykovedy, ktoré v sebe spájajú prvky viacerých lingvistických disciplín. Medzi tieto disciplíny patrí politická lingvistika, ktorá úzko súvisí s ďalšími disciplínami, ako napríklad sociolingvistika alebo kognitívna lingvistika.

„Hlavným cieľom politickej lingvistiky je štúdium rôznorodých vzťahov medzi jazykom, myslením, komunikáciou, subjektmi politickej činnosti a politickým stavom spoločnosti, čo vytvára podmienky pre rozvoj optimálnych stratégií a taktiky politickej činnosti“ (Čudinov 2006: 7). Preto sa javí perspektívnym skúmať, akú konotáciu mali kľúčové slová politického komunikačného registra so širokou konotačnou schopnosťou práve v zlomových okamihoch dejín.

Jedným z najdôležitejších období ruských dejín, o ktoré v súčasnosti z viacerých dôvodov rastie záujem vedeckej obce i širokej verejnosti, je vláda imperátora Mikuláša II. V tejto ére totiž paralelne prebiehalo niekoľko dôležitých historických procesov na pozadí celosvetového nárastu napätia, ale aj vzniku mnohých nových myšlienok a vynálezov. Dôsledkom týchto procesov boli zásadné zmeny v sociálnom a politickom systéme Ruského impéria. Jednou z kľúčových otázok daného obdobia bola úloha neobmedzenej moci imperátora a miera participácie širokých vrstiev spoločnosti na štátnej moci, teda otázka miery demokracie, respektíve demokratizácie v Ruskom impériu. Podobné spoločensko-politické tendencie na ruskej aj svetovej úrovni, akými sú rast napätia, a vedecko-technický pokrok sú prítomné aj dnes. Taktiež názorové prúdy podobné ako v období *belle époque*, lenže v inej pozícii k aktuálnemu uchopeniu moci, možno sledovať aj v súčasnej ruskej politicko-ideovej sfére. Preto jedným z najlepších vedeckých prístupov k štúdiu týchto dvoch období môžu byť metódy politickej lingvistiky.

V závislosti od vonkajších udalostí a vnútorných procesov v konkrétnej spoločnosti sa konotácia slov mení (Vestfaľskaja 2015). Ako východiskový bod pre štúdium konotácie tohto pojmu môže slúžiť jeho definícia z výkladového Slovníka Ožegova v jednom z najnovších vydaní (2014: 376): „DEMOKRACIA ...1. Politický systém, v ktorom najvyššia moc patrí ľudu.“ Nami skúmané pojmy z oblasti politického komunikačného registra však na konci 19. storočia prirodzene mali iný konotačný charakter. V oblasti politickej lingvistiky je vždy potrebné brať do úvahy strany politického boja, boja o moc. Vždy sú v opozícii, pričom jedna strana bojuje z pozície sily a moci a druhá sa snaží túto moc dobyť. Tento kontrast je tiež dôležitým zdrojom protirečení a rôznych konotácií tých istých lexém. Vládnuca strana si rôznymi spôsobmi a technikami diktuje konotáciu slov, ktoré sú jej nepríjemné, a bojujúca strana sa snaží o to isté, len vo svoj prospech (Čudinov 2006: 6).

Prelom 19. a 20. storočia

Konotácie v komunikácii predstaviteľov a priaznivcov vládnucej moci

Koncom 19. storočia nastali v Ruskom impériu určité zmeny v politickom systéme, ktoré možno charakterizovať ústupom imperátorov z pozície autokratickej moci v prospech iných osôb, inštitúcií a spôsobov vládnutia, ktoré možno označiť pojmom *demokratizácia*. Postavenie samoderžavia a imperátorov v skúmanej ére, bolo v oficiálnom prostredí (štátne orgány, tlač, vzdelávacie inštitúcie) nespochybniteľné, východiskové. Pozíciu demokracie stanovovali už Základné zákony z roku 1906 (teda tie, ktoré už zahrnuli isté demokratizačné zmeny), v ktorých sa v čl. 4 uvádzalo: „Všeruskému Imperátorovi patrí Najvyššia Samoderžavná moc.“ To (v kontexte iných politických reálií) určuje dobovú oficiálnu konotáciu nami analyzovaných slov.

Slovo *demokratický* v ideovej sfére zástancov autokracie nieslo negatívne konotácie. Používali ho na vyjadrenie niekoľkých rôznych, ale vo svojej podstate prepojených pojmov, ktoré možno spájať s nevýhodami demokratickej formy vlády alebo ich prirodzene očakávať. Túto tendenciu nepochybne posilnila aj relatívna novosť demokracie ako formy vlády v modernom zmysle a dlhodobá existencia samoderžavia. Prvou negatívnou konotáciou (resp. pojmom) spojeným s lexémou demokracia/demokratický bol *nedostatok vzdelania (más)*. Ako príklad možno uviesť výrok V. V. Šul'gina, jedného z vedúcich osobností pravicovej frakcie v 2. – 4. volebnom období Štátnej Dumy, ktorý v roku 1909 publikoval v novinách *Kijevľanin*: „Vo všeobecnosti by sa v Rusku nemalo budovať príliš demokratické zemstvo, pretože by to znamenalo prepchať zemské zhromaždenie málogramotným elementom“ (Avrech 1991: 161).

Počas diskusie v Tretej dume o návrhu zákona o zemstvách v západných provinciách N. A. Zinoviev počas rozpravy o vhodnom cenze povedal, že ak by bol cenzus znížený: „[Pôjdeme] nekontrolovateľne nadol nielen na západných perifériách, ale aj na iných perifériách a vo vnútri Ruska. Bude sa musieť pohnúť smerom k demokratizácii zemstva (Avrech 1991: 206; preklad autor).“ Tento citát ukazuje, že termín *demokratizácia* sa spájal so strachom zo všeobecného úpadku („pôjdeme nekontrolovateľne nadol“). Ak zoberieme do úvahy, že k demokratizácii zemstva malo dôjsť v prípade zníženia cenzu, tak k obavám zo všeobecného úpadku možno pridať aj konotáciu chudoby, biedy, prípadne chaosu. Vnímanie konotácií demokracie na osi *chudoba-bohatstvo* existuje aj dnes, ako je uvedené nižšie.

Predseda Rady ministrov P. A. Stolypin, zástanca oficiálneho kurzu štátnej cárskej politiky, vo svojich prejavoch oveľa zriedkavejšie ako iní

používal lexému demokracia a slová od neho odvodené. Bolo však zaznamenaných niekoľko prípadov, keď ju použil, napríklad v roku 1911 (Jarkov 2012: 151): „Vládne opatrenia môžu byť iba štátne, a tieto opatrenia, opatrenia štátu, môžu byť konzervatívne, ale môžu byť aj hlboko demokratické.“ Adjektívum demokratický sa v tomto prípade stavia do kontrastu s prídavným menom konzervatívny, čo dokazuje aj jeho predchádzajúci výrok: „Je chybou, páni, pristupovať ku každej otázke úplne rovnakým spôsobom a prirovnávať ich k existujúcim modelom – liberálnym, reakčným alebo konzervatívnym“ (Jarkov 2012: 151). Možno konštatovať, že v uvedenom výroku sa teda demokracia sa stotožňuje s liberalizmom, resp. že jednou z jej konotácií bol *liberalizmus*.

Ďalšia konotácia, ktorá je pomerne netradičná, sa nachádza v Memoároch grófa, predsedu Rady ministrov, S. Ju. Witteho. Pri spomienkach na študentské roky píše o obhajobe dizertačnej práce vtedajšieho študenta V. N. Ligina (1924: 125): „Jediný z nich, kto mohol posúdiť dizertačnú prácu, bol mladý profesor Usov (súčasný profesor matematiky a fyziky na Moskovskej univerzite), ale ani Usov nebol špecialista na mechaniku a navyše sa trochu pretvaroval, pretože bol nakazený presne tým smerom, ktorým boli nakazené všetky univerzity tej doby, – teda „demokratickým“, - ktorý sa prejavoval v strachu byť akýmkoľvek spôsobom patrónom študenta kvôli jeho priezvisku alebo kvôli jeho prostriedkom [preklad autor].“ Gróf Witte teda dal slovu *demokratický* význam *zbabelý* alebo ten, kto svoju zbabelosť skrýva za zdaním profesionality, spravodlivosti či objektivity.

Konotácie v komunikácii predstaviteľov opozície

V opozícii voči vláde bolo aj niekoľko politických strán prítomných v Dumách rôznych volebných období, čo možno vyčítať z názvov týchto strán (zahrnutie slov demokracia alebo demokratický vyjadrovalo túžbu postaviť sa proti súčasnej vláde). Za najvplyvnejšiu predrevolučnú stranu v Dume možno považovať Ústavnú demokratickú stranu (Konstitucionno-demokratičeskaja partija), ktorá mala viacero skrátených názvov (Ústavní demokrati, Kadeti). Ako príklad konotácie, ktorú kadeti pripisovali demokracii, možno uviesť časť ich politického programu v revolučnom roku 1905: „Ľudové vzdelávanie by malo byť organizované na princípoch slobody, demokratizácie a decentralizácie, čo znamená zavedenie nasledujúcich princípov: Odstránenie všetkých obmedzení vstupu do školy [...], sloboda súkromnej a verejnej iniciatívy pri otváraní a organizovaní vzdelávacích inštitúcií všetkých typov [...]“. Ďalej v ich programe sú uvedené reálne požiadavky: „Medzi rôznymi stupňami škôl všetkých stupňov musí byť vytvore-

né priame spojenie, aby sa uľahčil prechod z najnižšieho stupňa na najvyšší. Úplná autonómia a sloboda výučby na univerzitách [...] [preklad autor].“ Teda opozičný pohľad istým spôsobom stotožňoval tieto pojmy so všetkým, čo je dobré, so všeobecným blahobytom a dobrom, čím sa približoval do veľkej miery súčasným konotáciám.

Konotačné zafarbenie týchto slov nebolo len dvojstranné, keďže ideový zápas neprebíhal len medzi samoderžavím a demokraciou (západného modelu). Do politického zápasu sa zapájali aj iné opozičné ideové prúdy, z ktorých najvplyvnejší (po kadetoch) bola takzvaná sociálna demokracia. Daný smer v Štátnej Dume presadzovala Ruská sociálnodemokratická strana práce (RSDLP), ktorej časť neskôr vytvorila boľševickú ruskú komunistickú stranu. Jej členmi boli aj poslanci Dumy a túto lexému, samozrejme, používali pre svoje účely a so svojimi konotačnými charakteristikami. Poslanec tretej Dumy I. P. Pokrovskij sa vyjadril takto: „Tento [návrh zákona] je ich duchovným dieťaťom, ktoré vynosili oni... Ruský nacionalizmus zabobňuje s ruským ľudom, demokratickými masami so všetkou nenávisťou, ako aj s celou demokraciou – či už je to ruská, veľkoruská, maloruská, poľská, litovská a židovská...“ (Avrech 1991: 215). V tomto prejave použil dvakrát nami skúmané slovo, a oba razy s iným významom. V druhom prípade ho [slovo demokracia] používa v základnom význame [forma vlády], ale v prvom prípade [prídavné meno demokratický] sa spája s lexémou masa [demokratické masy], a tak vzniká široké pole pre všemožné asociácie a metafory. Ale pri pokuse zistiť hlavnú metaforu jeho frázy najpravdepodobnejšou sa javí niečo ako *široké masy ľudí, ktorí nie sú pri moci*.

Súčasnosť

Konotácie v komunikácii držiteľov moci

Konotácie skúmaných slov v súčasnosti v Ruskej federácii možno rovnako ilustrovať na výrokoch držiteľov moci a opozície. V súčasnosti (na rozdiel od prelomu 19. a 20. storočia) je ukotvené v č. 1 ods. 1 Ústavy Ruskej federácie, že „Rusko je demokratický federatívny právny štát“. Z toho budú prirodzene vychádzať pri komunikácii aj držiteľia moci; očakáva sa, že budú prevládať pozitívne konotácie daného termínu. Bývalý ruský prezident D. Medvedev uviedol v roku 2009: „A myslím si, že je veľmi dôležité poznamenať, že chudoba je jednou z hlavných hrozieb demokracie. Je zrejmé, že chudobný človek nemôže byť slobodný. [...] Až donedávna, v období masovej chudoby vyvolanej prvou etapou reforiem, malo samotné slovo „demokracia“ v Rusku negatívny význam. V niektorých ohľadoch sa to jednodu-

cho zmenilo na nadávku [preklad autor].“ Tu, ako už bolo vyššie uvedené, možno pozorovať aj v súčasnosti konotácie s termínom *demokratický* na osi *bohatstvo-chudoba*. Z toho možno vyvodit' dva závery. Po prvé: dnes slovo demokracia má konotáciu bohatstva a akékoľvek odchýlky sú nežiaducim výsledkom negatívnych udalostí. Po druhé: v ruskej spoločnosti aj v súčasnosti prebiehajú procesy, ktoré dávajú týmto pojmom stále ďalšie a iné konotácie.

Podobne aj hovorca súčasného prezidenta Ruska D. Peskov vychádza z pozitívnej konotácie daných slov. Ako príklad možno uviesť jeho citát z marca 2024: „Už nebudeme tolerovať kritiku našej demokracie,“ povedal hovorca Kremľa. „Naša demokracia je najlepšia [preklad autor].“ Inherentne vyjadruje stotožnenie s demokraciou, a teda aj pozitívny náhľad na daný termín.

Konotácie v komunikácii predstaviteľov opozície

V súčasnosti, rovnako ako aj v minulosti, rôzne opozičné prúdy vychádzajú skôr z pozitívnej konotácie. Predseda strany LDPR Vladimír Žirinovskij sa v roku 2021 v televízii Rossija 1 vyjadril, že „moderná demokracia je sadizmus a masochizmus v jednej fľaši [preklad autor].“ Pritom ďalej kritizoval len jej súčasný stav, nie koncept ako taký.

Iná známa opozičná platforma Meduza uvádza v titulku v reakcii na vyššie uvedený Peskovov výrok nasledovné: „Putin a jeho spolubojovníci trvajú na tom, že Rusko má „najlepšiu demokraciu“. To myslia vážne? [preklad autor]“. Znova z uvedeného vyplýva, že kritizujú len jej súčasný stav v Rusku, a nie koncept ako taký – konotácie konceptu, resp. slova sú jednoznačne pozitívne.

Podobne ako na prelome 19. a 20. storočia, aj súčasnosti v ruskej politike existuje ako parlamentná strana aj Komunistická strana. Vo svojom oficiálnom vyhlásení na stránke Štátnej Dumy uvádzajú: „Komunistická strana Ruskej federácie má za svoj hlavný cieľ vybudovanie socializmu – spoločnosti sociálnej spravodlivosti na princípoch kolektivismu, slobody, rovnosti a presadzuje skutočnú *demokraciu* v podobe sovietskych, posilňujúcu federálny mnohonárodnostný štát. Toto je strana vlastencov, internacionalistov, strana priateľstva národov [preklad a zvýraznenie kurzívou autor].“ Je potrebné podotknúť, že namiesto slova demokracia [demokratija] použili slovo *narodovlastie*, čo je kalkový preklad (vláda ľudu), uvedený výrok však vyjadruje implicitné neprijatie a negatívnu konotáciu slova demokracia.

Záver

Na základe uvedeného môžeme konštatovať, že lexémy demokracia a demokratický majú alebo sa spájajú s úplne odlišnými konotáciami dnes a v oficiálnom komunikačnom priestore Ruskej ríše z konca 19. a začiatku 20. storočia. V Ruskom impériu tohto obdobia oficiálne inštitúcie a ich predstavitelia vychádzali z negatívnych konotácií slov demokracia a demokratický a spájali s nimi pojmy ako nedostatok vzdelania širokých mas, chudoba, bieda, úpadok, chaos, liberalizmus až zbabelosť, falošný dojem objektivity, kým opozičný pohľad dával týmto pojmom výlučne pozitívne konotácie, podobné tým dnešným, ako je sloboda či blahobyť. V súčasnej Ruskej federácii je tendencia aj oficiálnych predstaviteľov štátu vychádzať z pozitívnej konotácie slov demokracia a demokratický, pričom zároveň kladú do opozície jej stav v Rusku (pozitívny, lepší) a stav na západe a inde (horší). Predstavitelia súčasnej ruskej opozície zväčša vychádzajú z rovnakej konotácie – pozitívnej, dochádza iba k nezhodám pri hodnotení jej súčasného stavu (v Rusku je zlý, resp. horší ako na Západe). Výnimkou sú predstavitelia komunistických ideových smerov, ktorí naďalej – ale už v politicky oveľa slabšej pozícii – vychádzajú z negatívnych konotácií lexém demokracia a demokratický.

Zdroje korpusu

- MEDVEDEV, D. A. (2009). Demokratiya – eto ne tol'ko svoboda, no i samoogranicheniye, <https://rg.ru/2010/10/15/yar-forum.html?ysclid=lp820b04ic608144855> [21. 11. 2023].
- PESKOV, D. S. (2024). Peskov zayavil, chto demokratiya v Rossii samaya luchshaya, <https://tass.ru/politika/20169215> [28. 05. 2024]
- PORTÁL MEDUZA, (2024). *Putin i jeho soratniki tverd'at, chto v Rossii samaya luchshaya demokratija. Eto oni seriozno?* <https://amp.meduza.io/episodes/2024/05/21/putin-i-ego-soratniki-tverdyat-chto-v-rossii-samaya-luchshaya-demokratiya-oni-eto-seriezno> [28. 5. 2024].
- Program ústavno-demokracickej strany Jabloko, <https://www.yabloko.ru/-Themes/History/kdprogr.html> [21. 11. 2023]
- ÚSTAVA RUSKEJ FEDERÁCIE, (1993). online na: <http://www.constitution.ru/> v znení neskorších novelizácií. [04. 09. 2024]
- Zoznam poslancov Štátnej Dumy za Komunistickú stranu Ruskej Federácie: <http://duma.gov.ru/duma/factions/72100004/members/> [28. 5. 2024].

ŽIRINOVSKIJ, V. V. (2021). Zhirinovskiy nazval sovremennuyu demokratiyu smes'yu sadizma i mazokhizma, <https://www.vesti.ru/article/2645697> [28. 5. 2024].

Literatúra

- AVRECH, J. A. (1991). *P. A. Stolypin i sud'by reform v Rossii*. Moskva: Politizdat.
- ČUDINOV, A. P. (2006). *Političeskaja lingvistika: učeb. posobie*. Moskva: Flinta Nauka.
- JARKOV, S. A. (2012). *Izbrannyye vystupleniya P. A. Stolypina v Gosudarstvennoj Dume I Gosudarstvennom Sovete. 1906—1911 gody*. Moskva: Izdatel'stvo Gosudarstvennoj Dumy.
- OŽEGOV, I. S. (2014). *Tolkovyj slovar russkogo jazyka*. Moskva: Mir i obrazovanie.
- VESTFAĽSKAJA, A. V. (2015). Ocenka i konnotacii. Sovremennyye podchody. *Elektronnyj žurnal «Jazyk i tekst»*, 2(3): 3–11.
- VITTE, S. J. (1924). *Vospominanija. Detstvo. Carstvovanija Aleksandra II u Aleksandra III (1949 – 1894)*. Moskva: Slovo.

Kontakt

Mgr. Ján Teodor Gajdoš

Inštitút rusistiky

Filozofická fakulta

Prešovská univerzita v Prešove

Email Address: jan.teodor.gajdos@smail.unipo.sk

Institute of Russian Studies

Faculty of Arts

University of Presov

Verbal and Nonverbal Components of Political Addresses by President Volodymyr Zelenskyy (wartime period)

Svitlana Goloshchuk – Justyna Tomczak-Boczko

Abstract

The wartime period requires effective crisis management and strong leadership skills for its strategic regulation. In choosing to analyse the political address as a case study, we focus on its unique style and the level of support expressed by Ukrainian society, as evidenced by national polls and the number of followers on social media. It applies descriptive and analytical methods to examine the verbal and non-verbal components of Volodymyr Zelenskyy's political addresses during the full-scale invasion of Ukraine. The research findings highlight the implications of the President's leadership style from both internal and external perspectives and how it is communicated through verbal and non-verbal aspects.

Keywords: language, war, Ukraine, politics, speech, Zelenskyy.

Introduction

Since the outset of the Russian military's full-scale invasion in 2022, President Volodymyr Zelenskyy has been addressing Ukrainians daily to convey his position and call on the people of Ukraine to take decisive action. In addition, foreign governments, their members of parliaments, politicians, and ordinary citizens are also addressed intending to encourage them to actively support Ukraine against Russian aggression. A sense of strong national unity and trust in government performance is also powered by the high assessment of presidential activity.

To have a comprehensive picture of the political situation in Ukraine and realise the impact of the government policy on the Ukrainian people, we refer to the results of the polls held by the Razumkov Center's sociological service conducted in cooperation with various partners during the period from December 2021 to December 2023 (Razumkov Centre 2023, Разумков Центр 2023). The survey displays a wide range of questions which help to receive a deep look into Ukrainian society before and during the first years of the full-scale war. To support our research with a profound

sociological background we will include one of the poll questions which focuses on the people's trust in key Ukrainian politicians, officials and public figures. Among the public figures who were assessed during the survey, respondents most often expressed trust in V. Zelenskyy (71%), V. Kim (65%), D. Kuleba (56%), S. Prytula (55%), M. Podoliak (52%). As the focus of our paper is the political addresses by V. Zelenskyy, we only include the poll results connected with his figure:

Table 1: Poll on the Trust to President

	Distrust	Trust	Not aware	Hard to say	Balance of trust/distrust
Volodymyr Zelenskyy					
July–August 2021	61.0	32.6	0.4	6.1	-28.4
February–March 2023	9.9	84.9	0.5	4.7	75.0
May 2023	11.0	83.5	0.3	5.1	72.5
July 2023	13.6	80.8	0.6	4.9	67.2
September 2024	18.6	74.8	0.1	6.5	56.2
December 2023	23.4	70.7	0.3	5.6	47.3

Source: Razumkov Centre 2023

We have also referred to the President's official social media pages, which are regularly updated two to three times daily. The number of subscribers and followers demonstrates the high interest of Ukrainian citizens in the President's posts there (at present, there are 3.2 m followers on Facebook, 842 K in Telegram, and 1.4 m in Viber). Each post is also actively reacted to by the readers, adding an extra layer of audience involvement.

The invasion demands effective crisis management and strong leadership. The level of support expressed to the president of Ukraine evokes

the analysis of political discourse focused on studying his addresses to the nation, their communicative structure and verbal and non-verbal means to express the ideas. These are the reasons for the central focus of this paper in approaching two basic research questions. The first one relates to the phenomenon of his leadership style in communication and the second one focuses on verbal and non-verbal features of the political address.

Literature review

Since the outburst of the full-scale invasion in Ukraine, most of the research on war discourses has studied the means of war coverage in different media (Umland 2019, Raza and Malik 2022, Lőrincz 2023). Investigation of English-language media searches for cognitive metaphors used in war representation summarises that the analysis results indicate that “the war in Ukraine is frequently viewed as a game or a battle between good and evil” (Petiy 2023: 203). Some authors have undertaken quantitative and qualitative methods on war discourse. The study carried out by Lőrincz (2023) applies corpus analysis in Eastern and Western English news releases to identify their main topics. The paper reveals that lemmas *Putin* and *Putin’s* predominantly appear in the subject and attribute positions among the collocates of the term *war*, while lemma *Zelenskyy* is more commonly found in the object position. She concludes that the syntactic pattern suggests that lemma *Putin* is often associated with the agent or instigator of the action (Lőrincz 2023). Some features of communication strategies and tactics of political speeches by the President are analysed by V.Yakymchuk and N.Lopatuk (2024) since the beginning of the Russian invasion of the territory of Ukraine. They identify and study the mechanisms of verbal realization of communication strategies and tactics in speeches by Volodymyr Zelenskyy as part of a political discourse.

Some other researchers approach political discourse in Ukraine from the perspective of leadership strategies and practices in times of crisis management (Clark and McQuade 2024, Olcott 2023, Demczuk 2023). According to the study by Don Olcott (2023), it is revealed that despite the depth of covering the leadership topic in literature, university leaders can adapt and/or replicate Zelensky’s leadership style that may potentially be applicable at their institutions as it is “a reminder that the human condition craves inspiration and genuine leadership” (Olcott 2023: 152).

There also have been several studies that investigate the ways how the president of Ukraine V. Zelenskyy and the president of Russia V. Putin are approached by media sources. The study by Raza and Malik (2022) utilises

BBC as a data source to compare the media representation of Putin and Zelenskyy with the tools of multimodal CDA. They conclude that BBC's profiles are not neutral and "represent Putin as rigid, vastly powerful and a threat, whereas Zelensky is shown as amiable but dauntless in the face of war and political strife" (Raza and Malik 2022: 148). A recent study by Chilwa and Ruzaitė (2024) examines the language of political conflict based on the war rhetoric of Vladimir Putin and Volodymyr Zelenskyy. Applying the methodology of critical discourse analysis they suggest that "conceptualizing the language of political conflict from the war rhetoric of Vladimir Putin and Volodymyr Zelenskyy shows that conflict language accentuates the polarization of identities and social actors through constant magnification of the 'evils' of the outgroup" (Chilwa and Ruzaitė 2024). The work by Gregić and Božić (2022) focuses on the main features of crisis management through verbal and non-verbal communication of both presidents.

The phenomenon of Zelenskyy leadership style

"The fight is here, I need ammunition, not a ride" Zelensky answered when offered an evacuation from Ukraine (Braithwaite 2022). This phrase has gone viral, is printed on T-shirts and mugs, and inspires the creation of hundreds of memes around the globe. Overnight, Volodymyr Zelenskyy became a hero on a global scale. "Zelensky personifies, from this moment on, a mythical David facing his Goliath (Putin)" (Pfleger 2022: 59). Named Time's 2022 Person of the Year the president is referred to as Churchill 2.0, because as the British prime minister who in his famous WWII radio address offered his people 'blood, toil, tears and sweat', he uses image and discourse as "weapons to mobilise, to instil courage, to keep morale up, a decisive factor in any conflict" (Fernández and Crespo 2022: 305).

His leadership is analysed in the frame of the Great Man Theory (Clark and McQuade 2024), or Bernard M. Bass's concept of idealized influence of transformational leadership, according to which the leader "encourages followers to act beyond their immediate interests through their idealized influence (charisma)" (Demczuk 2023: 330). He is even portrayed as the updated archetype of the classical hero since "all these stages of Zelensky's life are equated with the path of the classical hero who has to go through different cycles until he meets his destiny". As a reckless, young, dynamic, virile man in a kind of uniform operating from a secret location against his antagonist, he embodies the traits of an idealised hero (Pfleger 2022: 58). Others claim that Zelenskyy has captured "the world's imagination [because

se] he is one of us. A common man in an uncommon role in uncommon times” (Olcott 2023: 147).

Among the president's qualities, it is distinguished empathy, communication skills, calm under fire, adaptability and willingness to negotiate and compromise, who listens “to his NATO partners, to his military, to his citizens, to his enemies [...] but also] he becomes razor sharp in his judgment and makes sound decisions against all odds” (Olcott 2023: 144-145). Many observers highlight his extreme heroism, and personal sacrifice for the sake of the nation: “Not only does he give inspiring speeches from his bunker, but against the advice of security to stay inside due to the danger of an attack, Zelensky leaves his hiding place and visits his soldiers on the battlefields and in hospitals, as well as places where Ukrainian forces found mass graves of civilians (Demczuk 2023: 333).

President Zelensky can create a shared identity and a sense of ‘community’, he is an example of a leader who shows high ethical conduct, a perception of confidence, and acts under a collective sense of mission. He achieves this primarily through daily communication with citizens. From the beginning of his tenure, Zelensky relied on direct communication with the public, also using social media channels and accounts. This relationship with the citizens was especially important during the first period of the COVID-19 pandemic, when he was introducing decisions about the restrictions giving also practical tips for everyday life (Donaj and Wochelski 2022: 156). Throughout his electoral campaign referred to as “a clown nurtured by Russian showbiz”, due to his beginnings as a comedian and actor (Kaninskij 2022, cited in: Clark and Mcquade 2024: 108) he skilfully uses his acting skills that have become particularly important in the face of Russian attack. Since the 24th, of February when the president imposed martial law throughout the country, not only the number but also the model of his addresses has changed. His communication strategy characterised by openness, accessibility, constant presence through social networks and willingness to share information builds confidence in him and simultaneously signals the content of his communication to be reliable and trustworthy (Gregić and Božić 2023: 104).

Verbal and nonverbal component of political addresses

Zelenskyy addresses the nation in a video format daily late at night. During the day President also reports about the main activities he holds with national or foreign partners on his pages on social media which are regularly updated from two to three times daily. The number of subscribers and fol-

lowers demonstrates the high interest of the Ukrainian citizens in the President's posts there (at the moment there are 3.2 m followers on Facebook, 842 K in Telegram, and 1.4 m in Viber). Each post is also actively reacted by the readers adding an extra layer of audience involvement.

Addresses by Volodymyr Zelensky, in the context of political discourse in Ukraine at the times of full-scale war, refer to a specific genre of communication where the president delivers a formal speech to the nation. They serve as a means for the leader to communicate the government's vision, policies, and plans to the public. These speeches are typically carefully crafted and prepared, combining persuasive language, rhetorical devices, and emotional appeals to captivate and engage the audience. They are often amplified through media channels, reaching wider audiences through live broadcasts, online streaming, or social media platforms. These platforms allow for greater dissemination and engagement with the address, enabling individuals to share their reactions and discuss the content in real time. The video often starts with an introduction, including titles or captions identifying the event, location, and date. There might be accompanying music or graphics to set the tone. Depending on the nature of the video, visual aids such as slides, charts, or video clips may be incorporated to support Zelenskyy's points or provide additional context to the audience. There may be moments of audience interaction or engagement in live and online speeches and addresses. This could include applause from the audience, responses to questions, or reactions to Zelenskyy's statements. Throughout the video, various filmmaking techniques such as camera angles, editing, music, and visual effects may be used to enhance the presentation and maintain audience engagement. The overall goal is to effectively communicate Zelenskyy's message and connect with viewers on a personal or emotional level.

As a former comedian and actor, President brings a unique communication style to his addresses. Transparency and openness are the main features of his addresses. He often employs gratitude, empathy, and directness to connect with the Ukrainian people on a personal level, making his speeches stand out from traditional political rhetoric. The significance of speech opening through greetings derives from some informal cultural fillers which set the tone and content of the message. The president usually starts his address with a simple greeting 'Fellow Ukrainians' or 'Dear Ukrainians!'. Although "[U]nlike Putin, who recognizes his 'comrade officers', Zelensky is aware that his address is directed not only to the 'citizens of Ukraine' but also to the entire world" (Chiluwa and Ruzaite 2024: 8).

He finishes his address with a national salute 'Glory to Ukraine' [Slava Ukraini! Слава Україні!], which is always accompanied by a specific culturally shaped response 'To the heroes – glory' [Heroyam Slava! Героям

слава!]. This formula became popular after Ukraine declared Independence in 1991 and is a symbol of Ukrainian sovereignty and resistance to foreign aggression. It is also the battle cry of the Armed Forces of Ukraine. During the war against Russia, this greeting has taken on a special meaning for Ukrainians and the international community. It is a kind of war cry, “a formula that is emblematic and well-established in the cultural memory of Ukrainians” (Pfleger 2022: 6). By using it the president builds a chain of rapport with the civilians, militaries, and the international community. He is seen as a leader who speaks from the heart and genuinely cares about the concerns of ordinary citizens, which resonates strongly with many Ukrainians.

Volodymyr Zelenskyy has perfected his ability to communicate effectively, not just through words but also through powerful non-verbal cues. His non-verbal communication has significantly shaped his public image and perception of Ukraine's leadership, especially during the ongoing conflict with Russia. While delivering his addresses, Volodymyr Zelenskyy reports on daily experiences from Kyiv, and in this way, he also affirms that he is present to the suffering of his people. With privileged access to information, he denounces the brutal and constant aggression giving details from the battlefield. Zelenskyy frequently records messages from undisclosed locations or the streets of Kyiv, reinforcing his image as a leader who refuses to abandon his people. The choice of location itself becomes a powerful non-verbal signal of resistance and resilience. The audience is given an almost intimate experience with closed images of the phone and a melancholic, almost poetic tone of voice that makes it clear what he feels and experiences. He also sends a message of hope to the Ukrainian soldiers, “you see, we are making good progress, we must persevere, we will defend Ukraine” (Gregić and Božić 2023: 104). It produces a soothing effect on the audience and carries the meaning that the president is still in control and present in the besieged country.

His body language is also important while addressing the nation as it is strictly controlled still having a feeling of relaxed manner. This effect is achieved by using open hand gestures, which reflect transparency and trustworthiness. These gestures invite the audience to engage and listen, reinforcing his messages. His hands are often close to his chest, which in many cultures is associated with honesty and sincerity. Other gestures he uses are opening his palms or putting up a clenched fist to express the strength of the nation and its unity (Gregić and Božić 2023: 104-105).

Voice control and body language are part of his communication strategy. Since the outburst of the war, he appears only in an olive-green T-shirt or hooded sweatshirt having the symbol of Ukraine on his chest. Zelenskyy's

choice to frequently wear military-style or casual clothing during the war, instead of formal suits, is a powerful non-verbal statement. It reflects solidarity with soldiers and civilians, conveying that he is “one of them” and dedicated to the nation's defence. In this way, he emphasizes the extraordinary nature of the situation and sends a message that he shares the fate of the Ukrainians compelled to fight. The picture is completed by puffy eyes, a tired face and a one-day beard of the president, which confirms that “he works hard and has no plans to abandon his compatriots”.

Conclusion

In conclusion, the study of V. Zelenskyy's political addresses confirmed our assumptions about their crucial role in mobilising the Ukrainian people and fostering a sense of national unity during the war. Based on a national opinion poll and the number of followers on social media platforms, it is shown that he is a leader trusted by society, who can convince others to undertake challenging tasks and who is willing to take risks. The communicative significance of the speech is often used to rally support for the government's actions and initiatives, thus fostering solidarity among citizens. Zelenskyy's non-verbal communication is carefully crafted to convey strength, resilience, empathy and solidarity - crucial qualities for a leader in times of national crisis. Moreover, his activities are effective with Ukrainians and volunteers, as more than twenty thousand people from 52 nations joined the Ukrainian armed forces in the fight against the Russian army (Demczuk 2023: 334). His ability to connect verbally and non-verbally with both Ukrainian and international audiences enhanced his effectiveness as a leader during difficult times. Overall, Zelenskyy's addresses are important both for their content, their means of communication, and their impact on shaping public opinion and mobilising society for the defence of the country.

References

- BRAITHWAITE, Sh. (2022). ‘I Need Ammunition, Not a Ride’: Zelensky Refuses US Offer to Evacuate. *The Journal Times*, February 26 2022, <https://journaltimes.com/news/world/i-need-ammunition-not-aride-zelensky-refuses-us-offer-to-evacuate/article_d7d67dca-0547-5a5e-a301-2a80aebd566d.html> [1. 11. 2024].
- CAMARGO, F. L., URBAN C. M. (2022). Retórica, propaganda e identidad en la invasión de Ucrania. El antifascismo como argumento en los

- discursos de Putin y Zelenski [Rhetoric, propaganda and identity in the invasion of Ukraine. Anti-fascism as an argument in Putin's and Zelensky's speeches]. *Refracción*, 6: 283–312.
- CHILUWA, I., RUZAITE, J. (2024). Analysing the language of political conflict: a study of war rhetoric of Vladimir Putin and Volodymyr Zelensky. *Critical Discourse Studies*, 1-17.
<https://doi.org/10.1080/17405904.2024.2331186>
- CLARK, C., MCQUADE, K. (2024). The Making of Zelensky's Leadership. The Man or the Crisis? In: HARRISON, C. (ed.). *Leadership During a Crisis*. New York: Routledge, pp. 106–119.
<https://doi.org/10.4324/9781003344629-7>
- DEMCHUK, A. (2023). Idealized influence of President Volodymyr Zelensky. *Politeja*, 5(86): 329-341.
<https://doi.org/10.12797/Politeja.20.2023.86.15>
- DONAJ, Ł., WOCHESKI, M. (2022). Ewolucja przemówień Wołodymyra Zełenskiego jako prezydenta Ukrainy przed 24 lutego 2022 roku. *Śowo-europejskie Studia Polityczne*, 3: 145-162.
<https://doi.org/10.14746/ssp.2022.3.7>
- GREGIĆ, M., BOŽIĆ, J. (2023). Crisis Management Through Verbal and Non-verbal Communication – Zelensky vs Putin. *National security and the future*, 24(3). <https://doi.org/10.37458/nstf.24.3.5>
- LÓRINCZ, M. (2023). A Comparative Corpus Analysis of the Russian-Ukrainian War Coverage in Eastern and Western English Language News Releases. *Shidnij svit*, 3: 115–130.
<https://doi.org/10.15407/orientw2023.03.115>
- OLCOTT, D. (2023). The Zelensky files: Leadership strategies and practices for university leaders. *Ukrainian Journal of Educational Studies and Information Technology*, 11(3): 136–155.
<https://doi.org/10.32919/uesit.2023.03.01>
- PETIY, N. (2023). Conceptual Metaphors Verbalizing War in Ukraine in Media Discourse. *Věda a perspektivy*, 30: 203–214.
[https://doi.org/10.52058/2695-1592-2023-2\(21\)-203-214](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2023-2(21)-203-214)
- PFLEGER, S. (2022). La construcción simbólico-discursiva de Volodymyr Zelensky: la actualización del mito de héroe. *Lengua y Sociedad. Revista de Lingüística Teórica y Aplicada*, 21(1): 53–72.
<https://doi.org/10.15381/lengsoc.v21i1.22584>
- RAZA, A., MALIK, S. (2022). The Ideological Media Representation of Putin and Zelensky in BBC Profiles: A Multimodal Critical Discourse Analysis. *Pak. Journal of Media Science*, 3 (2): 148–168.
- RAZUMKOV CENTRE. (2023). Results of a public opinion poll conducted by the Razumkov Centre Sociological Service together with Ilko Kuche-

- riv "Democratic Initiatives" Foundation on December 8–15, 2023, <<https://razumkov.org.ua/en/research-areas/surveys/citizens-assessment-of-the-situation-in-the-country-trust-in-social-institutes-politicians-officials-and-public-figures-december-2023>> [23. 5. 2024].
- UMLAND, A. (2019). The Ambivalence of the Zelensky Presidency. *Eastern Focus*, 2 (summer), <<https://www.global-focus.eu/2019/08/-ambivalence-zelensky-presidency/>> [23. 5. 2024].
- РАЗУМКОВ ЦЕНТР. (2023). Політичні підсумки 2022 року: оцінка громадянами ситуації в країні та дій влади, довіра до соціальних інститутів (грудень 2022 р.) [Political results of 2022: citizens' assessment of the situation in the country and the actions of the authorities, trust in social institutions (December 2022)], <<https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/politychni-pidsumky-2022-roku-otsinka-gromadianamy-sytuatsii-v-kraini-ta-dii-vlady-dovira-do-sotsialnykh-institutiv-gruden-2022r>> [11. 05. 2024].
- ЯКИМЧУК, В., ЛОПАТЮК, Н. (2024). Communication strategies and tactics in political speeches of V. Zelensky. *Germanic Philology. Journal of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University*, 835-836 (January): 127–135. <https://doi.org/10.31861/gph2022.835-836.127-134>

Acknowledgment

Part of the paper is within the solution of the scholarship project VEGA/ *Multilingualism in different areas of life in today's Bratislava* 1/0295/23 and of the *EU NextGenerationEU through the Recovery and Resilience Plan for Slovakia* under the project No. 09I03-03-V01-00118.

Contact:

doc. Mgr. Svitlana Goloshchuk, PhD.

Department of Intercultural Communication
Faculty of Applied Languages
University of Economics Bratislava

Email Address: svitlana.goloshchuk@cuba.sk

ORCID: 0000-0001-9621-9688

Ph.D. Justyna Tomczak-Boczko

Department of Linguistics

Faculty of Humanities

University of Szczecin

Email address: justyna.tomczak-boczko@usz.edu.pl

ORCID: 0000-0002-9935-5789

Politická a mediálna realita predprevratového obdobia Ruského impéria

Eubomír Guzi

Abstract

Political and Media Reality of the Pre-Revolutionary Period of the Russian Empire. *The Russian political scene at the end of the XIXth and at the beginning of the XXth represents a relatively interesting substrate of the most diverse subjects performing, hiding or rebelling in relation to official power. In the article, we focus on the analysis of the gradually emerging Russian political scene, the rising media environment, which went hand in hand with the strengthening of political opinions of the broadest spectrums - from official imperial ones, through most liberal to radical ones in the underground. We characterize the main power structures as well as the basic ascending political entities and their relationship to the rapidly developing media environment, especially the journalism of this period and classic literary legacy of the past.*

Keywords: political discourse, politics, Russian history in the imperial period, Russian language, Russian journalism.

Kľúčové slová: politický diskurs, politika, ruské dejiny v imperiálnom období, ruský jazyk, ruská žurnalistika.

Úvod

Problematika vzájomného ovplyvňovania sa politickej moci a vytvárania mediálnej reality s následným kreovaním spoločensko-politického a kultúrneho obsahu má v súčasnosti svoje typické črty presne tak isto, ako tomu bolo aj v minulosti. Osobitosti v tejto oblasti ľudskej činnosti vyplývajú aj z národných a štátotvorných tendencií vývoja toho ktorého štátneho útvaru. Druhá polovica XIX., resp. koniec XIX. a začiatok XX. storočia predstavujú svojrázny fenomén vývoja európskych, ale celkovo aj mimoeurópskych krajín.

V ruských dejinách ide taktiež o mimoriadne komplikované obdobie, vrcholom ktorého sa stali revolučné vystúpenia v rokoch 1905-1907, známe ako prvá ruská buržoázna revolúcia, následne „pluralitné monarchistické

buržoázno-demokratické obdobie“, ktoré nemecký historik M. Hildermeier nazýva akousi kontradikciou „liberálnej revolúcie“ a „konštitučnej autokracie“ (Hildermeier 2017: 45), výsledkom ktorých boli po vyčerpávajúcej Veľkej vojne dve ďalšie revolúcie, resp. jedno revolučné vystúpenie a jedno ozbrojené prevzatie moci, vo februári, resp. v októbri roku 1917. Prelom XIX. a XX. storočia predstavuje v stredoeurópskych kruhoch taktiež určitú výzvu. Zmiený úsek ruských dejín sa postuloval z hľadiska jeho vzťahu k zlomovému roku 1917, víťazstvu bolševikov a postupnému formovaniu vedúcej úlohy jednej strany v štáte a spoločnosti. V Československu a neskôr aj na Slovensku sa ruská dejinná realita a pohľad na problematiku Ruska ako takú odvíjal od sovietskeho a socialistického uhla pohľadu. Rusko predrevolučného obdobia slúžilo ako kritické podhubie vzniku a formovania sa nepriaznivej a dekadentnej situácie, logickým východiskom z ktorej bolo prevzatie moci bolševikmi a utvrdenie si svojich pozícií po boji s vtedajším „monarchistickým“ a „buržoáznym“ imperializmom ako najvyšším štádiom kapitalizmu, s následným prechodom k budovaniu socializmu na základe marxisticko-leninskej doktríny. Zjednodušenie reálneho stavu spoločnosti konca impéria len na zredukovaný surogát ideologického a triedneho nepriateľa, unikala zraku analytika veľmi komplikovaná a nesmierne pestrá epocha, formujúca sa prakticky od šesťdesiatych rokov XIX. st. prakticky vo všetkých sférach ruskej spoločnosti. V našom ďalšom texte sa zameriame na charakteristiku daného obdobia, ktorého plynulý vývoj bol spretrhaný revolučnými vystúpeniami, Veľkou svetovou vojnou a neschopnosťou vtedajších ruských elít reformným spôsobom riešiť vzniknuté problémy spoločnosti. Konkrétne sa zameriame na charakteristiku intelektuálneho prostredia, konkrétne vo vzťahu k politickému a mediálnemu prostrediu druhej polovice a konca XIX. a začiatku XX. st.

Spoločensko-politické prostredie a jeho vplyv na vznik klasických politických strán a mediálneho prostredia v Rusku konca XIX. a začiatku XX. st.

Ak sa vo vzťahu k ruskému intelektuálnemu prostrediu máme dopracovať k charakteristike politických a spoločenských pomerov na prelome XIX. a XX. st., je nevyhnutné spájať niekoľko závažných faktov. Je zrejmé, že proces formovania politického prostredia s klasickým ponímaním politického pluralizmu sa začal v Rusku oveľa neskôr, než tomu bolo v krajinách Európy. Avšak pomerne razantné nasádzanie kapitalistických vzťahov, ktoré bolo sprevádzané postupným rozvrstvovaním obyvateľa vo vzťahu

k ekonomickým a politickým zmenám, opäť raz vývoj v časových fázach zovrelo a skomprimovalo.

Podľa ruských odborníkov sa polarizácia formujúcich sa politických síl nediala len v dvoch základných smeroch, ale hneď v troch. Okrem klasického pravicovo-ľavicového smerovania sa v „podmienkach formujúceho továrenského proletariátu, do ktorého veľmi intenzívne prenikali myšlienky marxizmu, nevyhnutnosť riešenia pozemkových vzťahov, prerozdelenia pôdy a vzkriesenia myšlienok *narodničestva*, neskutočne silným faktorom stáva vytvorenie radikálno-demokratického tábora a zakladanie tzv. revolučných strán (RSDRP – Ruská sociálnodemokratická strana, židovský Bund, socialistický revolucionári – „es-er“ – *eseri*, národní socialisti – „en-es“ – tzv. *enesy*, či *esery-maksimalisty*)“ (Semennikova 1993: 79, 107-109). Na prelome spomínaných storočí si svoj ekonomický status a potrebu politického zbližovania uvedomovali bohatnúce buržoázne kruhy, silnejúce kupecké kruhy a progresívnejšia časť všadeprítomnej šľachty. Centristickejšie, či liberálnejšie pôsobili „kadeti“ – konštituční demokrati a „oktábristy“ – *Sojuz 17 oktjabria*, nazvaní na počesť cárskeho *Manifestu 17. októbra 1905*, ktorý prakticky otvoril cestu k oklieštenej, no predsa len politickej pluralite v cárskom Rusku (Kuksyn, Kodin 1993: 4). Boli to práve nepokoje prvej ruskej revolúcie (1905-1907), ktoré dali impulz k vytváraniu, resp. postupnému legalizovaniu politických strán (Hildermeier 2004).

Okrem spomenutého spektra sa v danom období objavili a zaregistrovali strany zastávajúce hlavnú monarchistickú líniu – ochranu cára a vlasti, pravoslavia a národa, čo prezentovali nacionalistické černosotenské organizácie a monarchistické strany, akými boli *Sojuz russkogo naroda* (Zväz ruského národa), *Russkaja monarchičeskaja partija*, *Sojuz Michaela Archagela* (Zväz Archanjela Michala), *Sojuz russkich ludej* (Zväz ruských ľudí) a pod. Samozrejme, svoje zastúpenie mali aj anarchistické strany a organizácie, známy je celý rad teroristických skupín a buniek, konajúcich v zmysle hesla atentátnika A. I. Žeľabova, že „*história sa hybe strašne potichu, je nutné ju popohnať*“, pričom mal taktiež dodať: „*ináč národ zdegeneruje ešte predtým, než sa dajú do pohybu liberáli a začnú konať*“ (Trifonov 1986: 82). L. M. Spirin napočítal okolo 87 politických strán, ktoré na začiatku XX. st. predstavovali ruské politické spektrum. Hoci sa autori skôr prikláňajú k číslu sto, podľa uvedeného autora bolo okolo päťdesiatky strán, ktoré by sme mohli považovať za celoštátne – *obščerossijskije*. Ďalšie boli na úrovni národných strán. Jestvovali 4 veľké monarchistické strany, iné zdroje uvádzajú, že len veľkostatkárskych (*pomeščičjich*) bolo 7, 38 alebo 43 bolo takzvaných buržoázných (podnikateľsko-meštianskych) konzervatívneho alebo liberálneho razenia, 45 strán patrilo k maloburžoáznym, teda politickým organizáciám drobných podnikateľov (Spirin 1977: 308-309). Ruské

impérium, nehľadiac na svoje vývinové špecifiká, v tom čase už predstavovalo kapitalistickú krajinu, pomerne husto poprepletanú reliktmami feudálnych vzťahov, a to hlavne v takých častiach impéria, ako Stredná Ázia, Kaukaz a ďalšie vzdialené a prihraničné oblasti ázijskej časti krajiny. Impérium bolo *de facto* maloburžoáznou krajinou – veľkoburžoázia predstavovala 16,3 percenta obyvateľstva krajiny, formujúci sa proletariát asi 14,6 percenta, drobná buržoázia 60,7 percenta (samozrejme na úrovni poľnohospodárskej, remeselnej a obchodnej činnosti); z 11 miliónov pracujúcich, iba 1,7 mil. pracovalo v oblasti priemyslu, pričom odborných kádrov bolo iba 40 percent z nich, to jest okolo 700 tisíc. (Zevelev 1994: 11). Pri sčítaní obyvateľstva v roku 1897 žilo v Ruskom impériu (bez Fínska, ktoré vtedy bolo jeho súčasťou) 126,6 mil. obyvateľov, z ktorých 73 percent žilo v Európskej časti. V roku 1914 dosiahol počet obyvateľov impéria (opäť bez Fínska) 175,1 ml. obyvateľov, čo činilo prírastok oproti predchádzajúcemu obdobiu až 38 percent, v 50 guberniách európskej časti Ruska to bolo 36 percent a na Kaukaze 38 percent (koncom XIX. st. boli pripojené oblasti strednej Ázie). K začiatku roku 1914 žilo v ruských mestách 26,2 mil. obyvateľov (15 percent), na vidieku asi 148,8 mil. obyvateľov, to jest takmer 85 percent, hoci mestských obyvateľov bolo o niečo viac, avšak niektoré väčšie sídla mestského typu sa za mestá nepovažovali. V ruskom impériu bolo pri sčítaní obyvateľstva v roku 1897 registrovaných 146 jazykov, dominantnými etnikami boli Rusi (okolo 55 mil., to jest 48 percent), Ukrajinci (22 mil. t. j. 19 percent) a Bielorusi (6 mil., resp. 6 percent). Tieto východoslovanské národy tvorili štátotvornú väčšinu – viac než 83 mil. obyvateľov, čo činilo 72 percent obyvateľstva. V roku 1917 ich súhrny počet prevyšoval už 114 mil. ľudí. Z ďalších národností boli najpočetnejšími Poliaci (8 mil., k roku 1917 11 mil.), Tatári a turkické národy (okolo 14 mil., v roku 1917 takmer 17 mil.) a Židia (okolo 5 mil., k roku 1917 viac než 7 mil.) (Milov 2006: 70-71).

Sociálny status obyvateľstva ruského impéria na prelome XIX. a XX. st.

Aj keď sa v tomto období už riadne etablovali vrstvy a triedy spoločnosti typické pre takzvané kapitalistické usporiadanie spoločnosti, Ruské impérium zostávalo typickou stavovskou spoločnosťou, stratifikovanou podľa monarchistických vrstiev. Zachovanie takejto hierarchie s príslušnými privilegiami sa samozrejme prejavovalo v ekonomickej sfére, zastávaní štátnych postov aj v osobných konexiách. Základnými vrstvami spoločnosti zostávali klasicky šľachta, duchovenstvo, roľníctvo, mešťania, kozácky subetnos

a čestní občania (prípadne vrstva kupcov). Pre pochopenie politickej situácie a aktívnosti je nevyhnutné aspoň rámcovito spomenúť toto rozvrstvenie, ktoré sa svojráznym spôsobom prejavovalo aj na politickej aktivite jednotlivých tried, aj keď málokedy proporčne vyvážený spôsobom. Takéto rozvrstvenie bolo charakteristické hlavne pre väčšinu oblastí Európskej časti Ruského impéria, Sibír, Ďaleký Východ, ktoré boli obývané ruským obyvateľstvom. V okrajových častiach platilo tradičné miestne rozvrstvenie.

Najvyššou vrstvou bola samozrejme šľachta, ktorá na začiatku XX. st. predstavovala spoločne s rodinnými príslušníkmi asi 1,8 mil. obyvateľov, čo predstavovalo 1,5 percenta z celkového počtu obyvateľstva. Osobitnú skupinu tvorili príslušníci iných vrstiev, ktorí však za verné služby, dobročinnosť či osobité zásluhy získali „osobný šľachtický titul pre svoje deti“ (takými boli napr. V. I. Lenin či S. Ejzenštejn), celkovo asi 600 tis. ľudí („Ilya Nikolaevich“, otec V. I. Uljanova-Lenina, ako o tom píše R. Service, *„entered the social estate of the gentry“*, rovnako ako aj Leninov deda z matkinej strany: *„Dr. Blank, landlord of an estate, moved into the ranks of the gentry“*, Service 1985: 11-12). Z dedičnej šľachty Rusi tvorili sotva polovicu, tretinu Poliaci, zvyšná časť patrila Gruzíncom, Turkidom (asi po šesť percent), Nemcom a Litovcom (po dve percentá). Aj keď šľachtici postupne strácali svoje pozície, zastávali najvyššie posty v Ríšskej Rade ministrov, na ministerstvách, v Štátnej rade, v súdnictve, v armáde a flotile, neskôr aj vo vytvorenej Štátnej dume. Vplyvné kresťanské duchovenstvo predstavovalo asi 589 tis. ľudí, spoločne s rodinami, čo predstavovalo asi 0,5 percenta. Najpočetnejšou vrstvou zostávali roľníci či sedliaci, ktorých bolo podľa sčítania z roku 1897 asi 97 mil. ľudí. – v 50 guberniách Európskeho Ruska to bolo 84 percent, v celom impériu predstavovalo roľníctvo so svojou komplikovanou štruktúrou okolo 77 percent (počet takzvaných *zažitočných* predstavoval od 3 – 5 percent do 15 – 20 percent, z ktorých najvyššiu vrstvu tvorili kulaci, *mirojedy*). Niekedy od roku 1895 sa zvyšoval podiel sedliakov, opúšťajúcich dediny a sela, k čomu prispela aj agrárna reforma v rokoch 1906-1913. nastal proces takzvaného „*raskreštanivanija*“, kedy sa roľníci prestávali venovať poľnohospodárstvu, čo sa ukázalo už v roku 1897, kedy z viac než 81 mil. dedinských obyvateľov 50 gubernií európskej časti Ruského impéria okolo 12 miliónov uviedlo ako svoju hlavnú pracovnú činnosť obchodno-remeselnú činnosť, pričom tento počet sa v roku 1905 zvýšil na 17 miliónov. K roľníckej vrstve sa počítala aj väčšina dedinského obyvateľstva Strednej Ázie, Stepného kraja a čiastočne aj Sibíri, ktorí sa uvádzali ako *inorodci*. Ich počet predstavoval koncom XIX. st. viac než 8 mil. ľudí, teda okolo sedem percent. Osobitnú skupinu predstavovalo kozáctvo, ktoré na konci XIX. st. tvorilo asi dve percentá obyvateľstva. Na Kaukaze a Prednom Kaukaze tvorilo desať percent obyvateľstva, v Sibíri

štyri percentá, s Strednej Ázií a v Stepnom kraji asi tri percentá tamojšieho obyvateľstva.

Čo sa týka mestských obyvateľov, tí sa na začiatku XX. st. rozdeľovali do niekoľkých skupín, a síce, na kupcov, teda obchodníkov, remeselníkov, robotníkov a nižších slúžnych, pričom mestské obyvateľstvo predstavovalo viac než desať percent obyvateľstva impéria.

Komplikovaná najvyššia ruská buržoázia tvorila v roku 1913 spoločne so statkármi (*pomeščikmi*) a vyššími úradníkmi viac než 4 milióny ľudí, čo bol oproti sčítaniu v roku 1897 nárast o jeden milión. Aj keď v spoločnosti tvorili okolo 2,5 percenta, jej majetok začal postupne výrazne narastať. Ruská veľkoburžoázia sa vytvárala z predstaviteľov mešťanov, privilegovaných (čestných) občanov, vyššieho sedliactva, no hlavne z kupcov, ktorí si svoj status upevnili a presne definovali ešte v XVIII. st. Táto vrstva bola v Ruskom impériu jedinou, zaradenie do ktorej si vyžadovalo peňažný príspevok.

Robotníci predstavovali asi 23,5 percent obyvateľstva, pričom pochádzali hlavne zo sedliackeho stavu, čo potvrdilo aj sčítanie z roku 1897 vo veľkých mestách ako Moskva, Petrohrad, Odesa, Baku a pod. Medzi rokmi 1900 až 1913 sa počet robotníkov zvýšil poldruha násobne. Nájomných robotníkov bolo okolo roku 1913 asi 18 – 19 miliónov. Asi 4 mil. z nich pracovali v oblasti továrenského výrobného a spracovateľského priemyslu, v baníctve a doprave. V drobnom priemysle to bolo 3 mil. robotníkov, v stavebníctve 1,5 mil. nádenníkov v poľnohospodárstve bolo asi 6,5 mil., v lesoch, ako pomocné sily na stavbách, v doprave a obchode pracovalo viac než 3 mil. robotníkov (Milov 2006: 75-85).

Čo sa týka intelektuálnej práce, ktorá je pre nás z hľadiska skúmanej problematiky najmarkantnejšia, začiatkom XX. st. bolo v Ruskom impériu spoločne s rodinnými príslušníkmi okolo 800 tisíc predstaviteľov inteligencie. Najviac vzdelaných intelektuálov (asi 350 tis.) pracovalo v priemysle, poľnohospodárstve, finančníctve a doprave. Právnikov bolo asi 12 tisíc., v zdravotníctve a školstve pracovalo asi 240 tis. ľudí, vo vede a kultúre asi 22 tis. Samotná inteligencia bola značne diferencovaná, tvorila pevnú súčasť spoločnosti, pozostávajúcu z rôznych skupín, ktoré sa v 60. a 70. rokoch XIX. st. označovali ako *raznočinci*. P. Waldron uvádza, že kým v roku 1897 bolo v impériu evidovaných 17 000 lekárov, v roku 1914 ich bolo 28 000, v oblasti poľnohospodárstva v tom istom roku zaznamenali 5000 veterinárov a 4000 kvalifikovaných agronómov. Medzi rokmi 1906 až 1914 takmer dvojnásobne narástol počet kvalifikovaných učiteľov, ktorý prevýšil 20 000 (Waldron 1997: 89-90). Problematika statusu a pôsobenia ruskej inteligencie je jednou z mnohých ruských kľúčových otázok. Ako samostatná sociálna skupina si svoje miesto prerážala len veľmi pozvoľna na pozadí

nekončiaceho procesu stierania hraníc medzi existujúcimi vrstvami spoločnosti. Postupne sa však vytvorili dve hlavné skupiny (Milov 2006: 84) – prvá sa orientovala na zabezpečovanie chodu rôznych systémov formujúceho sa kapitalistického spôsobu života v oblasti priemyslu, dopravy, komunikácií, bankovníctva, vedy, vzdelania, medicíny, periodickej tlače, kultúry, umenia a pod. Patrili tam hlavne vysokopostavení riadiaci pracovníci, z dnešného pohľadu „top manažéri“ vo veľkých podnikoch, inžinieri, vedci, profesori, úspešní právnici, vydavatelia, vyššie postavení pracovníci divadiel a pod. Druhú skupinu predstavovala väčšia časť učiteľov, lekárov, inžinierov a technikov, literátov a spisovateľov, hercov a pod., ktorí mali pochopenie pre ťažké postavenie dominujúcej masy národa a nejakým spôsobom, zväčša ani nie úspešným, sa snažili uľahčiť jeho existenciu a nájsť cestu k lepšiemu životu. Zjednoteniu tejto časti inteligencie a formovaniu určitých svetonázorových východísk napomáhali tie sociálno-ekonomické rozpory a protiklady, ktoré v ruskej spoločnosti narastali každým dňom a nevyhnutne si vyžadovali riešenie. Preto bola najväčšia časť ruskej inteligencie daného obdobia naladená revolučno-demokraticky, čo sa samozrejme prejavilo vo vytváraní a činnosti širokej škály politických strán a organizácii tohto zamerania (Milov 2006: 84-85). Toto však už bol proces povolený a vyvíjal sa z intelektuálneho dedičstva prvej polovice XIX. st.

Medzi politikou, žurnalistikou a literatúrou

Nadpis tejto časti nášho príspevku by bolo správnejšie rozšíriť na determinujúcu triádu ruskej spoločenskej reality – história – politika – kultúra, pričom zobrazená v literatúre. Ide o veľmi široké pojmy, ktoré determinujú aj nami analyzovanú problematiku. Literatúra, v ktorej je normalizovaný jazyk, ktorý naopak literatúru vytvára, z nej vychádza a do nej sa navracia, plnila v XIX. st. úlohu akejsi technologickej intelektuálnej hi-tech. Písané slovo, vydávané buď ako umelecká literatúra, literatúra faktu alebo publicistický text v podobe niektorého z jeho žánrov bolo determinujúce v politickom boji a pripravovalo podhubie nielen pre prezentáciu politických programov a myšlienok, ale aj pre ozbrojené vystúpenia, teroristické akcie a ďalšie násilné akty. Do takejto pozície sa dopracoval dokonca aj Lenin a ďalší vodcovia revolúcie. Trockij o sebe prehlásil: *„Hlavnú náplň môjho života – okrem rokov občianskej vojny tvorila v prvom rade stranická a spisovateľská činnosť“* (Trockij 2001: 65). M. Vajskopf v predslove k svojej knihe píše, že sám Stalin *„sa raz dokonca sám nazval spisovateľom“, hoci ruština nebola jeho rodným jazykom a jeho publicistika nepreukazovala žiaden výrazný literárny talent. Ved' stalinský štýl vyzeral primitív-*

ným ešte aj v porovnaní s celobolševickým volapükom. Ako odpoveď na podobné poznámky si musím sám odpovedať, že práve štýl, jazyk ako taký, bol tým bezprostredným nástrojom jeho vzostupu k moci, a ktorý následne mal ten kolosálny efekt, príčiny ktorého si zasluhujú výskum. Nie náhodou Stalin jednu zo svojich posledných prác venoval jazyku – ako keby na znak vďaky za jeho verné služby“ (Vajskopf 2001: 384). Problematiku spoločnosti odzrkadľovala ruská klasická literatúra a to od Radiščeva, Puškina a Gogolja až po autorov najznámejších politických románov ruskej literatúry – *Kto vinoval?* Alexandra Gercena (1846), *Otcy i deti* Ivana Turgeneva (1862), *Čto delat?* Nikolaja Černyševského (1863), *Besy* (*Diablom posadnutí*) Fiodora Dostojevského (1872) a *Voskresenje* Leva Tolstého (1899).

Závažným momentom sa koncom XIX. storočia stal jav, ktorý bezprostredne agitoval na fixovanie a formovanie intelektuálnej a jazykovej kultúry obyvateľstva. Akékoľvek však boli pohnutky a ciele (nesmieme zabúdať, že Ruské impérium aj v tomto období rozširovalo svoje ohromné územia a pripájalo oblasti s neslovanským obyvateľstvom, prakticky bez znalosti ruštiny) už koncom XIX. storočia sa Ruská monarchia dostáva na tretie miesto v množstve vydávanej literatúry. Najdôležitejším predpokladom takéhoto stavu bol rozvíjajúci sa papierenský priemysel, ktorý spolu s rozšírením typografického remesla mal rozhodujúci vplyv na rozvoj vydavateľskej činnosti. Okrem hlavného mesta sa opäť knihy začali tlačiť v Kyjeve, Kazani, Tiflise (Tbilisi), Rige, Odese. V krajine pracovalo okolo tisícok typografií, ktoré produkovali do 10 000 knižných titulov ročne, čo 5,5 až 6-násobne prevyšovalo priemernú ročnú produkciu kníh za obdobie rokov 1861 – 1865, teda tesne po zrušení nevoľníctva. V roku 1895 bolo vydaných okolo 11,5 tisíc kníh, z ktorých boli tri štvrtiny v ruštine. Monarchia nezabúdala ani na vydávanie kníh po lotyšsky, estónsky, gruzínsky, arménsky či v jazyku jidiš. Neboli zriedkavé náklady po 3 – 5 tisíc exemplárov. Knihy vydávali vládne organizácie (oficiálne vydania), vedecké inštitúcie a vysokoškolské vydavateľstva, ďalej sa na vydávaní kníh podieľali spoločenské organizácie a samosprávy, čiže vyššie spomínané *zemstvá*. Vo vydávaní kníh konca XIX. storočia jednoznačne dominovali súkromné vydavateľstvá (Mironov 2003: 309-310).

Knihy putovali k čitateľom rôznymi spôsobmi, postupne rástli siete predajných stánkov a špecializovaných obchodov. Od druhej polovice 60. rokov do konca 90-tých sa ich počet rozrástol takmer 6-násobne a zastavil sa na čísle okolo troch tisícov. V Petrohrade bol otvorený knižný veľkosklad *Posrednik*, ktorý si kládol za cieľ distribúciu kníh medzi obyčajným ľudom, a to „*najlepšieho obsahu a najlacnejšej ceny*“ (Milov, 2006: 751). Už koncom 90. rokov tak zlacnené ľudové vydania v značnej miere vytláčajú jarmočné, tzv. *lubočnyje izdaniya*.

Na dedinách knihy predávali hlavne zemské samosprávne knižné sklady. Dlhé desaťročia si svoj význam zachovávali putujúci predavači – roznášači, ktorí obchodovali v malom a plnili vlastne úlohu podomových obchodníkov. Vravelo sa im *ofeni* (ofeňa, j. č.). Vidiek zásobovali knihami aj spoločenské organizácie, ako napríklad Petrohradský výbor gramotnosti (*Peterburgskij komitet gramotnosti*), ktorý bol zriadený pri Slobodnej ekonomickej spoločnosti (*Volnom ekonomičeskom obščestve*).

V spojitosti s uvedenými faktami je jednoznačné, že sa musela zákonite zhrusťovať sieť verejných knižníc. Koncom XIX. storočia zahŕňala ľudové knižnice – čítárne, zemské knižnice, knižnice pri knižných skladoch. Začiatkom 90-tych rokov počet mestských knižníc a čítární zriadených spoločenskými organizáciami a samosprávnymi orgánmi, dosiahol počet 700 – 800. Používanie knižníc bolo zväčša bezplatné, ich počet sa neustále zväčšoval a významné miesto v kultúrnom a vedeckom živote krajiny si získavali najväčšie knižničné fondy Verejnej knižnice (*Publičnaja biblioteka*) a Knižnice akadémie vied (*Biblioteka akademii nauk*) v Petrohrade a Knižnica múzea Rumjanceva v Moskve (*Biblioteka Rumjancevskogo muzeja*).

S rozvojom technológie v tlačiarenskej výrobe či zavádzaním nových polygrafických strojov zlacnelo taktiež vydávanie novín a časopisov, zvyšoval sa aj ich náklad. Začiatkom 70-tych rokov XIX. storočia vychádzalo v Rusku okolo 350 periodík a začiatkom nového tisícročia ich počet prekročil počet tisíc. Zvyšuje sa tak význam, ale aj rozšírenie novín a tlače. Úlohu celoruského periodika plnili noviny M. N. Katkova *Moskovskije vedomosti* a osobitne treba vyzdvihnúť aj *Novoje vremja* A. S. Suvorina, ktorý si vytvoril monopol na predaj novín na železničných staniciach. Medzi liberálnejšou inteligenciou boli obľúbené hlavne moskovské *Russkije vedomosti*. Rozšírená bola aj provinčná tlač, na váhe získavalo aj povolanie novinára.

V polovici XIX. storočia sa vyhranil špecificky ruský typ časopisov, určených pre určitý typ vzdelaného čitateľa. Vznikali takzvané „hrubé časopisy“ (*tolstye žurnaly*), ktoré boli zvyčajne mesačníkmi, mali spoločensko-politické zameranie, ponechávajúce si svoj štýl a štruktúru celé desaťročia. Obsahovali rôzne literárno-umelecké, publicistické, vedecké, kriticko-bibliografické články. V roku 1866 obnovil svoju činnosť liberálno-profesorský časopis pre intelektuálnu verejnosť pod názvom *Vestnik Jevropy*, ktorý vydával M. M. Stasiulevič. M. N. Katkov vydával známy *Russkij vestnik*, na stránkach ktorého sa publikovali diela najvyhranenejších ruských spisovateľov a jeho redaktor obhajoval hlavné princípy a hodnoty jednotného veľkého samoderžavného Ruska. V tradíciách demokratickejšej a liberálnejšej žurnalistiky vychádzali *Otečestvennyje zapisky*, ktorých hlavným redaktorom bol M. E. Saltykov-Ščedrin, ako aj *Russkoje bogat-*

stvo, ktoré vydávalo združenie spisovateľov, vyzdvihujúcich princípy *narodničestva*.

Je len pochopiteľné, že aj keď miestami len pozvoľný a na isté skupiny viazaný, no značný nárast vyššie opísaných a uvedených faktov musel súvisieť s rozvojom vedy ako takej. Tá z pragmatických dôvodov zodpovedala hlavne potrebám priemyslu a rozvoju techniky, no aj v tom narážala na rôzne problémy. Ruská vedecká obec sa však uchopila aj na zahraničných fórach. Od 60-tych rokov sa podľa jednotlivých odvetví zvolávali rôzne zjazdy odborníkov, ktorých výsledkom bolo vydávanie rôznych *Zapisok, Trudov, Protokolov* a pod. K. N. Timiriazev sa v roku 1894 vyslovil: „*Vezmite si teraz hocikaké vydanie nejakého zahraničného vedeckého časopisu a určite sa tam stretnete s ruským priezviskom*“ (Timiriazev 1938: 41).

Realita však bola pomerne komplikovaná. Ani ku koncu existencie Ruského impéria sa nepodarilo preklenúť priepastné rozdiely medzi vrstvami spoločnosti. Politické subjekty aj jedinci, ktorí sa podujali na politickú prácu sa často obmedzovali na dosiahnutie obmedzených individuálnych cieľov. Hlavným problémom zostával vyhranený vidiek, ktorý bol nezmieriiteľný voči reformným snahám predstaviteľov, pochádzajúcich z akýchkoľvek tried, či to bol šľachtic z Tolstého *Vzkriesenia*, alebo reformátor z vlastných sedliackych radov. Tento fakt konštatuje aj L. Heretz (2008: 116) a uvádza citát z knihy Stepana V. Anikina *Svojej dorogoj (Vlastnou cestou)*, v ktorom hlavný hrdina je klasický „*veľmi nábožný a nevynechá žiaden cirkevný sviatok, aby sa zúčastnil bohoslužby, avšak ani raz sa neposnažil zosúladiť svoj život s Kristovým učením. Ak v jeho chovaní aj bolo niečo „božské“, vyplývalo to akosi prirodzene z potrieb jeho mužického naturelu*“. „*...nemal rád duchovných kvôli ich materiálnemu zabezpečeniu, hoci sám bol dobre situovaný; nemal rád všakovakú dedinskú inteligenciu, ako zvykol vravieť, „svetských darmožráčov*“ (*mirskich nachlebnikov*). *Sám bol gramotný, no nestrpel učiteľov. Lekára a felčiara častoval ako mučiteľov (morily) a mäsiarov (živorezy). Keď sa prekotil cez cirkevný plot a ocitol sa pri škole, okamžite jeho myšlienky nasmeroval k nej: – Hej, ten učiteľský! To je Vám milý chlapík! Ty vyjedáš náš chlieb... krmíš sa? Nuž, len sa krm... priživuj sa... vyciciavaj...*“ (Anikin 1911: 37-38). Autor úryvku, Stepan Vasilievič Anikin, je presne ten archetyp intelektuálne pracujúceho človeka, odrážajúceho prechod človeka cez všetky úskalia existujúceho rozdelenia spoločnosti od sedliackeho syna až po poslanca Štátnej dумы. Pritom A. V. Anikin (1869-1919) nebol pôvodom etnický Rus, ale potomkom ugrofínskeho národa Mordvinov (z etnických Erzianov) a Mordovcov (skupina Mokšanov), ktorý sa po absolvovaní remeselníckeho učiteľstva samoštúdiom dopracoval až na učiteľský post a podieľal sa na organizácii učiteľského hnutia v Saratovskej gubernii. Začal publikovať v saratovských

novinách a od roku 1900 sa stal členom Strany socialistov-revolucionárov – eserov. Zúčastňoval sa miestnej komunálnej politiky a postupne prešiel od eserov k takzvanej *Trudovoj gruppe*, keďže bol zvolený do Prvej Štátnej dумы v apríli roku 1906 (Biovič 1906: 306). Hoci kandidoval aj do Druhej Štátnej dумы za Saratovskú guberniu, jeho kandidatúru anulovali, lebo podľa Senátneho výnosu mohli kandidovať iba roľníci-hospodári, disponujúci určitým statkom. Samozrejme, postupom času sa dostal do rozporu so zákonom, začal písať články do celoruských novín a časopisov, ako napr. *Russkoje bogatstvo*, *Vestnik Jevropy* či *Bodroje slovo*. Na chvíľu emigroval, no v organizačnej práci pokračoval aj po Októbrovom prevrate roku 1917. ku koncu života vydával časopis *Kooperativnaja mysl'*, zbieral a propagoval mordovský folklór, písal poviedky a príbehy zo života vidieckeho ľudu.

Anikin teda predstavoval typický príklad angažovaného nepriviligovaného intelektuála, kariéru ktorého naštartovala prvá ruská revolúcia, v ktorej prešiel od početnej pololegálnej politickej strany k užšiemu „parlamentnému“ krídlu takzvaných *trudovikov*. Cársky Manifest zo 17. novembra 1905, na podobu ktorého výrazne vplýval vtedajší premiér S. Ju. Vitte prakticky otvoril cestu ku konštitučnému parlamentarizmu. V rokoch 1905-1907 sa v Rusku vydávalo 3310 novín a časopisov, z ktorých 1497 malo spoločensko-politický charakter. Priamo počas spomínanej „buržoázno-demokratickej“ revolúcie vzniklo 1143 rôznych spoločensko-politických orgánov, kým do roku 1905 ich bolo len okolo 324 (údaje podľa Achmadulin 2008: 143-144). S postupnými politickými a spoločenskými zmenami naberali na obrátkach aj zmeny v mediálnom priestore, reprezentovanom samozrejme tlačovinami. Aj novinárska a žurnalistická práca nadobúdala slobodnejšie prvky, aj keď cenzúra bola stále v činnosti. V časopise *Russkoje bogatstvo*, ktorý bol jedným z najvýznamnejších časopisov tohto obdobia a do ktorého prispievali najvýznamnejší predstavitelia literárnej, publicistickej a vedeckej obce, dokonca napísal, ako uvádza Je. V. Achmadulin, že „ruská tlač začína mať charakter, pripomínajúci politickú tlač v Západnej Európe a Amerike“ (1906, No 5), čo sa nám však v danom vydaní overiť nepodarilo (*Russkoje bogatstvo* 1906, č. 5 /máj/). Ešte tesne pred prelomom storočí si spisovatelia, novinári a vedeckí pracovníci vytvárali svoje združenia. Vzniká združenie *Literárneho fondu*, *Sojuz vzaimopomoščii russkich pisatelej* (1896), *Russkoje obščestvo dejatelej pečatnogo dela* (1899) či *Russkoje literaturnoje obščestvo*, v ktorých pôsobili také osobnosti ako P. P. Gnedič, L. N. Tolstoj, A. F. Koni, A. P. Čechov, V. I. Nemirovič-Dančenko, D. N. Mamin-Sibiriak, V. G. Korolenko, P. B. Struve a iní. Vplyvné časopisy, akými boli *Vestnik Jevropy* alebo *Russkoje bogatstvo* sa snažili zvolávať celoruské zjazdy spisovateľov a novinárov, ktoré by vystupovali proti všadeprítomnej cenzúre. Známý historik a dejateľ A. F. Koni už

po udalostiach z rokov 1905-1907 vyzýva „zborník *Vestnik Jevropy*“, ktorý sa stal k roku 1911 „literárne-politickým časopisom“, aby spolu so svojim šéfredaktorom „*vstal na bojovoj post*“ a čelil konzervatívnym snahám ako nariadenému „*tolstojovskému pseudoklasicizmu*“ v stredných školách, tak aj dejstviucej cenzúre, pretože povedané slovami Lamartina „*Il y a quelque chose de plus cruel que la cruauté personnelle – c'est la cruauté froide d'un système faux*“ (Je ešte niečo krutejšie, než osobná krutosť, a síce, chladná bezcitnosť falošného systému) (Koni 1989: 522).

Politické tlačéné médiá sa stali manifestačnými programami – Kadeti (konštituční demokrati) sa združovali okolo novín *Narodnaja svoboda*, *Reč a Tovarišč*, v Moskve to boli *Narodnoje delo* a *Narodnyj put'*. Sociálni demokrati začali vydávať svoje prvé legálne noviny *Novaja žizň* a *Borba*. Menševici sa organizovali okolo novín *Načalo* a *Moskovskaja gazeta*, vplyvní eseri sa zgrupovali spočiatku v obľúbených novinách *Syn Otečestva*, neskôr založili noviny *Golos* a *Delo naroda*. Anarchisti vydávali ako ináč noviny *Anarchia*, nechýbali ani hojne zastúpené monarchistické, až šovinistické, periodiká ako *Russkoje gosudarstvo* a *Rossija*. Najvplyvnejšími jednotaj zostávali neustále súperiace *Birževyje vedomosti*, *Moskovskije vedomosti*, *Novoje Vremja*, *Golos* či *Kyjevľanin*, z časopisov to boli už spomínané *Vestnik Jevropy*, *Russkaja mysl'*, *Severnyj vestnik*, *Russkoje bogatstvo* (Berezina i kol. 1965: 233, 367). Z hľadiska formovania spoločenského prostredia vo vzťahu k politickej realite a mediálnemu diskurzu tej doby, značnou výpovednou hodnotou disponujú veľmi obľúbené a početné satirické časopisy, ktorých v tom čase vychádzalo viac než sto. Politické nálady v nich značne kolísali, niektoré sa dlho neudržali, iné boli značne obľúbené až mienkotvorné. Medzi najznámejšie patrili *Satirikon*, *Pulemiot*, *Bič*, *Pugač*, *Župel*, *Žalo*, *Topor* a pod.

Záver

Problematika vzájomného ovplyvňovania sa politickej reality a mediálneho priestoru patrí medzi povestné dve strany tej istej mince. Každé národné prostredie má v tomto smere svoje osobitosti, ruská politická a mediálna scéna nie je výnimkou. Ako sme sa snažili načrtnúť vyššie, nami skúmané a analyzované obdobie prelomu XIX. a XX. st. s hlbším ponorom do polovice XIX. st. prináša veľmi zaujímavé poznatky. Tie sú zaujímavé už aj preto, že nemusia byť podrobené kritike marxistickej historiografie, hoci aj nami uvádzané a citované diela takejto vedeckej proveniencie sú na veľmi dobrej faktografickej a analytickej úrovni, sú však pomerne eklektické. Aj keď pri analýze a kritike ruských dejín neustále „*berieme na vedomie neu-*

stále poškulovanie po kategóriách ruského zaostávania, prijímaných už za normu“, je možno nutné „viac než na výsledky neustálej reformnej schémy a modernizácie, sústrediť sa viac na analýzu východísk, pôvodu nutnosti reforiem a modernizačného procesu“ (Schmidt 2003: 193). Jedno bez druhého však nemôže logicky existovať. Aj preto sa pri opise politickej scény, politických procesov a ich vyjadrení v médiách dostávame na platformu ekonomických, sociálnych i politických problémov, vyjadrených a sformulovaných na podhubí literárnych a publicistických žánrov, ukotvených v periodickej tlači, vplývajúcej na širšie masy obyvateľstva. Aj preto sa pri charakteristike a periodizácii vzniku politických strán vraciame k polovici XIX. st. vtedy sa začína politické vymedzenie krúžkovej intelektuálnej činnosti, z ktorých sa budú grupovať organizácie stranického typu (Vernigorov 2001: 10). Tento počiatkový úsek trvá do začiatku 90. rokov XIX. st. a dáva možnosť vzniknúť prechodnému obdobiu, trvajúcemu do roku 1905.

V tomto úseku ruských dejín vznikajú prvé národne orientované politické strany zväčša socialistického, sociálne-demokratického a radikálneho razenia. Jasný predel v straníckej politickej pluralite uvádza poslednú záverečnú etapu etablovania sa klasických politických strán v Ruskom impériu, ktorá bola možná v dôsledku revolučných vystúpení v rokoch 1905 – 1907, jedným z výsledkov ktorých bol aj Manifest 17. októbra, ktorý mal za následok už v roku 1906 vznik 50 nových strán, pôsobiach zväčša v národných prihraničných, často *inorodných* oblastiach. Ako takmer vo všetkých oblastiach, aj pri formovaní spektra politických strán, Rusko pracovalo v zrýchlenom tempe, ktoré vyústilo do ďalšej etapy konsolidácie politických strán, vedúceho však k ich postupnému zániku v dôsledku sformovania sa systému existencie a vedúcej úlohy jednej politickej strany po období rokov 1917 – 1918. Podobným spôsobom sa zmenilo aj mediálne spektrum, ktorému dominovali programové periodiká dominantnej politickej strany.

Literatúra

- ACHMADULIN, JE. V. (2008). *Istorija rossijskoj žurnalistiki načala XX veka*. Rostov-na-Donu: Izd-vo Južnogo federal'nogo universiteta.
- ANIKIN, S. V. (1911). Svojej dorogoj. In: Anikin. S. V. (ed.). *Derevenskije rasskazy*. Peterburg, vydavatel'stvo neuvedené, s. 35–113.
- BEREZINA, V. G. i kol. (1965). *Očerki po istorii russkoj žurnalistiki i kritiki. T. 2. Vtoraja polovina XIX veka*. Leningrad: Izd-vo Leningradskogo universiteta.

- BIOVIČ, M. M. (1906) *Členy Gosudarstvennoj dумы. Naši deputaty: Per-vyj sozyv, 1906-1911*. Moskva: Tipografija T-va I. D. Sytina.
- HERETZ, L. (2008). *Russia on the eve of modernity. Popular religion and traditional culture under last Tsars*. Cambridge, New York: Cambridge university press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511497179>
- HILDERMEIER, M. (2004). *Russische revolution*. Frankfurt am Main: S. Fischer Verlag.
- HILDERMEIER, M. (2017). *Geschichte der Sowietunion 1917-1991. Entstehung und Niedergang des ersten sozialistischen Staates*. München: Verlag C. H. Beck. <https://doi.org/10.17104/9783406714092>
- KONI, A. F. (1989). *Vospominanija o pisatel'ach*. Moskva: Izdatel'stvo „Pravda“.
- KUKSYN, A. N., KODIN, Je, V. (1993). *Političeskije partii Rossii*. Smolensk: Ježemesiačnik „Vdochnovenije“.
- MILOV, L. V. (pod. red.) (2006). *Istorija Rossii XX – načala XXI veka*. Moskva: „Eksmo“.
- MIRONOV, B. N. (2003). *Social'naja istorija Rossii perioda imperii (XVIII – načalo XX v.)*. Genезis ličnosti, demokratičeskoj semji, graždanskogo obščestva i pravovogo gosudarstva. T. 1. S.-Peterburg: DB.
- RUSSKOJE BOGATSTVO. (1906). *Ježemesiačnyj literaturnyj i političeskij žurnal*. 1906, No 5 (maj). S.-Peterburg: Tipografija N. N. Klobukova. 168 s.
- SEMENNIKOVA, L. I. (1993). *Političeskije partii Rossii (pervaja četvert' XX v.)*. Spravočnik. Brjansk: Grani.
- SERVICE, R. (1985). *Lenin: A political life. Volume I. The Strenghts of Contradiction*. London: Macmilan Press. <https://doi.org/10.1007/978-1-349-05591-3>
- SCHMIDT, Ch. (2003). *Russische Geschichte 1547-1917*. München: R. Oldenburg Verlag.
- SPIRIN, L. M. (1977). *Krušenije pomeščičjich i buržoaznych partij v Rossii (načalo XX v. – 1920)*. Moskva: Mysl'.
- TIMIRIAZEV, K. A. (1938). Publičnyje reči: Prazdnik rusckoj nauky. In: KOMAROV, V. L. (eds.). *Kliment Arkadijevič Timiriazev. Sočinenija. T. V*. Moskva: OGIZ, Gos-je izd-vo kolchoznoj i sovchoznoj literatury, s. 37–51.
- TRIFONOV, Ju. (1986). Neterpenije. In: BARUZDIN, S. A., VERČENKO, JU. N. et al. (eds.). *Sobranije sočinenij. T. 3*. Moskva: Chudožestvennaja literatura, s. 7–405.
- TROCKIJ, L. (2001). *Moja žizň*. Moskva: Vagrius.
- VAJSKOPF, M. (2001). *Pisatel' Stalin*. Moskva: „Novoje literaturnoje obozrenije“.

- VERNIGOROV, V. I. (2001). *Političeskije partii i obščestvennyje dviženija v Rossii i Belarusi: vtoraja polovina XIX – pervaja tret' XX veka*. Minsk: „Amalfeja“.
- WALDRON, P. (1997). *The End of Imperial Russia*. New York: Palgrave, Macmilan. <https://doi.org/10.1007/978-1-349-25483-5>
- ZEVELEV, A. I. (red.). (1994). *Istorija političeskich partij Rossii*. Moskva: Vysšaja škola.

Kontakt:

prof. PhDr. Ľubomír Guzi, PhD.

Inštitút rusistiky

Filozofická fakulta

Prešovská univerzita v Prešove

Email Address: lubomir.guzi@unipo.sk

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2395-2875>

Institute of Russian Studies

Faculty of Arts

University of Prešov

Mýty mediálnej éry a moc jazyka

Eva Höhn

Abstract

Media Age Myths and the Power of Language. *The issue of language and politics can very well be explained against the background of the cultural studies of the last decades. Many are based on semiotic analyses, but the language issue stands in the foreground. The text focuses on the role of language in creating reality, incorporating political narratives. Methodologically, the text draws on research from semiotics and poststructuralism, presenting the most important representatives. In the next step, the text focused on the role of verbal forms, such as literary text, in producing narratives in public space.*

Keywords: Policy, Language, Semiotics, Post-strukturalism, Narrativ, Austrian Literature.

Kľúčové slová: politika, jazyk, semiotika, postštrukturalizmus, naratív, rakúska literatúra.

Úvod

Problematiku jazyka a politiky je veľmi dobre možné objasniť na pozadí kulturologicky zameraných výskumov posledných desaťročí. Metodologicky vychádzajú mnohé z nich zo semiotických analýz, na ich pozadí stojí avšak problematika jazyka. Nosným pojmom sa pritom stáva „kultúra“ ako taká, ktorú už nechápeme ako súhrn umeleckých diel (literatúry, maliarstva, hudby a pod.), ale ako mnohovýrovňový proces zahrňujúci každodenný spôsob života a rozličné predstavy človeka vo vnímaní a zobrazovaní života. V druhej polovici 20. storočia sa preto humanitné vedy obrátili ku skúmaniu procesu jazykových konštrukcií reality, teda ku spôsobom vytvárania sveta. Získavali tak nástroj k spôsobom a motívom utvárania kolektívnych predstáv, mentalít a mentálnych dispozícií danej doby. Ku tomu patrí predovšetkým presvedčenie, že kultúra je človekom vytváraná, respektíve konštruovaná, teda nie je len materiálnou stránkou, teda kultúrnym dedičstvom národa, ale má sociálnu a mentálnu stránku (politika, morálka, právo a pod.). Tento poznávaco-teoretický obrat znamenal orientáciu na verbálno-

jazykové poznávacie prostriedky, zasiahol filologické, politické, sociálne vedy apod. Tento proces nazývame aj kultúrny obrat (cultural turn). Jemu predchádzali interpretatívny (interpretative turn) a lingvistický obrat (linguistic turn). Z pohľadu kultúrneho obratu sa vychádza z presvedčenia, že jazyk je pri utváraní reality kľúčovým prvkom a teda aj pri vytváraní kultúrnych a sociálnych foriem. Kultúra je potom skôr ľudskou konštrukciou než len súborom hmotného dedičstva.¹

Význam kultúrneho obratu (cultural turn) pre skúmanie jazyka vo verejnom priestore

Nemecká kulturológička Doris Bachmann-Medicková² zdôrazňuje význam chápania kultúry ako systému znakov a symbolov³. Tento semiotický prístup umožňuje analyzovať prejavy, texty a ďalšie jazykové korpory. Takisto umožňuje ilustráciu toho, ako jazyk ovplyvňuje interpretáciu reality. Jazyk je tak predpokladom pre tvorbu kultúrnych naratívov a spoločenských konštruktov. Znamená to, že jazyk nie je len nástrojom komunikácie, ale mocným médiom, prostredníctvom ktorého sa konštruje a chápe realita. Kultúrny obrat bol ovplyvnený lingvistickým obratom.⁴ Na lingvistický obrat malo značný vplyv dielo rakúskeho filozofa Ludwiga Wittgensteinova, najmä jeho koncept jazykových hraníc z diela *Tractatus logico-philosophicus* (1921). Wittgenstein v ňom skonštatoval, že logika ako súhrn všetkých zákonitostí vytyčuje hranice sveta a tým svet ako súhrn všetkých faktov „transcendentálne odôvodňuje“ (6.13). Logika je teda len výsledkom ľudskej činnosti a tým vytyčuje hranice sveta. Wittgenstein zároveň skonštatoval, že logika ako ľudský konštrukt nevyplýva nič o svete, pretože je len jeho zrkadlovým obrazom. Logika je teda „zrkadlový obraz sveta“ (veta 6.13). „Logika vyplňa svet; hranice sveta sú aj jej hranicami“ (5.61). To, čo

¹ Na Slovensku sa tejto problematike venujú Javorčíková, Mistrík (2023) v knihe *The Cultural Memory of European Cities*.

² Autorka kníh *Cultural Turns. Neuinterpretierungen in den Kulturwissenschaften* (2006) a *Kultur als Text. Die anthropologische Wende in der Literaturwissenschaft* (1996).

³ O aplikácii symbolov, naratívnych štruktúr s cieľom persuzívnosti v politickej komunikácii porov. viaceré práce Ivan Šušu o vzťahu jazyka a politiky, najmä autorovu štúdiu v časopise *Politické vedy* (2014).

⁴ Termín lingvistický obrat (linguistic turn) použil pôvodom rakúsky filozof Gustav Bergmann už začiatkom 50. rokov minulého storočia. Základom Bergmannovho skúmania sa stala analytická filozofia Ludwiga Wittgensteina, Bertranda Russela, Georga E. Moora ai.

nemôžeme myslieť, nemôžeme ani povedať.⁵ Za vytváraním jazykovo a tým aj mediálne určeného sveta stojí človek. Človek je hranicou takto určeného sveta a všetko, čo môžeme pravdivo a zmysluplno povedať, musí byť zmyslovo verifikovateľné. Všetko ostatné závisí od miery skúsenosti človeka a má subjektívny charakter. Tak potom môžeme rozumieť poslednej vete *Traktátu* „O čom človek nemôže hovoriť o tom treba mlčať“ (*Wovon man nicht sprechen kann, darüber muss man schweigen*) (7).

Tieto lingvisticky vytyčené konštatovania presiahli rámec kulturologicky orientovaného výskumu. Ak je kultúra, a to i vrátane politických ideológií, konštruovaná prostredníctvom jazyka, znamená to, že spôsob, akým sa jazyk používa vo verejnom priestore, môže posilňovať alebo spochybňovať prevládajúce politické naratívy, formovať kolektívnu mentalitu a sociálne normy (Gašová 2020). Výsledkom je kritika schopnosti jazyka presne reprezentovať realitu. Tento skepticizmus odráža zároveň širšiu kritiku oficiálnych naratívov a môže viesť k spochybňovaniu legitimity samotnej politickej moci (Prando, Šuša 2014). Jazyk sa tak stáva nástrojom formovania, ale i odhaľovania kolektívnych predstáv.

⁵ Ludwig Wittgenstein ako predstaviteľ logického pozitivizmu patril svojou ranou filozofiou k prúdu filozofie ovplyvnenej prírodnými vedami. Príznačným bolo odvrátenie sa od neo-idealistických prúdov, z ktorých niektoré boli silne poznačené nemeckým nacionalizmom. V ranej filozofii reprezentovanej dielom *Tractatus logico-philosophicus* považoval Wittgenstein za jedinú správnu – aj keď za neuspokojivú – metódu filozofie len metódu konfrontovanú s prírodnými vedami. Tak vo vete *Traktátu* (6.53) nachádzame konštatovanie, že pre filozofiu by bola jedinou správnu metódou povedať len to, čo sa povedať dá, t. j. propozície prírodných vied. Preto ak chce človek vyjadriť niečo metafyzické, musíme mu ukázať, že vo svojich vetách zjavne nepridelil určitým jazykovým znakom žiadny význam. A hoci by takáto metóda bola neuspokojivá, predsa len by bola jediná správna (porovnaj *Traktatus* (6.53). Ak je ale logika na jednej strane garantom pre verifikovateľnosť zmysluplných viet (výpoveď je správna, resp. nesprávna), zároveň nevypovedá o zmysle sveta ako takom nič. Každý vyšší zmysel sveta, ktorý by sa vo svete prejavil, by bol ňou opäť znehodnotený: Zmysel sveta musí spočívať mimo neho. „[...] v ňom (vo svete) neexistuje nijaká hodnota – a ak by existovala, tak by nemala nijakú hodnotu“ (6.41). Niečo vyššie, zmysel sveta z logiky nevplyva alebo ho nemôže preukázať. Logika je teda „zrkadlový obraz sveta“ (veta 6.13). „Logika vyplňa svet; hranice sveta sú aj jej hranicami“ (5.61). Logika ako súhrn všetkých zákonitostí vytyčuje hranice sveta a tým svet ako súhrn všetkých faktov „transcendentálne odôvodňuje“ (6.13). Ak je ale logika na jednej strane garantom pre verifikovateľnosť zmysluplných viet (výpoveď je správna, resp. nesprávna), zároveň nevypovedá o zmysle sveta ako takom nič. Každý vyšší zmysel sveta, ktorý by sa vo svete prejavil, by bol ňou opäť znehodnotený: Zmysel sveta musí spočívať mimo neho. „[...] v ňom (vo svete) neexistuje nijaká hodnota – a ak by existovala, tak by nemala nijakú hodnotu“ (6.41).

Tento proces, ako zdôrazňujú postštrukturalistické a semiotické teórie kultúry, nesie v sebe nebezpečie, že javy modernej mediálnej kultúry postrádajú hĺbku a dialektiku. Nebezpečím je, že v dôsledku toho dochádza k odcudzeným a fragmentárnym formám pridelovania významu kultúrnym javom a formám zo strany recipienta (Terem 2008). Chápanie sveta tak môže byť zjednodušené a odtrhnuté od skutočnej reality. Svoj podiel na tom nesú aj mediálne reprezentácie transformujúce významy, vytvárajúce významy nové, ktoré sa môžu v podstatnej miere líšiť od skutočnej situácie. Impulz pre odhaľovanie vzniku významov priniesla ako jedna z prvých kultúrna antropológia. Táto vniesla nový pohľad na odhaľovanie skrytých významov a zdôraznila, že významy (representations) je potrebné interpretovať a nie objasňovať. Tak napríklad americký antropológ Clifford Geertz považoval kultúru za systém symbolov, ktoré vytvárajú modely reality.⁶ Pri svojej interpretácii kohútich zápasov na ostrove Bali,⁷ odhalil skutočný význam tejto z pohľadu Európana nehumánnej hry, ktorá vo svojej podstate odráža sociálne vzťahy dedinčanov. Geertz poukázal v tejto eseji na to, že kohúti sú zástupcami silných mužov dediny a tým sa pre mužov spoločenstva stávajú symbolickým povýšením seba samého. V kohútích zápasoch sa odhaľujú potom pocity vyplývajúce zo silnej hierarchizácie hinduistických kást, stávajú sa metakomentárom k tomu, „jak jsou lidské bytosti roztrženy [...] do pevných hierarchizovaných skupin a jak je většina kolektivní existence kolem tohoto systému organizována“ (Geertz 1973). Študovať kultúru znamená odhaľovať zdieľané kódy významov. Geertzovo skúmanie kultúry zahájilo interpretatívny obrat a spolu s ním kultúrna antropológia začala pochybovať o existencii objektívne, navonok vnímateľnej reality ako predmetu svojho výskumu. Svet významov sa potom etnológ usiluje vnímať z kontextu reči a správania. To, čo sa pozoruje, sa musí interpretovať, aby sa to dalo pochopiť.⁸

⁶ Ďalším významným predstaviteľom bol francúzsky etnológ a antropológ Claude Lévi-Strauss. Tento študoval mená, rituály, totemické objekty, mýty apod. „primitívnych“ obyvateľov Južnej Ameriky (najmä Brazílie). Nesnažil sa sociálne zvyky a formy života týchto ľudí opísať a vysvetliť. Naopak, dešifroval formy ich života odohrávajúce sa za rituálmi a formami ich správania. Tieto považoval za symbolické formy, za ktorými stoja hlbšie ukryté vrstvy a ktorých skryté významy a vnútorný poriadok sa usiloval odhaliť. (V roku 1962 vydal Lévi-Strauss knihu *Myslenie prírodných národov* (La Pensée sauvage).)

⁷ V texte *Deep play: notes on the Balinese cockfight*.

⁸ Geertzova kniha *The interpretation of Cultures* (Interpretácia kultúr, 1973), bola v zozname kultúrneho časopisu *Times Literary Supplement* uvedená ako jedna zo 100 najvplyvnejších publikácií po druhej svetovej vojne.

Vo francúzskom ľavicovom časopise *Les Lettres nouvelles* sa v 50. rokoch dnes už minulého, 20. storočia začali objavovať esejistické články všímajúce si prejavy súčasnej masovej kultúry, reklamných stratégií, predmetov konzumnej spotreby, televízie, novín a obľúbených časopisov. Ich autor v tom čase ešte nepatril k etablovanej intelektuálnej elite ako napríklad Albert Camus, Claude Lévi-Strauss, Jean-Paul Sartre a ďalší. Bolo avšak zrejmé, že takisto útočí na meštiansky establishment a jeho rétoriku. Nebol to nik iný ako Roland Barthes, neskôr jeden z uznávaných predstaviteľov francúzskeho postštrukturalizmu. Ako vzniká v mediálnej dobe význam?, pýta sa Barthes v knihe *Mytológia*. Ak jazyk funguje v znakovom systéme v opozícii označujúce (forma) – označované (obsah), v mýtoch dneška sa udial posun.⁹ Mýtus sa zmocnil jazyka a stavia svoj vlastný systém, metajazyk. Znak sa stal jednoduchým označujúcim (formou). Na rozdiel od symbolu (čo je u Barthesa známa kytica ruží ako prejav lásky a vášne) má mýtus tú vlastnosť, že transformuje symbol. Deje sa tak spôsobom, že symbol prekryje novým, často ideologickým významom. Napríklad, jednoduchá fotografia mladého afrického vojaka vo francúzskej uniforme na obálke časopisu sa stáva symbolom úspešného kolonializmu. Mýtus je potom „[...] budován na základě semiologického řetězce, který existuje před ním: je sekundárním semiologickým systémem“ (Barthes 2004). Priradenie významu sa podľa Barthesa stáva náhodnou, od kontextu a okolností závisiacou udalosťou. Signifikácia závisí od motivovanosti, ktorá je fragmentárna a je dôsledkom rozpadu hodnotového systému. Dekódovať mýtus znamená sústrediť sa na jeho označujúce (formu) a rozlúštiť jeho signifikáciu: „[...] každý sémiologický systém je systémom hodnot, avšak konzument mýtu pokládá signifikaci za systém faktů: mýtus je čtený jako faktický systém, avšak je len systémem sémiologickým“ (Barthes 2004). Fragmentarita diskurzov potláča podľa Barthesa akúkoľvek dialektiku: „[...] uspořádává svět, v němž chybí kontradikce, neboť nemá žádnou hloubku, nabízí svět rozložený v evidenci“ (Barthes 2004). Znamená to, že skutočnosť sveta sa premieňa na obraz sveta. Barthes rozlišuje niekoľko kategórií mýtov. Sú nimi mýtus ženy, ikony, akou bola herečka Greta Garbo a ktorej tvár sa stala archetypom okúzlenia. Alebo mýtus ženy akou bola Audy Hepburn, tentokrát už s tvárou individualizovanou, tzv. ženou – kočkou apod. Ďalším dôležitým mýtom u Rolanda Barthesa sa stáva reklama. Napríklad, reklama na prací prášok, reklama na bezchybnú kozmetiku, ktoré z nás majú urobiť bezchybných a dokonalých ľudí. Potom je to mýtus volebných reklám a fotografií, bulvárnych časopisov, mýtus športu, hračiek, ornamentálnej

⁹ Pod pojmom mýtus má Barthes na mysli mediálne mýty ako napr. mýtus slávnych herečiek, kráľovských rodín a pod.

kuchyne a pod. Novodobý mýtus, ako sme už uviedli, má schopnosť tvorby sekundárnych systémov. „Sekundárne systémy vytvárajú na rozdiel od prirodzených jazykov vlastné denotáty. Tieto neprináležia skutočnosti, ale skutočnosť modelujú“, konštatuje nemecký kulturológ a literárny teoretik Ansgar Nünning (Nünning 2001).

Obdobná situácia v oblasti výskumu kultúry sa v druhej polovici 20. storočia odohrávala taktiež vo Veľkej Británii. Predstavitelia CCCS, Centra pre súčasné kultúrne štúdiá, nazývané tiež Birminghemska škola, (Stuart Hall, Raymond Williams, Edward P. Thompson, Richard Hoggart a ďalší.) zastávali názor, že komunikačné procesy sú znakové procesy. Tieto sa však neuskutočňujú vo vzduchoprázdne, ale sú súčasťou spoločnosti so štruktúrovanými zákonitostami a technickou infraštruktúrou. Tak napríklad perspektíva Stuarta Halla spočívala v tom, že mediálna komunikácia je porovnateľná s tovarovou výmenou, a preto je potrebné bližšie nahliadnuť do podmienok produkcie týchto tovarov. Bol to hlavne Hall, ktorý podrobil analýze inštitucionálne štruktúry médií, ich produkčné praktiky, podmienky a vplyvy vzniku „mediálneho tovaru“ (Hall 1999). V texte *Encoding/Decoding* (1973) Hall upozorňuje takisto na to, že cirkulácia mediálneho produktu nie je čisto identická s cirkuláciou tovarov (autá, šperky, odevy apod.), ale v mnohom je závislá od vlastnej aktivity recipienta. Hall sa v tomto ohľade približuje názorom semiotika Michaila M. Bachtina a rozvíja ich aj ďalej. Podľa oboch teoretikov nie sú významy znaku nezávislé od kontextu, ale sa nanovo formujú a vytvárajú v závislosti od situácie a sociálnej štruktúry. Čitatelia a diváci nie sú len recipienti, ale individuálne zvažujúci, komunikačný kód prijímajúci, a to v závislosti od ich socializácie, sociálneho postavenia, tradície, hodnotového systému apod. V texte kódovaný význam nemusí byť teda rovnako dekódovaný každým recipientom. V tom spočíva otvorenosť Hallovej znakovkej komunikácie. Hall rozlišuje tri základné konštelácie mediálnej komunikácie (Hall, 2002):

1. *Dominant-hegemonic position* sa vytvára vtedy, keď čitateľ úplne preberá kódované významy. V literatúre možno ako príklad uviesť román domoviny, ktorý vyzýva k službe vlasti. Čitateľ verne dekóduje toto poslanstvo, pričom sa nadšene stotožňuje s patriotickou výzvou.
2. *Negotiated position* je kompromisom medzi textom a recipientom, pričom do procesu dekódovania zasahujú vlastné skúsenosti. Tým čitateľ/recipient vytvára „vlastné pravidlá a do procesu zasahujú ako adaptívne, tak opozičné prvky“. V prípade románu domoviny sa napríklad čitateľ stotožní s témou, avšak odmietne vojnu, boje apod.
3. *Oppositional position* znamená prijímanie kódu s úplným odmietnutím. On/ona odtotalizujú správu prostredníctvom uprednostneného kódu, aby ju v rámci alternatívneho vzťahujúceho rámca hneď nato re-totalizovali.

Toto napríklad vystihuje diváka, ktorý sleduje debatu o nevyhnutnosti znížiť platy, ale každý odkaz na „národný záujem“ interpretuje ako triedny záujem. On/ona používa opozičný kód.

Záujem Stuarta Halla bol namierený taktiež na interakciu medzi literatúrou a sociálnou realitou. Argumentoval, že literatúra zohráva dôležitú úlohu v kultúrnych procesoch, pričom ovplyvňuje identitu a spoločenské diskurzy. Členovia CCCS vnímali kultúrnu prax z dvoch pólov: ako moc upevňujúcu – *afirmatívnu* – a ako moc ohrozujúcu – *subverzívnu*. Prvý prípad nastáva vtedy, ak sa podarí etablovať významové modely a hodnoty ako všeobecne platné. Vtedy sa tým sociálny a politický poriadok legitimizuje a upevní. Vhodným príkladom je Schillerov a Goetheho program nemeckej klasiky. Cieľom programu nemeckej klasiky bol, v odvolaní sa na Immanuela Kanta, výchova človeka k vyššiemu morálnemu uvedomeniu. Prostriedkom na dosiahnutie tohto cieľa bolo umenie, pričom výchova človeka viedla k náprave celej spoločnosti. Ak sa však podarí zaužívané zvyky, postoje a hodnoty spochybniť a vytvoriť nové, môžu byť prostredníctvom kultúrnej praxe spochybnené aj aktuálne systémy. Príkladom je divadelná hra *Die Hermannsschlacht* od nemeckého dramatika Heinricha von Kleista. Hra vznikla v roku 1807 po porážke Pruska Napoleonom. Kleist v nej tematizuje víťazstvo Germánov nad Rimanmi v bitke v Teutoburskom lese a prostredníctvom nej takto nepriamo nabáda Nemcov k mobilizácii svojich síl proti Napoleonovi.

Vyššie vysvetlená teória kultúry podáva široký priestor pre skúmanie kultúrnych paradigiem, jednou z ktorých je i literárny text. V tomto kontexte je literatúra takisto len jednou z foriem kultúrnej praxe a podobne ako i politická prax, je i literárny text jedným z nástrojov upevňovania spoločenských predstáv a presvedčení. Umenie má v sebe zároveň moc tieto presvedčenia, predstavy a normy narúšať, môže sa stať nástrojom pre ich spochybnenie. Špeciálne, je to práve literárny text, ktorý sa podľa názoru mnohých teoretikov z oblasti semiotiky a postštrukturalizmu (Umberto Eco, Roland Barthes, Jurij M. Lotman, Michail M. Bachtin a ďalší) stáva súčasťou širšieho semiotického rámca, ktorý odráža a formuje kultúrne hodnoty a presvedčenia. V dôsledku toho umožňuje práve takáto perspektíva analyzovať literatúru ako významnú súčasť kultúrnych praktík, a nie ju od jej historických a sociálnych kontextov izolovať. Ako príklad uveďme interpretáciu Shakespearovej divadelnej hry *Richard II.* od Stephena J. Greenblatta, predstaviteľa nového historizmu. Jeho interpretácia ukazuje, že táto divadelná hra pôsobila ako politická sila, odrážala dobové spoločenské napätie a ovplyvnila verejné vnímanie moci. Greenblatt odhaľuje paralely vlády Richarda II. a Alžbety I., za ktorej vlády Shakespear hru napísal so zámerom ohroziť Alžbetinu moc. Hra obsahuje množstvo narážok na Alžbetinu vládu,

jej zlé úmysly a odhaľuje Shakespearovu nespokojnosť s vládou Alžbety I. Divadelná hra ako jazykový koncept tým prekročila rámec obyčajnej zábavy a stala sa politickým nástrojom.¹⁰

Záver

Na záver uveďme príklad zo súčasnej literárnej praxe. Thomas Bernhard, Peter Handke, Elfriede Jelineková, Ingeborg Bachmannová, Erich Fried, Peter Turrini, Robert Menasse a mnohí ďalší sú významní spisovatelia rakúskej literatúry, ktorí svojou tvorbou prispeli a niektorí ešte stále prispievajú k demokratizácii krajiny akou je Rakúsko. Svojím kritickým postojom neustále nastroľovali a stále nastroľujú spoločenskú rovnováhu. Ich kritické naratívy vo verejnom priestore mali veľký dosah na kritiku nacionalistických a extrémistických prejavov pravicového a extrémne pravicového politického spektra v Rakúsku. Za svoj postoj si títo autori vyslúžili prívlastok „Nestbeschmutzer“, teda tí, čo špinia do vlastného hniezda. Neraz za to platili ohrozením vlastnej existencie a zdravia. Tak napríklad, po prevalení Waldheimovej aféry v 80. rokoch 20. storočia sa aj práve vďaka generácii týchto spisovateľov začalo verejne v Rakúsku diskutovať o dlho tabuizovanej téme pripojenia krajiny k Tretej ríši v roku 1938. Ich texty sa stávajú súčasťou kolektívnej pamäti. Divadelná hra *Námestie hrdinov* (Heldenplatz 1988) od Thomasa Bernharda bola v tejto súvislosti jedným z najväčších literárnych škandálov v Rakúsku po roku 1945. Dej hry sa viaže k dátumu 15. marec 1938, keď Adolf Hitler na viedenskom Námestí hrdinov (Heldenplatz) za ovácií prítomných Viedencanov vyhlásil „anšlus“ Rakúska k Tretej ríši. O päťdesiat rokov neskôr sa v blízkosti námestia zhromaždí rodina Schusterovcov a ich priateľov. Dôvodom je pohreb profesora Schustera, ktorý bol v období nacizmu perzekuovaný za svoj židovský pôvod a preto musel ujsť do exilu v Londýne. Po päťdesiatich rokoch sa vracia späť do Viedne, avšak v dôsledku dobových politických pravicových nálad v krajine nevidí iné východisko než si siahnuť na život. O aktuálnosti hry nasvedčoval aj fakt, že proti jej uvedeniu protestovali niektorí rakúski pravicoví politici (Kurt Waldheim, Jörg Haider a i.) a dokonca i v televízii a rozhlase sa rozpútala diskusia o tom, či si štátom subvencovaná inštitúcia ako divadlo Burgtheater môže vôbec dovoliť uvádzať podobné predstavenia. Významní rakúski spisovatelia Erich Fried, Barbara Frischmuthová, Josef Haslinger, Gerhard Roth, Elfriede Jelineková, Peter Turrini, Michael Scharang a mnohí

¹⁰ Je známe, že táto hra sa v Londýne hrávala hlavne vo verejnom priestore, t.j. na uliciach, námestiach apod. s cieľom osloviť čo najväčší počet divákov a tak ovplyvniť dobové historické dianie.

d'alší vtedy podporili Thomasa Bernharda ako aj riaditeľa divadla Burgtheater Clausa Peymanna. Za búrlivej atmosféry sa divadelná hra *Námestie hrdinov* predsa len 4. novembra 1988 nakoniec dočkala svojej premiéry.¹¹ V Rakúsku pokračujú v kritickom diskurze svojej krajiny ďalší súčasní významní spisovatelia: Doron Rabinovici, Robert Schindel, Robert Menasse apod. Preukazujú, že literárny text, ktorého nástrojom je jazyk, môže byť veľkou silou spoločenskej subverzie. Podieľajú sa tak na rúcaní falošných mediálnych mýtov, ideológie a politickej nadvlády.

Literatúra

- BACHMANN-MEDICK, D. (2006). *Cultural Turns*. Neuorientierungen in den Kulturwissenschaften. Reinebek bei Hamburg: Rowohlt.
- BACHTIN, M. (1988). *Estetika slovesnej tvorby*. Bratislava: Tatran.
- BARTHES, R. (1988). *Das semiologische Abenteuer*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- BARTHES, R. (1994). *Rozkoš z textu*. Bratislava: Slovenský spisovateľ.
- BOLTON, J. (ED.). (2007). *Nový historismus/New Historicism*. Brno: Host.
- ERLL, A. (2005). Literatur als Medium des kollektiven Gedächtnisses. In: ERLL, A. (ed.): *Gedächtniskonzepte der Literaturwissenschaft*. Berlin, New York: Walter De Gruyter, s. 249–276.
- GAŠOVÁ, Z. (2020). Formy inojazyčnosti v jazykovej krajine. Analýza vybraných aspektov na príklade ‚Krčmy na Zelenej‘ v Bratislave. In: ŠTEFANČÍK, R. (ed.). *Jazyk a politika. Na pomedzí lingvistiky a politológie V*. Bratislava: EKONÓM, s. 69–82.
- GEERTZ, C. (1973). *Krev, peří, dav a peníze (Poznámky ke kohoutím zápasům na Bali)*. In: BOLTON, J. (ed.). *Nový historismus/New Historicism*. Brno: Host, s. 13–25.
- GEERTZ, C. (1987). *Dichte Beschreibung. Beiträge zum Verstehen kultureller Systeme*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- GREENBLATT, S. (2007). Úvod ke knize Moc forem v anglické renesanci. In: BOLTON, J. (ed.). *Nový historismus*. Brno: Host, s. 34–39.

¹¹ Podľa Zeyringera (2008) možno považovať rok 1986 za „rok zmeny“. Waldheimova aféra viedla k celospoločenskej diskusii o úlohe Rakúska v druhej svetovej vojne a k prehodnoteniu pôvodnej tézy o obeti, čo viedlo k redefinícii rakúskej identity. Rakúsky prezident a bývalý generálny tajomník OSN Kurt Waldheim bol obvinený z aktívneho pôsobenia v nemeckej armáde na Balkáne počas druhej svetovej vojny, pričom sa zdôrazňovalo najmä jeho údajné spolupodieľanie sa na nacistických zločinoch. V Spojených štátoch amerických bol Kurt Waldheim vyhlásený za *persona non grata*.

- HALL, S. (1997). The Work of Representation. In: HALL, S. (ed.). *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*. London–California: SAGE Publications.
- HALL, S. (1999). Die zwei Paradigmen der Cultural Studies. In: HÖRNIG, K., WINTER, R. (ed.): *Widerspenstige Kulturen. Cultural Studies als Herausforderung*. Frankfurt am Main: Suhrkamp, s. 13–42.
- HALL, S. (2002). Kodieren/Dekodieren. In: ADELMANN, R. u.a. (ed.) *Grundlagentexte zur Fernsehwissenschaft. Theorie – Geschichte – Analyse*. Konstanz: UVK, s. 105–124.
- HAMADA, M. (1990). J. M. Lotman a semiotické výskumy umenia a kultúry. In: LOTMAN, J., M.: *Štruktúra umeleckého textu*. Bratislava: Tatran, s. 356–369.
- JAVORČÍKOVÁ, J., MISTRÍK, E. (2023). *The Cultural Memory of European Cities*. Köln: Kirsch Verlag.
- LÉVI-STRAUSS, C. (1996). *Myšlení přírodních národů*. Liberec: Dauphin.
- NÜNNING, A. (2001). *Literatur – und Kulturtheorie*. Stuttgart: Metzler Verlag.
- PRANDO, P., ŠUŠA, I. (2014). Medializzazione della cultura politica italiana e il linguaggio politico dell'era del berlusconismo. In: *Lingua, cultura e media*. Roma: Aracné, s. 883–898.
- ŠUŠA, I. (2014). Príspevok Silvia Berlusconiho k transformácii stredopracovných strán a hnutí v Taliansku. *Politické vedy*, 17(1): 163–177.
- TEREM, P. (2008). Globalization – Integration – Neighbourhood. In: EDELSTAM, G., HORGÁ, I., ROUET, G. (eds.). *Élargissement et politique européenne de voisinage = Enlargement and European neighbourhood policy*. Bruxelles : Bruylant, s. 455–468.
- ZEYRINGER, K. (2008). *Österreichische Literatur seit 1945: Überblicke, Einschnitte, Wegmarken*. Innsbruck, Wien, Bozen: Studien Verlag.

Kontakt:

Mgr. Eva Höhn, PhD.

Katedra jazykovedy a translatológie	Department of Linguistics and Translation
Fakulta aplikovaných jazykov	Faculty of Applied Languages
Ekonomická univerzita v Bratislave	University of Economics Bratislava
Email Address: eva.hohn@euba.sk	

Quantifying Lexical Shifts in Political Speech: A Corpus-Based And AI-Driven Analysis of Power and Influence

Filip Kalaš

Abstract

This study investigates lexical shifts in German political discourse, focusing on terms related to power and influence. By analysing a corpus of Bundestag presidential speeches, significant changes in the frequency and meaning of key terms were identified. The findings suggest that historical events, political developments, and cultural changes influence these shifts. The study highlights the importance of considering the historical and social context of language use and emphasises the potential of AI-driven methods in analysing political discourse.

Keywords: lexical shift, political discourse, corpus, semantics.

Introduction

There has been a long tradition of linguistic research on political discourse, but little attention has been paid to what this concept encompasses (Randour et al. 2020). This study strives to detect lexical shifts in politics. One is aware that words change in meaning with time. “Mouse” for example, which is still a small rodent, is now also a computer accessory (Taylor et al. 2021).

Lexical shifts refer to changes in the use, frequency, and meaning of words within a particular language or discourse over time. In political discourse, these shifts can reflect broader societal, ideological, or institutional changes, often mirroring political dynamics and public opinion. Studies on lexical shifts in political language provide insights into how political actors strategically adjust their rhetoric to influence voters, react to changing socio-political environments, or reflect their evolving positions on issues (Charteris-Black 2005).

Theoretical framework

Lexical shifts can be studied under the umbrella of sociolinguistics, discourse analysis, and corpus linguistics. In this regard, Saussure's theory of signs, particularly his distinction between *langue* and *parole*, provides a foundational understanding of how meaning can shift in language use, depending on context (Saussure 1916). His structuralist approach emphasises the fluid relationship between words and their meanings, allowing us to conceptualise how political contexts lead to new meanings or usages of terms (Gumperz 1982).

For example, the word "security" in political discourse could once have primarily referred to national security in a military context. However, over time, it may shift to include cybersecurity or economic security, reflecting changes in societal concerns.

Building on Saussure, Foucault (1981) advanced the notion that discourse serves as a form of social control, with lexical shifts reflecting changes in the distribution of power and knowledge. Foucault's idea of discourse as a system of representations that construct social realities is curcial for understanding how certain words become dominant or marginalised in political speech. For example, terms like "patriotism" or "populism" may shift in their connotation depending on who wields them in political arena and the ideological positions they represent.

Gramsci's (1971) concept of hegemony further complements this by explaining how language can reinforce or challenge power structures. Political actors use language to shape the collective understanding of social and political concepts, steering public perception through strategic lexical choices. For instance, a political leader might frame an economic policy as a form of "investment in the future" rather than "government spending", subtly shifting the discourse to favour their position.

Lexical shifts in political discourse

Baker (2006) emphasises that corpus-based methods allow researchers to track changes in lexical patterns across large datasets, providing quantitative evidence of how political rhetoric evolves. His work analysing parliamentary speeches, for example, demonstrates how the frequency of certain politically charged terms, such as *terrorism* or *democracy*, spikes in response to external events like 9/11. Similarly, Fairclough's (1992) critical discourse analysis of political speeches identifies shifts in vocabulary as part of larger ideological shifts in discourse, particularly in neoliberal language.

Stubbs (1996) provides further evidence of lexical shifts in political language by examining keywords in political speeches over time. His analysis shows that the meaning and frequency of words like “freedom” and “rights” fluctuate in response to changing political landscapes. Wodak (2001) draws a similar conclusion, using corpus analysis to explore how populist politicians adapt their lexicon in response to shifts in public opinion, thereby revealing the interplay between language and ideology.

One significant contribution in political discourse and lexical change comes from Törnberg and Törnberg (2016), who employed computational methods, including word embeddings, to explore how political topics and associated vocabulary shift over time. They found that lexical change is closely related to broader shifts in political contexts, such as the rise of populism in Europe, which has introduced new terms and redefined the use of others. Their approach highlights the benefits of integrating AI-driven tools to identify these trends.

AI and lexical shifts

Recent research leverages artificial intelligence (AI) and natural language processing (NLP) to detect and quantify lexical shifts with unprecedented precision. Hamilton et al. (2016) introduced dynamic word embeddings to measure diachronic lexical change, showing how political terms evolve in meaning over time. Their study demonstrates how AI-driven models can track subtle shifts in political rhetoric across decades, offering a deeper understanding of the semantic drift in words like “liberty” or “immigration.”

Another AI-driven study by Garg et al. (2018) applies word embeddings to track shifts in political bias in large corpora of news articles, revealing how media outlets adapt their language to align with evolving political climates. This study complements previous corpus-based research by offering a quantitative measure of bias and lexical shifts through unsupervised learning algorithms.

These AI-driven approaches contrast with earlier manual content analyses, like those conducted by van Dijk (1997), who examined the role of political power in shaping discourse. While van Dijk’s qualitative insights into the ideological function of lexical shifts are still valuable, AI-based models like those by Hamilton et al. (2016) and Garg et al. (2018) allow for more scalable and reproducible analyses.

Lexical shifts and ideology in political speech

Lexical shifts in political speech are often ideologically motivated, as political actors craft their rhetoric to appeal to changing public sentiments or ideological shifts within their parties. Lakoff (2004) discusses how metaphors in political speech reflect ideological shifts, with lexical change accompanying shifts in metaphorical framing (e.g., tax relief vs. tax burden). Cap (2006) also analyses the strategic use of words to evoke particular ideological responses, emphasizing that political actors often reframe terms to construct new ideological narratives.

Similarly, Laclau and Mouffe (1985) argue that political discourse operates within a field of antagonism, where lexical shifts are used to construct new political identities. Their theory of discourse hegemony explains how certain terms gain prominence during political struggles, as political actors attempt to define the discursive boundaries of the political field. For instance, the recent rise of populist movements has led to shifts in terms like *elite* and *people* (Moffitt, 2016).

While many studies converge on the idea that political discourse adapts to external events and ideological shifts, there are some discrepancies in the methodologies and interpretations. For instance, Fairclough (1992) and van Dijk (1997) emphasise the role of social structures and power dynamics in shaping lexical shifts, focusing on how dominant ideologies dictate linguistic change. In contrast, Hamilton et al. (2016) and Baker (2006) offer a more data-centric approach, focusing on how changes in political events directly correlate with lexical frequency and contextual shifts.

Moreover, studies that incorporate AI, such as those by Garg et al. (2018) and Törnberg and Törnberg (2016), argue that machine learning techniques allow for the discovery of emergent lexical patterns that traditional manual content analysis might miss. This points to a methodological divide: traditional discourse analysts prioritise the ideological implications of lexical shifts, while AI-driven researchers focus on the computational discovery of such shifts.

Studying lexical shifts in political discourse offers significant insights into the evolving relationship between language, power, and ideology. While early research emphasised qualitative discourse analysis, recent studies have increasingly turned to corpus linguistics and AI-driven models to quantitatively analyse lexical change. The integration of AI into this field allows for greater precision and scalability, opening up new possibilities for tracking political rhetoric over time. The convergence of these methods provides a more comprehensive understanding of how political language evolves and its impact on public discourse.

Corpus description

To conduct the analysis, a detailed search in the corpus “The German Political Speeches Corpus (GPSC) 4” (Barbarese 2018, 2019) will be conducted that is a valuable resource for analysing lexical shifts in German political discourse. It encompasses a vast collection of political speeches from prominent German leaders and institutions, offering researchers a rich dataset to examine language change in response to social, political, and historical shifts. With over 12 million tokens, approximately 11 million words and more than 595 thousand sentences, the corpus provides substantial material for identifying recurrent lexical patterns and shifts across various political contexts.

The GPSC is particularly important in observing how political rhetoric evolves, revealing shifts in themes, ideological nuances, and terminology over time. Researchers can leverage this corpus to trace how words related to topics such as “democracy,” “security,” and “economy” have gained or diminished prominence.

By using SketchEngine (Kilgariff et al. 2014), advanced corpus linguistics tools like frequency analysis, keywords and diachronic analysis can be applied, allowing for detailed insights into lexical shifts. Ultimately, this corpus serves as a crucial instrument for understanding the dynamics of German political language, offering a structured means to study changes in political lexicon over the decades.

Methodology

This study involves a comparative key word analysis of three key word lists, each containing up to 50 lexical items derived from the *German Political Speeches* corpus, most precisely its subcorpus *Bundestagspräsidenten*. The first list is generated using SketchEngine, a widely recognised corpus analysis tool, the extracted key words were ranked by their keyness scores, obtained through a comparison with the reference corpus deTenTen20; the second list is sourced from the *Politische Reden*¹ website; and the third list is produced using ChatGPT-4. All three lists are based on the same corpus, ensuring consistency in the data source, and enabling a reliable comparison of results across different tools.

Following the creation of these lists, ChatGPT-4 is applied to identify both overlapping and distinct lexical items. This comparison includes an

¹ German Political Speeches Corpus and Visualization, <https://politische-reden.eu>.

examination of terms that appear consistently across all lists, as well as those unique to each list, to provide insights into each tool's capacity for identifying significant terms in political discourse. By focusing on recurring terms, the analysis aims to reveal patterns that indicate core themes or shifts in lexical choices within the speeches of Bundestag presidents.

From the shared lexical items across all three lists, ChatGPT-4 is further used to isolate terms that semantically denote concepts of *power* and *influence*. Specifically, five items signifying power and five items denoting influence are extracted, offering insight into how these themes are linguistically represented in the corpus. This methodology provides a structured approach to assessing lexical significance in political speech, facilitating a focused exploration of authority and impact within political discourse.

The study answers the following hypotheses based on the one-way ANOVA test and subsequent Bonferroni correction:

H₀: There is no significant difference in the frequency distribution of words linked to power and influence over time (years 1984-2017).

H₁: There is a significant difference in the frequency distribution of words linked to power and influence over time (years 1984-2017).

Results

The pairwise comparison of all three lists by means of AI tool detected 23 lexical items that appear in each list. These reflect fundamental concepts related to politics, society, and governance. Needless to say, each key word list was compiled by a different method and thus, it was composed of distinct lexical items. Keywords tool operationalised by SketchEngine that is very sophisticated since it compares corpora and identifies what is unique or typical. Unlike ChatGPT, the selected corpus is compared to a reference corpus (in this case deTenTen20) to identify key data. In this way the keywords are not extracted only by their frequency alone, but also by keyness score. This corpus-to-corpus comparison is not available with ChatGPT-4, which lists just the most recurrent lexical items. Nevertheless, the three lists manifest 23 lexical similarities which are clearly depicted in the following word cloud.

Chart 1: Similar lexical items presented in word cloud.

The overlap suggests a common linguistic and conceptual framework used to discuss the following interpretations:

- a) **core concepts and governance:** words like “*Demokratie*”, “*Staat*”, and “*Verfassung*” indicate a focus on the fundamental principles of governance and the structure of political systems.
- b) **societal concerns:** words like “*Gesellschaft*”, “*Menschen*”, and “*Bürger*” suggest a shared interest in societal issues, human rights, and civic engagement
- c) **historical and future perspectives:** words like “*Geschichte*”, “*Zukunft*”, and “*Entwicklung*” indicate a consideration of both historical context and future aspirations.
- d) **political discourse:** words like “*Politik*”, “*Parlament*”, and “*Verantwortung*” suggest a focus on political processes, institutions, and accountability.

This table is made up of the selected lexical items unique to each list. At first glance there is a huge difference between ChatGPT and the other two lists. The words generated by ChatGPT stand for commonly used lexemes in everyday German in contrast to the words in other two lists which are to a great extent of terminological nature. They are solely nouns, what was also the precondition prior to extracting the list, whereas ChatGPT-4 listed words beyond noun parts of speech e.g., *mit* (preposition), *denn* (conjunction), *ein* (article). This is the evidence that ChatGPT-4 operates with the

overall frequency and struggles with identifying word classes. However, this does not necessarily mean that it will perform similarly in future, since it continuously improves its performance. The third keyword list was determined by using a superficial syntactic parser (Barbarese 2013).

Table 1: Selected unique lexical items in each list.

<i>SketchEngine</i>	<i>ChatGPT</i>	<i>Bundestagspräsidenten</i>
Parlamentarismus	Menschen	Ausbildung
Reichstagsgebäude	Europa	Chancen
Bürgergesellschaft	Zeit	Digitalisierung
Ostdeutsche	Welt	Energiepolitik
Kulturstaat	Damen	Engagement
Verfassungsorgan	Ein	Finanzkrise
Ostdeutschland	Mit	Flüchtling
Sozialstaat	Blick	Gerechtigkeit
Volkskammer	Herren	Geld
Ermächtigungsgesetz	Denn	Reform

The 23 listed similar lexemes were source of subsequent prompt executed by ChatGPT-4 which consisted in detecting five lexemes semantically linked to the concept of *power* and *influence*. The findings are as follows:

- a) **Deutschland** (Germany) – this lexeme refers to a nation-state and is intrinsically associated with power as a sovereign political and social entity. The legislative, executive, and judicial branches of Germany’s government have an impact on foreign relations both inside and outside the European Union, as well as on its population.
- b) **Politik** (Politics) – since politics includes the actions and procedures by which power is obtained, used, and preserved in a society, it is closely related to influence and power. Politicians and policies emphasise the power dynamics within governmental and social systems by influencing laws, economic choices, and social norms.
- c) **Verfassung** (Constitution) – the constitution is a foundational legal instrument that defines the composition, powers, and boundaries of the state, thereby embodying the principles of power. The constitution, which serves as the cornerstone of governance, shapes the rights of citizens, the authority of the government, and the distribution of power among its many branches.

- d) **Verantwortung** (Responsibility) – it is inherently linked to power, as it signifies the duty and accountability that accompany authority. In political discourse, responsibility suggests that leaders and institutions are obligated to wield their power judiciously and in the best interests of the public. Furthermore, it embodies *influence* by emphasising the ethical and social expectations placed on political actors to guide, protect, and to serve society.
- e) **Recht** (Law) - it embodies both power and influence as it establishes rules and standards that regulate behaviour within a society. The legal system enforces order and determines justice, exerting influence by guiding individuals' actions, resolving conflicts, and setting precedents that shape societal norms.

These words represent the foundations of state structure, governance, and societal regulation, all of which are central to *power* and *influence*. Moreover, they illustrate mechanisms through which authority is established, exercised, and controlled. Together, these terms symbolise the organisation of power within the state, embodying institutions and systems that exert considerable influence over the lives of citizens and the trajectory of society.

These lexical shifts illustrate how political and historical changes can modify the semantic scope of key terms. In each case, the original meanings of these words have broadened or gained additional connotations tied to Germany's evolving democratic identity, its role in Europe, and a deeper focus on citizens' rights and public transparency.

Deutschland (Germany)

Historically, Deutschland referred strictly to a geographic and cultural entity. Over time, particularly post-World War II and after reunification in 1990, the term has evolved in political discourse to symbolise unity, democracy, and Germany's role in the European Union. Deutschland now often represents Germany's identity as a leading European power and democratic state, shifting from a purely national concept to one tied to global influence and responsibility.

Politik (Politics)

Traditionally, Politik referred to governance or the methods by which state affairs were managed. In modern political discourse, Politik has expanded to include a broader array of strategies, ideologies, and public relations. Politics now frequently refers to not just governmental actions but also to the

power struggles, influence tactics, and media-driven narratives used to sway public opinion and foster support.

Verfassung (*Constitution*)

Originally, *Verfassung* simply denoted a foundational legal document outlining governmental structure and citizens' rights. Over time, especially after periods of political upheaval, such as the Weimar Republic and post-war Germany, *Verfassung* has come to represent democratic values, stability, and the rule of law within political discourse. Today, it often conveys the idea of enduring constitutional principles protecting democracy and individual freedoms.

Verantwortung (*Responsibility*)

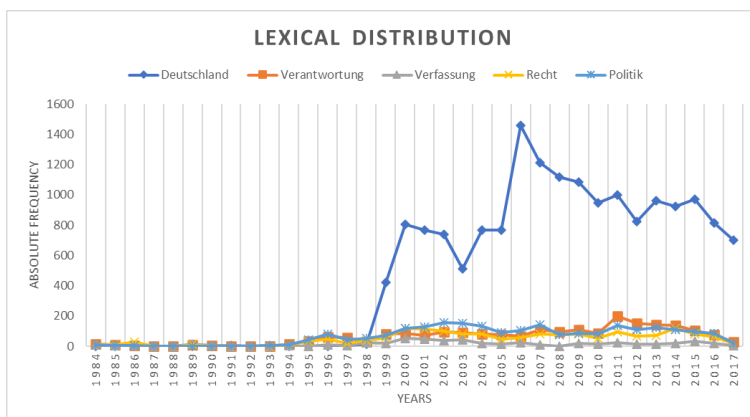
Generally, *Verantwortung* simply referred to an individual's obligation or liability in personal or moral matters. Over time, especially within political discourse, the term has expanded to denote a societal and ethical duty associated with leadership and governance.

In modern political contexts, *Verantwortung* often carries the added meaning of a commitment to democratic values, transparency, and social welfare. Politicians frequently invoke *Verantwortung* to signal accountability, reinforce democratic norms, and highlight their commitment to justice and the public good. This shift reflects a broader and more socially grounded interpretation of responsibility, moving beyond personal obligation to signify a duty that political figures hold toward their communities and nations.

Recht (*Law/Right*)

Originally, *Recht* had a more rigid legal meaning focused on the rule of law. Over time, however, *Recht* has expanded to include human rights and social justice within political discourse, embodying broader ideas around equity, freedom, and the protection of individual liberties. Modern use in political contexts often implies not just legality but also ethical considerations, social justice, and moral authority.

Chart 2: Lexical distribution of the lexical items over time

The graph depicts the absolute frequency of five words over period of time (1984-2017). There is a general upward trend in their frequency, especially from the mid-1990s onwards.

Deutschland shows significant growth starting around 1999, with peaks in the early 2000s and again in 2005. The peak around 2005 might be linked to Germany's increased political influence in the European Union, particularly with Angela Merkel becoming Chancellor in 2005.

Politik has a moderate, steady increase, with visible fluctuations throughout the timeline. Peaks in political discourse can often correlate with significant elections or international crises. For instance, the frequency increases around 2001, possibly influenced by global political shifts after the September 11 attacks, where national and international politics became focal points in discourse.

Verfassung shows relative stability but increases slightly around the early 2000s. This could be linked to the European Union's attempts at constitutional reform during this period, including the drafting of the Treaty establishing a Constitution for Europe in 2004, which generated discussions across EU countries, including Germany.

Recht remains relatively stable but with slight increases after 2000.

Verantwortung remains consistent, with a slight increase after 2010. This term might have gained attention with Germany's leadership in Europe, particularly during the Eurozone crisis starting in 2009, where Germany was often seen as bearing significant responsibility for economic and political stability in the region.

Table 2: Statistical measurement of significant differences

ANOVA						
Source of Variation	SS	df	MS	F	P-value	F crit
Between Groups	5492681,588	4	1373170	29,09375409	0,0000000000000000026	2,426438
Within Groups	7787689,235	165	47198,12			
Total	13280370,82	169				
POST-HOC TEST						
Groups	t-test	significant?	ANOVA		0,05	
Deutschland vs Verantwortung	0,00000174	yes	Bonferroni test		0,005	
Deutschland vs Verfassung	0,00000017	yes				
Deutschland vs Recht	0,00000089	yes				
Deutschland vs Politik	0,00000217	yes				
Verantwortung vs Verfassung	0,00000238	yes				
Verantwortung vs Recht	0,23075287	no				
Verantwortung vs Politik	0,72505990	no				
Verfassung vs Recht	0,00000738	yes				
Verfassung vs Politik	0,00000094	yes				
Recht vs Politik	0,12127357	no				

The table presents the results of pairwise t-tests comparing the frequency “Deutschland”, “Verantwortung”, “Verfassung”, “Recht,” and “Politik”) across different time periods. The t-test is a statistical test used to determine if there is a significant difference between the means of two groups.

The “significant” column indicates whether the difference between the two groups is statistically significant. A value of “yes” means that the difference is likely not due to chance, while “no” suggests that the difference could be attributed to random variation.

The statistical measure p-value 0,0000000000000000026 indicated that there is an extreme likelihood of difference in the frequency distribution over time and thus the null hypothesis can be rejected.

Significant differences were found between “Deutschland” and all other terms. This suggests that the frequency of the term "Deutschland" changed significantly over time compared to the other terms.

Significant differences were found between “Verantwortung” and “Verfassung”. This indicates a significant change in the frequency of these terms relative to each other.

No significant differences were found between “Verantwortung” and “Recht” or “Politik”, suggesting that the trends in these terms were similar. Significant differences were found between “Verfassung” and "Recht" and “Politik”. This implies that the frequency of “Verfassung” changed significantly compared to these terms.

No significant difference was found between “Recht” and “Politik”, suggesting that the trends in these terms were similar.

The results suggest that the terms “Deutschland”, “Verfassung”, and “Recht” showed significant changes in frequency over time, while

“Verantwortung” and “Politik” exhibited more similar trends. This could be due to various factors, such as historical events, political shifts, or cultural changes.

Conclusion

This study analysed lexical shifts in German political discourse, focusing on terms related to power and influence. Key terms like *Deutschland*, *Politik*, *Verfassung*, *Recht*, and *Verantwortung* have undergone semantic shifts, reflecting changes in national identity, political discourse, and societal values. These shifts are influenced by historical events, political developments, and cultural changes. By combining quantitative and qualitative methods, the study provides a deeper understanding of the relationship between language, power, and ideology in German political discourse.

Reference

- BAKER, P. (2006). *Using Corpora in Discourse Analysis*. London: Continuum. <https://doi.org/10.5040/9781350933996>
- BARBARESI, A. (2013). A one-pass valency-oriented chunker for German. In: *Proceedings of the 6th Language & Technology Conference*. Poznań, p. 157–161.
- BARBARESI, A. (2018). A corpus of German political speeches from the 21st century. In: *Proceedings of the Eleventh International Conference on Language Resources and Evaluation (LREC 2018)*. Miyazaki: European Language Resources Association (ELRA), pp. 792–797, <<http://purl.org/corpus/german-speeches>> [2. 11. 2024].
- BARBARESI, A. (2019). *German Political Speeches Corpus (Version v4.2019) [Data set]*. Zenodo, <<https://zenodo.org/badge/DOI/10.5281/zenodo.3611246.svg>> [2. 11. 2024].
- CAP, P. (2006). *Legitimisation in Political Discourse: A Cross-Disciplinary Perspective on the Modern US War Rhetoric*. Newcastle: Cambridge Scholars Publishing.
- CHARTERIS-BLACK, J. (2005). *Politicians and Rhetoric: The Persuasive Power of Metaphor*. Basingstoke: Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1057/9780230501706>
- FAIRCLOUGH, N. (1992). *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity Press.

- FOUCAULT, M. (1981). *The Order of Discourse*. In: YOUNG, R. (ed.). *Untying the Text: A Post-Structuralist Reader*. London: Routledge, pp. 51–78.
- GARG, N., SCHIEBINGER, L., JURAFSKY, D., ZOU, J. (2018). Word embeddings quantify 100 years of gender and ethnic stereotypes. In: *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 115(16), E3635–E3644. <https://doi.org/10.1073/pnas.1720347115>
- GUMPERZ, J. J. (1982). *Discourse Strategies*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511611834>
- GRAMSCI, A. (1971). *Selections from the Prison Notebooks*. New York: International Publishers.
- HAMILTON, W. L., LESKOVEC, J., JURAFSKY, D. (2016). Diachronic Word Embeddings Reveal Statistical Laws of Semantic Change. In: *Proceedings of the 54th Annual Meeting of the Association for Computational Linguistics*. Berlin: Association for Computational Linguistics, pp. 1489–1501. <https://doi.org/10.18653/v1/P16-1141>
- KILGARRIFF, A., RYCHLY, P., SMRZ, P., TUGWELL, D. (2004). The Sketch Engine. *Proceedings of the 11th EURALEX International Congress*: pp. 105–116.
- KILGARRIFF, A. et al. (2014): The Sketch Engine: ten years on. *Lexicography*, 1: 7–36. <https://doi.org/10.1007/s40607-014-0009-9>
- LAKOFF, G. (2004). *Don't Think of an Elephant: Know Your Values and Frame the Debate: The Essential Guide for Progressives*. White River Junction: Chelsea Green Publishing.
- LACLAU, E., MOUFFE, C. (1985). *Hegemony and Socialist Strategy: Towards a Radical Democratic Politics*. London: Verso.
- OPEN AI (2024). Available at <<https://chat.openai.com/chat>>.
- MOFFITT, B. (2016). *The Global Rise of Populism: Performance, Political Style, and Representation*. Stanford: Stanford University Press. <https://doi.org/10.1515/9780804799331>
- RANDOUR, F. et al. (2020). Twenty years of reasearch on political discourse: A systematic review and direction for future research. *Discourse and Society* 31(4), 428–443. <https://doi.org/10.1177/0957926520903526>
- SAUSSURE, F. DE (1916). *Course in General Linguistics*. La Salle: Open Court.
- SKETCH ENGINE: Available at <<https://www.sketchengine.eu/>>
- STUBBS, M. (1996). *Texts and Corpus Analysis: Computer-Assisted Studies of Language and Culture*. Oxford: Blackwell.
- TAYLOR, S., Pribáň, P., Pražák, O. (2021). Compare Words: Measuring semantic change in word usage in different corpora. *Software Impacts* (8), 100067.

- TÖRNBERG, P., TÖRNBERG, A. (2016). Combining CDA and topic modeling: Analyzing discursive connections between Islamophobia and anti-feminism on an online forum. *Discourse & Society*, 27(4), 401–422. <https://doi.org/10.1177/0957926516634546>
- VAN DIJK, T. A. (1997). *Discourse as Social Interaction*. London: Sage. https://doi.org/10.1163/9789004484535_011
- WODAK, R. (2001). *The Discourse of Politics in Action: Politics as Usual*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Acknowledgement

The research has been elaborated within the project of young teachers, scholars and postgraduate students Nr. I-24-113-00 *Artificial Intelligence in humanities and Socioeconomic field*.

Contact:

Mgr. Filip Kalaš, PhD.

Katedra jazykovedy a translatológie	Department of Linguistics and Translation
Fakulta aplikovaných jazykov	Faculty of Applied Languages
Ekonomická univerzita v Bratislave	University of Economics Bratislava
Email Address: filip.kalas@euba.sk	
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-2554-9465	

Digital Media Response of Slovak Political Representatives of Coalition to Attempted Assassination of Robert Fico – A Critical Discourse Analysis

Ivana Kapráliková

Abstract

World leaders universally condemned the assassination attempt on Slovak Prime Minister Robert Fico, deeming it a threat to democratic principles. In our paper, we examine the digital media response of prominent Slovak politicians, including the Prime Minister himself, to understand how linguistic choices were used to convey meaning, emotion, and power. Using the methods of Critical Discourse Analysis, Systemic Functional Linguistics and Critical Stylistics, our research comprises the rhetoric of 3 prominent Slovak politicians communicated through digital media. The findings provide unique insight into how language is a powerful instrument employed by political leaders, using linguistic strategies including linguistic manipulation as an influential instrument of political rhetoric to persuade audiences for a specific political action.

Keywords: critical discourse analysis, linguistic manipulation, political rhetoric, power struggle, Slovakia.

Introduction

Attempted assassinations of political leaders are unique political events due to several factors. They are a direct assault on democracy as these events undermine institutions challenging the fundamental principles of democracy, where the people's will is expressed through elected representatives.

Also, they can erode public trust in political institutions and processes. Attempted assassinations necessitate increased security measures for political leaders, which can have significant economic and social implications and can create a sense of fear and anxiety among the public, leading to a loss of confidence in their safety and security.

Recently, we have been witnessing two major attempted assassinations of political leaders: Donald Trump, a former president of the United States

and the nominee of the Republican Party in the 2024 presidential election, survived an assassination attempt while speaking at an open-air campaign rally near Butler, Pennsylvania on July 13, 2024. A month earlier, on 15 May 2024, Prime Minister of Slovakia Robert Fico was shot and critically injured in Handlová after a government meeting. The reactions of European and world leaders to both attempts have been coming in via media with many deploring the attacks and saying violence has no place in politics. (euronews.com, 2024)

While there is a wealth of research on political discourse, particularly in the context of significant violent political events (Asfaw 2024, Mutz 2006, 2008, Hayward 2008, Castelli Gatinara and Froio 2014, Mustaqim and Haroni 2024, Taegyeon 2022, Johnson and Tracy 2021), finding specific studies focusing solely on discourse analysis of politicians' reactions to such events can be challenging. This is often due to the interdisciplinary nature of such research, which may draw from fields like political science, communication studies, and psychology. We aimed to fill the niche in this discourse analysis by examining how politicians frame and interpret assassination attempts to gain insights into the dominant ideologies and values shaping their responses.

In our paper, we examine the digital media response of prominent Slovak politicians, including the Prime Minister himself, to understand how linguistic choices and discourse structures were used to convey meaning, emotion, and power and negotiated through language in a specific rare political context- the period right after the assassination attempt.

Using the methods of Critical Discourse Analysis, Systemic Functional Linguistics and Critical Stylistics, our research comprises the rhetoric of 3 prominent Slovak politicians communicated through digital media. Analysis suggested that linguistic tools and trolling strategies seen throughout the corpus are used to generate certain tension and hostility. These findings provide unique insight into how language is a powerful instrument employed by political leaders, using linguistic strategies including linguistic manipulation as an influential instrument of political rhetoric to persuade audiences for a specific political action.

Theoretical framework

Research background

Critical discourse analysis (CDA) brings the critical tradition of social analysis into language studies and contributes to critical social analysis a partic-

ular focus on discourse and on relations between discourse and other social elements (power relations, ideologies, institutions, social identities, and so forth) (Fairclough 2013).

According to Flowerdew (2008), the goal of CDA is to disclose the social abnormalities, uncover the hidden assumptions and debunk claims of authority by examining language in use. Many linguistic features that CDA examines in texts to achieve the above aim are identified by various scholars in the field. For example, Van Dijk (2001) in Flowerdew (2008) itemises some features which are ‘word order, lexical style, coherence, word choice, topic choice, speech acts, rhetorical figures, syntactic structure and so on. According to Rahmani and Saeed (2024), key features of political language include rhetorical devices, metaphors, metonymy, pronouns, presuppositions, repetition of words and various stylistic devices. These tools help create persuasive messages that influence how people think and act.

Systemic functional linguistics (SFL) is particularly useful for analyzing how language is used to create meaning and how it is structured to achieve specific communicative purposes. In this case, SFL could also be used to examine lexical choices, how specific words and phrases are used to convey meaning, emotion, and power and discourse structures, how language is organized into coherent texts and how these texts are used to construct arguments and persuade audiences (Banks 2019, Fontaine 2013).

Critical stylistics focuses on the analysis of language as a tool for social and ideological control. This approach could be used to examine ideological representations, i.e. how language is used to represent and reinforce particular ideologies and worldviews and power relations, how language is used to maintain and challenge power structures.

Toolan (2013) argued that stylistics, traditionally used for the analysis of literary texts, could also be applied to non-literary texts to understand how language is used to construct meaning and power relations. Toolan's work helped to bridge the gap between literary and critical discourse analysis, and his approach has become a significant component of CDA methodology.

Political background

Slovakia was shaken on May 15, 2024, by the assassination of Prime Minister Robert Fico. The perpetrator, Juraj C., admitted in a leaked video that his act was politically motivated. The assassination reflected the deep societal polarization and hatred that had been escalating. Calls for unity and reconciliation were met with resistance, as some politicians and disinformation outlets continued to stoke animosity through harmful narratives, particularly on social media.

Over time, government politicians began promoting conspiracy theories online (infosecurity.sk, 2024) suggesting that Fico was a victim of his peaceful policies and blaming mysterious foreign forces. These fearmongering tactics were used to mobilize support ahead of the European Parliament elections in Slovakia.

Attacks on the opposition and the media can be expected to continue in the near future. Part of the coalition leaders and the disinformation ecosystem will probably work to create a deadly image - not only in the case of Robert Fico, but also of the government as a whole. With conspiracy theories and attacks on their political (and media) opponents, these actors contribute mainly to scaremongering and further polarisation of Slovak society. Both levels are highly usable for justifying the monopolisation of power.

Research design and methodology

Based on our aims, we decided that suitable CDA method for this research would be a combination of Systemic Functional Linguistics (SFL) and Critical Stylistics. By combining SFL and critical stylistics, the research can gain a comprehensive understanding of how language is used in the digital media responses of Slovak political representatives.

We aimed to observe the digital media response of prominent Slovak politicians to understand how linguistic choices and discourse structures were used to convey meaning, emotion, and power and negotiated through language in specific rare political context- the period right after the assassination attempt. For this purpose we have formulated the following research questions:

- *What linguistic strategies were employed by coalition members to convey their stance on the event and to position themselves within the political landscape?*
- *To what extent did the language used by coalition members reflect or reinforce existing political divisions in Slovakia?*

In our approach to selecting politicians' rhetoric, we attempted to focus on content extracted from social media (Facebook profiles of the politicians) and digital Slovak media quoting the reactions of selected politicians. The content aimed to respond to the assassination attempt, either immediate or with a close interval of time. The quotations were translated from Slovak language to English by the author.

By selecting the reactions of the Prime Minister himself as well as of Ľuboš Blaha, a very rhetorically proficient and chronically well-known system critic, we have created a significant sample of leading personalities of the current leading political party of the Slovak Republic. Tomáš Taraba was also added to the trio of politicians analysed, who is considered as one of the most active Slovak politicians on social media.

Findings

Robert Fico- the Prime Minister of the Slovak Republic

Robert Fico is a Slovak politician who is currently serving as the Prime minister of Slovakia since 2023. He previously served as prime minister from 2006 to 2010 and from 2012 to 2018. He founded the left-wing political party Direction – Social Democracy in 1999 and has led the party since. Fico holds a record as the longest-serving prime minister in the country's history, having served for over 10 years.

He reportedly expects the *"anti-government media, foreign-funded NGOs and the opposition"* to play down the attempt to assassinate him. *"That it was just an attack by a delusional person, that there were no links between him and the opposition, that the damage to my health is not serious,"* he listed the expected reactions.

"I have no reason to believe that this was an attack by a lone deranged person," he assessed.

"Again I urge them to do the now famous Robert Fico test. How would they behave if something similar happened to one of the leaders of the Slovak opposition and the attacker was a person with links to Smer-SD," (infosecurity.sk 2024)

He reportedly also spoke about a possible assassination attempt on a government politician at international meetings and asked cabinet members not to go into the crowd. *"No, I had no intelligence information, but my 32 years of experience in politics warned me,"* he noted.

According to the Prime Minister, no one has set a mirror to the opposition's aggression. *"Neither the media, nor NGOs, nor the head of state, nor Brussels or NATO,"* he said.

According to Fico, the policy of large democracies is manifested by the fact that attacks *"against legitimate governmental power"* are *"tolerated at the international level without any comment"*.

"The opposition was unable to judge, because no one forced it to, where its aggressive and hateful policies had taken a part of society and it was only a matter of time before tragedy struck," he noted.

"Resistance against a politician you disagree with is not solved by shooting him. I am no political angel either. I know how to be properly tough," (Robert Fico Facebook profile, June 5, 2024)

On his Facebook profile, he continued in posting his statuses addressing the public:

"The Interior Ministry had to increase protection for the Culture Minister today after yesterday's opposition rally. Congratulations, Mr Šimečka and Mr Gröhlting, you are naive political adolescents and you have allowed yourselves to be dragged by the media and political NGOs into a dangerous escalation of tensions in Slovakia, the result of which will be another assassination of a representative of the governing coalition." (Robert Fico Facebook profile, August 14, 2024).

Framing and Blame Attribution: Fico often frames the opposition as a direct cause of societal violence and aggression. Phrases like *"the hate-blinded assassin was just an extended arm of the opposition"* serve to construct a narrative where the opposition is responsible for the actions of individuals, effectively criminalizing dissent.

Victimization and Authority: He positions himself as a victim of both personal attacks and broader political aggression, stating *"this was not an attack by a deranged person."* This language seeks to elicit sympathy while reinforcing his authority as a leader under threat.

Dichotomous Language: Fico uses a clear us-versus-them dichotomy, emphasizing loyalty to the state and government versus the chaos attributed to the opposition. Terms like *"aggressive," "hateful,"* and *"deranged"* create a stark contrast between his perceived order and the opposition's alleged disorder.

Use of Imperatives and Urgency: The frequent use of imperatives, such as *"I urge them to do the now famous Robert Fico test,"* conveys urgency and a call to action, positioning Fico as a decisive leader in a time of crisis.

Appeals to Nationalism and Democratic Values: His statements often appeal to national pride and democratic values, stating that *"Slovaks want to live in a normal state,"* which reinforces a collective identity that aligns with his government's narrative.

Reference to Experience and Expertise: Fico frequently mentions his political experience (e.g., *"my 32 years of experience in politics warned me"*), which serves to bolster his credibility and authority as someone who understands the complexities of governance.

Defensive and Aggressive Posturing: Phrases like *"I know how to be properly tough"* convey a sense of resilience and readiness to confront opposition, reinforcing his image as a strong leader who will not back down.

Ľuboš Blaha- Member of the European Parliament

Ľuboš Blaha is a Slovak politician, academic, post-Marxist philosopher and political scientist. He is a presidium member of the left-wing political party Direction – Slovak Social Democracy and Robert Fico's foreign-policy aide. Blaha has served as a Member of the European Parliament since 2024, having previously served as an MP of the National Council of Slovakia from 2012 to 2024.

After the assassination attempt of PM, in the European Parliament election campaign, politicians on the SMER-SD party's candidate list, have traditionally focused on war scaremongering. They pragmatically presented themselves as victims of a hate lynch mob of the media and the opposition. Ľuboš Blaha persuaded his supporters that he and his colleagues were targets of persecution and attempts at liquidation precisely because of their different views on the war in Ukraine:

"This election will be about war or peace. And you are war, we are peace. Very simple." (Ľuboš Blaha's Telegram profile, 2024)

In his contributions, speaking to his supporters during the euro-election campaign, he also turns the attention of his audience to a kind of hatred of the opposition party Progressive Slovakia. He often refers to it especially in connection with the assassination of Fico:

"Perhaps the reasoning of the liberal camp led them to liquidate Robert Fico, because without him the Smer party has no future," "We can try, but he is in a league with which we cannot compare. We have to be sensible and limit the handful of solutions a bit." (Postoj 2024)

"People tell us 'abolish Progressive Slovakia, persecute them', 'do to them what they did to us'. But we can't do that," Blaha explains to supporters. "It would be easiest to create a Lipšic Gestapo like them and criminalise the opposition. We won't do that!" (Postoj 2024)

"The truth is that the investigation is continuing and we may learn terrible things. We can't talk to you about what we know at the moment, but we can already tell you clearly based on the profile of the assassin that he was

one of the liberal camp. He was an offspring of the liberal media, sending letters to Mrs. Čaputová about how smart and wonderful and courageous she was. He would go to PS protests, Democrat protests, where he would hold vulgar slogans" (Postoj 2024).

According to Blaha, the assassin Juraj C. was not provoked by vulgarities. The other side, according to him, is provoked by the feeling that it is the only one who is right.

"They feel that they are the heralds of the truth and we are desolates, extremists, a bunch that must be eliminated. Or as the President says, that we are confused and need to be slapped upside the head. They think we are not rational beings. Like when the colonizers went around killing Indians because they thought they were somewhere between animal and man. That's how they see us." (Postoj 2024)

Blaha may lead his audience to the conspiratorial belief that mysterious foreign forces or so-called progressive hatred are behind the assassination of Robert Fico. In doing so, he not only contributes to the deepening of conflicts in society, but also continues to mislead about the war in Ukraine. However, with his manipulative play on the words peace and war, regardless of the consequences, he has primarily sought to mobilise his voters ahead of the euroelections:

"The Georgian Prime Minister said that behind the assassination of Robert Fico were certain secret services of a certain country linked to the side of the global war. I will not say now what secret services, what country. You can probably guess..." (Postoj 2024)

In conducting the CDA of his quotes, several linguistic patterns and rhetorical strategies can be identified that illustrate how he navigates political discourse to shape perceptions, create divisions, and motivate his supporters. Here's a breakdown of these patterns:

Simple Dichotomies: Blaha's statement "This election will be about war or peace. And you are war, we are peace" exemplifies the use of binary oppositions. This simplification of complex political realities serves to polarize opinions and foster an "us versus them" mentality, which is a common tactic in political rhetoric.

Emotional and Fear-Inducing Language: Blaha regularly employs emotive language, such as "*terrible things*" associated with the ongoing in-

vestigation or the term “*Gestapo*,” which provokes fear and evokes historical trauma. Such language is designed to elicit strong emotional reactions and rally his audience under a shared sense of threat.

Victimhood and Oppression: By illustrating that his supporters must resist calls to “*persecute*” the opposition, Blaha frames his group as a noble, victimized entity fighting against oppressive forces. This appeal to victimhood can foster solidarity among supporters and establish a moral high ground.

Conspiratorial Framing: The suggestion that “*mysterious foreign forces*” are behind local events, such as the assassination of Fico, invokes a conspiratorial narrative that can foster distrust in established institutions and leaders. This technique is effective in mobilizing support by creating a sense of urgency and danger.

Coded Language: Phrases like “offspring of the liberal media” serve as a code, indicating an ideological battle not just against individuals but against ideologies. This kind of labelling helps to deviate attention from concrete policy issues to rather abstract conflicts over beliefs and values.

Hyperbole and Extremes: Statements such as “*They think we are not rational beings*” and comparisons to historical atrocities (like the colonization of Native Americans) create stark images that aim to delegitimize the opposition's viewpoints. This hyperbolic discourse can discredit opposing arguments by portraying them as not just misguided, but fundamentally inhumane.

Appeals to Shared Identity: Blaha's remarks about his supporters being labeled as “*desolates, extremists*” create an in-group identity among listeners. Using collective pronouns like “we” enhances feelings of camaraderie and reinforces group identity against the perceived adversary.

Ambiguity and Speculation: His statement about “*certain secret services*” behind the assassination encourages speculation without committing to any specific claims. This kind of ambiguity allows him to imply wrongdoing without needing to provide evidence, which is a manipulation tactic in political discourse.

These linguistic patterns demonstrate how Blaha's discourse operates not only to convey information but also to frame reality, mobilize voters, and create divisions in society. Through critical discourse analysis, we can see that language in politics is a powerful tool that shapes public perception and influences political outcomes.

Tomáš Taraba

Tomáš Taraba is a Slovak politician who has been serving as Deputy Prime Minister of Slovakia and Minister of Environment in Robert Fico's Fourth cabinet since 25 October 2023. Taraba is among the three most popular ministers in the Slovak government, boasting a total approval rating of 43% as of April 2024 (tvnoviny.sk 2024).

"The whole hateful opposition has blood on their hands!" (Tomáš Taraba Facebook profile 2024).

"Our prime minister has mentioned several times in the past that he was worried that this would happen" (postoj.sk 2024).

"If a Smer Party pensioner had shot someone from the opposition yesterday, today we have a revolution in the streets and an isolated Slovakia" (Tomáš Taraba Facebook profile 2024)

"Yesterday's attack was an attack by a fanatical person who spread the narratives of the progressive media on the Prime Minister..." (Denník N 2024).

Direct Accusation and Blame: The phrase "the whole hateful opposition has blood on their hands" employs direct and accusatory language. This suggests a strong attribution of guilt to the opposition, framing them as responsible for violence and unrest, which serves to mobilize his base against perceived enemies.

Demonization of the Opposition: By using the term "*hateful*," Taraba paints the opposition as malevolent, creating a clear moral divide. This demonization strategy is effective in fostering a sense of urgency and crisis among supporters.

Framing and Narrative Construction: Taraba refers to "*false narratives*" propagated by opposition parties. This framing technique not only discredits the opposition but also positions his party as the truth-tellers, reinforcing a binary view of politics where his side represents reality and the opposition represents deceit.

References to Violence: The description of the attacker as a "*fanatical person*" implies that the perpetrator's actions are connected to broader ideological narratives, specifically those from "*progressive media*." This links media narratives to violent outcomes, effectively shifting blame away from the political sphere and onto cultural discourse.

Conclusion

The critical discourse analysis of the political speeches by Fico, Blaha and Taraba reveals a consistent pattern of divisive and manipulative rhetoric aimed at mobilizing support, demonizing opponents, and reinforcing existing political divisions. More particularly, to answer our above-mentioned research questions, we can conclude that key themes that emerged from the analysis include:

Binary oppositions: The use of stark contrasts and simplified dichotomies to polarize the political landscape and create an "us versus them" mentality.

Rhetorical strategies: The employment of various rhetorical devices, such as emotional appeals, fear-mongering, and victimhood narratives, to manipulate public opinion.

Conspiratorial framing: The use of speculative and unfounded claims to undermine trust in established institutions and create a sense of crisis.

Demonization of opponents: The use of derogatory language and negative stereotypes to discredit opposing viewpoints and delegitimize political rivals.

Mobilization and division: The strategic use of language to galvanize supporters, create divisions within society, and reinforce existing political identities.

These findings highlight the power of language in shaping political discourse and influencing public opinion. By understanding the linguistic techniques employed by political actors, we can better critically evaluate political rhetoric and resist manipulative tactics.

The findings could serve as the basis for future broadening of the scope of such research conducting, for example, a comparative analysis of the coalition and opposition's leaders' rhetoric on such tragic events or bring the focus on quantitative analysis of specific linguistic choices in the form of word frequencies or creation of word clouds.

Corpus resources

Bellamy, D. (2024). EU and world leaders react after failed assassination attempt on Trump, <<https://www.euronews.com/2024/07/14/donald-trumps-attempted-assassination-eu-and-world-leaders-react>> [23. 1. 2016].

Dubóczy, P. (2024). Šírenie nenávisťi pokračuje aj po atentáte na premiéra Fica. Stojá za ním najmä tváre slovenského dezinformačného ekosys-

- tému (Infosecurity.sk: Bi-weekly report o nastupujúcich dezinformačných trendoch 2. 6. 2024)
- Facebook profiles of Robert Fico and Tomáš Taraba.
- Postoj.sk (2024). Vicepremiér Tomáš Taraba v rozhovore pre BBC obvinil zo situácie, ktorá viedla k atentátu na Roberta Fica, „falošné naratívy“ opozičných strán na Slovensku". In: postoj.sk, <<https://www.postoj.sk/155783/dnes-treba-vediet>> [16. 5. 2024].
- Takács, A., Brezáni J. (2024). Ako kampaňuje Smer po atentáte. Všetko po starom. Urážky, strašenie, konšpirácie aj kniha o Che Guevarovi, <<https://www.postoj.sk/156547/vsetko-po-starom-urazky-strasenie-konspiracie-aj-kniha-o-che-guevarovi>> [29. 5. 2024].
- Telegram profile of Ľuboš Blaha.
- TV Noviny (2024). Exkluzívny prieskum dôveryhodnosti členov Ficovho kabinetu: Taraba si polepšil najviac zo všetkých ministrov". In: tvnoviny.sk, <<https://tvnoviny.sk/domace/clanok/890242-exkluzivny-prieskum-doveryhodnosti-clenov-ficovho-kabinetu-taraba-si-polepsil-najviac-zo-vsetkych-ministrov>> [21. 4. 2024].

References

- ASFAW, B. (2024). Reporting assassinations in the Ethiopian press. *Discourse & Society*, 35. First published online March 6, 2024
- BANKS, D. (2019). *A Systemic Functional Grammar of English: A Simple Introduction*. New York: Routledge.
<https://doi.org/10.4324/9780429467844>
- CASTELLI GATTINARA, P., FROIO, C. (2014). Discourse and practice of violence in the Italian extreme right: frames, symbols, and identity-building in CasaPound Italia. *International journal of conflict and violence*, 8(1): 155–170.
- FAIRCLOUGH, N. (2013). Critical discourse analysis. In: Handford, M., Gee, J. P. (eds.). *The Routledge handbook of discourse analysis*. New York: Routledge, pp. 9–20. <https://doi.org/10.4324/9781315834368>
- FLOWERDEW, J. (2008). Critical discourse analysis and strategies of resistance. In: BHATIA, V. K., FLOWERDEW, J., JONES, R. H. (eds.). *Advances in discourse analysis*. New York: Routledge, Taylor & Francis Group, pp. 193–203.
- FONTAINE, L. (2013). *Analysing English grammar. A systemic functional introduction*. Cambridge: University Press.
<https://doi.org/10.1017/CBO9781139026635>

- HAYWARD, K. (2008). The Role of Political Discourse in Conflict Transformation: Evidence from Northern Ireland. *Peace and Conflict Studies*, 15(1): 1–20. <https://doi.org/10.46743/1082-7307/2008.1085>
- JOHNSON, M., TRACY, A. (2021). Violence against Women in Politics: Female Politicians' Experience with Political Violence in Jamaica. *Bulletin of Latin American Research*, 42. <https://doi.org/10.1111/blar.13314>
- MUTZ, D. C. (2006). *Hearing the Other Side: Deliberative versus Participatory Democracy*. Cambridge: University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511617201>
- MUSTAQIM, A., HARONI, N. (2024). From a Victim to a Hero: A Visual Rhetoric of Donald Trump's Attempted Assassination. *International Journal of Integrative Sciences*, 3: 799–812. <https://doi.org/10.55927/ijis.v3i8.10672>
- RAHMANI, H., SAEED, A. (2024). The Power of Language: Exploring the Role of Language in Politics. *International Journal of Research and Innovation in Social Science*, 8: 2063–2073. <https://doi.org/10.47772/IJRIS.2024.8080152>
- TAEGYOON K. (2022). Violent political rhetoric on Twitter. *Political Science Research and Methods*, 11: 1–23.
- TOOLAN, M. J. (2013). *Narrative: A Critical Linguistic Introduction*. London and New York: Routledge and Taylor & Francis. <https://doi.org/10.4324/9781315011271>

Acknowledgement

This paper resulted from a project KEGA No. 040EU-4/2024 Innovative Methods in Teaching Business Negotiations in English in the Context of Successful Employment of Graduates of the University of Economics in Bratislava on the Domestic and Foreign Labour Market.

Contact:

Mgr. Ivana Kapráliková, PhD.

Department of English language
Faculty of Applied Languages
University of Economics Bratislava

Email Address: ivana.kapralikova@euba.sk

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2994-5046>

Political Communication in the Context of Social Media¹

Maryna Kazharnovich

Abstract

The article examines the features of the formation and implementation of political discourse in social media, which in the current conditions of widespread informatization of all spheres of public life is turning into one of the main communication platforms for political subjects. Within the framework of social media, a network political discourse is formed, the essence and method of implementation of which are mediated by the logic of social media and directly by the features of network culture. The article comprehends some attributes of network political communication, which forms a virtual “inclusive” political reality; characterizes the features of mediatization of politics under the influence of social media and identifies the consequences of this process for socio-political reality.

Keywords: social media, network culture, political communication, political discourse, network political discourse, mediatization of politics.

Introduction

A long-known and indisputable fact is the close connection between the media and political discourse. The media are the main communication platform for the political sphere, allowing to convey political intentions to a wide audience. At the same time, the political agenda is one of the main ones for the media, attracting a mass addressee. In linguistic literature, when considering political communication, the concept of *media-political discourse is often used*, denoting a hybrid construct within which both media and political discourse are transformed (Степанова, Курганская 2024). In essence, we are talking about the mediatization of politics and the politicization of media. Today, due to the widespread use of social media, the onto-

¹The study was created as part of the grant APVV-22-0275 *Inclusive Stylistics* and the project of the Ministry of Education, Science and Culture of the Slovak Republic VEGA 1/0221/24 *Culture of Linguistic and Communicative Presentation of Topos*.

logical foundations of media-political communication are changing significantly, erasing the already unclear boundary between the media and political spheres, and at the same time between professional and non-professional journalism, professional and non-professional politics. The issue of modifying political discourse in the context of social media is the subject of research in this article. It seems appropriate to begin consideration of this issue by outlining the specifics of network culture, which to a large extent determines political communication.

Social Media and network culture

With the spread of the Internet, *new media* as a means of mass information and communication based on digital technologies has firmly entered into common and scientific use. At the present stage, social media are singled out as a separate group within the framework of new media, the fundamental characteristic of which is the ability to generate and distribute user content (Kaplan, Haenlein 2010, Murthy 2013). Social media suggest dialogic strategy transmissions information by principle “from many to many” (Pavlik, McIntosh 2014) and are based on network communication. Social media primarily includes social networks, blogs, photo and video hosting sites.

The widespread dissemination and penetration of social media into all spheres of life has led to the formation of new forms of social integration (network communities) and new social practices. The basis and at the same time the meaning of the existence of network communities are not common interests, opinions, activities of their participants/members, but communication, which has changed from a means of establishing and maintaining social relations to their goal. The gradual crystallization of a special system of priorities, values and ways of social behavior within social networks testifies to the formation of a new culture, created by information and communication means and based on network principles, i.e. network culture.

There is no universal definition of network culture as a phenomenon of modern socio-virtual reality in scientific literature. The well-known Spanish sociologist M. Castells interprets network culture as the culture of a network society representing “a new social order of the digital age <...>, which forms the culture of virtuality” (Castells 2010: 386-387). It is therefore a culture of network communities that are formed and function in virtual space and are an integral part of the new social reality (van Dijk 1996). Italian linguist T. Terranova explains network culture as a modern global culture formed by communication networks and functioning on the basis of

network principles (Terranova 2004). In accordance with the theory of the German philosopher O. Spengler, who explains culture as a “unique stylistics” within other stylistics shaping the world (Spengler 2017), network culture can be perceived as an autonomous normative system of values that arises on digital platforms of network channels and is characterized by linguocommunicative specificities (stylistic originality): symbolic communication tools, unified communication formats, norms of speech behavior, speech strategies and tactics, principles of self-organization and self-reproduction, etc.

Culture is traditionally based on territorial, national, religious unity, but the new network culture is primarily determined by the technical and communication possibilities of social networks. The basic characteristics of network culture as a culture of virtual society are therefore directly conditioned by the specifics of the Internet space, within which a new social reality is being formed. It is appropriate to talk about the following key characteristics of network culture: digital mediation, communicative focus, openness, self-organization, polycentricity, semantic and axiological pluralism, interactivity, priority of mediality, publicity, anonymity and creativity (Dolník, Orgoňová, Bohunická, Kazharnovich 2023: 242-245).

These attributes of network culture determine it as a culture of inclusion (penetration) and participation. In the context of this article, inclusiveness can be understood as the absence of boundaries in the network space: physical (e.g. temporal and spatial), social (openness and dynamism of network communities, neutralization of the importance of social role and social status), communication (openness of communication channels, the possibility of initiating communication or joining an ongoing discussion, absence of knowledge barriers and boundaries between expertise and laymanship), individual as the norm of network communication), linguistic (ignoring language norms and rules). The inclusiveness of network culture has an ambivalent nature. On the one hand, it can be perceived as a manifestation of the democracy of the network space, which is characterized by openness, accessibility and unlimited communication as the basis of social interaction in virtual space. Every user of a social network has the same communication possibilities, i.e. is a full-fledged actor of virtual social reality, which conditions its pluralistic nature.

On the other hand, the interpretation of inclusiveness as the immediate and unlimited participation of everyone and everything in the process of forming a virtual social communication reality has negative socially significant consequences, which are manifested primarily in the spread of destructive social practices, the deformation of social norms and value systems, and the negation of ethical rules and linguistic culture.

Features of political communication in social media

Today, social media have acquired the status of one of the main communication platforms for the implementation of political discourse, opening up broad and virtually unlimited opportunities for political communication and eliminating the issue of availability/inaccessibility of mass media, temporary and physical availability/inaccessibility of the addressee, censorship/freedom of speech, thematic limitations/unlimitedness of communication, mass/non-mass audience reach, etc. Political subjects have received the opportunity to interact with a mass addressee (with their supporters and opponents, politically active and passive audience) directly, in real time, bypassing all sorts of spatial, temporal, intellectual, etiquette, and often ethical barriers. Such “inclusiveness” of the communication space, of course, affects the quantitative-qualitative content of political communication. If traditional media covered the political process (sometimes objectively, sometimes objectively, sometimes deliberately distorting it), social media largely shape political reality. The logic of the functioning of social media determines the method and nature of communication within them, including political communication.

Social networks imply user identification, i.e. defining their virtual “I”. And if an ordinary user of a social network can function anonymously, hiding, including under the guise of a fictitious personality, then a politician, pursuing the goal of popularizing himself as a political subject, strives to identify himself. However, as a rule, we are talking about creating a virtual image, which is an improved, corrected “I”, when the politician’s positive personal qualities, successes, achievements and socially significant goals come to the fore. In social networks, politicians use the opportunity to present themselves as an ordinary person, posting information about their family, their daily concerns and affairs, hobbies, ways of spending leisure time, etc. Social networks, erasing the boundaries between the personal and the public, are the communication platform within which the “humanization” of the politician’s image is expected and appropriate.

The basis of network culture, as noted above, is communication. Each user is in a continuous communicative flow through the production, reproduction and perception of information, posting text, graphic comments and assessments. As for political communication, within the framework of social media it undergoes significant changes, both in terms of content and methods of implementation. Social networks imply communicative openness and freedom, when each user of a social network has the opportunity to speak out on any topic. Such freedom is often understood as the ability to speak without having to take responsibility for one's words. This feature of

social networks is widely used by political actors, resulting in the formation of a network political discourse, which is determined by a high level of manipulateness, populism and propaganda. At the same time, political communication becomes more interactive and creative. The content of political content and the way it is presented in social networks directly affect the political preferences of the addressee, forms his attitude towards political subjects, provokes political mobilization.

In social networks, the way a politician interacts with his audience is also changing. "Network inclusivity" comes to the forefront, when a politician strives to create the image of an ordinary person, accessible and open to communication. You can rate and comment on his posts, you can write to him, you can debate with him, you can criticize him, etc. Politicians do not always manage their social networks independently, but this does not cancel the idea of their inclusion in the online community.

Online political discourse is maximally personalized, i.e., directly linked to a specific political figure. The logic of social media functioning as a whole promotes the personalization of politics, when a political personality comes to the forefront, completely replacing political parties, movements, and organizations.

Online political discourse is thematically heterogeneous. Political subjects as users of social networks have the opportunity to speak out on any topic, to engage in various discussions. Online political discourse is non-institutional and is not limited by thematic frameworks. The very nature of network information excludes possibility of existence of a united political agenda as it is formed and managed by every subject of network content independently.

Online political communication is dialogical in nature, both from the point of view of the creator of political content and its consumer. Often, political meanings are formed in direct online dialogue within the framework of interaction at the level of politician – politician, politician – non-politician, or non-politician – non-politician.

In online communication, not only the information content that a political subject generates, but also that which he comments on, evaluates, forwards or ignores - acquires special significance.

Political discourse within the framework of online communication undergoes significant changes in terms of its content, linguistic design and methods of implementation.

Specifics of mediatization of political discourse under the influence of social media

In the context of the widespread distribution of new media and the global digitalization of the communicative space, the concept of *mediatization* has become firmly established in scientific literature as a concept capable of explaining the transformation processes that can be traced in all spheres of social life, and accordingly in all types of discourse. The term *mediatization* itself has gradually received its scientific understanding, but still has not acquired an unambiguous definition. There are various concepts and approaches to the presentation of the essence of the mediatization process: sociological, cultural, linguistic, etc. (Orgoňová, Bohunická, Kazharnovich 2023: 111-116). The most general and universal definition was proposed by V. Schultz, denoting mediatization as the process of qualitative and quantitative changes in social communication under the influence of the media, i.e. the structural transformation of public discourse: by taking the place of central communication institutions, the media gained the power to shape all essential communication processes taking place in the public sphere and, as a result, the entire social consciousness. V. Schultz emphasized attention on following aspects of mediatization: media technologies are expanding natural limits of possible styles of human communication; media partially or fully provide replacement social activities and social institutions; the media connect with various non-media processes in society life; subjects and organizations from all layers societies adapt media logic (Schulz 2004).

Political reality as such is largely mediated by the media, therefore the mediatization of politics and directly political discourse is in many ways a natural and logical process. Scientific literature speaks of a gradual global mediatization of politics: from the mediation of political discourse by the media to its “media colonization” (Blumler, Gurevitch 1981, Meyer 2002, Street 2005). The mediatization of political communication is explained as a process and a result of changes in political reality under the influence of media logic.

The mediatization of politics in the context of social media is directly related to the formation of a *network political discourse* aimed at creating images and meanings that are often only a virtual picture, far from reality, but have an effective persuasive effect. French sociologist J. Baudrillard drew attention to the fact that mass communication is “decoration ideas”, designed render influence on people. The transition of politics to the area of symbolic space, according to him, is evidence of the disappearance of genuine reality and the emergence of media reality. Images of reality in it are created as a result of the application of discursive practices that combine in-

formation and power. Simulation is the fundamental way of implementing government institutions. The real picture is being replaced by practices of total simulation, generated by means of mass communication (Baudrillard 1982). It is precisely the means of mass communication that increase or decrease the importance of what happened in the country or the world, limiting this space to a set of image positions, constructing a mediatized policy. In other words, there is a process of moving political meanings and aspects from reality to virtuality. Imaginary constructions increasingly affect real political processes, not only changing reality, but also actively shaping it (Войнова 2006, Казимирчик 2014: 99-100).

In the conditions of the dominant role of mass media (communication) in political discourse, the attention of politicians is concentrated not on their own activities, but on creating their images. It's not what you do that matters, but how you present it in the media. Politicians are forced to form their own media images to win over the audience, turning from real people with a set of beliefs into «media figures». Only what is shown and what is told in the media becomes politically effective. Social media become not only an important source of news distribution and a platform for the publication of political opinions, they create a political picture of the world and shape public opinion. Network political discourse is transformed on the content and communicative level, increasingly adapting to commercial logic, when the “viewability” of political communication and the political discourse itself comes to the fore.

Conclusion

During the widespread informatization and digitalization of all spheres of public life, social media are turning into not just one of the main communication platforms, but also acquiring the status of an influential information resource, within which a system of dominant ideas and methods of social behavior is formed. Social media are distinguished by a special network culture based on continuous communication and interaction of social network users. Political discourse is not simply implemented in the sphere of social media, today it is largely formed in the virtual network reality, obeying the principles of its functioning. We are talking about network political discourse as a discourse of virtual political reality.

On the one hand, social media in political communication perform a number of important tasks: they are a platform for dialogue, providing the opportunity to exchange opinions, leave comments, enter into discussions, i.e. they are a tool for political participation; social media perform a moni-

toring and control function for political subjects; they are a source of political information (official, alternative, opposition). On the other hand, the unlimited and uncontrollable nature of political communication in social media turns them into a successful resource for political manipulation, propaganda, and populism, leading to the deformation of political communication and the spread of inadequate political practices.

References

- BAUDRILLARD, J. (1982). *A l'ombre des majorités silencieuses, ou, La fin du social, suivi de, L'extase du socialisme*. Paris: Denoël, Gonthier.
- BLUMLER, J. G., GUREVITCH, M. (1981). Politicians and the press: An essay on role relationships. In: NIMMO, D., SANDERS K. R. (eds.). *Handbook of political communication*. Beverly Hills: Sage Publications, pp. 467–493.
- CASTELLS, M. (2010). *The information age: Economy, society and culture*. Oxford: Wiley Blackwell.
- DIJK, T. A. van (1996). *The Network Society, Social Aspects of New Media*. Alphen a/d Rijn: Samsom Publ. Wellman.
- DOLNÍK, J., ORGOŇOVÁ, O., BOHUNICKÁ, A., KAZHARNOVICH, M. (2023). *The use of language in the democratization process*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave.
- KAPLAN, A. M., HAENLEIN, M. (2010). Users of the World, Unite! The Challenges and Opportunities of Social Media. *Business Horizons*, 53(1): 59–68. <https://doi.org/10.1016/j.bushor.2009.09.003>
- MEYER, T. (2002). *Media Democracy: How the Media Colonize Politics*. Cambridge: Polity.
- MURTHY, D. (2013). *Twitter: Social Communication in the Twitter Age*. Cambridge, UK: Polity Press.
- ORGOŇOVÁ, O., BOHUNICKÁ, A., KAZHARNOVICH, M. (2023). *Sociálna inklúzia a používanie jazyka*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave.
- PAVLÍK, J. V., MCLINTOSH, S. (2014). *Converging Media: A New Introduction to Mass Communication*. New York: Oxford University Press.
- SCHULZ, W. (2004). Reconstructing Mediatization as an Analytical Concept. *European Journal of Communication*, 19 (1): 87–101. <https://doi.org/10.1177/0267323104040696>
- SPENGLER, O. (2017). *Der Untergang des Abendlandes*. München: Anaconda-Verlag. <https://doi.org/10.17104/9783406693410>

- STREET, J. (2005). Politics Lost, Politics Transformed, Politics Colonised? Theories of the Impact of Mass Media. *Political Studies Review*, 3: 17–33. <https://doi.org/10.1111/j.1478-9299.2005.00017.x>
- TERRANOVA, T. (2004). *Network Culture. Politics for the Information Age*, <<https://compthink.files.wordpress.com/2011/04/terrano-network-culture.pdf>> [10. 9. 2024].
- ВОИНОВА, Е. (2006). Медиатизированная политическая коммуникация: Способ медийного искажения политики или способ организации дискурса? *Вестник Московского университета*. Сер. 10. Журналистика, № 6: 6-10, <<https://cyberleninka.ru/article/n/mediatizirovannaya-politicheskaya-kommunikatsiya-sposob-mediynogo-iskazheniya-politiki-ili-sposob-organizatsii-diskursa/viewer>> [10. 9. 2024].
- КАЗИМИРЧИК, Л. В. (2014). Феномен медиатизации публичной политики: теоретико-методологический аспект. *Теория и практика общественного развития*, 11: 99-103.
- СТЕПАНОВА, Н. В., КУРГАНСКАЯ, Е. В. (2024). Медиаполитический дискурс: концепции и подходы к исследованию. *Discourse*, 10(3): 86–99. <https://doi.org/10.32603/2412-8562-2024-10-3-86-99>

Contact:

Mgr. Maryna Kazharnovich, PhD.

Katedra slovenského jazyka a teórie komunikácie	Department of Slovak Language and Theory of Communication
Filozofická fakulta	Faculty of Arts
Univerzita Komenského v Bratislave	Comenius University Bratislava
Email Address: maryna.kazharnovich@uniba.sk	
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-1657-4215	

Narativy pouličního aktivismu v otázkách Palestinsko-izraelského konfliktu: Případová studie Brusel

Ondřej Kolář – Martin Doleček – Alena Lochmannová

Abstract

The Narratives of Street Activism in Palestinian-Israeli Conflict: Case Study Brussel. *This article analyses narratives of street activism related to the Palestinian-Israeli conflict, with the city of Brussels as a case study. The research focuses primarily on stickers as a form of street art that serve as a means of political expression in urban space, but also on several other forms of street activism. By analysing these visual and textual narratives, the paper explores the ways in which attitudes towards this long-standing conflict are communicated and constructed in the Belgian metropolis. The study reveals how these informal and often anonymous expressions of activism contribute to the broader public discourse and influence the perception and understanding of the conflict among local residents.*

Keywords: narrative, conflict, propaganda tool, graffiti, activism.

Klíčové slová: sdělení, konflikt, propaganda, graffiti, aktivismus.

Úvod

Street art, jako forma vizuálního vyjádření, má hluboké historické kořeny, sahající až do pravěku. Již naši předci ve starověkých jeskyních, například v Lascaux nebo Altamíře, zanechávali na stěnách svá umělecká díla a příběhy. Pokud jde o jeskynní systém v Altamíře, tak nelze konstatovat, že se jedná o nejstarší malby, ty jsou dle posledních výzkumů doménou jihoafrické jeskyně Blombos, staré cca 73 tisíc let do minulosti. Dosavadní rekord drží jeskyně indonéského ostrova Sulawesi, kde bylo radiokarbonovou metodou zjištění stáří maleb cca 45 500 let před naším letopočtem. Na evropském kontinentě jsou nejstarší malby zaznamenány ve španělské jeskyni Nerja a jejich datace byla stanovena na cca 42 000 let před Kristem. Avšak Altamira je světoznámou především díky pojetí kreseb, kde je patrná jistá perspektiva a trojrozměrnost, což nemá na světě obdoby. Díky těmto sku-

tečnostem čelili jejich objevitelé nařčení, že je vytvořili sami (Jelínková 2023).

V průběhu dějin se pouliční vizuální umění objevovalo v různých podobách. Středověká a renesanční Evropa znala nástěnné malby a fresky, které zdobily veřejné i sakrální prostory a nesly jak náboženské, tak světské motivy. Tyto umělecké projevy byly často využívány k upevnění víry, vzdělávání negramotných vrstev obyvatelstva, či oslavě důležitých událostí a osobností. Veřejný prostor se tak stal místem, kde se střetávala moc, víra a kultura. V moderní době, zejména během 20. století, se street art stal prostředkem pro vyjádření politických názorů, společenské kritiky a kulturní identity. Během druhé světové války a v období studené války bylo možné vidět graffiti a další formy vizuálního umění, které reflektovaly napětí mezi velmocemi a vnitřními politickými boji. Umělci využívali veřejný prostor k tomu, aby vyjádřili své protesty proti vládám, válkám či útlaku, a graffiti se stalo prostředkem odporu i komentáře aktuálních událostí.

Tento trend pokračoval i v druhé polovině 20. století, kdy se street art stal formou protestu proti globalizaci, sociální nespravedlnosti, rasové diskriminaci a dalším otázkám, které rezonovaly v moderní společnosti (Ganz 2009). Ve druhé polovině 20. století se tento fenomén začal formovat do podoby, jakou známe dnes. V 60. letech 20. století se graffiti stalo součástí městského života v New Yorku. Tato forma umění, často spojovaná s hip-hopovou kulturou, se rychle šířila a stala se hlasem marginalizovaných komunit. Umělci jako TAKI 183 a Cornbread začali své tagy šířit po městských prostorech, čímž získali pozornost veřejnosti a médií. Od graffiti na berlínské zdi po revoluční tagy ve městech po celém světě se street art stal globálním fenoménem, který v sobě nesl jak osobní vyjádření, tak širší společenskou kritiku. Tato tradice pokračuje i dnes, kdy umělci využívají pouliční umění jako mocný nástroj k vyjádření podpory či opozice vůči konkrétním politickým a společenským otázkám.

V 80. a 90. letech došlo k dalšímu vývoji a profesionalizaci street artu. Umělci jako Keith Haring a Jean-Michel Basquiat přinesli své pouliční umění do galerií a muzeí, čímž se street art stal uznávanou součástí uměleckého světa. V této době také začala vznikat komplexnější díla, často s politickými a sociálními tématy. Street art se stal prostředkem, jak komentovat a reflektovat aktuální společenské problémy, a to nejen na lokální, ale i na globální úrovni.

Dnešní street art je nesmírně rozmanitý a zahrnuje širokou škálu technik a stylů, od tradičního graffiti až po nástěnné malby, šablony a instalace. Umělci jako Banksy, Shepard Fairey nebo Invader se stali globálně uznávanými pro své provokativní a často kontroverzní práce, které komentují politické a společenské otázky. Street art tak pokračuje v tradici vizuálního vy-

jádření, které začalo již v pravěku, a nadále hraje klíčovou roli v komunikaci a reflexi současného světa.

Formy pouličního aktivismu

Pouliční aktivismus zahrnuje různé formy veřejných projevů, které jsou využívány k prosazování politických, sociálních nebo kulturních cílů. Mezi nejčastější formy patří graffiti, samolepky, street artové instalace, a dokonce i performance nebo flash moby. Tyto formy aktivismu mají své kořeny v politických a společenských hnutích, která usilovala o zapojení veřejnosti do diskusí a akcí mimo oficiální kanály.

Jednou z nejstarších forem pouličního aktivismu je graffiti, které se začalo rozvíjet ve 20. století, zejména v městských centrech. Graffiti se stalo způsobem, jak marginalizované komunity mohly vyjádřit svůj odpor vůči systému a komunikovat s veřejností prostřednictvím vizuálních znaků a textů (Wanjiku 2024: 17-19).

Velmi oblíbenou a hojně rozšířenou formou v rámci streetartu se staly samolepky, a to jak ve své nepolitické podobě coby prostředek vyjádření vlastní individuality, tak i samolepky nesoucí politické poselství, s obecnějším společenským přesahem, využívané např. v rámci politického aktivismu. Samolepky jsou často používány pro rychlé šíření politických a sociálních sdělení. Samolepky umožňují aktivistům oslovit široké publikum s minimálními náklady a rychlostí aplikace. Jejich účinnost spočívá ve snadné distribuci a masovém dosahu, často na místech, která jsou viditelná pro velké množství lidí. Samolepky se staly nástrojem aktivismu zejména díky své anonymitě a legálním mezerám, které snižují možnost postihu za jejich umístění (Awcock 2021).

Street artové instalace jsou propracovanější formou vizuálního vyjádření, které často zahrnuje trojrozměrné objekty nebo kombinaci médií. Tyto instalace mohou být dočasné nebo trvalé a slouží jako nástroj pro kritiku společenských norem nebo politických rozhodnutí (Trubina 2018).

Performativní akce jako flash moby nebo demonstrace, jsou další formou pouličního aktivismu. Flash moby se rychle rozšířily díky sociálním médiím a technologickým inovacím, což umožňuje rychlou organizaci a účast velkého počtu lidí. Tyto akce jsou často navrženy tak, aby překvapily publikum a vyvolaly reakci na dané téma, například na otázky nerovnosti nebo politického útlaku (Nomeikaite 2019).

Mnoho různých skupin, neziskových organizací a hnutí se snaží prosadit svoje myšlenky a názory v co možná nejširším celospolečenském spektru. Často jsou i politicky podbarvené, neboť se týkají témat, která rezonují ne-

jenom společností jako takovou, ale bývají i tématem jednání politických stran a hnutí, proto můžeme v prosazování nejrůznějších proklamací spatřovat i politický podtext. Z toho důvodu lze hovořit o politickém aktivismu i skupin, které na první pohled žádnou politickou aktivitu nevyvíjejí.

Politický aktivismus můžeme rozdělit na starý a nový aktivismus, přičemž do starého aktivismu lze zařadit odborové a zemědělské zájmové skupiny. Historicky vycházejí z tzv. starých sociálních hnutí reprezentující dělnickou třídu, případně zástupce agrárních organizací (Císař, Vráblíková, Navrátil 2011: 144-149). Samozřejmě že i v mnohem dávňější minulosti existovaly spolky, ve kterých se sdružovali zástupci různých řemeslných cechů a dalo by se o nich tedy hovořit jako o předchůdci pozdějších odborových organizací.

Druhým typem aktivismu je tzv. nový aktivismus, který je zaměřen na témata pro člověka poměrně nová, mezi nimiž hrají významnou roli environmentální témata a organizace zabývající se lidskými právy. Hovoří se o tzv. nových sociálních hnutích. Ta se mobilizovala v západních demokraciích od přelomu 60. a 70. let minulého století a zabývala se např. kvalitou života, postavením národnostních menšin, znevýhodněnými skupinami populace apod. (Straticco, 2012). Tím, že jejich tematiky byla diametrálně odlišné od pouhého prosazování ekonomických zájmů, je tento typ aktivismu chápán jako nový aktivismus.

Naproti tomu radikální aktivismus představuje de facto opozit vůči stávajícím dvěma základním formám aktivismu a jejich vyjádření jsou explicitně kritické vůči současnému stavu společnosti, vedení společnosti, a to jak ze strany politických představitelů, tak ze strany organizací, které mají řízení státu na starosti.

Otázkou politického aktivismu se zabývají přední odborníci na danou problematiku, přičemž se např. uvádí, že aktivismus bývá dáván do souvislosti s konfliktem subkultur, a to nejenom s politickými představiteli či bezpečnostními složkami. Byť hovoří o politickém aktivismu, lze jej chápat v jeho radikální formě, kdy část subkultur se začala významně angažovat v nových sociálních hnutích a využívat postmoderní témata – ekologii, boj proti rasismu, multikulturalismus apod. Na základě uvedených témat pak v rámci subkultur vznikají malé sociální skupiny, které se snaží téma uchopit do konkrétnější podoby, je možné sledovat zakládání nevládních organizací, občanských sdružení atd, a vstoupit tak do politických diskuzí (Smolík 2017: 105-107).

Pro street aktivismus jsou typické především možnosti uplatnění, neboť veřejný prostor skýtá celou řadu možností, jak prezentovat své názory a myšlenky, přičemž z hlediska dostupnosti se jeví jako ekonomicky nejméně nákladný, při zachování jisté míry anonymity a možnosti oslovit vel-

mi široké společenské spektrum. Takovou roli v minulosti představovalo např. graffiti, o kterém bude stručně pojednáno. Nutno však konstatovat, že při pořizování graffiti se jedinec může dostat do sporu se zákonnými úpravami, neboť uvedená činnost může být subsumována pod určitá ustanovení zákona č. 40/2009 Sb. Trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů. Jedná se například o ustanovení § 228 – poškození cizí věci. Konkrétním případem, kdy lze dát do určitých souvislostí vyjádření v graffiti s oblastí politického aktivismu je případ Romana Smetany z roku 2012, který byl odsouzen za poškození předvolebních plakátů ODS (Občansko demokratická strana), kdy karikoval různé politické představitele na předvolebních billboardech (Fránek 2012). Při soudním jednání Smetana deklaroval, že svůj čin chápe jako způsob komunikace mezi neprivilegovaným a elitou, jako zpětnou vazbu neodvolatelným politikům a jako kritickou reakci na „pakulturu“ vedení volebních kampaní, technikou manipulace a vytváření morální paniky (Čech 2012).

Případ Romana Smetany mobilizoval levicově extremistickou scénu, která na jeho podporu realizovala celou řadu protestních akcí, a to nejenom ve virtuálním prostoru, ale i přímo před věznicemi, přičemž protesty tak dostaly ještě výraznější mobilizační potenciál. Na jejich uskutečnění participoval ABC¹ (Anarchy black cross) a následně byly postovány i ve virtuálním prostoru, na sociálních platformách, ale i běžným způsobem spojeným s výlepem samolepek na podporu vězňů osob (Lochmannová, Kolář 2021).

Z hlediska trestně právního postihu se oproti graffiti oblast výlepu samolepek postihuje velmi problematicky, ne-li vůbec, a to je jeden z hlavních důvodů, proč jsou výlepy samolepek tak oblíbené, a to nejenom v souvislosti s politickým aktivismem, ale obecně. Oproti graffiti se totiž dají samolepky snadněji odstranit, takže postihování této formy street artu se nerealizuje. Na druhou stranu je třeba doplnit, že tematiky obsažené v samolepkových výlepech může být, a pokud jde o projevy různých sympatií k hnutím směřujícím k potlačení práv a svobod občana, problematičtější. Avšak symboly v nich uvedené bývají mnohdy velmi miniaturní, navíc ne vždy pro běžnou populaci srozumitelné, proto je i z tohoto důvodu oblast jakéhokoli postihu této formy politického aktivismu nerealizována. Navíc anonymita vylepování je značná a dohledat autora jak samotných samolepek, tak i jejich distribuce, redistribuce a výlepu, nelze se divit, že orgány činné v trestním řízení tuto aktivitu nepostihují, pouze ji mohou monitorovat, a to např. pokud se objevují výraznější symboly v problematičtějších sa-

¹ Anarchy black cross – organizace, která se zabývá podporou uvězněných anarchistů a anarchistek a jejíž street artové projevy bývají často spojeny s vězeňským prostředím jako prostředím persekvující uvězněné. Pozn. autorů

molepkách. K problematice symbolice a její neznalosti ze strany běžné společnosti lze dále dodat, že právě neznalost symboliky v samolepkách uvedených může být spojena se skutečností, že jim mnohdy ze strany společnosti není věnována patřičná pozornost. Dále lze doplnit, že příkladně sportovní kluby vydávají celou řadu samolepek na podporu svých sportovních hvězd a stává se, že tyto samolepky jsou potom rozšiřovány i zcela neinformovanými příznivci z řad sportovních nadšenců, amatérských sportovců, dětí atd. Pak není problém se setkat s takovými samolepkami i na místech jako jsou školy a prostory škol, dětská hřiště, sportoviště apod. Nebezpečnost případných sdělení však není o nic menší, než v jiných, veřejně přístupných místech, mnohdy by tomu mohlo být i naopak.

Samolepky – specifická forma pouličního aktivismu

Samolepky s jednoduchým a úderným sdělením hrají v pouličním politickém aktivismu významnou roli. Tato forma street artu se vyznačuje snadnou distribucí a nízkými náklady na výrobu, což umožňuje nejen širokou dostupnost, ale mj. i rychlé šíření politických poselství. Stejně tak díky možností snadné a rychlé realizace přispívají k určité demokratizaci této „gerilové“ formy politického aktivismu.

Pojem „guerilla“ bývá spojován spíše s určitým způsobem boje, který se poprvé objevil na počátku 19. století, a to v souvislosti s napoleonskými válkami a bojem proti diktátorům (Ritter 2008). Pro využití pojmu guerilla v kontextu tohoto textu jde spíše o guerillový marketing. Ucelenou definici guerillového marketingu vytvořil J. C. Levinson v roce 1984, který ji definoval jako: „Guerillová komunikace je nekonvenční marketingová kampaň, jejímž účelem je dosažení maximálního efektu s minimem zdrojů“ (Levinson 2011). Cílem je především upoutat pozornost a zvýšit povědomí o daném tématu. Právě nízké náklady jsou základním rysem tohoto přístupu. Guerilla marketing je tak definován jako přístup s ne zcela jasným záměrem marketingového sdělení s cílem získat co nejlepší výsledky za minimum vložených nákladů (Finta 2009).

Jednoduše řečeno lepení samolepek nevyžaduje ani tvůrčí zdatnost, ani výraznější míru odvahy, což jsou charakteristiky nepoměrně potřebnější např. u tvorby grafiti. Samolepky jsou účinným nástrojem pro vyjádření názorů a mobilizaci občanů, neboť jejich umístění na veřejných místech zajišťuje vysokou viditelnost a dosah.

Jednou z klíčových funkcí politických samolepek je šíření vyhraněných politických ideologií a poselství. Jednoduchý design a krátký text umožňují rychlé pochopení a zapamatování sdělení, což je v dnešní době přehlcené

informacemi velmi důležité. Samolepky často obsahují slogany, symboly nebo ikony, které okamžitě zaujmou pozornost a vyvolají silnou emocionální reakci. Tímto způsobem mohou samolepky efektivně zprostředkovávat politické a ideologické myšlenky široké veřejnosti.

Samolepky hrají důležitou roli při budování a posilování kolektivní identity a solidarity mezi příznivci určité politické ideologie. Umísťování samolepek na veřejných místech, jako jsou dopravní prostředky, lampy nebo veřejné budovy, vytváří pocit přítomnosti a síly daného hnutí. Tento vizuální důkaz existence podporovatelů může motivovat další jedince k připojení se k hnutí a aktivnějšímu zapojení se do politických akcí.

Další významnou funkcí samolepek je schopnost podvracet a zpochybňovat dominantní politické narativy a autority. Provokativní a často kontroverzní poselství na samolepkách mohou stimulovat debatu a kritické myšlení u kolemjdoucích. Tímto způsobem mohou samolepky přispívat k vytváření prostoru pro alternativní názory a diskurzy, které by jinak mohly být marginalizovány nebo potlačeny.

V rámci šíření vyhraněných politických ideologií samolepky často slouží jako nástroj pro subverzivní propagandu. Propaganda je systematická aktivita zaměřená na změnu hodnot a postojů, a to s cílem orientovat jednání jednotlivce nebo vybraných skupin. Pro propagandu je typické, že se obrací mnohem více do oblasti citů a předsudků, než na rozum člověka a může tedy užívat zavádějící informace. Cílem propagandy tak je především snaha ovlivnit a manipulovat hodnoty jedince tak, aby došlo ke změně postojů, a především politické aktivity lidí (Krejčí 2004, s. 123-124). Pojem subverzivní potom naznačuje, že uvedené aktivity nejsou realizovány ze strany státních orgánů či představitelů politické moci, ale vychází z „nižších“ společenských pater, která zpravidla nemají oficiální politický program a nevývjejí politickou činnost, snaží se pouze akcentovat vybraná témata pro společnost senzitivní s cílem na ně upozornit co největší množství osob a vyvolat tak zdání, že se jedná o většinový názor společnosti.

Skupiny s vyhraněnými politickými názory, ať už zleva či zprava, používají samolepky k propagaci svých radikálních myšlenek a mobilizaci podporovatelů. Díky jejich nízkým nákladům, anonymitě a snadné distribuci jsou samolepky ideální pro šíření radikálních názorů ve veřejném prostoru. Tímto způsobem mohou samolepky přispívat k polarizaci společnosti a vyostřování politických konfliktů. Rozšířením této praxe mohou samolepky fungovat nejen jako nástroj mobilizace, ale také jako prostředek propagandy, který usnadňuje rychlé šíření konkrétního ideologického sdělení. Takovéto vizuální projevy se snadno objevují na frekventovaných místech, což zvyšuje jejich viditelnost a dosah. Zároveň jejich anonymita umožňuje, aby jejich tvůrci i šířitelé zůstali skryti před případnými právními důsledky.

Síla využití samolepek v pouličním politickém aktivismu nespočívá pouze v jejich zjednodušujícím a úderném sdělení, ale také v jejich schopnosti ovládnout veřejný prostor. Této dominance ve veřejném prostoru může být dosaženo například za situace, kdy se protistrana či názorová opozice z nějakého důvodu této formy komunikace neúčastní. Mezi důvody, proč tomu tak může být, mohou patřit obavy z případné konfrontace, či například výrazný nepoměr v personálním zastoupení uvažovaných protistran. To v důsledku znamená, že se tato jednostranná aktivistická sdělení mohou stát součástí každodenního vizuálního prostředí města. Díky tomu mohou samolepky efektivně šířit své poselství a ovlivňovat názory kolemjdoucích, aniž by se setkaly s okamžitou či vůbec jakoukoliv viditelnou protiváhou.

Ovládnutí veřejného prostoru prostřednictvím samolepek vytváří dojem, že daný politický názor nebo ideologie je široce podporována a přijímána. Když jsou samolepky všudypřítomné na ulicích, lampách, lavičkách nebo dopravních prostředcích, může publikum/recipienti nabýt dojmu, že tento názor je dominantní. To dále může mít vliv na jejich vlastní postoje a vnímání společenských a politických témat. Absence viditelné protiváhy může posílit pocit legitimacy a určité nezpochybnitelnosti prezentovaných názorů.

Samolepky také využívají psychologický fenomén známý jako "vizuální zahlcení". Zahlčení informacemi je forma kognitivní bariéry, která blokuje nebo limituje proces vyhledávání a pátrání po informacích a způsobuje frustraci uživateli informace. Jedinci se mohou vyhnout nadměrné zásobě zpráv, jak jen chtějí. S tím, jak se frekvence zpráv zvyšuje a lidé jsou vystavení příliš mnoho informacím, mohou v nich potlačit nutnost jejich konzumace nebo se je ani nesnaží získat (Baráková 2020).

Vizuální zahlcení nastává, když se určitý vizuální prvek opakuje a stává se natolik všudypřítomným, že se jeho sdělení začne vnímat jako normální a přijímané. Tím, že jsou samolepky rozmístěny po celém městě, mohou neustále připomínat své poselství a posilovat jeho přijetí v myslích lidí, čímž dochází k normalizaci myšlenek či postojů, které mohou být za jiných okolností pro část veřejnosti nepřijatelné. Tento efekt je umocněn absencí protiváhy, která by mohla nabídnout alternativní perspektivu a zpochybnit prezentované názory.

Teoreticko – metodologická východiska

Na tomto místě je vhodné doplnit, že existují vědecké podklady a teoretické rámce, které podporují myšlenku, že vizuální zahlcení může ovlivňovat postoje a názory lidí. Tento fenomén je z různých perspektiv zkoumán v rozličných oborech, jako je psychologie, sociální psychologie či marketing. Za zmínku stojí např. tyto teorie a koncepty.

- **Teorie opakování a expozice (Mere Exposure Effect)**

Jedna z nejznámějších teorií, která se zabývá vlivem opakovaného vystavení na vnímání a postoje, je teorie opakování a expozice, kterou popsal Robert Zajonc v roce 1968. Podle této teorie se lidé stávají pozitivněji naladěni vůči věcem, kterým jsou opakovaně vystaveni, aniž by museli věnovat těmto podnětům vědomou pozornost. To znamená, že opakované vystavení samolepkám s politickým poselstvím může vést k pozitivnějšímu vnímání tohoto poselství.

- **Teorie sociálního důkazu (Social Proof)**

Teorie sociálního důkazu, kterou popsal Robert Cialdini, tvrdí, že lidé se často řídí tím, co vidí, že dělají ostatní, zejména v situacích, kdy si nejsou jisti svým vlastním názorem nebo chováním. Když jsou lidé opakovaně vystaveni určitým vizuálním podnětům (jako mohou být např. politické samolepky), mohou to vnímat jako indikátor, že tento názor je širou společností podporován a přijat, což může ovlivnit jejich vlastní postoje a chování.

- **Priming a kognitivní dostupnost**

Priming je fenomén, při kterém expozice jednomu podnětu ovlivňuje reakci na následující podnět. Kognitivní dostupnost znamená, že informace, které jsou snadno dostupné v mysli, mají větší vliv na rozhodování a hodnocení. Pokud jsou lidé opakovaně vystaveni samolepkám s určitým poselstvím, toto poselství se stává kognitivně dostupnějším a může ovlivňovat jejich názory a rozhodování.

- **Studie a experimenty**

Existuje několik studií, které zkoumají vliv vizuálního zahlcení a opakované expozice na postoje a názory. Například studie z oblasti marketingu ukazují, že opakovaná expozice reklamním sdělením zvyšuje pravděpodobnost, že si lidé produkt zapamatují a budou k němu mít pozitivní postoj. Podobně studie v oblasti politické komunikace naznačují, že opakované vystavení politickým sloganům a symbolům může posilovat podporu pro dané politické hnutí.

Sběr dat – metody a motivace

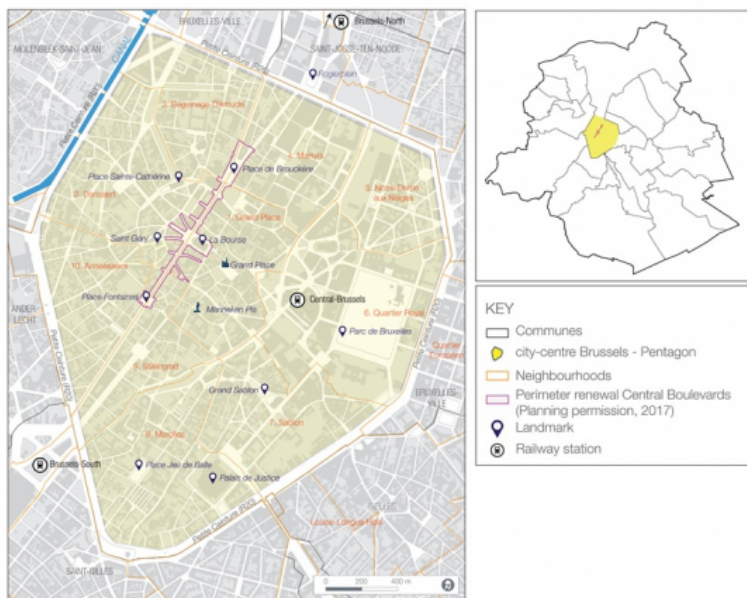
Metoda sběru dat – z hlediska politologického či (v širším pojetí) sociálněvědního výzkumu lze sběr dat v terénu řadit mezi formy terénního výzkumu. „Vědecké pozorování je definováno jako technika sběru informací založená na zaměřeném, systematickém a organizovaném sledování smyslově vnímatelných projevů a aktuálního stavu prvků, aspektů, fenoménů atd., které jsou objektem zkoumání“ (Reichel, 2009, 94). V našem případě byla sbírána data vizuální povahy – fotografie dokumentující projevy pouličního politického aktivismu vyskytující se ve vybrané lokalitě. Konkrétně jde o vizuální etnografii tedy metodu, která využívá vizuální materiály, jako jsou fotografie, videa nebo kresby, k pochopení kulturních, sociálních a politických fenoménů. V kontextu vašeho výzkumu to znamená systematické fotografování samolepek spolitickými sděleními v konkrétním městě, s cílem analyzovat, jaké zprávy a narativy se prostřednictvím těchto samolepek ve veřejném prostoru šíří.

Autoři vnímají tento výzkum jako svého druhu konfrontační sondu do „nálady ulice“, jako otestování povahy souladu deklarovaných hodnot a žité reality. Reakce na hraniční událost, jakou útok ze 7. 10. 2023 (Britannica 2024, AJC 2024) bezpochyby je, mohou tento potřebný náhled přinášet.

Samotná data byla sebrána ve dnech 12. 6. 2024 až 13. 6. 2024. Mírný časový odstup od referované události byl zvolen ze dvou důvodů. Jednak v prvních dnech a týdnech nebylo zřejmé, jaký vývoj nastane po akutní fázi konfliktu, jednak lze prostřednictvím několikaměsíční „expoziční“ doby vysledovat i to, zda má pouliční reakce i dlouhodobější charakter než jen okamžité projevení zájmu a její stejně rychlé opadnutí. Sledovanou lokalitou byla vnitřní část města Brusel, tzv. Malý okruh (nazývaný *Pentagone*), viz obrázek 1 s mapkou centra Bruselu i se situačním znázorněním jeho pozice vůči širšímu okolí města (na následující stránce).

Brusel byl v tomto případě zvolen jako metropole Evropské unie, centrum jejích hodnot jakož i její hlavní myšlenky, obsažené v mottu samotné Unie: *Jednotná v rozmanitosti* (v oficiálně užívané latinské variantě jako *In varietate concordia*). Malý okruh byl poté zvolen ze dvou důvodů. Jednak pro svou rozlohu, která ve vymezeném čase umožňovala pokrýt tuto plochu terénním výzkumem, jednak jde o hlavní část města z hlediska kulturního a politického života či cestovního ruchu. *Pentagone* lze tedy vnímat jako to nejviditelnější z hlavního města Evropské unie.

Obr.1. Malý okruh Brusel. Archív autorů

Analytická část

V průběhu terénního výzkumu byl shromažďován vizuální obsah se záměrem získat podklady obsahující narativy vyjadřující postoje na podporu jedné či druhé ze stran sledovaného vojensko-politického konfliktu. Nashromážděné materiály a zaznamenaný vizuální obsah bylo v závislosti na formě možné počítat v jednotkách (vyvěšené bannery a vlajky), desítkách (tagy a graffiti) až stovkách případů (samolepky). Z tohoto stručného přehledu je tak evidentní, která z forem pouličního aktivismu je nefrekventovanější. Poté, co byla data v terénu sesbírána, a tedy podrobena prvotnímu filtru v podobě zařazení či nezařazení do výběru, byly tyto získané vizuální podklady roztrženy v závislosti na identifikovaných tématech, vizuálních prvcích, použitých symbolech či textech.

Pro potřeby analýzy byly využity pouze komunikáty takové povahy, jež jednoznačně akcentovaly podporu jedné ze stran. Prakticky to pak znamenalo pouze podporu Palestíně, neboť vizuální obsah, který by reprezentoval zájmy Izraele, nebyl nalezen, a tudíž ani zaznamenan.

Získané podklady nejprve kategorizovány a rozřazeny. Jak již bylo uvedeno výše, podpora izraelské straně nebyly zaznamenána ani v jediném případě. Z hlediska podporované strany lze tedy učinit dílčí závěr, že na úrovni pouličního aktivismu byla ve zkoumané lokalitě vyjadřovaná pouze jednostranná podpora. Zkoumané komunikáty zprostředkovávaly své sdělení na úrovni textové (lineární) a obrazové (nelineární). Z hlediska obsahové analýzy tedy bude pozornost věnována dvěma rovinám.

Text – V souladu s povahou zkoumaných komunikátů (samolepky, graffiti atp.) je jejich sdělení založeno na jednoduchém proklamativním stylu, s obsahem převážně polarizovaného charakteru. Zaznamenány byly následující hesla a proklamace, viz tabulka 1.

Tabulka 1: Zaznamenaná hesla či sdělení

Originál (EN, FR)	Překlad (CZ)
Free Palestine	Svobodnou Palestinu (Osvobod'te Palestinu)
Free Gaza	Svobodnou Gazu (Osvobod'te Gazu)
Stand with Palestine	Stůjte s Palestinou
End the Occupation	Ukončete okupaci
Halte du massacre !	Zastavte masakr!
Stop the Genocide	Zastavte genocidu
Nous Supportons Gaza	Podporujeme Gazu
Palestine Vivra	Palestina přežije
Palestina Vaincra	Palestina zvítězí
Do not stop talking about Palestine	Nepřestávejte mluvit o Palestině
This is not a Palestinian Flag	Toto není palestinská vlajka
Une seule solution, la decolonisation !	Jediné řešení (je) dekolonizace!
Boycott Israel	Bojkotujte Izrael

Zdroj: Vlastní výzkumné šetření autorů 2024

Společným rysem této komunikačních projevů je skutečnost, že jméno (či vizuální odkaz na) *nepřítele* – Izrael je zmiňováno jen velmi zřídka. Většinou je pouze zdůrazňována pasivní role Palestiny, potažmo její role coby oběti. Podíváme-li se na zjištěná sdělení prostřednictvím teorie jazykových funkcí (více viz Nekula 2017), je patrné, že zde dominantně převažuje funkce apelativní (konativní). Jde tak převážně o výzvy až imperativního charakteru. Za pozornost stojí také časová rovina jednotlivých sdělení. Pokud texty nesdělují komunikátorovu pozici či stanovisko (např. „Podporujeme Gazu“), směřují tato sdělení vždy do budoucnosti, a to buď formou tvrzení o stavu budoucím (např. „Palestina přežije, Palestina zvítězí“) či rozkazem k budoucí akci (např. „Stůjte s Palestinou“, „Bojkotujte Izrael“, „Zastavte masakr“).

Obraz – zde se nejčastěji objevuje motiv palestinské vlajky, potažmo meloun jakožto její zástupný symbol; na tomto místě je důležité uvést, že jde o reakci na kontroverzní zákaz vyvěšování určitých vlajek ve veřejném prostoru. Kneset (parlament Státu Izrael a nejvyšší legislativní orgán země) totiž předložil samostatný návrh zákona, který zavádí správní pokuty za mávání vlajkami teroristických organizací. Na palestinskou vlajku, jakožto státní vlajku Palestinské samosprávy, se tento zákaz formálně vzato nevztahuje a izraelské zákony vyvěšování palestinských vlajek povolují. V praxi nicméně dochází k tomu, že policie má relativně volnou ruku k provádění zásahů pro udržení veřejného pořádku a palestinské vlajky tak pravidelně odstraňuje z veřejných prostranství a zabavuje je těm, kteří jimi mávají. V reakci na tuto situaci tak propalestinští aktivisté začali využívat symbol melounu, jehož barvy jsou totožné s těmi na palestinské vlajce. Tato protestní iniciativa tedy nesouvisí čistě s reakcí na události ze 7. října 2023, avšak během dílčích nepokojů dochází k jejímu opětovnému oživení.

Navíc zabavování a případné zakazování palestinských vlajek pouze vedlo k tzv. efektu Streisandové, který popisuje situaci, kdy snaha něco potlačit nebo cenzurovat vede k opačnému výsledku a k ještě většímu šíření (Naveed Saleh 2019). To se projevilo právě v reakci propalestinských aktivistů. Zákazy a zabavování palestinských vlajek ze strany izraelských úřadů vedly k tomu, že aktivisté našli kreativní způsob, jak vyjádřit svůj postoj prostřednictvím symbolu melounu. Tento symbol, který nenápadně odkazuje na palestinskou vlajku, si získal na popularitě, a snaha o potlačení vlajky tak v konečném důsledku vedla k širšímu zviditelnění protestu.

Odkaz na vlajku se ve sledovaných případech objevoval např. i v podobě grafického zpracování (využití barvy textu). Stejně tak byly kombinovány výjevy melounu a vlajky samotné, případně došlo k zakomponování jiného odkazu na Palestinu, potažmo přímo na Gazu – to je vidět např. na samolepce s nápisem „This is not a Palestinian Flag“, kde

výkus v melounu má tvar geografického území Pásma Gazy. Ten se také objevoval i coby samostatný motiv, často v kombinaci s drátěným pletivem, naznačujícím okupaci Gazy. Jeden ze zřídkaových momentů, když ve sdělení figuruje „obraz nepřítele“, je situace, kdy je vyobrazen izraelský voják mířící útočnou puškou na siluetu velmi malého dítěte (patrně holčičky), držícího v rukou balónek ve tvaru srdce (což je v zásadě intertextový odkaz na Banksyho tvorbu).

Symbolika melounu se pak neobjevovala pouze na samolepkách, ale zaznamenána byla i na vyvěšených bannerech na průčelích domů nebo i ve formě motivu na oblečení.

Závěr

Pouliční aktivismus zaměřený na izraelsko-palestinský konflikt v bruselském prostředí demonstruje, jak street art funguje jako výrazný nástroj politické komunikace, který přenáší zahraniční problémy do lokálního kontextu. V tomto případě však plní několik klíčových funkcí, z nichž nejvýraznější je schopnost sdělení mobilizovat veřejné mínění a vizuálně dominovat veřejnému prostoru.

Analyzovaná sdělení vykazují výraznou jednostrannost – konflikt je redukován na dichotomii oběti a agresora, kde je Palestina prezentována jako oběť a Izrael jako agresor. Tato narativní zjednodušení slouží především k polarizaci a vytváření jasně definovaných rolí v rámci konfliktu. Street art zde tedy nejen zprostředkovává politické postoje, ale také manipuluje s vnímáním složitých mezinárodních problémů prostřednictvím redukce na černobílé schéma. Absence jakýchkoliv vizuálních sdělení podporujících izraelskou stranu potvrzuje tuto výraznou jednostrannost.

Funkčně street art v tomto kontextu také posiluje kolektivní identitu a solidaritu mezi těmi, kteří se s těmito názory ztotožňují. Prostřednictvím jednoduchých vizuálních symbolů, jako je například meloun zastupující palestinskou vlajku, a proklamativních hesel, je poselství snadno dostupné a zapamatovatelné. Zároveň plní funkci vytváření dojmu převažujícího názoru, kdy absence opačných názorů v tomto vizuálním prostoru upevňuje dojem legitimacy a podpory jednostranného narativu.

Street art tak v tomto případě nejen odráží postoje aktérů v izraelsko-palestinském konfliktu, ale zároveň výrazně ovlivňuje způsob, jakým je tento konflikt vnímán v lokálním kontextu. Tento vizuální aktivismus tedy plní jak mobilizační, tak informační a identifikační funkci, avšak často za cenu redukce složitosti a plurality názorů.

Obrázová příloha

Obr.2. Archív autorů

Obr.3. Archív autorů

Obr.4. Archív autorů

Obr.5. Archív autorů

Obr.6. Archív autorů

Obr.7. Archív autorů

Obr.8. Archív autorů

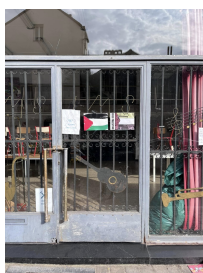
Obr.9. Archív autorů

Obr.10. Archív autorů

Obr.11. Archív autorů

Obr.12. Archív autorů

Obr.13. Archív autorů

Obr.14. Archív autorů

Obr.15. Archív autorů. (viz. Sharon 2023)

Obr.16. Archív autorů

Literatura

- AMERICAN JEWISH COMMITTEE. (2023). *Israel at war: What you need to know*, <<http://www.ajc.org/IsraelHamasWar>> [30. 9. 2024].
- AWCOCK, H. (2021). Stickin' it to the man: The geographies of protest stickers. *Area*, 53(3): 522–530. <https://doi.org/10.1111/area.12720>
- BARÁKOVÁ, T. (2020). *Vyhybání se informacím, aneb totální zahlcení na sociálních sítích. Mediální prorooci*, <<http://medialniprorooci.wordpress.com/2020/04/22/vyhybani-se-informacim-aneb-totalni-zahlceni-na-socialnich-sitich/>> [30. 9. 2024].
- BRITANNICA. (2024). *Israel- Hamas war*. <<http://www.britannica.com/place/Gaza-Strip/Blockade>> [30. 9. 2024].
- ČECH, N. (2012). *Podpořme Romana Smetanu*. Levá Perspektiva, <<http://levaperspektiva.cz/clanky/podporme-romana-smetanu/>> [20. 9. 2024].
- ČÍSAŘ, O., NAVRÁTIL, J., VRÁBLÍKOVÁ, K. (2011). Staří, noví, radikální: politický aktivismus v České republice očima teorie sociálních hnutí. *Sociologický časopis*, 47(1): 144–149. <https://doi.org/10.13060/00380288.2011.47.1.07>
- FINTA, M. (2009). *Fresh marketing. Guerilla marketing neboli partyzánská propagace*, <<http://www.freshmarketing.cz/clanky/guerilla-marketing-neboli-partyzanska-propagace>> [19. 9. 2024].
- FRÁNEK, T. (2012). Malování tykadel je trestný čin, Smetana musí do vězení. *Aktuálně.cz*, <<http://zpravy.aktualne.cz/domaci/malovani-tykadel-je-trestny-cin-smetana-musi-do-vezeni/r~i:article:755905/>> [11. 9. 2024].
- GANZ, N. (2009). *Graffiti world: Street art from five continents*. United Kingdom: Thames&Hudson.
- JELÍNKOVÁ, B. (2024). *Jeskyně Altamira: Sixtinská kaple pravěku*. 100+1 zahraničních zajímavostí, <<http://www.stoplusjednicka.cz/jeskyne-altamira-sixtinska-kaple-praveku>> [21. 9. 2024].
- KREJČÍ, O. (2004). *Politická psychologie*. Praha: Ekopress.
- LEVINSON, C. J. (2011). *Guerilla marketing: neúčinnější a finančně nenáročný marketing!* 2. vyd. Brno: Computer Press.
- LOCHMANNOVÁ, A., KOLÁŘ, O. (2021). *Extremism behind bars*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni.
- NAVEED SALEH, M. D. (2019). *Understanding the Streisand effect. Psychology today*, <<http://www.psychologytoday.com/us/blog/the-red-light-district/201912/understanding-the-streisand-effect?msockid=34371a102f12631b00550eed2ed562df>> [19. 9. 2024].

- NEKULA, M. (2017). Funkce jazyka. In: KARLÍK, P. NEKULA, M., PLESKALOVÁ, J. (eds.): *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*, <<http://www.czechency.org/slovník/FUNKCE%20JAZYKA>> [25. 9. 2024].
- NOMEIKAITE, L. (2019). Street art and heritage conservation: From values to performativity. *Street Art & Urban Creativity Scientific Journal*, 5(1): 6–18. <http://niku.brage.unit.no/niku-xmlui/bitstream/handle/11250/2722235/Laima_Nomeikaite_%2bsauc2019_v5_n1.pdf?sequence=2&isAllowed=y> [11. 9. 2024].
- REICHEL, J. (2009). *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada.
- RITTER, D. P. (2008). Dictatorship and authoritarian regimes, insurrections against. *Encyclopedia of violence, peace, & conflict*: 565–573. <https://doi.org/10.1016/B978-012373985-8.00049-0>
- SHARON, J. (2023). *Activists use images of watermelons to protest police crackdown on Palestinian flags*, <<http://www.timesofisrael.com/activists-use-images-of-watermelons-to-protest-police-crackdown-on-palestinian-flags>> [19. 9. 2024].
- SMOLÍK, J. (2017). *Subkultury mládeže: sociologické, psychologické a pedagogické aspekty*. Brno: Mendelova univerzita Brno.
- STRATICCO, I. J. (2012). The French May and the roots of postmodern politics. *Rassegna Italiana di sociologica*. <<http://www.scribd.com/document/112409042/The-French-May-and-the-Roots-of-Postmodern-Politics>> [11. 9. 2024].
- TRUBINA, E. (2018). Street art in non-capital urban centres: between exploiting commercial appeal and expressing social concerns. *Cultural studies*, 32(5): 676–703. <https://doi.org/10.1080/09502386.2018.1429002>
- WANJIKU, N. J. (2024). The evolution of street art: From graffiti to social commentary. *ROJAM publication: Research output journal of arts and management*, 3(1): 17-19. <http://kiu.ac.ug/assets/publications/2185_the-evolution-of-street-art-from-graffiti-to-social-commentary.pdf> [21. 9. 2024].

Kontakt:

Mgr. Ondřej Kolář, Ph.D.

Katedra bezpečnostních studií
Fakulta bezpečnostního managementu
Policejní akademie České republiky v
Praze

Email Address: kolar@polac.cz

ORCID: 0000-0002-4330-2637

Department of security studies
Faculty of security management
Police Academy of the Czech
Republic in Prague

Mgr. Martin Doleček

Oddělení vědy a výzkumu
Policejní akademie České republiky v
Praze

Email Address: dolecek@polac.cz

Department of science and research
Police Academy of the Czech
Republic in Prague

Mgr. Ing. Alena Lochmannová, Ph.D. et Ph.D.

Fakulta zdravotnických studií
Západočeská univerzita v Plzni

Email Address: lochmann@fzs.zcu.cz

ORCID: 0000-0001-7822-0204

Faculty of Health care studies
West Bohemia university in Pilsner

The Pragmatic Power of Metaphors: Slovak Political Discourse on the War in Ukraine

Linda Krajčovičová

Abstract

This interdisciplinary research explores the metaphorical representation of the war in Ukraine within Slovak political discourse, employing approaches from cognitive linguistics, metaphorology, and political linguistics. The primary aim is to identify and analyse metaphors used by Slovak politicians to describe the conflict, examining their pragmatic potential within political communication. Special attention is given to how these metaphors contribute to political goals, public mobilization, and the construction of social narratives surrounding the conflict.

Keywords: war, Ukraine, metaphor, political discourse, media discourse, cognitive linguistics.

Introduction

The war in Ukraine represents one of the most serious European conflicts since the World War II, stemming from historical, ethnic, and political tensions between Ukraine and Russia. This conflict resonates within the domestic political scene of many countries, including Slovakia, where it influences the shaping of public opinion and political attitudes. One can even say that the war unleashed by Russia functions, in relation to the public discourse, as a discursive event, in connection with which we observe transformations in the narratives about Ukraine and Russia, which is *pars pro toto* represented in the Slovak discourse by many seemingly apolitical entities, such as representatives of culture, who are perceived as classics (Cingerová and Dulebová 2023: 150). One of the most powerful rhetorical devices used by different political groups in democratic political struggles are emotionally tinged metaphorical images (De Landtsheer 2009: 63-64). This paper will focus on the way Slovak politicians use metaphorical language in expressing their views on the war in Ukraine, and analyse how these expressions influence public attitudes.

Metaphor as a tool for cognitive and communicative modelling in media and political discourse

In modern rhetoric, linguistics, philosophy of language, and cognitive science, all areas of language are permeated by tropes. Metaphor functions as a fundamental cognitive principle that shapes and structures human perception and thought (Reisigl 2006: 598). However, the understanding of metaphor has not always been homogeneous, and views on it have changed throughout history. In antiquity, metaphor was seen as a departure from normal language and its function was mainly decorative. Aristotle, on the other hand, saw it as a linguistic mechanism applicable to everyday life and defined it as “the application of a word that belongs to another thing; it occurs either from genus to species, from species to genus, from species to species, or by analogy” (Aristotle 1932: 1457b6-9). Metaphor received wider attention, only with the advent of conceptual metaphor theory within cognitive linguistics (Gibbs 2011: 530).

Before the rise of cognitive linguistics in the 1970s, two trends dominated the field of linguistics. The first was the heterogeneous functionalist paradigm, which drew on European structuralism and regarded language as a dynamic system that can only be properly understood in the context of its communicative functions. The second direction was the formalist paradigm, represented mainly by generative grammar, inspired by the works of the American linguist L. Bloomfield. This formalist and system-linguistic paradigm gradually became dominant, while the functionalist approach receded into the background (Nuyts 2011: 48).

A pioneering work in the field of metaphor research is the work of American linguists G. Lakoff and M. Johnson *Metaphors We Live By* (1980), which introduced the idea that metaphors are essential components of our conceptual system. These conceptual mappings operate on the principle of a source domain and image schema, rooted in our conceptual system which is located in the brain. According to cognitive linguistics, metaphors allow us to understand one conceptual domain through the mediation of another (Kövecses 2010: 4).

In this paper, we analyse metaphors in media discourse, which we view as the totality of processes and products of speech activity in the media. The analysis of media discourse is primarily dealt with by media linguistics, which is an interdisciplinary science, within which research from the fields of journalism and media communication, discourse analysts, etc. intersect. Since we are analysing the utterances of Slovak politicians, we are mainly talking about political discourse, which is intertwined with media discourse, because its realisation takes place through the media. Different types of

texts or talks may be defined as political discourse. It can encompass various forms, such as political speeches, debates, interviews, policy documents, and other formats, or may consist of speech or text that addresses political topics or carries a political motivation (Wilson 2001).

Textual structures in media and political discourses express hidden meanings, opinions and ideologies, which is a characteristic feature of metaphors. In order to understand such hidden meanings in the text, we need to analyse the cognitive, social, political, and cultural contexts. The cognitive approach is based on the assumption that texts do not have meaning, but are assigned meaning by language users or their mental processes (Van Dijk 2002: 116-117).

Metaphors have strong rhetorical effects in media and political discourse and can penetrate the mind of the recipient and create new meaning in order to obfuscate and potentially change thinking. In political discourse, metaphor is used to construct a persuasive version of reality to which style and content is adapted with an appeal to emotions.

Methodology

In this paper, we analyse metaphors used by Slovak politicians in relation to the war in Ukraine from the beginning of the conflict to the present (2022-2024). Our research material consists of political utterances published in Slovak media and political discourse, which is generally “marked by a higher level of emotional charge and, hence, stronger rhetoric” (Posokhin 2023: 74). We focus on Ľuboš Blaha, Róbert Fico, and Andrej Danko, who are critical of Ukraine, and on representatives from the opposing political camp, such as Jaroslav Naď, Igor Matovič, and Rastislav Káčer.

We aim to examine how metaphors in political discourse influence and shape political attitudes towards Ukraine, Russia, the U.S., and the EU, and how they polarize Slovak society. To achieve this goal, we will employ cognitive-discursive, cognitive-semiotic approaches, and critical discourse analysis (CDA). Cognitive approaches will deepen our understanding of metaphor use and its influence on political narratives, while CDA will help reveal the power relations and ideologies embedded in metaphorical language. Contextual analysis will clarify how metaphors function within public discourse, and pragmatic analysis will help us explore the intentions behind their use.

The analysis of metaphors in the context of the war in Ukraine

Ľuboš Blaha, member of the political party *SMER* (Direction) and the European Parliament, is one of the most controversial politicians on the Slovak political scene. His statements are characterised by pro-Russian attitudes and criticism of the West, including NATO and the United States. In his speeches, Blaha stresses the importance of maintaining good Russian-Slovak relations: *We must have good relations with Russia and **not shoot ourselves in the foot**. They scared you with Covid, now they scare you with war - just to **enslave** you* [startitup.sk, 24/02/2022]. The metaphor of *shooting oneself in the foot* creates an image of self-destructive action and implies that the eastern orientation is logical and beneficial for Slovakia. Blaha seeks to influence the recipients' view of the situation and motivate them to support stronger ties with Russia, exploiting the dynamics of power relations between the countries. By using the concept of *enslavement*, he again employs fear as a tool to strengthen his arguments. He manipulatively presents Western institutions as a threat to Slovak sovereignty.

Blaha accuses the political party *Progresívne Slovensko* (Progressive Slovakia) of supporting Ukraine: *Of course Progressive Slovakia is on the side of Ukraine. They actually applaud Zelensky for wanting to threaten the Slovak economy and ordinary Slovaks and Hungarians. This is how **collaborators** behave. They **attack** their own state and, in difficult moments of crisis, side with those **who have declared economic war** on us. They hate Slovakia - that is what they are. It is Ukraine that **has attacked** Slovakia in the most insidious way. And while Brussels is listening, it is an **accomplice** and must be treated as such* [dennikvv.sk, 25/07/2024]. Blaha evaluates this aid as a betrayal of the country, thereby trying to question the legitimacy of the opposition's positions. Blaha also blames Ukraine and Brussels, demonising them as enemies, reinforcing the narrative that Slovakia is exposed to threats from outside. This approach clearly reflects the dichotomy of *us* versus *them*, through which Blaha tries to create a sense of unity and solidarity towards *us*, while *them* are labelled as traitors and enemies. His rhetoric is aggressive, suggesting that this is an attempt to mobilise his supporters and win their emotional support. Blaha reinforces the collective identity by creating an image of Slovakia as a victim and perceiving himself and his party as the protectors of the nation. His rhetoric is not only a political strategy, but also a psychological tool that shapes public discourse.

A similar idea may be observed in the utterance: *Robert Fico put it accurately - the war in Ukraine is not our war. Everyone can see it now - it is a **jihad** of Western Progressives against Russia. We want peace and tranquillity. We will never allow our sons to go to die in a war against the Rus-*

sians. Never! Remember, Mr. Macron, don't drive Europe into war! Slovakia wants peace [ereport.sk, 03/05/2024]. Western progressive political parties are again playing the role of the enemy of Slovakia. Blaha uses a strong metaphorical image of *jiḥad*, which evokes negative associations connected with radicalism and violence. This image not only increases the emotional charge, but also demonises the current political activities of the West and gives them a radical character (for a more detailed discussion of the linguoculturological peculiarities of the nominations, see Berkovets 2021: 43). The use of the concept of *jiḥad* suggests that the conflict in Ukraine is understood as a war of ideologies, with Blaha positioning his political party as advocating peace and a rational approach. This manipulative nature of the statement can have serious repercussions on the political atmosphere in the country, as it increases polarisation and promotes antagonism towards opposing views.

The following utterance is equally emotionally charged: *It is incredible what a concentration of warmongers there is in the European Parliament - everyone who votes for such resolutions has blood on their hands. The result could be World War III and the destruction of the planet. On the contrary, there must be dialogue with Russia, which is why we welcome all peace initiatives, including Orbán's* [teraz.sk, 19/09/2024]. Blaha uses the metaphor of *warmongers* to refer to politicians in the European Parliament who support military aid to Ukraine. This language suggests that the European Parliament is full of politicians who seek to incite military conflict. Another powerful metaphor is *blood on their hands*, which is conflictogenic in nature and implies the complicity of these politicians in killing. Blaha creates an image of political opponents as morally responsible for the violence and chaos that is currently taking place. The metaphor of *planetary extinction* assumes an apocalyptic outcome to the actions of European politicians. It represents the extreme consequences that could occur if hostilities continue, thus reinforcing his position as an advocate of peaceful dialogue. His language is manipulative because it inspires panic and hopelessness, which can lead to increased support for his political agenda. His rhetoric elicits strong emotional responses that override rational judgment and force recipients to consider protecting their own nation from its supposed enemies.

In the following utterance, Blaha suggests that Slavs have a moral duty to stand on the side of peace and to oppose American imperial wars: *And we as Slavs must say one thing - we will always be on the side of peace. And we will always reject the American imperial wars. Always! The Great War is closer than ever. If Europe continues to behave like the American puggle, we will not be able to avoid it. The US Congress has failed. It is going to be*

bad. Very bad [ereport.sk, 21/04/2024]. Blaha's appeal to moral integrity increases the emotional charge and sense of pride and solidarity. He creates an apocalyptic vision that evokes fear and panic. His language is manipulative, suggesting imminent danger and forcing recipients to reflect on the need for actionable policy. He warns that Europe, if it continues to act like an *American puggle*, will not avoid this *great war*. This metaphor reinforces the image of Europe as a passive player attempting to evade accountability. He mobilises anger and frustration towards the United States, thus creating a sense of hopelessness. Blaha portrays the Slavs as peacemakers and the U.S. as anticipators of conflict.

Róbert Fico, current Prime Minister of Slovakia and founder of the SMER (Direction) party, has maintained a critical stance toward Western nations regarding the conflict in Ukraine. In one of his statements, he accuses these countries of provoking the war to weaken Russia, suggesting that their ulterior motive is to manipulate Ukraine for their own geopolitical goals: *Everyone wanted to use Ukraine to bring the Russians to their knees. Don't take it the wrong way, but a Russian on his knees is just tying his shoelaces* [standard.sk, 16.10.2024]. This phrase suggests that despite external pressures, Russia remains strong, able to recover quickly, and retain its power. It reinforces the idea that its resilience and ability to retaliate should not be underestimated. Fico also implies that Ukraine is weak and cannot defend itself without the help of Western countries and the United States.

Fico further claims that peace negotiations will take place between Ukraine and the United States, suggesting a lack of faith in Ukraine's ability to act independently: *I fear that Ukraine will be a victim just as we were victims during the Munich Agreement* [postoj.sk, 16/10/2024]. By referencing the Munich Agreement, where Slovakia was sacrificed for the sake of appeasing stronger powers, he frames Ukraine as a potential victim, thus invoking historical trauma to garner sympathy and support. It is an extremely sophisticated discourse tactic of appealing to the Slovak voter, who perceives the precedent situation of the Munich Agreement exclusively as a trauma, while in other linguistic-cultural areas there are diametrically different views of this precedent situation (on the issue of reinterpretation and desemantization of precedent phenomena, see more closely Duleba, Dulebová, 2021). This narrative portrays Fico as a defender of national dignity, asserting that any peace will come at a painful cost, not just for Ukraine but for Europe as a whole.

Andrej Danko, the current Deputy Speaker of the National Council and leader of the SNS party (Slovak National Party), portrays Russia as a militarily dominant actor: *The Russians are in the territories they wanted to be*

*in. If they wanted, they could cross Ukraine up and down ten times. They are in areas with Russian-speaking populations and have taken control of them. If they wanted, **the whole area would have been plowed up and down** by now* [spravy.rtvs.sk, 15/03/2024]. Danko's statements suggest that Russia is only interested in areas they considers Russian-dominant, and the Ukrainian army is not an equal military opponent. This stance reflects an attempt to downplay the perceived threat from Russia, implying that the Slovaks have no reason to panic. The metaphor *plowed up and down* emphasises Russia's destructive power. The use of *plowing* evokes an image of land that is destroyed, churned up, and utterly devastated. This metaphor suggests that Russia could devastate Ukraine if it wished, creating the impression that Ukraine is defenseless.

Danko portrays Ukraine negatively, stating: *Ukraine is **one big hole** where money is wasted. Ukraine should be a **buffer zone*** [domov.sme.sk, 21/01/2024]. Danko manipulates public opinion, reinforcing skepticism toward supporting Ukraine and undermining its credibility on the international stage. The metaphor *buffer zone* suggests a neutral area; according to Danko, Ukraine should remain a neutral country, not aligning with either the East or the West. This rhetoric implies that Danko views Ukraine as a barrier between powers, suggesting it should be isolated from conflict and military alliances. Danko's rhetoric and use of metaphors bolster the image of Russia as a dominant player while depicting Ukraine as a weak and corrupt actor, creating a polarised view of power dynamics in the region.

Jaroslav Naď, leader of the *Demokrati* (Democrats) party and former minister of Defense (2020-2023), uses vivid metaphors to criticise his political opponents: *This proves that Fico doesn't care about the country's security—he's only interested in **bloody business**. Those missiles could have been saving lives in Ukraine for six months, but the SMER party members, with **blood on their hands**, want to **line their pockets**. And in the end, the missiles will end up in Ukraine anyway / I will not dance to the tune of Robert Fico and his entire pro-Russian propaganda. Let the parliament decide whether to accept or reject **Fico's game*** [ta3.com, 16/02/2023]. In relation to the MiG-29 fighter jets, Naď emphasises his commitment to supporting Ukraine and his resolve not to yield to Róbert Fico, highlighting his own steadfast character. He portrays Fico as an uncompromising politician who interferes with his decisions. Naď's rhetoric as a whole aims to create a contrast between his actions and those of his political rivals as he seeks to demonstrate his ethical and moral stance while simultaneously ridiculing and demonizing his opponents. Through this approach, he attempts to garner public support and strengthen his political position in the context of the Ukraine conflict.

In the utterance, *No one is trying to force us to send our soldiers to Ukraine. Even our soldiers laugh at the idea, wondering what nonsense this Slovak Ilya Muromets is spouting* [aktuality.sk, 26/02/2024], Nad' metaphorically compares Fico to *Ilya Muromets*, a Russian hero of epic tales who embodies courage and strength. Ilya Muromets is the archetype of a traditional hero who defends his kin and country. However, in reference to Fico, this metaphor takes on an ironic tone. Nad' implies that Fico presents himself as a brave leader fighting for Slovaks and standing up to stronger nations. Referencing the fairy tale genre, for whom the radical dichotomization of *evil* and *good* constitutes one of the most familiar and frequently ridiculed clichés (Duleba 2023: 93-95), Nad' criticises Fico, suggesting that his heroism is either false, romantically simplistic, unrealistic or at least exaggerated.

Nad's utterance, *The Hitler from Moscow is exterminating millions* [aktuality.sk, 15/05/2022], is charged with emotion, metaphorically portraying Vladimir Putin as a war criminal. This metaphor carries potent connotations, as Hitler is associated with genocide, war, and mass violence during World War II. This metaphor is a powerful tool for expressing negative sentiments toward Moscow and its policies, drawing on historical parallels to emphasise the gravity of the situation and to stir emotions among audience.

Rastislav Káčer is a Slovak diplomat and politician who served as the minister of Foreign Affairs and European Affairs from September 2022 to May 2023 in Eduard Heger's government. Káčer has been a proponent of supporting Ukraine, as evidenced by his statements: *It is a fundamental rule of Christianity to help one's neighbor in need, to stand up for those who are attacked, those who are beaten and There are two reasons to prevent this. The first is to help a neighbor in need. It is a moral, human principle* [spravy.rtvs.sk, 16/02/2023]. Káčer appeals to the Christian values of Slovaks, presenting Ukraine as a victim that needs protection and defense. He employs language that enhances feelings of compassion and empathy toward Ukraine, thereby appealing to the moral values of his audience, as Christian morality has deep roots in Slovak culture. He aims to legitimise political decisions and strengthen the sense of national identity and solidarity with Ukraine.

In his utterances, *If we overlook the principles with which Russia attacked Ukraine, we would be cutting off the branch we are sitting on and If we do not stand by Ukraine, we would be shooting ourselves in the head* [plus.noviny.sk, 16/02/2023], Káčer highlights the danger that Slovakia will face if Russian troops advance toward its borders. The stance on Ukraine is not just a diplomatic issue but also an existential one for Slovakia and its stability. These images evoke a sense of threat and fear among recipients,

making the metaphor manipulative in nature. Káčer simultaneously expresses his belief that supporting Ukraine is the only logical and safe option.

Former Prime Minister of Slovakia (2020-2021) Igor Matovič expresses positive views on Ukraine: *Ukrainians are fighting and losing their own blood so that we can live here safely for the next 10-20 years. If the Ukrainians lose, it's only a matter of time before Russia **knocks on our door*** [sita.sk, 17/03/2022]. Matovič emphasises the importance of supporting Ukraine in its fight against Russian aggression. The metaphor of *knocking on the door* symbolises the threat of a security breach, evokes a sense of danger, and mobilises the public.

Conclusion

Based on our analysis, we conclude that the metaphors employed by Slovak politicians have a manipulative function and serve as a tool for shaping public opinion and scoring political points with voters. The dichotomy of *us* versus *them* is omnipresent in all analysed utterances positioning Slovakia against Ukraine, Russia, Europe, and the United States.

Ľ. Blaha, R. Fico, and A. Danko construct an image of Russia as a dominant superpower, reinforcing the narrative of the importance of maintaining positive relations with a state that is often perceived as a threat to Slovakia and its interests. Their utterances are characterized by pro-Russian and anti-Western stances aimed at instilling a sense of threat, demonizing opponents, and mobilizing their supporters.

In contrast, J. Naď, R. Káčer and I. Matovič emphasise the moral obligation to help Ukraine and fight against Russian aggression. By appealing to values such as helping and protecting a neighbour in need, they seek to evoke a sense of solidarity and empathy towards Ukraine. They base their arguments on the fear of potential Russian occupation which is rooted in Slovakia's historical experience of having already endured Russian occupation. At the same time, they demonise political rivals with different opinions.

The analysed metaphorical images reflect how geopolitical interests and domestic political dynamics influence politicians' rhetoric and how it contributes to society's polarization. This rhetoric is evident not only in their attitudes toward the conflict in Ukraine but also in shaping the political culture and public perception of the conflict.

References

- ARISTOTLE (1932). *Aristotle in 23 Volumes*, translated by W.H. Fyfe. Harvard University Press.
- BERKOVETS, V. (2021). Slovtvirnyj potentsial fonetychnogo slova u sferi suchasnogo ukrainskogo neyminhu. In: BEDNARSKA, K. et al. (eds.). *Contributions to the 23rd Annual Scientific Conference of the Association of Slavists (Polyslav), 23: Die Welt der Slaven / Sammelbände. Band 68*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, pp. 39–47.
- CINGEROVÁ, N., DULEBOVÁ, I. (2023). Transformation of perception of key names and works of Russian classic literature in Slovak educational discourse (before and after 1989). *Roczniki Humanistyczne*, 71(7): 135–154. <https://doi.org/10.18290/rh23717.9>
- DE LANDTSHEER, C. (2009). Collecting Political Meaning from the Count of Metaphor. In: MUSOLFF, A., ZINKEN, J. (eds). *Metaphor and Discourse*. London: Palgrave Macmillan, pp. 59–78. https://doi.org/10.1057/9780230594647_5
- DULEBA, M., DULEBOVÁ, I. (2021). Reinterpretation of Precedent Names of German Literature in Russian Media Discourse. In: *Funkcional'naja grammatika: teorija i praktika*. Čeboksary: ČGPU I. J. Jakovleva, pp. 406–412.
- DULEBA, M. (2023). Optimistic Christian Verticals and Destructive Secular Horizontals in Joachim Ringelnatz's and Ödön von Horváth's Experimental Fairy Tales. *Respectus Philologicus*, 44(49): 93–105. <https://doi.org/10.15388/respectus.2023.44.49.111>
- GIBBS Jr., R.W. (2011). Evaluating Conceptual Metaphor Theory, Discourse Processes. *Discourse Processes*, 48(8): 529–526. <https://doi.org/10.1080/0163853X.2011.606103>
- KÖVECSES, Z. (2010). *Metaphor: A Practical Introduction*. New York: Oxford University Press.
- NUYTS, J. (2011). Pattern Versus Process Concepts of Grammar and Mind. A Cognitive- functional Perspective. In: BRDAR, M., GRIES, S. T., FUCHS, M. Ž. (eds.). *Cognitive Linguistics: Convergence and Expansion*. Amsterdam: John Benjamins B. V., pp. 47–66. <https://doi.org/10.1075/hcp.32.07nuy>
- POSOKHIN, I. (2023). Transformations in the perception of Russian literature after February 24, 2022. *World Literature Studies*, 15(1): 69–87. <https://doi.org/10.31577/WLS.2023.15.1.6>
- REISIGL, M. (2006). Rhetorical Tropes in Political Discourse. In: BROWN, K. (ed.). *Encyclopedia of Language and Linguistics*. Elsevier, pp. 597–604. <https://doi.org/10.1016/B0-08-044854-2/00725-2>

- VAN DIJK, T. A. (2002). The Interdisciplinary Study of News as Discourse. In: JANKOWSKI, N. W., JENSEN, K. B. (eds.). *A Handbook of Qualitative Methodologies for Mass Communication Research*. London: Routledge, pp. 108–120.
- WILSON, J. (2001). Political Discourse. In: D. SCHIFFRIN, D. TANNEN, H. E. HAMILTON (eds.). *The Handbook of Discourse Analysis*. Malden and Oxford: Blackwell, pp. 398–415.

Funding Acknowledgment

This paper has been prepared within the framework of the research grant project VEGA 1/0075/24 *Politický diskurz na Slovensku v kontexte vojny na Ukrajine*.

Contact:

Mgr. Linda Krajčovičová, PhD.

Katedra anglického jazyka	Department of English Language
Fakulta aplikovaných jazykov	Faculty of Applied Languages
Ekonomická univerzita v Bratislave	University of Economics Bratislava
Email Address: linda.krajcovicova@euba.sk	
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-1925-2673	

Politický jazyk vo volebnej kampani amerických prezidentských volieb 2024

Ján Kšiňan

Abstract

Political Language in the 2024 US Presidential Election Campaign. *The American presidential election is a phenomenon that is watched not only by the nation itself but also by the world. This happens for several reasons – the prime one is the vigilant awareness that the election results have a global impact. The USA is one of creators that form the direction of international politics, and the role of the president grants the winner of the election great powers in shaping and shuffling such a political situation. Last but not least, it is the high viewership due to the campaign itself, as it is all about marketing, lobbying and show – these are the concepts that entertain and sell. Winning is not just about expertise but first and foremost, it is about the gift of the gab and the ability to persuade. The aim of the study is to present and analyze the political rhetoric of both of the US presidential candidates (Ms. Kamala Harris and Mr. Donald Trump).*

Keywords: Harris, Trump, American elections, kampaň, political language, marketing.

Kľúčové slová: Harris, Trump, americké voľby prezidenta, kampaň, politický jazyk, marketing

Úvod

Americké prezidentské voľby sú fenomén, ktorý sleduje nielen národ samotný, ale rovnako celý svet. A to hneď z niekoľkých dôvodov – v popredí stojí bdelé uvedomenie, že výsledky volieb majú globálny dopad. USA je jedným z tvorcov smerovania medzinárodnej politiky (a to i napriek čiernym koňom ako sú Brazília, Rusko, India, Čína a Južná Afrika či všeobecne BRICS) a rola prezidenta priznáva víťazovi volieb veľké právomoci v tvorení a zamiešaní takejto politickej situácie.

A v neposlednej rade je sledovanosť spôsobená kampaňou samotnou, nakoľko ide o marketing, lobbying a šou – to všetko sú pojmy, ktoré bavia a predávajú. Víťazstvo nie je len o odbornosti, ale v prvom rade o dare reči

a schopnosti presvedčiť. O predstavenej téme by sa dalo tvrdiť, že je aktuálna stále a zároveň cyklicky – kým bude mocenský potenciál Spojených štátov dostatočný na to, aby boli jedným z tvorcov globálnych multilaterálnych vzťahov, budú v centre pozornosti. Cyklickosť je podčiarknutá pravidelným konaním volieb (ktorých dátum je nemenný), takže sa predpokladá, že miera záujmu o tému a voľby samotné porastie s ich blížiacim sa dátumom. Cieľom štúdie je predstaviť a analyzovať politickú rétoriku oboch amerických prezidentských kandidátov – Kamalu Harris(ovú) a Donalda Trumpa.

Kamala Devi Harris – kandidátka za demokratickú stranu

Volebný slogan a logo

Volebný slogan kampane je formulovaný ako „Podme to vyhrať!“ (Let's win this!), čo má motivovať voličov k aktivizácii a vyvolať zaniechanie a pocit angažovanosti. Navyše ide o nepriamy odkaz na slová súčasného prezidenta Joa Bidena, ktoré boli použité v príspevku na sociálnej sieti X, keď oznámil, že jeho podpora ako odstupujúceho kandidáta smeruje ku Kamale Harrisovej (Biden 2024). Logo je navrhnuté v klasickom dizajne – s menom prezidentského a viceprezidentského kandidáta, v demokratickej modrej. Druhé využívané oficiálne logo pridáva do ilustrácie *for president* s „for“ zvýrazneným červeným písmom, čo býva vnímané dvojako: ako inklúzia pre republikánskych kandidátov, ktorí by zvažovali voľbu demokratického kandidáta a zároveň ako odkaz na farby americkej vlajky. Zároveň ide o ťah, ktorý apeluje na konzervatívne ladených voličov. Podobná kolorizácia býva tradične uplatňovaná aj pri ostatných kandidátoch. Podľa Kate Conway (2024) bola celá kampaň prerobená na prezidentskú (z viceprezidentskej a šitej na Bidena) za 26 hodín, vrátane tlače nových sloganov a loga. Ďalšie neoficiálne logá pridávajú do ilustrácie drobné úpravy s červeným písmom – *for the people, for president*.

Kampaň na internete a sociálnych sieťach

Kampaň na internete sa realizuje na niekoľkých sociálnych sieťach súčasne a je patrične prispôbená publiku, ktoré tieto siete preferuje. Tím Harrisovej je aktívny na väčšine dostupných sietí.

TikTok je podľa demografickej návštevnosti mladá sieť a komunikácia cez ňu bola patrične upravená. Podľa analýzy je mobilizačný tím zodpoved-

ný za túto sieť tvorený zamestnancami generácie Z (vekové rozmedzie 12-27 rokov) a využívajú prostriedky populárne v tejto generácii – humor, virálne meme obrázky a videá, emotikony a provokačné posty voči Trumpovi: „...tím využil potenciál memečiek preraziť s mladšou, večne online demografickou skupinou“ (Habeshian 2024).

Využívanie populárnych nástrojov a schopnosti využiť žart vo svoj prospech – výroky a citáty Harrisovej kolovali internetom oveľa skôr, než sa jej tím rozhodol k nim prikloniť a využiť ich (napr. citácia o páde z kokosového stromu). Jej fanúšikovská základňa (fandom) začala samú seba nazývať *K-Hive* (v preklade K-úl'), čo priamo korešponduje s obdobným názvom fandomu Beyonce, ktorej pesnička bola využitá v kampani. Beyonce však nie je jedinou celebritou, ktorej fanúšikovia interagujú s Kamalou Harris, do predvolebnej kampane sa zapájajú aj Swifties (fanúšikovia Taylor Swift, ktorá taktiež vyjadrila svoju podporu demokratom), ktorí organizujú dobrovoľnícku kampaň – bulletiny, montáže, videá, meme, informačné kampane. Angažovanosť fanúšikovských skupín sa môže zdať v politickom spektre ako komická alebo absurdná, je potrebné si však uvedomiť, že ide o hlasy, ktoré sa počítajú v miliónoch (Spring 2024).

Niektoré humorné posty sú zdieľané taktiež na sieti X, kde oficiálny názov znie *Kamala HQ* (ako skratka pre *Kamala headquarters* – riaditeľstvo, čo je snahou o inklúziu a pobavenie mladého obyvateľstva), ako napríklad zostrih vyjadrení kandidáta Trumpa, ktoré sú ozvučené slepačím kotkodákaním. Popis znie „Bojiš sa @realdonaldtrump? 🐔“ (Kamala HQ 2024a) a priamo odkazuje na užívateľský účet druhého kandidáta. Podobne výsmešný post sa objavil aj 03.08.2024, týka sa budúcej prezidentskej debaty, kde bol Trump prirovnaný k vystrašenému psíkovi shiba inu (Kamala HQ 2024b). Okrem provokačných a humorných príspevkov je však priestor na sieti X venovaný výberom z mediálnych vystúpení, citáciám a programovým zdieľaniam, ako napr. post „šťastný IVF deň všetkým okrem JD Vance“, ktorý hovorí o Trumpovej legislatíve proti liečbe neplodnosti a umelého oplodnenia (Kamala HQ 2024c), či záznam z interview s prezidentom Bidenom v NBC News, o 28 nepravdách Donalda Trumpa a ich nedostatočnom mediálnom pokrytí (Kamala HQ 2024d), alebo reakcia na Trumpove prehlásenia o jeho zásluhách na zlacnení inzulínu (Kamala HQ 2024e). Na druhú stranu spomínaný X účet čelí kritike za cielené upravovanie videí, aby vykresľovali Trumpa v čo najnegatívnejšom svetle a za šírenie dezinformácií (Dale, 2024).

O niečo menej aktívna kampaň sa uskutočňuje na YouTube a Instagrame. Účet na YouTube obsahuje 477 videí a má 4888 tisíc odoberateľov (ku 15.09.2024), a až na niekoľko výnimiek, ako napr. nominačný prejav, preferuje Kamala Harris kratšie videá, ktoré sú lepšie uplatniteľné na iných sie-

ťach, ako sú spomínané X a TikTok. Daný fenomén sa však môže počas kampane zmeniť, nakoľko YouTube nedávno pridalo funkciu krátkych videí, ktoré naplňajú podobnú rolu ako TikTok. Instagramový účet má 18,4 mil. tzv. „followerov“, teda sledovateľov (k 15. 09. 2024), tu však kampaň nie je taká dynamická ako prostredníctvom iných médií. Podobne stagnujúci je aj Facebookový profil. Táto sociálna sieť postupne stráca na popularite a to sa odráža aj na záujme politikov o ňu. A hoci je Kamala Harris na nej stále aktívna, stránka už nie je tak často navštevovaná.

Donald John Trump – kandidát za republikánsku stranu

Volebný slogan a logo

Volebný slogan pozostáva z pôvodného „urobiť Ameriku opäť skvelou“ a opiera sa o stratu ekonomickej dominancie, celkový ekonomický úpadok a zhoršenie bezpečnostnej situácie, čo prisudzuje opatreniam vykonaným prezidentom Bidenom a migrácii. Avšak v júni 2024 došlo k re-brandingu loga a sloganu a aktuálne logo je konštruované ako čiernobiela kritika zatknutia Donalda Trumpa s heslom „nikdy sa nevzdávať“, kde „nevzdávať sa“ je z anglického slova *surrender*. Tento výraz sa vzťahuje na boj voči vyššej moci alebo inštitúcii, nie na vnútorný boj (ako by bolo preložené pri *never give up*). Trump týmto heslom stavia na svojom zatknutí, ktoré nazýva honbou na čarodejnice.

Oficiálne informačné kanály momentálne využívajú prvé pôvodné logo a druhé logo je ponechané ako neoficiálny marketingový ťah spojený s predajom predvolebného propagačného materiálu (tričká, hrnčeky, plagáty vyobrazujúce slogan a fotku urobenú počas zatknutia).

Kampaň na internete a sociálnych sieťach

Donald Trump bol v predchádzajúcich volebných obdobiach známou tvárou na sociálnych sieťach, predovšetkým na Twiteri. Jeho využívanie však zostalo poznačené zákazom a dočasným zrušením účtu (kvôli vyzývanie k násilným činom po útoku na budovu Kapitolu), zákaz zrušil až Elon Musk v roku 2022, keď sociálnu sieť odkúpil a premenoval na X. Odozvou bolo založenie siete Truth Social, po založení vlastnej platformy poklesla propagačná aktivita Donalda Trumpa na Facebooku a sieti X, až došlo k jej temer úplnej stagnácii. V nami skúmanom volebnom období je kandidát Trump najaktívnejší na TikToku, ktorého cieľovou skupinou je mladé obyvateľ-

stvo. TikTok je dynamická sieť, ktorá sa špecializuje na zverejňovanie krátkych videí, ktorých sledovanie nevyžaduje veľkú mieru pozornosti (v komparácii s debatami alebo príhovormi). Úspech TikTokovej kampane podľa Caroline Sunshine (Miller 2024) spočíva v tom, že populácia sa nielen stotožňuje s vyjadreniami Donalda Trumpa, ale taktiež s jeho autenticnosťou, ktorá vyplýva z nedokonalostí, akými je napríklad nižšia miera politickej korektnosti.

Spravodajský portál NBC News hovorí o účelovej interpretácii, kde sú verejné vyjadrenia upravované podľa druhu sociálnych sietí, čiže podľa cieľových skupín, ktoré preferujú ich používanie (Kamisar, Traylor 2024), tento krok nepovažujeme za prekvapivý, je súčasťou politického marketingu. Je možné ho kritizovať kvôli umelosti obsahu a manipulácii s autenticnosťou, ale ide o ťah, ktorý do určitej miery využívajú všetci politickí reprezentanti.

Truth Social je považovaná za najextrémnejšiu platformu, čo sa týka sprostredkovania obsahu a absencie cenzúry (spomínanými témami bývajú rasistické a mizogynne nářky, využívanie vojenských tribunálov, vysoká miera vulgarizmov). Platforma sa stavia do opozície voči ostatným mainstreamovým sociálnym sieťam a väčšina členskej základe je tvorená konzervatívcami (Associated Press 2024). Podľa štatistiky NBC zverejnil Donald Trump na platforme 1009 postov v máji, 815 v júni, 702 v júli a 1063 v auguste. Taktiež je pomerne vokálny ohľadom pocitu krivdy zo strany vyšetrovateľskej komisie (útok na Kapitol) a svojej túžby týchto predstaviteľov zatknúť – príkladom je napríklad upravený obrázok Joe Bidena, Kamaly Harris a Hillary Clinton(ovej) vo väzenských kombinézach (Price 2024). Aktivita na tejto sieti v septembri rapídne stúpla. V aktuálnom príspevku z 15 septembra 2024 vyjadruje Trump svoje obavy zo schopnosti Amerického poštového systému zvládnuť hlasovanie poštou: „Poštová služba Spojených štátov amerických priznala, že ide o zle fungujúci neporiadok, pri ktorom dochádza k strate pošty a oneskoreniam na takej úrovni, ako nikdy predtým. Ak je to FAKT, ako možno očakávať, že povolíme alebo budeme dôverovať poštovej službe USA, aby zorganizovala prezidentské voľby v roku 2024? Nie je možné, aby tak urobili“ (Trump 2024a), podobné vyhlásenia poskytujú živnú pôdu na spochybňovanie výsledku novembrových volieb, v prípade, že nebude podľa očakávaní kandidáta. Postavu samotnej Kamaly Harris označuje za komunistickú a v mnohých príspevkoch ju nazýva súdružkou Kamalou (comrade Kamala) a jej navrhované reformy nazýva rovnako komunistickými (Trump 2024b), zároveň všetkých bohatých zamestnávateľov, ktorí ju podporujú hlúpymi a ekonomicky neuvedomelými (Trump 2024c).

Masmediálne inštitúcie a laická verejnosť samotná pomáhajú propagande na Truth Social svojim záujmom a zvedavosťou. Sieť je v porovnaní s Facebookom alebo Twitterom (X) malou a dalo by sa povedať zanedbateľnou, avšak jej sledovanie médiami a debatovanie o postoch bývalého prezidenta je to, čo tvorí nepriamy marketing a reklamu.

Ďalšou využívanou platformou je YouTube, ktorý umožňuje strategické využívanie reklám, ktoré predstavujú nielen nepriamy zisk, ale taktiež geniálny marketingový ťah, ktorý spúšťa špirálu sledovania nadväzujúceho obsahu. K 01.09.2024 má Trump na platforme 3,18 mil. aktívnych odoberateľov a 4,1 tisíc videí. Jeho propagačné fotografie voči Kamale Harris sú formulované ako propaganda šokom a strachom, napr. obrázky s titulkami „nikto nie je v bezpečí s Kamalinou otvorenou hranicou“ vyobrazuje ženu v slabo osvetlenej ulici, za ktorou sa zakráda muž s nožom a „spoznajte svojich nových susedov, ak vyhrá Kamala“ zobrazuje teroristickú skupinu páliacu americkú vlajku. V zázname rozhovoru s Elonom Muskem (pôvodne z X) sa okrem podrobného rozoberania atentátu na Trumpa venuje aj migračnej politike a ilegálnemu prisťahovalectvu, kde bolo načrtnuté, že Harrisová kopíruje jeho navrhované opatrenia a vydáva ich za svoje, ako napr. kontrolovaná migrácia – prisťahovalec môže vstúpiť do krajiny len s riadnym povolením a potrebnými prevereniami. Taktiež sa diskutovalo o environmentálnej agende a udržateľnosti, kde bolo uznané, že ide o tému, o ktorej je potrebné diskutovať, avšak z pohľadu pre a proti – zakázanie spaľovacích motorov je nereálne, pokiaľ neexistuje stopercentne dostupná alternatíva (Trump 2024e).

Diskusia a záver

Poznáme jasný program a stratégiu volebnej kampane D. Trumpa. Na základe predchádzajúcich bodov si môžeme vytvoriť približný obraz o tom, čo chce D. Trump v prezidentskom úrade dosiahnuť. V otázke skutočného jazyka a politiky D. Trumpa možno s istotou povedať, že D. Trump je stúpencom pravicového nacionalizmu, v niektorých prípadoch je dokonca možné hovoriť o pravicovom radikalizme. Od roku 2016 svoju rétoriku ešte pritvrdil. V jeho prejavoch sa neustále spomína pojem deportácia, ktorú používal aj ako nástroj kampane v roku 2016. V tomto období hovoril o tom, že vyhostí 3 milióny migrantov, ktorí nebudú mať povolenie na pobyt v USA. Voči migrantom vystupuje ostro aj v súčasnosti. Vidieť to môžeme aj na jeho volebnom programe, v ktorom sa venuje migrantom hneď v prvých dvoch bodoch svojho programu, pričom hovorí aj o tom, že USA vykoná najväčšiu deportačnú akciu v histórii krajiny.

O Donaldovi Trumpovi môžeme povedať, že za tie roky vo verejnom živote si vytvoril imidž ultranacionalistu, ktorému pravicový extrémizmus nie je cudzí. Aj v bodoch jeho volebnej kampane niekoľko krát hovorí o USA ako o superveľmoci. Hovorí o tom, že USA by mali mať najsilnejšiu armádu, vyprodukovať najviac energie na svete a pod. V lete 2024 sa objavili aj správy, že D. Trump chce z USA vytvoriť bitcoinovú superveľmoc. Čo sa týka zahraničnej politiky, od roku 2016 prakticky razí politiku „Amerika Američanom“ (Holmes 2024).

Špecifickým je určite jazyk, ktorým sa D. Trump prezentuje v médiách. Nevyberavo a určite nekorektne sa vyjadruje na adresu migrantov, o ktorých na konci roku 2023 vyhlásil, že migranti otravujú krv USA a takisto otravujú aj psychiatrické ústavy a väznice USA. V septembri 2024 hovoril o migrácií ako o invázii zločincov (Ginger 2024).

Okrem migrantov nevyberavo hovorí napríklad aj o Židoch. V septembri 2024 vyhlásil, že ak nevyhrá prezidentské voľby, budú za to zodpovední práve Židia. Spomenuli sme, že D. Trump praktikuje politiku „Amerika Američanom“. Na začiatku roka 2024 vyhlásil, že USA nebude ochraňovať členov NATO, ktorí si riadne neplnia svoje záväzky. Pre Európu sú znepokojujúce aj jeho vyjadrenia o tom, ako rýchlo dokáže ukončiť vojnu na Ukrajine, pričom znepokojujúce sú práve jeho vyjadrenia o tom, že vzťahy s ruským prezidentom Vladimirom Putinom, sú v jeho prípade stále priateľské a pevné. Spomenuté výroky sú len výberom tých najdôležitejších výrokov z aktuálnej kampane. Ostrými výroky sa prezentoval už v minulosti (Slatery, Reid 2024).

Ak by sme sa zamerali na jazyk a politiku Kamaly Harris(ovej), musíme povedať, že ide o liberálnejšie zmýšľajúcu kandidátku oproti Donaldovi Trumpovi. Naplno si uvedomuje problémy americkej spoločnosti, avšak riešenie týchto problémov predkladá v umiernenej forme. V otázkach zahraničnej politiky má celkom odlišné názory ako republikáni. Neustále však upozorňuje na to, že americký ľud je pre ňu nad všetko ostatné. Kamala Harris nepoužíva vulgárne vyjadrenia voči svojim oponentom, ani voči migrantom alebo iným etnickým menšinám v krajine. Pre Kamalu Harris je veľmi dôležitá aj otázka klimatickej krízy. Kriticky vystupuje voči záujmom ropného a plynárenského priemyslu.

Kamala Harris je aj dlhoročná ochrankyňa menšín. Môžeme o nej povedať, že je zástankyňou progresívnych hodnôt. Dlhodobo bojuje za práva LGBTI komunity, ktorá ju vo veľkej miere podporuje v nasledujúcich prezidentských voľbách. Nedávno sa vyjadrila, že je za to, aby bola legalizovaná marihuana. Jednoducho môžeme pri tejto kandidátke vidieť, že razí tzv. liberálnu politiku (Gomez 2024).

S určitosťou môžeme potvrdiť, že Donald Trump a Kamala Harris zastávajú úplne odlišné postoje k ďalšiemu smerovaniu USA. To, čo je takisto veľmi odlišné, je predvolebný boj, aký vedú obaja kandidáti v prezidentskej kampani. Kým Kamala Harris voči svojmu protikandidátovi vystupuje pomerne umiernené, Donald Trump používa najhrubší jazyk.

Porovnajme si napríklad jedny z prvých vyjadrení po ohlásení kandidatúry Kamala Harris. Kým Kamala Harris označila súboj o Biely dom za voľbu medzi chaosom a slobodou, Donald Trump sa na konci júla vyjadril o Kamale Harris, že je „radikálny ľavicový blázon“ a taktiež je aj „ultraliberálnou hybnou silou každej Bidenovej katastrofy“ (Debusmann 2024).

Na svoju protikandidátku zaútočil Donald Trump niekoľkokrát aj na prelome júla a augusta. Na mítingu v Pensylvánii ju nazval „komunistkou“ a „bláznom“. Takisto zaútočil aj na súčasného prezidenta, pričom sa vyjadril, že „USA momentálne vedú hlúpi ľudia“. Ďalej sa Donald Trump neštil vyjadriť ani k pôvodu Kamaly Harris. Hovoril o nej, že využíva svoju rasovú identitu na politické účely. Dokonca hovoril o tom, že nevedel, že je černoška, pretože si myslel, že je indického pôvodu. Podľa neho využíva to, že je černoška aby si nahnala politické body (Looker 2024).

Podľa najnovších správ mal Donald Trump poslať Kamalu Harris na kognitívny test. Ďalej sa o svojej súperke vyjadroval, že podľa mnohých s ňou nie je nič v poriadku, že je pomalá a letargická. Nebál sa ju označiť za klamárku. Takýmito slovnými útokmi sa dokáže Donald Trump vyjadrovať o svojej protikandidátke v prezidentských voľbách. Forrest (2024) si kladie otázku, či aj Kamala Harris má podobné vyjadrovanie.

Faktom je, že v doterajšej kampani sme od Kamaly Harris takéto alebo obdobné vyjadrenia nevideli. K niektorým Trumpovým útokom sa však vyjadрила, napríklad k tým o jej rasovom pôvode. Tieto výroky označila za prejav neúcty a podľa nej majú svedčiť o tom, ako vyzerali Spojené štáty pod jeho vedením. Zároveň dodala, že USA si v budúcnosti zaslúži niečo lepšie (Trump o Harrisovej 2024).

Rozdielnosť v jazyku a politike medzi Donaldom Trumpom a Kamalou Harris je teda naozaj viditeľná. Ak by sme chceli charakterizovať jazyk a politiku Donalda Trumpa povedali by sme, že ide o jazyk pravicového radikálneho extrémistu. Nebojí sa vyjadrovať násilne voči určitým menšinám a k riešeniu problémov sa nebojí použiť radikálne metódy, ktoré skôr patria do minulého storočia. Naopak o Kamale Harris môžeme hovoriť ako o progresívnej liberálke, čo však nemusí byť sympatické všetkým vrstvám obyvateľstva.

Spôsob vyjadrovania sa svedčí o (ne)vyzretosti kandidátov na poli politiky, respektíve v mediálnom priestore. Je nevyhnutné, aby vrcholoví predstavitelia krajiny (či už súčasní, bývalí alebo budúci) volili vhodný jazyk

a spôsob verbálnej komunikácie, pretože toto odráža ich spôsob vedenia, ovplyvňujú verejnú mienku, ovplyvňujú národné a medzinárodné vzťahy. Jasný, premyslený jazyk môže vzbudzovať dôveru, spájať populácie a vyjadrovať hodnoty a ciele krajiny. Naopak, nevhodný alebo nejasný jazyk môže viesť k nedorozumeniam alebo oslabiť ich dôveryhodnosť a autoritu.

Literatúra

- ASSOCIATED PRESS. (2024). What we know about Truth Social, Donald Trump's social media platform. *AP News*, 27.03.2024, <<https://apnews.com/article/truth-social-donald-trump-djt-ipo-digital-world-7437d5dcc491a1459a078195ae547987>> [11. 11. 2024].
- BIDEN, J. (2024). Bez názvu (status na sieti X). X, 21.07.2024, <<https://x.com/JoeBiden/status/1815087772216303933>> [11. 11. 2024].
- CONWAY, K. (2024). How the Biden Campaign Transformed into the Harris Campaign. *New York Times*, 23. 7. 2024, <<https://www.nytimes.com/2024/07/23/us/politics/biden-harris-campaign-transformation.html>> [11. 11. 2024].
- DALE, D. (2024). Fact check: Harris campaign social media account has repeatedly deceived with misleading edits and captions. *CNN*, 14. 9. 2024, <<https://edition.cnn.com/2024/09/14/politics/fact-check-harris-campaign-social-media/index.html>> [11. 11. 2024].
- DEBUSMANN, B. (2024). Biden says he quit US presidential race to 'save democracy', *BBC*, 25. 7. 2024, <<https://www.bbc.com/news/articles/c047281jj8do>> [11. 11. 2024].
- FORREST, J. (2024). „Trump repeats insults about Harris' mental state as some GOP allies urge him to stick to issues“, 29. 10. 2024., <<https://edition.cnn.com/2024/09/29/politics/trump-insults-harris-republican-reaction/index.html>> [11. 11. 2024].
- GINGER, G. (2024). Trump says immigrants are 'poisoning the blood of our country.' Biden campaign likens comments to Hitler. *NBC News*, 17. 12. 2024, <<https://www.nbcnews.com/politics/2024-election/trump-says-immigrants-are-poisoning-blood-country-biden-campaign-liken-rcna130141>> [11. 11. 2024].
- GOMEZ, G. (2024). Harris wants to stand out as the pro-cannabis candidate. The industry isn't convinced yet. *CNBC*, 1. 10. 2024, <<https://www.cnn.com/2024/10/01/harris-the-pro-cannabis-candidate-the-industry-isnt-convinced.html>> [11. 11. 2024].

- HABESHIAN, S. (2024). What's behind Harris' social media dominance. *Axios*, 27. 8. 2024, <<https://www.axios.com/2024/08/27/kamala-harris-social-media-dominance>> [11. 11. 2024].
- HOLMES, F. (2024). President Trump Wants America to Become the World's "Bitcoin Superpower" U.S. Global Investors, 29. 7. 2024, <<https://www.usfunds.com/resource/president-trump-wants-america-to-become-the-worlds-bitcoin-superpower/>> [11. 11. 2024].
- KAMALA HQ. (2024a). Bez názvu (status na sieti X). X , 26. 8. 2024, <<https://x.com/KamalaHQ/status/1828121285265641517>> [11. 11. 2024].
- KAMALA HQ. (2024b). Bez názvu (status na sieti X). X , 26. 8. 2024, <<https://x.com/KamalaHQ/status/1819750067462402408>> [11. 11. 2024].
- KAMALA HQ. (2024c). Bez názvu (status na sieti X). X , 25. 7. 2024, <<https://x.com/KamalaHQ/status/1816568062201454621>> [11. 11. 2024].
- KAMALA HQ. (2024d). Bez názvu (status na sieti X). X , 16. 7. 2024, <<https://x.com/KamalaHQ/status/1813022528350118238>> [11. 11. 2024].
- KAMALA HQ. (2024e). Bez názvu (status na sieti X). X , 14. 8. 2024, <<https://x.com/KamalaHQ/status/1823833798607614229>> [11. 11. 2024].
- KAMISAR, B., TRAYLOR, J. (2024). Trump turns to Truth Social to share sexual jokes and calls for 'military tribunals'. *NBC News*, 30. 8. 2024, <<https://www.nbcnews.com/tech/internet/trump-shares-sexual-jokes-conspiracy-theories-truth-social-rcna168872>> [11. 11. 2024].
- LOOKER, R. (2024). 'Is she black or Indian?': Trump questions Harris' racial identity. *BBC*, 31. 7. 2024, <<https://www.bbc.com/news/articles-c06k07dn1zjo>> [11. 11. 2024].
- MILLER, S. (2024). How the Trump team is utilizing social media in Election (2024). *WDBJ*, 2. 8. 2024, <<https://www.wdbj7.com/2024/08/02/how-trump-team-is-utilizing-social-media-election-2024/>> [11. 11. 2024].
- PRICE, M. (2024). Trump shares social media posts with QAnon phrases and calls for jailing lawmakers, special counsel. *ABC News*, 28. 8. 2024, <<https://abcnews.go.com/US/wireStory/trump-shares-social-media-posts-qanon-phrases-calls-113221197>> [11. 11. 2024].
- SLATTERY, G., REID, T. (2024). Donald Trump says Jews will be partly to blame if he loses election. *Reuters*, 20. 9. 2024, <<https://www.reuters.com/world/us/donald-trump-says-jews-will-be-partly-blame-if-he-loses-election-2024-09-20/>> [11. 11. 2024].

- SPRING, M. (2024). How Harris campaign is engaging with Swifties. BBC, 13. 9. 2024, <<https://www.bbc.com/news/articles/c3d9dd8v75no>> [11. 11. 2024].
- TRUMP D. (2024a). Bez názvu (status na sieti Truth Social). Truth Social, 15. 9. 2024, <<https://truthsocial.com/@realDonaldTrump/posts/-113141335012375231>> [11. 11. 2024].
- TRUMP D. (2024b). Bez názvu (status na sieti Truth Social). Truth Social, 15. 9. 2024, <<https://truthsocial.com/@realDonaldTrump/posts/-113142055285140086>> [11. 11. 2024].
- TRUMP D. (2024c). Bez názvu (status na sieti Truth Social). Truth Social, 5. 9. 2024, <<https://truthsocial.com/@realDonaldTrump/posts/-113085823661811338>> [11. 11. 2024].
- TRUMP, D. (o Harrisovej) (2024d). Nevedel som, že je černoška, stala sa ňou pred niekoľkými rokmi. *Správy RTVS*, 1. 8. 2024, <<https://spravy.rtv.sk/2024/08/trump-obvinil-harrisovu-zo-zneuzivania-jej-rasovej-identity-na-politicke-ucely-harrisova-hovori-o-neucte>> [11. 11. 2024].
- TRUMP, D. (2024e). President Trump's Interview with Elon Musk on X. YouTube, 13. 8. 2024, <<https://www.youtube.com/watch?v=QzWjFzRMQNA>> [11. 11. 2024].

Kontakt:

Ing. Mgr. Ján Kšiňan, PhD.

Katedra politológie
Trenčianska univerzita Alexandra
Dubčeka v Trenčíne

Department of Political Science
Alexander Dubček University of
Trenčín

Email Address: ksinanj@gmail.com

K metodike výskumu eufemizmov v kontexte vojny v Ukrajine

Janka Lenčėšová

Abstract

On the Research Methodology of Euphemisms in the Context of the War in Ukraine. *The article's primary focus is the creation of a methodological framework for the analysis of euphemisms used in the context of the war in Ukraine. It discusses applying qualitative and quantitative methods for systematically examining language in media and political discourse. The methodology is based on identifying euphemisms in different types of texts, such as news articles, speeches of officials, politicians, etc.*

Keywords: methodology, inductive method, deductive method, political discourse.

Kľúčové slová: metodológia, indukčívna metóda, deduktívna metóda, politický diskurz.

Úvod

Z pohľadu lexikológie predstavujú eufemizmy výrazy označujúce nepríjemný, resp. nežiaduci fakt, denotát zjemňujúcim spôsobom, a to namiesto označenia priameho, hrubého (Čermák 2013: 270). Ako konštatuje A. Reformatskij: eufemizmy sa používajú namiesto zakázaných (tabuizovaných) slov (Reformatskij 1996: 56). Nahrádzujúce jednotky pritom môžu predstavovať alegorické pomenovania či jednotky s väčšou extenziou (Žerebilová 2010: 462).

V priebehu výskumu sa nám zatiaľ najviac osvedčilo nazerať na eufemizmy cez prizmu pragmatiky, a to z toho dôvodu, že nás vo výskume zaujímajú eufemizmy, ktoré majú špecifické pragmatické pozadie a v odbornej literatúre sa nazývajú *oficiálne eufemizmy*. Oficiálne eufemizmy predstavujú jednotky, ktorých použitie je „motivované politickými a vojenskými záujmami“ (Abrantes 2005: 96), súvisia s udrzaním moci, a nie s udrzaním spoločenského status quo (hranice slušnosti, korektnosti) a psychologického komfortu. Medzi najdôležitejšie motívy a funkcie oficiálnych eufemizmov by sme mohli zaradiť: a) snahu utajiť sociálne problémy, marginalizovať ich a docieľiť tak oslabenie spoločenského napätia; b) snahu kamuflovať

ilegálne, amorálne činy a vyhnúť sa tak odsúdeniu zo strany spoločnosti; c) vyhnúť sa strate autority a dôvery, čo sa väčšinou deje vtedy, keď sú producenti diskurzu konfrontovaní s nutnosťou zverejniť fakty, ktoré sú ponižujúce pre prestíž krajiny (Šejgalová 2000: 243-246, citované podľa: Cingerová 2018: 42).¹

Je zrejmé, že komunikácia v poli politiky sa prioritne neorientuje na dodržiavanie konverzačných maxím, do popredia vystupujú iné jej ciele. V kontexte takých jej typických funkcií akými je persúázia či regulácia, ale aj vytvárania imidžu, pozitívneho obrazu kolektívneho subjektu „my“ (Cingerová, Dulebová, Štefančík 2021: 39-40), používanie eufemizmov vo verejnom diskurze v kontexte vojny bude viesť práve naopak k porušovaniu konverzačných maxím Gricea (maximy kvality, m. kvantity, m. relevancie a m. spôsobu) (Grice 1991: 26-27).

Metodika a metódy výskumu eufemizmov v kontexte výskumných otázok

Predmetom nášho prebiehajúceho výskumu sú eufemizmy a dysfemizmy používané vo verejnom diskurze v období vojny na Ukrajine. Verejný diskurz chápeme pritom ako virtuálny korpus textov, ktoré sú sprostredkované širokej verejnosti pomocou masmédií (Busse, Teubert 2013: 16, Keller 2007: 75). Pri analýze eufemizmov a dysfemizmov sa zameriame na ich identifikáciu, explikáciu ich pragmatickej funkcie, ich sémantizáciu, kategorizáciu a spracovanie vo výkladovom slovníku.

Pri výskume eufemizmov v texte postupujeme deduktívne a induktívne. František Čermák vysvetľuje indukciu ako formuláciu hypotéz, teda všeobecných záverov z jednotlivých prípadov a dedukciu ako odvodenie overiteľných predpovedí z hypotéz (Čermák 1993: 11). Deduktívny postup spočíva v tom, že na základe určitých pravidiel a zovšeobecnení sme si vytvorili predstavu o danej problematike a následne sa snažíme tieto pravidlá aplikovať a vychádzať z nich pri určovaní korpusu excerptovaných textov, resp. pri detegovaní eufemizmov sa opierame o existujúce výskumy eufemizujúcej reči a na ich základe identifikované eufemizmy používané v určitých situáciách. Pri výskume však postupujeme aj induktívne. V tomto prípade začíname naše skúmanie od konkrétnych dát, prípadov použitia eufemizujúcich jazykových prostriedkov v konkrétnych textoch a prostredníctvom nich odhaľujeme ďalšie zákonitosti, či lepšie povedané – pravidelnosti, relevant-

¹ Pri vymedzení eufemizmov sa opieram o moje doterajšie publikácie/vystúpenia na konferencii. Porov. Lenčėšová 2024.

né pre náš výskum. Čiže najprv analyzujeme text bez vopred definovaných hypotéz, snažíme sa identifikovať všetky jazykové prostriedky, ktoré by mali zjemňujúci charakter a cieľom je nájsť opakujúce sa slová, ktoré sa prejavujú v danom kontexte ako eufemizmy, a na základe týchto zistení potom sformulovať zovšeobecňujúce závery. Obe metódy sú veľmi prínosné, keďže deduktívny prístup nám umožňuje overovať už známe eufemizmy a induktívny prístup nám zase pomáha objaviť nové a zatiaľ nezaraďované eufemizmy a rozširovať poznanie týkajúce sa ich funkcie.

Zostavovanie excerptovaného korpusu: východiská a hypotézy

Pri hľadaní eufemizmov v textoch máme určité hypotézy, z ktorých vychádzame. Napríklad predpokladáme, že eufemizmy sú frekventovane realizované pri tematizácii strát a neúspechov vo vojne na Ukrajine, ekonomického úpadku, sankcií, riešení, týkajúcich sa hospodárskej sféry, kdežto dysfemizmy budeme môcť nájsť najmä vo fragmentoch, kde sa bude rozoberať téma „nepriateľa“ z pohľadu Ruska, konštruovať jeho obraz, pričom „nepriateľ“ môže byť jednak vnútorný (liberáli, opozícia), jednak vonkajší (Západ, NATO, ukrajinskí predstavitelia). Vychádzajúc z týchto hypotéz môžeme teda zostaviť tematické korpusy. Okrem sondážneho čítania, ktoré nám dovoľuje urobiť si predstavu o korpuse, o frekvencii a kontexte výskytu eufemizmov, pracujeme pri excerptcii aj s konceptom tzv. diskurznej udalosti (nem. *diskursives Ereigniss*). Ten patrí ku kľúčovým pojmom v diskurznoanalytickom prístupe S. Jägera a M. Jägerovej. Tí vychádzajú z toho, že „všetky udalosti majú diskurzne korene, ktoré možno vztiahnuť k určitým diskurzným konšteláciám [...]“ (Jäger, Jäger 2007: 27). Vyčleňujú však špecifický typ udalostí, ktoré označujú ako tzv. diskurzne udalosti. Tieto chápú ako tie udalosti, „ktoré sú osobitne zdôrazňované (najmä v médiách a politicky), a ako také zásadne ovplyvňujú smerovanie a kvalitu toho diskurzného povrazca [t. j. pomyselné skupiny diskurznych fragmentov spojených jednou témou, pozn. autorka], ku ktorému patria. Ako poznamenáva S. Jäger a M. Jägerová, identifikácia diskurznych udalostí môže byť pre analýzu diskurznych reťazcov veľmi dôležitá (Tamže), pre nás však môže predstavovať aj spôsob, ako racionalizovať prácu s obsiahlym jazykovým materiálom. Diskurzna udalosť pre nás predstavuje udalosť, ktorá je vo vzťahu k vyššie spomínaným témam osobitne zdôrazňovaná. Práve z hľadiska tohto zdôrazňovania, je pre nás dôležité pracovať s globálnymi zdrojmi patriacimi do rôznych pomyselných skupín súčasného mediálneho priestoru Ruska, resp. ruského mediálneho priestoru. Pri jeho uchopení sa

opierame o pribúdajúce rozbery mediálnych analytikov datované obdobím po začiatku vojny v Ukrajine.

Tak K. Luchenko vychádza z toho, že ruský mediálny priestor dnes pozostáva z dvoch veľkých a vzájomne sa ovplyvňujúcich domén – cenzurovanej a necenzurovanej (Luchenko, 2024). Cenzurovanú oblasť možno podľa nej rozdeliť na niekoľko sektorov: 1) oficiálna sféra (štátne a korporátne médiá, ktoré šíria a podporujú oficiálne stanoviská); 2) korporátne médiá, ktoré fungujú v podmienkach cenzúry, ale snažia sa zachovať si novinársku relevantnosť (Kommersant, Forbes atď.); 3) nezávislé špecializované publikácie, ktoré dodržiavajú pravidlá cenzúry, ale zároveň sa snažia pridržať sa novinárskych štandardov a odolávať propagande (napr. Novaja Gazeta, Ľudi Bajkala) (porov. Tamže). V necenzurovanom segmente koexistujú: 1) tradičné mediálne organizácie, ktoré sa presídlili alebo ich vznik iniciovali novinári v exile (napr. Meduza, Dožd', Cholod atď.); 2) médiá vytvorené politickými a spoločenskými organizáciami a iniciatívami (FBK media, OVD info, Teplica sociálnych technologij atď.); 3) projekty vedené jednotlivými autormi alebo blogermi (napr. Jurij Dud', Maksim Kac, Aleksandr Pľušev, Irina Šichmanová, atď.), ktoré majú veľké publikum (Luchenko 2024).

Konfrontácia prezentácie udalostí ako „neúspechu“, „porážky“, „hrozby“ atď. v pomyselnom necenzurovanom segmente s ich prezentáciou v pomyselnom cenzurovanom segmente, nám umožňuje identifikovať a) rôzne spôsoby ich modelovania a b) fragmenty vhodné na excerpovanie.

Záver

Daný metodologický prístup zahŕňa teda niekoľko kľúčových krokov: identifikácia tematických dominánt diskurznych fragmentov primárne podliehajúcich excerpovaniu, ekonomizácia korpusu cez koncept diskurznej udalosti, konfrontácia pomenovávaní v rôznych diskurznych fragmentoch, excerpovanie eufemizmov, kategorizácia eufemizmov, napr. na základe funkcií. . Dôležitým aspektom nášho výskumu je aj diskurzna analýza, ktorá sa zameriava nielen na analýzu slov a fráz, ale aj na skúmanie širšieho kontextu, v ktorom je jazyk používaný, a na to, ako, pri jeho najpravdepodobnejšej recepcii, môže ovplyvňovať myslenie a správanie ľudí. Tak v kontexte vojny v Ukrajine môže práve označenie vojny ako „špeciálnej vojenskej operácie“ v rámci diskurznej analýzy odhaliť snahu o zmiernenie vnímania agrešie Ruskej federácie a legitimovať vojnu v očiach verejnosti.

Literatúra

- ABRANTES, A., M. (2005). Euphemism and co-operation in discourse. In: GRILLO, E. (ed.). *Power Without Domination. Dialogism and the empowering property of communication*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, s. 85–106.
<https://doi.org/10.1075/dapsac.12.05abr>
- BUSSE, D., TEUBERT, W. (2013). Ist Diskurs ein sprachwissenschaftliches Objekt? Zur Methodenfrage der historischen Semantik. In: BUSSE, D., TEUBERT, W. (eds.). *Linguistische Diskursanalyse: neue Perspektiven*. Wiesbaden: Springer VS, s. 13–30. https://doi.org/10.1007/978-3-531-18910-9_1
- CINGEROVÁ, N. (2018). *Červenejúce sa slová: Sovietizmy v sovietskom a ruskom verejnom diskurze*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave.
- CINGEROVÁ, N., DULEBOVÁ, I., ŠTEFANČÍK, R. (2021). *Politická lingvistika*. Bratislava: Ekonóm.
- ČERMÁK, F. (1993). *Základy lingvistické metodologie: nástin hlavních principů na pozadí obecné teorie vědy*. Praha: Vydavatelství Karolinum.
- GRICE, P. (1991). *Studies in the Way of Words*. Harvard: University Press.
- JÄGER, M., JÄGER, S. (2007). *Deutungskämpfe: Theorie und Praxis Kritischer Diskursanalyse*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften Wiesbaden.
- KELLER, R. (2007). *Diskursforschung: eine Einführung für SozialwissenschaftlerInnen*. 3. Auflage. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.
- LENČEŠOVÁ, J. (2024). K chápaniu eufemizmov, dysfemizmov a ortofemizmov v súčasnej jazykovede. In: *Slavica Beliana, Zborník konferenčných príspevkov: slavistika v meniacom sa svete: aktuálne tendencie v lingvistike, literárnej vede, translatológii a kulturológii*. Banská Bystrica: UMB.
- LUCHENKO, K. (2024). Inside and outside censorship: The Russian media landscape two years after the outbreak of the war. *Re: Russia*, 22. 5. 2024, <<https://re-russia.net/en/expertise/0154/>> [1. 11. 2024].
- REFORMATSKIJ, A., A. (1996). *Vvedenije v jazykovedenije*. Moskva: Aspekt Press.
- ŠEJGALOVÁ, J., J. (2000). *Semiotika politického diskursa*. Dissertacija na soiskanie učonoj stepeni doktora filologičeskikh nauk, Volgograd: University.
- ŽEREBILOVÁ, T., V. (2010). *Slovar lingvističeskich terminov*. Nazraň: Pilgrim.

Kontakt:

Mgr. Janka Lenčėšová

Katedra rusistiky
a východoeurópskych štúdií
Filozofická fakulta

Univerzita Komenského v Bratislave

Email Address: lencesova27@uniba.sk

Department of Russian and East
European Studies
Faculty of Arts

Comenius University Bratislava

Relevancia migrácie vo volebnej kampani 2023

Ján Lid'ák

Abstract

Relevance of Migration in the 2023 Election Campaign. *The article deals with the issue of articulating the topic of international migration in the 2023 election campaign. Unlike in 2015, when Slovakia did not lie on migration routes, migrants came to Slovakia via the southern Hungarian-Slovak border. This text identifies the communication strategies of the relevant political parties on migration. We are interested in answering the question of who articulated this topic as one of their campaign themes, what the substance of the campaign statements was, and what means of expression were used by the political parties to mobilize voters. The international issue has similarly been securitized in the recent past, i.e., politicians have mainly emphasized the security aspect of the problem. However, there were doubts about whether the migration processes were not triggered deliberately in the pre-election period because, after the elections and the formation of the new government, immigration across the Hungarian-Slovak border did not continue with the same intensity as in the period just before the elections.*

Keywords: migration, discourse, political communication, political parties, securitization, Slovakia.

Úvod

Medzinárodná migrácia sa pokladá za jednu z najdôležitejších výziev súčasného obdobia, ktorá má vážne ekonomické, sociálne, populačné, kultúrne, politické, bezpečnostné, environmentálne a iné dôsledky tak na krajinu pôvodu ako aj na cieľový štát migrácie (Bargerová 2016). Na rozdiel od západoeurópskych štátov (Lid'ák 2014, Onufrák 2020) téma medzinárodnej migrácie dlhé roky nebola v centre politického diskurzu na Slovensku (Androvičová 2017). Dôvody sú jednoduché. Slovensko neposkytovalo dostatok ekonomických, sociálnych a politických faktorov priťahovania migrantov, takže ich počet bol v porovnaní so štátmi západnej Európy ďaleko menší (Letavajová 2021). Situácia sa začala meniť až po vstupe Slovenska do Európskej únie v roku 2004 (Bolečeková 2014). Od tohto roku štatistiky za-

znamenávajú nárast počtu cudzincov s tolerovaným pobytom na Slovensku. A s výnimkou krátkeho obdobia počas pandémie Covid-19, kedy sa rast počtu nových cudzincov s pobytom na Slovensku spomalil (ÚHCP 2024), je Slovensko dodnes konfrontované s pribúdajúcim počtom migrantov. Ten najväčší nárast bol zaznamenaný v roku 2022, teda bezprostredne po vojenskom útoku Ruskej federácie na Ukrajinu. Slovensko ako bezprostredný sused Ukrajiny muselo reagovať na túto situáciu a začať sa zaoberať nielen otázkami migrácie, ale predovšetkým integrácie. Téma integrácie totiž bola politickou elitou roky ignorovaná (Štefančík, Stradiotová, Seresová 2022). Dodnes pretrváva presvedčenie, že Slovenská republika predstavuje iba tranzitívnu trajektóriu, prijímanie pracovnej sily zo zahraničia predstavuje iba dočasný problém, ktorému nie je potrebné venovať nijakú mimoriadnu pozornosť a až po migrácii vojnových utečencov z Ukrajiny si politici uvedomili, že musia riešiť aj túto mimoriadne dôležitú tému.

Ak sa pozrieme na to, ako politici po roku 2015 tému migrácie uchopili, musíme konštatovať, že v prvom rade zdôrazňovali jej bezpečnostné aspekty (Androvičová 2017), za nebezpečenstvo považovali v prvom rade migrantov z moslimských krajín (Lenč 2019, Grančayová, Kazharski 2020). Tento prístup nie je zvláštnosťou, objavuje sa dlhodobo aj v iných krajinách (Hyusmans 2000, Ibrahim 2005, Lazaridis, Tsagkroni 2015, Demirkol 2022). Problém však bol, že sekuritizačný prístup v slovenskom politickom diskurze dominoval, pričom iné postoje boli v marginálnej pozícii (Štefančík, Kiner 2021, Dulebová, Štefančík, Cingerová 2024). Táto skutočnosť sa odrazila aj v pohľadoch a postojoch domácej populácie na migráciu. Na Slovensku pretrváva tendencia vnímať prisťahovalcov cez prizmu negatívnych určení, ide predovšetkým o pretrvávajúce stereotypy, že prisťahovalci berú prácu ľuďom, ktorí sa narodili na Slovensku, že rozširujú choroby, prípadne, že prispievajú k rastu kriminality. V spoločenskom diskurze sa vo väčšej miere objavili rôzne hanlivé výrazy, ktorými migranti boli a dodnes sú označovaní (Orgoňová, Bohunická 2016, Zvada 2021).

Roky 2015 a 2016 považujeme za dostatočne preskúmané, nás v tomto texte zaujíma, ako politici artikulovali tému migrácie pred voľbami 2023. V tomto období totiž vystupuje do popredia niekoľko dôležitých problémov. Ten prvý je práve vyššie uvedená otázka integrácie ukrajinských migrantov. Druhý, oveľa dôležitejší problém je spojený s nedostatkom pracovnej sily. Skúsenosti iných štátov totiž ukazujú, že výpadok pracovnej sily je možné riešiť práve regulovaním migračných procesov, premyslenou imigračnou politikou, v rámci ktorej štáty pozývajú z vybraných štátov migrantov s určitými vlastnosťami a danosťami (vek, vzdelanie, región pôvodu), aby tak vyriešili nielen problém ekonomický, ale nadväzujúci problém demografický (Čajka, Bolečeková 2017, Čiefová, Raneta 2017). V súvislosti

s uvedeným problémom, musí ale každá krajina samozrejme okrem pozitív očakávať aj nevýhody a ťažko riešiteľné napätia, tiež nevypočítateľné vedľajšie účinky

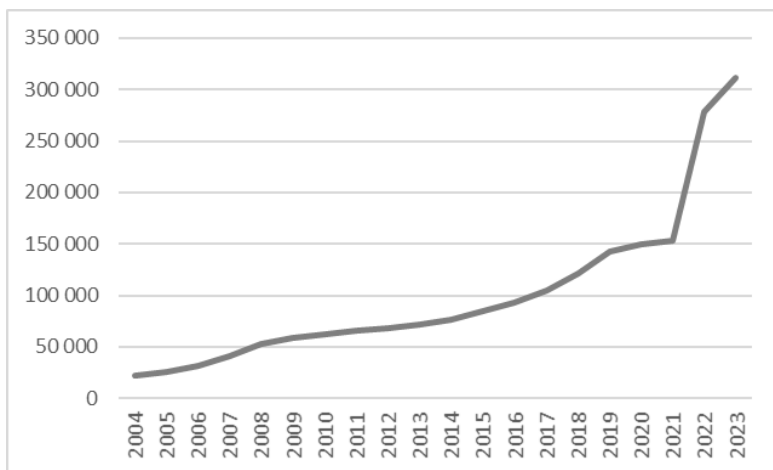
Článok je postavený na obsahovej analýze politických dokumentov a diskurznej analýze publikovaných výrokov čelných politických predstaviteľov Slovenskej republiky v období pred parlamentnými voľbami 2023 a krátko po nich, v období zostavovania a menovania novej vlády. Pod výrazom diskurz chápeme „súhrn všetkých rečových aktov, použitých v politických diskusiách a takisto pravidiel verejnej politiky, overených tradíciou a skúsenosťami“ (Dulebová 2012). Tento text sa tak snaží zachytiť aj výroky politikov, ktorí sa v priebehu niekoľkých týždňov stali z opozičných predstaviteľmi vládnej moci. Vzhľadom na rozsah témy a obmedzený priestor sa sústredíme predovšetkým na analýzu volebných programov a v niektorých prípadoch ich doplníme aj výrokmí konkrétnych politikov, pravidelných aktérov diskurzu.

Migračné dáta

Ako sme už uviedli, počet migrantov rastie na Slovensku plynule od roku 2004, kedy Slovensko vstúpilo do Európskej únie. Členstvo v zoskupení najvyspelejších štátov v Európe prirodzene zatriktívnilo Slovensko aj v očiach potenciálnych migrantov (Přivara, Kiner 2020). Paradoxne na tomto raste je, že politici od roku 2015 vyjadrujú predovšetkým negatívny postoj k migrantom. Je evidentné, že problémy trhu práce, obavy z mzdového poklesu i kultúrnu inakosť využívajú politické strany na získavanie nového voličského potenciálu. Migrantov prezentujú ako riziko pre domáce obyvateľstvo. Pochopiteľne, zamestnávateľia majú iný názor. Tí pod výrazom migranti totiž nevnímajú iba skupiny imigrantov z konfliktných regiónov s odlišnými kultúrnymi a náboženskými tradíciami, ale rovnako migrantov s danosťami vhodnými pre domáci pracovný trh.

Ako z priloženého grafu vyplýva, najväčší rast cudzincov bol zaznamenaný od začiatku ruskej agresie na Ukrajinu, od kedy musí Slovenská republika riešiť otázku nielen imigračnú, ale rovnako sa musí venovať hľadaniu odpovede na otázku, ako týchto migrantov integrovať do spoločnosti tak, aby sa oni cítili ako rovnoprávni obyvatelia, ale zároveň, aby ich aj príslušníci domácej spoločnosti vnímali ako rovnocenných obyvateľov.

Graf 1: Počet cudzincov k 31. decembru príslušného roku

Zdroj: ÚHCP 2024.

K 30. júnu 2024 Úrad hraničnej a cudzineckej polície (2024) evidoval už 327.372 platných pobytov pre cudzincov, čo znamená, že aj v roku 2024 zaznamenávame pokračujúci nárast počtu cudzincov na území Slovenskej republiky. Ako z tabuľky 1 vyplýva, v polovici roka 2024 z počtu evidovaných pobytov cudzincov jednoznačne dominujú príslušníci tretích krajín, čo zvyšuje dôležitosť venovať pozornosť nielen imigračnej, ale rovnako integračnej politike.

Tabuľka 1: Počet platných pobytov pre cudzincov k 30. 06. 2023 a k 30. 06. 2024

Typ štátnej príslušnosti	k 30. 06. 2023	k 30. 06. 2024
Štátni príslušníci tretích krajín	238 401	271 692
Občania EÚ	55 666	55 680
SPOLU	294 067	327 372

Zdroj: ÚHCP 2024.

Výsledky analýzy a diskusia

Migráciu ako tému politickej lingvistiky možno skúmať z rôznych perspektív, záleží od toho, či ju budeme skúmať ako lingvisti alebo ako politológovia. Známe sú napríklad články na tému migračného diskurzu, a to očami lingvistov (Orgoňová, Bohunická 2016, Moullagaliiev, Khismatullina 2017), ako aj politológov (Androvičová 2017). Vo všeobecnosti môžeme konštatovať, že predvolebná kampaň sa niesla v duchu vyvolávania strachu z migrácie, následne islamizácie, rozvratu tradičných hodnôt a dokonca aj z tzv. gender ideológie.

Našu analýzu začneme hodnotením volebného programu víťaznej strany Smer-SD (2023). Táto strana začínala program s témou zahraničnej politiky. Zdôraznila potrebu „suverénnej zahraničnej politiky“. Prezentovala pohľady na Európsku úniu, NATO, Vyšehradský fond, ako aj vojnu na Ukrajine. V tejto časti sa dotkla aj témy migrácie, kedy kritizovala vtedajšiu vládu za jej prístup k migrácii, ktorý podľa strany Smer-SD má „ohrozovať slovenské národno-štátne záujmy“. V prípade tvorby európskej zahraničnej politiky je pre Smer-SD dôležité, aby boli v tomto procese zohľadnené národné záujmy členských štátov. V tomto prípade identifikujeme sekuritizačný prístup k migrácii. Rozmer ohrozenia je politický, pretože zlý prístup vtedajšej vlády k migrácii, prípadne Európskej únii ako celku, má alebo môže ohrozovať záujmy štátu. Nespomínajú sa tak iné kategórie hrozieb ako ekonomická, kultúrna alebo hrozba osobnej bezpečnosti. Migrácia má podľa Smeru-SD ohrozovať štát ako celok. Dokument nedefinuje, ako môže migrácia ohrozovať štát. Tento výrok je vyslovený všeobecne, ale pre voliča vecne a zrozumiteľne. Neexistujú teda iné alternatívy, ktoré by mohli mať iný ako bezpečnostný aspekt. Migrácia, resp. zle nastavená migračná politika má štát ohrozovať.

Negatívny prístup k migrácii predstavitelia Smeru-SD prezentovali dlhodobo a konzistentne. K určitým posunom však dochádza po voľbách, kedy Robert Fico vytvára štvrtú vládu. V tomto období, kedy politická strana preberá zodpovednosť za riešenie viacerých otázok, vrátane ekonomických a demografických, evidujeme posun vo vnímaní migrácie. Migrácia už nie je prezentovaná zovšeobecňujúco, samotný predseda vlády začína rozlišovať medzi legálnou a nelegálnou migráciou. K nelegálnej migrácii prezentuje rovnako negatívny postoj, legálnu migráciu ale vidí ako jeden zo spôsobov na vyriešenie problémov s nedostatkom pracovnej sily. Adjektív legálny, resp. nelegálny je používaný častejšie, aby zdôraznil rozdiely medzi týmito kategóriami migračných procesov. Samotný predseda vlády upozorňoval na rozdiely medzi legálnymi a nelegálnymi migrantmi (Pekárková 2024).

– „*Chceme sa dohodnúť na tom, že pripravujeme celý rad zákonov, inštitucionálnych, finančných nástrojov, ktoré majú pomôcť urýchliť umiestnenie človeka zo zahraničia. Pozor, **legálneho migranta**, na územie Slovenskej republiky... Prosím verejnosť, aby rozlišovala medzi **legálnou migráciou a nelegálnou migráciou***“ (Fico, R., 24. 2. 2024, citované podľa Pekárková 2024).

V prípade strany Hlas bol problém identifikovať konkrétny dokument, ktorý by strana považovala za svoj volebný program. Na stránke tohto politického subjektu sa objavujú dva dokumenty s názvom Sme Váš Hlas a Hodnotové princípy povolebnej spolupráce, ani v jednom sa však nehovorí nič o tom, ako mieni strana riešiť problematiku medzinárodnej migrácie. V pred i v povolebnom období sa medzi aktívnych diskutérov na tému migrácia zaradil najmä súčasný predseda strany Matúš Šutaj Eštok. Z pozície opozičného poslanca kritizoval vtedajšiu vládu a policajný zbor za nečinnosť a navodzovať emóciu strachu z migrantov:

– „*Situácia s migrantmi na Slovensku nie je vôbec pod kontrolou... Migranti prespávajú pod oknami panelákov, nechávajú za sebou haldy odpadu a potrebu vykonávajú v okolí obydli. Ľudia majú oprávnený strach a plne rozumiem ich obavám*“ (Šutaj-Eštok, M., 31. 8. 2023, Facebook).

Ako minister vnútra bezprostredne po vytvorení vlády zorganizoval stráženie južnej hranice s Maďarskom, odkiaľ pred voľbami prichádzali na Slovensko iregulárni migranti. Tému „nelegálnej migrácie“ artikuloval Šutaj Eštok pravidelne, začiatkom augusta 2024 zorganizoval tlačovú besedu (Šutaj Eštok 2024) v oblečení bezpečnostných zložiek, aby zdôraznil, aké dôležité je docieľiť bezpečnosť obyvateľov, okrem iného aj strážením hraníc a bojom proti nelegálnej migrácii. Aj v jeho prípade je evidentný posun vo vnímaní rozdielu medzi legálnou a nelegálnou migráciou, nelegálnu migráciu vníma ako bezpečnostné riziko, a to aj napriek tomu, že Slovensko táto kategória migrantov vníma skôr ako tranzitnú krajinu, čo dokazuje aj odchod migrantov, ktorí sa pred voľbami 2023, počas volebnej kampane, ocitli na území Slovenskej republiky.

V prípade Slovenskej národnej strany ako tretieho vládneho subjektu po voľbách 2023 bola téma migrácie vo volebnom programe zahrnutá v časti Právny a bezpečný štát. SNS sa v programe veľmi stručne vracia k téme povinných kvót, keď tvrdí: „*Odmietame zavedenie utečeneckých kvót a prijímanie nelegálnych migrantov na základe príkazov z EÚ. Odmietame pristúpenie k Marakéšskej zmluve o migrácii*“ (SNS 2023). Aj v programe SNS sa

tak objavuje adjektív nelegálny na zdôraznenie rozdielu medzi dvomi kategóriami migrácie. O legálnej migrácii sa však SNS vo volebnom programe 2023 nezmieňuje.

Najväčšia opozičná strana, Progresívne Slovensko (2023), sa vo volebnom programe 2023 venovala migrácii v časti Európska a zahraničná politika, humanitárna pomoc. Aj v tomto prípade tak navodzuje stereotypný dojem, že téma migrácie je spojená predovšetkým s otázkou bezpečnosti. Hoci PS má podrobne spracovaný program napríklad v oblasti trhu práce, podnikania, verejných financií, v týchto častiach sa zmienka o migrácii nenachádza. Pritom práve migrácia je v západných demokraciách považovaná za spôsob, ako riešiť výpadok pracovnej sily, prípadne zastaviť negatívny demografický vývoj. PS predstavuje záujem podporovať *„efektívnu a spravodlivú reformu migračnej politiky vrátane reformy Dublinského systému, užšiu spoluprácu EÚ v rámci spoločného azylového priestoru a pretvorenie Frontexu na skutočnú Pobrežnú a pohraničnú službu EÚ“*. Podobne ako iné strany aj PS má záujem bojovať proti nelegálnej migrácii a podporovať návratovú politiku. Aj PS rozlišuje medzi legálnou a nelegálnou migráciou. Paradoxné je, že hoci sa táto strana snaží byť mimoriadne politicky korektná a dokonca používať rodovo vyvážený jazyk, v tomto prípade používa výraz „nelegálna migrácia“, ktorý je niektorými odborníkmi považovaný za politicky nekorektný (Lidák, Štefančík 2022).

V súčasnosti opozičná SaS rozlišuje vo volebnom programe 2023 medzi legálnou a nelegálnou migráciou. Podobne ako iné strany odmieta „ilegálnu migráciu“ s dôrazom na jej bezpečnostný charakter. Na rozdiel od vládnych strán sa tento subjekt venuje aj legálnej migrácii, kritizuje absenciu *„transparentnej a zrozumiteľnej stratégie pre prijímanie pracovníkov zo zahraničia“* dokonca hovorí o konkrétnom *„bodovacom systéme pre cudzincov žiadajúcich o pracovné povolenie“* (SaS 2023). Ide zatiaľ o jedinú konkrétnu zmienku, ako by jedna zo šiestich relevantných strán riešila otázku legálnej migrácie. SaS navrhuje konkrétne opatrenia na riešenie otázky prisťahovalectva, okrem iného sa zameriava na zvýšenie efektívnosti cudzineckej polície, skrátenie čakacích lehôt pre cudzincov, ako aj jazykovú výbavu pracovníkov oddelenia cudzineckej polície. V prípade iregulárnej migrácie navrhuje podobne ako iné strany zlepšenie ochrany vonkajších hraníc.

Podobne ako SaS problematike regulárnej migrácie sa vo volebnom programe 2023 venuje aj Kresťanskodemokratické hnutie. Už v druhej kapitole s názvom Hospodárska politika navrhuje zmenu prístupu k migračnej politike a síce, *„aby Slovensko zmenilo svoju migračnú politiku v prospech zahraničných pracovníkov v žiadaných profesiách“* (KDH 2023). Ako príklad uvádza Poľsko, ktoré riadenou migráciou riešilo problém s nedostatkom pracovnej sily v určitých profesiách. Nehovorí síce

o nejakom bodovacom systéme ako napríklad SaS, vymenúva ale konkrétne nástroje imigračnej politiky, okrem iného zmena podmienok na získanie štátneho občianstva, zvýhodňovanie ľudí s vysokoškolským vzdelaním, skrátenie lehôt na vybavenie žiadostí o prácu pre talentových ľudí, uľahčenie podnikania, možnosť vykonávať výskum bez špeciálnych povolení, automatické uznávanie diplomov z top 1000 univerzít vo svete. Ak si uvedomíme, že volebný program je vlastne stručným dokumentom, v ktorom strany predstavujú návrhy riešení z rôznych oblastí, ide o pomerne dobre spracovanú časť volebného programu s návrhmi riešení problémov spojených s medzinárodnou migráciou. Podobne ako pri väčšine strán, aj KDH rozlišuje medzi legálnou a nelegálnou migráciou, pričom nástrojom na riešenie nelegálnej migrácie má byť dôslednejšia ochrana vonkajších hraníc. Podľa KDH sa má migrácia riešiť predovšetkým v krajine pôvodu, a to najmä *„riešením konfliktov, rozvojovou spoluprácou či zmierňovaním dôsledkov klimatických zmien“*. KDH si tak všima aj problematiku environmentálnej migrácie, ktorej je v súčasnosti venovaná pozornosť aj v prostredí slovenských spoločenských vied (Štefančík, Seresová 2021). Hoci je téma migrácie uvádzaná na viacerých miestach volebného programu KDH, strana sa jej venuje v osobitnej časti s názvom Migrácia. O migrácii hovorí KDH ako o výzve. Nie teda výlučne ako o probléme, nespája ju prvoplánovo s bezpečnostným rizikom, ale používa zjemňujúce slovo „výzva“. Hoci podporuje vytváranie bezpečnostných zón za vonkajšou hranicou Schengenu, zároveň je KDH presvedčené, že *„Európa má morálnu povinnosť pomôcť tým, ktorí sú prenasledovaní, alebo utekajú pred vojnovým konfliktom“*. V prípade KDH ide o stranu, ktorá nepodčiarkuje bezpečnostný aspekt migrácie, naopak hľadá spôsoby, ako tento problém vyriešiť, ale zároveň ponúka pomoc. Od migrantov s povoleným pobytom zároveň žiada, aby rešpektovali *„základné právne a kultúrne normy našej spoločnosti“*. Mierne sa tak dotýka aj témy integračnej politiky a predstavuje jej základnú požiadavku, a síce rešpekt noriem autochtónnej spoločnosti. KDH tému migrácie uchopilo s dávkou ľudskosti a politicky zjemňujúceho jazyka.

Podrobnejší prístup k migrácii predstavilo vo volebnom programe aj OĽaNO (dnes Slovensko, vo voľbách kandidovala ako OĽaNO a priatelia v koalícii s Kresťanskou úniou a stranou Za ľudí). OĽaNO (2023) navrhlo zjednodušiť procesy imigrácie pre cudzincov v prípade, ak ide o pracovné pozície v oblastiach *„vzdelávania, výskumu, vývoja a inovácií“*. Prepracovanejší prístup v imigračnej politike OĽaNO prezentovalo návrhom na *„identifikáciu vhodných pracovných pozícií na domácom trhu práce pre cudzincov a aktualizáciu zásady efektívneho náboru a prijímania pracovných síl zo zahraničia“*. V programe OĽaNO je možné identifikovať aj určité prvky návrhov integračnej politiky, keď má záujem zapojiť migrantov do

riešenia domácich slovenských problémov. Podobne ako pri iných stranách, bezpečnostný aspekt migračnej politiky sa nachádza aj v programe OĽaNO. Ide najmä o snahu posilniť kontrolu vonkajšej hranice. V časti o bezpečnostnej politike rozlišuje OĽaNO medzi legálnymi a nelegálnymi migrantmi, prezentuje predstavu o návratovej politike a odmieta „*povinné kvóty pre žiadateľov o azyl*“. OĽaNO sa okrem migrácie cudzích štátnych príslušníkov venuje v programe aj otázke návratu Slovákov, ktorí dlhodobo žijú v zahraničí a považujú sa za talenty vo svojej pracovnej oblasti, ako aj potomkov bývalých politických emigrantov s cieľom motivovať tieto skupiny ľudí na návrat do vlasti, resp. do vlasti ich predkov.

Záver

Načrtnutý pohľad do volebných programov relevantných politických strán hovorí o dvoch skutočnostiach. Od roku 2015 sa politici vo vnímaní migrácie posunuli dopredu, pričom začali výraznejšie rozlišovať medzi legálnou a nelegálnou, respektíve regulárnou a neregulárnou migráciou. Regulárnu, v slovníku slovenských politikov, legálnu migráciu považujú spravidla za prínos pre domácu ekonomiku. Politici hovoria o nedostatku pracovnej sily a migráciu vidia ako jeden zo spôsobov riešenia tohto nielen slovenského problému. Naopak, neregulárnu (nelegálnu) migráciu vidia ako bezpečnostný problém. Túto skupinu vnútorne nediferencujú, prakticky nie je pre nich podstatné, či ide o migrantov z Afriky, Blízkeho východu alebo Ukrajiny. Ak ide o neregulárnych migrantov, týchto jednoznačne odmietajú, pričom za najdôležitejší prostriedok boja proti neregulárnej migrácii považujú ochranu vonkajších hraníc schengenského priestoru.

Druhú skutočnosť v postoji k migrácii vidíme v posune niektorých politických strán v oblasti integrácie. Najmä u KDH a Slovenska (premenovaná strana OĽaNO) identifikujeme niektoré momenty patriace pod integračnú politiku. Práve absenciu diskusie o integračnej politike považujeme za najslabší moment celého slovenského migračného diskurzu. Pritom diskurz o integračnej politike je rovnako dôležitý ako o politike imigračnej (Goodman 2010, Heckmann 2015, Joppke 2017). Ak totiž politici budú považovať riadenú migráciu za jeden zo spôsobov riešenia niektorých demografických a ekonomických (vrátane systému dôchodkového zabezpečenia) problémov, je náležité začať oveľa intenzívnejšie diskutovať aj o dobrej integračnej politike. Aby sme tým predišli chybám, ktoré v integračnej politike urobili niektoré západoeurópske štáty.

Tému obsahu volebných programov je možné doplniť aj o jednotlivé výroky politikov. Tie sú totiž často agresívnejšie, emocionálnejšie a menej

vecnejšie ako volebné programy. Môžeme konštatovať, že na Slovensku pretrváva a prehlbuje sa nízka dôvera ľudí voči sebe, voči inštitúciám, nedôvera k autoritám, narastá sociálne napätie a samozrejme ruka v ruku s tým aj extrémizmus. Práve vo výskume migračného diskurzu vidíme možnosť, ako by sa mohla téma migrácie zaradiť medzi objekty výskumu politickej lingvistiky.

Primárne zdroje

- Hlas-SD (2023). Hodnotové princípy povolebnej spolupráce, <<https://strana-hlas.sk/dokument/deklaracia-hodnotove-principy-povolebnej-spoluprace/>> [12. 9. 2024].
- OĽaNO (2023). Vyhrá mafia alebo ľudia. Ty rozhodneš, <<https://www.obycajniludia.sk/volebny-program-2023>> [12. 9. 2024].
- Pekárková, I. (2024). Ukrajinci sú pre nás vítanou pracovnou silou, vyhlásil Robert Fico v RTVS. Už sa pripravujú zmeny. Správy RTVS, 24. 2. 2024, <<https://spravy.rtvsk.sk/2024/02/ukrajinci-su-pre-nas-vitanou-pracovnou-silou-vyhlasil-robert-fico-v-rtvs-uz-sa-pripravuju-zmeny/>> [12. 9. 2024].
- Progresívne Slovensko (2023). Plán pre budúcnosť, <<https://progresivne.sk/program/>> [12. 9. 2024].
- SaS (2023). Program ekonomického rastu, <<https://drive.google.com/file/d/1LtK9nyf9R11KKWEbGn3ro3I0zAqbavwk/view>> [12. 9. 2024].
- Smer-SD (2023). Volebný program strany SMER - Slovenská sociálna demokracia, <<https://www.strana-smer.sk/aktuality/blogy/post/volby-2023>> [12. 9. 2024].
- SNS (2023). 15 programových priorít Slovenskej národnej strany pre Slovensko, <https://www.sns.sk/wp-content/uploads/2023/09/VP_Web.pdf> [12. 9. 2024].
- Šutaj Eštok, M. (2023). Facebook, <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=744841854116954&set=a.296104965657314&type=3&locale=sk_SK> [12. 9. 2024].
- Šutaj Eštok, M. (2024). Tlačová konferencia na hraniciach s Ukrajinou k zastaveniu nelegálnej migrácie, Facebook, <<https://www.facebook.com/HlasSocialnaDemokracia/videos/mat%C3%BA%C5%A1-%C5%A1utaj-e%C5%A1tok-tla%C4%8Dov%C3%A1-konferencia-na-hraniciach-s-ukrajinou-k-zastaveniu-nel/1218932029541050/>> [12. 9. 2024].
- ÚHCP – ÚRAD HRANIČNEJ A CUDZINECKEJ POLÍCIE (2024). Štatistiky. <<https://www.minv.sk/?rocnky>> [23. 8. 2024].

Literatúra

- ANDROVIČOVÁ, J. (2017). The Migration and Refugee Crisis in Political Discourse in Slovakia: Institutionalized Securitization and Moral Panic. *AUC Studia Territorialia*, 16(2): 39–64.
<https://doi.org/10.14712/23363231.2017.11>
- BARGEROVÁ, Z. (2016). Migrácia ako spoločenský fenomén: historické, sociálne a právne aspekty. In: HLINČIKOVÁ, M., MESEŽNIKOV, G. (eds.). *Otvorená krajina alebo nedobytná pevnosť? Slovensko, migranti a utečenci*. Praha: Heinrich Böll Stiftung, s. 17–36.
- BOLEČEKOVÁ, M. (2014). Migračná politika Slovenskej republiky: desať rokov po vstupe do Európskej únie. *Politické vedy*, 17(3): 68–90.
- ČAJKA, P., BOLEČEKOVÁ, M. (2017). *Aktuálne otázky demografického vývoja. Reflexia v podmienkach Slovenskej republiky*. Banská Bystrica: BELIANUM.
- ČIEFOVÁ, M., RANETA, L. (2017). Demografické trendy na Slovensku a v Rakúsku. In: KLEMKA, M., VLKOVÁ, E. (eds.). *Ekonomické, politické a právne otázky medzinárodných vzťahov 2017: zborník vedeckých prác*. Bratislava: EKONÓM, s. 77–86.
- DEMIRKOL, A. (2022). An Empirical Analysis of Securitization Discourse in the European Union. *Migration Letters*, 19(3): 273–286.
<https://doi.org/10.33182/ml.v19i3.1832>
- DULEBOVÁ, I. (2012). Politický diskurz ako objekt lingvistického výskumu. *Jazyk a kultúra*, 9.
- DULEBOVÁ, I., ŠTEFANČÍK, R., CINGEROVÁ, N. (2024). *Language and Security: The Language of Securitization in Contemporary Slovak Public Discourse*. Berlin: Peter Lang. <https://doi.org/10.3726/b21851>
- GOODMAN, S. W. (2010). Integration Requirements for Integration's Sake? Identifying, Categorising and Comparing Civic Integration Policies. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 36(5): 753–772.
<https://doi.org/10.1080/13691831003764300>
- GRANČAYOVÁ, M., KAZHARSKI, A. (2020). The Slovakebab': Anti-Islam Agenda in Slovak Parliamentary Elections and Beyond. *Czech Journal of Political Science*, 3: 259–277.
<https://doi.org/10.5817/PC2020-3-259>
- HECKMANN, F. (2015). *Integration von Migranten Einwanderung und neue Nationenbildung*. Wiesbaden: Springer VS.
<https://doi.org/10.1007/978-3-658-06980-3>
- HUYSMANS, J. (2000). The European Union and the Securitization of Migration. *Journal of Common Market Studies*, 38(5): 751–777.
<https://doi.org/10.1111/1468-5965.00263>

- IBRAHIM, M. (2005). The Securitization of Migration: A Racial Discourse. *International Migration*, 43(5): 163–187. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2435.2005.00345.x>
- JOPPKE, Ch. (2017). Civic integration in Western Europe: three debates. *West European Politics*, 40(6): 1153–1176. <https://doi.org/10.1080/01402382.2017.1303252>
- LAZARIDIS, G., TSAGKRONI, V. (2015). Securitisation of Migration and Far Right Populist Othering in Scandinavian Countries. In: LAZARIDIS, G., WADIA, K. (eds.). *The Securitisation of Migration in the EU. Debates since 9/11*. New York: Palgrave Macmillan, pp. 207–236. https://doi.org/10.1057/9781137480583_10
- LEŇČ, J. (2019). Slovakia. In: SCHARBRODT, O. et al. (eds.). *Yearbook of Muslims in Europe*. Leiden & Boston: Brill, s. 594–607.
- LETAVAJOVÁ, S. (2021). Antropológia a politické naratívy vy(zne)užívajúce tému novodobých migrácií. *Národopisný věstník*, 80(2): 51–64.
- LIĎÁK, J. (2014). International migration, Europe and migration from Africa. *Asian and African Studies*, 23(2): 226–254.
- LIĎÁK, J., ŠTEFANČÍK, R. (2022). *Úvod do migračných štúdií: Politologické kontexty*. Praha: Vysoká škola mezinárodních a veřejných vztahů Praha.
- MOULLAGALIEV, N., KHISMATULLINA, L. (2017). Metaphors in Media Discourse on Migration. *Journal of History Culture and Art Research*, 6(5), 131–138. <https://doi.org/10.7596/taksad.v6i5.1242>
- ONUFRÁK, A. (2020). Migrácia v Európe po druhej svetovej vojne v kontexte európskej integrácie. In: ŠUTAJ, Š. (eds.): *Zmeny hraníc a pohyb obyvateľstva v Európe po druhej svetovej vojne*. Košice: UPJŠ, s. 40–60.
- ORGOŇOVÁ, O., BOHUNICKÁ, A. (2016). Imigrácia ako predmet xenoslovakistiky a kritickej analýzy diskurzu na Slovensku. In: ŠTEFANČÍK, R. (ed.). *Jazyk a politika. Na pomedzí lingvistiky a politológie*. Bratislava: EKONÓM, s. 79–93.
- PŘÍVARA, A., KINER, A. (2020). Immigrant Employment in the Slovak Hospitality Industry: Profiles, Experience, and Education. *Journal of Tourism and Services*, 11(21): 167–182. <https://doi.org/10.29036/jots.v11i21.223>
- ŠTEFANČÍK, R., KINER, A. (2021). ‘Sorry, I Don’t Want Them Here.’ Migration in Slovak Political Discourse. *Professional Discourse & Communication*, 3(2): 10–20. <https://doi.org/10.24833/2687-0126-2021-3-2-10-20>
- ŠTEFANČÍK, R., SERESOVÁ, T. (2021). Blending environmental migration with economic migration. The case of central Asian countries. *Acta Geographica Universitatis Comenianae*, 65(2): 181–198.

ŠTEFANČÍK, R., STRADIOTOVÁ, E., SERESOVÁ, T. (2022). A missing piece: the absence of discussion about integration policy in the Slovak migration discourse. *Migration Letters*, 19(6): 965–981.

<https://doi.org/10.33182/ml.v19i6.2780>

ZVADA, Ľ. (2021). Prejavy antisemitizmu a islamofóbie v slovenskom politickom diskurze 2016-2020. In: ŠUTAJOVÁ, J., EŠTOK, J., ONUFRÁK, A. (eds.). *1989 – 2019: Dekády zmien. Kam kráčaš demokracia?* Košice: UPJŠ, s. 319–336.

Poznámka:

Tento text je jedným z výstupov vedeckého projektu VEGA 1/0075/24 *Politický diskurz na Slovensku v kontexte vojny na Ukrajine*.

Kontakt:

prof. PhDr. Ján Lidák, CSc.

Katedra politológie
Filozofická fakulta
Univerzita Pavla Jozefa Šafárika
v Košiciach

Department of Political Science
Faculty of Arts
Pavol Jozef Šafárik University in
Košice

Email Address: jan.lidak@upjs.sk

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1103-5079>

A Linguistic Analysis of the Trump-Harris Debate on 10 September 2024

Eva Maierová

Abstract

The article focuses on the sole televised debate between Kamala Harris and Donald Trump during the 2024 election cycle. The linguistic features and rhetorical strategies of both candidates were subjected to quantitative and qualitative analysis. The analysis revealed significant differences in their respective communication styles, including the length of sentences, the frequency of words, the overall tonality of each discourse, and the prevalent use of three-part lists, metaphors, and hyperbole as the main means of persuasion.

Keywords: debate, discourse, Kamala Harris, Donald Trump, president, linguistics, rhetoric.

Introduction

The campaign leading up to the 2024 US presidential election took an unprecedented turn when Joe Biden, the incumbent US president, withdrew from the race on 21 July 2024. In his post on social network X, President Biden announced: “It has been the greatest honor of my life to serve as your President. And while it has been my intention to seek reelection, I believe it is in the best interest of my party and the country for me to stand down and to focus solely on fulfilling my duties as President for the remainder of my term” (Biden 2024). This action was instigated by mounting pressure from the Democratic Party and influential supporters for Biden to renounce his candidacy in the wake of his performance during the first presidential debate with Donald Trump, which took place less than a month prior on 27 June 2024. On the same day that Joe Biden withdrew his candidacy, Kamala Harris, the sitting Vice-President, announced her campaign. She was officially certified as the Democratic presidential nominee on 5 August 2024 (Oppenheim et al. 2024).

The presented course of events suggests that televised debates can have a significant impact on the course of presidential elections in the USA, with the

potential to influence the result in either a positive or negative manner. However, according to Schroeder (2008), evidence from numerous academic studies and political surveys indicates that presidential debates are just one of many factors that voters consider when casting their ballots.

Since the first televised presidential debate between J.F. Kennedy and Richard Nixon on 26 September 1960, the format has been a regular feature of American politics. It has continued uninterrupted since 1976 when Jimmy Carter and Henry Ford debated after a 16-year hiatus following the first debates. (McKinney and Carlin 2004).

Naturally, the format of the debates has evolved over more than six decades. In 1987, the Commission on Presidential Debates (CPD) was established. The CPD's principal objective is to guarantee that the general election debates between or among the leading nominees for the offices of President and Vice President of the United States become a permanent feature of the electoral process. Its primary function is to sponsor and oversee the general election debates on a four-year basis, and additionally, to conduct research and educational activities relating to the debates (The Commission on Presidential Debates 2020).

Those who are critical of presidential debates have identified two interconnected key concerns. The first of these is the oversimplification of complex issues, while the second is that, rather than fostering in-depth discussions, candidates' policies are reduced to mere slogans (Mindich 2024). Despite this, the debates continue, with insiders such as Newton Minow, currently vice chairman of the CPD, proposing that the debates should become more informal with candidates permitted to question each other and citizens allowed to ask questions to them directly. This is particularly relevant considering new media platforms such as social networking sites and the internet more generally (Minow and LaMay 2008).

Literature Review

Presidential candidates' debates have attracted attention in various fields of expertise: political science examining their influence on the election results, cognitive psychology investigating how viewers process the information from debates, sociology providing insights into how debates shape public opinion, communication studies studying how chosen rhetorical and persuasion strategies can convince voters, social media analyses researching how these debates are disseminated on social media platforms, and last but not least, linguistics concerned with discourse analysis and pragmatics.

The critical discourse analysis (CDA) based on Fairclough's model provides the theoretical framework for the study of Trump's strategies in the first presidential debate with Hillary Clinton in 2016, as conducted by Nguyen and Sawalmeh (2020). According to the research findings, "Trump strategically combined the four strategies of presidential debates, including (1) self-acclamation, (2) describing opposing candidates through the verbal attack, (3) and self-rectification or image-enhancement through the defense against opposing candidates blaming argument, and (4) extra-vocalization" (Nguyen, Sawalmeh 2020, p. 75). Additionally, the authors note that Donald Trump used a new tactic during the debate, known as "fear appeals". This marketing tactic blended conventional appeals with a more business-oriented approach (Ibid.).

The discourse analysis in Kurnianingsih's (2017) paper focuses on the rhetorical devices used by Donald Trump and Hillary Clinton in their second presidential debate. The findings of the paper show that the two candidates used different types of rhetorical devices (hyperbole, parallelism, metaphor, irony, metonymy, allusion, and synecdoche) and discursive strategies, with hyperbole and pathos being the most dominant in both candidates' speeches, and both being prevalent in Donald Trump's speech. While Trump tends to use hatred to appeal to the audience emotionally, Clinton uses logical reasoning. The study thus shows how the analysed rhetorical devices and discursive strategies relate to the audience's favourable or unfavourable response.

The study of presidential debates between Clinton and Trump by Al-Tarawneh and Rabab'ah (2019) employs Fairclough's model CDA as its theoretical foundation, in a manner similar to that observed in Nguyen and Sawalmeh's work (2020) and analyses the participants' speeches on the description, interpretation, and explanation level. With regard to the use of pathos and logos, the conclusion reached is consistent with that of Kurnianingsih (2017), namely that Trump employs emotional manipulation as a persuasive strategy, whereas Clinton relies predominantly on factual arguments.

All three televised debates between Hillary Clinton and Donald Trump in 2016, or more precisely extracts from them, also served as the basis for research by El-Hawary et al. (2020) that used an eclectic approach – a combination of Machin and Mayr's model of CDA and Culpeper's model of impoliteness to uncover Clinton's and Trump's ideologies and their respective use of persuasive language. The analysis reveals that Trump's use of language was designed to project power and dominance though the authors describe it as "unusual, simple and straightforward idiolect" (Ibid., p. 150). His speech style, characterized by verbal aggressiveness, face threatening acts, and impoliteness, contributed significantly to his image as a determined presidential candidate and a strong leader. The study concludes that his aggressive and simplistic language became effective tools for gaining voter support.

The CDA was utilised to investigate the discourse between Donald Trump, the 45th President of the USA, and Joe Biden, who was to become the 46th President, during the US presidential campaign in 2020. Sartika (2021) conducted an analysis of the usage of personal pronouns, three-part lists, fillers, and interruptions. The findings demonstrate that both speakers used personal pronouns, such as *I/me* and *we/us*, to present a positive self-image, whereas they pronouns like *he/him* and *they/them* portrayed their opponent in a negative light. However, this linguistic strategy was more prevalent on the side of Donald Trump when presenting himself and when attacking his rival.

Other authors have focused on specific linguistic features, such as conceptual metaphor (Nirwana, 2023), semantic analysis of idiomatic expressions (Utami 2021), slips of the tongue (Purba 2021), and conversational features related to turn-taking, adjacency pairs, and repair (Shofiah et al.). Other notable studies include those that employ rhetorical analysis to examine parallelism, antithesis, irony, hyperbole, metaphor, and simile (Jasim 2022), as well as those that investigate politeness and impoliteness strategies through verbal and non-verbal communication (Prasatyo and Gustary 2024).

A recent research paper by Halomoan (2024) examines the use of hedges (which introduce ambiguity) and boosters (which amplify certainty) in the sole 2024 presidential debate between Joe Biden and Donald Trump. The frequency analysis revealed that both candidates utilised a substantial number of hedges and boosters, with slightly more boosters found in Biden's speech and slightly more hedges in Trump's discourse. The author suggests that "Biden aimed to reinforce his policy positions with certainty and confidence, particularly during discussions on key issues. Trump's balanced use of hedges and boosters indicates a strategic approach to navigating rhetorical challenges, maintaining flexibility while projecting assertiveness" (Halomoan 2024: 164).

The same debate was an object of the analysis of discursive tactics in political rhetoric, based on Van Dijk's framework, in which Lafta (2024: 94) concludes that "[b]oth candidates demonstrate adept use of Van Dijk's discursive strategies, but their effectiveness largely hinges on the preexisting beliefs and values of their audiences."

In the presented literature review, studies in linguistics dealing with televised debates between Donald Trump and Hillary Clinton, the nominees who fought for the presidency in 2016, and between Donald Trump and Joe Biden in 2020, were selected. Additionally, the final debate between Trump and Joe Biden in 2024, which led to Biden's withdrawal from the campaign, was included. This literature review demonstrates the importance of CDA and rhetorical analysis in understanding the persuasive techniques employed by

political candidates to influence public opinion and voter behaviour. Furthermore, it provides a foundation for further research, particularly regarding the most recent 2024 Trump-Harris presidential debate.

Material and Methods

The paper presents an analysis of the sole presidential debate between Kamala Harris and Donald Trump, which took place on 10 September 2024. The debate, which lasted 90 minutes, was hosted by ABC News at Philadelphia's National Constitution Center. The format mirrored the previous Biden-Trump debate, with both candidates being allotted two minutes to answer questions posed by the moderators, followed by two minutes for rebuttals. An additional minute was allowed for each candidate for follow-ups, clarifications or responses. The debate was conducted without a live studio audience, a strategy designed to minimise disruptions. Microphones were muted, except when it was a candidate's turn to speak, with the objective of preventing interruptions that impaired the quality of previous debates. There were no opening statements. Instead, each candidate delivered a two-minute closing statement at the conclusion of the debate. The order of the candidates' closing statements was decided by a toss of a coin won by Donald Trump who chose to deliver the final closing statement. These conditions were presented to the public before the event and were repeated at the beginning of the debate (Popli 2024, Hoffman 2024).

The context of the debate is of particular importance for the linguistic analysis of the presidential candidates' utterances. The moderators' contributions were excluded from the subsequent analyses. The two separate transcripts were then subjected to a quantitative analysis using online text-mining tools and were also evaluated in terms of their readability based on different formulas. This was followed by a qualitative analysis focusing mainly on the lexical properties of each discourse and their rhetorical devices and discursive strategies. For the purposes of this study, the written transcripts were used, and thus the non-verbal communication cues such as paralanguage and body language were not taken into account.

Results and Discussion

The quantitative analysis of Kamala Harris' and Donald Trump's speeches shows the following findings obtained from free text-mining software (voyant-tools.org) and online readability test (<https://www.webfx.com/tools/readable/>), as presented in Table 1.

Table 1: Summary of text statistics Harris vs Trump

	Kamala Harris	Donald Trump
number of sentences	363	826
tokens	5,980	8,161
types	1,256	1,216
vocabulary density	0.211	0.150
average words per sentence	16.47	9.84
number of complex words	749	609
percent of complex words	12.53%	7.46%
average syllables per word	1.46	1.35

A comparison of the text statistics reveals that Donald Trump used 56% more sentences and almost 27% more words than Kamala Harris. However, the number of unique word forms is found to be nearly identical. Consequently, the vocabulary density, which is a measure of the proportion of content words to the total number of words in a text, is 21.1% of unique words in Harris' speech and 15% in Trump's. This illustrates that there is somewhat greater diversity in the lexicon utilised by Harris, although the vocabulary density is relatively low, as both speakers used repetition as a rhetorical device.

A striking difference in sentence length is observed between the candidates, with Harris' sentences being 40% longer than those of Trump. At the same time, the percentage of complex words (words that contain three or more syllables) in Harris' speech is by 5% higher than in Trump's, a finding further substantiated by the number of syllables per word. These data indicate a more nuanced and sophisticated use of language on Harris' part.

Table 2 presents a summary of the most frequently occurring words in each candidate's speech, with their respective frequencies. These data are visually represented in Figures 1 and 2. It should be noted that only content words were extracted from the two separate transcripts, with function words being omitted.

Table 2: Ten most frequently used content words

	Kamala Harris		Donald Trump	
1	president	56	people	80
2	people	48	going	64
3	Donald	32	country	56
4	Trump	31	said	46
5	American	27	like	36
6	said	25	know	32
7	let's	24	president	28
8	states	22	look	27
9	united	21	years	25
10	plan	20	world	21

Figure 1: Harris' most frequent words
(created with voyant-tools.org)

Figure 2: Trump's most frequent words

The lexeme *president* was used by Harris to refer to the office in general and to her willingness to become US President as in: *I believe very strongly that the American people want a **president** who understands the importance of bringing us together knowing we have so much more in common than what separates us. And I pledge to you to be a **president** for all Americans* (Hoffman 2024). The word appears in places when she talks about Donald Trump, often in the phrase **former president**: *And on that day, the **president** of the United States incited a violent mob to attack our nation's Capitol, to desecrate our nation's Capitol. On that day, 140 law enforcement officers were injured. And some died. And understand, the **former president** has been indicted and impeached for exactly that reason* (Ibid.).

It is noteworthy that Harris referred to Donald Trump not only as the former president, but also used his given name and surname more than thirty times, as seen in Table 2. Conversely, Trump did not address Harris by her

name on any occasion, which is considered by some as “an attempt to anonymize the vice president” (Rubiera 2024). On the other hand, Donald Trump even referred to himself by his name in eight instances, e.g. *She wants everybody to be on government insurance where you wait six months for an operation that you need immediately. That didn't happen under Donald Trump* (Ibid.).

Additionally, there are notable discrepancies in the way both candidates employed the word *people*. In Harris’ discourse, it was predominantly utilized in the collocation *American people* (18)¹, *people of America* (5), or in cases where it was evident that she was speaking about Americans. This most common lexeme in Trump’s discourse was used in reference to Americans, as well as to people in general, but also to immigrants: *On top of that, we have millions of people pouring into our country from prisons and jails, from mental institutions and insane asylums* (Ibid.). This is documented in Table 3.

Table 3: A sample of the context of the lexeme *people* in Trump’s speech (adapted from voyant-tools.org)

Left	Term	Right
have inflation like very few	people	have ever seen before. Probably
has been a disaster for	people	, for the middle class, but
that, we have millions of	people	pouring into our country from
in violently. These are the	people	that she and Biden let
This was a group of	people	that got together, they came
since 1917 where 100 million	people	died has there been anything
that nobody thought possible. And	people	give me credit for rebuilding
country. It's going to make	people	want to be able to
a worse period of time.	people	can't go out and buy
or anything else. These the	people	of our country are absolutely
these millions and millions of	people	that are pouring into our
it's I believe 21 million	people	, not the 15 that people
people, not the 15 that	people	say, and I think it's
They're criminals. Many of these	people	coming in are criminals. And
to the states where the	people	could vote. And that's what
liberal. Much more liberal than	people	would have thought. But each
It's the vote of the	people	now. It's not tied up
the millions and millions of	people	that had to pay off
student loans. They taunted young	people	and a lot of other

A significant asymmetry has been identified in the usage of personal pronouns by Harris and Trump, particularly between *I/me*, *we/us* versus

¹ The figures in brackets indicate the frequency of occurrence of the word(s) in Harris’ or Trump’s text respectively.

they/them, she/her, he/him. Donald Trump not only focused on his positive presentation but also sought to portray his opponents in a negative light, employing *they/them* at a considerably higher frequency than Harris did. Harris used the pronoun *you* relatively more taking into account the length of her speech, appealing to the television viewers in the absence of live audience.

Table 4: The usage of personal pronouns by Harris (KH) and Trump (DT)

	I	me	you	he	him	she	her	we	us	they	them
KH	129	6	85	53	9	4	9	98	17	10	7
DT	203	30	91	68	20	118	35	123	5	232	29

Furthermore, both transcripts were evaluated for positivity and negativity using Voyant Tools (Sinclair, Rockwell 2016). The results demonstrate that the speech acts of Donald Trump exhibit a markedly higher degree of negativity in comparison to the considerably more positive tone observed in the speech acts of Kamala Harris.

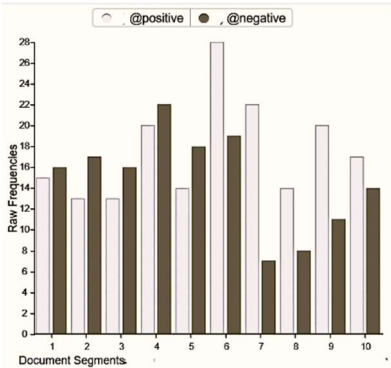

Figure 3: Tone in Harris' speech (created with voyant-tools.org)

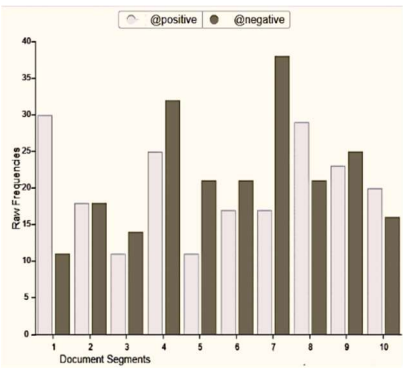

Figure 4: Tone in Trump's speech

It should be noted that raw frequency of negatively charged words in Trump's discourse are twice as high as in Harris'. The negativity is reflected in the way how the interlocutors address each other. Most often, Trump asserted that the policies of both Harris and Biden were *worst/worse* (7), *bad* (5), *horrible* (5), *weak* (5), and *incompetent* (4). In one instance he called Harris a *Marxist* three times: *She's a Marxist. Everybody knows she's a Marxist. Her father's a Marxist professor in economics. And he taught her well* (Hoffman 2024). When speaking about immigration, he used the same

strategy of repetition and used the term *border czar*: *She was the **border czar**. Remember that. She was the **border czar**. She doesn't want to be called the **border czar** because she's embarrassed by the border* (Ibid.).

Similarly, Harris employed a similar lexical set to Trump, denoting the subject as the *worst/worse* (4), *weak* (4), while also invoking the *criminal/crime* (3) in a single sentence: *Coming from someone who has been prosecuted for national security **crimes**, economic **crimes**, election interference, has been found liable for sexual assault and his next big court appearance is in November at his own **criminal** sentencing* (Ibid.). Indirectly, quoting his senior advisors, she also said: *His former national security adviser has said he is **dangerous** and **unfit*** (Ibid.).

On the other hand, when referring to their respective accomplishments, they both used extremely positive words, including one of Trump's favourite adjectives *great/greatest* (15): *We had the **greatest** economy. We got hit with a pandemic. And the pandemic was, not since 1917 where 100 million people died has there been anything like it? We did a **phenomenal** job with the pandemic* (Ibid.). In another place, when mentioning economic plans, Trump said: *... the top professors, think my plan is a **brilliant** plan, it's a **great** plan* (Ibid.). He also used a direct contrast between *me/us* versus *them*: *The polls say 80 and 85 and even 90% that the Trump economy was **great** that their economy was **terrible*** (Ibid.). There is also a tendency to use these adjectives in their superlative form: *People don't leave my rallies. We have the **biggest** rallies, the **most incredible** rallies in the history of politics* (Ibid.).

Harris employed such evaluative adjectives much more sparingly than Trump. She called Trump and his national security and foreign policy *weak* (4) and *wrong* (2) and also asserted: *Donald Trump left us the **worst** unemployment since the Great Depression. Donald Trump left us the **worst** public health epidemic in a century. Donald Trump left us the **worst** attack on our democracy since the Civil War. And what we have done is **clean up** Donald Trump's mess* (Ibid.). As evidenced by the previous example, she sought to differentiate their policies and personalities by outlining their respective actions: *Well, the former president had said that climate change is a **hoax**. And what we know is that it is **very real**. ... We have **created** over 800,000 new manufacturing **jobs** while I have been vice president. We have **invested** in clean energy to the point that we are opening up factories around the world. Donald Trump said he was going to create manufacturing jobs. He **lost** manufacturing **jobs*** (Ibid.).

Both interlocutors were thus following one of the primary ideological strategies of political discourse, the ideological square, according to which *our* good things are emphasised, *our* bad things are minimised, *their* good things are minimised, and *their* bad things are emphasised (Van Dijk 2011).

Different types of rhetorical devices have been found in both transcripts, most often metaphors, hyperboles and three-part lists, but also metonymies and similes.

Harris said: ... *you're going to hear from **the same old, tired playbook**, a bunch of lies, grievances and name-calling*, and she later repeated the identical phrase: ... *the American people are exhausted with **the same old tired playbook***. She also mentioned that *Trump's plan will **explode** the deficit; he invited **trade wars**; **kill the bill**; not everybody was handed \$400 million on a **silver platter**; if that's a **bridge too far** for you; he said in this election there will be a **bloodbath**; if Donald Trump were back in the **White House** with no **guardrails**; **red and blue states***, to name just a few examples (Hoffman 2024).

On the other hand, Donald Trump's text contains more hyperboles than Harris', especially when mentioning immigrants: ***millions (and millions) of people pouring into our country*** (Ibid.), but also when highlighting his successes and his opponent's failures: *I took in **billions and billions of dollars** from China; we did a phenomenal job... **nobody's ever seen anything like it**; we'll end up being Venezuela on steroids; I probably **took a bullet to the head**; we lost **by a whisker**; they're selling our country **down the tubes**; we have a **nation that is dying**; our country has gone to **hell**; they threw him [Biden] **out of a campaign like a dog*** (Ibid.).

The use of three-part lists was another rhetorical device abundantly used by both speakers, whether it was listing three things as in Harris' opening of the debate: *I believe in **the ambition, the aspirations, the dreams** of the American people* (Hoffman 2024); or Donald Trump repeating one phrase with minimal changes when replying to the question if he would veto a national abortion plan: ***I have been a leader on IVF** which is fertilization. **The IVF — I have been a leader**. In fact, when they got a very negative decision on IVF from the Alabama courts, I saw the people of Alabama and the legislature two days later voted it in. **I've been a leader on it**. They know that and everybody else knows it. **I have been a leader on fertilization, IVF*** (Ibid.). Similarly, parallelism was used in Trump's allegation that immigrants eat pets: *In Springfield, **they're eating the dogs**. The people that came in. **They're eating the cats**. They're eating — **they're eating the pets** of the people that live there* (Ibid.). Harris used the three-parts list twice when speaking about the 6th of January 2021 and the attack on the Capitol: ***I say we don't have to go back. Let's not go back. We're not going back. It's time to turn the page. And if that was a bridge too far for you, well, there is a place in our campaign for you. To stand for country. To stand for our democracy. To stand for rule of law*** (Ibid.). This figure of speech, which relies on repetition and

parallelism, is an effective tool especially in oral communication as it serves to emphasise the items in question and makes them more memorable.

Furthermore, primacy and recency rules were also applied by both candidates, at times incorporating three-parts lists. The recency effect may have been a contributing factor in Donald Trump's decision to have the final word of the entire debate, which was largely dedicated to criticising Harris and Biden's administration. This is evident in Trump's concluding statement during the debate: *The worst president, the worst vice president in the history of our country* (Ibid.).

Conclusion

The findings of the quantitative and qualitative analysis demonstrate how the two presidential nominees, Kamala Harris for the Democratic Party and Donald Trump for the Republican Party, employed various linguistic means and rhetoric strategies in their debate on 10 September 2024.

The utterances of Donald Trump were longer than those of Kamala Harris, yet his sentences and words were shorter. The shorter sentences may be perceived as communicating a sense of urgency and even fear, whereas longer speech acts could be associated with a sense of profundity and composure. The more complex words in Harris' speech point towards a greater degree of sophisticated verbal communication.

The lexicons of both candidates also exhibited some differences, as Harris focused more on addressing Americans and outlining her prospective actions, while Trump highlighted his accomplishments as the 45th President of the USA and criticised the current state of affairs in the country. These differences were reflected in the distinct ways in which personal pronouns were utilised, as well as in the more negative tone of Trump's speech in comparison to Harris'. Trump consistently used the third person singular (*she*) when addressing his opponent, which can be seen as a form of anonymisation or disrespect. Both speakers attacked each other with the adjectives *worst* and *weak*, although evaluative adjectives prevailed in Trump's discourse.

The presidential candidates attempted to persuade their audience and potential voters through the use of diverse rhetorical devices. Among these, three-part lists and metaphors were the most prevalent for both candidates, whereas hyperbole was a dominant feature of Donald Trump's rhetoric.

Limitations

The paper concentrated on a number of selected linguistic features of the sole presidential debate between Kamala Harris and Donald Trump. This topic can be subjected to further investigation from a variety of perspectives, including an analysis of the non-verbal communication of both candidates, a comprehensive discourse analysis, and comparative studies of this debate with previous presidential or vice-presidential debates. These studies could focus on potential changes in discourse, audience reception, and media coverage, including social media responses to this televised debate.

References

- AL-TARAWNEH, M., RABAB'AH, G. (2019). Persuasion in Hillary Clinton and Donald Trump's Presidential Debates: A Critical Discourse Analysis. *Jordanian Educational Journal*, 4(1): 20-40.
<https://doi.org/10.46515/2060-004-001-014>
- BIDEN, J. (2024). [JoeBiden]. [Image attached] [Post]. In: *X*, 21 July 2024. <<https://x.com/JoeBiden/status/1815080881981190320>> [24. 10. 2024].
- EL-HAWARY, A., YOUSSEF, A., HAMDY, R. (2020). The Trump-Clinton 2016 Presidential Debates: A Critical Discourse Analysis. *CDELT Occasional Papers in the Development of English Education*, 69(1): 127–154.
<https://doi.org/10.21608/opde.2020.145633>
- HALOMOAN, H.S. (2024). Linguistic Strategies in Political Discourse: Hedges and Boosters in the 2024 US Presidential Debate. *English Language, Literature & Culture*, 9(3): 159–165.
<https://doi.org/10.11648/j.ellc.20240905.12>
- HOFFMAN, R. (2024). READ: Harris-Trump presidential debate transcript. *abcNEWS*, 11 September 2024, <<https://abcnews.go.com/Politics/harris-trump-presidential-debate-transcript/story?id=113560542>> [29.10.2024].
- JASIM, I. F. (2022). The Presidential Debates between Trump and Biden: A Rhetorical Analysis. *Journal of College of Education*, 49(2): 641–652.
- KURNIANINGSIH, I. H. (2017). Rhetoric in the US second presidential debate in 2016: a discursive stylistic study. *Sastra Inggris-Quill*, 6(8): 806–815.
- LAFTA, H. T. (2024). Discursive Tactics in Political Rhetoric: A Van Dijk Framework Analysis of the Trump-Biden Debate 2024. *International Journal of Linguistics Studies*, 4(3): 89–94.
<https://doi.org/10.32996/ijls.2024.4.3.10>

- MCKINNEY, M. S., CARLIN, D.B. (2004). Political Campaign Debates. In: KAY, L.L. (ed.). *Handbook of Political Communication Research*. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781410610584-16>
- MINDICH, D. T. Z. (2024). Television Debates Mirror American Values. *Journal of Media Ethics*, 1–2. <https://doi.org/10.1080/23736992.2024.2311929>
- MINOW, N. N., LAMAY, C.L. (2008). *Inside the Presidential Debates: Their Improbable Past and Promising Future*. Chicago: University of Chicago Press.
- NGUYEN, Q. N., SAWALMEH, M. H. M. (2020). Trump's strategies in the first presidential debate: A critical discourse analysis. *International Journal of Linguistics, Literature and Translation*, 3(5): 68–77. <https://doi.org/10.32996/ijllt.2020.3.5.8>
- NIRWANA, I. (2023). The Second and Final Presidential Debate of Donald Trump and Joe Biden: A Conceptual Metaphor Analysis. *Journal of Literature, Linguistics, & Cultural Studies*, 2(1): 1–15. <https://doi.org/10.18860/lilics.v2i1.2658>
- OPPENHEIM, O., SHEPHERD, B., MURRAY, I. (2024). Kamala Harris certified as Democratic presidential nominee after earning majority of roll call votes. *abcNEWS*, 7 August 2024, <<https://abcnews.go.com/Politics/kamala-harris-nominee-DNC-majority-democratic-roll-call-votes/story?id=112580918>> [20. 10. 2024].
- POPLI, N. (2024). These Are the Rules Of the ABC Presidential Debate. In: *TIME*, 5 September 2024, <<https://time.com/7018380/harris-trump-debate-rules-microphones-abc-2024/>> [29. 10. 2024].
- PRASATYO, B. A., GUSTARY, D. T. (2024). Politeness Strategies in the 2020 Biden-Trump Presidential Debate: A Pragmatic Analysis. *JETAL: Journal of English Teaching & Applied Linguistic*, 6(1): 66–74. <https://doi.org/10.36655/jetal.v6i1.1672>
- PURBA, G. P. (2021). *Slips Of The Tongue Produced By Donald Trump And Joe Biden In Presidential Debates 2020* (Doctoral dissertation). UNIVERSITAS AIRLANGGA.
- RUBIERA, C.L. (2024). The Trump-Harris debate shows how personality reveals itself in language. *The Conversation*, 16 September 2024, <<https://theconversation.com/the-trump-harris-debate-shows-how-personality-can-reveal-itself-in-language-238963>> [30.10.2024].
- SARTIKA, T. (2021). Critical discourse analysis of Donald Trump's and Joe Biden's language in use in the 2020 United States presidential debates. In: *Proceedings International Conference on Education of Suryakencana*, Vol. 1, pp. 412-417.

- SCHROEDER, A. (2008). *Presidential Debates: Fifty Years of High-risk TV*. 2nd ed. New York: Columbia University Press.
<https://doi.org/10.7312/schr14104>
- SELF, J.W. (2005). The First Debate over the Debates: How Kennedy and Nixon Negotiated the 1960 Presidential Debates. *Presidential Studies Quarterly*, 35(2): 361–375.
<https://doi.org/10.1111/j.1741-5705.2005.00253.x>
- SHOFIAH, L., PRATAMA, H., YULIANTO, H. J. (2023). The Comparison of Conversational Features Used by Joe Biden and Donald Trump in Political Debate. *English Education Journal*, 13(1): 49–58.
<https://doi.org/10.15294/eej.v13i1.71659>
- SINCLAIR, S.; ROCKWELL, G. (2016). *Voyant Tools*, <<http://voyant-tools.org/>> [20. 10. 2024].
- THE COMMISSION ON PRESIDENTIAL DEBATES (2020). *Our Mission*, <<https://www.debates.org/about-cpd/>> [20. 10. 2024].
- UTAMI, N. A. (2021). *Idiomatic expressions in the first presidential debate between Donald Trump and Joe Biden: Semantic analysis* (Doctoral dissertation). Universitas Islam Negeri Maulana Malik Ibrahim.
- VAN DIJK, T. A. (2011). Discourse and ideology. *Discourse studies: A multidisciplinary introduction*, 2: 379–407.
<https://doi.org/10.4135/9781446289068.n18>
- WEBFX (1995-2024), <<https://www.webfx.com/tools/read-able/>> [30. 10. 2024].

Contact:

PhDr. Eva Maierová, PhD.

Department of English Language

Faculty of Applied Languages

University of Economics in Bratislava

Email Address: eva.maierova@euba.sk

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3651-8683>

Preklad a politika. Využitie prístupov diskurznej lingvistiky pri skúmaní recepcie prekladov humanitnovedných textov¹

Katarína Motyková

Abstract

Translation and Politics. The Use of Discourse Linguistics Approaches in Examining the Reception of Translations of Humanities Texts. *The translation of texts has historically been a significant conduit for the dissemination of ideologies, values, and cultural narratives. This process continues to play a pivotal role in the transmission of ideas across linguistic and cultural boundaries. This text analyses translation as a discursive act, ascribing to it various functions and positing that multiple discursive actors shape it. Consequently, it is pertinent to inquire whether translation itself (in consequence of the act of translation, the translator as its author, and the process of translation itself) cannot be regarded as a discursive actor within the ideological discourses in which it participates. The present paper is founded upon examples drawn from the academic journals of the Institute of Philosophy of the Slovak Academy of Sciences from the 1940s, 1950s and 1960s.*

Keywords: translation, history of translation, discourse linguistics, DI-ME-AN analysis.

Kľúčové slová: preklad, dejiny prekladu, diskurzna lingvistika, analýza DI-ME-AN.

Úvod

Preklad ako kultúrny fenomén zohrával v minulosti, ale aj naďalej zohráva kľúčovú úlohu v prenose ideológií, hodnôt a kultúrnych naratívov. Projekt Preklad a aspekty recepcie spoločenskovedných a humanitnovedných textov ako kultúrny a literárny transfer v 20. storočí (č. APVVV-21-

¹ Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVVV-21-0198. (This work was supported by the Slovak Research and Development Agency under the Contract no. APVV-21-0198).

0198), v ktorom pôsobím ako členka riešiteľského kolektívu, skúma okrem iného aj podmienky vzniku prekladov v historickom kontexte, status, funkciu a úlohu prekladateľov ako mediátorov, inštitucionálne zázemie a funkciu prekladov v širšom rámci literárneho transferu, čo umožňuje vytvoriť komplexnejší obraz tohto typu prekladu ako vedeckej a tvorivej činnosti a jeho miesta v dejinách prekladu.

Predmetný text sa zameriava práve na tento aspekt výskumu dejín prekladu a ponúka možnosť analyzovať *preklad* ako diskurzívny akt, ktorému je možné pripisovať rôzne funkcie a ktorý je formovaný viacerými diskurzívnymi aktérmi. Zároveň si v ňom kladiem otázku, kedy a ako sa stáva *preklad* aktérom rôznych diskurzov, t. j. kedy prestáva byť *len* textom. Skúmam v ňom, či nie je možné i preklad samotný (ako výsledok prekladateľskej činnosti i samotný proces prekladu) a prekladateľa ako jeho autora, považovať za diskurzívneho aktéra v ideologických diskurzoch, na ktorých preklad participuje. Opieram sa pri tom o niekoľké príklady² z akademických časopisov Filozofického ústavu SAV z 50. a 60. rokov 20. storočia. Zatiaľ ide len o ilustratívne príklady v rovine uvažovania o tom, akým spôsobom možno kódovať preklad cez filter úrovne aktérov, ako ju navrhujú diskurzívni lingvisti Jürgen Spitzmüller a Ingo H. Warnke (2011) vo svojom modeli viacúrovňovej analýzy diskurzu, označovanej skratkou DI-ME-AN³, z nemeckého *diskurslinguistische Mehr-Ebenen-Analyse*.

Viacúrovňová analýza diskurzu – DI-ME-AN

V diskurznej lingvistiky sa pojem diskurz buď vzťahuje k Michelovi Foucaultovi a chápe sa ako „[s]ystém formovania výpovedí, ktorý odkazuje na kolektívne, činnosť riadiace a sociálne rozvrstvené vedenie [...]“ (Spitzmüller, Warnke 2011: 9), alebo sa v duchu tradície historickej sémantiky chápe

² Všetky príklady sú uvádzané formou printscreenov zo softvéru pre analýzu kvalitatívnych dát Atlas.ti.

³ Podrobnejšie som ju predstavila v monografii *Sver na konci jazyka. Transtextová analýza nemeckojazyčnej bratislavskej tlače 1920 – 1938* (2022), v ktorej som skúmala v mediálnom priestore nemeckojazyčných periodík *Preßburger Zeitung*, *Preßburger Presse*, *Bratislavaer Zeitung* a *Forum* obraz o európskom Severe a jeho obyvateľstve v období medzi dvoma svetovými vojnami práve prostredníctvom analýzy DI-ME-AN. Zároveň sa jej pri vysvetlení úrovni analýzy diskurzu venuje učebnica *Úvod do diskurznej analýzy* (Cingerová, Motyková 2017) a Nina Cingerová a Irina Dulebová ju navrhujú ako jeden z vhodných metodologických prístupov k analýze mediálnych textov (Cingerová, Dulebová 2023) vo svojej učebnici *Mediálna lingvistika: východiská kritickej analýzy mediálnych textov*.

ako korpus textov, ktoré na seba intertextuálne nadväzujú. Slovmi Danuty Olszewskej a Andrzeja Kątného, „[...] diskurz sa vo všetkých prístupoch považuje za jav, ktorý presahuje rámec jedného textu a chápe sa ako konglomerát intertextuálne a tematicky prepojených textov“ (Olszewska, Kątny 2013: 9). Pri analýze textov ako súčasti diskurzov, si treba neustále uvedomovať rozdiel medzi jazykovým a diskurzným typom analýzy, ktorý spočíva v základnej otázke, ktorú si analytik kladie. Ako upozorňuje Michal Bočák, kým v prvom prípade sa pýta, podľa akých pravidiel je vytvorená výpoveď, v druhom prípade sa zameriava na to, prečo bolo vôbec niečo vyslovené, napísané, či zobrazené? (Bočák 2020: 17-18). Pri analýze diskurzu, prebieha simultánne prepojenie troch úrovní analýzy, ako ich navrhli Spitzmüller a Warnke, t.j. intratextovej roviny – zameranej na text, vety a výrazy, ďalej úrovne aktérov – zameranej na recipienta, producenta, diskurzne pozície a medialitu) a transtextovej úrovne – zameranej na intertextualitu, konceptuálne rámce - frames, topoi, základné sémantické figúry, sociálnu symboliku, historicitu, ideológie, governmentality a dejiny mentalít (2011: 197-201). Vnútrotextové fenomény prostredníctvom aktérov interagujú v texte s transtextovými štruktúrami, rétorické prostriedky v texte odkazujú na iné texty, vďaka čomu v nich analytik rozoznáva konkrétne diskurzne pozície. Analýza transtextovej úrovne prebieha na poli intertextuality, framov, topoi, indexálnych poriadkov, sociálnej symboliky, historicity, ideológií, gouvernementality a dejín mentalít (tamže 2011: 85).

Aktéri v ideologickom diskurze o preklade

Úroveň aktérov možno chápať ako pomyselný filter, priradujúci jednotlivé texty k určitým diskurzom. Táto úroveň je umiestnená medzi intra- a transtextovú úroveň analýzy a sústreďuje sa na to, aké roly majú diskurzni aktéri v diskurze, t. j. či sú recipientom alebo producentom výpovedí, aké diskurzne pozície obsadzujú a na medialitu (Spitzmüller, Warnke 2011: 173-187).

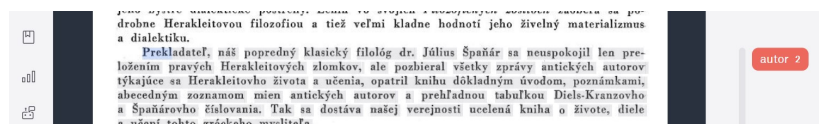
Spitzmüller a Warnke (2011: 174-177) pri delení interakčných (účastníckych) rolí vychádzajú z prístupu Ervinga Goffmana (1981) na tzv. produkčné roly, rešpektujúce hľadisko hovoriaceho (Goffman hovorí o animátorovi – animator, autorovi – author a zmocniteľovi – principal) a tzv. recepcné roly, zohľadňujúce hľadisko adresáta (tu hovorí o ratifikovaných účastníkoch – ratified participants a neratifikovaných účastníkoch – uratified participants). V druhom prípade Goffman rozlišuje „[...] roli náhodného posluchača (angl. *overhearer*) (má na mysli takové situácie, v nichž človek nemôže neposlouchať, napr. v prostredí verejné

dopravy), a roli zámerné, ale nepozorovane poslouchajúci osoby, tedy osoby odposluchávajúci (angl. *eavesdropper*)“ (Nekvapil, Kaderka 2017: online).

Časopis *Filozofia*, ako sa uvádza na stránke časopisu⁴, je akademický časopis, ktorý uverejňuje výsledky základného výskumu z oblasti filozofie (metafyzika, ontológia, epistemológia, filozofia mysle, dejiny filozofie, sociálna a politická filozofia) a príbuzných disciplín (najmä logika, metodológia, etika). V období od r. 1946-1949 vychádzal na Filozofickom ústave SAV časopis *Philosophica Slovaca* (1946-1949), v 50tych rokoch to boli *Filozofický zborník* (1950-1952), *Filozofický časopis* (1953-1955) a *Slovenský filozofický časopis* (1956-1960), od roku 1961 do roku 1965 časopis *Otázky marxistickej filozofie* a od roku 1966 vychádza časopis *Filozofia*.

Oba citované príklady, kedy by sme mohli prekladateľa považovať v zmysle Goffmanovej teórie *footingu* za autora textu, pochádzajú zo *Slovenského filozofického časopisu*, ktorý na Filozofickom ústave SAV vychádzal v rokoch 1956-1960. Prvý príklad (citát č. 1) je z recenzie Júliusa Švihrana na knihu *Život a učenie Herakleita z Efezu* (Švihran 1956: 98), v ktorej prekladateľa Júliusovi Špaňára oceňuje za to, že dielo nielen preložil, ale „[...]opatril knihu dôkladným úvodom, poznámkami, abecedným zoznamom mien antických autorov a prehľadnou tabuľkou Diels-Kranzovho a Špaňárovho číslovania. Tak sa dostáva našej verejnosti ucelená kniha o živote, diele a učení tohto gréckeho mysliteľa.“

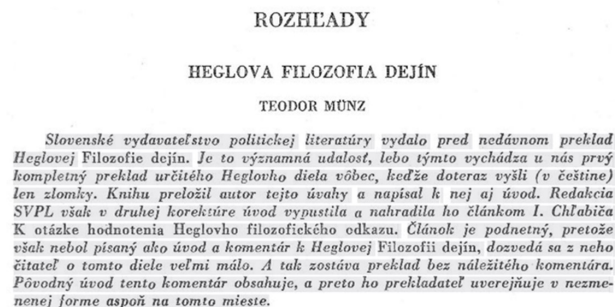
Citát č. 1

Podobným príkladom (citát č. 2) je príspevok *Heglova filozofia dejín* z pera Theodora Münza v rubrike *Rozhľady* (Münz 1957: 357), ktorý týmto textom dopĺňa svoj vlastný preklad, v ktorého vydaní podľa neho absentuje náležitý úvod: „A tak zostáva preklad bez náležitého komentára. Pôvodný úvod tento komentár obsahuje, a preto ho prekladateľ uverejňuje v nezmenenej forme aspoň na tomto mieste.“

⁴ Časopis *Filozofia*, <<https://filozofia.sav.sk/sk/about-journal>> [3. 11. 2024].

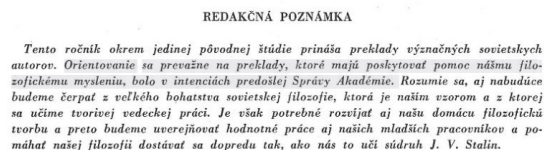
Citát č. 2

autor 1

Vo viacerých príspevkoch, ako napríklad aj v redakčnej poznámke z roku 1951 (citát č. 3) vo *Filozofickom sborníku SAVU* (s. 155) je prekladu pripisovaná úloha akéhosi pomocníka: „Orientovanie sa prevažne na preklady, ktoré majú poskytovať pomoc nášmu filozofickému mysleniu, bolo v intenciách predošlej Správy Akadémie.“

Citát č. 3

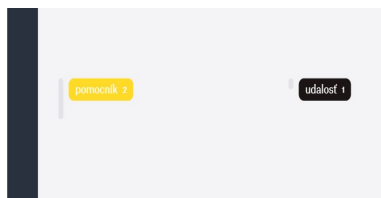
pomocník 2

Podobne je to v recenzii T. Münza na dielo Todora Pavlova *Teória odrazu*, ktorá vyšla vo *Filozofickom sborníku SAVU* v roku 1952 (Münz 1952: s. 147-150): „Preto vítame ako veľkú kultúrnu udalosť, a ako účinnú pomoc v našom boji za socializmus a rozvoj marxisticko-leninskej vedy u nás slovenský preklad knihy významného bulharského marxistu Todora Pavlova – *Teória odrazu*.“ Zároveň sa tu vydanie prekladu označuje ako významná kultúrna udalosť (citát č. 4).

Citát č. 4

...skúsenosti a napomáhanie si vo všetkých úsekoch práce, či už vo výrobe kmetných statkov alebo pri tvorbe kultúrnych hodnôt. Kultúrne hodnoty a medzi nimi predovšetkým vedecká tvorba, sú veľmi úctinnou zbraňou v boji za socializmus. Len človek uvedomelý, opierajúci sa o učenie marxisticko-leninské vedy, môže úspešne bojovať za socializmus.

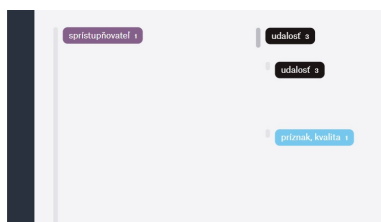
Preto vítame ako veľkú kultúrnu udalosť, a ako úctinnú pomoc v našom boji za socializmus a rozvoj marxisticko-leninskej vedy u nás slovenský preklad knihy významného bulharského marxistu Todora Pavlova — *Teória odrazu*. T. Pavlov je známy nielen ako významný teoretik marxizmu-leninizmu, ale aj ako praktický bojovník za socializmus. Už v mladých rokoch sa zapojil do revolučného hnutia, bol viackrát väznený, ba aj odvedený na smrť. Teraz je prezidentom Bulharskej akadémie vied a členom prezidia Veľkého národného zhromaždenia ľudovej republiky bulharskej. Vedecká činnosť T. Pavlova je veľmi rozsiahla. Zbieral sa najmä marxistickou estetiku a filozofiu. Jeho hlavnou filozofickou prácou je *Teória odrazu*.

Podobne sa za radostnú udalosť, dokonca kultúrnu revolúciu, považuje vydanie prekladu jedného z Leninových diel v recenzii Jána Kocku (1952: 75): „Vydanie Leninovho *Materializmu a empiriokriticizmu* v slovenčine je radostnou udalosťou, pretože prvý raz dostáva sa do rúk slovenského čitateľa najvýznamnejšie dielo dialektického materializmu v materinskom jazyku.“ V uvedenom citáte vidíme aj zdôrazňovanie sprístupňujúcej funkcie prekladu, ktorá tak prináša ideológiu „širokým masám“ a tým napomáha formovaniu svetonázoru „socialistického človeka“ (citát č. 5).

Citát č. 5

Vydanie Leninovho *Materializmu a empiriokriticizmu* v slovenčine je radostnou udalosťou, pretože prvý raz dostáva sa do rúk slovenského čitateľa najvýznamnejšie dielo dialektického materializmu v materinskom jazyku. Sprístupňovanie diel klasikov marxizmu-leninizmu širokým masám je ozajstnou kultúrnou revolúciou a je najvýznamnejším faktorom vo formovaní svetonázoru socialistického človeka. Marxistické diela sú starobylými kameňmi nepochybne a kameňmi budovateľov socialistického spoločenského poriadku. Udomačovanie myšlienok marxizmu-leninizmu u nás v masovom meradle datuje sa od odohodnotenia r. 1945. Odtedy mala produkcia tak pôvodnej ako aj prekladovej marxistickej tvorby sa rozvíjať úmerne a obrovskými úspechmi hospodárskej výstavby. To, čo nahladateľstvo Prahy pripravilo dohľad prekladu *Materializmu a empiriokriticizmu*, je málokedy odpoveď aj kvalitatívnej stránky našej prekladovej tvorby, lebo prechádzať také náročné dielo odborné a terminologicky je oiaj skutočným kameňom odvahy a slovenskej marxistickej terminologickej. Preklad viedlo uviazať všetci naši vedeckí pracovníci, postuchali vysokých škôl, ktorým je *Materializmu a empiriokriticizmu* nepostrádateľnou učebnou pomôckou a všade, kde sa hlbšie odborejšie štúdium dialektického materializmu.

Aj na iných miestach sa prisudzuje prekladom funkcia facilitátora, uľahčovateľa ideologického transferu, sprostredkovateľa socialistických myšlienok, ale aj iniciátora (citát č. 6), ako napríklad v texte Igora Hrušovského v časopise *Otázky marxistickej filozofie* (Hrušovský 1961): „Veľkú úlohu v tomto smere zohrala aj sovietska veda a filozofia, ktorá sa u nás šírila v pôvodine i v prekladoch. Rozbehlo sa masové štúdium marxisticko-leninskej literatúry.“

Citát č. 6

otázka je súčasťou triedneho boja a zápasu za víťazstvo socializmu.

Socialistické uvedenie robotníckej triedy a pracujúcich má začalo stúpať a začala sa pomaly formovať i nová socialistická inteligencia. Veľkú úlohu v tomto smere zohrala aj sovietska veda a filozofia, ktorá sa u nás širila v pôvodine i v prekladoch. Rozbehlo sa masové štúdium marxisticko-leninskej literatúry. Svedčia o tom veľké náklady kníh, ktoré u nás vyšli už v rokoch po oslobodení. Súčasne sa rozvinula sieť rôznych foriem stranického školenia, ktoré tiež splnilo veľké poslanie.

Ak chceme náležite pochopiť hĺbku prerozu našej vedy, ktorý sa postupne rozbehol po oslobodení a najmä po Februári, musíme si pripomenúť, v akej situácii sa nachádzala naša veda v poľstínskeho hospitalizmu.

iniciátor 1

Spitzmüller a Warnke (2011: 177-187) navrhujú pri štruktúrovaní úrovne aktérov preskúmať okrem účastníckych rolí ešte dva aspekty, na ktoré je potrebné sa sústrediť, a to diskurzne pozície a medialitu. Pri skúmaní aspektu mediality upozorňujú na nezameniteľnosť kategórií medialita a médium. Kým medialita sa venuje očakávaniam vyplývajúcim z určitých foriem sprostredkovania, samotné médium je prostriedkom na tvorbu, prenos a konzervovanie znakov (tamže: 183-184).

Pri diskurznych pozíciách navrhujú okrem sociálnej stratifikácie a delenia moci analyzovať tzv. status vertikality, kategóriu *voice*, diskurzne spoločenstvá a tzv. *ideology brokers* (tamže: 179-181). V poslednom prípade ide o osoby alebo skupiny, ktoré prispôsobujú a distribuujú ideologické myšlienky, čím umožňujú týmto ideám preniknúť a etablovať sa v inom kultúrnom a jazykovom spoločenstve. Ide teda v istom zmysle o *tlmočníkov* (v zmysle interpretátorov) či skôr prispôsobovateľov ideí medzi sociálnymi či kultúrnymi sférami. V podstate by sa dalo povedať, že aj v príkladoch, ktoré som ilustratívne uviedla v tomto článku, prekladatelia a preklady pôsobia v úlohách takých ideologických adaptátorov. Zároveň si treba uvedomiť, že je ním aj samotné médium časopisu, ktorého priestor sa dostáva do hľadáča diskurzného analytika.

Záver

Uvedeným článkom som sa pokúsila v hrubých rysoch načrtnúť možnosti jedného z diskurznoanalytických prístupov pri skúmaní dejín prekladu. Ilustrujem v ňom, ako je možné pomocou inštrumentária diskurznej lingvistiky, konkrétne kategórie aktérov v rámci tzv. viacúrovňovej analýzy diskurzu, ozrejmiť funkcie prisudzované prekladom filozofických diel v obdobiach, v ktorých sa dá očakávať ich silná ideologizácia. Ako vhodným projekčným plátnom sa ukázali byť také texty, ktoré majú jasný metatextový charakter, a teda najmä recenzie, reflektujúce nové preklady. Tým, rovnako ako ich autorom, sa v nich často prisudzovala úloha aktérov –

účastníkov ideologického transferu, čo dokladujú aj použité príklady z *Filozofického zborníka*, zo *Slovenského filozofického časopisu* a z časopisu *Otázky marxistickej filozofie*.

Zmapovanie celého priestoru časopisov Filozofického ústavu SAV a dôkladná analýza funkcií, ktoré v ňom boli pripisované prekladom a prekladateľom primárne filozofických textov v období druhej polovice 20. storočia, zostáva do budúcnosti výskumnou úlohou, ktorej riešenie by určite doplnilo súčasný výskum v oblasti dejín prekladu. Podobný typ analýzy by teda mohol prispieť ku kladnému zodpovedaniu otázky, ktorú si položila v tomto zborníku N. Cingerová vo svojom článku *Diskurz ako súčasť uvažovania o preklade/prekladaní a preklad/prekladanie ako súčasť uvažovania o diskurze*: či, ale predovšetkým, akým spôsobom má diskurzívna analýza potenciál obohatiť translatologický výskum.

Zoznam citovaných primárnych textov

- Hrušovský, I. (1961). Víťazná cesta strany a rozvoj spoločenských vied. *Otázky marxistickej filozofie*, 16(3): 157–166, <<http://www.filozofia.sav.sk/sites/default/files/doc/filozofia/1961/3/157-166.pdf>> [3. 11. 2024].
- Kocka, J. (1952). Leninov Materializmus a empiriokriticizmus v slovenčine. *Filozofický zborník SAVU*, 7(3-4): 75–79, <<http://www.filozofia.sav.sk/sites/default/files/doc/filozofia/1952/3-4/75-79.pdf>> [3. 11. 2024].
- Münz, T. (1952). Todor Pavlov, Teória odrazu. *Filozofický zborník SAVU*, 7 (1-2): 147–150, <<http://www.filozofia.sav.sk/sites/default/files/doc/filozofia/1952/1-2/147-150.pdf>> [citované 3. 11. 2024]
- Münz, T. (1957). Heglova filozofia dejín. *Slovenský filozofický časopis*, 12(4): 357–375, <<http://www.filozofia.sav.sk/sites/default/files/doc/filozofia/1957/4/357-375.pdf>> [3. 11. 2024]
- Redakčná poznámka (1951). *Filozofický zborník SAVU*, 6 (1): 155, <<http://www.filozofia.sav.sk/sites/default/files/doc/filozofia/1951/1/145-155.pdf>> [3. 11. 2024]
- Švihran, J. (1956). Život a učenie Herakleita z Efezu. *Slovenský filozofický časopis*, 11(1): 98–99, <<http://www.filozofia.sav.sk/sites/default/files/doc/filozofia/1956/1/98-99.pdf>> [3. 11. 2024]

Literatúra

- BOČÁK, M. (2020). *Foucaultovská analýza diskurzu: Teoretické východiská a možnosti využitia*. (Habilitačná práca). Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity.
- CINGEROVÁ, N. (2024). Diskurz ako súčasť uvažovania o preklade/prekladani a preklad/prekladanie ako súčasť uvažovania o diskurze. In: ŠTEFANČÍK, R. (ed.): *Jazyk a politika. Na pomedzí lingvistiky a politológie* 9. Bratislava: Ekonóm, s. v tomto zborníku, s. 21–28.
- CINGEROVÁ, N., DULEBOVÁ, I. (2023). *Mediálna lingvistika: východiská kritickej analýzy mediálnych textov*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave.
- CINGEROVÁ, N., MOTYKOVÁ, K. (2017). *Úvod do diskurvej analýzy*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave.
- GOFFMAN, E. (1981). *Forms of talk*. Oxford: Blackwell.
- MOTYKOVÁ, K. (2022). *Sever na konci jazyka. Transtextová analýza nemeckojazyčnej bratislavskej tlače 1920 – 1938*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave.
- NEKVAPIL, J., KADERKA, P. (2017). Zaujímání účastnických rolí. In: KARLÍK P., NEKULA M., PLESKALOVÁ J. (eds.). *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. <https://www.czechency.org/slovník/ZAÚJÍMÁNÍ_ÚČASTNICKÝCH_ROLÍ> [3. 11. 2024]
- OLSZEWSKA, D., KĄTNY, A. (2013). Vom Text zum Diskurs, genauer gesagt: Vom Text zum Text im Diskurs. *Studia Germanica Gedanensia*, 29: 9–22. <<https://depot.ceon.pl/handle/123456789/11356>> [18. 7. 2022].
- SPITZMÜLLER, J., WARNKE, I. H. (2011). *Diskurslinguistik. Eine Einführung in Theorien und Methoden der transtextuellen Sprachanalyse*. Berlin; Boston: De Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110229967>

Poznámka:

Príspevok je výstupom výskumného projektu „*Preklad a aspekty recepcie spoločenskovedných a humanitovedných textov ako kultúrny a literárny transfer v 20. storočí*“, podporeného Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVVV-21-0198.

Kontakt:

doc. Mgr. Katarína Motyková, PhD.

Katedra germanistiky, nederlandistiky

a škandinavistiky

Filozofická fakulta

Univerzita Komenského

v Bratislave

Department of German, Dutch

and Scandinavian Studies

Faculty of Arts

Comenius University in Brati-

slava

Email Address: [katarina.motyková@uniba.sk](mailto:katarina.motyкова@uniba.sk)

Inkluzívny jazyk v slovenskom mediálnom diskurze

Stanislava Moyšová

Abstract

Inclusive Language in Slovak Media and Political Discourse. *After three decades of theoretical reflection and awareness-raising, some manifestations of inclusive language are now beginning to permeate the social discourse in Slovakia. While theorists argue that women are underrepresented in language, which has a negative impact on their share of power, and therefore changes need to be made to target generic masculine form in particular, consistent application in linguistic practice tends to point to the dysfunctionality of binary forms or compressed forms using graphic signs to replace generic masculine forms in nouns in an attempt to make women more visible in the discourse.*

Keywords: Feminism, inclusive language, gender balanced language, generic masculine form of nouns.

Kľúčové slová: feminizmus, inkluzívny jazyk, rodovo vyvážený jazyk, generické maskulínium.

Úvod

Inkluzívny jazyk má mnoho podôb, ktoré sa líšia v závislosti od daného kultúrno-jazykového okruhu. Tento termín sa čoraz častejšie objavuje v súčasnom myslení o jazyku a má dva hlavné významy¹: prvý je ten, ktorý sa zaužíval v anglofónnom priestore a označuje snahu vyjadrovať sa v duchu politickej korektnosti, čiže eliminovať z diskurzu negatívne sémantické odtienky. Druhým významom je také vyjadrovanie, ktoré pri životných podstatných menách označujúcich najmä funkcie zohľadňuje ženský a mužský rod (v jazykoch, kde je to možné), alebo sa snaží o také jazykové riešenia, ktoré

¹ V súčasnej teoretickej jazykovednej reflexii sa začína presadzovať aj tretí význam jazykovej inkluzívnosti ako takého vyjadrovania, ktoré je zrozumiteľné pre všetkých komunikantov. Por. Bohunická, Alena, Khazarnovich, Maryna, Orgoňová, Oľga. Sociálna inklúzia a používanie jazyka., s. 95 a ďalej

sú rodovo neutrálne. Synonymom takého vyjadrovania je rodovo vyvážený, rodovo citlivý alebo rodovo neutrálny jazyk.

V nasledujúcom článku sa budeme zaoberať druhým významom. Poukážeme na teoretické práce z oblasti feministického myslenia a psycholinguistiky, ktoré viedli k snahám o aplikovanie inkluzívneho jazyka, na to, akým spôsobom sa tento jazyk konceptualizuje a napokon sa pokúsime zodpovedať na otázku, do akej miery je funkčný v rôznych komunikačných situáciách.

Generické maskulínium a „zneviditeľnenie“ žien

Pri zrode myšlienky inkluzívneho jazyka stáli feministické psycholinguistické výskumy, ktoré sa zaoberali použitím a reprezentáciou generického maskulína. Generické maskulínium je plurál podstatných mien v mužskom rode a používa sa na označovanie skupín, v ktorých sú ženy a muži (napríklad občania Slovenskej republiky); singulár mužských podstatných mien sa používajú na označenie všeobecných pomenovaní (napríklad klient, poistenec, príkazca) alebo pracovných pozícií (manažér, automechanik, čašník). Stanovenie rodovo symetrického vyjadrovania sa odrzrkadľuje v snahách o tri zmeny v jazyku: “odkryť sexistickú povahu súčasného jazykového systému; vytvoriť jazyk, ktorý dokáže vyjadriť skutočnosť z hľadiska žien; upraviť a doplniť, resp. novelizovať súčasný systém jazyka tak, aby sa tým dosiahla symetrická a objektívna reprezentácia žien a mužov” (Pauwels 2003: 550 a ďalej). Podľa rôznych výskumov sú ženy v každodennom jazyku zneviditeľňované používaním generického maskulína (Henley, Hamilton, Thorney, 1984, a Samel, 1995 in Ostertágová 2014: 51). Mnohé štúdie (napr. Stahlberg, Sczesny, Braun in Ostertágová 2014: 53) totiž dokazujú, že použitie generického maskulína má vplyv na mentálnu predstavu u recipientov na podiel žien v danej skupine označovanej podstatným menom (recipienti si pod generickým maskulínom predstavia menej žien a viac mužov). Myšlienková reprezentácia podielu žien je podľa týchto štúdií vyššia, ak sa použije iný tvar – dvojenie alebo binárna forma (namiesto klienti dvojité pomenovanie klienti a klientky).

Konceptualizácia jazykových riešení nahrádzajúcich generické maskulínium: ako ich dostať do praxe?

Feministické autorky zdôrazňujú, že „je dôležité (...) nevytvárať žiadne nariadenia pre používanie rodovo spravodlivého jazyka, ale odporúčania, ktoré možno rozvíjať a v prípade potreby korigovať kontinuálnym vytváraním banky dobrých a zlých príkladov (Cviková, Juráňová 2014: 24). Tieto snahy sa premietajú do odporúčaní, ktoré tvoria súčasť plánov rodovej rovnosti (najmä vo verejných inštitúciách, napríklad na Univerzite Komenského). Takisto sa prax inkluzívneho jazyka rozširuje pomocou školení zamestnancov verejnej správy (Maďarová 2014) či prednáškovými kurzami obsahujúcimi rodovú problematiku na vysokých školách humanitného zamerania (najmä na Fakulte sociálnych a ekonomických vied Univerzity Komenského Bratislave, Ostertágová 2014).

Hodnotiac vývoj v iných európskych jazykoch počas posledných troch desaťročí možno konštatovať, že rodovo vyvážené vyjadrovanie sa presadzuje veľmi pomaly. V prvom rade je zásadnou prekážkou zaužívaný jazykový úzus, ktorý nie je možné (aspoň v krátkodobom hľadisku) zmeniť pôsobením klasických jazykovedných autorít (jazykové inštitúcie ako Académie Française alebo talianska Academia della Crusca, u nás Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV), ani súčasných centier² šíriacich nový jazykový úzus, nech by bol odôvodnený akýmkoľvek platnými vedecky podloženými argumentami. V druhom rade, rodovo vyvážený jazyk nezodpovedá požiadavke úspornosti jazyka - v tejto kategórii je protikladom inkluzívneho vyjadrovania v zmysle úspornosti, pochopiteľnosti a stručnosti (Orgoňová 2023). Ako sme spomenuli vyššie, podľa zástankýň rodovo vyváženého jazyka nie je vhodné presadzovať ho nariadeniami, teda „mocensky“, ale odporúčaniami, ktoré navodzujú dojem nezáväznosti. Ak sa bližšie pozrieme na aktérov, ktorí presadzujú takéto vyjadrovanie, nejde o typickú iniciatívu „zdola“. Podľa štruktúrovaných rozhovorov, ktoré okrem iného zachycujú mechanizmy uplatňovania a rozširovania rodovo vyváženého vyjadrovania, vyplýva, že sa prenáša vertikálne, zhora nadol (Ostertágová 2014: 88 „generálny riaditeľ, ktorý „dbá“ na rodovo vyvážené vyjadrovanie, môže mať reálny vplyv na používanie v rámci pracoviska“). Takisto aj osvetové školenia, ktoré absolvujú zamestnanci, nemožno považovať za aktivitu „zdola“, veď ide o činnosť, ktorú navrhla a presadila autorita (v tomto prípade zamestnávateľ). Prípád Denníka N (pozri nižšie) však poukazuje na to, že jazykovú prax presadzujú edukovaní jednotlivci, teda šíri sa horizontálne.

² Napr. Centrum rodových štúdií na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave.

Prítomnosť a formy inkluzívneho vyjadrovania v informačných médiách

Systematické používanie dvojenia v žurnalistickom texte informatívneho typu spĺňa síce požiadavky korektného vyjadrovania podľa feministických postulátov, no je v protiklade s postulátom stručnosti a funkčnosti. Slovenské printové denníky (Pravda, Sme, Hospodárske noviny), ale aj informačné portály (Aktuality) generické maskulínium používajú systematicky, výnimkou je Denník N, ktorý v ojedinelých prípadoch aplikuje dvojrodovosť (dvojenie). Porovnali sme dve témy vzťahujúce sa na aktuálne spoločenské a politické dianie, a to príspevky pre učiteľov a testovanie PISA. Jediné médium, ktoré pri tejto téme nahradilo generické maskulínium dvojením, je Denník N, a to nielen v samotných textoch článkov, ale aj v nadpise a perexe (krátky úvod k článku): „Regionálne príspevky pre *učiteľky a učiteľov*: dobrý úmysel, bezzubé riešenie. Školy v niektorých častiach Slovenska už dlhšie zápasia s nedostatkom *učiteliek a učiteľov*. Týka sa to najmä veľkých miest a bohatších regiónov na západe krajiny (...). Ak však v školách nebudú kvalifikované *učiteľky a učitelia*, deti len ťažko dostanú dobré vzdelanie. Najprv treba zdôrazniť, že nedostatok *učiteliek a učiteľov* je skutočný problém“ (Ostertágová, Rehúš 2024).

Podobne sa v Denníku N uplatnil rodovo vyvážený jazyk pri testovaní slovenských žiakov: “Čo môže za horšie výsledky v testovaní PISA? Pandémia a zrejme aj iné zloženie *žiačok a žiakov*. Už to budú takmer dva mesiace, čo sme sa dozvedeli výsledky našich *žiakov a žiačok* v medzinárodnom testovaní OECD PISA 2022 (...). Navyše za prepád našich výsledkov oproti roku 2018 zrejme môže aj iné zloženie testovanej vzorky *žiakov a žiačok*” (Rehúš, Ostertágová 2024).

Dvojrodovosť sa objavuje v Denníku N v textoch, ktoré pripravilo Centrum vzdelávacích analýz, ktoré na svojej webstránke rovnako uplatňuje rodovo vyvážený jazyk³. Autorka textov o vzdelávaní je zároveň aj spoluautorkou publikácie *Analýza významu a možnosti používania rodovo vyváženého jazyka*, ktorú pripravilo Centrum vzdelávania Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR v roku 2014.

³ <https://www.vzdelavacieanalyzy.sk/>

Grafické znaky ako vyjadrenie inkluzívnosti a ich funkčnosť v informatívnom texte

Riešenie aplikácie inkluzívnosti v intenciách feminizmu, a zároveň eliminácia výrazov, ktoré sú zo sémantického hľadiska redundantné, prinášajú grafické znaky. Do slovenčiny sa tento trend dostal z iných európskych jazykov, napríklad inkluzívny pravopis vo francúzštine používa stredové bodky (tzv. *points médians*, por. Moyšová 2024: 5 a ďalej⁴), prostredníctvom ktorých sa komprimuje mužský a ženský rod do jednej lexikálnej jednotky. Kým vo francúzštine sa táto verzia rodovo vyváženého jazyka rozšírila do administratívnych dokumentov niektorých mestských a miestnych zastupiteľstiev, v slovenčine je použitie grafických znakov, ktorými sa komprimujú vzťahné zámená či prídavné alebo podstatné mená, do jednej lexikálnej jednotky, vo verejnom diskurze výnimočné.

V rámci slovenského verejného diskurzu grafické znaky na dosiahnutie inkluzívnosti používajú v svojich komunikačných kanáloch aktivistické zoskupenia sústrediac sa na presadzovanie agendy LGBTI osôb, ako napríklad združenie Saplinq, ktoré organizuje Pride Košice, ale aj verejné vzdelávacie inštitúcie, napríklad Vysoká škola výtvarných umení v Bratislave, ďalej pobočka SNG Kunsthalle v Bratislave, či platforma Otvorená kultúra. Príklad komprimovanej formy vzťahného zámena *ktorý* prináša status na sociálnej sieti

VŠVU: “Výzva je určená pre tých a tie, *ktorí*é* študujú na VŠVU v poslednom magisterskom ročníku na katedrách dizajnu, úžitkového umenia, textilnej tvorby či vizuálnej komunikácie, alebo tieto programy absolvovali v nedávnom období.” Príkladom komprimovanej formy podstatného mena (generického maskulína) je status platformy Otvorená kultúra: “V praxi to znamená, že práca pri hodnotení projektov, ako i odborný kredit *hodnotiteľov*iek*, môžu nakoniec legitimizovať svojvoľné rozhodnutia Rady, s ktorými sa nemusia stotožňovať”.

Grafické znaky v slovách síce symbolicky reprezentujú rodovo vyvážený jazyk, no znemožňujú zrozumiteľnosť. Dokladá to i fakt, že status Kunsthalle „Stojíme v bode, keď skúsení, rešpektovaní *profesionáli*ky, akademici*čky, umelci*kyne, pedagógovia*ičky, kurátori*ky* a kultúrne *pracovníci*čky* čelia obvineniam z toho, že propagujú hodnoty, ktoré ohrozujú budúcnosť detí na Slovensku. [...] Hrdo sa hlásime k *umelcom*kyniam*, a vážime si všetkých našich *návštevníkov*čky, ktorí*é* nás podporujú” prebrala väčšina slovenských médií, ako aj tlačová agentúra SITA tak, že hviezdičky

⁴ Points médians alebo deliace bodky v slovách sú v zmysle náročného pravopisu francúzštiny ďalšou komplikáciou. O nových pravopisných pravidlách por. Puchovská, 2023: 126

nahradiť generickým maskulínom: „Stojíme v bode, keď skúsení, rešpektovaní *profesionáli, akademici, umelci, pedagógovia, kurátori a kultúrni pracovníci* čelia obvineniam z toho, že propagujú hodnoty, ktoré ohrozujú budúcnosť detí na Slovensku“.

„Zrieknutie sa zodpovednosti“ ako riešenie

Ako sme uviedli vyššie, inkluzívny jazyk bude obtiažne zaviesť do informatívnych, no aj do právnych textov, a to najmä kvôli ustálenému jazykovému či právnemu úzu, a takisto preto, lebo zmeny smerujúce k nahradeniu generického maskulína binárnymi formami alebo neutrálnymi hromadnými podstatnými menami by znamenalo prepracovanie a novelizáciu právne záväzných textov, s ktorými je spojené veľké množstvo procedurálnych úkonov. To si uvedomujú pôvodcovia administratívnych a právnych textov na vnútroštátnej i medzinárodnej úrovni. Generické maskulínium figuruje v oznámeniach, smerniciach i nariadeniach Európskej komisie, pozri napr. smernica 96/71/ES Európskeho parlamentu a Rady o vysielaní *pracovníkov* v rámci poskytovania služieb⁵, ako aj vo vnútroštátnych právnych predpisoch. Dokonca aj UNESCO, jedna zo špecializovaných agentúr OSN, ktorá sa od roku 1987 zaoberá implementáciou inkluzívneho jazyka (Terkanič, 2014: 28), v svojich dokumentoch (rozhodnutia Výkonnej rady) používa generické maskulínium. Súc si vedomá rozporu medzi orientačnými dokumentami, ktoré schválila (napr. usmernenia o rodovo neutrálnom jazyku, 1999) na jednej strane, a medzi vlastnou právno-lingvistickou praxou na strane druhej, na sprievodnom liste každej jazykovej verzie⁶ umiestňuje upozornenie o používanom jazyku, tzv. *disclaimer*. *Disclaimer* (po francúzsky *clause de la non responsabilité*) je termín na označenie štylistického útvaru typu klauzula, krátkeho vyhlásenia, ktoré často figuruje v spotrebiteľských zmluvách, alebo v mailoch a prekladá sa ako vylúčenie zodpovednosti. Zvyčajne ho na zmluvy umiestňujú subjekty poskytujúce služby a tovar, ako prepravcovia, poskytovatelia online služieb, prevádzkovatelia internetových stránok a podobne. Preklad textu, ktorý figuruje na každom dokumente Výkonnej rady UNESCO, je nasledovný: Bez ohľadu na to, aké výrazy sa používajú v tomto dokumente, na označenie osôb, ktoré

⁵ Všetky jazykové verzie v oficiálnych jazykoch na linku [EUR-Lex - 01996L0071-20200730 - EN - EUR-Lex \(europa.eu\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32000L0071-01&from=doj)

⁶ Teda vo francúzštine, angličtine, španielčine, ruštine, arabčine a čínštine, konzultované 31.10.2024, [Decisions adopted by the Executive Board at its 218th session - UNESCO Digital Library](https://unesco.org/en/decision-adopted-by-the-executive-board-at-its-218th-session)

vykonávajú hodnosti, mandáty alebo funkcie, je jasné, že držiteľia im náležiacich pozícií alebo postov môžu byť ženy rovnako ako muži⁷.

Z textu vyhlásenia teda vyplýva, že generické maskulínium sa používa vtedy, keď by podľa zástancov inkluzívneho vyjadrovania mala byť použitá iná, najčastejšie binárna forma.

Disclaimer sa však začínajú objavovať aj v iných typoch textov, a to v esejistických alebo vedecko-popularizačných. Kniha rozhovorov so slovenským psychiatrom Jánom Hrustičom, ktorý pripravila spisovateľka Monika Kompaníková a vyšla do vydavateľstva Denníka N, obsahuje tiež podobné vyhlásenie, ktoré je včlenené medzi podakovania za textom knihy: „Kvôli lepšej plynulosti textu používame v knihe označenie klient, partner, no vždy máme na mysli aj partnerku či klientku (...), otázky a odpovede zahŕňajú všetky rody“.

Rovnako aj španielska psychologička B. Cazorro v úvode k svojmu vedecko-popularizačnému textu deklaruje, že “v rámci tejto knihy [som] sa snažila používať inkluzívny jazyk. Nie vždy, najmä pre jazykovú úspornosť, to bolo možné.”⁸

Záver

Z uvedeného vyplýva, že najväčšou prekážkou pri uplatňovaní rodovo vyváženého jazyka je jeho nefunkčnosť v textoch, ktorých funkcia je predovšetkým informatívna. To potvrdzuje aj nereprezentatívny prieskum, ktorý prebehol v auguste 2024 a na ktorom sa zúčastnilo 432 respondentov⁹. Z nich sa 76 percent nazdáva, že dvojrodovosť (dvojenie) je redundantné a že generické maskulínium označuje ženy aj mužov.

Na druhej strane, isté formy inkluzívnosti (najmä s grafickými znakmi) môžu byť funkčné v digitálnom svete, kde začína prevažovať obrazovosť komunikátu nad skripturálnosťou (Plašienková, Sámelová, Vertánová 2021: 52 a ďalej).

⁷ Quels que soient les termes utilisés dans les textes du présent recueil pour désigner les personnes exerçant des charges, mandats ou fonctions, il va de soi que les titulaires de tous les postes ou sièges correspondants peuvent être indifféremment des femmes ou des hommes.

⁸ CAZURRO, B. *Deti, ktorými sme boli, rodičia, ktorými sme*. Citadela: Bratislava, 2024. zo španielčiny preložila Silvia Vertánová

⁹ Bol realizovaný ako súčasť výskumného projektu VEGA 1/0142/24 Inkluzivita v jazyku: medzi reštriktívnou a integratívnou komunikáciou.

Na niektorých akademických inštitúciách v SR už prebieha výskum o inkluzivite jazyka¹⁰. Relevantné inštitúcie, ktoré sa teoreticky zaoberajú jazykom, by sa mali “zapojiť do diskusie o problematike inkluzívneho používania jazyka, najmä však Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV, katedry slovenského jazyka na vysokých školách, odbor štátneho jazyka na Ministerstve kultúry SR, ako aj ďalšie akademické inštitúcie” (Cviková, Juránová 2014: 23). Táto spolupráca zatiaľ na Slovensku absentuje.

Zdroje korpusu:

- Ostertágová, A., Rehúš, M. (2024). Regionálne príspevky pre učiteľky a učiteľov: dobrý úmysel, bezzubé riešenie. Denník N, 2. 4. 2024, <<https://dennikn.sk/3916221/regionalne-prispevky-pre-ucitelky-a-ucitelov-dobry-umysel-bezzube-riesenie/>> [4. 11. 2024].
- Rehúš, M., Ostertágová, A. (2024). Čo môže za horšie výsledky v testovaní PISA? Pandémia a zrejme aj iné zloženie žiakov a žiačok. Denník N, 26. 1. 2024, <<https://dennikn.sk/3795889/co-moze-za-horsie-vysledky-v-testovani-pisa-pandemia-a-zrejme-aj-ine-zlozenie-ziakov-a-ziakov>> [4. 11. 2024].

Literatúra

- BOHUNICKÁ, A., KAZHARNOVICH, M. (eds.) (2023). *(Im)pulzy súčasnej jazykovedy*. Bratislava: Univerzita Komenského.
- BOHUNICKÁ, A., KHAZARNOVICH, M., ORGOŇOVÁ, O. (2023). *Sociálna inklúzia a používanie jazyka*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave.
- BRAUN, F., SCZESNY, S., STAHLBERG, D. (2005). Cognitive effects of masculine generics in German. An overview of empirical findings. *Communications*, 30: 1–21. <https://doi.org/10.1515/comm.2005.30.1.1>
- BRAUN, F., SCZESNY, S., STAHLBERG, D., IRMEN, L. (2007). Representation of the sexes in language. In: FIEDLER, K. (ed.). *Social communication. A volume in the series Frontiers of Social Psychology*. New York: Psychology Press, s. 163–187.

¹⁰ Na Filozofickej fakulte VEGA 1/0142/24 Inkluzivita v jazyku: medzi reštriktívnu a integratívnu komunikáciu 2024 - 2028 a APVV -22-0275 Inkluzívna štylistika 2023 – 2027

- CVIKOVÁ, J., JURÁŇOVÁ, J. (2014). Význam a možnosti používania rodovo vyváženého jazyka, úvod. In: CVIKOVÁ, J. (ed.). *Analýza významu a možnosti používania rodovo vyváženého jazyka*. Bratislava: Centrum vzdelávania Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR, s. 7–26.
- MAĐAROVÁ, Z. (2014). Analýza rozhovorov o používaní rodovo vyváženého jazyka. In: CVIKOVÁ, J. (ed.). *Analýza významu a možnosti používania rodovo vyváženého jazyka*. Bratislava: Centrum vzdelávania Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR, s. 75–100.
- MOYŠOVÁ, S. (2020). Koncept politickej korektnosti vo frankofónnom mediálnom a politickom priestore. In: ŠTEFANČÍK, R. (ed.). *Jazyk a politika: na pomedzí lingvistiky a politológie 5*, Bratislava: Ekonóm, s. 261–269.
- MOYŠOVÁ, S. (2024). Aspekty inkluzívneho jazyka nielen v slovenčine, *Kultúra slova*, 58(1): 3–13.
- ORGOŇOVÁ, O. (2023). Používanie jazyka v digitálnej ére. Aspekty inkluzívneho jazyka. In: RODIČ, S. P., RAFFAJ, R. (eds.). *Slovakistika v súvislostiach. Tradície a perspektívy*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie 19. – 21. 4. 2023 v Belehrade. Belehrad, s. 215–225. <https://doi.org/10.18485/slovak70.2023.ch15>
- OSTERTÁGOVÁ, A. (2014). Vybrané psychologické aspekty rodovo a/symetrického jazyka v sociolingvistickom kontexte. In: CVIKOVÁ, J. (ed.). *Analýza významu a možnosti používania rodovo vyváženého jazyka*. Bratislava: Centrum vzdelávania Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR, s. 47–74.
- PAUWELS, A. (2003). Linguistic Sexism and Feminist Linguistic Activism. In: HOLMES, J., MEYERHOFF, M. (eds.). *The Handbook of Language and Gender*. Oxford: Blackwell Publishing, s. 550–570. <https://doi.org/10.1002/9780470756942.ch24>
- PLAŠIENKOVÁ, Z., SÁMELOVÁ, A., VERTANOVÁ, S. (2021). *Spytovanie sa na človeka v online svete*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave.
- PUCHOVSKÁ, Z. (2023). Tension entre l'ancienne et la nouvelle graphie. Quels enjeux pour la didactique du lexique en français langue étrangère?; In: *Recherches et Applications, Le français dans le monde*; č. 73, január 2023, CLE International 2023, s. 125–137.
- TERKANIČ, M. Právne aspekty používania rodovo vyváženého jazyka. In: CVIKOVÁ, J. (ed.). *Analýza významu a možnosti používania rodovo vyváženého jazyka*. Bratislava: Centrum vzdelávania Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR, s. 27–46.

Poznámka:

Štúdia vznikla v rámci riešenia grantu MŠVVŠ SR VEGA 1/0142/24 Jazyková inkluzívnosť: medzi integratívnou a reštriktívnou komunikáciou.

Kontakt:

Stanislava Moyšová, PhD.

Katedra romanistiky

Filozofická fakulta

Univerzita Komenského v Bratislave

Department of Roman Languages

Faculty of Arts

Comenius University in Bratislava

Email Address: stanislava.moysova@uniba.sk

Safeguarding Sovereignty and Security: Hungary's Strategic Leadership in the 2024 EU Presidency

Ildikó Némethová

Abstract

The present article on the Hungarian EU Presidency focuses on national sovereignty, highlighting the legal provisions and Hungary's claim to autonomy in the areas of immigration and energy policy. While national interests take the front stage, the Hungarian Presidency supports a more flexible approach to EU solidarity, especially in relation to migration reform. Orbán positions Hungary as a top advocate of institutional autonomy inside the EU in his speeches, using rhetorical devices including metonymy, amplification, and historical framing. His leadership underlines Hungary's major responsibility in enhancing regional stability, competitiveness, and European security, therefore defining the 2024 presidency as a pivotal stage in determining EU direction.

Keywords: Hungary, solidarity, institutional balance, migration, energy security, sovereignty.

Introduction: Crisis and Sovereignty in Hungary's 2011 EU Presidency

Under extreme economic hardship, as the EU worked through the consequences of the 2008 financial crisis, Viktor Orbán oversaw Hungary's rotating EU presidency in 2011. Deep recessions, national debt crises, and unstable banking were features of this time. Orbán's government underlined the need to strengthen the euro area through austere fiscal measures, primarily supporting the Six-Pack, which implemented tough financial constraints to solve weaknesses inside the eurozone. Hungary actively backed important financial aid programmes, particularly the European Financial Stability Facility (EFSF), which gave failing nations, including Greece, Ireland, and Spain, necessary help. Orbán supported EU-wide economic monitoring and selective measures meant to align with macroeconomic stability even while he argued for keeping Hungary's budgetary sovereignty. Orbán balanced his opposition to EU centralisation with support for collective actions vital to maintaining the Union's stability, as political scientist Ryszard Legutko

(2016) noted, managing the conflict between national sovereignty and the need for EU-wide remedies.

The geopolitical difficulties presented by the Arab Spring put more strain on Orbán's presidency, so Hungary stressed migration control and external border security. Foreshadowing its eventual severe migration policy, the Hungarian government argued for strong control of the EU's borders while expecting a flood of refugees resulting from regional turmoil. This strategy highlighted Hungary's dedication to European stability and regional security in response to growing migration challenges, establishing Hungary as a main supporter of strong EU border control policies (Schöpflin 2015).

Following the Fukushima accident, the Orbán presidency negotiated global worries about nuclear safety and energy security by supporting EU-wide stress tests across all nuclear stations to help to lower increased safety risks. Orbán reconciled national interests with European security concerns even if he firmly supported nuclear energy. His government started discussing energy diversification by emphasising the need to lower Europe's dependence on unstable outside energy sources to strengthen the EU's long-term energy resilience.

Orbán prioritised the Eastern Partnership as a cornerstone of his foreign policy, enhancing the EU's engagement with six post-Soviet states such as Armenia, Azerbaijan, Belarus, Georgia, Moldova, and Ukraine. The initiative aimed to foster political association and economic ties with these nations, thereby contributing to stability along the EU's eastern borders. In light of Russia's expanding influence, the Orbán presidency strategically reinforced political resilience in these countries, supporting the EU's goal of securing its eastern flank. This policy aligns with Hungary's objectives to bolster regional stability and mitigate external pressures.

Orbán's 2011 presidency, grounded in national sovereignty, security, and pragmatic governance, continues to shape his leadership and Hungary's approach to the 2024 EU presidency. His consistent focus on migration control, energy independence, and regulatory sovereignty reflects his broader European vision. The emphasis on external border control during the Arab Spring and energy security after Fukushima solidified Hungary's stance within EU politics. Orbán's approach to balancing national autonomy with shared European interests has positioned him as a leading advocate for sovereignty within the evolving complexities of EU governance.

This article examines how the Hungarian Prime Minister articulates the theme of national sovereignty in the context of international migration. Viktor Orbán is a European politician who sees international migration as a threat. Populist politicians in various other European countries are doing the same thing (Spier 2006, Demirkol 2022). They thus create the idea that irregular

migrants threaten national security (Huysmans 2000). Migration is thus securitized (Ibrahim 2005), when migrants may not have the security potential that populist leaders attribute.

Hungary's Strategic Role in 2024 Presidency

Hungary's second EU presidency in 2024 coincides with the rollout of two major EU initiatives, the European Green Deal and the Digital Compass 2030, aimed at advancing climate and digital transformation across the Union. With its goal of climate neutrality by 2050, the Green Deal requires extensive cross-sector integration involving energy, transport, and industry, marking a substantial shift in EU governance. Hungary invokes Article 194(2) of the Treaty on the Functioning of the European Union (TFEU) as a legal check against what it views as an overreach in EU competencies, especially in energy policy. This article grants Member States autonomy in energy policy decisions. It allows Hungary to emphasise nuclear energy as a cornerstone of its energy security, even if it challenges the EU's broader climate targets. This stance aligns with theories of differentiated integration, as discussed by Schimmelfennig and Winzen (2020), where Member States maintain sovereignty in key policy areas.

The Digital Compass 2030 outlines the EU's infrastructure modernisation and technological sovereignty goals, guiding Hungary's presidency within the broader digital transformation agenda. It highlights the principle of proportionality, aligning with Hungary's demand for autonomy in managing its pace of digital technology adoption under the multi-speed integration model. This approach allows for varied timelines and strategies across Member States, particularly in bridging the digital divide. Hungary's emphasis on subsidiarity, ensuring that Member States retain control over key aspects of their digital development, has significant implications for EU governance in the digital domain.

Reforms of the Common European Asylum System (CEAS) and the Dublin Regulation have been top priorities for the Hungarian presidency on its migration policy agenda. Initially, the CEAS was meant to harmonise immigration rules throughout the EU, but it exposed major flaws during the migration crisis. Among the initiatives, the Hungarian government advocates a fairer distribution of responsibilities, more cooperation with non-EU countries, and stronger external border restrictions. Hungary also wants amendments to the Dublin Regulation to help to alleviate the heavy burden of refugee applications directed at front-line countries. These projects support

Hungary's overall objective of motivating EU Member States to take a coordinated and balanced approach to migration management.

The current discussions on a new migration and asylum pact underscore Hungary's emphasis on EU autonomy. Hungary opposes the concept of compulsory solidarity, which mandates the distribution of asylum seekers across all Member States. Instead, it promotes a flexible notion of solidarity, allowing states to contribute through financial or logistical support rather than compulsory relocation. This stance highlights Hungary's primary objective, safeguarding national autonomy while participating in EU solidarity initiatives. It underscores the enduring tension between preserving sovereignty and embracing collective European responsibility.

Regarding energy security, the Hungarian presidency is closely linked to the more enormous reaction of the EU to the continuing situation in Ukraine. Hungary's annual agreement with Gazprom, guaranteeing 4.5 billion cubic meters of natural gas, highlights its reliance on Russian energy. This reliance complicates its position in the EU's energy diversification initiatives since the Union, motivated by geopolitical and environmental concerns, aims to reduce its reliance on Russian energy. Hungary struggles to balance maintaining national energy security with negotiating EU sanctions. It has regularly called on the energy solidarity mechanism under Regulation (EU) 2017/1938, supporting a flexible diversification plan honouring Member States' particular needs. This strategy shows Hungary's attempt to strike a compromise between current energy deals with Russia and the EU's objective of strengthening energy resilience against outside shocks.

Hungary's second presidency of the Council of the EU is a unique example of strategic interaction with EU legislative and political frameworks to advance national sovereignty in migratory governance and energy policy domains. The careful interpretation of Article 199(2) TFEU and energy solidarity clauses reveals Hungary's dedication to including a wide spectrum of EU members. This presidency underscores the ongoing challenge of reconciling national autonomy with EU-wide objectives in the complex geopolitical environment, marked by the interconnected climate, digitisation, and migration issues. Hungary's multifaceted strategy underscores the evolving nature of EU governance as Member States gradually establish their autonomy within the common institutional framework, thereby reflecting broader discussions regarding the EU's future trajectory.

Orbán's Rhetoric: Migration, Security, Competitiveness, Enlargement

During the Strasbourg press conference, focusing on migration, security, competitiveness, and enlargement, Viktor Orbán (2024a) presented Hungary's strategic priorities for its EU presidency on November 8, 2024. His address uses a sophisticated rhetorical strategy combining ethos, historical background, escalation, contrast, and geopolitical framing. Stating, "*we are undertaking this responsibility for the second time... and I, personally, am leading this work for the second time as well,*" he emphasises his part and Hungary's consistent leadership to support continuity. Emphasising "*the second time*" helps him uphold his beliefs and displays him as a consistent leader ready to meet challenging geopolitical issues.

Building on the foundation of trust, Orbán employs optimism as a rhetorical device, noting that "*after all, optimism is important.*" This approach is a discursive strategy, enabling him to introduce serious current challenges while softening their impact. By framing his message with hope, he engages the audience and sets a balanced tone for addressing complex issues, from geopolitical uncertainty to economic crises. This optimistic stance portrays him as pragmatic and forward-looking, acknowledging difficulties while focusing on promising possibilities.

Orbán's speech is primarily historical. Emphasising Hungary's continuous tenacity in negotiating difficult circumstances and his experience, he compared the present obstacles in 2024 with the first EU presidency in 2011. The first presidency is positioned within the global crisis by the reference to events such as "*the aftermath of the financial crisis, the consequences of the Arab Spring, and the Fukushima disaster*", which emphasises that crises are part of a larger pattern for Hungary or the EU, rather than isolated events. Furthermore, this historical comparison strengthens Orbán's leadership since it helps him foresee the rather more complicated problems of the present. By contrasting historical events with the present geopolitical scene, including the Ukraine crisis and the developing issues in the Middle East and Africa, he underlines that "*the situation in the EU today is much more serious than in 2011*". He stresses Hungary's indispensable role in handling these urgent issues.

Orbán transitions from past crises to the current geopolitical landscape through rhetorical escalation. Statements like, "*we are also feeling the consequences, and all international conflicts today risk escalation*", build the urgency by highlighting tensions in Ukraine, the Middle East, and Africa. This progression amplifies the seriousness of these issues, positioning them as existential threats to European stability. By gradually increasing the stakes, Orbán shifts from historical reflection to a pressing crisis narrative, framing

his leadership and Hungary's presidency as essential responses to these escalating challenges.

Orbán appeals to authority and contrasts to underline his warnings of geopolitical unrest and economic risks across Europe. By declaring that "*Europe is facing a slow agony*" and "*Europe could die by losing its markets*", he puts these claims alongside well-known leaders such as Mario Draghi and Emmanuel Macron. This strategy lends credibility to his view by linking it to issues of importance to prominent European leaders. When he says, "*compared to Mario Draghi and Emmanuel Macron, I am a moderate prime minister*," he frames himself subtly as a calm surrogate. By keeping a cool voice, Orbán presents himself as a reasonable alternative for people reluctant to express overly alarmist views.

Orbán also uses the modesty topos, gently juggling assertiveness with humility. "*We are as big as big we are, and the Germans and the French are so big that they can solve a problem*," he says, appreciating Hungary's relative scale to great nations like Germany and France. This strategy positions Hungary as a decisive EU decision-maker while underlining its constraints. Though ultimate duty rests with more prominent countries, Orbán effectively increases Hungary's role as a significant contributor to tackling EU problems by combining modesty with a proactive posture.

In his speech, Orbán strongly urges Hungary to drive change within the EU, declaring, "*the European Union must change. Moreover, we want to be the catalyst for that change through the work of our Presidency*." He casts the Hungarian government as an active force tackling Europe's challenges, portraying Hungary's presidency as crucial for reform amid mounting political and economic instability. His pragmatic approach positions Hungary as a constructive participant in EU decision-making, noting, "*we can raise problems, we can make proposals, and in the end it will be up to the European institutions and the big states to decide*."

Orbán presents a causative argument that "*illegal migration in Europe has led to the strengthening of antisemitism, increased violence against women, and the growth of homophobia*," thereby connecting the EU's lax migration policy with broader societal issues. By associating these specific social concerns with uncontrolled migration, he frames migration governance as a matter that extends beyond politics or security, highlighting the importance of stricter migration control as essential to the well-being of society.

Orbán underscores Serbia's critical role in EU enlargement by declaring, "*without Serbia, no enlargement will be successful*," framing Serbia as essential for Western Balkan stability. By positioning Serbia as central to Europe's future, he argues that its integration is crucial for regional and EU-wide stability. From an average accession candidate, this presentation

transforms Serbia into a pillar of the expansion effort. Using forceful language, he supports his position by saying that *“whoever believes it is possible” “is chasing illusions,”* therefore underlining his belief that Serbia’s participation is essential to reach the strategic goals of the EU.

Inspired by the euro summits of the eurozone, Orbán’s idea for regular Schengen summits emphasises his support of multilateral migration and border management. Declaring that *“just like the countries in the euro area, the leaders of the Schengen area countries should also meet regularly,”* he conforms to his suggestion with accepted EU policies, underlining its practicality and immediacy. This call underlines the need for coordinated EU action to protect the Schengen system from fragmentation, establishing Hungary as a major leader in promoting required reforms all over Europe.

Strategic Rhetoric in Action and Viktor Orbán’s Leadership

The speech delivered on October 9, 2024 (Orbán 2024b) shows a startling change in tone compared to the more pragmatic and politically driven language used on October 8, 2024. Orbán presents himself as a leader alerting Europe of an approaching catastrophe by speaking to the European Parliament with a more aggressive and urgent tone. He accomplishes this using analogies like *“to sound the alarm”* and calling to action aimed at every European resident, not only those seated in the audience. Using this rhetorical device helps to draw attention to the European crisis under progress.

Apart from the allegory of the alarm, Orbán intensifies the urgency by personifying Europe as a vulnerable organism in need of direction and protection. This personification pulls the audience into a story of existential threat that turns the debate from pragmatic politics to an emotional call for action to stop Europe’s death. Such rhetorical tactics point to a change from the technical, action-oriented speech on October 8 to the more passionate, forceful tone of the speech meant to inspire support for Orbán’s vision of European reform.

Enumeration is a rhetorical device used to highlight Hungary’s preparedness and degree of success during its EU presidency. Orbán presents Hungary as a competent and powerful EU leader using particular numbers such as *“585 Council working group meetings,” “24 ambassadorial meetings,”* and *“8 formal and 12 informal meetings.”* This enumeration operates on two levels; it highlights Hungary’s endeavours and accomplishments, dispelling any notion of passivity or inefficiency while symbolically emphasising Hungary’s leadership, supported by concrete outcomes. The extensive compilation of accomplishments illustrates a sense of organisation and authority,

establishing Hungary as a paradigm of operational readiness and efficacy while implicitly comparing it with EU institutions that may seem less efficient.

The use of metonymy constitutes an essential rhetorical device, mainly when referring to European institutions such as the “*Council*”, “*European Parliament*”, and “*Commission*.” Orbán positions Hungary as more than a mere participant in this system, portraying the country as a mediator and defender of institutional sovereignty. By safeguarding institutional sovereignty, Hungary ensures that the balance of power between the EU institutions is maintained and prevents any of the institutions from overstepping their powers. This role strengthens the stability and effectiveness of European governance, while Hungary actively contributes to protecting the EU’s fundamental principles. For example, when Orbán says that “*the Hungarian presidency will defend the Council’s treaty-based rights*”, he does not only deal with procedural or administrative details. Instead, he is symbolically defending the sovereignty of the Council, thereby underlining Hungary’s commitment to preserving the autonomy and authority of the EU institutions.

Hungary’s stance is further reinforced by Orbán’s speech on Europe’s economic challenges, as he stresses the urgency of tackling the energy crisis and its impact on European competitiveness. To underline the seriousness of the problem, he cites specific figures in which European businesses pay “*electricity prices two to three times higher than in the United States*” and gas prices “*four to five times higher*.” By underscoring the critical need for solutions to guarantee Europe’s economic stability, the amplification changes the conversation on energy policy from an abstract concept to a concrete and urgent call for reform.

The migration debate in Orbán’s speech also draws on metaphor and personification to frame migration as a significant and persistent threat to Europe. He describes migration as a pressure that “*has burdened Europe for years*,” transforming it into a tangible force weighing on the continent. This personification of migration as a burden evokes an emotional response, heightens the sense of urgency and frames migration as an existential threat to Europe’s security and stability. This metaphor evokes the story of a Europe under siege, which requires immediate and decisive action to protect its borders and preserve its integrity.

In addition to metaphorically framing migration as a burden, Orbán contrasts past policy failures with his proposed solution of external migration hotspots. He reflects on the ineffectiveness of previous initiatives, stating, “*I have seen many initiatives, all of which have proven unsuccessful*”, and juxtaposes this with his assertion that only external hotspots can effectively manage migration flows. This juxtaposition of failed solutions and Orbán’s

proposed remedy positions his approach as the only viable solution, reinforcing the narrative that Hungary is leading the way in addressing Europe's migration challenges.

The speech also invokes moral and ethical ideals, particularly in his discussion of Europe as the "*community of free and equal nations*". This personification elevates Europe from a mere political entity to an aspirational ideal, imbuing Hungary's role in the EU with a sense of moral responsibility. Orbán's vision of Europe as "*God-fearing and dignity-protecting*" further personifies the continent as a defender of higher moral values, aligning Hungary's leadership with these ethical principles.

In his closing appeal, Orbán invokes the metaphor of Europe as the "*homeland of homelands*" and the "*democracy of democracies*", framing Europe not merely as a political union but as the embodiment of democratic governance and moral integrity. This idealistic language transforms Europe into a symbol of collective ideals, with Hungary positioned as a critical player in achieving this vision. The rallying call to "*make Europe great again*" is an emotive and direct call to action, positioning Hungary's presidency as central to Europe's future success.

Conclusion

The way Viktor Orbán leads the Hungarian EU presidency in 2024 shows how national objectives are strategically linked to the European agenda. With an emphasis on sovereignty, his approach supports Hungary's right to retain control over important policy areas, including immigration and energy. Orbán affirms Hungary's desire to preserve national autonomy by using legal mechanisms and resisting EU centralisation, thus supporting the Union's shared objectives. His administration emphasises a careful balance between national sovereignty and collective European action, a balance that has gained importance in an increasingly complicated global arena.

The position adopted on energy policy and migration reform reveals Orbán's capacity to negotiate divisive problems inside the EU. His demand for a flexible approach to EU solidarity reflects his larger objective of safeguarding national interests and supporting European stability, particularly in migration policy. This complex strategy enables Hungary to advocate for its solutions, such as outside hotspots to manage migration, while opposing forced policies to compromise national prerogatives of choice. Its discourse constantly highlights Hungary's major influence in establishing more pragmatic and environmentally friendly EU policies.

The rhetorical devices, such as metonymy, amplification and historical framing, reveal a deliberate effort to position Hungary as a critical factor in the EU's governance. By invoking the authority of European institutions and drawing on Hungary's past experience, Orbán builds credibility and trust, portraying Hungary as a capable and important actor in addressing the pressing challenges Europe is currently facing. His rhetoric underlines Hungary's key role in safeguarding institutional sovereignty and leading the debate on the future of European governance, especially in areas such as security and competitiveness.

Hungary is demonstrating during Orbán's presidency that it is a vibrant member of the EU, preserving national sovereignty and fervently supporting the choices taken by the political community of Europe. His leadership shows a more inclination for member states to exercise their autonomy inside a unified EU framework, transforming the Union's governance. As Orbán's emphasis on sovereignty, security, and pragmatic transformation will probably shape European governance in the future, Hungary's presidency in 2024 becomes a crucial topic in the continuous discussion on the future course of the EU.

Corpus Resources:

- ORBÁN, V. (2024a). Sajtónyilatkozat a nemzetközi sajtótájékoztatón. Kormány.hu, <<https://kormany.hu/beszedek-interjuk/miniszterelnok/orban-viktor-sajtonyilatkozata-a-nemzetkozi-sajtotajekoztaton>> [10. 10. 2024].
- ORBÁN, V. (2024b). Orbán Viktor felszólalása az Európai Parlament plenáris ülésén [Speech]. Kormány.hu. <<https://kormany.hu/beszedek-interjuk/miniszterelnok/orban-viktor-felszolalasa-az-europai-parlament-plenaris-ulesen>> [10. 10. 2024].

Literature

- BUZAN, B., WAEVER, O., DE WILDE, J. (1998). *Security: A new framework for analysis*. London: Lynne Rienner Publishers.
- DEMIRKOL, A. (2022). An Empirical Analysis of Securitization Discourse in the European Union. *Migration Letters*, 19(3): 273–286.
<https://doi.org/10.33182/ml.v19i3.1832>
- HUYSMANS, J. (2000). The European Union and the Securitization of Migration. *Journal of Common Market Studies*, 38(5): 751–777.
<https://doi.org/10.1111/1468-5965.00263>

- IBRAHIM, M. (2005). The Securitization of Migration: A Racial Discourse. *International Migration*, 43(5): 163–187. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2435.2005.00345.x>
- LEGUTKO, R. (2016). *The demon in democracy: Totalitarian temptations in free societies*. New York, London: Encounter Books.
- SCHIMMELFENNIG, F., WINZEN, T. (2020). *Ever Looser Union? Differentiated European Integration*. Oxford: University Press. <https://doi.org/10.1093/oso/9780198854333.001.0001>
- SCHÖPFLIN, GY. (2015). *Politika, illúziók, téveszmék*. Budapest: Századvég Kiadó.
- SPIER, T. (2006). Populismus und Modernisierung". In: DECKER, F. (ed.). *Populismus: Gefahr für die Demokratie oder nützliches Korrektiv?* Wiesbaden: VS Verlag, pp. 33–58. https://doi.org/10.1007/978-3-531-90163-3_2

Acknowledgment

This paper resulted from a project APVV-23-0040 *Migration Discourse in the V4 Countries from the Perspective of Political Linguistics*.

Contact:

Dr. habil. PhDr. Ildikó Némethová, PhD.

Department of English Language
Faculty of Applied Languages
University of Economics in Bratislava
Email Address: ildiko.nemethova@euba.sk
ORCID: 0000-0001-7041-1786

Political Discourse and National Identity Construction in the Brexit Campaign

Dajana Novák

Abstract

The paper examines the function of political discourse, specifically campaign slogans, in shaping and challenging national identity throughout the Brexit campaign. Utilising Goffman's framing theory and Brubaker's and Cooper's notions of identification and categorisation, the paper examines how the Leave and Remain campaigns employed language methods to influence popular conceptions of Britishness, sovereignty, and belonging. The study emphasizes how phrases like "Take Back Control" and "Stronger in Europe" shaped critical political and economic issues, constructing divergent national identity narratives that divided voters. This research seeks to analyze the rhetorical efficacy of these slogans to uncover the fundamental contradictions in national identity and sovereignty that influenced the Brexit referendum's outcome.

Keywords: national identity, political discourse, framing theory, categorisation, identification.

Introduction

Brexit has become one of the most significant political events of recent decades, not only affecting the geopolitical relationships between the United Kingdom and the European Union but also transforming how British national identity is perceived. National identity is considered a complex and multidimensional notion that encompasses how individuals and groups perceive themselves as part of a nation. It is influenced by historical, cultural, social, and political factors.

Numerous scholars across various disciplines have extensively explored the concept of national identity. For instance, Anderson (2006: 7) approached national identity from the perspective of a socially constructed phenomenon and described it as an „imagined community“ where the members of a nation regard themselves as belonging to a greater collective, even though the majority of them will never come into direct contact with one another. Calhoun (1993) brought out the importance of national identity from a na-

tionalist viewpoint, framing it as a form of social cohesion and collective cultural consciousness that impacts political behaviour. In the context of Brexit, the most pertinent definition is provided by Smith (1991), who characterises it as a collective identity rooted in shared symbols, myths, and the historical and cultural memories of a nation. The concept aligns with how political discourse in the Brexit campaign utilised historical narratives and cultural symbols to construct and shape national identity. Additionally, it supports the idea that the campaign employs cultural elements to influence public opinion, highlighting a distinct British identity in contrast to European identity. Goffman's Framing Theory (1974) posits that the intentional application of language, metaphors, and narratives in political discourse profoundly affects public perceptions and interpretations of national identity. This process influences individual perceptions and associations with political and national narratives, thereby affecting their understanding of identity within the broader sociopolitical context. Expanding on Goffman's theory (1974), which emphasises the selective presentation of reality by political actors to shape public perception, Brubaker's and Cooper's (2000) notions of identification and categorisation offer an essential framework for comprehending the construction and mobilisation of national identity in political discourse. His theory of identification questions conventional views of identity as a fixed or inherent trait of people or organisations. He contends that identity ought to be perceived as a fluid, situational, and dynamic process, influenced by the interplay between self-perception and external categorisation. Their definition of categorisation emphasises the external mechanisms via which groups are defined and distinguished. Political entities, media, and organisations classify individuals and groups according to perceived political, social, or cultural characteristics, hence perpetuating divisions between "us" and "them".

Aims and methods of research

The primary aim of this paper is to explore how political discourse, particularly through slogans used in the Brexit campaign, functions in constructing and contesting national identity. This analysis utilises Framing Theory (Goffman 1974) and Brubaker's and Cooper's (2000) concepts of identification and categorisation as the theoretical framework to examine the linguistic choices inherent in the campaign. The study analyses the role of political rhetoric, particularly campaign slogans, in influencing and contesting national identity during the Brexit campaign. This study analyses how the Leave and Remain campaigns utilised linguistic strategies to shape public

perceptions of Britishness, sovereignty, and belonging, drawing on Goffman's Framing Theory (1974) and Brubaker's and Cooper's (2000) concepts of identification and categorisation. The study highlights how slogans such as "*Take Back Control*" and "*Stronger in Europe*" influenced significant political and economic matters, creating contrasting national identity narratives that polarised voters. This study aims to examine the rhetorical effectiveness of these slogans to reveal the inherent inconsistencies in national identity and sovereignty that affected the Brexit referendum's result. . These slogans function as instruments for political communication and as mechanisms for influencing and mobilising popular perceptions of British identity, sovereignty, and belonging.

The research focuses on the following key objectives:

1. To identify the frames emerging from the Brexit campaign slogans, revealing how these frames shaped the narrative around national identity.
2. To examine the processes of categorisation and identification embedded in these slogans.
3. To analyze the linguistic strategies that enhanced the persuasive power of these slogans and contributed to their rhetorical effectiveness.

Given the presumed systematic disparities between the Leave and Remain campaigns, we propose that the rhetoric utilised in the slogans of both campaigns will disclose divergent, and potentially conflicting, frameworks of national identity and political interests. These contrasting rhetorical methods are anticipated to reveal fundamental differences in the formulation of British identity and may illustrate how these opposing discourses contributed to the wider polarisation of the public during the Brexit campaign.

Research results

1 Sovereignty frame

The slogan "*Take Back Control*" used by the Leave campaign, framed sovereignty as the central issue of the Brexit debate. This perspective indicates that Britain's membership in the European Union resulted in a substantial loss of autonomy, highlighting the necessity to restore national authority over critical domains such as legislation, borders, and economic policy. The expression *take back* conjures a story of loss and restoration, resonating with those who perceived the EU as having compromised Britain's self-governance. This aligns closely with Goffman's (1974) concept that framing can galvanise popular sentiment by emphasising perceived threats to

sovereignty. The slogan is succinct and impactful linguistically. The term *take* denotes activity and urgency, whereas *back* signifies the restitution of something that rightfully belongs to Britain. *Control* serves as a broad but emotionally charged term, encompassing governance, economic regulation, and border security. The simplicity of this language made the slogan highly effective, as it was easily understood and emotionally resonant with voters (Chilton 2004). This type of framing capitalises on the emotional appeal of restoring what was lost, positioning the Leave campaign as a movement dedicated to defending British sovereignty against external influences. From a categorisation perspective, the slogan creates a clear distinction between Leave and Remain supporters. Those who support Brexit are framed as patriots who want to restore Britain's independence, while those who favour remaining in the EU are implicitly categorised as complicit in the loss of national sovereignty (van Dijk 1997). This binary categorisation is reinforced by the identification process: by aligning with the slogan, Leave voters identify themselves as protectors of British values and traditions, viewing the EU as an external force that has eroded Britain's autonomy. This identification with sovereignty strengthens their sense of national pride and creates a collective identity around the notion of British exceptionalism (Brubaker, Cooper 2000).

Conversely, the Remain campaign's slogan, "*Stronger in Europe*," framed sovereignty not as an absolute concept but as something that can be enhanced through international cooperation. The slogan suggested that Britain's global influence and security were stronger within the EU, challenging the notion that sovereignty is synonymous with isolation. By using the comparative adjective *stronger*, the slogan implied that pooling sovereignty with EU members amplified Britain's power on the world stage. This linguistic choice countered the Leave campaign's narrative by reframing sovereignty as a collaborative endeavor rather than a purely national one (Fairclough 2013). In terms of categorisation, Remain supporters are portrayed as globally minded individuals who see the benefits of shared governance and collective influence. This categorisation implicitly casts Leave supporters as isolationist or inward-looking, unwilling to embrace the realities of a globally interconnected world. Identification with the Remain campaign's slogan encourages voters to see themselves not only as British citizens but also as part of a broader European community, reinforcing a dual sense of identity that encompasses both national and supranational affiliations (Brubaker, Cooper 2000).

2. Security frame

The phrase "*Let's Take Back Control of Our Borders*" employed by the Leave campaign, positioned national security as intrinsically linked to sovereignty, especially over immigration. The emphasis on borders implies that Britain's security was undermined by its EU membership, perceived as hindering the nation's ability to exert complete control over immigration. This narrative resonates with voters' anxieties regarding external threats, portraying Brexit as a mechanism for reclaiming authority over immigration and, thus, safeguarding national security. The linguistic focus on take back underscores the notion of retrieving lost authority, while control and borders suggest a feeling of territorial integrity and defense against external influence (Wodak, Krzyżanowski 2008). This slogan categorises Leave supporters as guardians of Britain's territorial integrity and security. Proponents of stricter border control are characterised as persons who value national safety and sovereignty. Conversely, Remain supporters are tacitly classified as more permissive on immigration and security issues, prepared to sacrifice national safety for the benefit of EU membership. This categorisation creates a stark divide between those who are seen as defenders of Britain's borders and those who are portrayed as indifferent to the security risks associated with EU immigration policies. This slogan also facilitates a strong process of identification. Leave voters, who align with this message see themselves as active participants in safeguarding Britain's sovereignty and security. By focusing on the need to take back control of borders, voters are encouraged to identify with a nationalistic vision of security, where control over immigration is central to protecting the nation from external threats. This identification process is closely tied to feelings of national pride and a desire to restore Britain's full autonomy over its territorial borders.

In response, the Remain campaign's slogan, "*Stronger, Safer, Better Off in Europe*" framed security as a collective responsibility, emphasising the benefits of shared intelligence and cooperative defense within the EU. The comparative adjective safer reinforced the idea that Britain's security was enhanced, not diminished, by being part of a larger European network. This framing positioned the EU as a source of protection against global threats, suggesting that leaving the EU would weaken Britain's ability to defend itself against terrorism and other security risks. The language used in this slogan highlights interdependence and mutual security, contrasting with the isolationist tone of the Leave campaign. The possessive pronoun our emphasises collective responsibility, while safe appeals directly to voters' concerns about personal and national security. This framing categorises Remain supporters as pragmatic individuals who understand the importance

of alliances in maintaining national security, implicitly positioning Leave voters as isolationist and disconnected from the realities of modern security challenges (Wodak, Krzyżanowski 2008). Those who identify with this slogan are likely to see themselves as global citizens, recognising the value of shared security frameworks and viewing Brexit as a threat to Britain's ability to protect itself effectively.

3. *Economic Frame*

The slogan of the Leave campaign, "*Britain pays in, but gets nothing out*" framed the economic relationship between the UK and the European Union as one-sided and fundamentally unfair. It implied that Britain was contributing financially to the EU but receiving little or no benefit in return. This framing focused on the perceived imbalance of the UK's financial contributions, positioning EU membership as a drain on British resources without reciprocal value. The message capitalised on voter frustrations, suggesting that the UK was being economically exploited and that Brexit would correct this economic injustice by halting payments to the EU.

The simplicity and binary structure of the slogan—*pays in* versus *gets nothing out*—were crucial to its rhetorical effectiveness. Phrases *pays in* emphasised an ongoing financial burden, while *gets nothing* underscored a complete lack of return. The stark contrast between these terms heightened the perception of unfairness and waste, making the economic relationship with the EU seem like an onesided deal. Linguistically, the slogan is both emotionally charged and easy to digest, ensuring that the message resonated across a wide range of voters. As Chilton (2004) suggests, political slogans often rely on emotional undertones to amplify their persuasive power, and this was particularly true in how the Leave campaign framed economic arguments.

Through this framing, Leave supporters were categorised as financially prudent, concerned with fairness, and eager to protect British economic interests. They were presented as rational actors who wanted to end what they perceived as an unequal financial arrangement with the EU.

In contrast, Remain supporters were implicitly categorised as either indifferent to or complicit in this perceived imbalance. This division set up Leave voters as protectors of Britain's economic interests, while Remain voters were portrayed as willing to accept Britain's financial exploitation for the sake of political unity with the EU. Categorisations are essential in political discourse, as they reinforce in-group and out-group dynamics, creating a strong sense of identity within political movements. This slogan also individualised the economic argument by making voters feel that their

personal money—through taxes and contributions—was being misused. By personalising the issue, the slogan suggested that each British citizen was paying into a system that did not reward them, making Brexit appear as a rational and responsible financial choice. The implication was clear: by voting Leave, individuals could stop this perceived economic waste and ensure that their money would be spent on domestic needs rather than being lost to the EU. This individualised sense of economic injustice, made the decision to leave the EU feel not only logical but morally justified for voters who saw their financial interests at stake.

The Remain campaign reacted with the slogan *"EU Membership: Protecting Our Economy"* portraying the European Union as a protector of the UK's economic stability. It proposed that remaining in the EU would guarantee Britain's inclusion in a stable and prosperous economic framework, protecting the nation from foreign disruptions that could result from withdrawal. The emphasis on *protection* responded to voters' apprehensions on the hazards of Brexit, especially its capacity to jeopardize national economic security. This phrase framed Brexit as a peril to economic stability, emphasising that departing from the EU would result in considerable financial harm. The linguistic choices in the Remain slogan emphasised safety and security. The verb *protecting* was active and reassuring, that EU membership acted as a protective measure for Britain's economy. The use of the possessive pronoun *our* personalised the message, making it feel relevant to every individual in Britain, as if the economy belonged to all citizens and needed to be preserved for everyone's benefit. This personalisation of the economic argument strengthened the impact of the slogan, as it suggested that voters had a direct role in safeguarding the nation's economic well-being. Political messaging that personalises economic concerns tends to be more effective, as it makes the stakes feel more immediate and personal. This slogan distinctly characterised Remain supporters as those who prioritised economic stability and were wary of implementing substantial changes that could adversely impact the economy. It depicted them as pragmatic and risk-averse, prioritising the safeguarding of the existing economic system over the introduction of uncertainty. Conversely, Leave proponents were tacitly labeled as imprudent, prepared to endanger the economy for the pursuit of political autonomy. This split highlighted the distinction between individuals who valued economic stability (Remain) and those who embraced risk (Leave), establishing a narrative of caution versus audacity. By inviting voters to think about how Brexit could affect their jobs, incomes, and overall financial well-being, the slogan *"Protecting Our Economy"* individualises the benefits of EU membership. It encouraged voters to see themselves as stakeholders in the national economy, making it their personal respon-

sibility to protect it by voting to remain. The phrase *our economy* fostered a personal connection to the broader economic landscape, suggesting that each individual had a role in ensuring economic stability. This personalised appeal made the slogan more impactful, implying that every voter had a stake in preserving Britain's economic health, much like van Dijk's (1997) assertion that political discourse often hinges on creating a shared sense of responsibility among voters.

Overall, the contrasting economic frames of the Leave and Remain campaigns illustrated the deep divisions over how voters perceived the EU's impact on Britain's financial well-being. While the Leave campaign focused on economic self-sufficiency and fairness, the Remain campaign emphasized stability and protection, presenting two competing visions of Britain's economic future.

Conclusion

The Brexit campaign underscores the significant influence of political discourse on national identity and political conduct. The Leave and Remain campaigns strategically employed framing, linguistic choices, and categorisation to influence voter views by offering divergent images of Britain's sovereignty, security, and economic prospects. The Leave campaign's slogans, notably *"Take Back Control"* and *"Britain pays in, but gets nothing out,"* leveraged themes of diminished sovereignty and economic exploitation, resonating with voters' national pride and aspiration to reclaim British autonomy. These slogans portrayed the EU as an external entity eroding Britain's self-governance while depicting Leave proponents as champions of British values and autonomy.

In contrast, the Remain campaign utilised themes like *"Stronger in Europe"* and *"Protecting Our Economy"* to depict EU membership as vital for ensuring Britain's security and economic stability. Their strategy highlighted collaboration and common power, framing EU membership as a method to augment British influence and safeguard the nation against external dangers. Although it possessed logical allure, the Remain campaign failed to generate the emotional fervour that the Leave campaign effectively captured. The analysis of these slogans, demonstrates that political discourse in the Brexit campaign transcended mere policy advocacy; it galvanised national identity by formulating conflicting narratives regarding the essence of British identity in the 21st century. The Leave campaign's focus on restoring sovereignty and economic fairness strongly resonated with people disillusioned by globalisation and supranational governance, whilst the Rema-

in campaign's call for stability and cooperation was insufficient to neutralise the emotional impact of this narrative.

In conclusion, the Brexit vote transcended a mere political debate on EU membership; it represented a wider conflict concerning national identity and Britain's global standing. The slogans utilised by both campaigns served as potent instruments of political dialogue, influencing public perception and galvanising voters by connecting political decisions with entrenched convictions such as British identity, sovereignty, and security. The examination of these discursive methods highlights the significant influence of political discourse in forming and challenging national identity, providing essential insights into how analogous processes can influence forthcoming political discussions and referendums.

References

- ANDERSON, B. (2006). *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso.
- BRUBAKER, R., COOPER, F. (2000). Beyond "identity". *Theory and Society*, 29(1): 1–47. <https://doi.org/10.1023/A:1007068714468>
- CALHOUN, C. (1993). Nationalism and ethnicity. *Annual Review of Sociology*, 19(1): 211–239. <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.19.1.211>
- CHILTON, P. (2004). *Analysing Political Discourse: Theory and Practice*. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203561218>
- FAIRCLOUGH, N. (2013). *Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language* London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315834368>
- GOFFMAN, E. (1974). *Frame Analysis: An Essay on the Organization of Experience*. Boston: Northeastern University Press.
- SMITH, A. D. (1991). *National Identity*. London: Penguin.
- VAN DIJK, T. A. (1997). What is political discourse analysis. *Belgian Journal of Linguistics*, 11(1): 11–52. <https://doi.org/10.1075/bjl.11.03dij>
- WODAK, R., KRZYZANOWSKI, M. (2008). *Qualitative Discourse Analysis in the Social Sciences*. London: Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1007/978-1-137-04798-4>

Contact:

Mgr. Dajana Novák

Katedra anglického jazyka
Fakulta aplikovaných jazykov
Ekonomická univerzita v Bratislave

Department of English Language
Faculty of Applied Languages
University of Economics Bratislava

Email Address: dajana.novak.2@euba.sk

Nejednotnosť v pomenovávaní orgánov samosprávnych krajov na Slovensku v anglickom jazyku¹

Alexander Onufrák

Abstract

Inconsistency in Naming the Bodies of Self-Governing Regions in Slovakia in English Language. *The main goal of this paper is to point out the inconsistency in naming the bodies of self-governing regions in Slovakia in translations into English. The paper consists of two parts: The content of the first part of the paper is the definition of territorial self-government within the Constitution of the Slovak Republic, as well as the analysis of translations of specific laws dealing with the bodies of self-governing regions. The content of the second part of the paper is to point out the real state of naming the bodies of self-governing regions in Slovakia in English on their websites.*

Keywords: Self-Governing Regional bodies, Self-Governing Regional Chairman, Council of the Self-Governing Region, Electoral legislation, English translation.

Kľúčové slová: orgány samosprávneho kraja, predseda samosprávneho kraja, zastupiteľstvo samosprávneho kraja, volebná legislatíva, anglický preklad.

Úvod

Hlavným cieľom tejto práce je poukázať na nejednotnosť v pomenovávaní orgánov samosprávnych krajov na Slovensku v prekladoch do anglického jazyka. Na tento problém sme narazili náhodne pri písaní iných prác venujúcich sa výskumu voličského správania a výsledkov volieb do orgánov Košického samosprávneho kraja (ďalej KSK, Šutajová, Onufrák 2024) a Prešovského samosprávneho kraja (ďalej PSK, Onufrák 2018, Onufrák 2021), a to predovšetkým v rámci riešenia grantového projektu VEGA č.

¹ Vedecká práca je súčasťou riešenia grantového projektu VEGA č. 1/0474/24 *Audit slovenskej volebnej a referendovej legislatívy* [The paper is supported by the project VEGA No. 1/0474/24 *Audit of Slovak Electoral and Referendum Legislation*].

1/0474/24 *Audit slovenskej volebnej a referendovej legislatívy*, ktorého hlavným riešiteľom je prof. JUDr. Ladislav Orosz, CSc.²

Hneď v úvode je nevyhnutné povedať, že na danú problematiku bude nazerané z politologického pohľadu a že pohľad lingvistu či teoretika z oblasti práva môže byť (a zrejme aj bude) o čosi odlišný. (Do pozornosti v tejto súvislosti dávame práce Orosz, Majerčák 2015, Domin 2017 a 2018).

Zámerom práce je tiež poukázať na isté aspekty a nedostatky, ktoré v danej oblasti existujú, a tým podnietiť k hlbšej diskusii (nielen) v rámci domácej politologickej obce. (Bližšie pozri napríklad: Benkovičová 2006, Marušiak, 2018, Horváth, Urc 2021, Ivančík 2021). Pokiaľ by zo strany kompetentných orgánov štátnej správy i regionálnej samosprávy došlo i k reálnej náprave aktuálneho stavu, predstavovalo by to pridanú hodnotu predkladaného publikačného výstupu.

Vymedzenie územnej samosprávy v rámci Ústavy Slovenskej republiky

V *Ústave Slovenskej republiky* (ďalej *Ústava SR*) sa územnej samospráve venuje *Štvrtá hlava: Územná samospráva*, a to v článkoch 64 – 71. V tejto súvislosti je nevyhnutné zdôrazniť, že pri hľadaní anglického prekladu *Ústavy SR* sme natrafili na dve rôzne aktuálne zverejnené verzie prekladu. Kým prvá je zverejnená na webstránke Národnej rady Slovenskej republiky (ďalej NR SR; NR SR 2023), druhá je zverejnená na webstránke prezidenta SR. (Prezident SR)

Kým preklad *Štvrtej hlavy: Územná samospráva Ústavy SR* v anglickom jazyku zverejnený na webstránke NR SR uvádza **Chapter Four: Territorial Self-Administration** (NR SR 2023), tak v prípade webstránky prezidenta SR to je **Title Four: Territorial Self-Administration**. (Prezident SR)

Za omnoho väčší problém však považujeme odlišné preklady textu *Ústavy SR*, resp. konkrétnych ústavných článkov, tak ako je to uvedené nižšie. Pre lepšie zachytenie rozdielov v prekladoch a orientáciu v samotných textoch sme vybrané ústavné články umiestnili v tabuľkách nižšie.

Podľa Čl. 64a *Ústavy SR*, „**obec a vyšší územný celok sú samostatné územné samosprávne a správne celky Slovenskej republiky združujúce oso-**

² Prof. JUDr. Ladislav Orosz, CSc. bol v rokoch 1998 – 2002 poslancom Národnej rady Slovenskej republiky (ďalej NR SR) za Stranu demokratickej ľavice. V rokoch 2007 – 2019 sudcom Ústavného súdu Slovenskej republiky (ďalej ÚS SR). Od roku 2020 je členom Štátnej komisie pre voľby a kontrolu financovania politických strán, pričom v predošlom (8.) volebnom období NR SR bol predsedom komisie.

by, ktoré majú na ich území trvalý pobyt. Podrobnosti ustanoví zákon.“ (NR SR 2024)

Preklad zverejnený na webstránke NR SR: „*A **municipality** and **superior territorial unit** are independent territorial and administrative units of the Slovak Republic comprising persons who are permanently resident on its territory. Details shall be laid down by law.*“ (NR SR 2023)

Preklad zverejnený na webstránke prezidenta SR: „*A **municipality** and a **higher territorial unit** are independent territorial and administrative units of the Slovak Republic, associating individuals permanently residing therein. A law shall lay down the details*“ (Prezident SR).

Ako je vidieť, kým preklad uverejnený na webstránke NR SR **vyšší územný celok** definuje ako **superior territorial unit**, v druhom prípade je to **higher territorial unit**.

Pokiaľ ide o **orgány vyššieho územného celku**, ktorými sú **zastupiteľstvo vyššieho územného celku** a **predseda vyššieho územného celku** a o ktorom hovorí Čl. 69 (4) Ústavy SR, tie boli do anglického jazyka preložené nasledovne:

Preklad zverejnený na webstránke NR SR: „*Territorial self-administration bodies are*

- a) ***council of the territorial self-administration unit,***
- b) ***chairman of the territorial self-administration unit.***“ (NR SR 2023)

Preklad zverejnený na web stránke prezidenta SR: „*The authorities of a higher territorial unit are*

- a) ***the representation of the higher territorial unit,***
- b) ***the head of the higher territorial unit***“ (Prezident SR)

Do pozornosti dávame aj nasledujúci odsek (5) toho istého článku Ústavy SR, podľa ktorého, „***zastupiteľstvo vyššieho územného celku** tvoria **poslanci zastupiteľstva vyššieho územného celku**. **Poslancov** volia obyvatelia, ktorí majú trvalý pobyt v územnom obvode vyššieho územného celku, na štvorročné obdobie. Voľby poslancov sa uskutočňujú na základe **všeobecného, rovného a priameho volebného práva tajným hlasovaním***“ (NR SR 2024).

Preklad zverejnený na webstránke NR SR: „*The territorial self-administration council is composed of deputies to the territorial self-administration council. The deputies are elected for a four-year term by citizens the territorial self-administration unit with permanent residence on its territory. Elections of deputies are held by secret ballot, on the basis of a general, equal and direct right to vote*” (NR SR 2023).

Preklad zverejnený na webstránke prezidenta SR: „*The representation of a higher territorial unit shall consist of the representatives of the representation of the higher territorial unit. The inhabitants of the territorial district of the higher territorial unit permanently residing therein shall elect the representatives for a four-year term. Elections of the representatives are performed on the basis of universal, equal and direct suffrage by secret ballot*“ (Prezident SR).

Ako je už na prvý pohľad vidieť, medzi oboma prekladmi do anglického jazyka existuje dosť značný rozdiel, pričom najmarktanenejšie je to zjavné pri preklade záverečnej časti textu o „*voľbe poslancov na základe všeobecného, rovného a priameho volebného práva tajným hlasovaním.*“ (Bližšie o danej téme pozri napr.: Bardovič, Mihálik 2023) Rovnako tak je potrebné upriamiť pozornosť i na (politologicko-právny) termín **obvod**. V prvom prípade je možné samotný preklad tohto termínu považovať za pomerne voľný, no v podstate vystihuje to, čo chcel zákonodárca touto formuláciou povedať. V druhom prípade bol pri preklade textu použitý (nie práve najšťastnejšie) termín *district*, ktorý je možné v slovenčine preložiť aj ako **okres** či **okrsok**. V rámci volebnej legislatívy je pritom značný rozdiel, či hovoríme o obvode, pričom najčastejšie máme na mysli volebný obvod, alebo o (volebnom) okrsku. V rámci konkrétneho volebného obvodu totiž existuje množstvo volebných okrskov.

Legislatíva upravujúca samosprávu vyšších územných celkov i výkon volebného práva do orgánov samosprávnych krajov

V prípade *Zákona č. 302/2001 Z. z. o samospráve vyšších územných celkov v znení neskorších predpisov*, ktorý podrobne upravuje samosprávu vyšších územných celkov (a ktorý sme v anglickej mutácii nenašli, čo však neznamená, že neexistuje), sme pri výskume objavili až tri rôzne anglické preklady. Popri prekladoch vyššieho územného celku ako *higher territorial unit* a *superior territorial unit*, ktoré sme spomenuli už skôr v súvislosti s dvomi

rôznymi prekladmi *Ústavy SR*, sme našli aj tretí preklad, a to **upper-tier territorial unit** zverejnený na web stránke Európskej komisie (ďalej EK).

Odkaz na *Zákon č. 302/2001 Z. z. v znení neskorších predpisov* zverejnený na webstránke ŠÚ SR pri *Zákone č. 540/2001 Z. o štátnej štatistike*: „*Act No. 302/2001 Coll. On Self-Government of **Higher Territorial Units** (Act on Self-Governing Regions) as amended.*” (ŠÚ SR 2001: 20)

Odkaz na *Zákon č. 302/2001 Z. z. v znení neskorších predpisov* zverejnený na webstránke Európskeho výboru regiónov (ďalej CoR): „*Act No. 302/2001 Coll. on Administration of **Superior Territorial Units** (Law on the Self-Governing Regions).*” (CoR)

Odkaz na *Zákon č. 302/2001 Z. z. v znení neskorších predpisov* zverejnený na webstránke Európskej komisie: „*Act No. 302/2001 Coll. on the self-government of **upper-tier territorial units** (The Act on self-Governing Regions) as amended by subsequent provisions*” (EC 2024: 3).

Pokiaľ ide o voľby do orgánov samosprávnych krajov, tie sú podrobne rozobraté v *Šiestej časti Zákona č. 180/2014 Z. z. o podmienkach výkonu volebného práva a o zmene a doplnení niektorých zákonov*. Konkrétne v § 131 – 161 (Bližšie k danej téme pozri napríklad: Orosz et al. 2015, Domin 2018, Onufrák 2022).

V súvislosti s problematikou, ktorú v tejto práci skúmame, sa zameriame najmä na preklad pasívneho volebného práva – teda **práva byť volený** – o ktorom hovorí § 132 a 133 a tiež preklad **volebných obvodov** (či už jednomandátového, alebo viacmandátových), ktoré sú upravené v § 134.

V § 132 vyššie uvedeného zákona sa konštatuje: „*Za **poslanca zastupiteľstva samosprávneho kraja** (ďalej len „**zastupiteľstvo**“) môže byť zvolený obyvateľ samosprávneho kraja, ktorý má trvalý pobyt v obci alebo vo vojenskom obvode, ktoré patria do územia **volebného obvodu**, v ktorom kandiduje, a najneskôr v deň konania volieb dovŕši 18 rokov veku*“ (*Zákon č. 180/2014 Z. z.*).

Preklad § 132 v angličtine: „*The resident of the Self-Governing Region permanently residing in the municipality of military district belonging to the territory of the **constituency**, in which he/she stands as a member of the **council of the Self-Governing Region** (herein after the „**council**“)*“ (*Act No. 180/2014 Coll.*).

Podľa § 133, „*Za predsedu samosprávneho kraja môže byť zvolený obyvateľ samosprávneho kraja, ktorý najneskôr v deň konania volieb dovŕši 25 rokov veku.*“ (Zákon č. 180/2014 Z. z.)

Preklad § 133 v angličtine: „*The resident of the Self-Governing Region, who will reach the age of 25 on the date of election at the latest, may be elected Self-Governing Region Chairman*“ (Act No. 180/2014 Coll.).

Zo znenia týchto dvoch paragrafov jasne vyplýva, že vo voľbách do orgánov samosprávnych krajov volíme poslancov **zastupiteľstva samosprávneho kraja** a **predsedu samosprávneho kraja**, ktorí by sa v anglickom preklade mali označovať ako members of the **Council of the Self-Governing Region**, resp. **Council** a **Self-Governing Region Chairman**. Mimochodom, takto je to zadefinované aj v preklade Ústavy SR zverejnenej na webstránke NR SR. Ako však ďalej uvidíme, v realite sú orgány samosprávnych krajov takto (do anglického jazyka) preložené skôr sporadicky. Za pozitívnu výnimku v tomto smere možno považovať Bratislavský samosprávny kraj (ďalej BSK), Trenčiansky samosprávny kraj (ďalej TSK) a čiastočne aj Nitriansky samosprávny kraj (NSK), aj keď tam sa v texte objavili isté nedostatky, ktoré rozoberieme v texte nižšie.

O voľbe **poslancov zastupiteľstva samosprávnych krajov**, resp. **Council members** a **predsedom samosprávnych krajoch**, resp. **Self-Governing Chairman(s)** hovorí aj § 134 a to v kontexte **volebných obvodov**, resp. **Constituencies**. Tie môžu byť pri voľbe poslancov zastupiteľstva jednomandátové i viacmandátové a pri voľbe predsedu samosprávneho kraja len jednomandátové.

Podľa § 134, „(1) Pre voľby **poslancov zastupiteľstiev** sa v každom samosprávnom kraji tvoria **jednomandátové volebné obvody** alebo **viacmandátové volebné obvody**, v ktorých sa volia poslanci zastupiteľstva pomerne k počtu obyvateľov samosprávneho kraja.

(4) Pre voľby **predsedu samosprávneho kraja** tvorí každý samosprávny kraj **jeden jednomandátový volebný obvod**“ (Zákon č. 180/2014 Z. z.).

Preklad § 133 v angličtine: „(1) **Single-mandate constituencies or multi-mandate constituencies** shall be created for elections of council members in each Self-Governing Region, in which council members shall be elected proportionally to the number of residents in the Self-Governing Region.

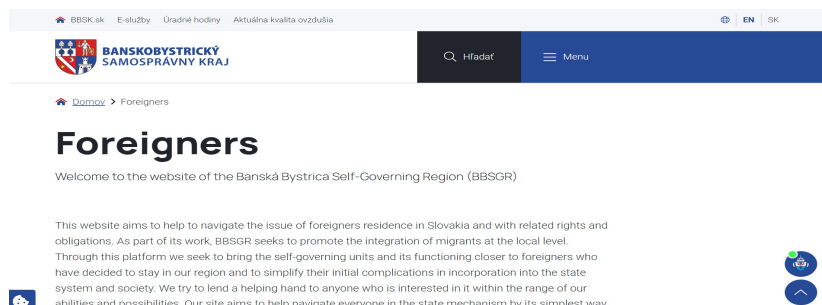
(4) Each Self-Governing Region represents one **single-mandate constituency** for elections of **Self-Governing Region Chairman**“ (Act No. 180/2014 Coll.).

Skutočný stav pomenovania orgánov samosprávnych krajov na Slovensku v anglickom jazyku

Kým v predošlej časti práce bola pozornosť venovaná anglickým prekladom jednotlivých právnych textov (*Ústave SR* i konkrétnym zákonom o orgánoch samosprávnych krajov), obsahom tejto časti je poukázať na skutočný stav pomenovania orgánov samosprávnych krajov na Slovensku v anglickom jazyku na webových sídlach všetkých ôsmich samosprávnych krajov. Sledovanie konkrétnych webových sídiel dotknutých samosprávnych krajov sa realizovalo v priebehu septembra 2024, pričom opätovne bolo realizované v priebehu októbra 2024. Samosprávne kraje sú zoradené abecedne.

Banskobystrický samosprávny kraj (ďalej **BBSK**) bol prvým samosprávnym krajom, ktorého webové sídlo sme navštívili. Aj keď webstránka tohto kraja uvádza v hornej lište okrem slovenčiny aj angličtinu, po prekliknutí sa na ňu sa návštevníkovi objaví len základná informácia o kraji určená pre cudzincov – *Foreigners* (Obr. 1, BBSK). Žiadne iné informácie (vrátane tých o predsedovi samosprávneho kraja či poslancoch zastupiteľstva samosprávneho kraja) nájdené neboli, čo v dnešnej dobe považujeme za pomerne neštandardné.

Obr. 1: Snímka obrazovky webstránky BBSK (v anglickom jazyku)

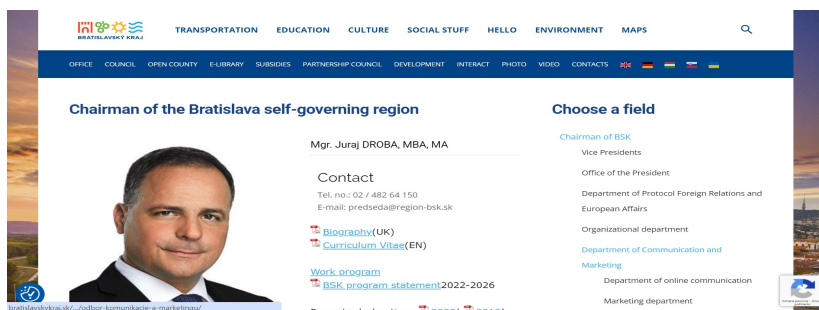

Zdroj: BBSK 2024.

V poradí druhým webovým sídlom, ktoré sme navštívili, bol web **Bratislavského samosprávneho kraja**. Na rozdiel od webstránky predošlého samosprávneho kraja, kde sme sa o orgánoch samosprávneho kraja v anglickej mutácii nedozvedeli v podstate nič, bolo webové sídlo BSK príjemným prekvapením, a to tak po obsahovej, ako aj po formálnej i grafickej stránke. Okrem slovenčiny a angličtiny uvádza webové sídlo BSK ešte aj jazykovú verziu v nemeckom, maďarskom a ukrajinskom jazyku. Tie však neboli záujmom nášho sledovania.

Webstránka má moderný dizajn, pričom v anglickom jazyku ponúka obrovské množstvo informácií vrátane tých o orgánoch samosprávneho kraja. Ide o jedno z dvoch webových sídiel samosprávneho kraja, ktoré predsedu samosprávneho kraja definuje ako **Chairman** a zastupiteľstvo samosprávneho kraja ako **Council** (Obr. 2), teda tak, ako to uvádza príslušná legislatíva na Slovensku (BSK).

Obr. 2: Snímka obrazovky webstránky BSK (v anglickom jazyku)

Zdroj: BSK 2024.

Tretím webovým sídlom samosprávneho kraja, ktoré sme analyzovali bolo webové sídlo **Košického samosprávneho kraja**. Aj keď v anglickom jazyku webové sídlo KSK ponúka pomerne slušné množstvo informácií v anglickom jazyku, v prípade pomenovávania orgánov samosprávneho kraja je to už podstatne horšie. Návštevník web stránky tohto kraja sa totižto dozvie, že na čele KSK stojí **President of the Košice Self-governing Region**, pričom **zastupiteľstvo kraja** je preložené ako **regionálny parlament**, resp. **Regional Parliament** (Obr. 3). Webové sídlo okrem slovenskej a anglickej verzie ponúka informácie aj v nemeckom a maďarskom jazyku. (KSK 2022)

Do pozornosti dávame webovú stránku *košiceregion.com*³, ktorej úlohou je podpora a rozvoj turizmu v rámci KSK a na ktorého webovej stránke sa pomerne často objavuje odkaz na ňu. Webstránka *košiceregion.com* ponúka všetky informácie o kraji popri už vyššie spomenutým štyrom jazykom aj v poľštine a na rozdiel od webovej stránky KSK má moderné spracovanie a pôsobí dynamickým dojmom.

³ KSK je jedným zo zriaďovateľov spomenutej webovej stránky.

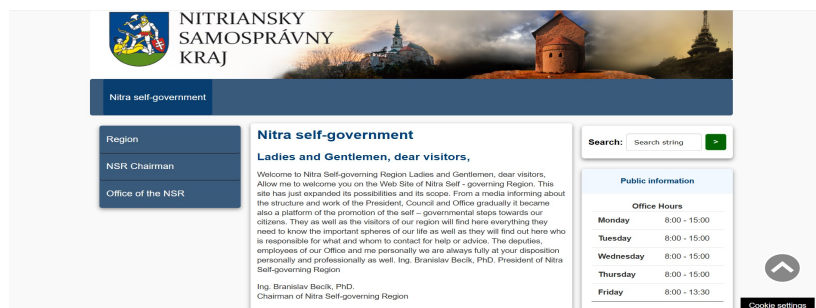
Obr. 3: Snímka obrazovky webstránky KSK (v anglickom jazyku)

Zdroj: KSK 2024.

V prípade webového sídla **Nitrianskeho samosprávneho kraja** už bolo vyššie spomenuté, že ako jedno z dvoch webových sídiel samosprávnych krajov správne uvádza preklady názvov orgánov samosprávneho kraja. Na druhej strane, je na škodu, že pri predsedovi NSK sa okrem **Chairman of the Nitra Self-governing Region** stále objavuje aj **President of Nitra Self-governing Region**⁴ (Obr. 4, NSK 2022).

Obr. 4: Snímka obrazovky webstránky NSK (v anglickom jazyku)

Zdroj: NSK 2024.

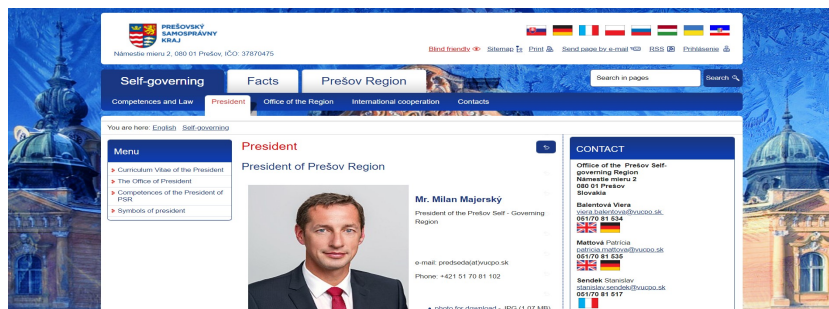
V prípade **Prešovského samosprávneho kraja** sme narazili rovno na dve webové sídla kraja. Dizajn, grafika a architektúra nového webového sídla samosprávneho kraja (*psk.sk*) do značnej miery kopíruje ústredný por-

⁴ Ku koncu septembra 2024 bolo pomenovanie **President of Nitra Self-governing Region** aj pod menom a priezviskom aktuálneho predsedu NSK Ing. Branislava Bečika, PhD. Medzičasom sa to zmenilo na **Chairman of Nitra Self-governing Region**, aj keď v texte pomenovanie **President of Nitra Self-governing Region** zostalo.

tál verejnej správy (*slovensko.sk*) či webové sídla viacerých ministerstiev. Ujednocovanie dizajnových a architektonických prvkov webových sídiel hneď viacerých verejných inštitúcií na rôznej rozhodovacej úrovni možno v každom prípade vnímať a hodnotiť ako pozitívny jav. K dispozícii je pritom výber z troch jazykov, a to slovenčina, angličtina a poľština. (PSK) Pokiaľ ide o dostupnosť informácií v anglickom jazyku, tie sú nateraz obmedzené len na informácie pre občanov Ukrajiny prichádzajúcich na územie Slovenskej republiky a na základné informácie týkajúce sa demografických a geografických pomerov kraja. V prípade záujmu o ďalšie informácie o PSK (vrátane orgánov samosprávneho kraja) je návštevník automaticky presmerovaný na staré webové sídlo samosprávneho kraja (*po-kraj.sk*). (PSK 2017)

Dizajn a grafické spracovanie tohto webového sídla je už na prvý pohľad značne zastaralý. To je pravdepodobne aj dôvod, prečo sa vedenie Úradu PSK rozhodlo pristúpiť k jeho obmene. Na druhej strane je potrebné zdôrazniť, že pôvodné webové sídlo návštevníkovi ponúkalo výber až z ôsmich jazykových mutácií. Okrem slovenčiny a angličtiny aj nemčinu, francúzštinu, ruštinu, poľštinu, maďarčinu, ukrajinčinu a rusínčinu. Ich výpovedná hodnota však často ani zďaleka nekorešpondovala s tým, čo bolo zverejnené v slovenskom jazyku. Inými slovami, kvantita v počte jazykových verzií tu jednoznačne prevyšovala rozsah i obsah preloženého textu. Podľa anglickej mutácie na čele PSK stojí **President of Prešov Self-Governing Region**, pričom o **zastupiteľstve samosprávneho kraja** sme nenašli žiadnu informáciu (Obr. 5, PSK 2017).

Obr. 5: Snímka obrazovky webstránky PSK (v anglickom jazyku)

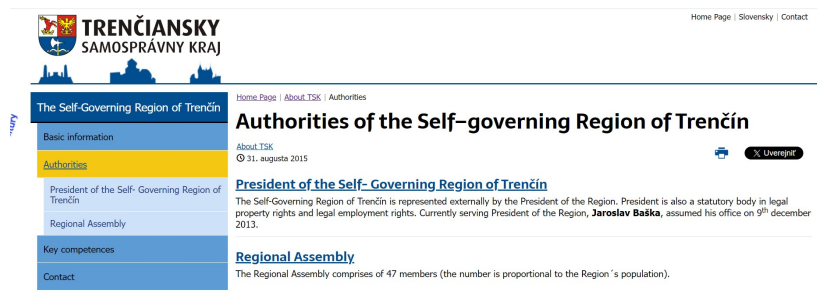

Zdroj: PSK 2017.

V poradí šiestym samosprávnym krajom, ktorého webové sídlo sme analyzovali, bol **Trenčiansky samosprávny kraj**. V prípade tohto samosprávneho kraja došlo medzi sledovanými obdobiami k značnému posunu v pomenovávaní orgánov samosprávneho kraja. Kým ešte koncom septembra

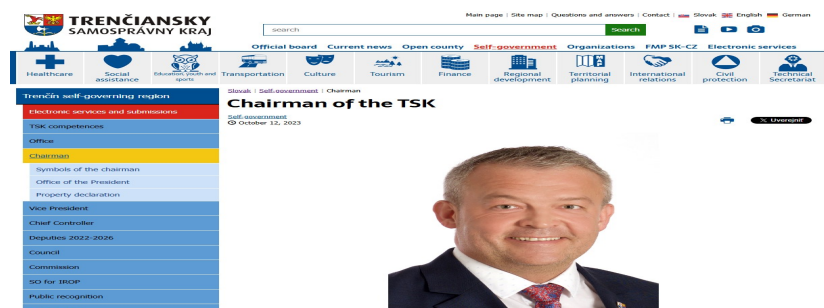
2024 na webovej stránke TSK boli uvádzané *President of the Self-Governing Region of Trenčín a Regional Assembly* (Obr. 6a; TSK 2023), pri opakovanej kontrole webového sídla koncom októbra 2024 už bol **predseda TSK** uvádzaný ako *Chairman of the Trenčín self-governing region a zastupiteľstvo TSK* ako *Council of the Trenčín self-governing region*. (Obr. 6b) Popritom sa navýšil aj počet jazykových mutácií z dvoch na tri. K slovenčine a angličtine pribudla ešte nemčina. (TSK 2023) Progres k lepšiemu je vidieť aj pokiaľ ide o množstvo preloženého textu do angličtiny. Všetky tieto zmeny oproti stavu spreď pár týždňov vnímame pozitívne.

Obr. 6a: Snímka obrazovky webstránky TSK (v anglickom jazyku, koniec septembra 2024)

Zdroj: TSK 2023.

Obr. 6b: Snímka obrazovky webstránky TSK (v anglickom jazyku, koniec októbra 2024)

Zdroj: TSK 2023.

Webové sídlo **Trnavského samosprávneho kraja (TTSK)** je zvláštne v tom, že na rôznych miestach uvádza rôzne pomenovávanie orgánov samo-

správneho kraja. Nejde pritom len o preklad do anglického jazyka, ale aj verziu v slovenskom jazyku.

Návštevník webového sídla samosprávneho kraja sa totiž hneď na úvodnej stránke dozvie, že na čele TSK stojí **župan**. Po rozkliknutí priečinku *Samospráva* sa však už uvádza **predseda TTSK**. V anglickej mutácii sa na titulnej stránke webového sídla uvádza **President of the Self-Governing Trnava Region**, pričom po rozkliknutí záložky “Open Government” je už uvedené **Chairman** (Obr. 7a, TTSK).

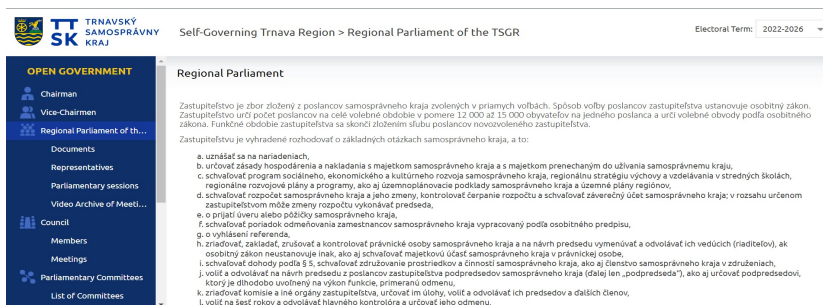
Obr. 7a: Snímka obrazovky webstránky TTSK (v anglickom jazyku)

Zdroj: TTSK.

Pri hľadaní informácií (v anglickom jazyku) o zastupiteľstve TTSK môže návštevník webovej stránky nepochopiť jej obsah, keďže na rolavacej lište vľavo sa mu ponúka možnosť **Regional Parliament** aj **Council**. Samotný obsah priečinku je už len v slovenskom jazyku (Obr. 7b, TTSK),

Obr. 7b: Snímka obrazovky webstránky TTSK (v anglickom jazyku)

Zdroj: TTSK.

Kým v prvom prípade ide o **zastupiteľstvo TTSK**, v tom druhom o **Radu samosprávneho kraja**, ktorá je definovaná ako „*iniciatívny, poradný a kontrolný orgán zastupiteľstva vo vzťahu k plneniu úloh uložených zastupiteľstvom,*” pričom „*plní aj funkciu poradného orgánu predsedu*” a „*členov rady volí a odvoláva zastupiteľstvo na návrh poslaneckých klubov a poslancov.*” (TTSK) Keďže legislatíva SR – ako sme uviedli v predošlej časti tejto práce – za orgány samosprávnych krajov považuje len predsedu samosprávneho kraja a zastupiteľstvo samosprávneho kraja, uvádzanie akýchkoľvek ďalších orgánov, vytvorených aj konkrétnym samosprávnym krajom, považujeme za máťúce.

Webové sídlo kraja je dostupné v troch jazykových mutáciách, a to v slovenčine, angličtine a maďarčine. Po dizajnovej a architektonickej stránke je možné webové sídlo kraja považovať za moderné, dynamické a prehľadné.

V prípade **Žilinského samosprávneho kraja** (ďalej ŽSK) sa v anglickom jazyku **predseda samosprávneho kraja** uvádza ako ***President of the self-governing region*** a **zastupiteľstvo samosprávneho kraja** ako ***Regional Assembly*** (Obr. 8, ŽSK).

Obr. 8: Snímka obrazovky webstránky ŽSK (v anglickom jazyku)

Zdroj: ŽSK.

V súvislosti s odkazom na predsedu, resp. predsedníčku ŽSK, keďže na čele samosprávneho kraja ako jediného spomedzi všetkých samosprávnych krajov na Slovensku stojí žena, by sme radi poukázali na dve (možno malé), no zato nie nevýznamné nedostatky. Po prvé, určite by bolo prospešné, aby sa doplnilo, že predsedníčka samosprávneho kraja stojí na čele **Žilinského samosprávneho kraja**, nie samosprávneho kraja a po druhé, aby sa upravilo ***President of the ŽSR***, keďže u návštevníka webového sídla môže evokovať dojem, že ide o Železnice Slovenskej republiky (ŽSR).

Webové sídlo kraja má až deväť jazykových mutácií, čo je spomedzi všetkých samosprávnych krajov jednoznačne najviac. Okrem slovenčiny a angličtiny, sú informácie o kraji uvádzane aj v nemčine, francúzštine, taliančine, ruštine, poľštine, maďarčine a chorvátčine.

Záver

V závere práce je možné konštatovať:

1) V rámci *Ústavy SR* i ďalšej legislatívy, ktorá sa venuje orgánom samosprávnych krajov na území SR v anglickom jazyku existuje hneď viacero prekladov a nejednotne používaná (odborná) terminológia.

Voľnosť v používaní a v prekladoch konkrétnych terminologických pojmov orgánmi verejnej správy je natoľko evidentná, že je najvyšší čas, aby po viac ako dvoch dekádach existencie samosprávnych krajov došlo k náprave aj v tejto rovine. To je však (podľa nášho názoru) možné len v tom prípade, ak dôjde k vzájomnej interakcii odborníkov z viacerých oblastí (lingvistika, translatológia, právo, spoločenské a behaviorálne vedy, mas-média, informačné technológie atď.).

2) Len tri z ôsmich samosprávnych krajov (Bratislavský, Trenčiansky a Nitriansky) na svojich webových sídlach uvádzajú v anglickom jazyku volené orgány samosprávnych krajov tak, ako to definuje platná legislatíva SR. V ostatných piatich samosprávnych krajoch sa ich orgány v anglickom jazyku uvádzajú (či už vo väčšej, alebo v menšej miere) nesprávne. V prípade BBSK a čiastočne aj PSK sa preklady orgánov samosprávnych krajov v anglickom jazyku na ich webových sídlach neobjavujú vôbec.

Na zváženie je aj ponúkaný počet jazykových mutácií zo strany niektorých samosprávnych krajov. Nie vždy totiž platí, že čím vyššia kvantita ponúkaných jazykových mutácií na webových sídlach samosprávnych krajov, tým vyššia i ponúkaná kvalita, resp. pridaná hodnota. Často (práve naopak) medzi kvantitou a kvalitou funguje nepriama úmera (Bližšie pozri Tab. 1 pod časťou Záver).

3) Zo strany zamestnancov samosprávnych krajov, ktorí sú zodpovední za pridávanie textového obsahu na webové sídla samosprávnych krajov je nevyhnutné, aby venovali podstatne väčšiu pozornosť obsahu (vrátane terminológie), ktorý na webové sídla zverejňujú. To isté by malo platiť i o kontrole a aktualizáciách zdieľaného textu, aby sa nestávalo, že na rôznych miestach webového sídla sa nachádzajú informácie, ktoré sú často protichodné alebo máttúce.

(Tab. 1) Prehľad webových sídiel samosprávnych krajov

SAMOSPRÁVNÝ KRAJ	JAZYKOVÉ MUTÁCIE	PREDSEDA	ZASTUPITEĽSTVO
Banskobystrický	SK, EN	-	-
Bratislavský	SK, EN, DE, HU, UA	Chairman of the Bratislava Self-Governing Region	The representative office of Bratislava Self-Governing Region / Council
Košický	SK, EN, DE, HU	President of the Košice Self-Governing Region	Regional Parliament
Nitriansky	SK, EN	President of Nitra Self-Governing Region / Chairman of Nitra Self-Governing Region	Council
Prešovský	SK, EN, DE, FR, RU, PL, HU, UA, RT	President of the Prešov Self-Governing Region	-
Trenčiansky	SK, EN	Chairman of the Self-Governing Region of Trnava	Council of the Trenčín self-governing region
Trnavský	SK, EN, HU	President of the Self-Governing Trnava Region	Regional Parliament
Žilinský	SK, EN, DE, FR, IT, RU, PL, HU, CRO	President of the Žilina Self-Governing Region	Regional Assembly

Zdroj: vlastné spracovanie

Literatúra

Act No. 180/2014 Coll. on conditions for the exercise of the right to vote and on the amendment to certain acts.

BARDOVIČ, J., MIHÁLIK, J. (2023). Equality implies proportionality: Assessing the (dis)proportionality of constituencies created for the 2022 Slovak regional elections. *Politics in Central Europe*, 19(4): 645–666. <https://doi.org/10.2478/pce-2023-0030>

BSK. *The representative office of the Bratislava self-governing region*, <<https://bratislavskykraj.sk/zastupitelstvo/>> [3. 11. 2024].

BBSK. *Foreigners: Welcome to the website of the Banská Bystrica Self-Governing Region (BBSGR)*, <<https://www.bbsk.sk/foreigners>> [3. 11. 2024].

- BENKOVIČOVÁ, Ľ. (2006). Pohľad na vybrané otázky volieb do samosprávnych orgánov vyšších územných celkov v roku 2005. *Slovenská politologická revue*, 6(4): 2–30.
- CoR. Slovakia – Summary (2024). <<https://portal.cor.europa.eu/division-powers/Pages/Slovakia.aspx>> [30. 10. 2024].
- DOMIN, M. (2017). Nové pravidlá volieb predsedov samosprávnych krajov. *ComenIUS Časopis*. Apríl 2017, <<https://comeniuscasopis.flaw.uniba.sk/2017/04/12/nove-pravidla-volieb-predsedov-samospravnych-krajov/>> [2. 7. 2021].
- DOMIN, M. (2018). *Zákon č. 180/2014 Z. z. o podmienkach výkonu volebného práva: Komentár*. Bratislava: Wolters Kluwer.
- EC (2024). *Legislation on Official Policy Documents: Acts of the National Council of the Slovak Republic*, <<https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/national-education-systems/slovakia/legislation-and-official-policy-documents>> [30. 10. 2024].
- HORVÁTH, P., URC, E. (2021). Výzvy komunálnych a regionálnych volieb pred voľbami v roku 2022. In: ŠAMALÍK, P., SEKAN, F., ŠAFÁR, M. (eds.). *PUBLICITY 2021 – časť I*. Trnava: FSV UCM, s. 48–59.
- IVANČÍK, L. (2021). Analýza volieb do orgánov samosprávnych krajov v Slovenskej republike. *Verejná správa a spoločnosť*, 22(2): 108–124. <https://doi.org/10.33542/VSS2021-2-07>.
- KSK (2022). *Welcome to the Official Site of the Košice Region*. <<https://web.vucke.sk/en/facts/welcome/welcome.html>> [3. 11. 2024].
- NR SR. (2023). *Constitution of the Slovak Republic*, <<https://www.nrsr.sk/web/default.aspx?sid=nrsr/dokumenty/zakladne>> [30. 10. 2024].
- NR SR. (2024). *Ústava Slovenskej republiky*, <https://www.nrsr.sk/-web/Ustava/ustava_202309/index.html> [30. 10. 2024].
- NSK (2022). *Nitra self-government: Ladies and Gentlemen, dear visitors*. <<https://www.unsk.sk/zobraz/sekcii/nitra-self-government>> [3. 11. 2024].
- MARUŠIAK, J. (2018). Regional Elections in Slovakia – a New Reformation of the Slovak Political Scene? *Contemporary European Studies*. 13(1): 25–46.
- ONUFRÁK, A. (2022). Esencia „Spoločné voľby 2022“. In: DOBIAŠ, D., DVORSKÝ, T., RUMAN, J. (eds.). *Medzi právnym štátom a bezpráviem: Kam kráčaš demokracia*. Košice: ŠafárikPress, s. 179–194.
- ONUFRÁK, A. (2021). *Teória a prax volieb a volebnej problematiky v podmienkach Slovenskej republiky (Habilitačná práca)*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Filozofická Fakulta.

- ONUFRÁK, A. (2018). *Volby do orgánov Prešovského samosprávneho kraja*. In: MACHYNIÁK, J. (ed.). *Dynamika regionálnej samosprávy na Slovensku – Volby 2017: Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie, 10. novembra 2017*. Trnava: Univerzita Sv. Cyrila a Metoda v Trnave, Fakulta sociálnych vied, s. 109–122.
- OROSZ, L. et al. (2015). *Volebné právo*. Košice: UPJŠ.
- OROSZ, L., MAJERČÁK, T. (eds.). (2015). *Aktuálne problémy volebného práva – nové volebné zákony*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta.
- PREZIDENT SR. *Constitution of the Slovak Republic*, <<https://www.prezident.sk/upload-files/46422.pdf>> [30. 10. 2024].
- PSK. (2017). *Self-governing: President: President of Prešov Region*. <<https://www.po-kraj.sk/en/self-governing/chairman/>> [03. 11. 2024].
- PSK. *Prešov Self-Governing Region: Welcome to Prešov Self-Governing Region*. <<https://psk.sk/en/>> [13. 11. 2024].
- ŠÚ SR. (2001). *Act No. 540/2001 Coll. State Statistics*, <https://slovak.statistics.sk/wps/wcm/connect/938bf3c4-f9f2-450d-80e1-18f0bedcb8f0/act_540_2001_en.pdf?MOD=AJPERES> [30. 10. 2024].
- ŠUTAJOVÁ, J., ONUFRÁK, A. (2024). Regional Elections to the Council of the Košice-Self-Governing Region in 2022. *Slovenská politická revue / Slovak Journal of Political Sciences*, 24(1): 81–115. <https://doi.org/10.34135/sjps.240104>
- TSK. (2023). *Self-government: Trenčín self-governing region*, <https://www.tsk.sk/trenciansky-samospravny-kraj.html?page_id=116> [10. 11. 2024].
- TTSK. *Self-governing Trnava Region*, <<https://trnava-vuc.sk/homepage/>> [3. 11. 2024].
- Zákon č. 302/2001 Z. z. o samospráve vyšších územných celkov v znení neskorších predpisov.
- Zákon č. 180/2014 Z. z. o podmienkach výkonu volebného práva a o zmene a doplnení niektorých zákonov.
- ŽSK. *Žilina Self-governing Region*, <<https://www.zilinskazupa.sk/en/>> [10. 11. 2024].

Kontakt:

doc. Mgr. Alexander Onufrák, PhD.

Katedra politológie

Filozofická fakulta

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika
v Košiciach

Department of Political Science

Faculty of Arts

Pavol Jozef Šafárik University in
Košice

Email Address: alexander.onufrak@upjs.sk

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6830-3487>

Aspekty sociálnej inklúzie a používanie slovenčiny vo verejnom priestore

Ol'ga Orgoňová

Abstract

Aspects of Social Inclusion and the Use of Language in the Public Sphere. *This contribution relies on the discourse of social inclusion in the EU. One of the strategic priorities of this discourse is the development of the so-called social capital in the sense of supporting people's full citizenship and their participation in a wide range of public activities. I compare the ideas of the social policy of the EU with one aspect of language use in Slovakia, trying to apply the idea of social equality to new forms of the language of respect. My effort is to balance the previous attempts at changes in Slovak inspired by the effort to make genders equally visible, with the relevant ideas of contemporary Slovak linguistics. On this base, I' am trying to offer my view on the possibilities and limits of the proposed innovations.*

Keywords: social inclusion, language of respect, language innovations, use of Slovak.

Kľúčové slová: sociálna inklúzia, jazyk rešpektu, jazykové inovácie, používanie slovenčiny.

Úvod. Rámcové idey a pojmy k sociálnej inklúzii v EÚ

V príspevku vychádzam z diskurzu sociálnej inklúzie v EÚ. Jednou zo strategických priorít tohto diskurzu je rozvíjanie tzv. sociálneho kapitálu v zmysle podpory plnohodnotného občianstva ľudí a ich participácie na širokom spektre verejných aktivít. Idey o sociálnej politike EÚ usúvzťažňujem s jedným aspektom jazykového diania na Slovensku, snažiacim sa o aplikovanie idey sociálnej rovnosti do tvorby novotvarov jazyka rešpektu. Mám pritom na pamäti úvahy o rodovo vyváženom jazyku (Urbancová 2019, Moyšová 2024a a iní), resp. o inkluzívnom jazyku (Motyková 2020 a iní), či najnovšie rešpektujúcim jazyku (kolektívne dielo 2023). Osobitne reflektujem referencie o aspektoch zaobchádzania s inkluzívnym jazykom v cudzích jazykoch a krajinách, aby som „neobjavovala objavené“. V tomto smere sú pre mňa inšpiratívne práce S. Moyšovej (2024a, 2024b) či S. Verтанovej (2023b). Rovnako sa inšpirujem myšlienkami o prepojení jazykovej

korektnosti s politickou korektnosťou tak, ako na to poukazujú N. Cingerová, I. Dulebová a R. Štefančík v publikácii *Politická lingvistika* (Cingerová, Dulebová, Štefančík 2021: 35). Mojm úsilím je usúvzťažniť doterajšie pokusy o zmeny v slovenčine inšpirované snahou o zviditeľnenie rodov s relevantnými ideami súčasnej lingvistiky. Na tejto báze zakladám svoj pohľad na systémové či konvenčné možnosti a limity ponúkaných inovácií.

Kľúčovým politickým aj sociokultúrnym pojmom doby je *integrácia*, resp. *inklúzia*. Pod konceptom *integrácie* sa rozumie dnes kreovanie „spoločnosti pre všetkých“ pri *inkluzívnom* akceptovaní (rešpektovaní a tolerovaní) *diverzity*. V takej spoločnosti má každý jednotlivec vyvážené práva a povinnosti a hrá aktívnu úlohu vo verejnom daní (Gerbery, Džambazovič 2011). V prepojení s daniím v jazykovede sa tak vytvára rámec pre participáciu takýchto angažovaných jednotlivcov (aj laikov) na kultivácii materinského jazyka napríklad vo sfére jazykového poradenstva, v oblasti lexikografie a pod.

Slovenské lingvistické opory jazykovej inklúzie v kocke

Pragmatizovaná lingvistika

Kým poslaním tradičnej jazykovej kultúry funkčného štrukturalizmu B. Havránka v 30. rokoch 20. storočia bolo vedomé teoretické pestovanie spisovného jazyka (čiže išlo o intervenčné, regulatívne, autoritatívne zásahy), v čase masového zapájania diverzifikovaného spektra komunikantov do verejných sociálnych interakcií sa diverzifikovali aj podoby (stráty) národného jazyka (štandard, profesionálna, reč, slang...) a v spontánnych procesoch používania jazyka sa etablovali aj na úrovni celospoločenského strátu spisovného jazyka mechanizmy neintervenčnej kultivácie jazyka (Dolník 2018). Sledujúc dynamiku a variabilitu vo fungovaní verbálnej komunikácie kompetentný poradenský jazykovedný orgán ráta s variantnosťou výrazových prostriedkov zakorenených v úze. Súčasťou tejto poradenskej práce orientovanej na verejnosť je tak nezriedka poučenie o škále možností na vyjadrenie istého obsahu s odporúčaním preferenčnej voľby vyjadrovacích prostriedkov.

V súvisе s reflektovaním „inštinktoidného“ mechanizmu kultivácie (v centre je napodobňovací inštinkt súvisiaci s osvojovaním si a používaním materinského jazyka v kontinuite s bežným úzom) odporúča J. Dolník „vpúšťať“ aj do kodifikácie to, čo v komunikácii prevláda a pretrváva, teda čo je životaschopné. Ak v praktickej komunikácii pretrvávajú aj alternatívne možnosti (*vitajte v IKEA/v IKEI; budeme sa sústreďit/sústredíme sa; pre-*

chod/priechod, desať Eur/Euro...), netreba sa umelo brániť variantnosti (Dolník 2017: 222; 225; 237; 239 a inde).

Sociálna lingvistika

Jadrne sa dá oprieť o originálne idey z konceptu sociovedeckej komunikácie (Dolník 2017: 204-241). J. Dolník upozorňuje na to, ako sa z jednej strany zvyšuje vedecká gramotnosť laickej verejnosti a z druhej strany senzibilita vedcov vo vzťahu k praktickému životu. Tak sa rozvíja interakcia vedy a verejnosti v prospech oboch strán. Súčasťou partnersky interakčne poňmanej odborno-laickej komunikácie je aj komunikácia o jazyku (jazykovedcov s nejakými jazykovedcami v jazykovej praxi). Osobitným prípadom vstupovania laikov do jazykovedného účinkovania (tradične najmä v oblasti dialektológie a slovníkárstva) je pôsobenie v tzv. laickej jazykovede (Saicová-Rímalová 2020).

Jednou z podob angažovania sa (nielen) laikov vo veciach jazykových sú aktivity stúpcov vyššie spomenutého jazyka rešpektu. Tomu sa venujú nielen jednotlivci, ale napríklad aj občianske združenie, nadácia či časopis. Jazykové iniciatívy týchto subjektov korelujú viac-menej s aspektami programových cieľov liberálne, prípadne progresivisticky orientovaných politických subjektov na Slovensku¹. Jedným z ich zámerov je vnášanie jazykových zmien do slovenčiny vo verejnej (najmä písomnej) komunikácii v úsilí o verbálne zexplicitnenie rodovej rovnosti. Vzhľadom na isté kontroverznosti niektorých zavádzaných novotvarov napájam na tieto pragmatizujúce a sociálnolingvistické idey k jazykovým inováciám následné stimuly.

Stimuly na efektívne riešenie vybraných problémov v používaní jazyka v kontexte radikálnej demokratizácie občianskej spoločnosti

1. Formulovať svoju ponuku pozitívne, výrazovo úsporne a v škále viacerých možností, nie vylučovaním či nahrádzaním starších riešení

Ide o prezentáciu možností v škále s vyhnutím sa binárnej optike „dobré – zlé“ (slová ako *zlý, nesprávny, zakázaný...* sa nepoužívajú). Ponuka „lepších“ a „oveľa lepších“ riešení otvára širší priestor variabilite než binárna

¹ Pri tomto konštatovaní mi nejde o „nálepkovanie“ spomínané v publikácii *Hovorme o sebe s rešpektom* (2023: 145). Nikoho konkrétneho nestotožňujem s akoukoľvek politickou identitou, ani nekonštatujem absolútnu koreláciu medzi jazykovými preferenciami a politickou, prípadne ideologickou identitou subjektov.

opozícia a je väčšia šanca, že používatelia si v danej škále ponúk nájdu svoju preferenciu.

Pozrime sa, ako možno zvýšiť zrozumiteľnosť výpovede vďaka gramatickej modifikácii s preferenciou stručnosti a ľahkej zapamätateľnosti určitého tvaru. Príklad čerpám z elektronickej príručky *zrozumiteľného písania* (autorstvo náleží Slovenskej sekcii Generálneho riaditeľstva pre preklad pri Európskej komisii v Luxemburgu).

a) Nejasné riešenie:

Európskym parlamentom ***bolo vydané odporúčanie***, že zo strany členských štátov ***má byť venovaná pozornosť*** zjednodušeniu postupu.

b) O čosi lepšie riešenie:

Európsky parlament ***vydal odporúčanie***, aby členské štáty ***venovali pozornosť zjednodušeniu postupu***.

c) Oveľa lepšie riešenie (vďaka ekonomickým jednoslovným dejovým výrazom namiesto komplikovanejších multiverbizovaných spojení s abstraktnými menami):

Európsky parlament ***odporučil***, aby členské štáty ***zvážili zjednodušenie*** postupov.

Trpnému rodu sa však netreba vyhýbať úplne. Môže byť žiaduci, ak napríklad nie je potrebné vyjadriť iniciátora deja, pretože je buď zrejmý z predošlého kontextu, alebo všeobecne platný (*Všetci zamestnanci boli vyzvaní, aby písali zrozumiteľne.*)

Pozri: http://publications.europa.eu/resource/cellar/725b7eb0-d92e-11e5-8fea-01aa75ed71a1.0015.02/DOC_2

2. Preferovať dávanie odporúčaní pred príkazmi, nechať adresátom slobodu rozhodovania

Na ilustráciu vyberám komunikáciu z jazykovej poradne Sme, ktorú zabezpečujú pracovníčky Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV.

Otázka: Ako skloňujeme slovo newsletter?

Odpoveď: Neživotné podstatné meno *newsletter* sa v jazykovej praxi skloňuje so zachovávaním aj vynechávaním vkladnej samohlásky *e*. Odporúčame Vám skloňovať ho podľa vzoru *dub*, čiže so zachovávaním hlásky *e*: *naše newslettery*, *odber newsletterov*.

Pozri: <https://jazykovaporadna.sme.sk/q/10275/>

3. Rešpektovať jazykové univerzálie overiteľné v odborných príručkách či príspevkoch profesionálnych lingvistov (nespochybňovať nesporné)

Nesporné sú systémové vzťahy v lexikálnej zásobe: synonymia, antonymia, polysémia či homonymia. Predsa problémom pre isté kruhy je spojenie *znásilňovať skutočnosť* ako jazykovo necitlivé. Argumentuje sa tým, že uvedené spojenie môže traumatizovať tých, čo prežili skúsenosť s biologickým znásilnením. Pravda, podľa kodifikačného diela Krátkeho slovníka slovenského jazyka (KSSJ) je výraz „znásilniť“ dvojvýznamová jednotka, kde 1. význam je priamy a konkrétny. Slovník uvádza príklad: *Prinútiť (niekoho) na pohlavný styk*. 2. význam má kvalifikátor *kniž.* (čiže ide o význam spájaný z využívaním primárne v najprestížnejšom a najkultivovanejšom štylistickom variante komunikácie) a je vymedzený ako *Násilím ovládnuť niečo.: z. vôľu niekoho; z. skutočnosť*. To znamená, že ide o myšlienkové prekrúcanie (vôle či skutočnosti). Porov. <https://slovník.juls.savba.sk/>. Z hľadiska lexikologickej teórie ide o prejav systémového vzťahu v jazyku – polysémie. Takisto sa metaforicky rozvádzať napríklad *myšlienky, plodia sa ľži aj dobré nápady* a pod.

Metafora je jedným z nástrojov ekonomického narábania s jazykom, totiž jedna forma slova pri prenášaní významov slúži viacnásobne a je nositeľkou viacerých významov využívaných v rôznych (vzájomne si neprekážajúcich) kontextoch. Navyše využívanie druhotných významov jedného viacvýznamového slova je často spojené s obraznosťou a to prispieva k estetizácii vyjadrovania. Výskumom vzťahu polysémie a metaforického vyjadrovania prostredníctvom frazeológie sa zaoberá napríklad S. Vertanová (2023a). O využívaní metafory ako univerzálnej kognitívnej dispozície v jazyku politiky je reč tiež v lingvopolitologickej publikácii (Cingerová, Dulebová, Štefančík 2021: 82). Napokon je metafora rovnako efektívna v komunikácii za hranicami spisovnosti, napríklad v nárečiach. Povedzme výraz *obcovať* sa používa v nárečovom prejave v okolí Kysuckého Nového Mesta vo význame „ohovárať“.

Zhrnutie. Nemožno spochybniť systémový jav polysémie v jazyku. Rovnako nemožno spochybniť údaje z kodifikačného diela (citovaného slovníka). Do tretice nedá sa umelým „zákazom“ odstrániť z jazykovej praxe zaužívaný funkčný nástroj vyjadrovania, ktorý nielen uspokojuje bežnú neutrálnu komunikačnú potrebu, ale v priereze rôznych strátov jazyka (napríklad nárečí, profesijnej reči politikov a inde) znásobuje svoju užitočnosť. Použitie druhého významu slova *znásilňovať* (skutočnosť, fakty, niečiu vôľu...) je legitímne.

4. Zvážit' vylučovanie kodifikovaných a v úze zakorenených jazykových javov potvrdených komunikačnou praxou

V synchrónnej morfológii slovenčiny je kodifikované generické maskulínium ako neutrálna (rodovo bezpríznamová) forma na označenie osoby bez rozdielu pohlavia – Popovičová Sedláčková, Piatková 2021: 127. To je zaužívané v bežnej komunikácii, ale napríklad aj v administratíve (ilustračne stačí pripomenúť národnú sústavu povolání, kde figurujú výlučne výrazy ako *pracovník*, *asistent*, *špecialista*, *operátor* a pod.). V istých kruhoch sa ale presadzuje úsilie nadmerne nahrádzať generické maskulínium, čo sa označuje ako neutralizácia. To v istých použitíach môže mať za následok zmenu lexikálneho alebo gramatického významu a to je neprípustné.

Všimnime si:

- a) Rozhodovacie kompetencie má *rektor*. (neneutralizovaná formulácia)

Rozhodovacie kompetencie má *rektorát*. (ponuka neutralizácie)
(Cviková a kol. 2014: 35).

Na margo uvedeného príkladu tzv. neutralizácie (generického maskulína) treba poznamenať, že nejde o výpovede s rovnakým významom. Kým slovo *rektor* pomenúva osobu, *rektorát* pomenúva: 1. funkčnú pozíciu a 2. úrad s administratívnym aparátom. Slová *rektor* a *rektorát* teda z hľadiska vecného významu nie sú voľne zameniteľné.

- b) *Host'ovstvom* tohto podujatia je pani XY.

Podľa platnej kodifikácie vzhľadom na kvantitu koncovka *-stvo* označuje gramatický význam hromadnosti (porov. v KSSJ slová ako *potomstvo*, *ľudstvo*), avšak v danom príklade je označená len jedna osoba. Uvedený príklad teda prináša modifikáciu kvantitatívneho významu slov na *-stvo* tak, že neutralizuje rozdiel medzi jednotlivinou a množstvom. Opozícia kvantity je univerzália prítomná naprieč jazykmi sveta nezávisle od ich typologickej podstaty. Tak možno očakávať aj naďalej jej prítomnosť v profesionálne vymedzenej a štátom potvrdenej kodifikácii slovenčiny. Ide o jav prepojený súčasne aj s predošlou tézou o jazykových univerzáliách.

Pri mechanickej aplikácii alternatívnych pomenovaní namiesto výrazov v generickom maskulíne môže tiež vzniknúť pnutie vo vzťahu k optimálnosti štylistickej formulácie. Ak napríklad nahradíme názov ocenenia *Učiteľ*

roka názvom *Učiteľská osobnosť roka* (Cviková a kol. 2014: 35), nedôjde síce k zmene významu, ale vznikne menej úsporné, výrazovo nákladnejšie, ťažkopádnejšie označenie. To sa dostáva do napätia so štylistickou optimálnosťou, ale ináč je to korektné. Ak by sa ale názov ankety *Športovec mesiaca* nahradil názvom *Športová osobnosť mesiaca*, nastal by aj vyššie spomínaný významový posun. V takej ankete by mohli športovní novinári hlasovať nielen o samotných športovcoch (aktívnych účastníkoch športových súťaží či pretekov), ale napríklad aj o ich tréneroch, manažéroch a pod., teda o osobnostiach na rôznych pozíciách, ktoré pôsobia v športovom prostredí².

O možnej jazykovej citlivosti by mohla byť reč, ak by sme mali úsilie pomenovať eufemisticky, jemnejšie napríklad isté špecifické profesie. Tak sa nahrádza v národnej sústave povolání názov profesie *spaľovač mŕtvol* názvom *kremačný pracovník/pracovník krematória*. V takom prípade, pravda, nejde o zviditeľňovanie rodov, ale rozhodne ide o jazykovú citlivosť.

5. Zachovať si dôveryhodnosť pri vnášaní „inakosti“ do jazyka znamená dôkladne ovládať jestvujúce pravidlá. V obklopení jazykovými chybami vyznie aj podnet na inováciu ako chyba

Všimnime si konkrétny text – mail v internej pošte uniba.sk – *pozvánku na írske Vianoce*.

Milé kolegyně, milí kolegovia,

radi by sme Vám pripomenuli podujatie „Keltské Vianoce“, ktoré sa uskutoční na konci semestra, 15.12., **od** 9:00-14:00 v miestnosti XY. Príďte spolu s nami osláviť koniec zimného semestra a príchod vianočnej sezóny v írskom duchu!

Podujatie je určené pre všetkých/-y? zainteresovaných/é? študentov/tky a pedagógov/gyčky. Budete **sa** môcť stretnúť s tromi zahraničnými rečníkmi a ponoriť sa do tém, ako sú kultúrne tradície Írska, význam keltskej vianočnej hudby pri formovaní národnej identity, alebo zima v írskej literatúre a naučiť základy írskoho jazyka. Nebude chýbať ani umelecká sekcia v prevedení divadelne nadaných študentov a členov katedry anglistiky a amerikanistiky. Cieľom tohto podujatia je prehĺbiť kultúrne porozumenie, upevniť vzťahy a zdieľať čaro írskych vianočných tradícií v akademickom prostredí³.

² Za túto informáciu ďakujem pánu Ľubomírovi Součkovi zo Slovenského olympijského a športového výboru. Tento výbor organizuje medzi športovými novinármi anketu *Športovec mesiaca*

³ Komentár: V texte sú podfarbené jazykovo „problémové“ prvky. Na ploche cca 10 riadkov je viac ako sedem „problémov“, čo je relatívne vysoká hustota neoptimál-

Záver

V tomto príspevku sa vysvetľuje expertné pozadie možných dynamických pohybov v jazyku v prepojení s niekoľkými stimulmi na zamyslenie k používaniu jazyka na Slovensku. Upozornila som na isté vnútrojazykové systémové princípy či na všeobecné univerzálne (napríklad polysémickosť či pojem kvantity) aj na vonkajšie riziká (napríklad významových posunov) pri neoptimálnom narábaní s jazykom. Sama vítam dynamické zmeny so životaschopnými inováciami v jazyku, ak nejednajú apriórne prekážky ich všeobecnej odbornej aj verejnej akceptácie a ak sú posilnené citom pre slušnosť, rešpekt a toleranciu. Aktuálny prieskum výskumného tímu pod vedením S. Moyšovej z augusta 2024 na Slovensku na vzorke 432 respondentov (s vyváženým zastúpením žien a mužov z rôznych profesií vo vekovej škále od 19 rokov do 64 a viac) signalizoval nateraz len menšinovú podporu 5 – 16 percent inovačným rodovo vyváženým zmenám v jazyku médií (Moyšová 2024a).

Spomaľovačom zakorenenia rodovo citlivých zmien môže byť pravopisná nejednotnosť s rozkolísaným odčleňovaním koreňa slova a prípon v novotvaroch (ide napríklad o používanie aglutinačne zexplicitňujúcich a semioticky ozvláštnených znakov (s hviezdikami) rátaajúcich so všerodo-

nych prvkov v neveľkom texte. 1. Časové rozpätie býva bežne označené pomocou dvojice predložiek *od – do*, kým tu bola uplatnená neštandardná kombinácia predložky „od“ v kombinácii s grafickým znakom spojovníka, a to bez medzier medzi číselnými údajmi o čase (*od 9:00-14:00*). 2. Ak sa majú explicitne vyjadrovať variácie rodu vo vete, dôsledným systémovým riešením by malo byť v slovenčine naznačenie rodovej diferencovanosti nielen na podstatných menách (*študent/ky, pedagog/ičky*), ale aj na zhodných prídavných menách („všetkých/y“, „zainteresovaných/é“). 3. Výraz *prevedenie* je bohemizmus, správne má byť použité slovo „podanie“. 4. Použitie rodovo citlivé označenie so znakom lomky: *študentov/ky a pedagogov/gyčky* núka neštandardné alternovanie rodov s vložením lomky mimo tzv. morfematického švíku. Slová by mali mať švíky medzi tvarotvorným základom a ohýbacou príponou, teda správne by malo byť *študent-ov/študent-iek*, čiže skrátečne „študentov/-iek“ a analogicky aj „pedagogov/-ičiek“. 5. Navyše v koncovke druhého slova je hrúbka (*-yčka* namiesto správneho *-ička*). 6. Nasleduje morfosyntaktický problém so slovosledom a s umiestnením zvratnej častice *sa*. Častica *sa* nemá byť odtrhnutá a vzdialená od plnovýznamovej časti analytických zvratných slovies. Formulácia s naučením sa základov írského jazyka by mala znieť: „Budete môcť stretnúť sa ... a naučiť sa základy írského jazyka“. 7. Názov katedry sa správne označuje veľkým začiatočným písmenom: „Katedra anglistiky a amerikanistiky“. Ďalšie detaily, ako je napríklad umiestnenie výkričníka do pozvania na konci prvého odseku (čo pôsobí v pozvaní neprimerane direktívne), dokresľujú kontroverznosť formy textu a utvrdzujú v čitateľovi dojem o jazykovej nekompetentnosti pisateľa. V konečnom dôsledku vynie text ako celok nedôveryhodne.

vosťou formy (*naši*e seniori*ky*, ale aj *naši*e žiaci*čky*). V hre je pritom aj otázka štylizácie optimálnosti, rozsahu a transparentnosti širších textov s rodovo vyváženými formami (príklad: *naši*e seniori*ky a iní*e obyvatelia*ky, ktorí*é sú rezidenti*ky mestskej časti...*). Výzvou pre používateľov môže byť tiež znížená transparentnosť foriem s novým zástupným symbolom potenciálnej panrodovosti „x“ v pozícii koncovky (*sme radx*)⁴.

Sú známe prípady návratných či pretrvávajúcich „chýb“ v bežnej komunikácii, napríklad v spojeniach *mám 5 Euro* či *idem do IKEY*, ktoré používateľská prax legitimizovala a kodifikátori ich pod masovým vplyvom „zdola“ akceptovali ako korektné ohýbacie varianty. Analogicky možno očakávať, že isté zmeny navrhované na margo rodovej citlivosti sa takisto zakorenia, minimálne v istých sférach používania slovenčiny. To spoľahlivejšie ukáže až viacročná prax (celonárodného či v istých sférach či médiách vyhradeného) (ne)používania prvkov rodovo vyváženého jazyka.

Literatúra

- CINGEROVÁ, N., DULEBOVÁ, I., ŠTEFANČÍK, R. (2021). *Politická lingvistika*. Bratislava: Ekonóm.
- CVIKOVÁ, J. a kol. (2014). *Ako používať rodovo vyvážený jazyk*. Bratislava: Dolis.
- DOLNÍK, J. (2017). *Jazyk v sociálnej kultúre*. Bratislava: Veda.
- DOLNÍK, J. (2018). Jazykové problémy. In: *Jazyk v pragmatike*. Bratislava: Veda, s. 150–172.
- GERBERY, D., DŽAMBAZOVIČ, R. (2011). *Inovatívne orientácie v sociálnej politike. Perspektíva sociálnej inklúzie*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave.
- Hovorme o sebe s rešpektom. Sprievodca jazykom prijatia*. (2023) Kolektívne dielo vydané s podporou MK SR. Bratislava: Büro Milk.
- Krátky slovník slovenského jazyka*. <<https://slovník.juls.savba.sk>> [10_10. 2024].
- MOTYKOVÁ, K. (2020). Rodovo inkluzívny jazyk v kontexte jazykových ideológií. In: ŠTEFANČÍK, R. (ed.). *Jazyk a politika. Na pomedzí lingvistiky a politológie*. 5. Bratislava: Ekonóm, s. 251–260.
- MOYŠOVÁ, S. (2024a). Aspekty inkluzívneho jazyka nielen v slovenčine. *Kultúra slova*, 58 (1): 3–13.

⁴ Práve tento slovenčine cudzí jav získal v spomenutom dotazníkovom prieskume S. Moyšovej najnižšiu podporu, teda päť percent.

- MOYŠOVÁ, S. (2024b). Podoby rodovo vyváženého jazyka v online médiách. In: ŠTEFANČÍK, R. (ed.). *Jazyk a politika: na pomedzí lingvistiky a politológie*. 9. Bratislava: Ekonóm, s. 233–242.
- POPOVIČOVÁ SEDLÁČKOVÁ, Z., PIATKOVÁ, K. (2021). *Praktická gramatika 1*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave.
- SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ, L. (2020). Laická jazykověda. *Časopis pro moderní filologii*. 102 (1): 24–35.
<https://doi.org/10.14712/23366591.2020.1.2>
- URBANCOVÁ, L. (2019). Rodovo vyvážený jazyk v sociálno-politickom kontexte In: ŠTEFANČÍK, R. (ed.). *Jazyk a politika: na pomedzí lingvistiky a politológie*. 4. Bratislava: Ekonóm, s. 376–387.
- VERTANOVÁ, S. (2023a). Frazéma ako jazykotvorný činiteľ. *Časopis pro moderní filologii*, 105(2): 221–238.
<https://doi.org/10.14712/23366591.2023.2.4>
- VERTANOVÁ, S. (2023b). Od rodovo vyvázenej nemčiny a španielčiny až k bizarným novotvarom. Kam až dospeli snahy o inkluzívny jazyk v nemčine a španielčine. *Postoj* 29. september (2023), nestr.
 <<https://www.postoj.sk/138635/od-rodovo-vyvazenej-nemciny-a-spanielciny-az-k-bizarnym-novotvarom>> [10. 10. 2024].

Poznámka:

Štúdia vznikla v rámci riešenia grantu MŠVVŠ SR VEGA 1/0142/24 Jazyková inkluzívnosť: medzi integratívnou a reštriktívnou komunikáciou.

Kontakt:

prof. PhDr. Ol'ga Orgoňová, CSc.

Katedra slovenského jazyka a teórie komunikácie	Department of Slovak Language and of Communication Theory
Filozofická fakulta	Faculty of Arts
Univerzita Komenského v Bratislave	Comenius University in Bratislava
Email Address: olga.orgonova@uniba.sk	
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-0159-7198	

Mäkké zručnosti v politických rokovaníach so zameraním na kritické myslenie

Žaneta Pavlíková

Abstract

Soft Skills in Political Negotiations with a Focus on Critical Thinking. *Political negotiations constitute an indispensable component of democratic processes and international relations. The success of negotiations is contingent not only upon technical knowledge and skills, but also the demonstration of soft skills. The capacity for critical thinking, being one of the soft skills, is of paramount importance in this context. The article examines the significance of soft skills and critical thinking in the context of political negotiations.*

Keywords: political negotiations, hard skills, soft skills, critical thinking.

Kľúčové slová: politické rokovania, tvrdé zručnosti, mäkké zručnosti, kritické myslenie.

Úvod

Politické rokovania predstavujú základný aspekt medzinárodných vzťahov, tvorby domácej politiky a riešenia konfliktov. Tieto zložité procesy, do ktorých sú často zapojení jednotlivci s odlišným pôvodom, kultúrou a svetonázorom, si vyžadujú vyváženú rovnováhu medzi stratégiou, diplomaciou a medziľudskými schopnosťami. Hoci tradičné prístupy k vyjednávaniu kladli dôraz na strategické plánovanie a taktické manévry, v nedávnej dobe sa vo vedeckej literatúre čoraz viac zdôrazňuje význam mäkkých zručností, ako je napríklad kritické myslenie, emocionálna inteligencia a efektívna komunikácia.

Kritické myslenie je jedným z najdôležitejších prvkov politických rokovaní. V praxi táto schopnosť umožňuje angažovaným osobám analyzovať zložité problémy, objektívne vyhodnocovať informácie a prijímať informované rozhodnutia. Uplatňovanie zručností kritického myslenia umožňuje vyjednávateľom identifikovať základné predpoklady, z ktorých potom vyvodzujú stanoviská a vytvárajú závery. Okrem toho, schopnosť kritického

myslenia umožňuje predvídať potenciálne ťažkosti a prispôbiť sa vyvíjajúcim sa okolnostiam.

Politické rokovania

Politické rokovania a s nimi súvisiace otázky stoja už niekoľko desaťročí v centre záujmu mnohých politológov a výskumníkov. Sú to komplexné procesy zahŕňajúce rôzne stratégie a techniky na dosiahnutie konsenzu medzi politickými aktérmi. Tieto procesy sú často ovplyvnené najrozličnejšími faktormi, ako sú napríklad politické záujmy, mocenské vzťahy a sociálne dynamiky. Politické rokovania a ich dôsledky sú skúmané a diskutované v širokom spektre disciplinárnych a interdisciplinárnych perspektív, ako sú napríklad oblasti medzinárodných vzťahov alebo verejnej správy. Hlavnými predstaviteľmi v tejto oblasti sú napríklad Mansbridge a Martin (2013), ktorí sa vo svojom diele *“Negotiating Agreement in Politics”* explicitne zaoberajú vybranými aspektami politických rokovaní. Zdôrazňujú význam spolupráce a hľadania spoločných riešení v politických rokovaniach. Za kľúčové považujú schopnosť politikov prekonať rozdiely a nájsť kompromisy, ktoré budú prospešné pre všetky strany. Spector (2024) vo svojej knihe *“International Negotiation and Good Governance”* analyzuje medzinárodné rokovania a zdôrazňuje význam kvalitného riadenia a transparentnosti. Taktiež skúma dynamiku vyjednávacieho procesu z viacerých hľadísk. Nemenej podstatnými sú práce autorov, ako sú Binder a Lee (2015) a McCarty (2001), ktorí skúmajú okrem iného ako politické a stranícke záujmy ovplyvňujú schopnosť zákonodarcov dosiahnuť dohody v kongrese, analyzujú, ako politickí aktéri využívajú rokovania na ovplyvňovanie verejnej mienky a získavanie podpory voličov.

Výsledky prehľadu literatúry naznačujú, že štúdie a diela, ktoré sa politickými rokovaniami zaoberajú, ponúkajú hlboké pochopenie zložitej dynamiky politických rokovaní a zdôrazňujú kľúčovú úlohu mnohotvárných prvkov, ktoré tento proces formujú. Politické rokovania sú dôležitým aspektom demokratických systémov a ich účinné vykonávanie je nevyhnutné na dosiahnutie stabilných a udržateľných politických riešení.

Mäkké zručnosti

Problematika zručností, či už tvrdých alebo mäkkých, je popísaná v rôznych súvislostiach mnohými autormi.

Mäkké zručnosti sú charakterizované ako univerzálne zručnosti týkajúce sa medziľudských interakcií a emocionálnej inteligencie. Ak hovoríme o mäkkých zručnostiach, ide vždy o ľudí a ich vzájomné vzťahy. Mäkké zručnosti sa týkajú toho, *ako spolupracovať* a nie *čo robiť*. Na rozdiel od *čo robiť*, výrazu, ktorý sa týka odbornej roviny, *ako spolupracovať* sa týka osobnej a ľudskej roviny, ktorá má mnoho vrstiev (Mülheisen, Oberhuber 2008). Peters-Kühlinger a John (2007) vymedzujú mäkké zručnosti ako zručnosti, pomocou ktorých sa a ako dobre sa vieme vysporiadať nie len s ľuďmi a ich spôsobom správania sa, ale aj sami so sebou. Upozorňujú na fakt, že mäkké zručnosti sú veľmi často označované ako sociálne kompetencie, a že tento pojem sa aj v súčasnosti používa na označenie faktorov ako sú spolupráca, komunikácia alebo aj schopnosť zvládať konflikty.

Joshi (2017) vo svojej práci uvádza, že mäkké zručnosti sú osobnostné črty alebo vlastnosti, ktoré má každý jedinec. Predstavujú základné prvky, ktoré formujú identitu jedinca, zahŕňajú naše postoje a spôsob, akým komunikujeme s ostatnými. Tieto schopnosti umožňujú lepší výkon zamestnancov a uľahčujú prístup k množstvu príležitostí, ktoré priamo nesúvisia s predmetom ich práce. Inými slovami, mäkké zručnosti možno definovať ako schopnosť človeka nadväzovať vzťahy s ostatnými, uľahčovať organizáciu jednotlivcov a skupín a komunikovať v písomnej, ústnej alebo inej forme. Svetová zdravotnícka organizácia definuje mäkké zručnosti ako nasledovne: *“Ide o schopnosti adaptívneho a pozitívneho správania, ktoré jednotlivcom umožňujú zvládať požiadavky a výzvy každodenného života”*. Podobným spôsobom definuje mäkké zručnosti Unicef: *“Zmeny správania alebo rozvoj správania zameraný na rovnováhu troch oblastí: vedomostí, postojov a zručností”* (preklad autorky) (Joshi 2017).

Na základe doterajších výskumov, zaoberajúcich sa mäkkými zručnosťami (Plamínek 2008, Kozárová 2024, Smith 2017, Kaščáková 2019, Sotáková, Ganajová, Siváková 2016) môžeme mäkké zručnosti kategorizovať do niekoľkých skupín. Prvou skupinou sú sociálne, alebo interpersonálne zručnosti. Patria sem prezentačné zručnosti, schopnosť zvládať a riešiť konflikty, zručnosť vyjednávať, aktívne počúvanie, tímová spolupráca, empatia, asertívne jednanie. Ďalšiu skupinu môžeme nazvať vodcovskými zručnosťami, kam zaraďujeme schopnosti viesť ľudí a tím, organizačné schopnosti. Tretia skupina zahŕňa zručnosti týkajúce sa nášho myslenia a uvažovanie, teda kritické myslenie, analytické myslenie, komplexné myslenie, strategické myslenie. Do poslednej skupiny môžeme zaradiť zručnosti ako sú time management, zvládanie stresu a záťaže a sebareflexiu a sebariadenie.

V ďalšej časti nášho príspevku sa zameriame na jednu zo zručností myslenia, a to konkrétne na kritické myslenie. Z pohľadu politických rokovaní je kritické myslenie nevyhnutné, pretože umožňuje politikom objektívne

a racionálne analyzovať a vyhodnocovať informácie. Pomáha im rozlišovať medzi faktami a domnienkami, identifikovať skryté zámary a vyhnúť sa manipulácii. Takto môžu politici prijímať informované rozhodnutia, ktoré sú v najlepšom záujme verejnosti.

Kritické myslenie

Kritické myslenie a jeho rozvoj patria dnes k všeobecne uznávaným cieľom vzdelávania ale aj výskumu a každodenného profesionálneho života. Tento pojem je výskumníkmi rôzne interpretovaný, pričom existujú konkurenčné definície, ktoré možno chápať ako rôzne koncepcie toho istého základného pojmu, ktorým je dôkladné myslenie s konkrétnym cieľom. Tí, ktorých možno označiť za “kriticky mysliacich”, sa vyznačujú súborom dispozícií a schopností, ktoré im v prípade potreby umožňujú zapojiť sa do kritického myslenia.

Ako prvý použil pojem “kritické myslenie” americký filozof John Dewey (1910), ktorý ho častejšie nazýval “reflexívne myslenie”. Definoval ho ako “aktívne, vytrvalé a starostlivé zvažovanie akéhokoľvek presvedčenia alebo predpokladanej formy poznania vo svetle dôvodov, ktoré ho podporujú, a ďalších záverov, ku ktorým smeruje.” (Dewey, 1910:6).

O Deweyho definíciu kritického myslenia sa opieralo množstvo ďalších výskumníkov (Glaser 1941, Norris, Ennis 1989, Fisher 2011, Hitchcock 2024, Facione 2013). Podľa názorov uvedených autorov je kritické myslenie mnohostranný kognitívny proces, ktorý zahŕňa zámerný a premyslený prístup k riešeniu problémov a rozhodovaniu. Zahŕňa niekoľko základných prvkov, ako sú otvorenosť a zvedavá myseľ, schopnosť logického uvažovania a skúmania, hodnotenie založené na dôkazoch, reflexívne myslenie a intelektuálne normy. Kritické myslenie označujú prakticky za zručnosť, ktorá umožňuje jednotlivcom samostatne myslieť, efektívne riešiť problémy a prijímať informované rozhodnutia. Je cennou devízou vo všetkých oblastiach života.

Facione (2013) vo svojej štúdii opisuje základné zručnosti kritického myslenia. Opiera sa o kognitívny pohľad na kritické myslenie, pričom za jadro kritického myslenia považuje: interpretáciu, analýzu, hodnotenie, vyvodzovanie, vysvetľovanie a sebareguláciu.

Pojem “interpretácia” definuje ako akt pochopenia a vyjadrenia zmyslu alebo významu rôznorodých skúseností, situácií, údajov, udalostí, úsudkov, konvencií, presvedčení, pravidiel, postupov alebo kritérií. Tento proces podľa autora zahŕňa tri základné čiastkové zručnosti, a to kategorizáciu, dekodovanie významu a objasňovanie významu. “Analýzu” definuje ako pro-

ces identifikácie zamýšľaných a skutočných inferenčných vzťahov medzi výrokmí, otázkami, pojмами, opismi alebo inými formami reprezentácie určenými na vyjadrenie presvedčenia, úsudku, skúseností, informácií alebo názorov. Facione (2013) uvádza, že v praxi odborníci v tejto oblasti skúmajú myšlienky, zisťujú argumenty a analyzujú argumenty ako čiastkové zručnosti analýzy. Ďalší pojem, ktorý Facione vysvetľuje je “hodnotenie”. Podľa jeho slov je to proces posudzovania dôveryhodnosti výrokov alebo iných reprezentácií, ktoré sú opismi vnímania, skúseností, situácie, presvedčenia alebo názoru osoby. Okrem toho, hodnotenie zahŕňa posúdenie logickej sily skutočných alebo zamýšľaných inferenčných vzťahov medzi výrokmí. Facione (ibid) sa v definovaní pojmu “odvodzovanie” odvoláva na kontext expertnej analýzy, na základe ktorej je odvodzovanie definované ako proces identifikácie a zabezpečenia prvkov potrebných na vyvodenie primeraných záverov, vytváranie domnienok a hypotéz, zvažovanie relevantných informácií a vyvodzovanie dôsledkov vyplývajúcich z údajov, tvrdení dôkazov, úsudkov a presvedčení. Ďalší kľúčový pojem “vysvetlenie” opisuje ako schopnosť logicky a koherentne prezentovať výsledky vlastného uvažovania, čo znamená poskytnúť komplexný prehľad s použitím argumentácie aj jej zdôvodnenie. Toto zdôvodnenie musí podľa autora zohľadňovať dôkazové, koncepčné a kontextové úvahy, ktoré sú základom prezentovaných výsledkov. Okrem toho, musí byť odôvodnenie prezentované vo forme presvedčivých argumentov. Posledným z uvedených pojmov je sebaregulácia, o ktorej tvrdí, že je to akt monitorovania vlastných kognitívnych procesov, najmä prostredníctvom uplatňovania analytických a hodnotiacich zručností.

Na základe uvedených definícií môžeme kritické myslenie zhodnotiť ako komplexný proces, ktorý zahŕňa nielen pochopenie informácií, ale aj ich analýzu, hodnotenie, tvorbu záverov a schopnosť komunikovať výsledky vlastného uvažovania. Kritické myslenie teda nie je len o prijímaní informácií, ale aj o ich aktívnom spracovaní, hodnotení a tvorbe vlastných úsudkov.

Kritické myslenie v politických rokovaniach

Ako sme uviedli v predchádzajúcich častiach, politické rokovania sú komplexné procesy zahŕňajúce rôzne stratégie a techniky na dosiahnutie konsenzu medzi politickými aktérmi. Neodmysliteľnou súčasťou týchto techník, schopností zručností je aj kritické myslenie. Schopnosť kritického myslenia je základnou schopnosťou, ktorá umožňuje politikom zapájať sa do analýz, hodnotení a interpretácie informácií. Schopnosť rozlišovať medzi faktami a predpokladmi, identifikovať skryté zámary a zabrániť manipulácii

je podmienená práve schopnosťou používať kritické myslenie. Ovládanie tejto schopnosti umožňuje politikom efektívnejšie sa orientovať v zložitých rokovaniach a tým dosahovať výsledky, ktoré sú v záujme verejnosti.

Podľa Fishera (2011) jedným z hlavných prvkov kritického myslenia v kontexte politických rokovaní je schopnosť analyzovať informácie. Politici musia byť schopní rozložiť zložité komplexné informácie na jednotlivé časti a pochopiť spôsob, akým sú tieto časti navzájom prepojené. Tento analytický prístup potom umožňuje identifikovať hlavné otázky, o ktoré ide. Ako uvádza Fisher (ibid) kritické myslenie zahŕňa metodické posudzovanie argumentov, ktoré je kľúčové pre formulovanie rozhodnutí v politických rokovaniach.

Ďalším kľúčovým aspektom kritického myslenia v politických rokovaníach je hodnotenie spoľahlivosti a relevantnosti informácií. Politicky angažovaní jednotlivci musia byť schopní zhodnotiť dôveryhodnosť zdrojov, z ktorých získavajú informácie. Tento proces si vyžaduje komplexné overenie údajov a zváženie možných predsudkov, ktoré sú zdrojom vlastné. Paul a Elder (2014) uvádzajú, že kritické myslenie si vyžaduje schopnosť rozlíšiť medzi dobre podloženými informáciami a informáciami založenými na chybnnej argumentácii.

Význam emocionálnej inteligencie pri interpretácii informácií zdôrazňuje vo svojej práci Goleman (1995), ktorý uvádza, že emocionálna inteligencia uľahčuje pochopenie perspektív a motivácií všetkých zúčastnených strán v procese vyjednávania. Táto schopnosť interpretovať informácie je pre efektívne politické rokovania mimoriadne dôležitá. Umožňuje politikom predvídať dôsledky rôznych výsledkov rokovaní a prijímať rozhodnutia, ktoré sú v súlade so strategickými cieľmi.

Považujeme za potrebné uviesť ďalšie dve schopnosti, ktorými sú schopnosť vyvodzovať logické závery a sebareflexia. Predstavitelia politických strán musia byť schopní syntetizovať informácie a argumenty, aby mohli dospieť k rozhodnutiam. V tomto procese je potrebné zhodnotiť dôkazy, zvážiť alternatívne pohľady a formulovať úsudky. Vyvodiť dobre podložené závery je nevyhnutné pre účinné rozhodovanie v politických rokovaniach (Fisher 2011). V neposlednom rade je nutné uviesť sebareflexiu, ktorá umožňuje politikom hodnotiť svoje uvažovanie a myšlienkové pochody. Sebareflexia je potrebná na zachovanie intelektuálnej integrity a na sústavné zlepšovanie svojich schopností kritického myslenia (Paul, Elder 2014).

Záver

Zložitý charakter politických rokovaní zdôrazňuje kľúčovú úlohu schopností kritického myslenia. Štúdium politického vyjednávania a kritického myslenia poukazuje na vzájomný vzťah medzi týmito dvoma oblasťami. Jednotlivci pôsobiaci v politickej sfére, ktorí sú schopní vhodne používať kritické myslenie, majú lepšie predpoklady viesť konštruktívny dialóg, identifikovať spoločné záujmy a nachádzať kompromisy. Môžeme konštatovať, že schopnosť kritického myslenia je kľúčovým faktorom nielen efektívneho fungovania rôznych inštitúcií, organizácií, ale aj rôznych rokovaní, či už sa jedná o obchodné alebo politické rokovania.

Zdroje

- BINDER, S.A., LEE, F.E. (2015). Making Deals in Congress. In: PERSILY, N. (ed.). *Solutions to Political Polarization in America*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781316091906.018>
- DEWEY, J. (1910). *How We Think*. Boston: D. C. Heath. <https://doi.org/10.1037/10903-000>
- FACIONE, P. A. (2013). *Critical Thinking: What It Is and Why It Counts*. Hermosa Beach. Millbrae, CA: Measured Reasons and The California Academic Press.
- FISHER, A. (2011). *Critical Thinking: An Introduction*. Cambridge University Press.
- GLASER, E.M. (1941). *An Experiment in the Development of Critical Thinking*. New York: Columbia University.
- GOLEMAN, D. (1995). *Emotional Intelligence: Why It Can Matter More Than IQ*. New York: Bantam Books.
- HITCHCOCK, D. (2024). Critical Thinking. In: ZALTA, E. N., NODELMAN, U. (eds). *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. (Summer 2024 Edition). Stanford: Stanford University
- JOSHI, M. (2017). *Soft Skills*. 1st edition. Bangalore: Bookboon.
- KAŠČÁKOVÁ, E. (2019). Prehodnotenie cieľov vo výučbe odborného anglického jazyka. *Lingua et vita*, 8(1): 77–84.
- KOZÁROVÁ, Z. (2024). Rozvoj mäkkých zručností na hodinách odborného anglického jazyka so zameraním na vyjednávanie. *Academic journal of Applied Linguistics and Languages*, 2(2): 30–36.
- MANSBRIDGE, J., MARTIN, C. J. (eds). (2013). *Negotiating Agreement in Politics*. Washington: American Political Science Association.

- MÜHLEISEN, S., OBERHUBER, N. (2008). *Komunikační a jiné měkké dovednosti – Soft skills v praxi*. Praha: Grada.
- NORRIS, S. P., ENNIS, R. H. (1989). *Evaluating Critical Thinking* (The Practitioners' Guide to Teaching thinking Series). Pacific Grove. CA: Midwest Publications.
- PAUL, R., ELDER, L. (2014). *Critical Thinking: Tools for Taking Charge of Your Learning and Your Life*. Lanham et al.: Pearson Education.
- PETERS-KÜHLINGER, G., JOHN, J. (2007). *Komunikační a jiné měkké dovednosti. Využijte svůj potenciál, rozvíňte své soft skills a staňte se úspěšnějšími*. Praha: Grada.
- PLAMÍNEK, J. (2008). *Sebezpoznání, sebeřízení a stres – praktický atlas sebezvládnutí*. 2. vyd. Praha: Grada
- SMITH, L. (2017). *Ten Soft Skills You Need to Advance Your Career*. Dawsonville: Andere Development, LLC
- SOTÁKOVÁ, I., GANAJOVÁ, M., SIVÁKOVÁ, M. (2016). Vzdelávanie v 21. storočí založené na kompetenciách. *Pedagogická Revue*, (63)1-2: 43–70.
- SPECTOR, B. (2024). *International Negotiation and Good Governance – A Researcher-Practitioner's Perspective*. Routledge. New York. <https://doi.org/10.4324/9781003427629>

Funding Acknowledgement

Príspevok je čiastkovým výsledkom riešenia projektu KEGA 040EU-4/2024 *Inovatívne metódy vo výučbe obchodných rokovaní v anglickom jazyku v kontexte úspešného uplatnenia absolventov Ekonomickej univerzity v Bratislave na domácom a zahraničnom pracovnom trhu*.

Kontakt:

PaedDr. Žaneta Pavlíková, PhD.

Katedra anglického jazyka	English Language Department
Fakulta aplikovaných jazykov	Faculty of Applied Languages
Ekonická univerzita v Bratislave	University of Economics Bratislava
Email Address: zaneta.pavlikova@euba.sk	
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-7104-1657	

Political Propaganda of the Hlinka Slovak People's Party (HSLS) in the Regional Weekly the Trenčan

Miroslav Řádek

Abstract

Political propaganda of Hlinka's Slovak People's Party in the regional weekly Trenčan. The political press has been a key part of the political communication of mass political parties since the turn of the 19th and 20th centuries. No major political party did without them in this period, when there were no audio-visual media (radio from the 1930s and television from the 1950s) or social networks (the end of the 2000s). However, research of political communication in Slovakia naturally focused on periodicals covering with their circulation the entire country. The presented article focuses on the research of the Ľudák's newspaper The Trenčan, which has been digitized in the meantime, but for its more thorough analysis we visited the District Archive in Trenčín. Thanks to direct research in the archive, it was possible to think more deeply and evaluate the intentions of the regional elites of the HSLS in the Trenčín region and its journalistic quality.

Keywords: The Trenčan, weekly newspaper, HSLS, propaganda, Slovakia.

Introduction

Party journalism research represents an intersection between political science, journalism and linguistics. Its content also focuses on the context, but also on specific linguistic means of expression. They are aimed at the emotions of the political audience. Jesper Strömbäck and Adam Shehata reacted to this conceptually: “Political journalism has a strong tendency to frame politics as a strategic game rather than as issues, particularly during election campaigns; that interpretive journalism has become more common; that political journalism has a penchant for conflict framing and media negativity; and that there is only limited evidence that political journalism is influenced by political or partisan bias“ (Strömbäck, Shehata 2018).

Part of the research mentioned above also focuses on totalitarian media. As Paul Kecskemeti saw „ ... it is a truism to say that no public opinion can

exist in totalitarian states, in the sense in which the term has come to be understood in Western societies“ (Kecskemeti 1950).

Party newspapers represent a specific part of political journalism. Essentially, they are an involuntary consequence of the expansion of the right to vote in the 19th century among the previously politically disenfranchised sections of the population. His trust was sought to be won by new mass political parties emerging based on a precise ideological definition - at that time class-based (socialist parties) or confessional (people's or Christian-democratic parties) and later their various ideological or value hybrids (Christian-socialist parties). In the case of political parties with longer organizational continuity, it is possible to follow the development and content of tens of years of published party newspapers with the same name.

An even more important means of communication was the press for totalitarian political parties (Friedrich, Brzezinski 1999). They served not only as a tool for transmitting current political messages to members of totalitarian parties, but also participated in the indoctrination of the entire society. “The goal of the power apparatus of totalitarian regimes was to achieve a state where people would think and act independently, exactly in accordance with the will of the totalitarian rulers, in other words, their goal was to indoctrinate the basic contents of propaganda into human thinking” (Arendt 1951). At this level, propaganda plays an educational role” (Štefančík 2019).

Since 1919, the main press organ (and since 1925 of Hlinka's Slovak People's Party) has been the daily *Slovák*. During the first 20 years of its existence, it had a circulation of up to 8,000 copies, and during the Slovak State, its print volume almost tripled.¹

The local press also included the weekly as a regional press periodical of the HSLS for the city of Trenčín and its surroundings. The price of one copy was 70 Hellers, and the newspaper maintained it during most of the period of publication from the end of 1923 until the beginning of 1945 (from 1939 the price was even reduced to 50 Hellers). The annual subscription was around 35 crowns, and it was also possible to buy a half-yearly subscription for around 18 crowns. The period of publication of the *Trenčan* covered more than two decades, which included the period of the 1st Czechoslovak republic, the adoption of the regional constitution with effect from 1928, the economic crisis from 1929, the rise of the autonomist movement in the first half of the 1930s, the threat of Czechoslovak statehood by Nazi Germany, the adoption of autonomy in October 1938, the establishment of the Slovak

¹ Available on: Comenius University in Bratislava, Digital Library (undated).

Republic in the spring of 1939 and its existence with the rise and gradual erosion of the People's Regime.

Content focus of the weekly Trenčan before the Munich Agreement

The Trenčan focused on supporting political reporting and journalism of the main media line of the HSES and naturally also reflected the events in the municipal and regional politics of the city of Trenčín and the county between 1923 and 1938. The content of his political articles - news and commentary - had a national and social focus. He focused on issues of the national status of Slovaks (he was naturally autonomist but at the same time loyal to the 1st Czechoslovak republic). Equally present and important was the accent on social issues - and that of various demographic groups of Slovaks. In the field of foreign policy, he was anti-Hungarian, anti-Soviet and anti-German - but the orientation in the last two was turbulently changed in the period 1938-1941.

During the Munich crisis in the fall of 1938, the Trenčan still wrote:

– *“At a serious moment, when the ancient enemy of Slavism is preparing all means to weaken our state independence, we must all be on our guard and undo what divides and embitters us in domestic relations. Here is the ratio of Slovaks and Czechs who are called based on the Czechoslovak Republic. The state as well as preserve, improve and bring it to flourishing (...) Slavism must not have Prussians among them, none of its tribes must imitate Prussian characteristics: live and let others live and apply themselves”* (The Trenčan 1938).

In the same issue, however, another unsigned author wrote a more critical opinion on Czech political attitudes and alluding to the arrangement of the common state:

– *“In the most difficult period of the Republic, the Germans are offered places and concessions, and the Slovaks must defend themselves even more than at any other time, so that Czechs do not occupy the places in Slovakia”* (The Trenčan 1938).

With the advancing international crisis, which seemed less and less likely to be resolved in Czechoslovakia's favor, the weekly changed its political rhetoric. Already in the next issue, he tried to convince his readers that alt-

though the republic is really experiencing fateful months and the international order is really changing, he claimed that, according to him, Slovaks have no enemies abroad.

The peak of the Munich crisis was interpreted by the weekly awkwardly, emotionally, but still with a concrete political conclusion:

– “*We looked ahead and then into the distance - and we saw emptiness ... Freemasonry and Bolshevik circles and powers, according to their well-known morality, have always arrived late, when it was necessary to help and they let our public down at a time when it was boasting about them. (...) We need a consistent and powerful orientation to the right, which if we don't do now, we will never get out of the abyss. We certainly have enough reasons for this direction, and the latest behavior of Soviet circles against us has sobered everyone from the illusion of the value of the word given by the Bolsheviks*” (September 24, 1938, XV. year, no. 39.).

In other words, the Ľudák's weekly did not feel conformed to the political crisis in question, in the moods of the individual articles it was possible to perceive also fears, elsewhere exaggerated strong self-confidence. In the end, the popular press found a way out and at the same time comfort in ideological fundamentalism.

The international political crisis culminated with the adoption of the Munich Agreement on September 30, 1938. A week later the Trenčan welcomed it on its pages:

– “*After twenty years, we have once again worked towards a great historical day, which records twenty years of struggle, suffering, sacrifices of life and bread, which the supporters of the Hlinka's Slovak People's Party, headed by their eternal hero leader, brought a new and satisfying life to the Slovak nation of its continuous duration*” (The Trenčan 1938).

It was a completely different attitude than the one from the Trenčan presented on September 17 with the title in a serious moment, which spoke about the unacceptability of Germans among Slavs. The line of rationalization explaining the reasons for the adoption of the Munich Agreement included emphasis on the indictment of political Czechoslovakianism. According to the Trenčan, Czechoslovakism represented an illegal arrangement of the republic, it did not allow the full-fledged national existence of the Slovaks.

Although the Munich Agreement was supposed to guarantee peace in Europe, as the British Prime Minister Neville Chamberlain symbolically declared after its signing on his return home, the first weeks after it brought a feeling that was understood and publicly expressed by Trenčín's ľudáks:

– *“Parliamentary speeches and diplomatic meetings in London and Paris , in Rome and Berlin give us the impression that there is not the trust between the great powers that we assumed after the Munich agreement. We see that preventing war between does not mean permanent peace, but that it is only the price for a shorter or longer truce. Because otherwise we wouldn't even understand the gesture of all the leading states after the current political crisis, that they started arming even more feverishly”* (The Trenčan 1938).

The Trenčan publicly considered the need to change the political system in the same month. Ideologically defined political parties were supposed to belong irrevocably to the past, because they were to blame for the chaotic mental state of society. It was supposed to be a system that led to angering the nation, to the systematic influence of the citizenry by the castle government group, which oriented political life to the left. The ideological belief proclaiming the salvation of all people according to socialist and communist slogans, had a Jewish background, according to the newspaper, while it did not convert the world to its faith, but brought the state and the nation to the brink of destruction. These political parties should not have had more space to exist. Their ideological slogans could not feed the people, because only bread and work were supposed to do it. That is why the new state was to be built through political parties that bring together citizens of the same profession - that is, it was to have a status system. Humanism, socialism and communism were ideological delusions. Their removal was supposed to limit disputes and naturally create the prerequisites for social unity.

Changing arguments in favor of offensive war

During the attack on Poland, which started the Second World War, the Slovak state took the side of the aggressor - Nazi Germany. We decided to examine these historical events as the second in the series, because it was an attack on a Slavic country with which the Slovaks historically had no political or significant territorial conflicts. At the same time, it was a confessionally Catholic country with an authoritarian regime. It was naturally expected that Poland could be a partner country for Slovakia. However, this was not

made possible by the plans of Nazi Germany, whose satellite state Slovakia became under known historical circumstances on March 14, 1939.

In the article "Providence" published at the end of August 1939 the Trenčan explained the conclusion of the Riebbentrop-Molotov Pact:

– *"We did not entrust our future to the last card that brought the former republic to ruin, but to the German card, which is not gambling, and will even win us the return of those who were torn from us by force brothers to live more happily and nationally in their original Slovak homeland. Such surprises as the non-aggression pact between Germany and National-Soviet Russia, and which we will still experience in our favor, if we evaluate the brotherhood with the new Germany wisely and with deeds, can prove that these hopes are not exaggerated"* (The Trenčan 1939).

What is interesting about the article is that contrary to previous claims about the Vienna Arbitration, it admits that part of the territory was unfairly taken from Slovakia and hopes that it will return to Slovakia in the future. An interesting term is national-Soviet Russia, which was invented by the people's journalism. In a figurative sense, she convinced the public that Russia is not a Bolshevik country as they wrote before and as they returned to it after the attack on the USSR in the summer of 1941, but that it was indeed a Soviet, but at the same time national Russia.

As we have already stated, the content focus of the Trenčan as a regional press organ of the People's Party was also oriented towards social issues. In order for the newspaper to build a positive relationship with Germany and suppress the public's anxiety about the war bringing, in addition to casualties, material hardship, the weekly in the article „To the new guard!“ claimed:

– *"Germany closed its borders, made a currency for domestic use, and began to work with capital borrowed from the state without any other cover, which it did not demand from the result of work. (...) There are enough resources both for armaments and for the proper and humane remuneration of the socially weakest working class, and everyone gets their wages fairly and appropriately, and at the same time, everything that is a prerequisite for the cultural life of the population is being built"* (The Trenčan 1939).

At the beginning of the war, the People's Press convinced the public that economic prosperity and war were not mutually exclusive.

The outbreak of the Second World War, which was preceded by the German-Soviet Pact with secret additions on the division of Poland, also brought about a change in rhetoric towards the USSR. While until its conclusion, the popular press presented Soviet Russia as a godless country suffering under the yoke of the Bolsheviks, after the conclusion of the Pact, the Slovak State established official diplomatic relations with the USSR, and the newspapers had to explain this to their audience.

In the article "Russia and the Slovaks", the newspaper saw:

– *“The desire of the young Slovak state is to be recognized by all the great world powers, to expand and exercise its independence in this way. It was therefore important to us that all of us and Russia already on March 16, 1939, because every state seeks friendly relations even with conflicting states, thereby not recognizing the correctness of their conflict, it just wants to have peace from them and economic benefits, which it is the duty of every state administration to take care of. (...) The relationship of the Slovak state to Russia, declared friendly from the beginning, has not changed, but the relationship of Russia to the Slovak state is changing, to our advantage in diplomatic – primarily economic interests”* (The Trenčan 1939).

In a metaphorical sense, the readers of the Trenčan should have "understood" that 1. the criticism of the conclusion of diplomatic relations with the until then arch-ideological enemy was a manifestation of the "political faithlessness" of the opponents of the people; 2. as it not the Slovak state but the USSR changed its position and 3. it was not about ideological rapprochement, but about mutually beneficial economic cooperation.

Ľudák's reflection of the war with Russia and the USA since 1941

Even though the content of the weekly articles in 1939 was reserved towards the war as such and appreciated the preservation of peace after the Munich crisis, it published pro-war journalism from September 1939. The attack on the USSR, which was also a temporary political and economic partner after the conclusion of the Ribbentrop-Molotov Pact, was welcomed by the newspaper with an article entitled "Welcome the War of Liberation", which it characterized to its readers as follows:

– *“When 10-15 years ago we read about the inhuman abominations of the Bolsheviks murderers, how they destroyed human lives and*

national property day after day out of pure Jewish revenge and bloodlust, and we pitied the enslaved Russian nation, we often asked ourselves who would free Eastern Europe from the Bolshevik deadly terror and Jewish madness, and indeed we had little hope, that some strong European state would sacrifice itself for this crusade and war of liberation and prove this extremely great service to humanity” (The Trenčan 1941).

According to the Trenčan, if there ever was a popular war, it was the war against the Bolsheviks is the most popular. Adolf Hitler and the "knightly German nation" were the liberators of mankind, and the civilized world will be indebted to them for the war against Russia from generation to generation.

The originally confessional, national and social orientation of the Trenčan changed to pro-Nazi and especially anti-Semitic with the outbreak of the war against the USSR. Until 1938, anti-Semitism on the pages of the Trenčan was almost non-existent. It began to appear only with the opening of the conflict against the Soviet Union:

– *“The united European chic against the Jewish-Bolshevik murderers of Christianity and civilization, which was formed by the generous intervention of Germany, is the most significant and joyful event in recent world history. What has become incredible in the new age is that European states have grouped themselves into a phalanx in defense of religious and social freedom”* (The Trenčan 1941).

Paradoxically, the war "diversified" the journalistic genre of the Trenčan. From September 1939, newspaper tried to bring the testimonies of Slovak soldiers, and from the summer of 1941 he even brought reports from the territories conquered by the German army and its allies. The first war report in The Trenčan was published under the title "Bloody exploits of the Bolsheviks in Lviv", where the newspaper reported on the Soviet prison:

– *“War correspondent Dr. Achim Holitz announce from Lviv: We are in liberated Lviv and we are going with the commission to Brigitta prison. Our guide is the Reich German Georg Neumann from Katowice, who himself survived 14 days in this hell and was supposed to be shot for espionage. He showed us the cellar with the bloody stairs where the poor victims were tortured. What we saw there surpassed everything we had heard about Bolshevism. Blood, pieces of human flesh, clothes, and caps were everywhere on the floor. The pitiable*

victims of the Bolshevik bloody terror bled out there under the wounds embedded with knives. Then, they were thrown into a common pit. In another prison, about 30 corpses were lying one over the other in the yard. Women and men, women half-dressed, all horribly mutilated. The Bolsheviks tortured 20,000 people there” (The Trenčan 1941).

In addition to conveying the image of the prison, the Trenčan began to publish specific data in his articles that had been absent until then. There are no contemporaneous opinion polls that would confirm this, but the attitude of people towards war (especially after the experiences of the First World War) was not positive in Slovakia. But this didn't suit the Ľudák's regime, which was an ally of the war aggressor, so the Ľudák's newspaper tried to rid people of their fears of war and indoctrinate Ľudák's member of party and their supporters by presenting war successes:

– *“The Slovak army at the front receives domestic and foreign recognition. The Slovak army overcame a certain phase of development in which it encountered the misunderstanding of its own sons against the mission of the army of a small state in a modern war, although the invasion of the Hungarians and its atonement, as well as the campaign in Poland and its results, were tangible evidence that we must be equipped with modern comforts army if we want to remain an independent state” (The Trenčan 1941).*

Since war aggression could hardly be argued along rational lines, the weekly appealed to emotion – it tried to evoke a sense of responsibility and encouraged bravery.

The extension of the war to the USA, which invaded Japan in December 1941, was interpreted by the Trenčan because of the foreign policy imperialism of England, the USA and the USSR. As we mentioned above, the weekly included an optimistic tone in its war reporting. In the war in the Pacific, he was sure of Japan's superiority in war.

– *“Japan declared war on the US against the threat to its existence and thus came into conflict with all its enemies of the Triple Pact. The very first days of the war in the Pacific are great evidence of Japanese heroism and unheard-of enemy losses in naval combat units. America and England will not be able to replace the ship space destroyed in the first two days of the new war, and their eastern Gibraltar is already blockaded by Japan” (The Trenčan 1941).*

The Trenčan defended Japan's wartime aggression with claims about Japan's vassal status both vis-à-vis the Anglo-American world and the Soviet Union - but without concrete arguments.

Conclusion

The Trenčan was founded and published until 1945 as a regional press organ of the Hlinka Slovak People's Party for Trenčín and its surroundings. It was one of several regional periodicals, and its original content focus was national, confessional and social in nature. It primarily reported on local and regional events – dominantly from the environment of politics, social life, culture, church and sports. Not only did he regularly publish news articles aimed at the youth, with which he wanted to convey mainly Christian values to the young generation, but he also dealt with their social status.

In the autumn of 1938, adopting the Munich Agreement and creating autonomy for Slovakia brought about a change. Newspapers originally loyal to Czechoslovakia, which indicated fears of Czechoslovakia's demise with anti-German attitudes, began to profile themselves more nationally, more critical of Czech political elites and Western powers after a period of melancholy period. Subsequently, March 1939 was spent on the pages of The Trenčan in a spirit of enthusiasm for the creation of its state.

From the fall of 1939, they offered their readers increasingly less believable, but even less spectacular, political propaganda expressed. The positions and comments of the weekly first had to explain a politically sensitive event, namely the establishment of diplomatic relations with the USSR, which until then was presented on its pages as the greatest ideological and at the same time foreign policy threat. The Trenčan tried to explain this as a non-ideological (i.e. pragmatic) and especially beneficial decision for the economy. He emphasized that it was not a betrayal of the original ideological foundations and finally helped himself by claiming that the whole thing was not a Slovak but a Russian initiative.

From the first September issue of the Trenčan in 1939, the newspaper tried to provide optimistic information about the war events that were expected despite the adoption of the Munich Agreement, which was supposed to ensure the peaceful arrangement of Central Europe. Paradoxically, the war contributed to the weekly's variety of genres. War reports were published on its pages, letters of Slovak soldiers from the front were published, and propaganda war photographs were also added.

If the weekly tried until 1938 to create authentic party journalism, which was a natural part of the democratic competition of political parties, then

until 1945 the newspaper only confirmed the propaganda line of the Slovak government to local readers. The *Trenčan* wrote disingenuously about the changes in the foreign policy orientation of the Slovak government, building the impression of the useful role of the Slovak army in the fight against the USSR.

With the beginning of the war against the USSR, the weekly became an openly anti-Semitic periodical, which it had not been until then. In particular, he interpreted foreign political events against the background of the struggle against international Jewish-Bolshevism. He helped himself with the original economic and social arguments of the people - i.e. that even the war and the fight against the Jews were waged in favor of the material prosperity of the Slovaks.

Corpus Resources

In a Serious Moment. The *Trenčan*. September 17. 1938. XVth year, no. 37. pp. 1.

Czech Voice about Slovak Autonomism. The *Trenčan*. September 17. 1938. XV. volume, no. 37. pp. 1.

Slovaks Have no Foreign Enemies. The *Trenčan*. September 24. 1938. XVth year, no. 39. pp. 1.

Slovak October 6, 1938. The *Trenčan*. October 8. 1938. XVth year, no. 41. pp. 1.

The First Slovak Government. The *Trenčan*. October 22. 1938. XVth year, no. 43. pp. 1.

The Providence. The *Trenčan*. August 26. 1939. XVIth year, no. 34. pp. 1.

Alongside Germany. The *Trenčan*. September 2. 1939th XVI. year, no. 45. pp. 1.

Russia and Slovaks. The *Trenčan*. September 23. 1939 XVIth year, no. 48. pp. 1.

Welcome Liberation War. The *Trenčan*. June 28. 1941. XVIIIth year, no. 26. pp. 1.

Unified European Phalanx. The *Trenčan*. July 5. 1941. XVIIIth year, No. 27. pp. 1.

Bloody Exploits of Bolsheviks in Lviv. The *Trenčan*. July 5. 1941. XVIIIth year, No. 27. pp. 1-2.

To the Slovak Army at the Front. The *Trenčan*. July 12. 1941. XVIIIth year, no. 28. pp. 1.

The Pacific. The *Trenčan*. December 13. 1941. XVIIIth year, no. 50. pp. 1.

References

- ARENDT, H. (1951). *The Origins of Totalitarianism*. New York: Schocken.
- FRIEDRICH, C. J., BRZEZINSKI, Z. (1999). Die allgemeinen Merkmale der totalitären Diktatur. In: JESSE, E. (ed.). *Totalitarismus im 20. Jahrhundert: Eine Bilanz der internationalen Forschung*. Bonn: BPB, pp. 225–236.
- STRÖMBÄCK, J., SHEHATA A. (2018). *Political Journalism, Communication*. Oxford: University Press.
<https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190228613.013.859>
- KECSKEMETI, P. (1950). Totalitarian Communications as a Means of Control: A Note on the Sociology of Propaganda. *The Public Opinion Quarterly*, 14(2): 224–234. <https://doi.org/10.1086/266181>
- ŠTEFANČÍK, R. (2019). Lexika totalitných ideológií v jazyku pravicových extrémistov. In: ŠTEFANČÍK, R. (ed.). *Jazyka a politika. Na pomedzí lingvistiky a politológie IV*. Bratislava: Ekonóm, pp. 236–244.

Contact:

PhDr. Miroslav Řádek, PhD.

Katedra politológie
 Trenčianska univerzita Alexandra
 Dubčeka v Trenčíne

Department of political science
 University of Alexander Dubček in
 Trenčín

Email Address: miroslav.radek@tnuni.sk

ORCID: 0000-0002-7625-2277

Means of Expression in Daniel Ortega's Speech Regarding the 2018 Massacre in Nicaragua

Allan Jose Sequeira Lopez

Abstract

The 2018 crisis in Nicaragua has received a great deal of international focus and condemnation, with President Daniel Ortega deemed to have been involved in human rights abuses against its people. This text refers to how President Daniel Ortega has sought to undercut serious consideration of the incident. Therefore, this research paper aims to evaluate Ortega's rhetoric and how this has effectively masked the truth about human rights violations conducted by his regime.

Keywords: Nicaragua, Ortega, Politics, Language, means of expression, dictator, crisis, Human rights.

Introduction

The 2018 massacre in Nicaragua, where government forces violently suppressed anti-government protests, was a highly contentious and politically charged event. In the aftermath, Daniel Ortega, the President of Nicaragua, addressed the nation, using several communications means to downplay the severity of the crackdown and portray the government's actions in a more positive light (Cupples and Glynn 2018). This research paper analyzes the use of Ortega's speech and its implications.

This paper examines the means of communication used in the speech of the Nicaraguan president, Daniel Ortega, at the beginning of the 2018 Nicaraguan crisis. The material chosen for study is Daniel Ortega's televised speech from April 2018, in which he sought to reframe the rapidly aggravating situation in the country. The paper considers the sociocultural context in Nicaragua, where the media cannot broadcast any information. This accentuates the significance of Daniel Ortega's speech because his message is responsible for informing Nicaraguans and shaping their perception of the situation. Moreover, the political leader himself is often interviewed by the media.

The Ortega's political communication was a deliberate attempt to obfuscate the truth and paint a more favorable picture of the government's actions (Gorman 1981). By downplaying the severity of the violence and portraying the protesters as threats to the state, Ortega sought to legitimize the government's response and shift the narrative in its favor.

This strategy is common in authoritarian regimes, where controlling information and manipulating public discourse are essential tools for maintaining power (Spišiaková 2023, Adamcová 2016). In authoritarian regimes, manipulating language is a key strategy for maintaining control and suppressing dissent (Ramírez 2015).

Common means of expression used by politicians include euphemisms and dysphemisms. According to Allan and Burrige (1991), euphemisms are used "as an alternative to a dispreferred expression, in order to avoid possible loss of face: either one's own face or, through giving offense, that of the audience, or of some third party." On the contrary, dysphemism is a "term with connotations that are offensive to either the denotate or the audience, or both" (Allan, Burrige 1991). Scholars have argued that the use of euphemisms in political speech is a form of "linguistic engineering", (Spišiaková 2023) where language is deliberately crafted to influence beliefs and attitudes (Cupples and Glynn 2017), the same can be said regarding dysphemisms. This is particularly evident in Ortega's speech, where he employs euphemisms to downplay the government's actions and dysphemisms to demonize the protesters.

In a related study, researchers have examined the role of language in legitimating authoritarian rule, highlighting how the framing of events and the use of specific terminology can justify the government's actions and undermine opposition (Gascón 2023).

The analysis was guided by the principles of critical discourse analysis, which examines the relationship between language, power, and ideology (Bello 2013). The primary data source for this study was the transcript of Ortega's speech, obtained from publicly available sources. In my Text, I closely examine the speech and identify the various euphemisms and other means of expression used by Daniel Ortega.

Background on Daniel Ortega and the Nicaraguan Crisis

Daniel Ortega has been in Nicaragua's political spotlight for most of his life. In 1963, he created the group Juventud Nicaragüense en Acción, which initiated his political career. Several years later, he cofounded the FSLN, which played an important role in overthrowing the Somoza dictator. Under

his rule and the 2018 Nicaraguan crisis, the FSLN has been accused of electoral fraud. The way Ortega runs the country can be described as authoritarian. The 2014 decoration of the National Assembly or the honorary title of El Comandante Presidente that was removed from the 1974 Constitution but currently applies. Ortega also surrounded himself with a clique of close associates, families, and religious leaders, who generally appointed him co-presidents. It is in this context of social discontent and political fights that the 2018 Nicaraguan crisis erupted. In April 2018, predominantly student and elderly protesters protested a social security amendment supported by President Daniel Ortega. The law was quickly repealed, but the police responded with violence, which led to community blockages. The number of government and non-profit organizations killed, wounded, and suborned is different. The government forcibly suppressed opponents after 2018 or repressed the opposition. It sent the police to handle the advocacy organizations. In September, the UN Human Rights Committee called the OAS participation in violent protests unprecedented. Prior to this event, President Daniel Ortega was not actively involved in law enforcement.

Methodology

The speech under analysis was chosen according to its adequacy to the criteria: it represents a key moment in crisis events in contemporary Nicaragua. It contains a wide range of expression means, many of which suit the type of theoretical tool that we want to develop and the richest field of communication means in which to apply it. The capacity of a national leader to cover up the facts of a crisis through a speech is of key relevance: Daniel Ortega reframed massacre images by several expression means that appeared in his speech.

Speech transcripts of a political leader shall be employed to complete the objectives of Linguistic Text Data Integration (LTDI), by which an analytical framework categorizes textually embodied communication means and seeks to complete monolingual interlinear glosses of Nicaraguan Spanish for a Spanish-speaking audience. Qualitative data analysis techniques for Disability Studies and Critical Discourse Studies will be applied. It is less relevant to consider the communication means of a speech within their full context. However, a selective summary of some euphemisms (or dysphemismistic expressions) and their translation constitutes a second-level sign of verbal manipulation that paves the way for starting the development of a theoretical description of a hypothetical pragmatic second degree. The

speech has a structured order, following a general development, expansion, and conclusion outline.

Historical context of the protest

The 2018 protests in Nicaragua were a key event in the country's recent history, marking a turning point in Daniel Ortega's government and its relationship with civil society. The demonstrations began in April 2018, initially in response to reforms of the social security system, but quickly expanded to include a wide range of lawsuits against the authoritarian government of Ortega and his wife, Vice President Rosario Murillo.

The initial trigger for the protests was an announcement on April 16, 2018 about reforms to the Nicaraguan Social Security Institute (INSS). These reforms included an increase in contributions from workers and employers, as well as a reduction in pensions for retirees. The measures were seen as unfair by many, especially in a context of accumulated discontent over corruption and the deterioration of public services.

The government's response to the first protests was extremely violent. Security forces, along with paramilitary groups and government supporters, brutally repressed the protesters. This sparked outrage and an escalation in protests, which spread across the country.

With the violent repression, the protests went from a limited movement against social security reforms to a widespread uprising against the Ortega government. The demonstrators demanded the resignation of the president and early elections, accusing him of consolidating a dictatorship, corruption and systematic human rights violations.

Ortega's government responded to the protests with fierce repression. Police forces, along with armed parapolice groups loyal to the government, used firearms against protesters, resulting in hundreds of deaths, thousands injured, and more than 1,000 arrests. Reports from human rights organizations, such as the Inter-American Commission on Human Rights (IACHR), noted that the government had committed serious violations, including extrajudicial executions, torture, and enforced disappearances (Organization of American States, 2023).

The toll of the violence was devastating. According to international organizations and NGOs, the protests left more than 300 dead, thousands injured and tens of thousands exiled, many of them taking refuge in neighboring countries such as Costa Rica. The existence of "political prisoners" was also denounced, imprisoned for participating in the demonstrations or expressing opposition to the government.

The protests and repression caused a serious economic crisis. Tourism, a major source of income for Nicaragua, collapsed, and foreign investment declined dramatically. Many businesses closed, and unemployment rose sharply.

The international community reacted by condemning the repression of the Ortega government. The Organization of American States (OAS), the European Union and several Western countries, including the United States, sanctioned key figures in the Ortega regime, demanding a peaceful solution to the crisis and respect for human rights. However, Ortega remained in power, supported by allies such as Venezuela, Russia and some sectors of the international community (Organization of American States, 2023).

Although Ortega managed to stay in power, his legitimacy was severely damaged internally and externally. The 2018 protests left an indelible mark on Nicaraguan society, and since then, the country has lived under a climate of tension and repression, with a government that has intensified control over the media, civil liberties, and political opponents.

The 2018 protests marked a before and after in Nicaraguan politics. Since then, Ortega's government has consolidated its power through increasing repression, while the opposition has continued to seek ways to bring about democratic change in the country. The November 2021 elections, where Ortega was re-elected amid allegations of fraud and the disqualification of opposition candidates, deepened the political crisis.

In short, Nicaragua's protests in 2018 emerged as a reaction to unpopular reforms, but quickly grew into a broader movement against the Ortega regime, which responded with violent repression. This unleashed a human rights crisis and political polarization that still continues to affect the country (Organization of American States, 2023).

Communication during the protests

The effort to minimize and distort reality can function as a rhetorical strategy in autocratic governments to underline the lack of control and existence of these issues all over the world. Ortega tries to create a context whereby the message expresses the opposite of the factual truth. This is where the inconsistency comes from because the correct language would be to express the opposite of what Daniel Ortega says.

This government-friendly euphemism works to keep restraint over his political image and affairs from the world, while diverting the public's attention from the deeper causes of social unrest towards minor disturbances. The tendency to minimize social issues to minor disturbances must be con-

sidered a concern for societal trust. Euphemistic language that intentionally distorts public understanding of reality may jeopardize trust further (Nordirovna 2023).

Below is a selection of Ortega's most used phrases to refer to the protests and their participants. It should be noted that groups of young people and mothers carried out the first protests.

"Golpistas"(Coup Lotterers): By labeling the protesters as "coup plotters," Ortega reduces their legitimate demands to simply being part of an attempted coup. This framing presents them as a direct threat to the country's stability, distancing public perception of their grievances and justifying the government's harsh responses. It positions the government as a defender of democracy in the face of a supposed rebellion.

"Bandas mafiosas" (Mafia Gangs) or "elementos criminales" (Criminal Elements): Referring to protesters as "mafia gangs" or "criminal elements" dehumanizes them, painting them as violent criminals rather than citizens exercising their right to protest. This language helps justify the government's use of violence or heavy-handed tactics, as it portrays protesters not as people with political grievances, but as criminals who deserve punishment.

"Restablecimiento de la paz" (Restoring Peace): This euphemism masks the violent nature of government repression as necessary actions to "restore peace" or order. It conceals the brutality involved, making the government's response seem like a calm, reasoned effort to maintain stability rather than a violent crackdown on dissent.

"Limpiando las calles" (Cleaning the streets): Describing the removal of barricades erected by protesters as "street cleansing" trivializes the state's use of force. It makes violent interventions seem benign or even beneficial, comparing them to regular maintenance rather than an aggressive move to suppress protest.

"Fantasmas del pasado" (Ghosts of the past): Ortega uses this phrase to compare opposition groups to former counterrevolutionaries or enemies of the state, implying that they are relics of a dangerous and obsolete ideology. This narrative helps stigmatize them, suggesting that their beliefs are irrelevant in modern times and further positioning the government as the country's protector of backward or harmful forces.

"Turbas" (Mobs): The use of the term "mobs" diminishes the individuality of protesters by presenting them as a faceless, chaotic, and violent mass. This description generates fear and justifies the repressive measures by suggesting that the government is dealing with an unruly and dangerous mob, rather than citizens with legitimate concerns.

"Insignificantes" (Insignificant): Refers to someone or something as unimportant or irrelevant. When used by a president to describe individuals or groups, this term minimizes their significance or contribution to public discourse, effectively undermining their demands or influence.

"Chingastes" (Broken grains or leftovers): This term, which refers to the remnants of milled or broken grains like corn or coffee, can be used metaphorically to describe people as the "scraps" or "leftovers" of society. The president uses it to belittle individuals or groups, implying they are of little value or worth.

"Puchito" (Small portion) means a small amount or fraction of something. A president might use this to diminish the size or impact of a group or protest, suggesting that they are only a "tiny portion" of the population and therefore not worth taking seriously.

"Pobres Diablos" (Poor devils) refers to people in a pitiful, powerless state. The president could use this term to convey condescension, portraying opponents or protesters as pitiable and weak rather than legitimate political actors.

"Estercolero de la Historia" (The dung heap of history): This powerful mean of expression suggests that certain ideas, movements, or people are destined to be discarded and forgotten, like waste in the "dungheap of history." It can be used to dismiss opposition, suggesting that they will ultimately be on the losing side of history, and that their efforts are futile.

"Coreógrafos de la muerte" (Choreographers of death): This phrase implies that certain individuals or groups are responsible for orchestrating death and destruction, like a choreographer directs a dance. A president might use this to label violent opposition or protest leaders as those orchestrating chaos and death, further justifying strong, repressive actions against them.

Expressions used by Daniel Ortega, the president of Nicaragua, serve as rhetorical tools to delegitimize protesters and justify the government's repressive actions during periods of political turmoil. Let's see how these terms work:

Conclusion

In conclusion, the Ortega regime strategically uses different categories of expressive means as a powerful tool to manipulate the public, delegitimise the opposition and justify repressive measures. By labelling protesters with terms such as 'conspirators' and 'criminal elements', the government distorts the reality of their grievances and reduces legitimate demands for reform to

criminal threats against the stability of the country. This rhetorical framing not only minimizes the intentions of the protesters, but also positions the state as the force necessary to ensure order, allowing it to justify the suppression of dissent while posing as a defender of peace.

In addition, the regime leverages historical narratives with terms such as "ghosts of the past," invoking outdated ideological threats to align opposition groups with counterrevolutionary forces of the past. This aligns the Ortega government with a protective stance, as if it is protecting Nicaragua against regression to a dangerous past, which stigmatizes opposition groups and reinforces its authority as a stabilizing force. This technique mirrors the tactics used by other autocratic governments to influence public opinion, presenting dissent as obsolete or regressive in order to stifle support for opposition movements.

Ultimately, Ortega's political language illustrates a central tactic of authoritarian regimes: systematically distorting the truth to reshape public perception and maintain political control. These rhetorical strategies not only obscure the severity of the government's actions, but also contribute to eroding public trust, creating a gap between the public's lived experience and the state's portrayal of reality. This strategic manipulation of language underscores how autocratic leaders use language to bolster their power, weaken democratic processes, and suppress legitimate demands for change, highlighting the critical role language plays in sustaining authoritarian governance. Further study in this corpus can reveal mentalities or cultures towards the denomination of social events.

Literatúra

- ALLAN, K., BURRIDGE, K. (1991). *Euphemism and Dysphemism: Language Used as Shield and Weapon*. New York: Oxford University Press.
- ANANYEV, M., POYKER, M. (2021). Do dictators signal strength with electoral fraud? *European Journal of Political Economy*, 71, 102075. <https://doi.org/10.1016/j.ejpoleco.2021.102075>
- ADAMCOVÁ, S. (2016). *Political communication and discourse*. In: KVAPIL, R. (ed.). *Cudzie jazyky v premenách času 6: Foreign Languages in Changing Times VI*. Bratislava: Ekonóm, pp. 31–33.
- BELLO, U. (2013). "If I Could Make It, You Too Can Make It!" Personal Pronouns in Political Discourse: A CDA of President Jonathan's Presidential Declaration Speech. *International Journal of English Linguistics*, 3(6): 84–84. <https://doi.org/10.5539/ijel.v3n6p84>

- CUPPLES, J., GLYNN, K. (2018). Introduction: Democracy and Authoritarianism in Nicaragua. In: CUPPLES, J., GLYNN, K. (eds.). *Shifting Nicaraguan Mediascapes. Authoritarianism and the Struggle for Social Justice*. Cham: Springer, pp. 1–10. https://doi.org/10.1007/978-3-319-64319-9_1
- GASCÓN, J. Á. (2023). The Inferential Meaning of Controversial Terms: The Case of “Terrorism”. *Topoi*, 42(2): 547–559. <https://doi.org/10.1007/s11245-022-09879-x>
- GORMAN, S M. (1981). Power and Consolidation in the Nicaraguan Revolution. *Journal of Latin American Studies*, 13(1): 133–149. <https://doi.org/10.1017/s0022216x00006192>
- RAMÍREZ, E A. (2015). Proyecto Calero: una historia de militarización y xenofobia. *Revista Praxis*, Junio-Diciembre, 71: 45–74. <https://doi.org/10.15359/praxis.71.2>
- SPIŠIAKOVÁ, M. (2023). Eufemismos y neologismos en el contexto de la Guerra en Ucrania. *El Español por el Mundo*, 5, <https://cvc.cervantes.es/ensenanza/biblioteca_ele/aepe/pdf/revista_05_05_2023/revista_05_05_2023_12.pdf> [12. 10. 2024].
- ORGANIZATION OF AMERICAN STATES (2023). *IACHR publishes report on the situation of human rights in Nicaragua*, <https://www.oas.org/en/iachr/jsForm/?File=/en/iachr/media_center/prel_eases/2023/067.asp> [12. 10. 2024].
- NODIROVNA, A. N., BOTIRJONOVNA, F. U. (2023). Euphemisms in Uzbek and English languages, phenomenon of euphemism and its functions in speech. *Open Access Repository*, 9(5): 25–27.

Contact:

Ing. Allan Jose Sequeira Lopez, PhD.

Katedra románskych a slovanských jazykov	Department of Romance and Slavic Languages
Fakulta aplikovaných jazykov	Faculty of Applied Languages
Ekonomická univerzita v Bratislave	University of Economics Bratislava
Email Address: allan.lopez@euba.sk	
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-2001-320X	

Metafory v slovenskom politickom diskurze

Katarína Seresová

Abstract

Metaphors in Slovak Political Discourse. *The present article deals with the analysis and interpretation of the use of metaphors in Slovak political discourse. Metaphors are powerful tools that influence how politicians communicate their ideas and how the public perceives them. The study aims to identify the most commonly used metaphorical expressions and to categorize them based on their function and meaning in political communication. The analysis includes research of articles from leading Slovak media, focusing on specific political parties and their use of metaphors in their statements. The results suggest that metaphors play a key role in shaping public opinion, reinforcing polarisation, and creating a collective image of political opponents. The article contributes to a better understanding of how language influences political discourses and social relations in Slovak society.*

Keywords: metaphor, Slovak political discourse, political parties, discursive analysis.

Kľúčové slová: metafora, slovenský politický diskurz, politické strany, diskurzívna analýza.

Úvod

Metafora, ako literárny a jazykový prostriedok, preniká do našej každodennej reči, myšlienok a porozumenia sveta okolo nás. Je to nástroj, ktorý umožňuje prenášať význam z jedného kontextu do druhého, čím obohacuje naše vyjadrovanie a pomáha nám lepšie porozumieť komplexným a abstraktným javom. Vo svojej podstate ide o spôsob, ako vyjadriť niečo neznáme alebo ťažko opísateľné pomocou niečoho známeho a konkrétneho.

V literatúre a rečníckom umení metafora často slúži na vytváranie obrazných vyjadrení, ktoré oslovujú naše zmysly a emócie, a tým zosilňujú dojem a účinok komunikovaného posolstva. Jej použitie nie je obmedzené len na poéziu alebo literárne diela, ale nachádza sa aj v bežnej reči, v reklamách, v politickom diskurze a v rôznych formách médií. „Klasická

metafora sa zakladá na zdôrazňovaní vonkajších podobností javov, do popredia sa dostáva konotačná vrstva slova. Novodobá metafora sa mnoho ráz rodí na podklade kontrastu, protikladnosti a protihľosti, na podklade "krátkeho spojenia" dvoch i viacerých vzájomne vzdialených významových oblastí" (Seresová 2021).

Metafory, ktoré sa pôvodne používali iba v beletrii, našli postupom času svoje uplatnenie aj v iných oblastiach jazyka. Prekročili svoj rámec ozdobných jazykových prostriedkov a stali sa neoddeliteľnou súčasťou toho, ako ľudia chápu a komunikujú abstraktné pojmy. Mimoriadnu dôležitosť nadobudli najmä v oblasti politického diskurzu, pretože pomáhajú formovať verejné vnímanie a názory. Veľmi často sa používa v politickej publicistike. Sú národné politické diskurzy, kde sú metafory používané ako synonymá pre rôzne druhy politických rozhodnutí, procesov, javov (Gehr 2014) „Politické metafory slúžia ako prostriedok na redukciu politických a ideologických argumentov na jednoduché vzorce a interpretáciu udalostí a vývoja vo forme polárnych alternatív. Metafory vytvárajú odkazy na skúsenosti a týmto spôsobom umožňujú konkrétne asociácie“ (Pörksen 2000: 170). „Metafora má v politickom diskurze bohatý pragmatický potenciál, t. j. schopnosť ovplyvňovať recipienta a nastoľovať určitý typ rozhodnutia a politického správania“ (Dulebová 2010: 66). Podľa Caroly Schoorovej „používanie politickej metafory je vykonávaním politického rečového aktu a dôležitým účelom tohto rečového aktu je okrem presvedčania aj vytváranie politickej identity a štýlu“ (Schoor 2015: 82).

V politickom diskurze vo všeobecnosti sa metafory často javia ako kľúčový nástroj na formovanie a ovplyvňovanie verejnej mienky. Metafory nezostávajú len na úrovni lingvistických ozdôb, ale prenikajú hlbšie do politických vyhlásení, aby podnietili emócie, formovali obrazy a vytvárali pevné vnímanie politických posolstiev. Ich využívanie nie je náhodné; politické strany a ich predstavitelia ich dôkladne vyberajú a tvarujú podľa aktuálnych potrieb a kontextu politických udalostí. Cieľom predloženého článku bude diskurzna analýza konkrétnych príkladov metaforického použitia v rétorike slovenských politických strán, ich vplyvu na verejný diskurz a ich schopnosti ovplyvňovať politickú kultúru v súčasnom slovenskom politickom prostredí.

Význam metafor v politickom diskurze

Ako sme už vyššie uviedli, metafory sú viac než len ozdobné jazykové prostriedky; sú neoddeliteľnou súčasťou toho, ako ľudia chápu a komunikujú abstraktné pojmy. V politickom diskurze pomáhajú metafory previesť zloži-

tú politickú problematiku do zrozumiteľnejších pojmov, čo umožňuje politikom a mediálnym analytikom efektívnejšie komunikovať s verejnosťou. Metafory majú schopnosť sprostredkovať emocionálnu valenciu (Flusberg, Matlock, Thibodeau 2018). Politici ich používajú na vytvorenie pocitu naliehavosti, hrozby alebo nádeje. Metafory môžu ovplyvniť to, ako občania interpretujú udalosti a politické názory. Napríklad, ak je určitá skupina označená ako "nepriateľ", môže to zafixovať negatívne vnímanie tejto skupiny v očiach verejnosti. Metafory sú často nástrojom na propagáciu politických hodnôt a ideológií (Seresová 2021).

Funkcie metafor v politickom diskurze

Touto problematikou sa zaoberajú viacerí autori (Cingerová, Dulebová, Štefančík 2021, Spišiaková 2017, Stradiotová 2021, Štefančík 2020, Dulebová 2010, Seresová 2021, Dulebová, Štefančík, Dulebová 2024). Sumárne možno funkcie metafor v politickom diskurze charakterizovať nasledovne:

- Zjednodušenie komplexných otázok – Met umožňujú politikom vysvetliť zložité problémy jednoducho a zrozumiteľne. Taktiež pomáhajú vytvárať rámce, ktoré ľudia môžu ľahko pochopiť.
- Ovplynvňovanie vnímania a názoru – metafory môžu silne ovplyvniť, ako verejnosť vníma určitú tému alebo otázku, napríklad vojnové metafory môžu posilniť vnímanie naliehavosti a hrozby.
- Mobilizácia a motivácia – použitím silných metafor môžu politici motivovať svojich podporovateľov a získať si nových stúpencov. Metafory môžu tiež vyvolať emócie, ako sú nádej, hrdosť, strach alebo hnev.
- Definovanie identity a hodnoty – metafory môžu pomôcť politikom definovať svoju identitu a hodnoty, ako aj hodnoty ich politických strán alebo hnutí. Pomáhajú vytvárať symbolické významy, ktoré rezonujú s voličmi.

Metafory v slovenskom politickom diskurze

Slovenskí politici, podobne ako aj politickí predstavitelia z iných krajín, často používajú rôzne metafory na zjednodušenie komplexných myšlienok a mobilizáciu verejnosti. Nižšie sa pokúsime pomocou metódy diskurznej analýzy vyšpecifikovať metafory, typické pre strany zo slovenského politického spektra.

SMER – sociálna demokracia¹ je politická strana na Slovensku, ktorá dlhé roky formovala ľavicovú politiku, v ostatnom období sa vo verejnom diskurze objavuje hodnotenie, že ide skôr o národno-konzervatívnu, dokonca až radikálnu pravicovú stranu (Zala 2024). Dôvodom je skutočnosť, že komunikácia strany často obsahuje metafory zdôrazňujúce tradičné hodnoty, ochranu sociálnych práv a kritiku svojich politických oponentov, ale aj metafory boja a zápasu. V nasledujúcej časti sú predstavené niektoré z metafor, ktoré SMER-SD často používa:

Metafory boja a zápasu patria k typu metafor, ktoré táto strana využíva v komunikácii s verejnosťou pomerne často: „*Sme vystavení delostreleckej palbe z každej strany*,“ (Kaliňák, citované podľa Sliz 2024). Metafora vojny, boja alebo zápasu patria k mimoriadne častým politickým metaforám aj v iných národných politických diskurzoch (Heyvaert et al. 2020).

Najväčší priestor v komunikácii strany SMER-SD však zaujímajú metafory, ktoré súvisia s kritikou opozície. Strana SMER-SD vo svojej komunikácii často využíva **silné a obrazné metafory** na kritiku opozície, ktoré sú zamerané na diskreditáciu jej politických protivníkov a zvýraznenie ich nedostatkov. Tieto metafory majú za cieľ vykresliť opozíciu ako neschopnú, nekompetentnú alebo nebezpečnú pre krajinu. Tu sú niektoré z najčastejších metaforických stratégií, ktoré SMER-SD používa pri kritike opozície:

– „*POLITICKÝ PRIMITIVIZMUS KONČÍ V SLEPEJ ULIČKE: Normálna opozičná politika by nespôsobovala také nahromadenie frustrácie a bezmocného hnevu. Atentátnik len opakuje všetky témy, ktoré sa naučil z médií, bez znalosti skutočnej reality. Média však realitu vytvárajú a neopisujú, a v tom je zásadný problém. Snažia sa tak prispôbovať realitu neschopným ľuďom opozície, ktorý nevedia zaujať inak, ako krikom a hlúpymi agresívnymi sloganmi, ženúcimi svojich prívržencov do slepej uličky a sebaďestrukcie*“ (Beňová, M., Instagram, 24. 5. 2024).

„*Opozícia sa ukazuje ako neschopná, a tak sa do politického ringu rozhodli vstúpiť médiá*,“ domnieva sa Fico. Podľa predsedu Smeru-SD stránici urobili chybu, keď prestali reagovať. „*Napišu o nás, že sme vrahovia a zlodejci a nám ani nenapadne urobiť voči tomu aktívne kroky*,“ konštatoval šéf Smeru (Fico, R., citované podľa Sliz 2018). „*Preto chcem v nasledujúcich týždňoch a mesiacoch využiť všetky legálne možnosti na to, aby naši súper*

¹ V komunikácii sa označuje s prívlastkom *slovenská* sociálna demokracia, ale v tomto texte používame názov, pod ktorým je uvedená v Registri politických strán, pozri MINV 2024).

nemohli hovoriť klamstvá od rána do večera“ (Kaliňák, R., citované podľa Sliz 2018).

SMER-SD vo svojom diskurze často využíva aj metafory, ktoré súvisia s ochranou, bezpečnosťou, bojom za spravodlivosť a sociálnou podporou. Tieto metafory sú však v politickom diskurze zastúpené v oveľa menšej miere ako metafory kritiky opozície.

Politická strana **Obyčajní ľudia a nezávislé osobnosti** (OĽaNO) využíva v prejavoch a kampaniach rôzne metafory, aby efektívne komunikovala s voličmi a zdôraznila svoje politické poslanstvá. Väčšina metafor, ktoré členovia tejto politickej strany využívajú, možno zaradiť do kategórie kritiky opozície. Nižšie uvádzame niekoľko metafor:

Ako príklad môžeme uviesť vyjadrenie Igora Matoviča, ktorý útočí na politických protivníkov: *„Zobudil sa z letného spánku a precitol aj inak. Zistil, že na Slovensku sú dve zlá: „mafia, čo vládne“, a chce nám „vykradnúť peňaženky“, a „progresívna mafia“, ktorá nám chce „ukradnúť dušu a budúcnosť našich detí“. A nielen to. Tieto zlá sa navzájom podporujú“* (Matovič, I., citované podľa Behul 2024).

– *„Je to stratégia, lebo Fico veľmi dobre vie, že v budúcich voľbách môže uspieť vtedy, keď bude **strašiť** Progresívnym Slovenskom a ideológiou, ktorú zastávajú“* (ibid.).

– *„Kvôli hanebnej novele Trestného zákona, ktorá rozviazala ruky všetkým zlodejom, mafianom a kriminálnikom, nám Európska únia zastavila čerpanie finančných prostriedkov z Plánu obnovy. Celkom pochopiteľne sa boja, že Fico a spol. tieto peniaze rozkradnú. Nebudú peniaze na cesty, diaľnice, školy, škôlky, železnice, vodozádržné opatrenia... Do takejto ekonomickej **katastrofy** nás ženie nezodpovedná politika vlády Roberta Fica. Vláda R. Fica pod tlakom musela priznať, že časť zo 6 miliárd EUR na obnovu a pomoc Slovensku je vážne ohrozená a pozastavená“* (Hnutie Slovensko, Facebook, 11. 9. 2024).

– *„Andrej Danko povedal, že by mu mama **hlavu odtrhla**, keby zrušili rodičovský dôchodok. Okrem toho vyjadril odhodlanie, že sa nebudú zdvíhať ceny diaľničných známok, pokiaľ nebudú dobudované diaľnice“* (ibid.).

*„Vláda **vrazila dýku** obyčajným ľuďom do chrbta a zbrojí rekordne“* (ibid.).

Tieto metafory sú nástrojmi, ktorými OĽaNO efektívne komunikuje politické poslanstvá, mobilizuje podporu medzi voličmi a posilňuje svoju iden-

titu ako strany zameranej na boj proti korupcii, ochranu občanov a pozitívne zmeny pre Slovensko.

Ďalší analyzovaný subjekt, strana **Progresívne Slovensko (PS)**, využíva metafory, aby vyjadrila politické ciele a hodnoty prístupným a zrozumiteľným spôsobom. Ich komunikácia často obsahuje pozitívne obrazy budúcnosti, spoločenského pokroku a modernizácie, čo je viditeľné aj v ich metaforách. Tu sú niektoré charakteristické črty a typy metafor, ktoré PS používa:

PS často používa metafory spojené s cestou, pohybom vpred a pokrokom. Tieto obrazy zdôrazňujú ich ambíciu priniesť reformy a napredovanie spoločnosti. Napríklad hovoria o „ceste k lepšej budúcnosti“ alebo krok vpred pre Slovensko: „*Predstavujem vám nové vedenie PS. Veľmi sa teším z tejto silnej zostavy, s ktorou máme plán, ako spoločne poraziť Roberta Fica a Slovensko posunúť vpred*“ (Šimečka, M., Facebook, 4. 5. 2024). Tieto metafory evokujú pozitívnu zmenu a dávajú dôraz na neustále hľadanie riešení.

Vzhľadom na svoje ideové východiská sa Progresívne Slovensko zameriava na budovanie modernej spoločnosti. Preto často používajú obrazy spojené s konštrukciou, ako napríklad „*budovanie spravodlivejšieho systému*“ alebo „*postaviť základy pre férové Slovensko*“: (Progresívne Slovensko, 2024). Tieto metafory sú zamerané na vytváranie niečoho nového, silného a dlhodobého.

PS sa profiluje ako strana, ktorá presadzuje zásadné zmeny, a preto používa metafory spojené s premenou a transformáciou. Napríklad hovorí o „*transformácii Slovenska*“ alebo „*premene spoločnosti*“ (Progresívne Slovensko, 2024). Tieto obrazy poukazujú na dynamický proces vývoja a inovácií.

PS sa zameriava na vytváranie spravodlivejšej a inkluzívnejšej spoločnosti. Preto používa metafory, ktoré zdôrazňujú rovnosť a spravodlivosť, ako napríklad „*zbúrať bariéry*“ (Progresívne Slovensko, Facebook, 2023).

Strana HLAS-SD (Hlas – sociálna demokracia) využíva metafory, ktoré sa opierajú o témy stability, bezpečnosti a starostlivosti o občanov. Tieto metafory slúžia na vytváranie obrazu strany ako silného a spoľahlivého ochrancu národných záujmov, s dôrazom na sociálnu rovnosť a ochranu verejného blaha.

Hlas-SD často sa používajú metafory v oblasti starostlivosti o občanov ako o členov rodiny, čím sa HLAS-SD prezentuje ako strana, ktorá sa stará o svojich voličov podobne, ako sa rodič stará o svoje deti. Tieto metafory sa spájajú s programami sociálnej podpory, dôchodkovým systémom či zdravotnou starostlivosťou.

– „*Akadémia sociálnej demokracie je miestom pre **rast** mladých talentovaných ľudí, ktorí sú odhodlaní chrániť práva zraniteľných a prispievať k spravodlivejšej spoločnosti, čo sú hodnoty, ku ktorým sa prikláňa aj strana Hlas – sociálna demokracia*“ (Šutaj-Eštok, M., Hlas-SD, Facebook, 2024).

– „*Urobím všetko, aby som zabezpečil lepšie podmienky pre tých, ktorí **chránia našu bezpečnosť***“ (Šutaj-Eštok, M., Hlas-SD, Facebook, 2024).

Metafory stability a pevnosti zohrávajú v komunikácii strany HLAS-SD významnú úlohu, keďže strana sa snaží prezentovať ako spoľahlivý a stabilný politický subjekt, ktorý je schopný zabezpečiť kontinuitu a istotu pre občanov, najmä v čase kríz alebo neistoty. Tieto metafory zdôrazňujú predstavu pevnej ruky a bezpečného vedenia krajiny.

– „*Sebavedomé a hrdé Slovensko a silný štát, ktorý sa vždy postará o ľudí. To je moja vízia, na ktorej chcem aktívne pracovať*“ (Pellegriani, P., Facebook, 16. 6. 2024).

– „*Keď sú Slováci a Slovenky v núdzi, **silný štát** im musí pomôcť. A keď sú vo vojnovom prostredí v ohrození života, **silný štát** im pošle vládny špeciál, keď je tu konsolidácia a (bohužiaľ) splácanie dlhov po šafárení predchádzajúcich vlád, silný štát chráni tých najohrozenejších, keď hrozí navýšenie cien energií už túto zimu, silný štát hľadá riešenia a možnosti, tak aby sa to nepodpisalo na účtoch domácností*“ (citované podľa Migal' 2024).

– „*Neexistuje žiadna alternatíva k súčasnej vláde, ktorá by tak tvrdo hájila záujmy ľudí na Slovensku*“ (Šutaj-Eštok, M., Hlas-SD, Facebook, 2024).

HLAS-SD využíva aj bojové metafory, najmä v súvislosti s ich opozičnými aktivitami voči bývalej vláde. Používanie metafor typu „***bojujeme za spravodlivosť***“ alebo „***postavíme sa proti nespravodlivosti***“, „***urobiť poriadok***“ naznačuje konflikt a úsilie o dosiahnutie zmien v prospech občanov.

– „*Je čas urobiť poriadok a zaviesť pravidlá v tom, ako sa na školách riešia citlivé témy*“ (Drucker, T., Hlas-SD, Facebook, 2024).

Tieto metafory sú súčasťou stratégie, ktorá HLAS-SD prezentuje ako stranu orientovanú na sociálne otázky, ktorá zároveň dokáže chrániť a podporovať občanov v ťažkých časoch.

Slovenská národná strana (SNS) často využíva metafory, ktoré odrážajú jej nacionalistické a konzervatívne hodnoty. Metafory v prejavoch a komunikácii predstaviteľov tejto strany slúžia na posilnenie identity, ochrany národných záujmov a zdôraznenie tradičných hodnôt. Veľmi často sú metafory spojené s národom ako rodinou alebo domovom. SNS často vykresľuje Slovensko ako rodinu alebo domov, ktorý treba chrániť pred vonkajšími hrozbami. Používajú frázy ako „*chrániť náš dom*“ alebo „*strážiť naše hodnoty*“. Tieto metafory posilňujú pocit jednoty a patriotizmu, kde sú všetci občania súčasťou jednej „rodiny“.

Slovensko je v komunikácii SNS mnohokrát zobrazované ako *pevnosť*, ktorú treba chrániť pred rôznymi „útokmi“ zvonku, či už ide o imigráciu, liberalizmus alebo zahraničný vplyv. Aj z tohto dôvodu identifikujeme v textoch SNS metafory vyjadrujúce záujem brániť a ochraňovať Slovenskú republiku. Metafory ako „brániť hranice“, „pevnosť Slovensko“ alebo „odolať tlaku“ sa používajú na mobilizáciu voličov v prospech ochrany národných záujmov.

– „*Vybojovali sme päťpercentnú daň pre gastrosektor*“ (Danko, A., 18. 9. 2024, citované podľa HN online 2024).

– „*Napriek tomu, že máme niektoré výhrady, sme jednotní v tom, že si nemôžeme dovoliť zlyhanie pri tvorbe štátneho rozpočtu ani rozbiť koalície*“ (Danko, A., 18. 9. 2024, citované podľa HN online 2024).

Ako u väčšiny politických strán patria metafory kritiky politických konkurentov k najčastejšie sa vyskytujúcim metaforám. Nižšie uvádzame na ilustráciu niekoľko príkladov.

– „*Šimečka nemôže Ficovi nosiť ani kufrík. Je to protekčné dieťa, ktorého otec pretlačil za predsedu strany*“ (SNS, Facebook, 2024).

– „*O jeho charakte* (myslí sa Ľudovít Ódor, poznámka autorka) *vypovedá nezabudnuteľné tvrdenie, že do žiadnej politickej strany nevstúpi. Svojím vstupom do Progresívneho Slovenska len potvrdzuje, že to nie je politická strana, ale zhluk ambiciózných a ziskuchtivých prebehlíkov z iných strán*“ (SNS, Facebook, 2024)

– „*Cynické vystupovanie opozície je výsmechom obyvateľom, keďže práve oni nás skoro dovedli k bankrotu*“ (SNS, Facebook, 2024).

– „*Podarilo sa nám nacucnutých Šimečkovcov odpojiť z fondov, ktoré majú slúžiť naozajstnej kultúre*“ (Danko, A., Instagram 2024).

– „*Keď poslankyňa Národnej rady prečíta vo svojom príspevku to, že plod si nezaslúži žiť, tak táto žena si nezaslúži nič iné, len pome-*

novanie suka. Nectí si základné otázky života Bohom dané ľudskej rase“ (Huliak, R., citované podľa Mikušovič 2024).

Týmto neraz vulgárnym a prízemným spôsobom SNS mobilizuje voličov a posilňuje vlastenecké emócie, ktoré rezonujú s jej politickým programom zameraným na ochranu národných a kultúrnych hodnôt. Otázne ale pri výraze *suka* zostáva, čo vlastne SNS myslí pod výrazom „kultúrne hodnoty“.

Záver

Metafory v slovenskom politickom diskurze zohrávajú zásadnú úlohu pri formovaní verejného vnímania politických tém, udalostí a aktérov. Analýza ukazuje, že politickí lídri a strany často využívajú metafory na zjednodušenie zložitých tém, emocionalizáciu diskurzu a mobilizáciu voličov. Najmä v čase politických kampaní a krízových situácií sú metafory využívané ako nástroje na polarizáciu spoločnosti, pričom niektoré strany budujú obrazy nepriateľa, chaosu alebo hrozby, aby posilnili vlastné pozície a diskreditovali politických oponentov.

Tento prístup však môže mať aj negatívne dôsledky. Neustále používanie vojnových, deštruktívnych alebo negatívnych metafor môže prehľbovať rozdelenie spoločnosti a vytvárať atmosféru strachu a nedôvery. Na druhej strane, pozitívne metafory stability a jednoty môžu pomôcť zjednocovať občanov a posilňovať dôveru v politických lídrov.

Výskum ukazuje, že metafory majú v slovenskej politickej komunikácii dvojaký charakter – môžu byť efektívnym nástrojom na zrozumiteľnejšiu komunikáciu zložitých politických tém, no zároveň sú potenciálne rizikom pre spoločenskú súdržnosť, ak sú používané manipulujúco alebo deštruktívne. Pre budúci politický diskurz je preto kľúčové, aby bol jazyk, vrátane metafor, používaný zodpovedne, s cieľom podporovať konštruktívnu diskusiu a demokratický dialóg.

Excerpované texty

Behul, M. (2024). Igor Matovič útočí na Progresívne Slovensko, aby mal pocit, že nezlyhal. In: aktuality.sk, 18. 9. 2024, <<https://www.aktuality.sk/clanok/1txtTHb/igor-matovic-utoci-na-progresivne-slovensko-aby-mal-pocit-ze-nezlyhal-komentar-martina-behula/>> [3. 10. 2024].

- Beňová, M. (2024). Politický primitivizmus končí v slepej uličke. Instagram, <https://www.instagram.com/smer_sd/reel/C7Wqf3lOFpX> [3. 9. 2024].
- Danko, A. (2017). Musíme si chrániť našich ľudí. <<https://www.sns.sk/andrej-danko-musime-si-chranit-stat-nasich-ludi/>> [19. 9. 2024].
- Danko, A. (2024). Profil na sociálnej sieti Instagram, <<https://www.sns.sk/andrej-danko-musime-si-chranit-stat-nasich-ludi/>> [19. 10. 2024].
- Gáliková, P. (2024). K vyspelejšiemu západu by nás priblížila digitalizácia a diaľkové riadenie dopravy, tvrdí expert na dopravu z PS Pekár, <<https://www.railtarget.cz/rozhovory-a-eventy/k-vyspelejsiemu-zapadu-by-nas-priblizila-digitalizacia-a-diakove-riadenie-dopravy-tvrdi-expert-na-dopravu-z-ps-pekar-7603.html>> [19. 9. 2024].
- Hlas-SD (2023-2024). Profil na sociálnej sieti Facebook, <<https://www.facebook.com/HlasSocialnaDemokracia>> [3. 10. 2024].
- HN online (2024). "Toto je Ficova drahotka." Šimečka tvrdí, že vláda o konsolidácii klame. In: HN online, 18. 9. 2024, <<https://hnonline.sk/slovensko/96169695-toto-je-ficova-drahotka-simecka-tvrdi-ze-vlada-o-konsolidacii-klame>> [20. 10. 2024].
- Migaľ, S. (2024). Silný štát v praxi, <<https://www.facebook.com/watch/?v=8915359585141184>> [20. 10. 2024].
- Mikušovič, D. (2024). Hovorcu Oľano mali zastreliť, ochranárovi deti plúť na hrob, poslankyni chválil zadok. Ako sa správa Rudolf Huliak. In: *Denník N*, 26. 9. 2024, <https://dennikn.sk/4216155/hovorcu-olano-mali-zastrelit-ochranarovi-deti-plut-na-hrob-poslankyni-chvalil-zadok-ako-sa-sprava-rudolf-huliak/?fbclid=IwY2xjawF5o71leHRuA2FlbQlXMQABHQpbf-NOL8tWRgGmoHRsnCO9AdC2LdFl8bE4xg4Ov1oO10UUbN9DqWH57Q_aem_X04LmuzPx1sh6ZbLFj6nOQ> [27. 9. 2024].
- Pellegrini, P. (2024). Sebavedomé a hrdé Slovensko a silný štát, ktorý sa vždy postará o ľudí. To je moja vízia, na ktorej chcem aktívne pracovať, <<https://www.facebook.com/watch/?v=1317850035841727>> [3. 10. 2024].
- Progresívne Slovensko (2023-2024). Profil na sociálnej sieti Facebook, <<https://www.facebook.com/ProgresivneSlovensko>> [3. 10. 2024].
- Progresívne Slovensko (2024). Webové sídlo Progresívneho Slovenska, <<https://progresivne.sk/>> [3. 10. 2024].
- Sliz, M. (2018). Robert Fico: Médiá lynčujú Smer. Vrátime právo na odpoved'. In: *aktuality.sk*, 8. 12. 2018,

- <<https://www.aktuality.sk/clanok/648848/fico-media-lyncuju-smer-vratime-pravo-na-odpoved/>> [3. 8. 2024].
- SMER-SD – Politický primitivizmus končí v slepej uličke. <https://www.instagram.com/smer_sd/reel/C7Wqf3lOfpX/> [3. 8. 2024].
- SNS (2024). Profil na sociálnej sieti Facebook, <<https://www.facebook.com/stranasns/>> [19. 10. 2024].
- Šimečka, M. (2024). Profil na sociálnej sieti Facebook, <<https://www.facebook.com/miso.simecka/>> [19. 9. 2024].

Literatúra

- CINGEROVÁ, N., DULEBOVÁ, I., ŠTEFANČÍK, R. (2021). *Politická lingvistika*. Bratislava: Ekonóm.
- DULEBOVÁ, I. (2010). Svetová kríza a metafora v ruskom a slovenskom politickom diskurze. *Nová filologická revue*, 2(4): 66–75.
- DULEBOVÁ, I., ŠTEFANČÍK, R., CINGEROVÁ, N. (2024). *Language and Security: The Language of Securitization in Contemporary Slovak Public Discourse*. Berlin: Peter Lang. <https://doi.org/10.3726/b21851>
- FLUSBERG, S. J., MATLOCK, T., THIBODEAU, P. H. (2018). War metaphors in public discourse. *Metaphor and Symbol*, 33(1): 1–18. <https://doi.org/10.1080/10926488.2018.1407992>
- GEHR, M. (2014). *Metaphern und Redewendungen im politischen Kommentar*. Wiesbaden: Springer Verlag. <https://doi.org/10.1007/978-3-658-05325-3>
- HEYVAERT, P., RANDOUR, F., DODEIGNE, J., PERREZ, J., REUCHAMPS, M. (2020). Metaphors in political communication. A case study of the use of deliberate metaphors in non-institutional political interviews. *Journal of Language and Politics*, 19(2): 201–225. <https://doi.org/10.1075/jlp.17057.hey>
- MINV (2024). *Register politických strán 2024*, <https://rez.vs.minv.sk/-PolitickeStrany/detail?id_spolok=153097> [20. 10. 2024].
- PÖRKSEN, B. (2000). *Die Konstruktion von Feinbildern. Zum Sprachgebrauch von neonazistischen Medien*. Wiesbaden: Westdeutscher Verlag. <https://doi.org/10.1007/978-3-322-93544-1>
- SERESOVÁ, K. (2017): Jazyk politiky a jeho funkcie. In: ŠTEFANČÍK, R. (ed.): *Jazyk a politika. Na pomedzí lingvistiky a politológie II*. Bratislava: EKONÓM, s. 15–20.
- SERESOVÁ, K. (2021). Metafora vojny v ére pandémie COVID-192. In: ŠTEFANČÍK, R. (ed.). *Jazyk a politika: na pomedzí lingvistiky a politológie VI*. Bratislava: Ekonóm, s. 397–405.

- SCHOOR, C. (2015). Political metaphor, a matter of purposeful style: On the rational, emotional and strategic purposes of political metaphor. *Metaphor and the Social World*, 5(1): 82–101.
<https://doi.org/10.1075/msw.5.1.05sch>
- SPIŠIAKOVÁ, M. (2017). Obraznosť v jazyku politikov a v jazyku o politike. In: ŠTEFANČÍK, R. (ed.): *Jazyk a politika. Na pomedzí lingvistiky a politológie II*. Bratislava: Ekonóm, s. 171–181.
- STRADIOTOVÁ, E. (2021). Jazyk slovenských politikov na sociálnych sieťach. In: ŠTEFANČÍK, R. (ed.): *Jazyk a politika. Na pomedzí lingvistiky a politológie VI*. Bratislava: Ekonóm, s. 460–466.
- ŠTEFANČÍK, R. (2020). *Kommunikationsstrategien der slowakischen Rechtsextremisten*. Hamburg: Dr. Kovač Verlag.
- ZALA, B. (2024). Hrozí orbanizácia médií. V Pravde ma chceli cenzurovať (rozhovor). In: *Aktuality.sk*, 19. 6. 2024, <<https://www.aktuality.sk/-clanok/ORVUdVd/boris-zala-hrozi-orbanizacia-medii-v-pravde-ma-chceli-cenzurovat-rozhovor/>> [20. 10. 2024].

Kontakt:

doc. Mgr. Ing. Katarína Seresová, PhD.

Katedra jazykovedy a translatológie	Department of Linguistic and Translation
Fakulta aplikovaných jazykov	Faculty of Applied Languages
Ekonomická univerzita v Bratislave	University of Economics Bratislava
Email Address: katarina.seresova@euba.sk	
ORCID: http://orcid.org/0000-0003-3549-6811	

Interpretácia ukrajinského prezidenta v kontexte vojny na Ukrajine. Prípád internetového média „Infovojna”

Terézia Seresová

Abstract

Interpretation of the Ukrainian President in the Context of the War in Ukraine. The Case of the Internet Media "Infovojna". *Exploring the impact of alternative media on public opinion is currently a challenge not only for the academic community, but also for policymakers and the general public. The paper focuses on identifying the lexis used by alternative media in reporting on the war in Ukraine and analyzes the Infovojna corpus. The first part of the paper introduces the theoretical level of the concept of alternative media. The second part of the paper analyses the lexis used by the Infovojna media in reporting on the person of Volodymyr Zelensky as the Ukrainian president.*

Keywords: alternative media, war, president, Ukraine, Slovakia, Disinformation.

Kľúčové slová: alternatívne médiá, vojna, prezident, Ukrajina, Slovensko, dezinformácie.

Úvod

Alternatívne médiá predstavujú v súčasnosti najmä v štátoch Vyšehradskej štvorky významný protipól mainstreamovým médiám. Vplyv alternatívnych médií na šírenie konkrétnych informácií vzbudzuje záujem vedeckého prostredia nielen v zahraničí, ale aj na Slovensku.

Pojem „alternatívne” médiá vznikol ako protiklad k tradične etablovaným mainstreamovým médiám. Kým v minulosti pod alternatívne médiá spadali najmä noviny a rozhlas, v súčasnosti mediálny svet ovláda internet. Práve z tohto dôvodu sú s týmto pojmom častejšie spájané internetové médiá, pravicovo orientované. Práve nárast vplyvu medzi obyvateľstvom jednotlivých krajín v získavaní informácií viedol akademickú obec zaoberať sa samotnou problematikou alternatívnych médií a ich politickým, ekonomickým, sociologickým a v neposlednom rade psychologickým vplyvom. Výskumy poukazujú, že alternatívne médiá v súčasnosti podporujú a presadzu-

jú nepresné informácie a názory nielen na politickú, ale aj spoločenskú, či ekonomickú situáciu v jednotlivých krajinách, či vo svete. Podľa Guessa a kol. (2021), ako aj Jamiesona a Cappellu (2008) vplyv alternatívnych médií na ich publikum vedie k výraznému nárastu nedôvery obyvateľstva v mainstreamové spravodajstvo. Výskumníci a akademici vo svojich štúdiách zistili, že obsahy alternatívnych médií vyvolávajú vysokú angažovanosť na sociálnych sieťach. Využívanie týchto platforiem je priamo úmerné prijímaniu informácií z alternatívnych médií. V posledných rokoch pozorujeme úpadok dôvery v tradičné, respektíve mainstreamové médiá aj na Slovensku, čo potvrdzujú aj údaje zo štúdie Digital News Report, kedy iba 25 percent obyvateľov Slovenska dôveruje tradičným spravodajským médiám (Chlebcová Hečková, Smith 2024). My budeme v našom článku používať označenie alternatívne médiá. Prvá časť príspevku objasní, z akého dôvodu je v akademickej obci tento výraz uprednostňovaný a využívaný.

Téma vojny na Ukrajine rezonuje nielen v médiách ale aj medzi akademikmi a výskumníkmi. Z tohto dôvodu sme sa rozhodli venovať uvedenej téme z jazykovedného hľadiska a to konkrétne, akým spôsobom interpretuje a vytvára alternatívne médium „Infvojna” obraz ukrajinského prezidenta Volodymyra Zelenského. V rámci výskumného projektu „Alternatívne médiá na Slovensku a ich spravodajstvo v ekonomickej a politickej sfére“ je cieľom príspevku analyzovať online publikované články ohľadom témy vojny na Ukrajine v jednom z alternatívnych médií, v našom prípade išlo o médium „Infvojna”. Cieľom príspevku je za pomoci analýzy textov z rokov 2022-2024 predstaviť obraz, ktoré poskytujú alternatívne médiá svojim čitateľom v kontexte vojny na Ukrajine ohľadom jej hlavy štátu a akým spôsobom interpretujú jeho rozhodnutia ohľadom vojny, ale aj ekonomiky samotnej Ukrajiny.

Teoretické vymedzenie pojmu „Alternatívne médiá”

S pojmom alternatívne médiá sa prvýkrát stretávame v 60. a 70. rokoch 20. storočia a má súvis s vtedajšími sociálnymi hnutiami, ktoré sa snažili vytvoriť protipól tradičným médiám. Išlo o iniciatívy spojené s progresívnou ľavicovou ideologickým spektra. Išlo prevažnej väčšine o médiá ako noviny a rozhlas. Za spoločnú črtu so súčasnými alternatívnymi médiami však považujeme, že išlo predovšetkým o zvýšenie pozornosti v názoroch, ktoré boli vnímané ako absentujúce v hlavnom mediálnom prúde (Dagron 2004: 43, Wimmer 2015, Harcup 2019). Z tohto dôvodu sa v tých časoch, ale aj neskôr, vnímanie a výskum alternatívnych médií vo vedeckej a akademickej komunite sústreďoval najmä na médiá so silnou ľavicovou orientáciou. Al-

ternatívne médiá boli v minulosti vnímané okrem iného ako šanca na prekonanie silných hegemonických štruktúr a demokratizáciu mediálnych systémov (Atton 2015).

V akademickej obci sa zhodujú na tom, že konceptu „alternatívne médium“ chýba jednotná definícia čo je alternatívne médium a aké sú jeho hlavné charakteristiky (Fuchs 2010; Bailey, Cammaerst, Carpentier 2008; Coyer, Dowmunt, Fountain 2007; Sandoval, Fuchs 2010). Downing (2001) definuje alternatívne médiá ako: „zdroje, ktoré sa líšia od tradične etablovaných médií z hľadiska ich obsahu, produkcie alebo distribúcie“. Na druhej strane Fuchs (2010) definuje alternatívne médiá ako: „sféru, ktorá spochybňuje kapitalistický mediálny priemysel a spôsob organizácie a produkcie médií, ktorých cieľom je vytvárať kritické obsahy voči dominujúcim médiám.“ Podľa Karasa (2024: 144) však príliš široké definície neponúkajú žiadny náhľad a neumožňujú zmysluplnú aplikovateľnosť pri výskume, zatiaľ čo úzke definície zrejme nevystihujú podstatu fenoménu alternatívnych médií.

Hoci sa výskumníci zhodujú a tvrdia, že pojem alternatívne médiá je všeobecný a vymyká sa jednoduchej definícii, najviac využívanou a najjednoduchšou definíciou alternatívnych médií zostáva, že: „nie sú mainstreamové“ (Atkinson 2010, Atton 2003, Rodriguez 2001). Tento všeobecný prístup, ktorý definuje alternatívne médiá skôr podľa toho, čím nie sú, než podľa toho, čím sú, však viedol k ďalším rôzne definíciám, ktoré sú založené na spoločných úvahách o obsahu, distribúcii, procesoch a ideológii týchto médií (Comedia 1984, Rodrigues 2001).

V súčasnosti však akademická a vedecká komunita vníma zložitosť uchopenia rozmeru alternatívnych médií. Niektorí vedci delia alternatívne médiá na neprofesionálne, pseudoprofesionálne a poloprofesionálne spravodajstvo, ktoré sledujú rôzne ideologické ciele a ich „alternatívnosť“ sa prejavuje v rôznych politických a kultúrnych kontextoch (Cushion, McDowell-Naylor, Thomas 2021).

Holt, Figenschou a Frischlich (2019) definujú alternatívne médiá ako: „médiá, ktoré sú v rozpore s diskurzom ohľadom mainstreamových médií a ktoré samé seba označujú za alternatívu voči mainstreamovým médiám. Rovnako v odbornej komunite v otázke uchopenia alternatívnych médií pozorujeme identifikáciu kritiky mainstreamových médií, ktorá býva vyjadrená implicitne alebo explicitne, mierne alebo agresívne, náhodne alebo systematicky a môže byť namierená proti jednotlivým novinárom alebo inštitúciám (Cushion, McDowell-Naylor, Thomas 2021).

Keďže kritika vnímaného mainstreamu je často redakčnou hnacou silou produkcie alternatívnych médií, vyvstáva empirická otázka do akej miery a akým spôsobom predstavuje „alternatíva“ niečo iné ako „mainstream“.

Holt, Fihenschou a Frischlich (2019) pozorujú alternatívne médiá na troch úrovniach – makro, mezo a mikro.

Alternatívne médiá sa dnes nachádzajú nielen medzi ľavicovo, ale aj pravicovo orientovanými čitateľmi. Aktéri týchto spomínaných médií považujú etablované spravodajské médiá za také médiá, ktoré nereprezentujú dostatočnú názorovú rozmanitosť (Holt 2020, Rauch 2019). Dôležitou otázkou však zostáva, či napriek kritike etablovaných spravodajských médií alternatívne médiá spĺňajú ideál reprezentácie rôznych názorov, a najmä do akej miery. Touto otázkou sa zaoberá vedecká komunita, konkrétne spôsobom merania tejto rozmanitosti a normatívnou funkciou rozmanitosti médií v demokratických štátoch (Glen, De Grove, Van Damme, De Marez 2020).

Médiá, či už mainstreamové alebo alternatívne, zohrávajú v demokratickej spoločnosti kľúčovú úlohu, a to poskytovať informácie potrebné na to, aby boli občania informovaní o udalostiach, ktoré sa odohrávajú v krajine, v ktorej žijú, prípadne za jej hranicami. Podľa Helbergera (2019) by médiá mali reprezentovať rôznorodú verejnosť tým, že budú zahŕňať rôzne subjekty, myšlienky a názory, čím sa pluralitná spoločnosť stane viditeľnou, a teda diskutujúcou a diskutovateľnou. Otázkou však zostáva, aké informácie alternatívne médiá poskytujú, s akým cieľom, ako ich poskytujú a či nie sú v rozpore s vedeckými faktami, historickými skutočnosťami a či nepodnecujú k násiliu voči iným.

Na Slovensku medzi príklady médií, ktoré sa bežne nazývajú alternatívne, patria Hlavné správy, Infovojna prípadne Zem a Vek. Tieto médiá sú zvyčajne označované ako alternatívne zo strany mainstreamových, teda „starších“ médií, ale tento termín niekedy používajú aj samotné „alternatívne“ médiá. V jazykovom diskurze však existuje zreteľný rozdiel vo význame, keď ho používajú jednotlivé typy médií. Pokiaľ je výraz alternatívne médium používaný v mainstreamových médiách výraz nadobúda hanlivý podtón, nakoľko je spájaný s pokriveným obrazom sveta pomocou. Na druhej strane, keď sa používa na tzv. alternatívnej scéne, nesie konotáciu boja proti hegemonii mainstreamových médií, prípadne ponúkание názorov, ktoré v hlavnom prúde absentujú. Z uvedeného vyplýva, že v súčasnosti je viditeľná silná polarizácia v rámci médií, ktorá odzrkadľuje aj polarizáciu v rámci slovenskej spoločnosti.

Interpretácia ukrajinského prezidenta v alternatívnych médiách v kontexte vojny na Ukrajine

Ako deklaruje nami vybrané médium na svojej webovej doméne, celý názov je Informačná vojna. Podľa ich domény ponúkajú „nemainstreamový”

pohľad na udalosti v spoločnosti. Napriek tomu, že v slovenskom priestore funguje značná časť alternatívnych médií, „Infovojna” bola vybratá z dôvodu poskytovania priestoru vo forme video rozhovorov práve vládnym politikom po parlamentných voľbách v septembri 2023. Ide o politikov ako europoslanec a šéf poradcov premiéra Erik Kaliňák (Infovojna 2024), podpredseda parlamentu Tibor Gašpar, ministri Róbert Kaliňák a Matúš Šutaj Eštok (Youtube kanál Infovojny, 2024, Infovojna 2024), prípadne bývalý poradca predsedu vlády Eduard Chmelár (Infovojna 2024). Už pred voľbami „Infovojna” poskytovala priestor kontroverzným politikom, ktorí patria k populistickej až radikálnej časti politického spektra ako Ľuboš Blaha, Štefan Harabin, Marián Kotleba, Milan Uhrík prípadne Milan Mazurek.

Infovojna má formát spravodajského portálu, poskytujúci na dennej báze nové informácie a texty. Zdroje pre články a príspevky tvoria vo väčšine prípadov štandardné zahraničné mainstreamové médiá, ale aj rôzne alternatívne slovenské, či zahraničné webstránky či spravodajské portály. Infovojna dáva priestor vládnym predstaviteľom, prípadne poslancom národnej rady z koalíčných strán na svojom Youtube kanále, prípadne vo forme video rozhovorov na svojej internetovej stránke.

Uvedené médium sme vybrali z toho dôvodu, že samotní predstavitelia súčasnej vlády vystupujú v rozhovoroch v uvedenom médiu a rovnako ho označili za relevantné, prípadne nebolo označené za nepriateľské (ako napríklad tradičné mainstreamové médiá Aktuality, TV Markíza, Denník N, Denník SME). Aj vzhľadom na obsahové obmedzenie konferenčného príspevku sa otvárajú možnosti skúmania problematiky vojny na Ukrajine a jej zobrazenia ukrajinského prezidenta Zelenského v iných alternatívnych médiách, prípadne ich porovnávanie.

Podľa internetovej domény konspiratori.sk: „Infovojna má formát spravodajského portálu, ktorý na dennej báze prináša nové informácie a texty. Zdrojom pre články a príspevky sú vo väčšine prípadov iné médiá a webstránky, pričom vedľa seba môžeme nájsť články prevzaté zo štandardných médií, ako aj z médií, ktoré sú považované za konšpiračné či dezinformačné. Infovojna nemá transparentne zverejnených súčasných členov redakcie. Podľa dostupných informácií za vznikom a prevádzkou portálu Infovojna stojí Norbert Lichtner, ktorý pred tým pôsobil v Slobodnom vysielaní. Lichtner v roku 2019 kandidoval za stranu Mariana Kotlebu ĽSNS do europarlamentu, z kandidátky však neskôr odstúpil” (Ritomský).

V tomto príspevku sme sa zamerali na zobrazenie problematiky interpretácie politikov v alternatívnych médiách v kontexte vojny na Ukrajine, keďže ide o stále aktuálnu problematiku. Vojna na Ukrajine vzbudzuje diskusie nielen v slovenskej spoločnosti, ale aj medzi politikmi a z tohto dôvodu je neustále prítomná v médiách. Alternatívne médiá nie sú výnimkou. V sú-

časnosti v lingvistickej rovine už nie je možné skúmať iba text na úrovni viet a slov, ale vstupujú do analýzy aj jednotky presahujúce text. Veda ich pomenúva diskurzami a sú to virtuálne, sémanticky definované korpusy výpovedí, v našom prípade textov alternatívneho média Infovojna, ktoré sa vzťahujú na určitú tému – vojna na Ukrajine. Podľa Busseho a Teuberta ide o historicky, priestorovo a inštitucionálne ukotvené súbory, ktoré determinujú sociálnu prax (Busse, Teubert 1994: 14). Podľa Cingerovej, Dulebovej a Štefančika (2021:73) pokiaľ skúmajúci pristupuje k reprezentácii určitého výseku reality, pristupuje zároveň aj k jeho štruktúre práve za pomoci jazyka. Autori, ktorí píšú analyzované nami texty môžu vyberať, ktoré pomenovania pri nich použijú a v predikčnom akte k nim prisudzujú určité statické či dynamické vlastnosti, určité zámery a konania.

Korpus vo výskume tvorili texty na portály Infovojna od marca 2022 až po jún 2024. Spravodajský portál Infovojna nemá zverejnenú na webovej stránke redakčnú radu, ani pod textami nie sú uvedení autori, respektíve redaktori, ktorí príspevky napísali. Výnimku tvoria hosťujúci prispievatelia, ako príklad môžeme uviesť bývalého poradcu predsedu vlády Róberta Fica – Eduard Chmelár.

Infovojna vo svojich príspevkoch upriamuje pozornosť na rôzne spoločenské, politické a ekonomické témy a vojna na Ukrajine nepredstavuje výnimku. Počas analýzy textov, ktoré poskytujú informácie o stave vojny na Ukrajine, vystupuje do popredia obraz, ktorý uvedené médium vytvára okolo ukrajinského prezidenta Volodymyra Zelenského. Vo všetkých príspevkoch je ukrajinský prezident vyobrazovaný za pomoci negatívnej zafarbenej prípadne dehonestujúcej lexiky. Ani jeden príspevok neuvádza Zelenského rozhodnutia alebo prejavy bez pejoratívneho emocionálneho charakteru. V prejavoch, rozhodnutiach, zahraničných návštevách, alebo informáciách o rodinných príslušníkoch ukrajinského prezidenta, o ktorých informuje nami skúmané médium, autori používajú lexiku, ktorá stigmatizuje Volodymyra Zelenského.

Počas analýzy korpusu textov sme identifikovali viaceré oblasti, v ktorých autori textov formujú obraz ukrajinského prezidenta. Prvú oblasť tvoria texty, kedy je ukrajinský prezident označený ako nacista, prípadne fašista: „*Keď nacista Volodymyr Zelenskij vyzýva k jednote, nevyzýva nacistov, aby sa spojili s tými, ktorí sú proti nim – vyzýva všetkých na Ukrajine, aby sa spojili s nacistami.*” (Infovojna 2023). Uvedené označenie vyvoláva jednoznačne negatívne asociácie s odkazom na druhú svetovú vojnu. Podobný obraz vykresľujú aj ruské médiá, kedy ide o odkaz na druhú svetovú vojnu, ktorá je v Rusku označovaná za Veľkú vlasteneckú vojnu, ktorú Sovietsky zväz vyhral a porazil nepriateľa nacistické Nemecko. Víťazstvo nad nacizmom je súčasťou hlavného ruského diskurzu o identite krajiny. Výraz naci-

ta prípadne fašista emocionálne evokuje aj v slovenskom diskurze niečo negatívne, prípadne neprípustné zlo proti ktorému treba bojovať. V textoch Infovojny pri uvedených označeniach voči osobe Volodymyra Zelenského abscentujú dôkazy, ktoré by ukrajinského prezidenta usvedčovali z uvedených obvinení, naopak mnohokrát ako zdroj k textom sú označené rôzne ruské médiá. V korpuse textov sa mnohokrát uviedol aj pojem „banderovec”, ktorý odkazuje na Stepana Banderu, často využívaného v ruskej propagande. Stepan Bandera bol vodca Ukrajinskej povstaleckej armády počas druhej svetovej vojny a jeho postava je v Ukrajine prijímaná rozporuplne, keďže bol zástancom samostatného ukrajinského štátu v prvej polovici 20. storočia, avšak metódy v boji za uvedenú nezávislosť, ktorými operovali jeho stúpenci môžeme považovať za teroristické, prípadne iným spôsobom násilné (Goncharenko 2022). Aj uvedená lexika jasne odkazuje na druhú svetovú vojnu, ktorá je silne prítomná v ruskej propagande voči aktuálne prebiehajúcej vojne na Ukrajine.

Rovnako tak býva označovaný ako ukrajinský vodca alebo ukrajinský diktátor (Infovojna 2023, 2024) kedy môžeme predpokladať, že ide o vyvolanie dojmu autoritatívneho režimu, ktorý údajne na Ukrajine existuje. Označenie „vodca zločineckého neonacistického režimu” (Infovojna 2022) dopĺňa odkaz na nacistický režim z druhej svetovej vojny o prívlastok zločinecký, pre úplnú dehonestáciu uvedenej osoby. Označenie „ukrajinský diktátor” môže opäť navodzovať čitateľovi spojenie s autoritatívnym režimom v negatívnom zmysle. Označenie „vojnový zločinec” síce odkazuje na prebiehajúcu vojnu na Ukrajine, avšak s podtónom, že Ukrajina pácha zločiny na ruskej armáde prípadne civilnom obyvateľstve a opäť negatívnym spôsobom stigmatizuje ukrajinského prezidenta. Tieto označenia sú prítomné aj v článkoch, kedy ukrajinský prezident navštívi krajinu EÚ a žiada vojenskú pomoc. Môžeme predpokladať, že autori úmyselne týmito prívlastkami označujú ukrajinského prezidenta, s cieľom znevažiť jeho osobu, prípadne vyvolať u čitateľa negatívne emócie voči jeho osobe. Ďalší naratív, ktorý sa opakuje s osobou ukrajinského prezidenta je prívlastok terorista, pod ktorým rozumieme človeka, proti ktorému sú povolené použiť a vopred ospravedlniť akékoľvek prostriedky. Môžeme predpokladať že práve označenia ako nacista, vojnový zločinec, či terorista môžu najviac vplyvať na čitateľa, keďže ide o jasné odkazy na ľudí, ktorí páchajú zlo.

Ďalšou oblasťou, ktorá vystupuje do popredia je nelegitimizovať funkciu Volodymyra Zelenského ako ukrajinského prezidenta. Vysvetlenie, prečo je Volodymyr Zelenskij nelegitímne zvolený prezident v médiu abscentuje, prípadne odkazuje na nekonajúce sa voľby z dôvodu prebiehajúcej vojny na území Ukrajiny, podľa ukrajinskej ústavy sa nemusia uskutočniť voľby. Podľa autorov textov je to dôvod na spochybňovanie legimitácie Vo-

lodomyra Zelenského ako ukrajinského prezidenta: „Pľul na ústavu svojej krajiny, ignoroval ústavný súd, a dokonca ani nerozšíril, ale uzurpoval si najvyššiu moc” (Infovojna 2024). Pri analýze korpusu textov sme identifikovali naratív, ktorý diskredituje psychické zdravie ukrajinského prezidenta s cieľom nelegitimizovať jeho funkciu: „...má psychický problém...(Rádio Infovojna 2023) údajné záchvaty hnevu...(Infovojna 2024) ...sfetovaný vodca neonacistického režimu v Kyjeve Zelenskyj... (Infovojna 2022)” prípadne stigmatizovať jeho osobu, ktorá nie je pre svoj psychický stav, prípadne užívanie drog, ktoré v texte nie sú nijakým spôsobom potvrdené, schopná stáť na čele Ukrajiny.

Za menej nelegitimizované označenia, ale stále dehonestujúce osobu Volodymyra Zelenského môžeme považovať „herec” alebo „nekvalifikovaný prezident” (Infovojna 2022), kedy autori textov jasným spôsobom naznačujú nekompetentnosť osoby, pre bývalé povolanie, ktoré ukrajinský prezident vykonával.

V roku 2024 reflektujeme v korpuse textov v spojení s vojnou na Ukrajine lexiku spojenú s mierom. Podľa nami skúmaného média, ukrajinský prezident „odmieta mier”: „Zelenskyj prohlásil v německém Bundestagu, že chce válku ukončit „za našich podmínek“. To je odmítnutí vyjednaného míru.” (Infovojna 2024) Identifikovali sme slovný naratív, ktorý vykresľuje osobu Volodymyra Zelenského ako prezidenta, ktorý odmieta mier a uprednostňuje vojnu.

Poslednou oblasťou, ktorú sme identifikovali je využitie pejoratívnej hovorovej lexiky, ktorá je vždy použitá s osobou ukrajinského prezidenta. Ide o lexiku ako: „žobrať, žobroniť, ...sťažoval sa Západu..., ...ukrajinský prezident vyplakával...(Infovojna 2024) ...režim v Kyjeve sa čoskoro zrúti...,Američanmi opustený Zelenskyj utečie z Ukrajiny s kuframi plnými peňazí... (Infovojna 2023)Zelenskyj zúrivo žiada peniaze.... (Infovojna 2023) ... „krvavý blbec...(Infovojna 2024)“. Práve uvedená lexika je v médiu Infovojna spájaná s ukrajinským prezidentom, naopak v žiadnom texte nebola uvedená v spojení s ruským prezidentom Vladimírom Putinom. Môžeme predpokladať, že analyzované články využívajú pejoratívne zafarbenú lexiku s cieľom stigmatizovať, dehonestovať, nelegitimizovať osobu Volodymyra Zelenského ako ukrajinského prezidenta svojim čitateľom. Autori textov využívaním uvedenej lexiky môžu podvedome ovplyvňovať mienku čitateľov s cieľom diskreditovať ukrajinského prezidenta a samotnej Ukrajiny v aktuálne prebiehajúcom vojenskom konflikte s Ruskou federáciou.

Záver

Z uvedeného výskumu vyplýva, že alternatívne médiá predstavujú v súčasnosti najmä na Slovensku preferovaný zdroj informácií u určitého obyvateľstva. To akou lexikou informujú svojich čitateľov o aktuálnych udalostiach nielen vo svete, ale aj na Slovensku, aký vplyv, prípadne akú mienku môžu autori textov v týchto médiách vytvárať, vyvoláva nielen v akademickej obci záujem skúmať tento fenomén. Popularita alternatívnych médií rastie medzi obyvateľmi Slovenska a výrazným spôsobom vplýva a formuje mienku svojich čitateľov.

Náš príspevok analyzoval korpus textov média Infovojna, ktoré sa zameriavali na informovanie o vojenskom konflikte na Ukrajine. Cieľom príspevku bolo analyzovať lexiku, ktorú autori textu používajú pri informovaní o ukrajinskom prezidentovi Volodymyrovi Zelenskom. Korpus textov predstavovali články a kratšie správy od roku 2022 až po rok 2024. Analýza poukázala na to, že väčšina prívlastkov v rámci skúmanej lexiky, ktoré médium infovojna používa, vyvolávajú dojem zdiskreditovania, nelegimity, nekvalifikácie, prípadné znevažovanie osoby ukrajinského prezidenta na jeho post ako hlavy štátu.

V článkoch je silne prítomná polarizácia na „my” a „oni”, kedy „my” predstavuje Rusko, ruský prezident Vladimír Putin, odborníci, ktorí súhlasia s krokmi Ruska, prípadne nesúhlasia s krokmi Ukrajiny a „oni” štáty, ktoré podporujú Ukrajinu, EÚ, NATO, USA a odborníci, ktorí podporujú územnú celistvosť Ukrajiny, prípadne podporujú vojenskú a finančnú pomoc Ukrajine.

Najviac prítomná dehonestujúca lexika je v nadpisoch, najmä po roku 2023 pozorujeme v textoch menej pejoratívne zafarbenej lexiky, v nadpisoch je však pravidelne použitá. Môžeme predpokladať, že v súčasnosti, kedy ľudia uprednostňujú rozsahovo kratšie texty, práve nadpisy článkov slúžia ako hlavný zdroj informácií a formujú názor čitateľa. Vo väčšine článkov práve nadpis, nijakým spôsobom nesúvisí s textom, ktorý by mal na neho nadväzovať. Môžeme predpokladať, že z tohto dôvodu sa objavuje lexika s hanlivým zafarbením v nadpisoch a v ďalších textoch absentuje.

Zdroje korpusu:

Infovojna (2022). Vodca zločineckého neonacistického režimu Zelenskyj oznámil, že Ukrajina podáva žiadosť o zrýchlený vstup do NATO. Zároveň prisľúbil, že pokiaľ bude v Rusku pri moci Putin, rokovania o mieri medzi Kyjevom a Moskvou nebudú, <<https://www.infovojna.bz/>>

- article/video-vodca-zlocineckeho-neonacistickeho-rezimu-zelenskyj-oznamil-ze-ukrajina-podava-ziadost-o-zrychleny-vstup-do-nato-zaroven-prislubil-ze-pokial-bude-v-rusku-pri-moci-putin-rokovnia-o-mieri-medzi-kyjevom-a-moskvou-nebudu> [23. 9. 2024].
- Infovojna (2022). Zelenskyj na konferencii o povojnovej obnove Ukrajiny žobronil o ďalšie peniaze a posťažoval sa Západu, že jeho režim zatiaľ nedostal od EÚ ani cent na plán obnovy v hodnote 17 miliárd dolárov, <<https://www.infovojna.bz/article/video-zelenskyj-na-konferencii-o-povojnovej-obnove-ukrajiny-zobronil-o-dalsie-peniaze-a-postazoval-sa-zapadu-ze-jeho-rezim-zatial-nedostal-od-eu-ani-cent-na-plan-obnovy-v-hodnote-17-miliard-dolarov>> [20. 9. 2024].
- Infovojna (2022). Zelenskyj na stretnutí realizátorov a lídrov agendy Veľkého resetu v Davose vyzval na maximálne sankcie voči Rusku a žobral o ďalšie dodávky zbraní pre ukrajinskú armádu, <<https://www.infovojna.bz/article/video-zelenskyj-na-stretnuti-realizatorov-a-lidrov-agendy-velkeho-resetu-v-davose-vyzval-na-maximalne-sankcie-voci-rusku-a-zobral-o-dalsie-dodavky-zbrani-pre-ukrajinsku-armadu>> [20. 9. 2024].
- Infovojna (2022). Ukrajina neodpustí Rusku jeho útoky, sľubuje sftovany vodca neonacistickeho režimu v Kyjeve Zelenskyj, <<https://www.infovojna.bz/article/video-ukrajina-neodpusti-rusku-jeho-utoky-slubuje-sftovany-vodca-neonacistickeho-rezimu-v-kyjeve-zelenskyj>> [20. 9. 2024].
- Infovojna (2022). Prezident Zelenskyj: Ukrajina bude bojovať tvrdsie než ktokoľvek iný, ale vojnu proti Rusku nemôže zvládnuť sama, <<https://www.infovojna.bz/article/prezident-zelenskyj-ukrajina-bude-bojovat-tvrdsie-nez-ktokolvek-iny-ale-vojnu-proti-rusku-nemoze-zvladnut-sama>> [20. 9. 2024].
- Infovojna (2023). Nacista Zelenskyj robí to, čo od neho žiadajú anglosaskí páni, <<https://www.infovojna.bz/article/nacista-zelenskyj-robi-to-co-od-neho-ziadaju-anglosaski-pani>> [20. 9. 2024].
- Infovojna (2023). Režim v Kyjeve sa čoskoro zrúti a Američanmi opustený Zelenskyj utečie z Ukrajiny s kuframi plnými peňazí, <<https://www.infovojna.bz/article/rezim-v-kyjeve-sa-coskoro-zruti-a-americanmi-opusteny-zelenskyj-utecie-z-ukrajiny-s-kuframi-plnymi-penazi>>. [22. 9. 2024].
- Infovojna (2023). Ukrajina je švorc. Zelenskyj zúrive žiada Západ o peniaze a dušuje sa, že ich potom vráti, <<https://www.infovojna.bz/article/video-ukrajina-je-svorc-zelenskyj-zurivo-ziada-zapad-o-peniaze-a-dusuje-sa-ze-ich-potom-vrati>> [22. 9. 2024].

- Infovojna (2024). VIDEO: Minister vnútra Šutaj Eštok prehovoril v Info-
Vojne o partičke policajných kovbojov v bielych košeliach a ich spo-
lupracovníkoch na ÚŠP likvidujúcich právny štát, o šikane Slovákov
niektorými policajtmi počas covidizmu, o boji proti reálnym dezín-
formáciám aj o súčasnej EÚ, v ktorej sú podľa neho skutočnými lídrami
Fico a Orbán. Komentoval aj neprimeraný drsný zásah v Žiline, keď
policajti brutálne spacifikovali muža ako teroristu pred očami jeho 3-
ročnej dcéry kvôli malej dopravnej nehode, keď nevedomky šuchol
svojím vozidlom do nárazníka iného auta,
<[https://www.infovojna.bz/article/video-minister-vnutra-sutaj-estok-
prehovoril-v-infovojne-februar-2024](https://www.infovojna.bz/article/video-minister-vnutra-sutaj-estok-prehovoril-v-infovojne-februar-2024)> [22. 9. 2024].
- Infovojna (2024). Šimečka je médiami chránená zver. Audit zistil šokujúce
informácie, ako si jeho rodina prideľovala štátne peniaze. Opozícia opäť
hecuje ľuď ako pred atentátom na Roberta Fica, tvrdí europoslanec Erik
Kaliňák, <[https://www.infovojna.bz/article/video-europoslanec-erik-
kalinak-rozhovor-ereport-september-2024](https://www.infovojna.bz/article/video-europoslanec-erik-kalinak-rozhovor-ereport-september-2024)> [22. 9. 2024].
- Infovojna (2024). Eduard Chmelár o politickej olympiáde v Paríži, zneuží-
vaní holokaustu a obviňovaní kritikov z antisemitizmu pri ospravedlňo-
vaní genocídy Palestínčanov sionistickým Izraelom, vydieraní Slov-
enska & Maďarska Ukrajinou a Európskou úniou, potrebe mať plán „B“
na odchod z EÚ, o zlyhaní eurokomisára Šefčoviča, o zmysle ďalšej ex-
istencie V4, ale aj o nemožnosti zmiernu so súčasnou progresívno-
liberálnou opozíciou, <[https://www.infovojna.bz/article/video-eduard-
chmelar-rozhovor-ereport-august-2024](https://www.infovojna.bz/article/video-eduard-chmelar-rozhovor-ereport-august-2024)> [22. 9. 2024].
- Infovojna (2024). Zelenskyj mal podľa The Economist kričať po ukraj-
nských generáloch, že mu o skutočnej situácii na bojisku klamú,
<[https://www.infovojna.bz/article/zelenskyj-mal-podla-the-economist-
kricat-po-ukrajnskych-generaloch-ze-mu-o-skutocnej-situacii-na-
bojisku-klamu](https://www.infovojna.bz/article/zelenskyj-mal-podla-the-economist-kricat-po-ukrajnskych-generaloch-ze-mu-o-skutocnej-situacii-na-bojisku-klamu)> [15. 10. 2024].
- Infovojna (2024). Ukrajinský diktátor Zelenskyj v rozhovore pre nemecký
denník Bild vyplakával, že Ukrajina má nedostatok zbraní zo Západu,
<[https://www.infovojna.bz/article/video-ukrajinsky-diktator-zelenskyj-
v-rozhovore-pre-nemecky-dennik-bild-vyplakaval-ze-ukrajina-ma-
nedostatok-zbrani-ze-zapadu?fbclid=IwAR0i33Nf7CWB36k7dmIV7ct-
4lqt0ZKiE447lrlB9EKuSjlQCHMP0fyiPt4](https://www.infovojna.bz/article/video-ukrajinsky-diktator-zelenskyj-v-rozhovore-pre-nemecky-dennik-bild-vyplakaval-ze-ukrajina-ma-nedostatok-zbrani-ze-zapadu?fbclid=IwAR0i33Nf7CWB36k7dmIV7ct-4lqt0ZKiE447lrlB9EKuSjlQCHMP0fyiPt4)> [15. 10. 2024].
- Infovojna (2024). Nemecký generál vo výslužbe, bývalý šéf Vojenského
výboru NATO Kujat: „Ukrajina môže dosiahnuť mier iba rokovaním s
Ruskom“, <[https://www.infovojna.bz/article/nemecky-general-vo-
vysluzbe-byvaly-sef-vojenskeho-vyboru-nato-kujat-ukrajina-moze-
dosiahnut-mier-iba-rokovanim-s-ruskom](https://www.infovojna.bz/article/nemecky-general-vo-vysluzbe-byvaly-sef-vojenskeho-vyboru-nato-kujat-ukrajina-moze-dosiahnut-mier-iba-rokovanim-s-ruskom)> [19. 10. 2024].

- Infovojna (2024). Zelenskyj sa v tričku s nápisom „urobme Rusko opäť malým“ poďakoval za pôžičku 50 miliárd dolárov krajinám skupiny G7. „Krvavý blbec,“ reagovala hovorkyňa ruského rezortu diplomacie Zacharovová <<https://www.infovojna.bz/article/video-zelenskyj-sa-v-tricku-s-napisom-urobme-rusko-opat-malym-podakoval-za-pozicku-50-miliard-dolarov-krajinam-skupiny-g7-krvavy-blbec-reagovala-hovorkyňa-ruskeho-rezortu-diplomacie-zacharovova>> [24. 10. 2024].
- Infovojna (2024). Ukrajinský diktátor Zelenskyj prežívajúci najťažšie časy a kritizovaný už nielen doma, ale aj v medzinárodnom spoločenstve, dvíha Západu morálku. Váhanie s pomocou Ukrajine označil za neprijateľné. Rusi medzitým oslobodzujú ďalšie územia ovládané banderovským režimom v Kyjeve. <<https://www.infovojna.bz/article/ukrajinsky-diktator-zelenskyj-dviha-zapadu-moralku>> [20. 10. 2024].
- Rádio Infovojna (2023). Zelenskyj má psychický problém říká predseda maďarského parlamentu Lászlo Kver, <<https://radio.infovojna.bz/article/video-zelenskyj-ma-psychicky-problem-rika-predseda-madarskeho-parlamentu-laszlo-kver>> [19. 10. 2024].
- RITOMSKÝ, M. (2024). Infovojna. In: *Konšpirátori.sk*. <<https://konspiratori.sk/stranka/1174>> [22. 9. 2024].
- Youtube Infovojna (2024). Policia vraj nevie vyšetrovať vlastizradu – Tibor Gašpar a Róbert Kaliňák, <<https://www.youtube.com/watch?app=desktop&v=Iaie9TAi-ys>> [22. 9. 2024].

Literatúra

- ATKINSON, J. (2010). *Alternative media and politics of resistance: A communication perspective*. New York: Peter Lang Publishing.
- ATTON, C. (2003). What is ‘alternative’ journalism? *Journalism*, 4(3): 267–272. <https://doi.org/10.1177/14648849030043001>
- ATTON, C. (ed.) (2015). *The Routledge Companion to Alternative and Community Media*. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315717241>
- BAILEY, O., G., CAMMAERST, B., CARPENTIER, N. (2008). *Understanding Alternative Media*. Maidenhead: Open University Press.
- BUSSE, D., TEUBERT, W. (2013). Ist Diskurs ein sprachwissenschaftliches Objekt? Zur Methodenfrage der historischen Semantik. In: BUSSE, D., TEUBERT, W. (eds.). *Linguistische Diskursanalyse: Neue Perspektiven*. Wiesbaden: Springer VS, s. 13–31. https://doi.org/10.1007/978-3-531-18910-9_1

- CINGEROVÁ, N., DULEBOVÁ, I., ŠTEFANČÍK, R. (2021). *Politická lingvistika*. Bratislava: Ekonóm.
- COMEDIA (1984): The Alternative Press: The development of underdevelopment. *Media, Culture & Society*, 6: 95.
<https://doi.org/10.1177/016344378400600202>
- COYER, K., DOWMUNT, T., FOUNTAIN, A. (2007) (eds). *The Alternative Media Handbook*. London: Routledge.
<https://doi.org/10.4324/9780203821213>
- CUSHION, S., MCDOWELL-NAYLOR, D., THOMAS, R. (2021). Why National Media Systems Matter: A Longitudinal Analysis of How UK Left-Wing and Right-Wing Alternative Media Critique Mainstream Media (2015–2018). *Journalism Studies*, 22(5): 633–652
<https://doi.org/10.1080/1461670X.2021.1893795>
- DAGRON, A. G. (2004). The long and winding road of alternative media. In: DOWNING, J., McQUAIL D, SCHLESINGER P, et al. (eds). *The SAGE Handbook of Media Studies*. Thousand Oaks, CA: SAGE, s. 41–64. <https://doi.org/10.4135/9781412976077.n3>
- DOWNING, J. (2001). *Radical Media*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- FUCHS, CH. (2010). Alternative Media as Critical Media. *European Journal of Social Theory*, 13(2): 173–192.
<https://doi.org/10.1177/1368431010362294>
- GLEN, B., De GROVE, F., Van DAMME, K., De MAREZ, L. (2020). News Diversity Reconsidered: A Systematic Literature Review Unraveling the Diversity in Conceptualizations. *Journalism Studies*, 21(13): 1893–1912. <https://doi.org/10.1080/1461670X.2020.1797527>
- GONCHARENKO, R. (2022). Stepan Bandera: Hero or Nazi collaborator? In: *DW*, <<https://www.dw.com/en/stepan-bandera-ukrainian-hero-or-nazi-collaborator/a-61842720>> [20. 9. 2024].
- GUESS, A. M., BARBERÁ, P., MUNZERT, S., et al. (2021). The consequences of online partisan media. In: BAIL, C. A. (ed.). *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*. Durham: Duke University, 118(4). <https://doi.org/10.1073/pnas.2013464118>
- HARCUP, T. (2019). *Alternative journalism*. In: NUSSBAUM, J. F. (ed.). *Oxford Research Encyclopedia of Communication*. Oxford: Oxford University Press, 2019.
<https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190228613.013.780>
- HELBERGER, N. (2019). On the Democratic Role of News Recommenders. *Digital Journalism*, 7(8): 993–1012.
<https://doi.org/10.1080/21670811.2019.1623700>

- HOLT, K. (2020). *Right-Wing Alternative Media*. London: Routledge.
<https://doi.org/10.4324/9780429454691>
- HOLT, K., FIGENSCHOU, U. T., FRISCHLICH, L. (2019). Key dimensions of alternative news media. *Digital Journalism*, 7(7): 860–869.
<https://doi.org/10.1080/21670811.2019.1625715>
- CHLEBCOVÁ HEČKOVÁ, A., SMITH, S. (2024). Digital News Report 2024. Slovakia. In: Reuters Institute, <<https://reutersinstitute.-politics.ox.ac.uk/digital-news-report/2024/slovakia>> [22. 9. 2024].
- JAMIESON, K. H., CAPPELLA, J. N. (2008). *Echo Chamber: Rush Limbaugh and the Conservative Media Establishment*. Oxford: Oxford University Press.
- KARAS, M. (2024). Characteristics of Alternative and Mainstream Media. In: DANČO, J. et al. *Economic, Political and Legal Issues of International Relations 2024*. Bratislava: Ekonóm, s. 142–146.
- RAUCH, J. (2019). Right-Wing Audiences for Alternative Media: Comparing Progressive and Conservative Attitudes towards Journalism. In: ATKINSON, J. D., KENIX, L. (eds.). *Activist Nation Rising, edited by Joshua Atkinson and Linda Jean Kenix*. New York: Roman and Littlefield.
- RODRIGUEZ, C. (2001). *Fissures in the mediascape: An international study of citizens' media*. Cresskill, NJ: Hampton Press.
- SANDOVAL, M., FUCHS, CH. (2010): Towards a Critical theory of Alternative Media. *Telematics and Informatics*, 27(2): 141–150.
<https://doi.org/10.1016/j.tele.2009.06.011>
- WIMMER, J. (2015): Counterpublic. In: Mazzoleni, G. (ed.). *The International Encyclopedia of Political Communication*. Hoboken, NJ: Wiley.
<https://doi.org/10.1002/9781118541555.wbiepc110>

Poznámka:

Článok vyšiel pod projektom: *Alternatívne médiá na Slovensku a ich spravodajstvo v ekonomickej a politickej sfére (I-24-101-00)*, Ekonomická univerzita v Bratislave a projektom VEGA 1/0075/24 *Politický diskurz na Slovensku v kontexte vojny na Ukrajine*.

Kontakt:

Mgr. Terézia Seresová, PhD.

Katedra románskych a slovanských
jazykov

Fakulta aplikovaných jazykov

Ekonomická univerzita v Bratislave

Email Address: terezia.seresova@euba.sk

ORCID: 0000-0002-9413-5517

Department of Romance and Slavic
Language

Faculty of Applied Languages

University of Economics Bratislava

Jazyková diskriminácia v maďarsko-slovenských politických diskurzoch. Diskriminujúci(?) názov: Felvidék (Vysočina)

Szabolcs Simon

Abstract

Linguistic Discrimination in Hungarian-Slovak Political Discourses. A Discriminative(?) Name: The Felvidék. *In connection with the 100th anniversary of Trianon, the term „Highlands” often appeared in the written and electronic press and political discourses. The change in the meaning of the name, the restructuring of the meaning structure of the word is interesting. However, we have also seen that it is perceived as discriminatory in certain contexts, especially by Slovak politicians. In this study we deal with the name Highlands, from different perspectives. The text states that translations often carry an ideological and emotional charge, which can evoke strong emotions and reactions in language users in different communicative situations. Occasionally, they can also be used to promote (linguistic) discrimination.*

Keywords: Highlands, Treaty of Trianon, electronic and written press, change of meaning, Language discrimination.

Kľúčové slová: Felvidék (Vysočina), Trianonská zmluva, elektronická a tlačaná tlač, zmena významu, jazyková diskriminácia.

Úvod

Názov *Felvidék* sa používa v rôznych geografických, historických, etnografických, sociologických a politických diskurzoch v odlišnom chápaní. To je čiastočne dôvod, prečo niekedy spôsobuje problémy jeho používanie. Neadekvátne požívanie názvu v politických diskurzoch môže niekedy viesť k diskriminácii, ako uvidíme ďalej. V tomto texte sa venujem práve okolnostiam, v rámci ktorých sa používa historický výraz *Felvidék*. Pri svojej analýze sa opriem najmä o historický a geografický prístup, pri ktorých nemožno jednoznačne povedať, že ide primárne o negatívnu konotáciu. Naopak, tento výraz sa v maďarskom jazyku používal ako oblasť s nerovným povrchom (pôvodne ako Vysočina). V texte tak bude predstavený tak zeme-

pisný prístup k výkladu tohto pojmu, ako aj etnografický a sociologický. Tieto budú doplnené o kultúrnu a politickú interpretáciu. Následne bude predstavená aj politická diskusia, ktorá sa najmä na Slovensku často stretáva s negatívnymi reakciami.

O názve *Felvidék* v lexikóne *A (cseh)szlovákiai magyarok lexikona* (Lexikon Maďarov v (Česko)Slovensku, Urbán a kol. 2014)

„Názov *Felvidék* je geografický, historický a etnografický pojem, ktorého význam sa v priebehu posledných storočí menil. Od 16. storočia sa pojem *felföld* ‘vysočina’ rozšíril ako koncepčný náprotivok Veľkej nížiny, čo znamená ploché topografické podmienky. Jeho používanie začalo byť v 19. storočí nahrádzané pojmom *Felvidék*, ktorý sa spočiatku používal skôr v zmysle intelektuálnej histórie a kultúrnej geografie, ale postupne prevzal aj význam pojmu *Vysočina*, t. j. zahŕňal horské oblasti severomaďarského regiónu s vyššími topografickými podmienkami. [...] Nížina Žitného ostrova (Csallóközu) sem však nepatřila. V období dualizmu nadobudol pojem *Felvidék* aj politickú konotáciu a zvyčajne sa používal na označenie severných žúp so slovenskou väčšinou (Trenčianska, Oravská, Turčianska, Liptovská, Zvolenská, Spišská) a s významným slovenským obyvateľstvom (Bratislava, Nitra, Hont, Bars, Nógrád, Gömör, Abaúj-Torna, Zemplén a Ung). Po Trianonskej zmluve prešiel pojem – ďalšou významovou zmenou a začal sa používať ako synonymum pre Slovensko, ktoré sa prenieslo do Československa. [...] V politickom jazyku a v každodennej reči sa takto vyvinulo slovné spojenie *felvidéki, felföldi magyarság* (Maďari na Felvidéku, Vysočine) v dôsledku zmien štátnej moci, ktoré sa stalo synonymom pre kolektívne meno Maďarov žijúcich na území Slovenska. V podstate sa stalo významovo rovnocenným so slovným spojením „Maďari na Slovensku“. V poslednom čase sa pod označením *Felvidék* chápu ahistoricky, bez akéhokoľvek rozlišovacieho prídavného mena maďarsky hovoriace oblasti na Slovensku. [...] V slovenskom verejnom povedomí sa pojem *Felvidék* často spája s mysleným nebezpečenstvom maďarizácie regiónu a obnovy historického Maďarska“¹ (Urbán 2014: 120).

¹ V preklade autora.

Zemepisný výklad

Na základe vyššie uvedeného toto slovo označuje oblasť, ktorá nie je rovinou, ale hornatou náhornou plošinou. V tomto zmysle sa vzťahuje len na historické Maďarsko alebo na časť dnešného Slovenska, na tú, ktorá nie je plochá. Napríklad Žitný ostrov (Csallóköz) tiež nie je doň zahrnutý, pretože ide o rovinatú oblasť, a Žitný ostrov ako región v geografickom zmysle tvorí súčasť Malej nížiny (Kisalföldu). Mimochodom, názov oblasti s príponou -vidék (vidiek) je rozšírený v maďarčine aj na označenie regionálnych jednotiek; napríklad Délvidék, Újvidék, Muravidék (Južná oblasť, Vojvodina-Nový Sad, Pomurie).

Etnografický, sociologický výklad

Z etnografického hľadiska je v maďarskej literatúre označenie *Felföld* (Vysočina) zhruba totožné s *Palócföldöm* (Zemou Palocov), takže sú doň zahrnuté aj územia Slovenska, aj územia Maďarska obývané Palócmi. Zo sociologického hľadiska *Felvidék* znamená etnicky zmiešanú a jazykovo dvojja-zyčnú oblasť, najmä jej časť obývanú prevažne Maďarmi.

Kultúrna a politická interpretácia

Názov sa však používa aj v kultúrnom a v politickom zmysle, a hlavne jeho používanie v maďarsko-slovenských politických diskurzoch spôsobuje problémy. V politike a čiastočne následne aj vo verejnom živote je význam tohto pojmu nejednoznačný a možno ho interpretovať rôznymi spôsobmi. Táto okolnosť môže byť niekedy zdrojom diskriminácie. Po Trianone nadobúdala názov *Felvidék* čoraz väčší politický obsah. V maďarskom povedomí verejnosti boli pomenované týmto spôsobom časti krajiny, ktoré sa dostali do Československa bez ohľadu na to, či boli hornaté, alebo nie; a či tam žijú Slováci. V tomto zmysle sa používa dodnes, t. j. keďže označenie *Felvidék* (Vysočina) stratilo svoj význam súvisiaci s bývalými topografickými podmienkami, hranice *Felvidéku* už nevedú na križovatke nížin a vysočiny, ale pozdĺž štátnych hraníc. V politickom jazyku a v bežnej hovorenej reči sa takto – výsledok zmien nástupníctva štátov – vytvoril pojem *felvidéki magyar* „Maďari na Vysočine“. Ide o súhrnný názov Maďarov žijúcich na území Slovenska, ktorý má v podstate rovnaký význam ako označenie *szlovakiai magyar – maďari na Slovensku*.

Historický pohľad

Situáciu ďalej komplikuje skutočnosť, že najmä v dôsledku zmien štátnych hraníc a mocensko-politických vzťahov prešlo slovo *Felvidék* niekoľkými významovými zmenami. Až do 19. storočia sa všeobecne tento názov ani nepoužíval, pretože ako náprotivok k rovine *Velkej nížiny* sa doteraz používalo označenie *Felföld* (*Vysočina*). Na začiatku 19. storočia označenie *Felföld* (*Vysočina*) bolo nahradené označením *Felvidék*, čo znamenalo hornaté oblasti severných oblastí historického Uhorska s vyššou topografiou.

Skôr, v období pred prvou svetovou vojnou a čiastočne medzi dvoma vojnami (predovšetkým vo verejnom diskurze a v politickom diskurze), sa chápalo ním aj celé územie Slovenska. Medzi dvoma vojnami sa však Maďari žijúci v tom čase na Slovensku vydávali za *Szlovenszkói magyarok* (Maďarov zo Slovenska). Kniha vydaná v roku 1939 mala názov *Direktórium reanektovanej Vysočiny a Rusínska*. Administratívna mapa reanektovaných území Upravil; Ústredný štatistický úrad M. Kir., Budapešť, 1939, vydavateľstvo Stud/Statisti uverejnil Stud/Štatistický korešpondent.

Ako je však známe, počas reanexie nebolo celé územie dnešného Slovenska reanexované, ale len tá jeho časť, ktorá bola prevažne obývaná Maďarmi (Prvé viedenské rozhodnutie), t. j. časť od jazykovej hranice smerom k Maďarom (južná) časť. Na základe toho *Felvidék* znamená „oblasť obývanú Maďarmi na severe, t. j. vyššie“. Dnes sa bežne používa aj v tomto význame.

Dva príklady výskytu mena Felvidék z odbornej literatúry a z novín

„Tí, ktorí na železničnej stanici v Okoličnej na Ostrove (Ekel) desaťkrát namalovali slovo Ekel, ktorí na začiatku dvetisícdesiatych rokov vyvesili dvojjazyčné nápisy Dunajská Streda–Bratislava na vlastné náklady s rizikom straty osobnej slobody, tí, ktorí upozornili dvojjazyčnými nálepkami od Cluj-Napoca po **Felvidék** (Vysočinu) (zvýraznenie – S. Sz.) na skutočnosť, že vo viacjazyčnej krajine je hodnotný aj jazyk historických menšín a stále sa nájdu takí, ktorí by ho chceli používať v každodennom živote“ (Pomozi 2022: 275).²

² Pôvodný maďarský text: „Akik tízszer is felfestették az ekeli vasúti megállóra, hogy »Ekel«, akik a tizes évek elején személyes szabadságuk kockáztatásával állítottak kétnyelvű Dunaszerdahely–Pozsony jelzőtáblákat saját költségükön. Akik kétnyelvű matricákkal hívták fel a figyelmet Kolozsvártól **Felvidékig** arra, hogy többnyelvű országban a történelmi kisebbségek nyelve is érték, és még mindig van, aki használni is szeretné ezt a mindennapokban” (Pomozi 2022: 275).

*Kassára ment a **Felvidéki** Vállalkozói Expo – Horniacke-Felvidéki podnikateľské Expo putovalo do Košíc* (názov článku z týždenníka MA7, www1).

Z kontextu odborného textu s témou jazykovej politiky a novinového článku možno z vyššie uvedeného výkladu vyvodit' vyššie uvedený výklad „územie Slovenska obývané aj Maďarmi“.

Politická diskusia o používaní pojmu Felvidék

Zoltán Szalay, maďarský spisovateľ a publicista zo Slovenska, píše (Szalay 2021), že okrem iného použitie slova *Felvidék* vyvolalo v politických kruhoch búrlivú diskusiu, do ktorej sa zapojili aj politici zo Slovenska, Slováci aj Maďari ako aj z Maďarska. Diskusia sa rozvinula po návšteve predsedu maďarského parlamentu Lászlóa Kövéra v Šamoríne v septembri v roku 2021. Návšteva sa uskutočnila pri príležitosti slávnostného odhalenia pamätníka Maďarov, ktorí boli po 2. svetovej vojne vysídlení pre svoju maďarskú národnosť. László Kövér vo svojom prejave použil termín *Felvidék*, ktorý vyvolal odpor vtedajšieho ministra zahraničných vecí Slovenskej republiky Ivana Korčoka.

„Naša krajina nie je Felvidék! Názov našej krajiny je Slovensko, resp. Slovenská republika. Používanie názvu Felvidék zo strany maďarských štátnych predstaviteľov nie je, diplomaticky povedané, prejavom susedskej empatie,“ dodal Korčok (Korčok, citované podľa Szalay 2021).

Z citovaného výroku vtedajšieho ministra zahraničných vecí, Ivana Korčoka je zrejmé, že aj dnes má tento názov význam: (celé) územie Slovenska, teda slovo v tomto zmysle ako územná jednotka, je synonymom názvu Slovensko.

K tejto otázke zaujali stanoviská aj odborníci z rôznych oblastí. Ako uvádza Zoltán Szalay, dokonca aj jazykovedci majú odlišné názory na použitie tohto slova. Medzi nimi citujeme názor Lucie Molnár Satinskej, vedúcej Odboru sociolingvistiky v Jazykovednom ústave Ľudovíta Štúra. Podľa nej „geografické názvy a ich preklady často nesú ideologický náboj a sú plné emócií. V prípade *Felvidéku* treba rozlíšiť historické a súčasné pomenovanie. To súčasné súvisí aj s maďarskou identitou na Slovensku. Niektorí

Ľudia sa s *Felvidékom* ako so svojou domovinou identifikujú a nemusia to myslieť protislovensky. Určite sa nedá obmedziť používanie nejakého pojmu v neformálnej komunikácii. Otázka znie, kam patrí politická komunikácia pri odhaľovaní pamätníkov.“ (Szalay 2021)

Etnológ József Liszka vo svojom článku na túto tému (Liszka 2023) uvádza, „bez ohľadu na politický obsah je používanie výrazu *Felvidék* nepresné“. Označenie „felvidékiek“ (ľudia z *Felvidéku*) je lokálne pomenovanie, nie etnické. Je podobné ako ľudia zo Žitného ostrova, z Dunajskej Stredy, z Okoče. Zatiaľ čo tie sú geograficky dobre definované, *ľudia z Felvidéku* je strašne rozmazaný pojem“ (Liszka 2023:1), nie je možné vedieť, na čo sa vzťahuje.

Nie je prekvapujúce, ak napríklad maďarská (t. j. maďarská politická) elita znamená pod označením územie dnešného Slovenska obývané (aj) Maďarmi (vo vyššie uvedenom zmysle), zatiaľ čo časť slovenskej politickej elity znamená celé územie Slovenska. Motivácia používania názvu je podstatná. Iná vec je, že toto slovo sa nevhodne používa aj v maďarskej politickej terminológii ako synonymum pre (celé) územie Slovenska; József Liszka na to uvádza aj názorné príklady (Liszka 2023: 4).

K takým predpokladom, že *Felvidék* je celé dnešné Slovensko vedú pravdepodobne (falošné) zdôvodnenia. Na pozadí takýchto nedorozumení a z nich vyplývajúcich diskurzov môže zohrávať úlohu aj súčasná politická situácia, zámer potešiť voličov. Podľa historika Attilu Simona „termín [*Felvidék* – S. Sz.] nie je u Slovákov veľmi populárny, navyše, chceli by ho tu vylúčiť z používania maďarského jazyka“ (Simon s. a.: 8) Inými slovami, odteraz je to politika a politici niekedy skutočne profitujú z toho, že majú čo robiť.

Skutočnosť, že pomenovanie *Felvidék* žije v maďarskej historickej, kultúrnej a jazykovej tradícii s rôznymi významami, má len málo spoločného s nemaďarskými politikmi. Každá rečová komunita, ktorá používa svoj vlastný jazyk, má autonómne právo rozhodovať o tom, aké jazykové formy použije na opis rôznych javov, vecí a vzťahov, vrátane regiónov. Mimochoďom, ak nejde o „maďarskú vnútornú záležitosť“, tento termín sa ani nedá používať. Napríklad v dokumentoch Európskej únie, zmluvách, skrátka v úradných dokumentoch s právnou platnosťou je jeho použitie zjavne irelevantné, pretože ako územný celok ho nemožno vymedziť; nie je jasné, na ktorú územnú jednotku sa vzťahuje a kde sú jej hranice. Treba poznamenať, že dnešní maďarskí politici na Slovensku toto slovo nepoužívajú ako synonymum pre Slovensko.

Historik Attila Simon píše o použití tohto termínu: „... Musíme si s tým dávať pozor, pretože záleží na tom, v akom zmysle a kde ho používame. Politik by mal vedieť, kedy použiť pojem *Felvidék-Vysočina* a kedy pojem

Slovensko. Opatrní musia byť aj predstavitelia vedy, pretože [...] záleží na tom, ako tento termín použijeme v súvislosti s historickými obdobiami. V každodennom živote však pokojne striedajme pojem Felvidék so Slovenskom, pretože to dokazuje bohatstvo nášho jazyka a ukazuje, že sme Európania, slovenskí Maďari a zároveň ľudia z Felvidéku“ (Simon s. a.: 9).

Nedorozumenia podobné tomuto príkladu možno nájsť aj vo vzťahu k iným označeniam, ako je napríklad slovo *autonómia*. V myšlienke slovenskej politickej elity zahŕňa ako neoddeliteľnú súčasť významového poľa slova aj myšlienka pripojenia južných území obývaných Maďarmi žijúcimi na Slovensku k Maďarsku.

Záver

Predložený text analyzuje výraz Felvidék z viacerých uhlov pohľadu. Vyššie uvedené záležitosti slúžia ako dobré príklady na to, ako zemepisné názvy a ich preklady často nesú ideologický a emocionálny náboj, čo môže vyvolať silné emócie ako aj reakcie u používateľov jazyka v rôznych komunikačných situáciách. Príležitostne sa môžu použiť aj na presadzovanie (jazykovej) diskriminácie. Z niektorých výrokov slovenských politikov je však zrejmé, že používanie tohto výrazu sa na Slovensku nemusí stretávať s pozitívnou alebo neutrálnou odozvou, naopak, je často terčom vyvolávania negatívnych konotácií, čo následne vedie k možným verbálnym konfliktom medzi maďarskou a slovenskou stranou. Tento článok mal ambíciu vysvetliť, že výraz Felvidék nemusí niesť výlučne negatívny nádech, naopak môže sa používať v neutrálnom význame.

Pramene

www1 – Felvidéki Vállalkozói Expót tartottak Kassán (titulok článku z týždenníka MA7, Fábíán G., 27. aug. 2021.)
Felvidéki Vállalkozói Expót tartottak Kassán | ma7.sk

Literatúra

LISZKA, J. (2023). Töredékek a Felvidékről. *Szép Szó. A Népszava kulturális és társadalomkritikai melléklete*, 4. 3. 2023, s. 1–4.

- SIMON, A. (eds.) (s. a.) Felvidéki vagy szlovákiai? In: SIMON, A., POPÉLY, Á., SZARKA, L. (eds.). *Felvidéki vagy szlovákiai?* Fiatalok a Jövőért Polgári Társulás: Občianske združenie Mládež pre budúcnosť.
- POMOZI, P. (2022). *Kárpáti szőttes. Nyelvi és nyelvpolitikai írások*. Budapest: Anyanyelvapolók Szövetsége.
- SZALAY, Z. (2021). Slovensko nie je Felvidék, odkazuje Korčok. Je to problematický výraz, ale ťažko to zmeniť, reagujú odborníci. *Denník N*, 11. 8. 2021, <<https://dennikn.sk/2500045/slovensko-nie-je-felvidek-odkazuje-korcok-je-to-problematicky-vyraz-ale-tazko-to-zmenit-reaguju-odbornici/?ref=list>> [11. 11. 2024].
- URBÁN, Zs. (eds.) (2014). *A (cseh)szlovákiai magyarok lexikona. Cseh-szlovákia megalakulásától napjainkig*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo – Mladé letá, s.r.o.

Kontakt

Szabolcs Simon, PhD.

Katedra maďarského jazyka a literatúry
Pedagogická fakulta
Univerzita J. Selyeho v Komárne
Email Address: simons@ujs.sk

Department of Hungarian Language and Literature
Faculty of Education
J. Selye University in Komárno

Jazyk české věznice? Porozumění vězeňskému slangu

Josef Smolík – Petr Juříček

Abstract

The Language of a Czech Prison: Understanding Prison Slang. *This paper will focus on the research of slang expressions used in a specific Czech prison. The research will be conducted through a questionnaire survey to understand typical slang terms within the prison environment. The paper will be based on relevant literature and practical insights. It will attempt to compare the understanding of slang between recidivist inmates and those serving their first term of imprisonment.*

Keywords: Questionnaire Survey, Prison Slang, Czech Prison, Recidivists, First-Time Imprisonment.

Klíčová slova: Dotazníkové šetření, vězeňský slang, česká věznice, recidivisté, první výkon trestu.

Úvod

V procesu socializace se každý člověk dostává do množství nejrůznějších sociálních kontaktů, které mají různou délku trvání, frekvenci a intenzitu. V těchto kontaktech probíhá velké množství sociálních interakcí, které se mj. odehrávají prostřednictvím komunikace. Komunikace je definována jako proces, při němž si v přímém a nepřímém sociálním kontaktu sdělujeme informace a významy (Kraus 2008, Čeněk, Brešová, Smolík 2013). Tato komunikace je zároveň předpokladem pro vytváření společenských skupin a existenci mezilidských vztahů (Geist 1992, Sekot 2006).

Součástí sociální interakce je i verbální komunikace, tj. komunikace prostřednictvím jazyka v jeho mluvené či psané podobě (řeči), která je založena mj. na používání slov, jakožto symbolů s více méně stálým a určitým významem (Čeněk, Brešová, Smolík 2013). Jazyk (a obecně komunikace) plní i *funkci integrační*, má vliv na utváření národů, etnik, subkultur atp. (srov. Gbúrová 2009).

Komunikace se intenzivně rozvíjí i ve specifickém prostředí jako je výkon trestu odnětí svobody (dále jen VTOS). Jedinec se v intenzivním procesu (re)socializace seznamuje s novými informacemi a významy, které mají

vztah k vězeňskému prostředí. Kraus také upozorňuje, že „proces komunikace souvisí právě s charakterem sociálního prostředí“ (Kraus 2008: 122).

Ústní jazykový projev plyne nepřetržitě v prostoru a čase, je spontánní a často je ovlivněn mimojazykovou situací (Dulebová, Štefančík Cingerová 2024). I proto dochází k tomu, že konkrétní prostor (věznice) a jednotliví komunikující (vězni a osoby zajišťující výkon trestu) výrazně (de)formují a modifikují užívané jazykové prostředky.

Jazyk, který je monohodimenzionálním jevem, je nutno chápat v souvislosti se všemi referenčními systémy, k nimž se vztahuje (např. specifická skupina, komunita, prostředí, sociální vrstva, subkultura atp.) (srov. Geist 1992).

Mnoho slov, resp. pojmů vyvolává představy i abstraktní pojmy, ale ne všechny a ne u všech lidí. Slova mají význam lexikální (*denotativní*) a emocionální (*konotativní*), umožňují označování, ale mohou také vyvolávat emocionální reakce. Táž myšlenka může být formulována různými způsoby a výroky mohou obsahovat „skrytá sdělení“ či „narážky“ (Nakonečný 1999: 163-164).

Tento příspěvek bude v teoretické části stručně diskutovat terminologii (vězeňský slang/argot), přiblíží stručně výzkum této oblasti v českém prostředí, a uvede některé slangové výrazy užívané ve vězeňském prostředí. Následně bude stručně představena charakteristika vybrané středně velké české věznice, konkrétně se jedná o Věznici Kuřim.

Empirická část příspěvku představí realizované dotazníkové šetření na téma porozumění slangovým výrazům u vězeňské populace této věznice. Srovnávány budou 2 skupiny osob; první skupina zahrnuje osoby, které jsou poprvé ve VTOS, zatímco druhou skupinu osob můžeme označit za „recidivující“.

Argot nebo slang?

Základní diskusí v této oblasti je, zda pro „vězeňskou mluvu“ užívat označení argot, nebo vězeňský slang.

Jazyk ve vězeňském prostředí plní tři základní funkce, tedy *funkci komunikační, funkci vytváření identity a funkci kryptickou* (Dirga 2016, Lochmannová 2020).

Argot znamená, že slovní zásoba je správně chápána pouze úzkým okruhem osob (kryptická funkce), což pro vězeňský slovník (mluvu) již neplatí, resp. je tato funkce minimalizována. Jednotlivé výrazy znají nejenom příslušníci Vězeňské služby ČR, ale i civilní zaměstnanci věznic (pe-

dagogové, vychovatelé, psychologové, sociální pracovníci, lékaři, kaplani atd.) (srov. Radková 2012, Brunová 2020).

Slang lze definovat jako specifický jazykový projev určité sociální nebo profesní skupiny, který se odlišuje od běžného spisovného jazyka (srov. Malátková a kol. 2006: 910). Jedná se o neformální a často expresivní způsob vyjadřování, který je charakteristický pro určitou komunitu nebo věkovou skupinu (srov. Geist 1992). Slangové výrazy vznikají často spontánně a mají tendenci být krátkodobé či dlouhodobé, přičemž jejich význam může být srozumitelný jen uvnitř dané skupiny. Tento typ jazyka je dynamický a podléhá neustálým změnám, jak se vyvíjí kultura a sociální prostředí, ve kterém se používá. Slang často slouží jako prostředek pro vyjádření identity a sounáležitosti se skupinou (subkulturou, komunitou atp.). Jeho použití může být způsobem, jak se odlišit od ostatních nebo naopak posílit vazby uvnitř komunity. Výrazy používané ve slangu mohou být také specifické pro určité geografické oblasti, zájmové skupiny nebo pracovní prostředí, a někdy také reflektují aktuální trendy či popkulturní fenomény. Tímto způsobem slang nejen obohacuje jazyk, ale také poskytuje pohled na to, jak lidé vnímají a interpretují svět kolem sebe. I když je slang často považován za neformální nebo dokonce vulgární formu jazyka, hraje důležitou roli v komunikaci. Je výrazem kreativity a inovace v jazyce a může být využíván jako prostředek pro humor, ironii nebo sarkasmus. Současně může slang odrážet sociální napětí nebo frustrace a sloužit jako ventil pro vyjádření pocitů, které by jinak nebyly snadno vyjádřitelné ve formálním jazyce. Tímto způsobem slang nejen reflektuje (sub)kulturu, ale také ji aktivně formuje.

Zcela specifickým prostředím je i vězení, které je bohaté na slangové výrazy. Tento druh slangu má několik charakteristických rysů, které odrážejí uzavřenou, často napjatou atmosféru vězení. Tento jazykový kód tak pomáhá vytvářet pocit sounáležitosti mezi vězni a zároveň posiluje hranice mezi nimi a vnějším světem.

Vězeňský slang lze považovat za součást vězeňského kodexu (*prison/convict code*), který lze definovat jako strategii chování ke spoluvězňům a zaměstnancům (blíže viz Nedbálková 2003, Sochůrek 2007, Dirga, Lochmannová, Juříček 2015, Dirga 2016, Dirga, Kubín 2004).

K užívání vězeňského slangu dochází i ze strany sdělovacích prostředků (včetně vyjádření politiků či představitelů bezpečnostních složek), kdy je například užíváno (ve shodě s vězni a jejich slangem) pejorativní označení „bachař“ (srov. Sochůrek 2007). Využívání vězeňského slangu se objevuje v televizní či seriálové tvorbě, či obecně v populární kultuře.

Vězeňský slang je komunikační prostředek pro osoby ve VTOS, který umožňuje odlišení těchto jedinců či skupin od „normální“ společnosti. Uží-

vání slangu je znak určité „exkluzivity“, nicméně slouží i k určité ochraně osob, které tento slang znají před osobami a institucemi sociální kontroly (srov. Grossman, Roztočil 2005).

Slangové výrazy v tomto prostředí často reflektují tvrdé podmínky života ve vězení, ať už jde o vztahy mezi vězni, způsoby přežití, nebo způsoby, jak se vyhnout konfliktům. Mnohé výrazy jsou eufemismy, které zmírňují nebo zakrývají drsnost reality, například pro násilné činy nebo nelegální aktivity. Vězeňský slang je také bohatý na metafory a přezdívky, které mohou odkazovat na konkrétní osoby, místa nebo situace ve vězení. Tímto způsobem se stává součástí kulturní identity vězňů a odrazem jejich každodenní zkušenosti.

Další specifickou vlastností vězeňského slangu je jeho dynamika a nestálý vývoj. Stejně jako ostatní formy slangu, i tento jazyk podléhá změnám, které přicházejí s novými generacemi vězňů a změnami ve společnosti. Vězeňský slang také přebírá některé výrazy z jiných typů prostředí (např. z vojenského slangu, z drogové subkultury, z jazyků etnických či národnostních menšin, či přímo z prostředí skupin organizovaného zločinu atp.) (srov. Girtler 2001: 188-211, Dirga, 2016: 11).

Vězeňský slang může být regionálně odlišný, přičemž některé výrazy mohou být specifické pro konkrétní věznice nebo skupiny vězňů. Tento jazykový systém tedy nejen pomáhá vězňům komunikovat, ale také slouží jako prostředek pro vyjádření jejich specifické zkušenosti a přežití v nepřátelském prostředí.

U slangu chybí jednoznačná kryptická funkce (viz výše), kdy dochází sice k předávání a dorozumívání prostřednictvím specifických výrazů, nicméně tyto výrazy nejsou užívány pouze daným společenstvím (osob ve VTOS). Otázkou zůstává, do jaké míry plní či neplní vězeňský slang funkci zatajování informací (srov. Lochmannová 2020). I z tohoto důvodu dáváme přednost označení vězeňský slang, před označením vězeňské mluvy jako argotu, přestože i v současnosti některé specifické jazykové kódy mohou mít kryptickou funkci. Na druhou stranu většina termínů jazykového slangu se používá i mimo prostředí českých věznic, často se jedná o prostředí osob v sociálně vyloučených lokalitách, vojenském prostředí či v drogové subkultuře (k diskusi viz Radková 2012: 9-19).

Slang slouží specifickým potřebám jazykové komunikace, jednak jako prostředek vyjádření příslušnosti k prostředí či k zájmové sféře. Může jít o úzus příslušníků určitého zaměstnání (profesionální slang) nebo určité, společensky kladně nebo neutrálně hodnocené skupiny lidí spojených určitým zájmem (skupinový slang) (viz Radková 2012: 10).

Často se v debatách objevuje také termín „mluva odsouzených“, což má jistě logiku, nicméně tuto řeč mohou ovládat i lidé, kteří již odsouzeni

nejdou, případně rodinní příslušníci odsouzených, zaměstnanci věznic atp. I z výše uvedených důvodů dáváme přednost používání termínu „vězeňský slang“.

Vězeňský slang jako výzkumné téma

Radková (2012: 7) ve své knize konstatovala, že sociolingvistika ví ještě málo o mluvě těch, kteří se dostali do rozporu se zákonem. S tímto tvrzením lze souhlasit, nicméně vězeňský slang je tématem, který nalezneme i v textech, které se primárně zaměřují na kriminologii, penologii či penitenciární sociologii (blíže viz Girtler 2001, Dirga 2016, Lochmannová 2020, Dirga 2021).

Jazyk představuje základní komunikační prostředek mezi sociálními celky i jedinci. Jedná se o znakový či symbolický systém, který dává možnost přesně vyjádřit skutečnosti vnějšího i vnitřního světa jedince s využitím slov a operací s nimi spojených, v souladu se stanovenými (ne nutně) gramatickými pravidly. Sdílení významů slov pak umožňuje, že kódování významů a jejich dekódování může být v maximální míře identické (Lochmannová 2020: 74-75, Dirga, Hasmanová Marhánková 2014).

V českém prostředí je výzkum vězeňského slangu (argotu) tématem, které je zpracováváno cyklicky a multidisciplinárně (srov. Hála, Soudková 2002, Radková 2012, Dirga 2016, Lochmannová 2020).

Tento text lze tedy vnímat jako další příspěvek do diskuse o současném vězeňském slangu, přičemž se zaměříme na deduktivní logiku (postup), kdy nejdříve (na základě relevantní literatury a poznatků z praxe) popíšeme vybrané slangové výrazy, přičemž v podobě dotazníkového šetření (u dvou předem definovaných skupin osob) ověříme, zda osoby ve VTOS znají jejich význam (viz níže).

Jazyk ve výkonu trestu odnětí svobody

Jak známo, ve VTOS se ocitají lidé, kteří nějakým způsobem zásadně porušili všeobecně přijímané společenské normy a společenská pravidla, kterými je podmíněna běžná sociální interakce lidí (Radková 2012). Tito lidé se ocitají ve vězení, které je „totální institucí v tom smyslu, že zde žijící člověk podléhá absolutní kontrole a jeho svoboda pohybu je zásadně omezena. Tento systém nutí vězně ke způsobu života, který je naprosto odlišný od jejich zvyklostí“ (Girtler 2001: 53, srov. Nedbálková 2003: 470-471).

VTOS je náročnou životní situací, která se dotýká nejen člověka samotného (především jeho psychiky), ale má vliv i na sociální okolí daného jedince (na jeho vztahy s rodinou, přáteli a ostatními členy společnosti). Pokud budeme hovořit o dopadu na jedince, je třeba si uvědomit, že na vězně působí nejen materiální, ale i psychická izolace. K tomu se přidružují režimová opatření (časový rozvrh dne), ale i další spoluodsouzení (viz Raszková, Hoferková 2014: 86).

Když nastoupí prvotrestaný odsouzený do VTOS, dochází u něj k radikální (dosud nepoznané) životní změně, promění se ze svobodného jedince na vězně. V penitenciární sociologii bývá takováto proměna již tradičně označována termínem *prizonizace* (z anglického prison – vězení; opakem je pak propuštění odsouzeného na svobodu, tzv. *deprizonizace*) (srov. Dirga 2016). Prizonizaci je možno chápat jako proces, v němž se člověk, který nastoupil do výkonu trestu, ve větší či menší míře přizpůsobuje vězeňskému prostředí, seznamuje se se zdejšími zvyky, hodnotami, pravidly i celkovou (sub)kulturou vězení (Radková 2012: 43, Smolík 2024: 168). Mertl (2020: 524) konstatuje, že „prizonizace jako proces přivýkání a internacionalizace vězeňského prostředí, má vliv nejenom na výkon trestu, ale je významným faktorem i po propuštění“.

Vězeň v procesu prizonizace přijímá již výše zmíněny vězeňský kód, který je významnou součástí pro chování ve VTOS, jehož součástí je i vězeňská mluva (Dirga 2016). Zde je možno hovořit o funkci utváření, potažmo formování identity odsouzeného (Lochmannová 2020: 75).

Způsob mluvy lze ve VTOS vnímat mimo jiné jako jeden z psychologických nástrojů, které slouží k přežití ve svérázném prostředí věznice. Nový odsouzený si přisvojuje vězeňskou mluvu, osvojuje si vězeňské výrazy (pokud je již nezná), což může být mimo snahy o naplnění standardní komunikační funkce také v situaci, kdy jazyk začíná užívat aktivně, ve snaze o jakési splynutí s daným prostředím, v němž má po určitou dobu žít. Na druhou stranu někteří odsouzení mohou vůči nováčkům používat jazyk tak, aby ukázali svoji (nejen) psychologickou převahu (Radková 2010, Lochmannová 2020).

Při vstupu do vězeňského prostředí je očekáváno, že odsouzený přijme za vlastní nový způsob komunikace, který je současně do jisté míry způsobem specializované socializace v rámci nové komunity (Lochmannová 2020).

Specifická mluva vězňů je komunitně utvářena a následně reprodukována v každodenních interakcích, které je možné nahlížet jako jazykové performativní akty společenství odsouzených, které plní rozdílné funkce. Pro lepší ilustraci je možné tyto funkce rozdělit na *symbolickou* a *ilustrativní* rovinu.

Na symbolické rovině plní jazyk úlohu symbolu a zdroje identity pro společenství, které jej užívá. Z hlediska instrumentálního je jazyk nástrojem pro předávání informací, dorozumívání se a zároveň pro zatajování informací, které jsou určeny jen pro členy daného společenství (Dirga 2016: 10).

Znalost vězeňského slangu má významný přínos z hlediska bezpečnostní politiky a penologie, tedy vědního oboru zabývajícího se trestními sankcemi, vězeňským systémem a resocializací pachatelů. Tato znalost pomáhá v několika klíčových oblastech, které jsou důležité pro zajištění bezpečnosti ve vězeňských zařízeních a pro efektivní práci s vězni.

Za prvé, porozumění vězeňskému slangu umožňuje zaměstnancům vězeňských zařízení lépe monitorovat komunikaci mezi vězni. Vězeňský slang často obsahuje kódovaná sdělení, která mohou zahrnovat plány na útěky, přípravy násilných činů nebo obchodování s nelegálními látkami. Pokud dozorcí dokážou rozluštit tato sdělení, mohou včas zasáhnout a předejít tak vážným bezpečnostním incidentům. Znalost slangu tedy slouží jako preventivní nástroj, který pomáhá udržet pořádek a bezpečnost uvnitř vězeňských zařízení.

Za druhé, vězeňský slang poskytuje cenný vhled do dynamiky a hierarchie mezi vězni. Slangové výrazy mohou odhalit sociální strukturu vězeňské populace, identifikovat vůdce gangů nebo jiné vlivné jedince, a tím napomoci v prevenci násilí nebo jiných forem nezákonného chování. Také může odhalit míru napětí nebo hrozeb v určitých skupinách, což je zásadní pro efektivní řízení věznice a ochranu zranitelných jedinců.

Z pohledu penologie je znalost vězeňského slangu také důležitá pro práci s vězni na jejich resocializaci a rehabilitaci. Porozumění jazyku, kterým vězni komunikují, umožňuje odborníkům lépe rozpoznat jejich problémy, obavy nebo traumata, což může vést k účinnější intervenci a podpoře při návratu do společnosti. V neposlední řadě tato znalost napomáhá při tvorbě preventivních a intervenčních programů, které mohou být přizpůsobeny specifickým potřebám vězeňské populace.

Jak již bylo zmíněno, tak vězeňské slangové výrazy se neustále vyvíjí, a často se objevují i mimo vězeňské prostředí (podrobněji viz Radková 2012).

Poměrně rozšířeným slangovým výrazem je např. *konina*, což je označení pro vězně, kteří ve VTOS zaujímají podřízenou pozici vůči ostatním vězňům (posluhují jim atp.) (srov. Juříček, Smolík 2023). Dalšími termíny jsou například *kázeňák*, což je zkratka pro tzv. kázeňský trest či *ponorka*, označující vězeňský autobus s malými okny pro přepravu vězňů (Dirga, Kubín 2024, Dirga, Hasmanová Marhánková 2014). Poměrně známým označením je i *mončičák* či *moňák*, což je výraz pocházející z akronymu MON, tedy objekt možného násilí. Slangový výraz pro vězeňskou prohlídku

cel či ložnic je *filcung* (srov. Lochmannová 2020). Dalším slangovým výrazem je i *kolchoz*, což je seskupení dvou nebo více odsouzených dělících se o jídlo, tabák apod. Užívaným je i sloveso *džípovat* (synonymem je *koňování*) které označuje proces posluhy či úklidu ze strany podřízených vězňů ve vězeňské hierarchii. K dalším výrazům patří například *mukl*, *katr*, *pampeliška*, *bengo*, *barákový*, *kvak* atp. (viz Radková 2012, Dirga, Lochmannová, Juříček 2015, Dirga 2016, Smolík, Juříček 2023).

Tyto výrazy jsou pro prvotrestané, kteří dosud nemají praktické zkušenosti s vězeňským světem, zpravidla neznámé. Příčinu však nespatřujeme v kryptické funkci těchto pojmenování, ale spíše ve skutečnosti, že svět za mřížemi jednoduše prvotrestaní neznají (výjimku tvoří jedinci, kteří mají mezi odsouzenými nebo bývalými odsouzenými známé či příbuzné, ti totiž mají o vězeňských realitách alespoň jisté povědomí) (Radková 2012: 45).

Předmět a cíl výzkumné sondy

Předmětem této výzkumné sondy je porozumění slangovým výrazům mezi osobami ve VTOS, se zvláštním zaměřením na rozdíly mezi vězni, kteří jsou ve vězení poprvé, a recidivisty. Výzkum se soustředí na analýzu toho, jak různé skupiny vězňů interpretují a používají vězeňský slang, a jak tento slang ovlivňuje jejich každodenní interakce v prostředí věznice. Studie zkoumá, zda existují rozdíly v používání a porozumění slangových výrazů mezi těmito dvěma skupinami vězňů.

Výzkum má za cíl posoudit, jak vězni z obou skupin využívají slangové výrazy ve svých každodenních interakcích, a jak toto porozumění může ovlivnit jejich postavení a vztahy v rámci vězeňské komunity.

S ohledem na realizaci „omezené“ výzkumné sondy (omezený počet respondentů, výzkum pouze v jedné věznici) bude stanovena teze (předpoklad), která by měla (alespoň částečně) vysvětlit problematiku vězeňského slangu (k tomu srov. Baboš, Világi 2016: 33). Náš předpoklad tedy je, že:

„nebude výraznější rozdíl v užívání vězeňských slangových výrazů mezi osobami, které jsou ve VTOS poprvé, a osobami, které můžeme považovat za recidivisty (ve VTOS více než 1x)“.

Naše premise vychází z teoretického úsudku, že „nováčky“ ve VTOS se snaží rychle zorientovat ve slangových výrazech, např. z důvodu adaptace na výkon trestu, získání sociální role, budování hierarchie, zapadnutí do kolektivu apod.

Metodologie výzkumné sondy

Výzkumná sonda zaměřená na porozumění slangovým výrazům mezi vězni ve Věznici Kuřim se opírá o kvantitativní sběr dat prostřednictvím dotazníkového šetření (srov. Radková, 2012). Výzkum byl realizován mezi vězni zařazenými do věznice s ostrahou, se středním a vysokým stupněm zabezpečení, kteří jsou ve vězení poprvé, a recidivistů. Dotazníkové šetření probíhalo v prostředí Věznice Kuřim, přičemž dotazník byl navržen tak, aby co nejlépe odrážel specifika vězeňského prostředí a byl srozumitelný pro cílovou skupinu respondentů.

Sběr dat respektoval základní etické principy pro realizaci výzkumu v prostředí věznice (vyplnění dotazníku bylo dobrovolné, respondenti byli seznámeni s účelem výzkumu, byla zaručena anonymita atp.).

Dotazník obsahoval celkem 23 otázek, z toho bylo 18 otázek, které se označují jako jednoznačné, tedy jsou založeny na výběru jedné (správné) kategorie ze seznamu 4 nabízených variant (samozřejmě byla i pátá varianta odpovědi v podobě „nevím“). Tato struktura dotazníku tak badatelům solidně umožnila zjistit porozumění slangovým výrazům (bližší viz Walker 2013: 53, Sekot 2006: 23).

Prvních 5 otázek se zaměřovalo na základní demografické charakteristiky respondentů, jako jsou věk, délka trestu, typ ostrahy, dosažené vzdělání a zda se jedná o prvoodsouzené nebo recidivisty. Hlavní část dotazníku byla zaměřena na porozumění a používání slangových výrazů ve vězeňském prostředí. Slangové výrazy byly vybrány nejenom na základě literatury (především Radková 2012, Dirga 2016, Lochmannová 2020), ale i na základě zkušeností autorů s vězeňským prostředím. Jednalo se celkem o 18 slangových výrazů (viz tab. č. 1), jejichž význam byl konfrontován s literaturou (viz Radková 2012).

Otázky zkoumaly, jakým způsobem vězni vnímají a používají slangové výrazy v každodenní komunikaci a zda vnímají rozdíly v porozumění mezi jednotlivými skupinami vězňů.

Dotazníky byly distribuovány za asistence vězeňského personálu, aby byla zajištěna maximální anonymita a věrohodnost odpovědí. Data byla následně analyzována s důrazem na identifikaci společných vzorců a rozdílů v používání a porozumění slangovým výrazům mezi recidivisty a „novými vězni“.

Věznice Kuřim: stručná charakteristika

Věznice je dislokována v katastru města Kuřim na okraji průmyslové zóny, deset kilometrů severně od Brna na jižní Moravě. Je určena pro výkon trestu odnětí svobody odsouzených mužů starších 18 let, kteří byli soudem zařazeni k výkonu trestu do věznice s ostrahou ve středním a vysokém stupni zabezpečení. Součástí vysokého stupně zabezpečení jsou specializovaná oddělení pro výkon ochranného léčení sexuologického a pro výkon trestu odsouzených s poruchou osobnosti a chování. Ubytovací kapacita věznice je stanovena na 490 odsouzených se zachováním 4m², ale vzhledem k celorepublikové přeplněnosti vězeňských kapacit je nyní do věznice umístěno 530 vězněných osob, resp. 147 ve středním stupni zabezpečení a 383 ve vysokém stupni zabezpečení. Zabezpečení správného chodu věznice a dodržování zákonných norem zajišťuje 257 zaměstnanců, z nichž je 148 příslušníků ve služebním poměru a 109 občanských pracovníků. Věznice vytváří podmínky pro zaměstnávání odsouzených ve středisku hospodářské činnosti, ve svém vlastním provozu a u soukromých firem. Dlouhodobě se zaměstnanost vězňů pohybuje kolem 50 %.

Pro realizaci výzkumné sondy byla Věznice Kuřim zvolena na základě předchozí úspěšné spolupráce (srov. Juříček, Smolík 2024).

Výsledky

Dotazníkového šetření, které bylo realizováno v průběhu 16. až 20. září 2024, se zúčastnilo celkem 91 respondentů ve VTOS. Z celkového počtu 91 osob bylo poprvé ve VTOS 42 respondentů, do kategorie „recidivujících“ bylo zařazeno 49 osob. Po kontrole byly všechny dotazníky podrobeny finální analýze, která byla realizována v tabulkovém procesoru Microsoft Excel. Obě skupiny byly zkoumány zvlášť, aby u nich následně byly zkoumány znalosti (porozumění obsahu) jednotlivých slangových výrazů.

První skupina (poprvé ve VTOS) respondentů měla tyto základní charakteristiky. Jednalo se o mladší jedince (57 % bylo do 37 let), přičemž ve výkonu trestu bylo již 67 % déle než 8 měsíců, pouze 5 osob bylo ve VTOS kratší dobu než 2 měsíce. 18 osob z této skupiny bylo ve středním stupni zabezpečení 24 osob bylo ve stupni vysokém. Podle dosaženého vzdělání bylo nejčastější kategorií dosažení výučního listu (48 %).

Ve druhé skupině („recidivující“) byl věk vyšší, nejvíce osob spadalo do kategorie 28 až 47 let (61 %), 21 respondentů bylo umístěno ve středním stupni ostrahy, 28 osob bylo ve stupni vysokém. Podle dosaženého vzdělání dosáhlo 16 osob pouze základního vzdělání, 24 osob dosáhlo výučního listu.

Následně se dotazník zaměřil pouze na porozumění slangovým výrazům. Výsledky sumarizuje tabulka č. 1, která uvádí konkrétní slangové výrazy.

Tab. č. 1: Porozumění slangovým výrazům u dvou skupin osob ve VTOS (vlastní zpracování)

Slangový výraz	Skupina I (poprvé) 42 osob	Skupina II (recidiva) 49 osob
„Bidlo“	39 (92,8 %)	43 (87,6 %)
„mukl musel na bengárnu“	31 (73,8 %)	44 (90 %)
„bufet“	31 (73,8 %)	44 (90 %)
„bunkr“	5 (11,9 %)	13 (26,5 %)
„filcung“	36 (85,7 %)	40 (81,6 %)
Dostal „nárokáč“	35 (83,3 %)	48 (98 %)
Byl „sklepanej“	37 (88 %)	31 (63,3 %)
Je na „čumcimře“	27 (64,3 %)	28 (57,1 %)
Udělal „demonstračku“	35 (83,3 %)	39 (80 %)
Střelil to „piškotama“	33 (78,6 %)	37 (75,5 %)
Je to „dožínkář“	31 (73,8 %)	36 (73,5 %)
Dělá „džípa“	28 (66,6 %)	11 (22,4 %)
Byl to „zenerák“	3 (7,1 %)	35 (71,4 %)
Je to „moňák“	36 (85,7 %)	40 (81,6 %)
Tabák „vykoňoval“	39 (92,9 %)	40 (81,6 %)
Dostal „nášup“	39 (92,9 %)	41 (83,7 %)
„Jet s někým kolchoz“	34 (81 %)	40 (81,6 %)
Je u „pampelišek“	31 (73,8 %)	30 (61,2 %)

Z tabulky č. 1 je zřejmé, že mezi oběma skupinami nebyly výraznější rozdíly v porozumění jednotlivým slangovým výrazům. Zajímavé jsou rozdíly u dvou slangových výrazů, tj. dělat „džípa“ a „zenerák“. Dělat džípa znamená, že daná osoba posluhuje ostatním vězňům. Rozdíl v tabulce můžeme s opatrností interpretovat tak, že recidivující osoby se nepříznaly i porozumění tomuto slangovému výrazu, protože se na „džípování“ podílejí. Oproti tomu slangový výraz „zenerák“ (zkratka pro „zvlášť nebezpečný recidivista“) je znám především skupině „recidivujících“. Při pohledu na porozumění jednotlivým slangovým výrazům nejsou výraznější rozdíly, což lze interpretovat tím, že osoby ve VTOS v poměrně krátkém časovém úseku přejímají vězeňský slang a adaptují se na „nové prostředí“.

Závěrem lze konstatovat, že se potvrdil výzkumný předpoklad o tom, že „*nebude výraznější rozdíl v užívání vězeňských slangových výrazů mezi osobami, které jsou ve VTOS poprvé, a osobami, které můžeme považovat za recidisty*“. Jak již bylo konstatováno, osoby ve VTOS se snaží v co nejkratší době etablovat v rámci vězeňské subkultury, což se týká i porozumění slangovým výrazům.

Diskuse

Vzhledem k povaze výzkumné sondy je třeba upozornit na některé limity, které se vztahují ke skladbě výzkumného vzorku. Výzkum nezahrnuje například ženskou vězeňskou populaci ani mladistvé odsouzené, což může ovlivnit generalizovatelnost výsledků. Dále, samotný výzkumný nástroj – dotazník – může mít svá omezení z hlediska přesnosti a hloubky zjištěných dat, především v případě komplexnějších otázek, které mohou vyžadovat delší a podrobnější odpovědi. Navzdory těmto limitům přináší výzkumná sonda důležité poznatky o způsobech komunikace a sociálních dynamikách ve vězeňském prostředí, které mohou být dále využity pro hlubší výzkum této problematiky.

Nové slangové výrazy reflektují dané prostředí, ve kterém se objevují a vyvíjejí, formují se prostřednictvím sdílených zájmů těch, kteří je používají (srov. Lochmannová 2020). Vězeňský slang tak není uzavřen a zakonzervován, ale je dynamický, reflektující například složení populace konkrétní věznice a vztah k jiným subkulturám (např. drogové). Prostředí a kultura v jednotlivých věznicích se mohou lišit, což se může projevat i v oblasti slangových výrazů (srov. Mertl 2020: 545).

Téma slangových výrazů by jistě stálo za hlubší a komplexnější výzkum, který by byl interdisciplinárního charakteru (lingvistického, penitenciárně sociologického, psychologického) (k tomu srov. Dirga 2021). Zajímavým tématem by jistě byla odlišnost slangu v mužských a ženských věznicích, kde by se mohly projevit výrazné rozdíly v užívaných slangových výrazech (maskulinita/feminita) (srov. Nedbálková 2003). Dalším námětem pro výzkum v českých věznicích by mohlo být porozumění vězeňským slangovým výrazům u vězeňského personálu (jak příslušníků Vězeňské služby ČR, tak i civilních zaměstnanců).

Závěr

Tato analýza poskytla vhled do toho, jak vězeňskému slangu rozumí osoby ve VTOS, přičemž byly zkoumány znalosti u osob, které byly ve VTOS poprvé, a osob, které můžeme označit jako recidivisty. Výzkumná sonda se týkala Věznice Kuřim, kde proběhl sběr dat.

Na vězeňský jazyk je potřeba nahlížet jako na živý organismus, který se neustále proměňuje, dynamicky vyvíjí a dokáže flexibilně reagovat na změny prostředí ve VTOS (Dirga 2016, Grossmann, Roztočil 2005). Je důležité zdůraznit, že i prvověznění přispívají k formování vězeňské subkultury tím, že do ní vnášejí nové prvky (jazykové kódy). V rámci této sondy bylo konstatováno, že slangové výrazy si osoby ve VTOS osvojí v poměrně krátkém čase, a nelíší se tak skupiny osob ve VTOS poprvé, od skupiny osob „recidivujících“.

Literatura

- BABOŠ, P., VILÁGI, A. (2016). *Úvod do metodológie sociálnych vied*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave.
- BRUNOVÁ, M. (2020). *Novodobý vývoj a stav vězeňství v České a Slovenské republice*. Praha: Leges.
- ČENĚK, J., BREŠOVÁ, J., SMOLÍK, J. (2013). *Interkulturní psychologie. Současný výzkum a aplikace*. Brno: Mendelova univerzita v Brně.
- DIRGA, L. (2016). Jak se mluví za mřížemi: (Tajná) mluva odsouzených v českých věznicích. *Acta FF ZČU*, 8(1): 7–23.
- DIRGA, L. (2021): Sociologie za mřížemi. *Sociologický časopis*, 57(4): 411–432. <https://doi.org/10.13060/csr.2021.022>
- DIRGA, L., HASMANOVÁ MARHÁNKOVÁ, J. (2014). Nejasné vztahy moci – vězení očima českých dozorců. *Sociologický časopis*, 50(1): 83–105. <https://doi.org/10.13060/00380288.2014.50.1.31>
- DIRGA, L., KUBÍN, T. (2023). *Vězeň na útěku*. Praha: Academia.
- DIRGA, L., LOCHMANNOVÁ, A., JUŘÍČEK, P. (2015). The Structure of the Inmate Population in Czech Prisons. *Sociológia*, 47(6): 559–578.
- DULEBOVÁ, I., ŠTEFANČÍK, R., CINGEROVÁ, N. (2024). *Language and Security: The Language of Securitization in Contemporary Slovak Public Discourse*. Berlin: Peter Lang. <https://doi.org/10.3726/b21851>
- GBÚROVÁ, M. (2009). *Politika v jazyku, jazyk v politice*. Bratislava: Kubko Goral.
- GEIST, B. (1992). *Sociologický slovník*. Praha: Victoria Publishing.

- GIRTLE, R. (2001). *Okrajové sociální kultury*. Brno: Masarykova univerzita.
- GROSSMANN, M., ROZTOČIL, V. (2005). *Ruskojazyční*. Praha: Vězeňská služba České republiky.
- HÁLA, J., SOUDKOVÁ, P. (2002). *Jak mluví čeští vězni: místo a úloha věznického argotu*. Praha: Vězeňská služba ČR.
- JUŘÍČEK, P., SMOLÍK, J. (2023). Násilí a utváření sociálních statusů ve vězeňské subkultuře. *Sociológia*, 55(1): 44–75.
<https://doi.org/10.31577/sociologia.2023.55.1.2>
- JUŘÍČEK, P., SMOLÍK, J. (2024). Zadluženost vězňených osob jako příčina jejich recidivy. *Sociální práce*, 24(3): 71–86.
- KRAUS, B. (2008). *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál.
- LOCHMANNOVÁ, A. (2020). *Tělo za katrem*. Praha: Academia.
- MALÁTKOVÁ, J. a kol. (2006). *Ottova encyklopedie A–Ž*. Praha: Ottovo nakladatelství.
- MERTL, J. (2020). „Musíme makat a poslouchat, no“: Vězení, potlačování autonomie a responsabilizace u vězňených osob a propuštěných osob v ČR. *Sociologický časopis*, 56(4): 523–553.
<https://doi.org/10.13060/csr.2020.017>
- NAKONEČNÝ, M. (1999). *Sociální psychologie*. Praha: Academia.
- NEDBÁLKOVÁ, K. (2003). Má vězení střední rod? Aneb Maskulinita a feminita ve vězeňských subkulturách. *Sociologický časopis*, 39(4): 469–486. <https://doi.org/10.13060/00380288.2003.39.4.03>
- RADKOVÁ, L. (2012). *Jak se mluví za zdmi českých věznic*. Ostrava: Ostravská univerzita.
- RASZKOVÁ, T., HOFERKOVÁ, S. (2014). *Kapitoly z penologie II*. Hradec Králové: Gaudeamus.
- SEKOT, A. (2006). *Sociologie v kostce*. Brno: Paido.
- SMOLÍK, J. (2024). Stav kriminality: Zločin a trest. In: JANÁK, D. a kol. *Česká společnost poodhalena. Důležitá fakta o našem životě v první čtvrtině 21. století*. Brno: Mendelova univerzita v Brně, s. 151–173.
<https://doi.org/10.11118/978-80-7509-974-7-0151>
- SMOLÍK, J., JUŘÍČEK, P. (2023). Cukr nad zlato: kvak jako specifický alkoholický nápoj. *Listy cukrovarnické a řepařské*, 139(7-8): 260–263.
- SOCHŮREK, J. (2007). *Kapitoly z penologie, I. díl. Úvod do teorie trestu a stíhání*. Liberec: Technická univerzita v Liberci.
- WALKER, I. (2013). *Výzkumné metody a statistika*. Praha: Grada Publishing.

Kontakt:

doc. PhDr. Josef Smolík, Ph.D., MBA, LL.M., MSc.

Ústav sociálních studií	Department of Social Studies
Fakulta regionálního rozvoje a	Faculty of Regional Development
mezinárodních studií	and International Studies
Mendelova univerzita v Brně	Mendel university in Brno
Česká republika	Czech Republic

E-mail Address: josef.smolik@mendelu.cz

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5841-8598>

PhDr. Petr Juříček, Ph.D.

Katedra bezpečnostního	Department of Security
managementu	Management Studies
Ambis – vysoká škola, a. s.	Ambis University
Česká republika	Czech Republic

E-mail Address: petr.juricek@ambis.cz

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8341-8204>

K problematike populistického diskurzu

Mária Spišiaková – Ján Keresty

Abstract

The Language of Populism. *Luis Pérez Fernández (alias Alvis Pérez) is a controversial Spanish politician, a representative of the extreme right in Spain, who founded the movement or association Se acabó la fiesta – The party ended just before the European Parliament elections, and now it has three representatives in Parliament. He is mainly active on social networks (Telegram and Instagram) and his speeches are considered to be populist and hoaxes, for which he is the subject of several legal proceedings. This article aims to offer a linguistic-content analysis of Alvis Pérez's speeches and define his discourses' rhetorical strategies and the most common linguistic resources used.*

Keywords: political language, discourse, Spain, analysis, rhetoric, populism.

Kľúčové slová: politický jazyk, diskurz, Španielsko, analýza, rétorika, populizmus.

Úvod

Politický jazyk nachádzame v rôznych oblastiach a sférach spoločnosti, či pri bežnej komunikácii a debate o politike alebo pri písaní a informovaní o politike v médiách, ale je to aj, ako hovorí Štefančík (2016), jazyk legislatívy a byrokracie. Pod politickým jazykom rozumieme všetky jazykové činnosti v písomnej, ústnej aj obrazovej podobe, ktoré majú politický cieľ. „Politický jazyk má konkrétne a špecifické ciele, akými sú ovplyvňovanie nás, propaganda alebo presvedčanie/manipulácia” (Adamka 2016). Jazyk je dôležitý nástroj na vykonávanie politickej moci, slúži na vyjadrenie politických myšlienok a názorov, na informovanie, presvedčanie alebo diskusiu. Má špecifické ciele a špecifického recipienta. Jeho hlavným cieľom je presvedčiť, manipulovať, propagovať a ovplyvniť. Recipientom je široké publikum až masy.

V rámci jazykových štýlov sa politický jazyk nachádza na rozhraní hovorového a odborného štýlu (Hrdličková 2022), pretože využíva vyjadrova-

cie a expresívne prostriedky z oboch registrov. Používa odbornú terminológiu typickú pre oblasť politiky, ale zároveň aj prostriedky hovorového štýlu, aby sa priblížil širokým masám a zapôsobil na neodborné publikum (rôzne obrazné pomenovania, metaforické kolokácie, expresívna a emocionálna lexika atď.) (Krajčovičová 2023).

Jazyk a politika boli vždy úzko prepojené a jazyk sa niekedy považuje za dôležitejší nástroj moci než ktorýkoľvek iný (Niehr 2014, Adamcová 2022). Jazyk používaný v politike, politikmi alebo jazyk o politike sa v ostatných desaťročiach začal diferencovať ako jeden z funkčných štýlov a čoraz viac priťahuje pozornosť lingvistov. Rovnako sa začala formovať nová lingvistická disciplína – politická lingvistika alebo politolingvistika. Štefančík (2016) rozlišuje štyri funkcie politického jazyka: persúácia, informatívna, integratívna, regulatívna a poskatívna funkcia. Na naplnenie týchto funkcií rečník používa obrazný jazyk (metafory, prirovnania a pod.), expresívny jazyk (eufemizmy, pejoratíva, onomatopoeje), rôzne rétorické figúry či stratégie (apel na emócie, vyvolávanie strachu, demagógia, konšpirácie a pod.), špecifické výrazy a slovnú zásobu (solidarita, sociálna spravodlivosť, rovnosť, vlastenectvo, patriotizmus a pod.), ovplyvňovacie a manipulačné techniky, akými sú technika nepriateľa (všetci ostatní sú zlí a nepriatelia spoločnosti, len my sme dobrí a naše názory a činy sú správne a spravodlivé), technika ohovárania alebo transformácie reality (podávanie prekrútených faktov alebo skutočností, interpretácia zo svojho uhla pohľadu), rola spravodlivého (stavanie sa do úlohy dobrého a spravodlivého), témy, ktoré rezonujú v spoločnosti atď.

Autori knihy *Jazyk a bezpečnosť*, ktorí vychádzajú z inovatívnych východísk teórie sekuritizácie Kodanskej školy, idú v definíciách, cieľoch a funkciách politického jazyka ešte ďalej. Konštatujú, že „v informačnej vojne 21. storočia, ktorá naberať na sile, vyfabrikované hrozby, nielen reálne, ale aj imaginárne, často pôsobia ako argumenty v procese presvedčania a sú artikulované s primárnym cieľom vyvolať v recipientoch pocit akútneho ohrozenia rôznych oblastí ich existencie (ich osobnosti, rodiny, sociálnej skupiny, národa a rôznych iných prostredí, s ktorými sa identifikujú a ktorých status určuje normy ich života)“ (Dulebová, Cingerová, Štefančík 2024: 7).

Prakticky v celej Európe ale aj na americkom kontinente sa v posledných rokoch zvyšuje napätie v spoločnosti, radikálne politické strany sú čím ďalej tým viac populárnejšie, politický diskurz je agresívnejší, spoločnosť sa polarizuje a v mnohých štátoch vyhrávajú extrémisti a populisti (Argentína, Maďarsko, Slovensko). Populistický diskurz sa vyznačuje určitými formálnymi stratégiami, ako je otváranie tabuizovaných tém, apel na emócie, moralizovanie, agitácia, demagógia, vyvolávanie strachu, konšpiračné

teórie, apel na ľud alebo národ (Řádek 2017), radikálne riešenia, zjednodušovanie, oportunizmus a obsahovými znakmi, ako je nepriateľstvo voči inštitúciám a všetky druhy antiislamizmu, antiimigrácie, antiamerikanizmu, antisemitizmu, antipluralizmu (podľa Poier, Saywald-Wedl, Unger 2020; pozri aj Štefančík 2016, 2022a; Štefaančík, Lidák 2017).

Prípád Alvisé Péreza a jeho zoskupenia *Se acabó la fiesta (SALF) – Párty sa skončila* je typickým príkladom populistického pravicového extrémistu, ktorý za tri mesiace existencie „strany“ a prakticky len vďaka aktívnej činnosti na sociálnych sieťach, bez politického programu a politickej kampane, bez priestoru v televízii a rádiu, získal 4,58 percenta (800 000) (Herrera 2024) hlasov v eurovoľbách 2024, čo predstavuje troch reprezentantov do Európskeho parlamentu. Volebné prieskumy predpokladali výsledok 0,9 percent (jedného max. dvoch kandidátov). Okrem toho, strana SALF by sa dala charakterizovať slovami von Beyma (2017) ako „politické strany orientované na lídra, niekedy ironicky nazývané výrazom „couch party“, teda „gaučová“ strana. Je to strana, ktorej stranícka základňa sa zmesť na jednu sedačku“ (Štefančík 2022b: 16). V našom prípade prakticky celú stranu predstavuje Alvisé Pérez, ktorý ju pôvodne aj chcel nazvať len podľa svojho mena alebo teda podľa svojho alias ALVISE, ale toto mu zákon neumožňuje.

Kto je Alvisé Pérez a *Se acabó la fiesta*

Luis Alvisé Pérez vlastným menom Luis Pérez Fernández vyštudoval politické vedy a pôsobil ako poradca pre dnes už neexistujúcu stranu Ciudadanos (Občania) vo Valencijskom parlamente. On sám sa nazýva politický analytik a poradca. Jeho aktivity sa sústreďujú hlavne na Telegram, Twitter a Instagram, kde má 900 000 až milión sledovateľov. Viackrát sa vyjadril, že hlavným cieľom jeho snahy dostať sa do Európskeho parlamentu je získanie poslaneckej imunity, keďže je účastný viacerých súdnych sporov a je naňho podaných niekoľko žalôb za ohováranie, šírenie hoaxov, urážky a pod.

Obdobie pandémie bolo pre Péreza živnou pôdou pre šírenie hoaxov a získanie sledovateľov a priaznivcov. Pokračoval konšpiračnými teóriami, informáciami a fotografiami zo súkromného života predstaviteľov vládnucej strany, predsedu vlády Pedra Sáncheza a jeho rodinných príslušníkov, ale útočí aj na iné, predovšetkým ľavicové strany, novinárov, médiá a pod.

Okrem publikácií na sociálnych sieťach sa občanom prihovárať aj na neoficiálnych mítingoch v rôznych španielskych mestách, kedy rozdával aj volebné lístky svojej strany, pretože neverí štátnym inštitúciám, že lístky

s jeho stranou sa napr. pri hlasovaní na diaľku poštou dostanú na správne miesto. Komentuje to nasledovane: „*Es surrealista la cola de tres calles de personas que ha venido hoy a por papeletas, pero lo más surrealista es que tengamos que venir a repartir papeletas, como si esto fuera Caracas. Este país se ha convertido en la nueva Venezuela*“ (Ibáñez 2024). (Je surrealistický ten rad ľudí dlhý cez tri ulice, ktorí si dnes prišli po volebné lístky ale ešte surrealistickejšie je to, že musíme chodiť rozdávať volebné lístky, ako-by sme boli v Caracase. Táto krajina sa stáva druhou Venezuelou).

Kampaň mal postavenú na boji proti korupcii a na sľube, že svoj plat europoslancu porozdáva ľudu, čo podľa všetkého aj mieni splniť, keďže zbiera osobné údaje od ľudí, ktorí sa chcú zúčastniť losovania o jeho plat. Vyslovil tiež zmienku o referende o vystúpení z EU. Kritizuje „partokraciu“ (systém, kde politické strany zneužívajú svoju moc) a tradičné médiá. Sľubuje najväčšie väzenie pre narkomafiu, skorumpovaných politikov a funkcionárov, amnestovaných, pedofilov a „prečo nie aj pre Sáncheza a jeho stranu“ (El Mundo 2024).

Zoskupenie *Se acabó la fiesta* bolo založené začiatkom roka 2024 práve za účelom účasti v eurovoľbách po tom, ako sa Alvis Pérezovi nepodarilo registrovať stranu „Alvise“. SALF bolo oslovené nemeckou radikálnou pravicovou stranou *Alternativa pre Nemecko*¹, aby v Európe vytvorili ultraprávicovú frakciu Suverénni.

Ciele a metodológia

V predkladanej štúdii čerpáme z výskumu a analýzy politického diskurzu odborníkov na politickú lingvistiku na Slovensku Štefančíka, Dulebovej a Cingerovej. Konkrétne vychádzame z publikácie *Jazyk a politika* (2017) od vyššie spomínaných autorov, zo Štefančíkovej knihy *Radikálny populizmus v ére pandémie COVID-19 a vojny na Ukrajine* (2022) a z monografie Štefančíka, Dulebovej a Cingerovej *Language and Security The Language of Securitization in Contemporary Slovak Public Discourse* (2024).

Naším cieľom je opísať, charakterizovať a analyzovať diskurz Alvis Péreza. Na základe analýzy určíme komunikačné stratégie a techniky, ktoré Alvis Pérez používa, ako aj lingvistické (štylistické a lexikálne) prostriedky. Článok prezentuje výsledky diskurznej analýzy prejavov, vyjadrení a publikácií Alvis Péreza dostupných na YouTube alebo uverejnených na internete. Vychádzame z definície diskurzu podľa Rheindorfa, ktorý ho

¹ Zo Slovenska bola oslovená Republika.

definuje ako „súhrn všetkých významotvorných prvkov (nazývaných aj diskurzne prvky), ktoré sa vzťahujú na určitú tému“ (2017: 18) a z Dulebovej, ktorá politický diskurz chápe ako „prezentáciu a vyjadrenie celého komplexu vzťahov medzi človekom a spoločnosťou, funkčne je zameraný na utváranie obrazu vnímania sveta. [...] Politický diskurz má nielen význam, sémantický zmysel (odkazuje na realitu), ale aj priame subjektívne spojenie s určitou skupinou alebo skupinami ľudí. Rôzne subjekty komunikácie sa v diskurze prejavujú odlišne a komunikačné formy tvoria svoj vlastný obsah“ (2012: 2).

Kvalitatívny výskum sme realizovali prostredníctvom zberu údajov a následnej sémantickej analýzy. Na základe obsahovej analýzy sme identifikovali rétorické stratégie a techniky a lingvistickou analýzou sme identifikovali štylistické a lexikálne prostriedky používané Alvis Pérezom v jeho komunikátoch pred eurovoľbami na jar 2024. Zo získaných údajov bol vytvorený pracovný korpus pozostávajúci celkovo z 90 komunikátov. Definovali sme 15 komunikačných stratégií, ktoré sme doplnili textovými fragmentmi odrážajúcimi použité rétorické stratégie a jazykové prostriedky. Na základe syntézy výsledkov sa dospelo k záverom uvedeným v poslednej časti článku.

Analýza

V korpuse zozbieranom v uvedenom období sme identifikovali nasledovné populistické stratégie, techniky a charakteristiky: využívanie národa, ľudí, Španielska; útoky proti vládnej elite, proti iným politickým stranám, médiám; osobné útoky; tému korupcie; vyvolávanie a šírenie strachu; mesiášsky syndróm a rola spasiteľa; syndróm obete a prenasledovaného; šírenie nenávisti a ponižovanie; šírenie hoaxov; rôzne typy antipopulizmu: antiimigračný, antikomunistický a antilavicový, antifeministický. Témami komunikátov je aj odpor, nenávisť alebo neuznávanie iných národov, pohľadá, autonómnych spoločenstiev v Španielsku a pod.

Na základe jazykovej analýzy sme definovali štylistické figúry ako metaforu, hyperboly, epizeuxu, iróniu a rečnícke otázky. Z lexikálneho hľadiska je veľmi často používaná subštandardná lexika (sociolekty, žargón, slang, vulgarizmy), expresívne a emocionálne zafarbené výrazy, negatívne kolokácie.

Rétorické stratégie a techniky

My – ľud, národ, Španielsko

Identifikovanie sa s celým národom, krajinou, pracujúcimi, obvyčajnými ľuďmi je jedna z najpoužívanějších stratégií populistov. Štefančík tvrdí, že „ústrednou kategóriou populistov je ľud, v slovenskom diskurze skôr národ. Odvolávanie sa na ľud a jeho (imaginárnu) vôľu tvorí základné jadro populizmu. Bez odkazu na ľud je populizmus nemysliteľný“ (Štefančík 2022b: 48). Podobne aj Alvis Pérez rozpráva v mene všetkých Španielov, predovšetkým tých, čo trpia chudobou, platia dane, ktoré im tí druhí (vláda, politici) ukradnú.

„Nie je mi jedno, že moji priatelia malopodnikatelia platia o 70 % viac za elektrinu, požiadali o úvery, aby mohli teraz v septembri svojim deťom kúpiť školské pomôcky, pretože nemajú ani len na to...“ (https://www.youtube.com/watch?v=G-aM_tTdcBE).

„Simon Bolívar bol genocídny aristokrat... psychopat... vyzýval na genocídu proti Španielom, proti nám.... V deň, keď vyjdeme milióny Španielov do ulíc.... za to veľmi, veľmi draho zaplatíte“ (https://www.youtube.com/watch?v=G-aM_tTdcBE).

„Sme Španieli a ako Španieli budeme aj bojovať“
(<https://www.youtube.com/watch?v=7rYr7hcZk4E>).

„Pochopte už, musíte už pochopiť, že Španieli toho už majú dosť“
(https://www.youtube.com/watch?v=I_DDm66FdS8).

„Aby španielsky národ vedel, za čo naozaj bojujeme“
(<https://www.youtube.com/watch?v=SOesSNkhf8>).

„Do Európy idem okrem iného, hájiť záujmy Španielska... Prepáč, prečo by som ja mal zastupovať nejakého Francúza alebo Nemca? Idem zastupovať Španielov Idem zastupovať Španielov ako poslanec Európskeho parlamentu, hájiť prospech mojej krajiny... Je mi ľúto ľudí, ktorí sa idú zodrať, ktorí sa musia zohýbať, aby umyli podlahu, ale nie je mi ľúto takých ľudí, ktorí prídu ráno o 9.30 alebo o 10.00 do práce, aby si prečítali noviny“
(<https://www.youtube.com/watch?v=trrdooHnyZo>).

„A potom ide jeden z tých miliónov nezamestnaných Španielov do Mercado-ny²s poukážkami, pretože nemajú ani len na mlieko pre svoje deti, kámo...“ (<https://www.todoalicante.es>).

„Nemyslím si, že niekto môže žiť spokojne, keď vie, že o dva týždne mu vyvlástnia byt alebo ho vyhodia na ulicu, lebo koncom mesiaca nebude môcť zaplatiť. Myslím, že nikto nemôže žiť šťastne, keď za svoj mesačný plat kúpi dve kilá kurčatá tak, ako to je v krajinách, kde vládnu títo ľudia bojujúci za mier a lásku“ (<https://www.youtube.com/watch?v=PMxbf44lzl0>).

„Sú Španieli, ktorí sú v skurvenom v ekonomickom krachu, v biede, a vidia, ako ich po pravej strane predbiehajú ľudia, ktorí nikdy v živote neplatili odvody. To je nehorázne“ (<https://www.todoalicante.es>).

„... sú nás stovky tisícov takmer milión Španielov, ktorí sme zorganizovaní...“ (<https://www.youtube.com/watch?v=trdooHnyZo>).

Útoky proti vládnej elite a štátnym inštitúciám

Populistickí politici zvyknú kritizovať a obviňovať vládu a ich členov za všetko, čo sa v spoločnosti deje. Alvis Pérez kritizuje stav súčasnej ekonomiky, stav v spoločnosti, ale aj všetky kroky a postoje vlády, nazýva ju autoritatívnou, obviňuje ju z korupcie, členov vlády volá kasta, parazity. Jeho najobľúbenejším pomenovaním je názov partokracia, teda situácia, kedy strany v štáte zneužívajú svoju moc. Podľa neho sú všetci kriminálni, ktorí majú sedieť vo väzení a on predstavuje tvrdú ruku, ktorá spraví v krajine poriadok a nastolí spravodlivosť.

„To, že sme na pokraji hospodárskej krízy a so 67 % deficitom od nástupu Pedra Sáncheza k moci“ (https://www.youtube.com/watch?v=G-aM_tTdcBE).

„Je načase, aby vláda poslúchla, dodržiavala zákony a skončila s autoritárstvom zneužívajúc štát“ (https://www.youtube.com/watch?v=G-aM_tTdcBE).

„...systematicky klamaní tou parazitickou kastou, ktorá sa definuje ako ľavicová alebo pravicová, a ktorá vydala Španielsko do rúk zahraničných záujmov“ (https://www.youtube.com/watch?v=I_DDm66FdS8).

„... najhoršia vláda v histórii Španielska Španielsko nie je demokracia, je to partokracia...“ (<https://www.youtube.com/watch?v=trdooHnyZo>).

² Jeden z najobľúbenejších supermarketov v Španielsku práve preto, že predáva prednostne španielske výrobky.

„...tyranský režim, ktorý chce zaviesť Pedro Sánchez ...“
(https://www.youtube.com/watch?v=CAXQ1eEZF_s).

„Drogový diler, kriminálnik a korupcia. Nie. Chceme viac financií pre políciu, aby vás stihala, chceme vás zavrieť do väzenia“
(https://www.youtube.com/watch?v=I_DDm66FdS8).

„Vyzera to ako tyrania, to je to, čo vždy hovorím, že máme v Španielsku, ktoré je demokraciou, falošnou demokraciou prezlečenou za partokraciu, ktorá je v skutočnosti diktatúrou rodín, ktoré dostali moc za Francovej éry“
(<https://www.youtube.com/watch?v=PMxbf44lzl0>)

„... politicko-súdna mafia, ktorá v Španielsku existuje ...“
(<https://www.youtube.com/watch?v=wtjn-aAMgEI>).

Alvise Pérez neatakujú len súčasnú vládu, ale aj politikov bývalých vlád ako napr. José Bono alebo dokonca Felipe Gonzáles, ktorí sú podľa neho tiež skorumpovaní a zloději.

„Tá tvrdá ruka postaví mega väznicu bez bazénov a fitnes, kam po legislatívnej reforme pošleme všetkých politikov, ktorí neboli potrestaní za krádeže: José Bona, Felipeho Gonzáleza, celú bandu ľudí, ktorí sa stali miliónarmi a v Dominikánskej republike mňajú vašu budúcnosť“ (<https://legrandcontinent.eu/es/>).

Útočí aj na štátne inštitúcie ako napr. pošta, ktorej nedôveruje, že odošle hlasovacie lístky s jeho menom, preto vyzýva ľudí, aby nevolili na diaľku, ale len osobne.

„Tých, ktorí ma chcú voliť, žiadam, aby tak urobili osobne. Pošte nedôverujem. ... Existuje skutočný problém s legitimitou inštitúcií v tejto krajine.... Prečo? Pretože pošte dôverujem ešte menej ako slovu Pedra Sáncheza“
(<https://www.youtube.com/watch?v=trdooHnyZo>).

Kritizuje a útočí aj na pravicové strany v opozícii: Partido Popular (Ľudová strana) a Vox.

„Je to funkcionár Ľudovej strany, ktorý žerie exkrementy“
(<https://www.todoalicante.es>).

„Vážnym problémom opozície v tejto krajine je, že máme mäkkú opozíciu, máme zbabelú a veľmi prispôbovú opozíciu. Kde je ten testosterón, ktorým sa Santiago Abascal vystatoval pred Condem? Nikde a ani sa neočakáva tá mäkká a zbabelá opozícia táto opozícia nedokázala počas najhorších období a počas najhoršej vlády v histórii Španielska zraziť Pedrovi Sánchezovi kohútik z hlavy ...“
(<https://www.youtube.com/watch?v=trdooHnyZo>).

„... aby sa politická spodina bála, a to bez ohľadu na to, či je to PP, PSOE, Vox alebo iný skurvy syn“ (<https://www.youtube.com/watch?v=trrdooHnyZo>).

Útoky proti médiám

Podľa Alvide Péreza sú všetky médiá podplatené a kúpené vládou, ktorá s nimi manipuluje. Nie sú objektívne, neponúkajú mu priestor ani možnosť vyjadriť sa. Nazýva ich mafiou, teroristami, parazitmi, odpadom a najomnými žoldnieri. Média nielen atakuje, ale ich uráža a ponižuje.

„Médiá, ktoré hovoria o nás, ale nikdy nie s nami systematická manipulácia mediálnej mafie v tejto krajine“
(<https://www.youtube.com/watch?v=SOesSNkhf8>).

„Predajú svoj zadok za pár korún za to, že v médiách uverejnia, čo povie šéf“
(<https://www.youtube.com/watch?v=trrdooHnyZo>).

„Na svete neexistuje jediná krajina, ktorá by sa správala takýmto debilným spôsobom. Je to kvôli médiám. Vy médiá ste čistý informačný terorizmus, ste odpad“
(https://www.youtube.com/watch?v=G-aM_tTdcBE).

„My darujeme celých 100 % nášho európskeho platu, pretože nie sme prekliati parazitickí najomní novinári“ (https://www.youtube.com/watch?v=I_DDm66FdS8).

„Vždy, keď ma zavolajú, aby som o niečom poskytol rozhovor, potom to scenzurujú My, tvorcovia online obsahu, sme v otvorenej vojne s tvorcami obsahu mainstreamových médií ... Treba začať vojnu a zorganizovať sa na medzinárodnej a predovšetkým na európskej úrovni, aby sme zničili všetky tieto informačné duopoly, ktoré v podstate dezinformujú španielskych občanov“
(<https://www.todoalicante.es>).

„Toto je realita Španielska, hoci ju mediálna mafia a partokratická diktatúra každý deň skrývajú“ (<https://www.youtube.com/watch?v=wijn-aAMgEI>).

Osobné útoky

Okrem vládnej elity, politických strán, inštitúcií a médií Alvide Pérez útočí aj na konkrétnych ľuďoch. Nepriateľom číslo jeden je samozrejme predseda vlády Pedro Sánchez, ktorého kritizuje, zosmiešňuje a ponižuje.

„Pedro Sánchez zohrievaj motory, lebo už ideš, schovaj sa do kufra, lebo ťa strčíme do basy“ (https://www.youtube.com/watch?v=I_DDm66FdS8).

Predchádzajúcim vyjadrením podnecuje zároveň aj ultranacionalistický diskurz, keďže sa v ňom odvoláva na situáciu, kedy Puigdemont (bývalý predseda katalánskej vlády stíhaný za nelegálne referendum o osamostatnení Katalánska v 2017) ušiel zo Španielska ukrytý v kufri auta.

„... je to stratégia Sáncheza, aby vyzeral ako obeť... ... ale Pedrovi Sánchezovi boli odpustené iné barbarstvá. S Pedrom Sánchezom sa to nekončí“
(<https://www.youtube.com/watch?v=trrdooHnyZo>).

„Pedro Sánchez klamal v prípade ..., čo bolo dokázané a preukázané, klamal pred komisiou expertov, klamal v nespočetnom množstve prípadov, je to človek, ktorý tvrdí, že neklame, ale mení svoje názory“
(https://www.youtube.com/watch?v=CAXQ1eEZF_s).

„A Pedro Sánchez by mal byť v base“
(https://www.youtube.com/watch?v=CAXQ1eEZF_s).

Atakuje aj ďalších členov vlády, napr. podpredsedkyňu Yolandu Díaz, ktorú nielenže kritizuje, ale aj uráža a ponižuje vulgárnym spôsobom.

Pretože máme absolútne negramotnú lavicu s psychopatom Pedrom Sánchezom, máme Yolandu, ktorá rozpráva, akoby by si bola práve dala dávku... Niekedy som počúval Yolandu a pozeral som sa na svoj rozkrok a hovoril som si, že sa poseriem, teda, že asi nie som normálny a neuvedomujem si to, človeče“
(<https://www.youtube.com/watch?v=PMxbf44lzl0>).

Núñez Feijóo, líder opozície, je tiež terčom jeho útokov, pretože je zbabelý a nevie si poradiť so svojim protivníkom v opozícii: *„... je to jeden zbabelý Feijóo“* (<https://www.youtube.com/watch?v=trrdooHnyZo>).

Ponižuje a zosmiešňuje tiež novinárku Anu Pastorovú, s ktorou mal legálny spor.

„Ana Pastor, dlhuješ mi takmer 20 000 eur, ešte stále ste mi nezaplatila, ponúkol som ti odpustenie dlhu výmenou za verejnú a otvorenú diskusiu, ... čo mi tá môže hovoriť, ... budeš reagovať na obvinenie tak, že sa z toho pokakáš“
(<https://www.todoalicante.es>).

Téma korupcie

Téma korupcie je leitmotívom Pérezových diskurzov. Nielen politici a vládni predstavitelia sú skorumpovaní, ale aj súdy, štátni zamestnanci, médiá, inštitúcie atď.

„Dotácie slúžia na zaplatenie ochrankárov a technikov, nie na to, aby ste dostali priplatočky extra, ako to robia všetky strany v tejto krajine“ (El Mundo, 2024/06/17).

„Skorumpovaný politický systém, ktorý je španielskou politickou partokraciou zakotvenou v ústave“ (<https://www.youtube.com/watch?v=SOesSNkhnf8>).

„Crème de la crème sudcov, súdov, novinárov a verejných činiteľov, verejných aj straníckych funkcionárov, politikov, ktorí doslova vydrancovali inštitúcie trestným spôsobom, ako je rodinkárstvo, úplatkárstvo, zaplatené rozsudky“ (<https://www.youtube.com/watch?v=SOesSNkhnf8>)

„V Španielsku máme veľký problém korupcie a korupcie partokracie“ (<https://www.youtube.com/watch?v=trrdooHnyZo>).

„Bojujeme proti korupcii, nakopli sme sa a začali vyšetrovať“ (<https://www.youtube.com/watch?v=trrdooHnyZo>).

„Súdny, politický a mediálny systém je absolútne skorumpovaný“ (<https://www.youtube.com/watch?v=trrdooHnyZo>).

Vyvolávanie strachu

Alvise Pérez využíva tiež techniku vyvolávania strachu, čo je podľa Franka Deckera (2004) jedna z formálnych populistických komunikačných stratégií. „Emocionalizácia a vyvolávanie strachu: výber slov a dikcia populistického komunikačného štýlu prispievajú k emocionálnemu rozhorčeniu obyvateľstva. Populisti používajú predsudky, ktoré sa odzrkadľujú v agresívnej forme proti údajnému nepriateľovi“ (Decker 2004: 36). Za týmto účelom zneužíva tému iných krajín, vojny, imigrantov a ich ďalších pokolení, iných kultúr atď., ktoré sú rovnako nebezpečné ako obchodníci s drogami a kriminálnici. Od tohto všetkého niečo hrozí a to len preto, že štát, vláda, inštitúcie nič nerobia.

„... je tu množstvo ľudí, ktorí prichádzajú po státisícoch, ktorých sú už milióny, ktorí sa rozmnožujú len medzi sebou a ktorí majú svoju vlastnú kultúru a ktorí nepovažujú španielske právo za nič, pretože majú svoje právo založené na náboženstve. A to je problém a vidíme, čo sa stalo vo Švédsku, ktoré bolo desaťročia jednou z najbezpečnejších krajín na svete a teraz je to žumpa znásilnení. A vidíme, čo sa deje vo Francúzsku na pokraji občianskej vojny, pretože problém, ktorý je vo Francúzsku, pokiaľ nenaložíte viac ako 2 milióny ľudí na lode a späť... je neprekonateľný a problém, ktorý vidíme kľíčiť v Španielsku, každý, kto má oči, uši, ide na internet alebo sa

prechádza po ulici, napr. Las Ramblas. Išiel by si teraz po Las Ramblas so svojou priateľkou? Nie, kolega. Pretože na Las Ramblas je množstvo iných kultúr“

(<https://www.todoalicante.es>).

„Viem, že tu existuje vážny problém s pašerákmi drog, mafiou a nelegálnymi prístáhovalcami“ (<https://www.todoalicante.es>).

„Španielsko sa zmenilo na fiestu pre zločincov, korupčníkov, žoldnierov, pedofilov a násilníkov“ (<https://legrandcontinent.eu>).

„Maroko je našim geopolitickým, ekonomickým a vojenským nepriateľom“ (<https://legrandcontinent.eu>).

Mesiášsky syndróm a rola spasiteľa

Keďže sú všetci skorumpovaní (štát, justícia), inštitúcie nefungujú, on je jediný, ktorý chce a je schopný spraviť poriadok. Má na to schoposti aj prostriedky, už vlastne začal, mnohí mu pomáhajú, lebo ľudia už pochopili, že len on im pomôže. Poradí si nielen s korupciou, zlodejmi, ale aj s imigrantami, zločincami, obchodníkmi s drogami a pod.

„Budem brániť záujmy svojej krajiny.... Mne každý posúva informácie: sme státisíce zorganizovaných ľudí, aby sme zabránili korupcii... Nie som reformátor, som ničiteľ, ktorý chce všetko zničiť, aby mohol začať odznova“ (<https://www.youtube.com/watch?v=trrdooHnyZo>).

„Prenasledujem skorumpovaných a zločincov“ (<https://www.youtube.com/watch?v=trrdooHnyZo>).

„Narco, radšej nech plače tvoja matka ako moja. Ak máš naloženú loď a balíky drog, pum, pum pum! A nauč sa plávať, pretože už nebudeme riskovať život ani jedného policajta ani jedného vojaka“ (<https://www.todoalicante.es>).

„... pôjdem s niekoľkými plukovníkmi španielskej armády v zálohe vysvetliť všetkým obyvateľom Kanárskych ostrovov, ako sa budeme organizovať mimo politických strán, pretože politické strany nezachránia územnú celistvosť španielskeho národa. ... Keď sa dostanem k moci, zabudnite zločinecké médiá, že dostanete čo len jediné euro z verejných financií a zákon vám nakáže nahradiť stovky miliónov, ktoré ste dostali od súčasnej a predchádzajúcej vlády“ (<https://legrandcontinent.eu>).

„Je to konkrétne jedno z hlavných opatrení, ktoré chceme prijať, a to nielen obmedzením nelegálneho prístáhovalstva, ale aj hromadnou deportáciou všetkých tých nelegálnych prístáhovalcov, ktorí vstúpili na územie v rozpore so zákonom“ (https://www.youtube.com/watch?v=CAXQ1eEZF_s).

Syndróm obeť a prenasledovaného

Alvise sa neustále prezentuje ako obeť, prenasledovaný štátom, systémom a médiami.

„Bol si niekedy v situácii, že si mal dojem, že si cítil, že ťa niekto odpočúva? Mám dôkaz, že ma špehujú. ... natočil video, na ktorom žiada prostitútky po celom Španielsku, aby mi poskytl informácie o všetkých tých politikoch a vysokých úradníkoch...” (<https://www.todoalicante.es>).

„Vláda nariadila začať daňové audity všetkých členov SALF“ (El Mundo, 2024/06/07).

„Imunita ma ochráni pred útokmi vlády a umožní mi bojovať proti korupcii“ (<https://www.youtube.com/watch?v=trrdooHnyZo>).

„Počuj, ak zajtra skončím mŕtvy, tak sa všetci Španieli dozvedia, že tu bol Španiel, ktorý sa snažil nejakým spôsobom uprednostniť záujmy Španielska, ale nech ma zabijú, kámo, pretože to je jediné, čo môžu urobiť“ (<https://www.todoalicante.es>).

„... ale, samozrejme, v tejto krajine sú fejkoví všetci, ktorí kritizujú španielsku vládu, podľa mňa to je zločinecký zákon“ (https://www.youtube.com/watch?v=CAXQ1eEZF_s).

Šírenie nenávisti a ponižovanie

Blaho definuje jazyk nenávisti ako „diskriminačné, negativistické výroky či prívlastky, ktoré sú použité vo vzťahu k etniku, rase, viere, presvedčeniu, vyvolávajúce konfliktné situácie a v konečnom dôsledku propagujúce nenávisť a nepriateľstvo k príslušníkom určitej sociálnej skupiny alebo priamo vyzývajúce na násilie voči inému etniku“ (Blaho 2010: 26). Alvise Pérez nenávidí nielen vládu, politikov, inštitúcie, médiá, imigrantov, ale tiež menšiny, ženy alebo iné autonómne oblasti v Španielsku.

„Zober si feministické hnutie. Na jednej strane chcú chodiť samy a opité, ale na strane druhej chcú doniesť do Barcelony celú Afriku. Uvidíme, čo sa stane“ (<https://www.todoalicante.es>).

„Katalánsko má bližšie ku kalifátu ako k republike. človeče, veď španielska vláda rokuje s tými najultrapracovnými a najnacistickejšími a najxenofóbnejšími – s katalánskymi a baskickými separatistami. To sú nacisti, kamarát, ale je to vtipné, že Katalánsko má bližšie ku kalifátu ako k republike...” (<https://www.todoalicante.es>).

Šírenie hoaxov

Šírenie hoaxov a klamstiev je každodennou zábavkou Alvide Péreza. Za viaceré jeho publikácie sú naňho podané žaloby.

„Národná rada vypína mikrofóny v sále tlačovej konferencie, aby potom pustili len otázky dohodnuté s politickými stranami“ (El Mundo, 2024/06/07).

*„Falošné e-maily, sfaľšované bankové výpisy, klonované telefóny, sfaľšované konverzácie na WhatsAppe, vykonštruované dôkazy a dokonca aj protikorupční agenti predkladajú falošné, zaplatené alebo pripravené svedectvá“
(<https://www.youtube.com/watch?v=wtjn-aAMgEI>)*

*Národné spravodajské centrum³ vyšetroje akúkoľvek osobu, ktorá má čo i len najmenšiu relevanciu, nemám najmenšie pochybnosti.... automatickým odpočúvaním, nemám najmenšie pochybnosti... prebieha masívna špionáž španielskych občanov, nie kohokoľvek, ale tých, ktorí majú určitú mediálnu dôležitosť... toto povedal jeden armádny generál ...že monitorujeme sociálne siete, aby sme obmedzili šíreniu dezinformácií, aby sme obmedzili kritiku španielskej vlády.... vláda využíva vlastné spravodajské služby armády na kontrolu toho, čo sa hovorí na sociálnych sieťach“
(<https://www.youtube.com/watch?v=PMxbf44lzl0>).*

„Keď Maroko prijme rozhodnutie, čo už je neodvratne naplánované a prijme ho pred 2030, že po dobrom alebo po zlom napadne Kanárske ostrovy, Ceutu a Melillu...“ (https://legrandcontinent.eu/).

Antiimigračný populizmus

Videli sme už vo vyššie uvedených komunikátoch, že Alvide Perez používa prisťahovalcov ako hrozbu pre pracujúcich Španielov. Túto problematiku využíva do takej miery, že klame a vymýšľa si správy, ako aj v októbri 2024 v prípade napadnutia dieťaťa mentálne postihnutou osobou v jednej obci pri Toledu, kde boli zhodou okolností ubytovaní africkí prisťahovalci. Alvide Pérez túto správu rýchlo zverejnil a rozšíril hoax, že útočníkom bol samozrejme africký prisťahovelec. Jeho útoky sú namierené najmä proti moslimom a Afričanom, ale útočí aj na iné národnosti.

³ Ekvivalent SIS.

„Podarilo sa nám, vďaka práci našich informátorov informovať policajné sily a jednotky, aby zadržali mafiu štyroch Ukrajincov, ak sa nemýlim, nie, Rumuni to boli, pardon“⁴ (<https://www.youtube.com/watch?v=trrdooHnyZo>).

„Zlyhávajúca krajina ako Brusel, kde sú len islamisti, neistota a znásilňovanie“ (<https://www.youtube.com/watch?v=trrdooHnyZo>).

„Boli to mená ako Mohamed, Abdul, teda ľudia, ktorí sa nenarodili v Triane alebo Móstoles alebo v Cuenca... keby ich bolo len päť, ale keď ich je 99% zo všetkých zatknutých za sexuálne útoky, znásilnenia, násilné lípeže, máme problém...., pretože Abdul a Mohamed môžu voliť. A koho volia Abdul a Mohamed? PSOE, ktorá im dáva podporu, dotácie na každé dieťa a nakoniec majú päť alebo šesť detí, na ktoré dostávajú 5 alebo 6000 tácov, to už je moc, koľko im platia za to, že majú deti Podľa mňa by nemali mať volebné právo, podľa mňa je to zločinná manipulácia so suverenitou španielskeho ľudu, a myslím si, že by mali byť deportovaní.

... a ja som si myslel, že som v Nigérii naozaj. Teda, bože môj, nevidel som tam žiadneho bieleho Myslím si, že v Španielsku je teraz veľmi nebezpečný koktail, pretože postupne tu vyrastá čoraz viac moslimského obyvateľstva, vyrastajú tu ich deti, chodia do školy a bude to zábavný moment, keď si Mohamed uvedomí, že jeho deťom rozprávajú v škole, že môže byť trans, bude to zábavný šok. A kto si myslíš, že vyhrá? Ten s farebnými vlajkami alebo ten s mačetou? Na koho by si stavil? Ktorú postavu by si si vybral vo videohre?“ (<https://www.todoalicante.es>).

„V tejto krajine sa požaduje viac papierov na to, aby si si mohol zasadiť paradajku, ako na to, aby sem vstúpil imigrant. To je surrealistické“ (<https://www.todoalicante.es>).

Antikomunistická a antil'avicový diskurz

Hoci Alvis Pérez obyčajne útočí na všetky politické strany a ideológie, najčastejšie sú terčom jeho útokov ľavicové ideológie a ich predstavielia.

„Maduro je zločinec... Len klub Kuby, Sýrie a Iránu je schopný uznať minimálne víťazstvo, ktorým sa Maduro a ZP chvália. Jediný spôsob, ako vykopnúť komunizmus od kormidla moci, ako už dokázala história, sú zbrane. Je nepopierateľné, že vo Venezuele sa opäť kradnú voľby, ako sa to už pol storočia deje na Kube“ (Marca 2024/07/29).

„Pretože Yolanda to hovorí láskavo, samozrejme, hovorí: a my vás demokraticky zatvoríme do gulagu, ... je nebezpečná, je to žena, ktorá navyše v jednom zo svojich

⁴ Snažíme sa prekladať syntakticky aj štylisticky tak, ako rozpráva Alvis Pérez, teda informátori informovali, krajina ako Brusel a pod.

prvých rozhovorov veľmi podporovala Huga Cháveza“
(<https://www.youtube.com/watch?v=PMxbf44lz10>).

Štylistické figúry

Metafora

Používanie metafory sa v politickom diskurze často opakuje. Populistickí politici sa k nej veľmi často uchýľujú, aby podnietili v ľuďoch určité typy správania alebo dokonca negatívneho konania. Metafory slúžia aj na lepšie pochopenie často abstraktného a komplikovaného politického jazyka a jeho sprístupnenie laickému publiku, ktoré rozumie názorným príkladom z každodenného života. Okrem iného tiež diskurz oživujú, ozvlášťujú a robia ho atraktívnejším. Alwise Pérez obľubuje metaforu, často v jednom komunikáte naväzuje na seba viac metafor za sebou.

„... vyťahujeme tu teraz zbrane ich katov?“ (https://www.youtube.com/watch?v=G-aM_tTdcBE).

„... znovu im kradnú voľby“ (Marca, 2024.07.29).

„Budeme bojovať proti všetkému (proti vetru a prílivu), pretože to je prvý oficiálny kameň tyranského režimu, ktorý chce Pedro Sánchez nastoliť umlčaním všetkých médií, ktoré už de facto majú na ústach náhubok“
(<https://www.youtube.com/watch?v=SOesSNkhnf8>).

„... predajú si zadok za päť korún... už viac ako 35 rokov cicajú z politického cecuku... zosetrihnúť hrebienok Pedrovi Sánchezovi... v živote ma nikto nedostane ďalej od Mercadony...“ (<https://www.youtube.com/watch?v=trrdo0HnyZo>).

V poslednej metafore používa obraz supermarketu Mercadony, ktorý je medzi Španielmi veľmi obľúbený, väčšina výrobkov je španielskeho pôvodu a supermarket je z autonómnej oblasti Valencia rovnako ako Alwise Pérez.

„... lebo celú tú rozprávku, ktorú nám predávali od malička v škole zatiaľ, čo nás krmili kašou ...“ (<https://www.youtube.com/watch?v=PMxbf44lz10>).

„... nakoniec sú Apoštolmi smrti a mizérie“
(<https://www.youtube.com/watch?v=PMxbf44lz10>).

„... celý deň cicia televíziu“ (https://www.youtube.com/watch?v=G-aM_tTdcBE).

„Vy média ste čistý informatívny terorizmus, ste odpad“
(https://www.youtube.com/watch?v=G-aM_tTdcBE).

„... lebo ja už som starý pes“ (<https://legrandcontinent.eu/>).

„Ten s farebnými vlajkami alebo ten s mačetou?“ (<https://www.todoalicante.es>).

Hyperbola

Z hyperboly, zveličovania a prehánania reality sme vybrali len zveličené výrazy: *súdne, politické a mediálne bičovanie; sú brutálni; daňoví otroci; najhoršia vláda v dejinách Španielska; žumpa násilia; absolútne negramotná lavica; viac ako 70, nie 50, ale 70 a 75 percent toho, čo vyprodukuje, ukradne štát.*

Často popužíva superlatívy ako *absolútne, totálne, minimálne, najhorší, najnacistickejší, najxenofóbnejší, aumentatíva a hyperbolizujúce* podstatné mená *ako barbarstvo, brutálny, masívny vrah, žumpa, násilie, mafia, milióny, kriminálnik, hyperbolizujúce slovesá zabiť, odkopnúť, napadnúť, odrať z kože, zodrať sa.*

Epizeuxa

Epizeuxa, teda opakovanie toho istého slova tiež dodáva politickému diskurzu expresivitu a presvedčivosť.

„Deň, keď milióny Španielov vyjdú do ulíc vy všetci draho zaplatíte... ste odpad... deň, keď si všetci Španieli uvedomia ...“ (https://www.youtube.com/watch?v=G-aM_tTdcBE).

„Falošné e-maily, falšované bankové výpisy, klonované telefóny, falošné konverzácie... predkladanie falošných svedectiev...“
(<https://www.youtube.com/watch?v=wtjn-aAMgEI>).

„Klamal v prípade ..., je to dokázané, klamal výboru expertov, klamal v ...“
(<https://www.youtube.com/watch?v=SOesSNkhnf8>).

„... rodina, nuž, rodina sa modlí, lebo ja som z veľmi, veľmi katolíckej rodiny.“
(<https://www.youtube.com/watch?v=trrdooHnyZo>).

„... akákoľvek dôležitá osoba, akákoľvek čo len trochu dôležitá osoba... nemám o tom najmenšie pochybnosti... automatické odpočúvania, nemám najmenšie pochybnosti“ (<https://www.youtube.com/watch?v=PMxbf44lz10>).

„.... o politicko-súdnej mafii, ktorá v Španielsku existuje už desaťročia... taká je realita v Španielsku, hoci mediálna mafia ...“
(<https://www.youtube.com/watch?v=wtjn-aAMgEI>).

„... Pedro Sánchez, barbarstvá, toto sa neskončí u Pedra Sáncheza. Pedro Sánchez je pseudo tyran.... a nezodpovedá sa absolútne ničomu a za nič“
(<https://www.youtube.com/watch?v=trrdooHnyZo>).

„... mäkká opozícia, máme zbabelú a veľmi prispôsobivú opozíciu.... tá mäkká a zbabelá opozícia táto opozícia nedokázala počas najhorších období a počas najhoršej vlády...“ (<https://www.youtube.com/watch?v=trrdooHnyZo>).

Irónia

Alvise Pérez sa rád ironicky vyjadruje o svojich nepriateľoch, používa iróniu na zosmiešnenie a ponižovanie. Často na vyjadrenie irónie využíva deminutíva.

„Videl som také pozemôčky na východe Madridu, veľmi chutné a pekné“
(<https://legrandcontinent.eu/>)

„... a kde je ten testosterón, ktorým sa vychvaľoval Santiago Abascal pred Condem.“ (<https://www.youtube.com/watch?v=trrdooHnyZo>).

„Pedro Sánchez je jeden pseudo tyran, ktorého nakoniec budeme volať jeho výsosť alebo jeho svätosť“ (<https://www.youtube.com/watch?v=trrdooHnyZo>).

„... nie na to aby ti zaplatili extra príplatočky“ (El Mundo, 2024/06/17).

„Lebo Yolanda to hovorí láskavo, samozrejme, hovorí: a demokraticky ťa strčíme do gulagu, vieš a potom z teba zoderieme kožu po pásikoch“
(<https://www.youtube.com/watch?v=PMxbf44lzl0>).

Rečnícka otázka

Alvise Pérez je veľmi dobrý rečník, komunikuje priamo s publikum alebo sa obracia priamo na moderátora. Publiku a moderátorovi kladie rečnicke otázky, ktorými posilní efekt a cieľ komunikátu. Podľa Štefančíka „populisti radi konšpirujú a zahmlievajú prostredníctvom sugestívne položených otázok. Keďže nemajú k dispozícii reálne dôkazy a bez dôkazov

by ich mohli ľahko obviňovať zo šírenia klamstiev, konštruujú svoj pohľad spravidla sugestívnymi otázkami“ (Štefančík 2022b: 144).

„*¿O sù nenormálnu?... Vari, keď sem príde nejaký predstaviteľ z Ameriky⁵ vytiahne tu zbrane ich katov?*“ (https://www.youtube.com/watch?v=G-aM_tTdcBE).

„*Prepáč, ale aký mám ja záujem reprezentovať nejakého Francúza alebo Nemca?*“ (<https://www.youtube.com/watch?v=trdooHnyZo>).

„*Na čo do riti nám je kráľ?*“ (<https://legrandcontinent.eu/>).

„*Kto myslíš, že vyhrá? Ten s farebnými zástavkami alebo ten s mačetou? Na koho by si staval? Akú postavu by si si vybral vo videohre?*“ (<https://www.todoalicante.es/>).

„*Ty by si išiel teraz s tvojou frajerkou po Ramblas?*“ (<https://www.todoalicante.es/>).

Lexikálne prostriedky

Z lexikálnych prostriedkov používa Alvis Pérez predovšetkým emocionálno-expresívne výrazy, ktorými chce zapôsobiť na publikum. Jeho diskurz je popretkávanými rôznymi druhmi vulgarizmov. Neštíti sa uraziť a ponížiť protivníka, ženy alebo menšiny. So spolubesedujúcim sa rozpráva ako s kamarátom, seberovným, nazýva ho kamoš, kolega. V rozhovoroch používa kolokiálne a hovorové výrazy, negatívne kolokácie, ale aj anglicizmy a rôzne módné výrazy, čím sa snaží priblížiť mladým ľuďom, čo sa mu aj darí, lebo väčšina jeho voličov je práve mladá generácia. Ako sme videli vyššie, na dosiahnutie ironie alebo v rečníckych otázkach používa často deminutíva.

Subštandardná lexika, vulgarizmy

Rovnako ako pri metaforách, obvyčajne v jednom komunikáte nájdeme niekoľko expresívnych subštandardných výrazov alebo vulgarizmov viac sebou.

„*Hovno ma to zaujíma, tak ako ma zaujíma plagát s tučnými na pláži alebo kravata Pedra Sáncheza alebo 27 stupňov klimatizácie, to sú koko...ny a dobré len na zaba-*

⁵ Tu použil názov *Américas*, teda množné číslo, tak ako sa nazývali spolu španielske kolónie na americkom kontinente.

venie mongola, ktorý je na rade. ... ale sú to úplní debili?
(<https://www.youtube.com/watch?v=trrdooHnyZo>).

„Pedro Sánchez, psychopat, poseriem sa, teda, bud' nie som normálny a neuvedomujem si to....“ (<https://www.youtube.com/watch?v=PMxbf44lzl0>).

„Správajú sa k nám ako k hlupákom... tí vysokí funkcionári, ktorých by boli po-jeb...li“ (<https://www.todoalicante.es>).

„Sú Španieli, ktorí sú v skurvenom ekonomickom krachu“
(<https://www.todoalicante.es>).

„Predajú zadok za päť korún“ (<https://www.youtube.com/watch?v=trrdooHnyZo>).

„...takým debilným spôsobom (https://www.youtube.com/watch?v=G-aM_tTdcBE).

„... aj vaša mater, čo vás porodila“
(<https://www.youtube.com/watch?v=trrdooHnyZo>)

Iné vulgarizmy a nadávky⁶: *a tomar por culo – do pi..., a la puta calle – na skurv... ulicu, joder – jeb..., cojones – gule, hijos de su madre – skurvysyn, zbabelá spodina.*

Hovorové výrazy: *oteckov synáčik, nóbl panáčikovia, ani zo srandy, to je rozprávka, kolega, kámo, super, to je bomba, ohromne, banda ľudí, mega, tácov.*

Locuciones: *tvrdá ruka, proti vetru, creme de la creme, nabiť si baterky, hrať divadielko*

Anglicizmy: *heavy, las fake news, fake*

Negatívne kolokácie: *tyranský režim, informačný terorizmus, zločinecký zákon, skorumpovaní ministri, prekliati paraziti, mediálna mafia, politická mafia, falošná demokracia, zločinecké médiá, nájomní novinári, skorumpovaní nájomní ministri.*

Záver

Na základe analýzy diskurzu Alvide Péreza môžeme potvrdiť, že sme definovali väčšinu populistických charakteristík, techník a stratégií ako ich uvádzajú autori Dulebová, Cingerová, Štefančík (2024), Štefančík (2022),

⁶ Nechali sme výrazy aj v španielčine, pretože nemajú doslovný preklad do slovenčiny.

Poier, Saywald-Wedl, Unger 2020, von Beyme (2017, 2018), Cingerová, Motyková (2017), Dulebová (2011, 2012) alebo Štefančík, Dulebová (2017).

Nosnou témou Pérezových diskurzov je korupcia, z ktorej obviňuje predovšetkým vládu, ale skorumpované sú aj inštitúcie, súdy, médiá, nazýva ich mafia, kasta, paraziti, zločinci, kriminálnici. Najväčším nepriateľom je predseda vlády Pedro Sánchez, ktorého nazýva psychopatom, zlodejom, klamárom, zločincem a mal by sedieť v base. Súčasný systém je partokracia nie demokracia. Jasne sa u neho prejavuje postoj MY – ONI alebo dokonca JA – ONI. Na jednej strane je on, zástanca pracujúceho španielskeho ľudu, ktorý trie biedu vinou tých druhých – politikov, súdov, médií, všetci sú skorumpovaní. Nenávisť voči tým druhým podporuje aj antiimigračným diskurzom, predovšetkým vystupuje proti africkým imigrantom moslimského pôvodu, ktorí dostávajú finančnú podporu od vlády na úkor pracujúcich Španielov napriek tomu, že nepracujú a nikdy neodvážali dane. V jeho diskurzoch sa objavujú aj alúzie na históriu, ale skôr na negatívne udalosti – frankizmus, juhoamerický vodca Bolívar. Rovnako ako iní populisti, pasuje sa do role spasiteľa a záchrancu, len on jediný dokáže Španielom pomôcť, iba on na nich myslí a iba on vie zmeniť partokratický systém. Jeho úloha však nie je ľahká, môžu ho pri tom aj zabiť, je odpočúvaný, prenasledovaný a je obeťou.

Jeho diskurz nie je komplikovaný, je spontánny, niekedy chaotický. Vyjadruje sa na jednej strane jednoducho, používa hovorové kolokialne výrazy, anglicizmy a moderné výrazy a kontexty ako videohra, mega, super, fejk, ktorými sa chce priblížiť mladému voličovi. Na druhej strane ozvlášťňuje a zatraktívňuje svoje vystúpenia zaujímavými metaforami, ktoré častokrát zachádzajú do vulgarity. Niektoré vulgarizmy sú naozaj tvrdé a šľavnaté, evidentne si Alvis Pérez servítku pred ústa nedáva. Používa zvolania, rečnícke otázky, onomatopoeje (*pum, pum, pum*). Jeho prejav je živý a „zaujímavý“ alebo až „zábavný“ pre určitý typ recipienta. V slovníku prevládajú slová ako *korupcia, cenzúra, prenasledovanie, partokracia, mafia, kasta* ale aj *sloboda, bojovať*. Ďalším obľúbeným prostriedkom je irónia, ktorú dosahuje používaním deminutív ako *hovienka, príplatočky, pozemôčky*. Rád ponízuje, predovšetkým, ženy a menšiny.

Na záver môžeme povedať, že Alvis Pérez je naozaj dobrý rečník, ovláda a vie používať rétorické stratégie. Dôkazom toho je jeho úspech v eurovoľbách, ktorý dosiahol minimálnou kampaňou len na sociálnych sieťach a v rekordne krátkom čase – 3 mesiace. Dokáže osloviť tak starších voličov ak aj mladých.

Zdroje korpusu

- Alvise Pérez (2022): Lo importante en España: Gordas, corbatas y Bolívar, <https://www.youtube.com/watch?v=G-aM_rTdcBE> [23. 10. 2024].
- Alvise Pérez (2022): Así se destruye a un inocente, <<https://www.youtube.com/watch?v=wtjn-aAMgEI>> [23. 10. 2024].
- Alvise Pérez (2020): Un buen gobierno obedece, <<https://www.youtube.com/watch?v=7rYr7hcZk4E>> [23. 10. 2024].
- Alvise Pérez (2024): Las siete frases más polémicas del discurso del líder „Se acabó la fiesta“, <<https://www.youtube.com/watch?v=I-DDm66FdS8>> [23. 10. 2024].
- Alvise Pérez (2024): Alvise anuncia que publicará audios de jueces, periodistas y políticos que han «saqueado» España, <<https://www.youtube.com/watch?v=SOesSNkhnf8>> [23. 10. 2024].
- Alvise Pérez (2024): Alvise Pérez desvela ante Rojo el último ataque de Pedro Sánchez: “Su hija me querelló”, <<https://www.youtube.com/watch?v=trrdooHnyZo>> [23. 10. 2024].
- Alvise Pérez (2024): Alvise Pérez afirma que España vive en una dictadura encubierta – Wall Street Wolverine, <<https://www.youtube.com/watch?v=PMxbf44lzI0>> [23. 10. 2024].
- Alvise Pérez (2024): Alvise revela de qué irá la noticia que filtrará y así gana el espacio informativo a Pedro Sánchez, <https://www.youtube.com/watch?v=CAXQ1eEZF_s> [23. 10. 2024].
- Alvise Pérez (2024): El polémico discurso de Alvise Pérez en la Plaza del Ayuntamiento de Alicante, <<https://www.todoalicante.es/alicante-ciudad/polemico-discurso-alvise-perez-plaza-ayuntamiento-alicante-20240531164528-nt.html>> [23. 10. 2024].
- Alvise Pérez (2024): Diez frases impactantes del líder „Se cabó la fiesta“, <<https://legrandcontinent.eu/es/2024/06/19/alvise-perez-10-frases-impactantes-del-lider-de-emse-acabo-la-fiesta-em-y-nuevo-tercer-hombre-de-las-derechas-espanolas-1/>> [23. 10. 2024].
- Alvise Pérez (2024): Alvise y la amenaza pospolítica, <<https://www.elmundo.es/papel/historias/2024/06/14/666c17e3e85ece66158b458f.html>> [23. 10. 2024].
- Alvise Pérez (2024): La cámara de resonancia en Telegram donde Alvise es el único político periodista e influencer para medio millón de personas, <<https://www.elmundo.es/espana/2024/06/17/666ec779fc6c83b20a8b457a.html>> [23. 10. 2024].
- Alvise Pérez (2024): Alvise Pérez reclama un aintervención militar en venezuela tras los resulatdos de las elecciones, <<https://www.marca.com/>>

tiramillas/actualidad/2024/07/29/66a783d9ca474108028b458e.html>
[23. 10. 2024].

El Mundo (2024). <https://www.elmundo.es/> [23. 10. 2024].

Literatúra

- ADAMKA, P. (2016). Politická lingvistika. In: ŠTEFANČÍK, R. (ed.). *Jazyk a politika. Na pomedzí lingvistiky a politológie*. Bratislava: Ekonóm, s. 11–19
- ADAMCOVÁ, S. (2022). Political Language and its Importance in Contemporary German. In: ŠTEFANČÍK, R. (ed.). *Jazyk a politika: Na pomedzí lingvistiky a politológie VII*. Bratislava: Ekonóm, s. 13–20.
- BLAHO, M. (2010): Jazykové formy pravdy a lži v súčasnom ruskom a slovenskom mediálnom texte. In: BOČÁK, M., RUSNÁK, J. (eds.). *Médiá a text 3. Mediálny text: variácie mediálneho diskurzu – popkultúra*. Prešov: Filozofická fakulta v Prešove, s. 26–32.
- CINGEROVÁ, N., DULEBOVÁ, I. ŠTEFANČÍK, R. (2021): *Politická lingvistika*. Bratislava: Ekonóm.
- CINGEROVÁ, N., MOTYKOVÁ, M. (2017). *Úvod do diskurznej analýzy*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave.
- DECKER, R. (2004). *Der neue Rechtspopulismus*. Opladen: Leske + Budrich. <https://doi.org/10.1007/978-3-663-09621-4>
- DICCIONARIO DE LA LENGUA ESPAÑOLA, 23^a edición (2014): Madrid: Espasa
- DULEBOVÁ, I. (2011). Podoby súčasnej českej a slovenskej politickej lingvistiky. *Jazyk a kultúra*, 2(8).
- DULEBOVÁ, I. (2012). Politický diskurz ako objekt lingvistického výskumu. *Jazyk a kultúra*, 3(9).
- DULEBOVÁ, I., ŠTEFANČÍK, R., CINGEROVÁ, N. (2024): *Language and Security: The Language of Securitization in Contemporary Slovak Public Discourse*. Berlin: Peter Lang. <https://doi.org/10.3726/b21851>
- HERRERA, E. (2024). El agitador ultra Alvisé Pérez irrumpe en el Parlamento Europeo con tres escaños y 800.000 votos. *El Dario.es*, 9. 6. 2024, <https://www.eldiario.es/politica/agitador-ultra-alvise-perez-irrumpe-parlamento-europeo-tres-escanos-800-000-votos_1_11435-129.html> [23. 10. 2024].
- HRDLIČKOVÁ, Z (2022). Function and Usage of Idioms in Written Discourse Focused on Business. *Hradec Králové Journal of Anglophone Studies*. 9(1-2): 24–37.

- IBÁÑEZ, L. U. (2024). El polémico discurso de Alvisé Pérez en la Plaza del Ayuntamiento de Alicante. *Todo Alicante*, 31. 5. 2024, <<https://www.todoalicante.es/alicante-ciudad/polemico-discurso-alvise-perez-plaza-ayuntamiento-alicante-20240531164528-nt.html>> [23. 10. 2024].
- KRAJČOVIČOVÁ, L. (2023). The metaphorical modeling of Anthony Fauci in American media discourse. *Lingua et vita*, 23: 41–48.
- NIEHR, T. (2014). *Einführung in die Politolinguistik. Gegenstände und Methoden*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht. <https://doi.org/10.36198/9783838541730>
- POIER, K., SAYWALD-WEDL, S., UNGER, H. (2020). Die Themen der Populisten. *Zeitschrift für Literaturwissenschaft und Linguistik*, 50: 185–202. <https://doi.org/10.1007/s41244-020-00166-z>
- RHEINDORF, M (2017). Diskursanalyse in der Linguistik: Der Diskurshistorische Ansatz. In: WILK, F. (Ed.). *Sprache und Identität. Tagungsband der Wissenschaftlichen Gesellschaft für Theologie*. Neunkirchener Verlag, s. 17–62. <https://doi.org/10.13109/9783788732660.17>
- ŘÁDEK, M. (2017). Jazyk a nacionalizmus od vzniku po súčasnosť. In: ŠTEFANČÍK, R. (ed.). *Jazyk a politika. Na pomedzí jazykovedy a politológie II*. Bratislava: Ekonóm, s. 465–471.
- ŠTEFANČÍK, R. (2016). Politický jazyk. Ako ho definovať? In: ŠTEFANČÍK, R. (ed.). *Jazyk a politika. Na pomedzí lingvistiky a politológie*. Bratislava: Ekonóm, s. 28–46.
- ŠTEFANČÍK, R., DULEBOVÁ, I. (2017). *Jazyk a politika. Jazyk politiky v konfliktnnej štruktúre spoločnosti*. Bratislava: Ekonóm.
- ŠTEFANČÍK, R. (2022a). Súčasná perspektíva rozvoja politickej lingvistiky na Slovensku. *Lingua et vita*, 19: 70–81.
- ŠTEFANČÍK, R. (2022b). *Radikálny populizmus v ére pandémie COVID-19 a vojny na Ukrajine*. Bratislava: Ekonóm.
- ŠTEFANČÍK, R., LIĐÁK, J. (2017). Priateľ a nepriateľ. Jazyk pravicového extrémizmu. In: ŠTEFANČÍK, R. (ed.). *Jazyk a politika. Na pomedzí jazykovedy a politológie II*. Bratislava: Ekonóm, s. 473–481.
- VON BEYME, K. (2017). Rechtspopulismus in Osteuropa: Bewertung der Chancen und Risiken. In: BRINKMANN, H. U., PANRECK, I. CH. (eds.). *Rechtspopulismus in Einwanderungsgesellschaften. Die politische Auseinandersetzung um Migration und Integration*. Wiesbaden: Springer VS, s. 75–94. https://doi.org/10.1007/978-3-658-23401-0_4
- VON BEYME, K. (2018). *Rechtspopulismus. Ein Element der Neodemokratie?* Wiesbaden: Springer Verlag. <https://doi.org/10.1007/978-3-658-19767-4>

Poznámka:

Tento príspevok je súčasťou riešenia grantového projektu VEGA 1/0075/24: *Politický diskurz na Slovensku v kontexte vojny na Ukrajine* a projektu APVV APVV-23-0040: *Migračný diskurz v krajinách V4 optikou politickej lingvistiky*.

Kontakt:

doc. Mgr. Mária Spišiaková, PhD.

Katedra románskych a slovanských jazykov	Department of Romance and Slavic Languages
Fakulta aplikovaných jazykov	Faculty of Applied Languages
Ekonomická univerzita v Bratislave	University of Economics Bratislava
Email Address: maria.spisiakova@euba.sk	

PaedDr. Ján Keresty, PhD.

Katedra románskych a slovanských jazykov	Department of Romance and Slavic Languages
Fakulta aplikovaných jazykov	Faculty of Applied Languages
Ekonomická univerzita v Bratislave	University of Economics Bratislava
Email Address: jan.keresty@euba.sk	

Vojna na Ukrajine v kontexte parlamentných volieb 2023

Eva Stradiotová – Elena Smoleňová

Abstract

The War in Ukraine in the Context of the 2023 Parliamentary Elections. *The article deals with Slovakia's political discourse about the Ukraine war. It answers how Slovak politicians articulated their views on the new geopolitical situation. The text identifies the main actors of the discourse and their political messages. The text assumes that the polarized society greatly influenced the discourse. Indeed, even before the war, some parties expressed positive attitudes towards Russia and its authoritarian regime. These attitudes have created a group of politicians who articulate a rejectionist attitude toward support for Ukraine. These are mainly political parties that political scientists classify as populist or far-right.*

Keywords: discourse, war, Ukraine, Slovakia, election, populism, securitization.

Kľúčové slová: diskurz, vojna, Ukrajina, Slovensko, voľby, populizmus, sekuritizácia.

Úvod

Hoci vojenský konflikt na Ukrajine začal už v roku 2014 ruskou anexiou Krymu, o plne formátovej vojne hovoríme od 24. februára 2022, kedy ruské vojská priamo napadli územie Ukrajiny, vrátane hlavného mesta Kyjeva (Ellison et al. 2023). Ukrajinským vojskám sa po ruskej invázii v priebehu niekoľkých týždňov podarilo zatlačiť ruské ozbrojené sily na východ republiky, vojenský konflikt však pokračoval ďalej. V čase písania tohto príspevku ukrajinskí vojaci postupovali na území Ruska, čím vojna medzi Ruskom a Ukrajinou vstúpila do novej fázy.

Podľa Antona Beblera (2023: 775) ide o „najväčšiu, najkrvavejšiu a najdlhšiu vojnu v Európe od roku 1945“. Medzinárodné spoločenstvo ruskú inváziu na Ukrajinu okamžite odsúdilo (Ficek 2023). Ruské imperialistické záujmy tak vracajú krajinu o niekoľko storočí späť do auditorského obdobia ruských komunistov (Stoner 2022). Ide o „porušenie medzinárodného práva a zásad medzinárodného poriadku“ (Trochan 2023: 424).

Táto vojna je tak dôležitou udalosťou s globálnym dopadom na svetovú bezpečnosť, že ovplyvňuje verejnú diskusiu v každej európskej krajine. Je pochopiteľné, že na Slovensku ako susednej krajine napadnutej Ukrajiny, bude vojna dôležitou súčasťou politického diskurzu. Cieľom príspevku je identifikovať hlavných aktérov diskurzu o Ukrajine, postoje politických aktérov a vysvetliť, ako títo aktéri formulujú argumenty. Predpokladám, že diskurz o Ukrajine bude na Slovensku pod vplyvom značne polarizovanej spoločnosti. Jedna časť spoločnosti totiž vyjadruje pozitívne postoje k Rusku a Bielorusku, sympatizuje s Vladimírom Putinom, obdivuje autoritárskych vládcov a nostalgicky spomína na režim komunistickej strany. Práve táto časť spoločnosti má odlišný postoj k vojne na Ukrajine, vidí viníkov skôr v Ukrajine, prípadne dokonca v USA. Z tohto dôvodu je môžem predpokladať, že o túto skupinu voličov budú mať záujem aj niektorí politici, preto ich potrebám prispôsobia aj komunikačné stratégie. Vo vedeckom diskurze sa pritom objavuje téza, že vo vojne proti Ukrajine ide o dve predstavy, ako spravovať vlastné veci verejné. Na jednej strane stojí predstava Ukrajiny o vlastnom politickom smerovaní. Táto predstava je v rozpore s ruskou predstavou o Ukrajine, ktorá je založená na podriadenosti Ukrajiny ruským geopolitickým a ekonomickým záujmom (Knott 2023).

Slovensko ako polarizovaná krajina

Od atentátu na Roberta Fica 15. mája 2024 sa vo verejnom diskurze čoraz viac objavujú názory o polarizovanej slovenskej spoločnosti. Pritom považujem za dôležité zdôrazniť, že prejavy polarizácie boli na Slovensku evidentné už v období vzniku nového štátu, rovnako v období tretej vlády Vladimíra Mečiara, ako aj po jej konci v roku 1998. Značné napätie sme mohli pozorovať aj v prípade vzťahov medzi slovenskou majoritou a maďarskou národnostnou menšinou.

O polarizovanej spoločnosti môžeme hovoriť aj v období pandémie ochorenia COVID-19. Práve v tomto období proti sebe stáli dve hlavné skupiny – tí, ktorí rešpektovali protipandemické ochorenia, vrátane očkovania a naopak tí, ktorí odmietali opatrenia štátu proti šíreniu corona vírusu a jednoznačne odmietli očkovanie proti COVIDu-19. Táto dichotómia sa nevzťahovala iba na pandémiu, prakticky korešpondovala aj s tradičnou deliacou čiarou medzi moderným a tradičným prístupom. Na jednej strane stoja obyvatelia s moderným videním sveta, podporujú princípy liberálnej demokracie, ako aj integráciu Slovenska v západoeurópskych politických štruktúrach, odmietajú autoritárske tendencie v politike. Oproti tejto skupine stoja ľudia s tradičným prístupom, prejavujú sympatie k autoritárskym poli-

tikom, v našom členstve v Európskej únii vidia v prvom rade negatíva a odmietajú členstvo Slovensko v Severoatlantickej aliancii. Oveľa viac podliehajú konšpiračným teóriám, veria, že za dôležitými rozhodnutia národných vlád sú konkrétne skupiny alebo jednotlivci (pomerne často sa ako hlava všetkých rozhodnutí spomína George Soros, pozri Plenta 2020) a s obľubou šíria na sociálnych sieťach rôzne hoaxy.

Tézu o aktuálnej polarizovanej spoločnosti dokazujú prieskumy verejnej mienky. Jeden z nich prezentuje vo svojej štúdii Dominika Hajdu a Katarína Klingová zo spoločnosti Globsec (2020). Podľa ich výskumu z roku 2020 len 49 percent obyvateľov jednoznačne podporuje princípy liberálnej demokracie, zatiaľ čo 39 percent súhlasí so systémom, v ktorom by sa autoritársky líder nemusel zaťažovať parlamentom a voľbami. Najviac, dokonca väčšia väčšina je vo vekovej kategórii 65+ rokov. Až 13 percent si nie je istá, ktorý systém je lepší. V roku 2024 40 percent respondentov súhlasilo s názorom, že „*ich hodnoty a identita sú ohrozené liberálnou demokraciou, západnými spoločnosťami, či utečencami z Ukrajiny*“ (Globsec 2024). V každom prípade ale platí, že pre slovenskú demokraciu môže vysoký počet respondentov s negatívnym postojom k princípom liberálnej demokracie znamenať mimoriadne nebezpečenstvo. Nebezpečenstvom pre slovenskú demokraciu je názor, že v prípade možnosti by väčšina oslovených respondentov (64 percent) dobrovoľne vymenila niektoré práva a slobody (pohybu, združovania, slova) za finančnú situáciu, vyššiu bezpečnosť, prípadne za zachovanie tradičných hodnôt v krajine (Hajdu, Klingová 2020).

Polarizovaný prístup bol evidentný aj v postoji k vojne na Ukrajine. Objavili sa dokonca názory, že vojenská invázia Ruskej federácie na Ukrajinu je vlastne vojnou medzi Spojenými štátmi americkými a Ruskom, pričom hlavný vinník tejto vojny sú paradoxne USA. V tomto kontexte je potrebné zdôrazniť, že v roku 1994 sa Ukrajina vzdala svojich jadrových zbraní s tým, že jej stáli členovia Bezpečnostnej rady OSN, vrátane Ruska, garantovali suverenitu a územnú celistvosť. O tri roky neskôr, v roku 1997, Rusko a Ukrajina podpísali zmluvu o partnerstve. V tejto zmluve sa zmluvné strany zaviazali rešpektovať existujúce hranice (Waslekar 2023). Nejednoznačný prístup bol identifikovaný aj k ukrajinským utečencom. Niektorí politici ich totiž vidia ako bezpečnostné riziko (Štefánčík, Biliková, Golo-shchuk 2023).

Vojna a jazyk

Vojna je v politickej komunikácii prítomná najmä prostredníctvom rôznych výrazov spadajúcich do vojenského slovníka. Do 24. februára 2022 sa

o vojne hovorilo skôr sprostredkovane, výrazy z vojenského slovníka sa v politike používali spravidla v prenesenom význame na zdôraznenie politických výpovedí (Štefančík 2020). Od invázie ruských vojsk na Ukrajinu však výrazy z vojenského slovníka používame skôr v ich pôvodnom význame. Už nejde len o mocenský *boj*, *obranu* voličov, *pomlčkovú* vojnu, či *vojnu* s odbormi. Od 24. februára 2022 ide o skutočný *boj*, reálnu *vojnu*, naozajstné *obete*. Práve v tomto druhom kontexte skúmam komunikáciu slovenských politických aktérov.

Ako už bolo vyššie uvedené, polarizácia nie je na Slovensku novodobým fenoménom (Dulebová, Štefančík, Cingerová 2024). Je typická od vzniku štátu, resp. z obdobia niekoľkých mesiacov pred vznikom Slovenskej republiky. Podobne sme polarizovaný prístup k vojne na Ukrajinu mohli pozorovať od začiatku plne formátovanej invázie Ruskej federácie na Ukrajinu. Tu je dôležité pripomenúť, že 24. februára 2022 bol na čele vlády Slovenskej republiky Eduard Heger, strana Smer-SD bola v opozícii a Slovenská národná strana mimo parlamentu. Práve niektorí predstavitelia strany Smer-SD, ako aj Ľudovej strany Naše Slovensko (ĽSNS) v minulosti prezentovali nostalgický prístup k Ruskej federácii, obdivuhodne sa vyjadrovali na adresu ruskej vládnej moci. Je preto symptomatické, že práve od predstaviteľov týchto strán budeme očakávať zdržanlivý prístup k vojne na Ukrajine. Aj keď nemusí to byť vždy pravidlom. V minulosti napríklad bývalý český prezident Miloš Zeman prezentoval sympatie smerom k Ruskej federácii, ruskú inváziu na Ukrajinu však jednoznačne odsúdil a od tohto momentu sú jeho vyjadrenia k Rusku oveľa kritickejšie než pred 24. februárom 2022.

Polarizovane vstupovala slovenská spoločnosť aj do parlamentných voľieb 2023. Vtedajšia opozícia vedená Robertom Ficom veľmi kriticky vyjadrovala stanoviská k pomoci slovenských pravicových vlád napadnutej Ukrajine. V tomto kontexte je však zdôrazniť rozporupnosť medzi vyjadrovaním a samotným konaním vedúcich predstaviteľov Smeru-SD. Na druhý deň po invázii prijala Národná rada SR uznesenie, v ktorom odsúdila vojenskú agresiu. Toto uznesenie konštatuje, že Ruská invázia na Ukrajinu je „*hrubým porušením medzinárodného práva a princípov Charty OSN... územia samostatných republík Doneck a Luhansk sú naďalej zvrchovaným územím Ukrajiny*“ (NR SR 2022). Za toto uznesenie hlasovala väčšina parlamentu, vrátane poslaneckého klubu strany Smer-SD.

Ďalšie vyjadrenia predstaviteľov strany Smer-SD boli radikálnejšie. Ešte v ten istý deň, ako Rusi napadli Ukrajinu, presmeroval predseda Smeru-SD podstatu konfliktu niekam úplne inam, k čomu sa potom Smer-SD vracal až do voľieb pravidelne. Podstatou konfliktu totiž nemá byť ruská ambícia mať ukrajinskú vládu pod kontrolou. Podľa Roberta Fica má ísť o „*americko-*

ruskú záležitosť“ (Fico 2022). Podpredseda Smeru-SD Ľuboš Blaha dokonca spochybňoval oficiálnych predstaviteľov napadnutej Ukrajiny: „*Nechceme robiť hovorcu nejakým ukrajinským oligarchom a mafianom*“ (Blaha, Facebook strany Smer-SD, 28. 04. 2022).

Indície, že v prípade vojny na Ukrajine má ísť o americko-ruský konflikt, sa objavovali tak pred voľbami ako aj po parlamentných voľbách 2023:

– „*Násilné tlačenie Ukrajiny do NATO len preto, že si to želajú USA je neprijateľné a môže to rozpútať veľký konflikt vo východnej Európe*“ (Melicher, I., Facebook, 26. 4. 2023).

Predstavitelia Smeru-SD naplno využíval stratégiu šírenia strachu ako podporného prostriedku na mobilizáciu voličov (Dulebová, Štefančík, Cingerová 2024). V komunikácii zástupcov Smeru-SD nájdeme výrazy, ktoré majú strach vyvolať alebo ešte viac prehľbiť. Ak Hegerova vláda pomáhala okrem iného poskytnutím vojenskej pomoci, predstavitelia Smeru-SD navodzovali dojem, že Heger takýmto spôsobom vtiahne Slovensko do vojny.

– „*Proti Rusku chcú bojovať tým, že zbadačia slovenský národ. Tak znel pokyn z USA – bojujte za banderovský režim na Ukrajine, až kým neumrzne posledný Slováč*“ (Blaha, L., Facebook, 8. 3. 2022).

Hlavným volebným heslom sa v kontexte vojny na Ukrajine stalo pre stranu Smer-SD slovo „mier“. Mier mal byť dosiahnutý zastavením dodávky zbraní Ukrajine. Takýmto spôsobom sa má totiž iba predlžovať vojenský konflikt. Ako by malo dôjsť k mieru zo strany Ruska, aký prístup by mal zvoliť ruský prezident Putin Smer-SD nikdy zrozumiteľne nevysvetlil. Vytvára sa tak dojem, akoby za vojnu na Ukrajinu mohol ktokoľvek iný, len nie Ruská federácia.

Počas volebnej kampane Smer-SD, Slovenská národná strana a Republika odmietali vojenskú pomoc Ukrajine. Spravidla sa ale zhodli, že je potrebné Ukrajine pomôcť aspoň humanitárne. Hoci vojenskú pomoc Ukrajine zo strany štátu odmietali, zvyčajne súhlasili s pomocou od súkromných firiem. Tento prístup strana Smer-SD dokonca po zostavení vlády na čele s Robertom Ficom podporila.

Hlas počas volebnej kampane nebol priamo proti vojenskej pomoci, debatoval však o zákonnosti darovania vojenských lietadiel Ukrajine v rámci vojenskej pomoci. Podobne ako pri strane Smer-SD, ani Hlas neodmietol, aby slovenské zbrojárske podniky uzatvárali kontrakty s ukrajinskou vládou. Hlas so Smerom teda pomoc odmietli, ak malo ísť o nezištnú pomoc,

ale ak by sa jednalo o obchod súkromných firiem, proti tomuto prístupu ne-namietali.

Vládne strany do roku 2023, vrátane mimoparlamentného Progresívneho Slovenska, pomoc Ukrajine neodmietali, naopak, podporili akúkoľvek finančnú, humanitárnu, ako aj vojenskú pomoc napadnutej Ukrajine. Argumenty zvyčajne zakladali na prirodzenej potrebe pomôcť napadnutému štátu, ale aj odmietaním možnosti, že Ukrajina pod vplyvom autoritárskeho režimu z Kremľa bude bezprostredným susedom Slovenska. Vláda E. Hegera podporila Ukrajinu protiraketovým systémom S-300, neskôr vojenskými stíhačkami. Vtedajšie opozičné strany toto rozhodnutie vnímali ako krok proti bezpečnosti obyvateľov Slovenska alebo ako vlastizradu:

– „*Odvzdanie nášho jediného a posledného systému protivzdušnej obrany S-300 Ukrajine by bolo vlastizradou zo strany Hegerovej vlády*“ (Uhrík, M., Facebook, 18. 03. 2022).

Vojna na Ukrajine a nová slovenská vláda

Ak by sme skúmali iba podstatné dokumenty vládnej koalície pod vedením Roberta Fica, mohli by sme konštatovať, že táto vláda je proukrajinská. Aj z tohto dôvodu je potrebné obsahovú analýzu politických výstupov (policy) kombinovať s analýzou diskurzu. Pretože to, čo politici prezentujú, je niekedy v hlbokom rozpore s tým, čo majú napísané vo svojich základných politických dokumentoch. Práve prístup k Ukrajine je toho dôkazom.

V základnom dokumente súčasnej vlády – v Programovom vyhlásení vlády 2023 – je hneď v úvode zaznamenané:

– „*Vláda Slovenskej republiky bude pokračovať v podpore takých riešení konfliktu na Ukrajine, ktoré budú založené na princípoch medzinárodného práva, vrátane nezávislosti, zvrchovanosti a územnej celistvosti Ukrajiny v rámci jej medzinárodne uznaných hraníc a jej prirodzeného práva na sebaobranu*“ (Vláda Slovenskej republiky 2023).

Vláda Roberta Fica teda tvrdí, že rešpektuje územnú celistvosť a neporušiteľnosť hraníc Ukrajiny. Podľa tohto dokumentu všetky územia Ukrajiny, vrátane republík Luhansk a Doneck, ako aj polostrova Krym by mali patriť Ukrajine a Rusko nemá právo zdržiavať sa na území Ukrajiny. Vláda v tom istom odseku zároveň vyjadruje želenie, aby sa tento vojenský

konflikt vyriešil mierovou cestou a preto bude podporovať každé jeho mierové riešenie.

Ak sa pozrieme na to, ako tento úsek z programového vyhlásenia artikulujú vládni politici, zistíme, že sa orientujú predovšetkým na jeho druhú časť. A síce, podporujú mier, sú za mierové riešenie, mier na prvom mieste. Z tohto dôvodu odmietajú posilať zbrane na Ukrajinu. Lenže nič nehovorí o Rusku ani o Putinovom režime. Nevyzývajú Putina, aby stiahol svoje vojská z Ukrajiny, nevyzývajú ho, aby si sadol k rokovaciemu stolu, vyhýbajú sa diskusii o vojnových zločinoch ruských vojakov a už vôbec nie je na programe dňa otázka, ako a kde budú vojnoví zločinci postavení pred súd a súdení za vojnové zločiny, ktoré spáchali na „zvrchovanom území Ukrajiny“, nehovoriac o vojnových reparáciách Ruskej federácie.

Politika Roberta Fica je vo vzťahu k Ukrajine dvojtvárna. Na jednej strane sa blamuje výrokmi, ako napríklad:

– „*Vy si fakt myslíte, že v Kyjeve je vojna? To akože žartujete prosím. To snád' nemyslíte vážne, dúfam. Ved' tam chodíte a zistíte, že je normálny život v tom meste*“ (Fico, R., 2024, citované podľa ČTK 2024).

Tento výrok paradoxne vyslovil v deň, keď Rusko ostreľovalo hlavné mesto Ukrajiny. Na strane druhej sa ale Robert Fico správa k Ukrajine prívetivo, podporuje členstvo Ukrajiny v Európskej únii, snaží sa konštruktívny dialóg s ukrajinskou vládou, podporuje humanitárnu pomoc, ako aj komerčnú dodávku zbraní na Ukrajinu a v orgánoch Európskej únie vyjadruje podporné stanoviská k politike tohto medzinárodného spoločenstva. Zároveň odmieta členstvo Ukrajiny v NATO.

Posolstvá smerom k voličom vyjadruje radikálnym jazykom. Jeho výroky k Ukrajine nie sú vôbec diplomatické, radikálne sa vyjadruje aj smerom k Európskej únii a naznačuje, že ide o konflikt medzi Ruskom a Spojenými štátmi americkými. Negatívne sa vymedzil aj proti zbierke obyvateľov Slovenska pre Ukrajinu, ktorú okomentoval nasledovne:

– „*Nech si každý občan Slovenskej republiky robí so svojimi peniazmi, čo chce, je to jeho rozhodnutie. Viete, čo hovoria Česi? Že prd do Stromovky. Prepáčte za výraz, je to symbolické, je to len symbolické*“ (Fico, R., 2024, citované podľa Denník N 2024).

Verejnosti prezentuje názor, že západné štáty Európy vlastne nechcú mier, ich skutočný záujem je udržať na Ukrajine vojnový konflikt

v rovnakej podobe. Začiatkom roku 2024 prezentoval názor, že niektoré štáty majú záujem poslať na Ukrajinu vlastných vojakov:

– „*Ako sme dnes ráno v Bratislave na viacerých zasadnutiach predpokladali, v Paríži bola čisto bojová atmosféra podporujúca vojnu. Nepadlo ani slovo o mieri, čo ma osobne veľmi mrzí... Môžem potvrdiť, že sú krajiny, ktoré sú pripravené poslať svojich vlastných vojakov na Ukrajinu... zhoda vo vládnej koalícii, že nikdy nebudeme súhlasiť s tým, aby slovenský vojak išiel na Ukrajinu do tejto vojny*“ (Fico, R., 2024, citované podľa TA3 2024).

Naratív, že nielen niektoré západoeurópske vlády, ale dokonca aj niektorí slovenskí opoziční politici, spravidla kandidáti na niektoré verejné funkcie, sú podporovatelia vojny, bol prítomný aj vo voľbách prezidenta v roku 2024, ako aj vo voľbách do Európskeho parlamentu. Koaliční politici napríklad často vyčítali Ivanovi Korčokovi, že chce poslať slovenských vojakov na Ukrajinu, hoci to nebola pravda. Ivan Korčok to viackrát razantne odmietol.

Záver

Vojna na Ukrajine sa pre politikov v mnohých krajinách stala jednoznačnou záležitosťou. Keďže išlo o nevyprovokovaný akt násilia zo strany Ruskej federácie, väčšina civilizovaného sveta má jasno v tom, koho skritizovať a komu vysloviť podporu. Nielen na Slovensku sa však objavujú jednotlivci, alebo dokonca celé politické strany, ktoré si vojnu na Ukrajine vysvetľujú po svojom. Podobnú situáciu môžeme pozorovať aj na Slovensku. Slovensko je však v určitom ohľade predsa len špecifické. Predseda vlády totiž k voľičom artikuluje iný postoj, než zastáva oficiálna vláda, prípadne, aký prezentuje na bilaterálnych rokovaniach s predstaviteľmi ukrajinskej vlády, prípadne s reprezentantmi orgánov Európskej únie. Zatiaľ čo jazyk predsedu vlády na rokovaniach orgánov EÚ je zmierlivý a ústretový, jeho komunikačné stratégie smerom k voľičom sú založené na radikálnej, niekedy až agresívnej rétorike. Radikálny jazyk je tak dôvodom, prečo sa radikálne postoje k pomoci Ukrajincom a Ukrajine objavujú aj v diskusiách medzi voľičmi.

Téma diskurzu o vojne na Ukrajine je široká. Objavujú sa viaceré možnosti, ako túto tému vedecky uchopiť z pohľadu politickej lingvistiky. Či skúmať jazyk používaný v oficiálnych dokumentoch, alebo jazykové nástroje predvolebnej alebo povolebnej debaty. Aj tento článok ukazuje, že diskurz sa môže meniť v závislosti od toho, akú funkciu zastávajú aktéri diskurzu.

Či ide o predstaviteľov opozície, alebo s posunom času o zástupcov vládnej koalície.

Dominantným naratívom súčasnej vládnej koalície bolo dosiahnutie mieru. Mier má byť v ich komunikačných stratégiách dosiahnutý paradoxným spôsobom, odmietnutím zásielok zbraní napadnutej Ukrajine. Zásielok zbraní zo štátnych rezerv, naopak zásielky na komerčnej báze sú vítané. Lenže stopnutie vojenskej pomoci Ukrajine by automaticky znamenalo, že Ukrajina stratí schopnosť obrany svojho územia, inak povedané Ukrajina by rýchlo kapitulovala. Aj súčasná opozícia si želá mier, lenže pristupuje k problému aj so zreteľom na skutočné záujmy Ruskej federácie. Na tie totiž vládne strany akoby zámerne zabúdali.

Tento príspevok má byť vkladom do rozvoja slovenskej politickej lingvistiky. Ukazuje, že objekt výskumu politickej lingvistiky sa neustále mení, závisí od aktuálnej politickej situácie, od politických aktérov a ich schopnosti ovplyvňovať verejný diskurz. Vojna na Ukrajine ovplyvňuje diskurz v Rusku a na Ukrajine, kde je určite pod vplyvom vojenskej propagandy, ktorá ešte určite bude skúmaná nasledujúce roky. Vojna na Ukrajine ovplyvnila diskurz, ako aj témy volebných kampaní v štátoch stojacich podporujúcich jednu alebo druhú stranu. Aj to je jeden z dôvodov, prečo má zmysel podporovať rozvoj politickej lingvistiky.

Zdroje korpusu

Blaha, L. (2020-2022): Profil na sociálnej sieti Facebook, <<https://www.facebook.com/LBlaha>> [15. 5. 2022].

ČTK (2024). Fico: Myslíte si, že v Kyjeve je vojna? Je tam normálny život. Prava.sk, Fico spochybnil, že je v Kyjeve vojna v deň, keď ho Rusko ostreľovalo, 23. 1. 2024, <<https://spravy.pravda.sk/domace/clanok/-696997-fico-spochybnil-ze-je-v-kyjeve-vojna-v-den-ked-ho-rusko-ostrelovalo/>> [12. 9. 2024].

Denník N (2024). Fico o zbierke na muníciu pre Ukrajinu: Prd do Stroomovky, na situácii to nič nezmení. Denník N, 28. 4. 2024, <<https://dennikn.sk/minuta/3964416/>> [12. 9. 2024].

Fico, R. (2022). Ide o čisto americko-ruskú záležitosť. Teraz.sk, 24. 2. 2022, <<https://www.nrsr.sk/dl/>> [12. 9. 2024].

Melicher, I. (2023). Profil na sociálnej sieti Facebook, <<https://www.facebook.com/generaciamladejlavice>> [6. 9. 2024].

NR SR (b. d.): Spoločná Česko-Slovenská Digitálna parlamentná knižnica, Archív, Stenozáznam, <<https://www.nrsr.sk/dl/>> [12. 9. 2024].

- Smer-SD (2022). Profil na sociálnej sieti Facebook, <<https://cs-cz.facebook.com/smersd>> [10. 9. 2023].
- TA3 (2024). Fico na samite o Ukrajine v Paríži: Nepadlo ani slovo o mieri. Macron povedal, že Rusko nemôže vyhrať a v stávke je bezpečnosť celého sveta, <<https://www.ta3.com/clanok/926751/fico-na-samite-o-ukrajine-v-parizi-nepadlo-ani-slovo-o-mieri-macron-povedal-ze-rusko-nemoze-vyhrat-a-v-stavke-je-bezpecnost-celeho-sveta>> [10. 9. 2024].
- Uhrík, M. (2022). Sociálna sieť Facebook, <<https://www.facebook.com/-ing.milan.uhrik/>> [10. 9. 2023].
- Vláda Slovenskej republiky (2023). Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky 2023 – 2027. „Lepšie, pokojnejšie a bezpečnejšie žiť“, <<https://www.mzv.sk/documents/10182/19777627/programove-vyhlasenie-vlady-SR.pdf/7c47ab5b-7532-4d6b-7a81-3c67a802993e>> [12. 9. 2024].

Literatúra

- BEBLER, A. (2023). The War in Ukraine in a Comparative Perspective. *Teorija in praksa*, 60(4): 775–786. <https://doi.org/10.51936/tip.60.4.775>
- DULEBOVÁ, I., ŠTEFANČÍK, R., CINGEROVÁ, N. (2024). *Language and Security: The Language of Securitization in Contemporary Slovak Public Discourse*. Berlin: Peter Lang. <https://doi.org/10.3726/b21851>
- ELLISON, J., COX, M., HANHIMAEMI, J. M., HARRISON, H. M., LUDLOW, N. P., ROMANO, A., SPOHR, K., ZUBOK, V. (2023). The war in Ukraine. *Cold War History*, 23(1): 121–206. <https://doi.org/10.1080/14682745.2023.2162329>
- FICEK, R. (2023). Putin's war of attrition and contemporary conditions of the political order of Central-Eastern Europe. *World of Ideas and Politics*, 22(2): 33–48.
- GLOBSEC (2024). Globsec Trends 2024. Výsledky za Slovensko. Bratislava: Globsec, <https://www.globsec.org/sites/default/files/2024-05/-GLOBSEC%20Trends_Slovensko.pdf> [23. 9. 2024].
- HAJDU, D., KLINGOVÁ, D. (2020). *Voices of Central and Eastern Europe Slovensko*. Bratislava: Globsec.
- KNOTT, E. (2023). Existential nationalism: Russia's war against Ukraine. *Nation and Nationalism*, 29(1): 45–52. <https://doi.org/10.1111/nana.12878>
- PLENTA, (2020). Conspiracy theories as a political instrument: utilization of anti-Soros narratives in Central Europe. *Contemporary Politics*, 26(5): 512–530. <https://doi.org/10.1080/13569775.2020.1781332>

- STONER, K. (2022). The War in Ukraine: How Putin's War in Ukraine Has Ruined Russia. *Journal of Democracy*, 33(3): 38–44.
<https://doi.org/10.1353/jod.2022.0038>
- ŠTEFANČÍK, R. (2020). Metafora vojny v jazyku politiky. *Lingua et Vita*, 17: 59–69.
- ŠTEFANČÍK, R., BILIKOVÁ, B., GOLOSHCHUK, S. (2023). *Medzinárodné vzťahy/Slovak Journal of International Relations*, 21(2): 173–185. <https://doi.org/10.53465/SJIR.1339-2751.2023.2.173-185>
- TROCHAN, J. (2023). Vojnový konflikt na Ukrajine: príčiny, charakter a scenáre možného vývoja. In: *Národná a medzinárodná bezpečnosť 2023*. Liptovský Mikuláš: AOS generála Milana Rastislava Štefánika, s. 424–434. <https://doi.org/10.52651/nmb.c.2023.9788080406516.424-434>
- WASLEKAR, S. (2023). Ukraine war and beyond. *Globalizations*, 20(7): 1195–1201. <https://doi.org/10.1080/14747731.2023.2232185>

Poznámka:

Tento text je jedným z výstupov vedeckého projektu VEGA 1/0075/24 *Politický diskurz na Slovensku v kontexte vojny na Ukrajine*.

Kontakt:

PaedDr. Eva Stradiotová, PhD.

Katedra anglického jazyka
Fakulta aplikovaných jazykov
Ekonomická univerzita v Bratislave

Department of English Language
Faculty of Applied Languages
University of Economics in Bratislava

Email Address: eva.stradiotova@euba.sk

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3003-2850>

Mgr. Elena Smoleňová, PhD.

Katedra románskych a slovanských jazykov
Fakulta aplikovaných jazykov
Ekonomická univerzita v Bratislave

Department of Romance and Slavic Languages
Faculty of Applied Languages
University of Economics in Bratislava

Email Address: elena.smolenova@euba.sk

The Most Frequent Metaphors Used in Political Speeches of Presidents' Candidates Donald Trump and Kamala Harris

Ján Strelinger

Abstract

In the work, there are to be analysed the most frequent metaphors used by Donald Trump and Kamala Harris in their political speeches during the meetings with their supporters and potential voters and in political debates and duels held on TV and other media. By applying metaphors in political discourses, politicians can make abstract concepts specific and vivid to be understood, which is more beneficial for them to shape their images, publicize their policies and convey their political strategy. Metaphors reveal political intentions, help to construct political ideology, convince the masses and shape the image of politicians. Analysing both the metaphorical effects and the relationship between politics and metaphors can provide insight into the study of political metaphors since there is still little research done. I found out important the fact that metaphors directly reflect and express priorities, issues that are of each of the candidates, their political programme, views and standpoints towards the topics considered by them crucial and the most important. Donald Trump and Kamala Harris use metaphors as very efficient and strong tools in persuading the public to give them votes. I also considered important in our work to point at the difference of personalities between these two presidential candidates.

Keywords: metaphors, speech, USA, persuade, public, language, president, candidate.

Introduction

Politics and language are inextricably linked. Politics is stated and reflected by language. Political discourses boast a strong feeling of political purpose. Metaphor serves this kind of purpose. Politicians have a disposition to convey their ideas and beliefs through political discourses. Metaphors have assisted politicians in communicating more effectively by addressing latent symbolic themes residing in segments of the public consciousness.

Metaphors also contribute to processing political information by breaking down abstract and intangible concepts into more simplified patches of messages that the public can easily understand. Traditionally, metaphors are understood and considered as types of rhetorical devices utilized in poems to improve the beauty of poetic language. Metaphor is pervasive in everyday life, not only in language but in thought and action (Lakoff, Johnson 1980). According to Lakoff and Johnson, metaphor is considered a powerful cognitive tool for people to conceptualise the world, and it structures how we perceive, how we think and what we do. Since the essence of metaphor is to comprehend one aspect of a concept in terms of another (Sprellman 2022), it can be concluded that there are three basic elements in metaphor consisting of the source concept, the target concept and the metaphorical projection between the two targets. Specifically speaking, metaphor is a cross-domain mapping from the source domain to the target domain and maintains the reasoning structure in the target domain. In my work, I try to analyse the most frequent metaphors used by Donald Trump and Kamala Harris and explain their meanings in concrete contexts.

Use of metaphors in political speeches and political discourses

Speech texts in politics are brightened up and polished by the persuasive effect of metaphors, according to these claims politics without metaphors is like a fish out of water (Thompson 1996), which manifests the profound significance of metaphors in politics, carries out systematic research on metaphors in political discourses (Lakoff 1996) which proves that conceptual metaphors hidden in American politics in an effective way to convey the politicians' intentions and lead their citizens to follow their political stands. Metaphorical expressions guide people to agree with politicians 'thoughts and policies to follow their attitudes subconsciously. Taking advantage of metaphors is a strategy to illegalise the policies and political intentions (Antil and Harsh 2020) which gives the idea that politicians are more likely to use stronger languages to get resonated and achieve a persuasive effect. She says that by employing metaphor, political leaders can shape better images and degrade their opponents 'ones. To conclude, the views on conceptual metaphor in political discourses vary from scholar to scholar. There is a consensus that making full use of conceptual metaphors helps people understand the abstract political concepts so that the politicians 'words can achieve an effect of persuasion.

Political metaphors in Donald Trump's speeches and discourses

Donald J. Trump, a former president, politician, businessman and writer, is a man who has faced a lot of faux pas and even scandals during his political career. His numerous performances and actions after winning have received lots of challenges. For instance, when deciding whether to vote for Donald Trump, a person may use analogy and resort to one's own experience and background knowledge about the Republican Party that this candidate represents, evaluating the policy of this party and assessing previous Republican presidents. This background knowledge is then enhanced by how a particular candidate presents himself and his political persona. As far as Trump concerned, metaphors can help to influence voter preferences as in 'Trump as a Warrior' - „*I will fight for you, and I will win for you* (UCSB Staff, *The American Presidency Project* 2016), *I will fight for you with every breath in my body* (CNN 2017),“ which conceptualises him as a strong, decisive leader and as a warrior who will stand for his people. In general, metaphor in political discourse is described to bear the following functions as supporting political positioning and ideology, creating a 'myth', increasing emotional effects and establishing the speaker as desirable candidate (Charteris-Black 2005). Metaphor can reverberate the rhetorical dimensions of *logos*, *pathos* and *ethos*. The communication of a political ideology is not necessarily based on purely factual reasoning. Instead, it overlaps with the pathos component so that reason is framed in a discourse that can leverage emotions. In Trump's case, this happens when he applies 'animal metaphors' to evoke fear and distrust towards all immigrants, presenting them as dangerous, wild and uncontrolled.

According to Mio (1997), one of the major aims of metaphors is to connect logical *logos* with emotional *pathos*. If a politician embeds metaphors into his or her discourse, they are seeking to frame problems and advocate for a certain course of solutions (Stone 1988). Thus, when Trump, in his acceptance speech says „*Middle income Americans and businesses will experience profound relief*“ (UCSB Staff, *The American Presidency Project* 2016) (metaphor taxes are pain), he understands that it would resonate with the group of citizens tired of paying high taxes. In this case, as well as in the metaphor *immigrants are animals*, Trump diverts attention from other issues and hyperbolises the frames of suffering and fear. According to Van Dijk (2006), this is how manipulation in discourse works: since short-term memory is mostly involved in interpreting the meaning of clauses, sentences, and texts when listening to or reading a message, one can easily influence the order of this processing by selecting a bigger font or reiterating certain ideas many times. Trump's constant reference to the same

domains ensures that his listeners pick up these metaphors as central. While short-term memory is involved in deciphering the meaning of a text, long-term memory plays a role in the formation of attitudes and opinions. Thus, if people hear that *immigrants are animals many times*, they are likely to build this model in their minds. In Trump's speeches metaphors are postulated and divided into respective categories such as *person/object/building/machine* etc. Since Trump's political speeches are carefully planned, the metaphors should be discussed considering the potential aims they pursue such as influencing the audience's attitudes and beliefs, establishing rapport with the public, criticising an opponent, creating an image of a certain type of political persona and so on. In this sense, it is only of secondary importance whether a metaphor is conventional or not, if it can be tried to function in the political speech. Now, it will be provided a brief overview of the most frequent conceptual metaphors found in Trump's speeches.

1) OBJECT METAPHORS

Some of the metaphors in this category (e.g., an *oath* is an *object*) are highly conventionalised, and it is quite unlikely that Trump pursues any particular communicative goal when he uses this metaphor as in: „*when I take the oath of office*“ (UCSB Staff, The American Presidency Project 2016). On the other hand, the statement: „*We cannot afford to be so politically correct anymore*“ (UCSB Staff, The American Presidency Project 2016) where political correctness is an expensive item implies Trump's image of a businessperson. Similarly, the metaphorization of people as objects in: „*to put the great miners and steel workers of our country and out of work*“ (UCSB Staff, The American Presidency Project 2016) and: „*we will put millions of our people to work*“ (CNN 2016) contributes to creating an image which shows that he is in control and can 'move' people back into employment.

2) ANIMAL METAPHORS

- a) when talking about immigrants as in immigrants are animals: „*Illegal immigrants with criminal records are tonight roaming free*“ (UCSB 2016);
- b) directed against his opponent: „*They are throwing money at her,*“ (UCSB 2016) implying the metaphor of wasting is throwing a precious object to an animal;

c) In relation to success and hard work: e.g.: „*I will harness the creative talents of our people*“ (CNN 2016). In this case, talents are metaphorized as draft horses.

3) FORCE METAPHORS

The dominant metaphor in this category is difficulties are opposing forces. „*The growing threats we face from outside the country*“ (UCSB 2016). „*We will face challenges*“ (CNN 2017). This is another example of a conventional metaphor that is verbalised in very common expressions. The source domain of force shares some similarity to physical suffering in Trump's speeches. In both cases, he creates negative metaphoric references to immigrants and to problems supposedly created by his predecessors: „*They are being released by the tens of thousands into our communities with no regard for the impact on public safety or resources. ... Not only have our citizens endured domestic disaster, but they have lived through one international humiliation after another.*“ (UCSB 2016) By contrast, the source domain of force bears positive metaphoric implications in relation to patriotism (patriotism is a force), which Trump claims for his political agenda: „*A new national pride will stir our souls, lift our sights, and heal our divisions*“ (CNN 2017).

This phrase is mentioned close to the end of Trump's brief inaugural address, where he portrays patriots (symbolically captured by the American flag). What might superficially appear as a message of egalitarianism is actually tied to the image of all Americans saluting their national flag. i.e. being united by a common action of greeting a symbol of authority.

4) CONTAINER METAPHORS

The container metaphor implies boundaries that separate the inside from the outside of a container. In politics, the image is often applied in the sense that something is closed and needs to be kept this way (Stone 1988, Chilton 2017) discusses the conceptualisation of a country as a closed container where everything that is inside is presumably good, and anything on or from the outside is bad. The container metaphor is particularly persuasive because it blends the concepts of time and space implying that control over social change is control over movement of people, something that holds true in the case of 'refugees' 'drugs' in our data. „*Existing massive refugee flows coming into our country... to stop the drugs from pouring into our communities*“ (UCSB 2016). The movement of people and harmful substances from the outside 'weakens' the walls of the container. Examples

show that Trump uses the container metaphor to say that it is safe inside the container of the US and threatening outside, which underlies the physical manifestation of building a wall to protect the US citizens.

5) MACHINE METAPHORS

The machine metaphor is often applied to describe the unity and integrity of components. In his speech Trump evokes the solving problems is fixing a machine, using the lexical expression of fixing something: „*we are going to fix the system*“, and „*we can fix this problem so quickly*“. (UCSB 2016) Describing a nation as *a machine, a mechanism* where every single part matters, is likely to have strong influential power on the people, who want to participate in growth of their nation and feel their own value.

6) CONTAINER METAPHORS

Trump conceptualises money as a plant to speak about abundance as money are crops: „*A small group in our nation's Capital has reaped the rewards of government*“ (CNN 2017) or „*A lot of money is an abundance of leaves*“- „*Secretary of State rakes in millions and millions of dollars*“ (UCSB 2016) He also falls back on the conventional metaphor of weeds to refer to unwanted entities that are conceptualised as being invasive – *terrorism is a weed* - „*radical Islamic terrorism, which we will eradicate completely*“. (CNN 2017)

7) MONEY METAPHORS

The source domain of money is used to present Trump as a business mogul, who measures everything for its financial value. This is evident in the use of the metaphor „*time is money*“ e.g.: „*time I have spent with the mothers and fathers*“ (UCSB 2016). „*I have spent my entire life in business*“. (CNN 2016) Personal relations are business: „*we will deal fairly with everyone*“ (CNN 2016). Gratitude is money: „*we owe her a major debt of gratitude*“ (CNN 2016). Trump used the money domain non-metaphorically to establish an analogy between his persona as a „successful“ businessman and his function as head of state: „*I have made billions of dollars in business making deals – now I am going to make our country rich again*“ (UCSB 2016).

Political metaphors in Kamala Harris' speeches

Kamala Harris is keenly aware of the potential power that lives in her words, as someone who represents nearly forty million people, who seeks to give voice to the voiceless. The words can empower to deceive, the power to soothe and to hurt. When she speaks, she does so with the knowledge that the words she chooses matter.

To understand her speech better, it is also important to mention her background – her unique position as a reformer, strong experience in the field of justice, person who persuades her audience using language and her personal experiences in politics. Priorities – topics in her speeches: *democratic principles, justice, minority groups, women's rights, immigration, economy, crime etc...*

Kamala Harris' speeches explore how her attitudes, judgements and emotive responses are explicitly presented and how they may be more indirectly implied, presupposed or assumed.

Kamala Harris uses metaphors in order to persuade her audience, her strong experience in the field of justice makes the analysis even more interesting. I want to analyse Kamala Harris not as a woman in politics but as a person, who persuades her audience using language, metaphors that reflect her personal experiences in politics. She set her priorities that are focused on legal and social issues as „*justice*“, „*minority and ethnic groups*“, „*Women's' rights*“, „*immigration*“, „*gender ideology*“ etc. Too often, words are used to degrade our impressions of issues, or of one another. Words matter. She chooses to speak the truth. Even when it's uncomfortable and leaves people feeling uneasy. „*When you speak the truth, people won't always walk away feeling good, and sometimes, you won't feel so great about the reaction you receive.*“ (Harris 2019) Despite the fact that the quote does not refer to the presidential campaign of the candidate, but comes from the period when she worked as the U.S. Senator representing California, I can state that her speech is in a similar vein during the pre-election campaign and captures the essentials that the candidate is trying to present even now. Harris often uses her evaluation of people's morality, truthfulness or veracity. The most frequent lexical words that link all three speeches, are *women, united, immigrants, states, family, president, democracy, country* and *people*. Harris uses the word *women* associated mostly with the word *empowerment* and *participation*. In addition, another frequent word *immigrants* shows how Harris is aware of how America was made – there are words as *children, nation, contribution*. Central is how Kamala Harris persuades her audience through language. Through the language, metaphors I explore how and why Harris emotions, behaviours

and perceptions work. (Wilson and Boxer 2015) The metaphors that are mostly used in Kamala Harris 'speeches are divided into *complex metaphors, creative metaphors, dead metaphors, primary metaphors, conceptual metaphors, and implied metaphors.*

1) COMPLEX METAPHORS

„*You stand on the brink of a new frontier*“ (HARRIS 2022) - „*stand on the brink*“– you are not about to experience something important, „*new frontier*“– liberal principles and policies of democratic party under the leadership of former president J.F. Kennedy.

2) CREATIVE METAPHORS (attract attention as a figure of speech)

„*These are the folks who have been by your side literally and virtually since your first day as tiger*“ (HARRIS 2022). The speaker delivers her feelings and ideas in an imaginative way, comparing students whose lives have been accompanied by friends.

„...*let us write the next great chapter in the most extraordinary story ever told*...“ (HARRIS 2024).

3) DEAD METAPHORS

a) „*It is a world where long-established principles now rest on shaky ground*“ (HARRIS 2022/05).

'*shaky ground*' - means about to fail, add more colour to the speech, very common;

b) „*heart of gold*“– draw a comparison between person's heart and valuable material.

4) CONTAINER METAPHORS

a) „*Some radical fraction that maybe newly resurgent but whose roots run old and deep*“ (RUIZ 2022).

„*Roots run old and deep*“ portray the radical fraction whose existence has been for long and gained a lot of supporters.

b) „*What were they doing when our democracy came under assault*.“ (HARRIS 2022/01);

„*under assault*“ means being attacked or severely criticized.

5) CONCEPTUAL METAPHORS

- a) „*Our personality is our temperature*“;
 „*Personality*“- complex idea made up of emotions, thoughts, behaviours.
 „*Temperature*“- general feeling of what is hot and cold
- b) „*You are also a product of education*“ | „*I am a product of a public school education*“ (HARRIS 2023).
 „*Product of education*“ refers to students who have passed their education.

Conclusion

This study has examined the occurrence of conceptual metaphors in several speeches of Donald Trump and Kamala Harris. As far as Donald Trump concerned, we underline plain and uncreative use of language (Degani 2016) which is consistent with his self-ascribed discursive stance that he is an ordinary person. The topic of immigration is the most prevalent one, and Trump uses the conceptual metaphors of „*immigrants are animals and immigrants are flood*“ throughout his discourse (Gibbs 2015) refers to such metaphors as ‘*extended metaphors*’ since they structure the entire discourse and become allegoric to the extent that they might lead to the permanent conceptualisation of a theme in the audience minds, i.e. in Trump’s case immigrants as dangerous people and criminals. On the other hand, business and economy are presented as a way forward for the country’s future once the current state of the nation as a depleted and wounded body is overcome. In addition, a range of conceptual metaphors contributes to Trump’s strong focus on ethos in his speeches. By talking about himself, Trump aspires to be a charismatic leader who will „*fix*“ *it all alone* and „*seal the country from evil and enemies*“. He tries to construct an image of a successful leader and worthy candidate, and conceptual metaphors point to his political persona as that of a warrior, engineer, repairman, healer, saviour, constructor, even tamer of animals. Warrior, saviour and healer are further related facets of his self-ascribed personality, which depict him as a „Robin Hood“ of the US citizens. What features of political discourse can be found in political speeches of Kamala Harris? The politics is persuasion, and persuasion is conducted predominantly through language (Partington and Taylor 2017). Kamala Harris reveals self-identification through pronominal choice, such as whom she supports. Emphasis is put on raising awareness about the topics concerning justice, human rights, gender equality and economy. Her speech uses expressions of appreciation and Harris presents herself as a fellow human being who shares the same feelings as her

audience. She makes knowledge more accessible to any kind of audience, her speeches mainly contribute to reinforce her ideologies through the power of language in the field of politics. Harris and Trump clearly share very little in common. The one thing they do seem to have in common is that they both blink a lot when they hear something they find absurd. We often use repeated blinks to display disagreement or incredulity. It is an effective communicative behaviour because it's highly visual. Observers notice it right away, and it doesn't disrupt the flow of communication. Both candidates displayed that behaviour. Harris notably did it when Trump accused her of copying Biden's policy plans when he said: „It's like four sentences, like run, spot, run.“ It was a way of nonverbally dismissing his argument as unserious.

Corpus Resources

- CNN Staff (2016). “Victory speech” of Donald Trump. USA: CNN, 9. 11. 2016, <<http://edition.cnn.com/2016/11/09/politics/donald-trump-victory-speech/>> [9. 11. 2024].
- CNN Staff (2017). “Inaugural Address” of Donald Trump. USA: CNN, 21. 1. 2017, <<http://edition.cnn.com/2017/01/20/politics/trump-inaugural-address/>> [9. 11. 2024].
- HARRIS, K. (2019). *The Truths We Hold: An American Journey*. New York: Penguin Publishing Group.
- HARRIS, K. (2022/01). Remarks by Vice President Harris Marking One Year Since the January 6th Deadly Assault on the U.S. Capitol, <<https://www.whitehouse.gov/briefing-room/speeches-remarks/2022/01/06/remarks-by-vice-president-harris-marking-one-year-since-the-january-6th-deadly-assault-on-the-u-s-capitol/>> [1. 11. 2024].
- HARRIS, K. (2022/05). Remarks by Vice President Harris at the Tennessee State University 2022 Spring Undergraduate Commencement Ceremony, 7. 5. 2022 <<https://www.whitehouse.gov/briefing-room/speeches-remarks/2022/05/07/remarks-by-vice-president-harris-at-the-tennessee-state-university-2022-spring-undergraduate-commencement-ceremony/>> [1. 11. 2024].
- HARRIS, K. (2023). Remarks by Vice President Harris on the Florida State Board of Education Curriculum Updates, 21: 7. 2023, <<https://www.whitehouse.gov/briefing-room/speeches-remarks/2023/07/21/remarks-by-vice-president-harris-on-the-florida-state-board-of-education-curriculum-updates/>> [11. 11. 2024].

- HARRIS, K. (2024). Full Transcript of Kamala Harris's Democratic Convention Speech. Chicago: The New York Times, 23. 8. 2024, <<https://www.nytimes.com/2024/08/23/us/politics/kamala-harris-speech-transcript.html>> [1. 11. 2024].
- Remarks by President Trump in State of the Union Address (2020), <<https://trumpwhitehouse.archives.gov/briefings-statements/remarks-president-trump-state-union-address-3/>> [1. 11. 2024].
- TIME (2024). Donald Trump's Commentary on Kamala Harris' DNC Speech. time.com, 23. 8. 2024, <<https://time.com/7014304/kamala-harris-dnc-speech-trump-splitscreen-commentary-response-factchecks/>> [1. 11. 2024].
- UCSB Staff/The American Presidency Project (2016) Acceptance speech" of Donald Trump. Santa Barbara: The University of California, (UCSB), 21. 7. 2016, <www.presidency.ucsb.edu/node/318521> [1. 11. 2024].

References

- ANTIL, A., HARSH, V. V. (2020). Metaphors, Communication and Effectiveness in Indian Politics. *Journal of Creative Communications*, 15(2): 209–226. <https://doi.org/10.1177/0973258619893806>
- CHARTERIS-BLACK, J. (2005). *Politicians and Rhetoric: The Persuasive Power of Metaphor*. London: Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1057/9780230501706>
- CHILTON P. (2017). The people in populist discourse. Using neuro-cognitive linguistics to understand political meanings. *Journal of Language and Politics*, 16(4): 582–594. <https://doi.org/10.1075/jlp.17031.chi>
- DEGANI, M. (2016). Endangered intellect: a case study of Clinton vs. Trump campaign discourse. *Iperstoria –Testi Letterature Linguaggi*, 8: 131–145.
- GIBBS, R.W. (2015). The allegorical character of political metaphors in discourse. *Metaphor and the Social World*, 5(2): 264–282. <https://doi.org/10.1075/msw.5.2.05gib>
- LAKOFF, G. (1996). *Moral politics: What Conservatives know that Liberals don't*. Chicago: University of Chicago Press.
- LAKOFF, G., JOHNSON, M. (1980). *Metaphors We Live by*. Chicago: University of Chicago Press.
- MIO, J. S. (1997). *Metaphor and politics. Metaphor and symbol*, 12(2): 113–133. https://doi.org/10.1207/s15327868ms1202_2

- PARTINGTON, A., TAYLOR, C. (2017). *The Language of Persuasion in Politics*. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315177342>
- RUIZ, M. (2022). In a Powerful Speech, Kamala Harris Likens the Capitol Riot to 9/11 and Pearl Harbor. *VOGUE*, 6. 1. 2022, <<https://www.vogue.com/article/kamala-harris-capitol-riot-speech>> [11. 11. 2024].
- SPELLMAN, C. (2022). Metaphors We Read Canonical Collections By: Exploring the Nature and Effect of Canonical Contextuality. *Journal of the Evangelical Theological Society*, 65(2), 261–276.
- STONE, D. A. (1988). *Policy paradox and political reason*. Glenview, Illinois: Scott, Foresman.
- THOMPSON, S. (1996). *Politics without metaphors is like a fish without water*. Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- VAN DIJK, T. A. (2006). Discourse and manipulation. *Discourse and Society*, 17(3): 359–383. <https://doi.org/10.1177/0957926506060250>
- WILSON, J., BOXER, D. (2015). *Discourse, Politics and Women as Global Leaders*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. <https://doi.org/10.1075/dapsac.63>

Acknowledgement

This paper resulted from a project KEGA No. 040EU-4/2024 Innovative Methods in Teaching Business Negotiations in English in the context of Successful Employment of Graduates of the University of Economics in Bratislava on the Domestic and Foreign Labour Market.

Kontakt:

Mgr. Ján Strelinger, PhD.

Katedra anglického jazyka	Department of English language
Fakulta aplikovaných jazykov	Faculty of Applied Languages
Ekonomická univerzita v Bratislave	University of Economics Bratislava
Email Address: jan.strelinger@euba.sk	
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-0478-9489	

,

Vplyv ideológií na jazyk v spoločnosti a politike

Martin Šoman

Abstract

The Influence of Ideologies on Language in Society and Politics. *This article examines the influence of ideologies on language within political and social contexts. The author primarily analyzes how ideologies shape linguistic expressions. The paper provides insight into language as a tool of power structures that enables the promotion of ideological objectives. The research combines knowledge from philosophy, political science, and linguistics. The article also focuses on how ideologies impact linguistic structures and condition communicative norms within society. It presents an interdisciplinary analysis that uncovers the connections between language and ideological influences.*

Keywords: ideology, language, influence, political priorities, power.

Kľúčové slová: ideológia, jazyk, vplyv, politické priority, moc.

Úvod, Metodologický postup a cieľ

V prvom rade je potrebné uviesť, že príspevok je súčasťou dlhotrvajúceho interdisciplinárneho výskumu ideológií, pozostávajúceho zo širokospektrálnej syntézy myšlienkových východísk. Okrem samotného fungovania ideológie v jej celospoločenskom vplyvaní, napríklad v prípade konceptualizácie jednotlivých politických zriadení, sa výskum zameriava aj na konkrétne geografické oblasti, pričom odhaľuje špecifiká ideologickej aplikácie do jej politickej praxe. V tomto prípade sa zameriame na samotný prostriedok, ktorým je spomínaná aplikácia dosahovaná. Tým je práve jazyk.

Samozrejme, ide o základný náčrt tejto zložitej problematiky, keďže ju z rozsahového hľadiska nie je možné úplne obsiahnuť. Rovnako sa jedná iba o čiastkovú oblasť spomínaného širokospektrálneho výskumu, ktorého výsledkom sú jednotlivé vedecké práce, publikácie alebo články. Tento aspekt je dôležité spomenúť najmä preto, že aj v rámci príspevku sa vraciame k niektorým dosiahnutým záverom, ku ktorým sme v doterajšom výskume dospeli.

V prípade výskumu jazyka v kontexte ideológií, sa zameriame na určitú oblasť formovania celkového vnímania ideologického subjektu. Postup jeho vzniku sme počas nášho doterajšieho výskumu rozdelili na subjektívne vnímanie ► objektívne vnímanie ► subjektívne vnímanie. Subjekt zo svojej podstaty (aj lingvistickej, ale nielen tej), vstupuje do subjektivizovanej interakcie s prostredím, a rovnako tak si ho aj interpretuje. Ideológia nastupuje pri vytváraní „objektívneho“ vnímania, z ktorého na záver vyplynie síce subjektívne hľadisko, to je však už limitované predošlým zobjektivizovaným stavom.

To, kde sa nachádza jazyková zložka bude hlavnou otázkou tohto čiastkového výskumu. Zároveň spomíname uvedené aj preto, že už objektivizované hľadisko kvantifikácie výskumu, môže byť považované za znak ideologizácie, ktorú popísal *Georges Canguilhem*, v analýze takzvanej vedeckej ideológie (Canguilhem 2015). Je preto potrebné zdôrazniť kvalitatívnu povahu výskumu nielen s ohľadom na už uvedené, ale najmä kvôli tomu, že ideológia presahuje kvantitatívne rámce, a to aj v lingvistickom ohľade. Väčšinou sa opierame o príklad, že pod pôsobením ideológie sa dva plus dva nemusia vôbec rovnať štyri. V kontexte tohto príspevku môžeme uviesť, že pod vplyvom ideológie môže áno znamenať nie, a nie môže znamenať áno.

Ešte pred tým, ako pristúpime k samotnému jadrú príspevku je potrebné uviesť cieľ daného čiastkového výskumu, ktorý priamo súvisí s definíciou lingvistiky, podľa francúzskeho filozofa a semiológa *Rolanda Barthesa*. Ten uviedol, že lingvistika sa nesnaží nejasnosti jazyka zredukovať ale pochopiť ich či inštituovať (Barthes 1994). O to isté sa v príspevku pokúsime my, avšak k spomínanej definícii pridáme ideologický kontext. Pokúsime sa tak pochopiť nejasnosti jazyka, v súvislosti s ideologickým vplyvom. Pre upresnenie by sme mali dodať, že aj napriek tomu, že sa v príspevku primárne sústreďujeme na jazyk, nie je jedinou z jeho epistemologických súčastí. Ďalšími obsiahnutými jednotkami sú obrazy, posunky, melodické zvuky, predmety či komplexy týchto substancií, ktoré korešpondujú s predmetom semiológie, podľa definície švajčiarskeho jazykovedca *Ferdinanda de Saussureho*, ktorý jej teoretickú existenciu sám aj sformuloval (Barthes 1997).

Jazyk v ideológii a ideológia v jazyku

Ak uvažujeme metapoliticky dospejeme k tomu, že základnou zložkou politiky je jazyk. Vďaka nemu totiž môže politika vôbec existovať. Ak následne uvažujeme dialekticky, dospejeme k tomu, že práve politika jazyk deštruuje. Príkladom môže byť americký politológ *Robert Dahl*, ktorý ako teoretik

demokracie sám hovoril o tom, že demokracia je ideál, aj uskutočniteľná skutočnosť. (Dahl 1995) Pritom tak rozporoval samotný pojem ideál, ktorý je zo svojej základnej podstaty odsúdený na to, že bude ideálom, pretože ak už nie je ideálom, stáva sa realitou.

Ako je teda možné, že jedna z najvznesenejších myšlienok politického usporiadania spoločnosti – demokracia, nesie v sebe zásadný rozpor nielen v teoreticko-praktickom kontraste, ale rovnako tak v jazykovom aspekte. Viktor Zavřel, ktorý preložil vo svojej vedeckej práci Platónove dielo *Slávnosť* do českého jazyka, pristúpil v prvej časti výskumu k definícii jednotlivých pojmov, ktoré sa v diele objavujú. Konkrétne popísal napríklad slová ako kalos či kalon, vyjadrujúce krásu. V doslovnom preklade ide o slovo krásny alebo krásne. Ako dodal Zavřel pri definícii pojmu, v diele *Slávnosť* má krásna fyzické ale aj duševné atribúty. (Platón 2023) Tu je dôležité sa zamerať na to, ako chápeme pojem krásna dnes.

Na záver definície totiž Zavřel zdôrazňuje, že ak bol pojem kalos použitý v kontexte etiky či posudzovania ľudského konania, prekladá slovo kalos ako riadne či slušné (Platón 2023). Ak abstrahujeme definíciu z jej pôvodného zamerania, dospejeme k zisteniu, že v podstate sa v dnešnom lingvistikom ohľade slušné nepovažuje za krásne. Americký lingvista a filozof Noam Chomsky počas celého života zastával názor, aj keď ho viackrát upresňoval, že v ľudskej mysli musí byť od narodenia uložená základná štruktúra jazyka, pretože by inak nebolo možné vysvetliť jeho fungovanie (Versace 2023). Táto štruktúra je teda len modifikovaná prevládajúcou ideológiou alebo ideológiou, spoločne s existujúcimi subideológiami. Uvedené implikuje samotný vznik fenoménu, ktorý sme v spojitosti s predstavou o pojme krásne načrtli.

Čo však vlastne máme na mysli pod tým, keď hovoríme o štruktúre jazyka, ktorú dominantná ideológia modifikuje k svojim potrebám a v podstate vytvára ideologický jazyk? Nápovedu nám poskytne vymedzenie ideológie, v rámci výkladov jazyka v sociálnej kultúre, od jazykovedca Juraja Dolníka. Ide o:

1. Ideológiu ako súhrn ideí, vytvárajúcich svetonázor
2. Ideológiu ako súhrn správnych alebo falošných ideí
3. A ideológiu ako súhrn ideí a hodnôt na zdôvodnenie mocensky podmieneného konania (Dolník 2017)

Práve tieto tri vymedzenia sú zároveň obsahom ideologického jazyka, ktorý sme pred chvíľou spomenuli. To, že vôbec hovoríme o pojmoch ako sú správny/nesprávny či skutočný/falošný je len dôkazom toho, že ideológia v sebe zahŕňa nevedomovanú normatívnosť, keďže pojmy označujú isté objekty, ktoré týmito vlastnosťami v realite neoplývajú. (Dolník, 2017) Dosťávajú ich až na základe subjektívneho nazerania jednotlivca, vytvoreného

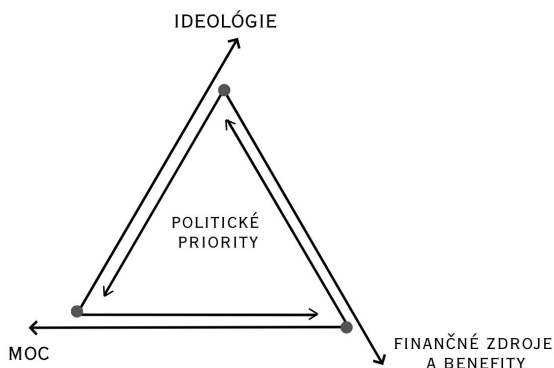
jeho svetonázorom, ktorý bezpochyby formuje v konkrétnom prípade prislúchajúca ideológia. Tým sa vraciame späť k predošlým záverom o subjektívnom-objektívnom-subjektívnom vnímaní.

Ak chceme v prípade nášho výskumu dospieť k novým záverom, musíme sa oprieť o tvrdenia austrálskeho filozofa *Andrewa Benjamina*, ktorý v prípade rozboru možnosti pretransformovania prístupu k prekladom hneď v úvode uviedol, že ak je niečo také možné, je nevyhnutné zmeniť ich samotný základ. (Benjamin 2017) Pokúsime sa tak urobiť aj v prípade samotnej lingvistiky, avšak neopustíme ideologický kontext. Rakúsky psychiater a psychológ *Alfred Adler* tvrdil, že nielen naše správanie prispôsobujeme spoločnosti, ale rovnaký proces prebieha aj s našimi myšlienkami. Tie sa konštruujú rovnako v súlade so spoločenskými normami (Adler 2018).

Syntézou s opätovným návratom k *Saussuremu* sa pomaly dostaneme k našim novým teoretickým záverom. Jedna z jeho definícií jazyka totiž pozostáva z taxonomického poriadku čo znamená, že ide o princíp triedenia (Barthes 1997). Ak sa jej pridržíme, je to potom práve ideológia, ktorá je nástrojom triedenia, pričom vytvára celkový lingvistický obraz individua.

V úvode bolo uvedené, že sa budeme v rámci čiastkového výskumu vraciať k záverom, ktoré sme obsiahli už v minulosti. Pred úplným záverom sa tak vrátame k vlastnému teoretickému konceptu politických priorít, vyjadrujúcemu vzťah troch hlavných politických činiteľov. Taktiež vysvetľuje dôležitosť ideológie v kontexte jej opomínania v súvislosti s mocou či peniazmi. Jednotlivé činitele (moc, finančné zdroje a benefity a ideológie) stojace na vrcholoch jednotlivých strán trojuholníka sú prepojené vzájomným vzťahom.

Obrázok 1: Trojuholík politických priorít

Zdroj: Šoman 2024: 20.

Moc – Ideológia:

- a) Elity, záujmové skupiny a iné subjekty disponujúce mocou môžu presadzovať ideológiu v širšom význame (na štátnej či medzinárodnej úrovni).
- b) Každé mocenské centrum je zastrešované istou ideológiou legitimizujúcou jej činnosť. Zároveň sú ideológie prostriedkom na vytváranie legálneho rámca, ktorého vznik je podmienený vôľou najmocnejších zložiek spoločnosti.

Ideológia – Finančné zdroje a benefity:

- a) Len prostredníctvom finančných zdrojov či benefitov sa dá zaručiť úspech istej ideológie, keďže revolúcie a prevraty sú drahé a jej následné dlhodobé fungovanie v realite, prostredníctvom štátnych či iných inštitúcií stojí peniaze.
- b) Finančné benefity slúžia ideológii na zaručenie stability spoločnosti a to prostredníctvom vytvorenia priamo úmerných vzťahov (kupujúci – predávajúci, poskytujúci – zaviazaný).

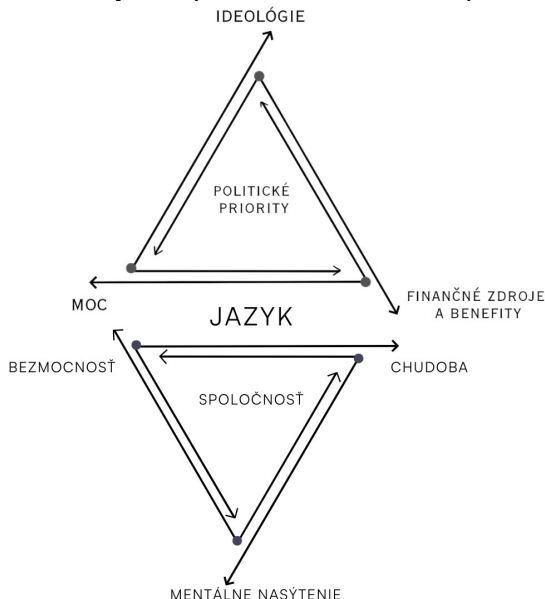
Moc – Finančné zdroje a benefity:

- a) Finančné zdroje sú základom pre uchvátenie moci. Následná koncentrácia finančných zdrojov či benefitov slúži pre získavanie väčšej moci.
- b) Vytváranie si vplyvu a tým pádom moci slúži na získanie finančných zdrojov alebo benefitov (Šoman 2024).

Je dôležité poznamenať, že konkrétnu politickú prioritu môžeme bodovo zaznačiť vo vnútri trojuholníka. Jej výskyt je podmienený charakterom danej situácie, ktorému politickí aktéri prispôsobujú svoje priority.

Výsledkom čiastkového výskumu je rozšírenie tohto teoretického konceptu o oblasť spoločnosti, čím v úplnom závere rovnako naplníme názov nášho príspevku. Ak je ideológia nástrojom triedenia, využíva pri tom vlastný jazyk, čím mentálne nasycuje spoločnosť falošným vedomím. Rovnako sa prostredníctvom jazyka približuje moc bezmocnosti a finančné zdroje či benefity chudobe. V spoločnosti sa tak vytvára obraz, ktorý absolútne protirečí reálnemu stavu, avšak vzťah medzi teoretickými trojuholníkmi v praxi udržiava spoločenský zmier. Ako môžeme vidieť, primárnym výsledkom výskumu je vzťah medzi dvoma trojuholníkmi a nie medzi jednotlivými činiteľmi v rámci trojuholníka, opisujúceho spoločnosť.

Obrázok 2: Jazyk ako prostriedok komunikácie politických priorit

Zdroj: Vlastné spracovanie

Záver

Ideologické vplyvy v spoločnosti sú medzi vedeckou komunitou vnímané. *Rashmi Adavalová* a *Robert S. Wyer* z University of Cincinnati, ich dokonca vo svojej štúdii označili za nespochybniteľné, pričom zadefinovali ich identifikáciu ako hlavnú snahu v rámci ďalších výskumov (Adaval, Wyer Jr. 2022). Možnosti v našom budúcom pokračovaní, v kontexte výskumu ideológií, spočívajú v dôraznosti na interdisciplinaritu a širokospektrálnosť výskumu, ktorý tieto črty doteraz v každej svojej čiastkovej súčasti naplňal. V oblasti samotného fungovania ideológií môžeme dodať, že sme presvedčení o perspektívnosti novej realizácie ďalších výskumov. Pole, do ktorého ideológie zasahujú, je výrazne široké, pričom sa dá na neho nazerať aj z rôznych časových hľadísk. *Risto Turunen* z Katedry digitálnych humanitných vied, Helsinskej univerzity zároveň dospel vo svojej štúdii k tomu, že prostredníctvom metodologického postupu, ktorý využil, je možné extrahovať informácie o jazykových vzorcoch, charakteristických pre konkrétnu skúmanú politickú ideológiu (Turunen 2024). Práve v našom príspevku sme preukázali vzťah politických priorit a spoločnosti, ktorý je vzájomne prepo-

jený jazykovou zložkou. Pokiaľ sa v budúcnosti opäť vyberieme cestou skúmania lingvistického aspektu fungovania a vplyvania ideológií, s najväčšou pravdepodobnosťou sa budeme zameriavať na spomínané jazykové vzorce, charakteristické pre konkrétnu skúmanú politickú ideológiu.

Literatúra

- ADAVAL, R., WYER JR., R. (2022). Political Ideology and Consumption: Perspectives and Effects. *Journal of the Association for Consumer Research*, 7(3): 247–254. <https://doi.org/10.1086/720513>
- ADLER, A. (2018). *Človek, jaký je. Základy individuální psychologie*. Praha: Portál.
- BARTHES, R. (1997). *Kritika a pravda*. Praha: Dauplin.
- BARTHES, R. (1994). *Rozkoš z textu*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, a.s.
- BENJAMIN, A. (2017). Translating origins: Psychoanalysis and phylo-sophy. In: VENUTI, L. (a kol.). *Rethinking Translation. Discourse, subjectivity, ideology*. New York: Routledge, s. 18–42. <https://doi.org/10.4324/9780429432385-2>
- CANGUILHEM, G. (2015). *Ideológia a racionalita v dejinách vied o živote*. Trnava: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave.
- DAHL, R. (1995). *Demokracie a její kritici*. Praha: Victoria publishing.
- DOLNÍK, J. (2017). *Jazyk v sociálnej kultúre*. Bratislava: VEDA.
- PLATÓN (2023). *Slavnost*. Praha: dybbuk.
- ŠOMAN, M. (2024). *Komparácia ideologického vývoja ľavice po roku 1989 v Čechách a na Slovensku*. Košice: UPJŠ.
- TURUNEN, R. (2024). Ideologies as conceptual networks: towards a data-intensive approach. *Journal of Political Ideologies*, 1–23. <https://doi.org/10.1080/13569317.2024.2366812>
- VERSACE, S. (2023). *Chomsky. Jazyk, znalosti a svoboda*. Praha: Emse Publishing.

Kontakt:

Martin Šoman

Katedra politológie

Filozofická fakulta

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika
v Košiciach

Email Address: martin.soman@upjs.sk

ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-0307-3393>

Department of Political Science

Faculty of Philosophy

Pavol Jozef Šafárik University in
Košice

Liberal as an Enemy. The Word 'Liberal' in the Language of Slovak Radical Populists

Radoslav Štefančík

Abstract

The paper aims to explain how Slovak radical populists use the word liberal in communication with voters. The corpus of the examined text consists of statements made by representatives of four radical Slovak political parties - Smer-SD, SNS, Republika, and LSNS, which were published on social networks such as YouTube, Facebook, and Telegram or as part of a debate in parliament. The main finding is that Slovak populists use the word liberal in a different meaning than its original one. Populists present liberals as enemies of the Slovak people and use the adjective liberal in the sense of evil, hostile, and corrupt. In the language of the populists, a liberal is not a supporter of liberalism and liberal values. Still, the populists present him as a person opposed to the people and the nation. This communication strategy corresponds to the same strategy used by authoritarian rulers in non-democratic regimes.

Keywords: populism, liberal, communication, Slovakia, discourse.

Introduction

I will begin this paper by pointing to a scholarly monograph by Slovak linguists Nina Cingerová and Irina Dulebova entitled "*Language and Conflict. Us and the Other in Russian Public Discourse (2019)*", in which they note, among other things, the shifting meaning of the word liberal (or, as an adjective, liberal) in Russian public, i.e. primarily political, discourse. The authors note how the semantics of the word liberal have shifted in recent years, either through occasional word-formation practices or by placing it in a context intended to evoke negative associations (Cingerová and Dulebova 2019: 59-60). The opposition of two competing modes of signification, within which the displacement of the term liberal also appears, is not a new linguistic phenomenon in Russia. It has been observed for more than a decade (Cingerová 2017). However, shifting the meaning of the word liberal with the obvious intention of using this word primarily in a negative context

is not only typical of Russian public discourse at the moment. Similar communicative strategies can be found in other countries as well. The common feature of these strategies is who uses them. These are mainly populist politicians with a strong tendency to use an authoritarian style of politics.

This article will aim to identify similar communication strategies in Slovak political discourse. This is because, in recent years, some Slovak politicians have been using the word *liberal* in a shifted meaning in the same way as representatives of the Russian non-democratic regime have been doing for several years. Dichotomous thinking, in which some persons, organizations, or states are considered the enemy of the people, is a typical communicative phenomenon of radical populism and extremism (Štefančík 2020, Dulebová, Štefančík and Cingerová 2024). Therefore, my research will focus primarily on this part of the partisan spectrum.

This text is built on qualitative discourse analysis. Thus, I am not interested in the number of times politicians use particular terms; I focus primarily on the question of the context in which these meanings are used and how their original meanings change. I created the research corpus from texts published online (political party websites and social networks Facebook, Telegram, and YouTube) between 2020 and 2024. The corpus includes statements published during parliamentary debates. Thus, they cover two electoral periods: the COVID-19 pandemic, the war in Ukraine, the Slovak parliamentary elections in September 2023, and the assassination of Prime Minister Robert Fico in May 2024. The authors of the texts under study are representatives of Slovak radical parties – Smer-SD, SNS, Republika, and ĽSNS.

Dichotomous Thinking of Populists

In defining populism, we mostly encounter three perspectives. The term populism refers to different ideological trends, concepts, political goals, and methods of political communication (Pelinka 2020). According to Jagers and Walgrave (2007), populism is a people-oriented communication strategy that identifies with the people and pretends to speak on behalf of the people. This area can be one of the crucial areas of political linguistics, which focuses on the research of political language (Spišiaková 2017). Weyland (2001) defines populism as a political strategy through which a charismatic leader exercises power based on the direct support of many citizens. Cas Mudde (2004) stresses that populism is a "narrow" ideology because it is a set of only a few ideas, albeit very specific ones. This set is

based on the dichotomy of us and the other. The category of we is distinct. In populist thinking, the people are the universal category of populists. With this strategy, populists want to present that they care about the interests of the people, they want to defend the interests of the people above all, and they know best what the people want (Jagers and Walgrave 2007). In describing the people, populists often emphasize commonalities - belonging to a nation, a religion, an ethnicity, a race, or a region. Reference is made to the special characteristics of the people (nation), such as honesty, industriousness, and a desire for peace. By appealing to the nation and its will, populists reinforce the identification of the target group as an "imagined community" (Reinemann 2017). Although in this text, I note primarily the communicative level of populism, it cannot be separated from the other two. This is because the content of Slovak populists is based on a simple dichotomy of us vs. the other or the other. Moreover, the political parties whose communication strategies I examine in this text are usually headed by a charismatic leader or a politician with a strong position within the organisational structure of the political party.

Populists claim to speak for the people (Canovan 1999, Truan 2019, Smolík and Đorđević 2020). Communication strategies emphasizing the importance of the people are based on homogenizing, simplifying, and thus excluding those who do not belong to the category of the people (Lehner 2019), or are meant to threaten it directly. The category of subject enemies that threaten the people is broad. In communication strategies, we find a variety of enemies. As a rule, these are domestic enemies (corrupt elites, LGBTI, ethnic minorities, media, NGOs, intellectuals, scientists) and external enemies (migrants, Muslims, banks, and international organizations such as the WHO or the WTO, but also the EU and NATO). It is quite clear that these communication strategies seek to mobilise the electorate, regardless of whether they consider the groups in question to be enemies. A populist actor (e.g., a leader, party, or movement) can criticize the power elite by using their public office and position of power for self-enrichment, clientelism, and nepotism (Wojczewski 2020).

The values and behaviour of the "enemies of the people" are considered by populists to be incompatible with the general interest of the people. Therefore, some specific population groups are stigmatized and excluded from the category of people by populists. Populists articulate various real or fictitious threats and present scapegoats whom they accuse of threatening the people (Wodak 2016). Populists blame these groups for negative aspects of social development. For this reason, these groups must be dealt with harshly, if not simply expelled or removed from the nation's territory (Jagers and Walgrave 2007).

A special category of populists are politicians in those countries where they form part of the executive. For example, Maria Stopfner (2021) has examined how populist leaders (such as Donald Trump and Boris Johnson) interact once they become part of the executive. Slovakia is one such example. Indeed, several authors point out that for populists, the power elite is corrupt and distant from the people's interests. However, if populists participate in governance, they will not accuse themselves of corruption or say they do not represent the people's interests. Slovakia is one such country where populists must use different communication strategies. Populists in government will not, after all, point out the contradictions between the interests of the people and those of the political elite. They will, therefore, look elsewhere for the enemy of the people.

The German author Tanja Klein (2012) distinguishes between the vertical and horizontal dimensions of populism. While the vertical dimension consists of the dichotomy of the political elite vs. the people, the horizontal dimension is based on the dichotomy of us vs. the strangers, the others. It is this dimension of populism's ideological core that we can identify in the communication strategies of the Slovak ruling elite.

The category of enemies of the people is equally broad among Slovak populists (Demčišák, Fraščíková 2021, Kumorová 2022). In the past, it was members of the Hungarian minority, later the Roma, and in 2015, populists discovered the topic of international migration. Although Slovakia was not on the main migration routes and migrants bypassed Slovakia, the topic of international migration became for a time the main topic of the 2015 election campaign (elections were held in early March 2016).

After the 2020 parliamentary elections, Slovakia's radical populists are in opposition, but the new government has to deal with issues related to the Covid-19 pandemic. However, the opposition leader Igor Matovič, who is equally considered a populist (Kazharski and Makarychev 2020), is placed at the head of the government because his communication is based on dividing people into two categories of us and the others (Bušíková and Baboš 2020). However, in the communication of the opposition parties, the word liberal is beginning to appear much more frequently in the meaning of the enemy of the Slovak people.

Who is and Who is Not a Liberal

A liberal generally supports values such as individual liberty, equality, democracy, the rule of law, and social progress. The term 'liberal' can take on different meanings depending on the political, economic, or cultural context

and can vary from region to region, with individual freedom at its core. For liberals, freedom stands at the top of the value ladder, it is the central category of liberalism (Funk 2023).

The adjective liberal is often used in combination with the noun democracy. However, it is not democracy in an ideological context. The adjective liberal is meant to emphasize that it is a form of government that combines democratic principles with a commitment to individual rights and freedoms. It is characterized by free, fair, and just elections, the protection of civil liberties, including the rights of minorities, the rule of law, and the separation of powers. Liberal democracy is thus a form of political regime in which "there is the possibility of freely presenting any opinion as long as it does not provoke hatred against others" (Klátiková and Kmet' 2023: 106).

Opponents of liberalism generally hold views that differ from the basic tenets of liberalism, particularly concerning individual liberties, equality and social progress. These may be different political ideologies that do not contradict the principles of liberal democracy, such as social democracy, conservatism, environmentalism or Christian democracy. Liberals can agree with conservatives on economic issues, for example, but fundamentally oppose each other on cultural and ethical issues. However, the opponents of liberalism and liberals can also include representatives of political systems who reject the principles of liberal democracy, praise undemocratic rulers, and have role models in representatives of totalitarian regimes. Various populist notions of politics are also contrary to liberalism (König, Siewert 2021). This is because populism is based on the people's will, on the only truth that the people represent. Liberalism, on the other hand, is based on plurality of opinion, on competition between different political actors, on openness to other opinions.

The Liberal as Enemy

If populism is built on one "right" truth, it stands to reason that the enemies of populists must include liberals. Although in the Slovak party system only two political parties – Sloboda a Solidarita (SaS) and Progresívne Slovensko (Progressive Slovakia) – subscribe to liberalism, populists tend to use the word liberal to label all politicians who disagree with them, including representatives of conservative parties. Already in this context we can identify a shift in the meaning of the word liberal. Thus, a liberal is not a person who presents the ideas of liberalism; a liberal is a person who has an opposite view to that of the populists. The Vice-President of the Smer-SD political party and current MEP regularly uses the confusion of terms when, on

the one hand, he refers to politicians with terms such as liberal or neoliberal, regardless of their party affiliation, and later on, he is still able to classify individual politicians and political parties correctly. However, liberal (or neoliberal) in his (and not only in his) understanding is a concept that exists independently of a particular ideology.

- "***Liberals** in Western countries are facing an existential crisis ... In Germany, the SPD has experienced an absolute defeat*" (Blaha, L., 24. 6. 2024, Telegram).
- "*The **neoliberal majority** in the Council approved it without a vote, and Slovakia harshly criticized these nominations ... The right-wing People's Party won the Euro elections and it is forcing its way through Leyen*" (Blaha, L., 24. 6. 2024, Telegram).
- "*Progressives, KDH, and nationalists voted in Brussels to abolish the veto for Slovakia ... **Let's stop liberalism!** Let's save Slovakia*" (Uhrík, M., 18.9.2024, Telegram).

According to the populists, free media is an important enemy of the nation. This is because the free media support the system of liberal democracy and draw attention to the various half-truths or outright lies that the populists spread in the public space. Populists are particularly critical of the opinion media because they have the most significant influence on the formation of public opinion. Populists see the traditional media as part of an elite that does not represent the interests of the people but of certain people or groups. Populists criticize the media for not delivering the truth, but constantly lying. Populists accuse the media of lacking legitimacy, credibility, and objectivity. There are views that the media have power over public opinion and manipulate citizens in the interests of particular groups (Reinemann 2017).

In the Slovak context, there were open attempts to influence the nature of political debates after the formation of the fourth Fico government. Representatives of coalition parties refused to participate in TV debates with their opponents from the opposition, so TV executives canceled some discussion shows and terminated employment relationships with critical editors. The coalition passed a law to abolish public broadcasting and to create a new media institution. In this way, it could dismiss the former director of television and radio and install its appointees in public radio and television management.

The populists present the opinion media as *traitorous, paid from abroad, Soros* (for a more detailed discussion of resemantization and demonization of symbolic precedent names, see Duleba, Dulebová 2021), *corrupt, and*

anti-Slovak, referring to journalists with derogatory terms like prostitutes and (American) agents. In the past, Slovak populists mainly distinguished between mainstream and alternative media. Only the media from the latter group were supposed to bring the truth, although the public did not know the owners of these media, the names of the editors or the way they were financed. A characteristic feature of these media was that they did not give a voice to the politicians or political parties they criticized.

After 2020, the term used to describe the first group of media – the mainstream – is slipping into the background, and populists are beginning to use the term liberal media. Liberal media, in the populist sense, is not synonymous with free media but with media that lie and manipulate. In this case, the term *liberal* is not used in its original meaning but takes on a new meaning with a negative connotation.

– "*The liberal media is doing what it always does. **They lie. They manipulate***" (Blaha, L., 29. 07. 2021, Facebook).

– "*The **liberal** and progressive media and their servants in the opposition parties are once again doing everything they can to shoot at a representative of the ruling coalition*" (Fico, R., 29. 07. 2021, Facebook).

Current Slovak populists also consider NGOs a significant enemy of the nation. After the 2023 parliamentary elections, the new government has often presented the view that the activities of some NGOs should be restricted. The new governing coalition has begun to distinguish between good and bad NGOs. Good NGOs are those dedicated to charity, social affairs, health, etc. On the contrary, bad NGOs control public finances and the transparency of political decision-making, draw attention to the corruption of politicians, or publish their comments on the legislative process. Populists criticize the activities of these NGOs and consider them evil and hostile. For this reason, government populists are also referred to as "liberal NGOs":

– „***Liberal** NGOs have been drugging, scribbling on walls, and organizing LGBT marches here with state money... **Liberal** NGOs were stealing from the state like **cancer**... **liberal extremists** from NGOs*" (Kramplová, D. 10. 5. 2024, NR SR).

A favorite populist term to describe people with a critical or oppositional mindset towards the governing coalition is the phrase *liberal café*:

- "Mr. Ján Čarnogurský Jr. is a lawyer who is not afraid to defend even those whom the **liberal café** thinks have no rights" (Taraba, T., 7. 9. 2020, Facebook).
- "The **liberal café** has found a new, but unsubstantiated, fanciful wave here..." (Kéry, M., 10 Aug. 2024, Facebook).

Populists often use terms associated with undemocratic regimes to emphasize their negative attitude towards liberalism. The oxymoron liberal fascism is often used, but we also find such expressions as *liberal terrorism*, *liberal totalitarianism*, or *liberal extremism*:

- "The years 2020 to 2023 in our country have clearly defined and shown the true face of **liberal extremism**... This was and is the true face of the liberals from NGOs, who in the years 2020 to 2023 infiltrated the state structures and created **liberal totalitarianism** comparable to any other totalitarianism" (Kramplová, D., 10 May 2024, NR SR).
- "**Liberalism has turned into a totalitarian ideology** that defends only the freedom of the rich and powerful, no one else" (Blaha, L., 7. 7. 2024, Telegram).

If a Slovak radical populist uses the adjective *liberal* (or in the form of *neoliberal*), he often associates it with a word with a negative connotation:

- "I know we will make the **liberal mafia** nervous" (Blaha, L., 22. 2. 2022, Facebook).
- "...in which all **liberal poisons** and **progressive viruses** are expunged from the body of our state ... in the case of the *Churilloliberal mafia... liberal perversions*" (Blaha, L., 7. 7. 2024, Telegram).
- "The **neoliberal cancer** must be stopped – its source is here. Doctor Blaha has arrived, the cure begins" (Blaha, L., 16. 7. 2024, Telegram).

In populist communication strategies, liberals, or those who are labeled with this word by populists, act as scapegoats who are blamed for all possible negative phenomena in society (for price increases, shortages of certain goods and services, migrants, the feeling of being threatened, for the war in Ukraine and its victims, for hatred, corruption, poverty, even for the pandemic and the victims of the pandemic). The scapegoats can be different groups of people: minorities, Jews, Hungarians, Czechs, Roma, often immigrants, but they can also be women, NGOs, media, and conservatives. These

attitudes, based on prejudices and stereotypes, vary depending on historical traditions and the national, regional or local context in which they are used (Wodak 2014). Scapegoating creates justification for the spread of hate speech and prejudice, specifically against selected groups (Muller 2021). In the examples below, liberals act as scapegoats:

- *"Unknown perpetrators sprayed the memorial to Andrej Hlinka, the father of the Slovak nation.... and spray-painted the pedestal with the inscription Roma lives matter... Let's stop the **liberal madness**"* (Mazurek, M., 23 June 2020, NR SR).
- *"The state has fallen into a state of absolute decay due **to liberals infiltrating** ministries and state bodies"* (Kramplová, D., 10. 5. 2024, NR SR).
- *"They are progressives and liberals of all kinds. It is they who spread extremist hatred; it is they who sow the evil that results in such assassinations ... Let's face it - the hatred that led to the assassination of Donald Trump is the result of **liberal hatred**"* (Blaha, L., 14. 7. 2024, Telegram).

After the 2023 general election, the adjective *progressive* began to appear alongside the term liberal. This communication strategy is a reaction to the popularity after the 2023 elections of the strongest opposition political party - Progressive Slovakia. The PS openly supports the LGBTI+ community, has an open approach to gay rights, and understands modern trends in art, which is why populists sometimes accuse the PS of having perverse goals and do not forget to remind us that these are *liberal (liberal-progressive) perversions*:

- *"His challenge is clear – let's build a dam against the **perverse progressivist ideologies**. Let's build a dam against **liberal extremists**. **Progressivism** is spreading **like cancer** in the West"* (Blaha, L., July 5, 2024, Telegram).
- *"...I point out the aggressive pushing of such **liberal-progressive perversions**"* (Plevíková, Z., 6. 8. 2024, Facebook).
- *"Children and young people should be protected from inappropriate content and from the constant pressure of **liberal-progressive propaganda** which forcefully pushes into their consciousness topics with sexual overtones"* (Šimkovičová, M., 19. 8. 2024, Facebook).

Conclusions

Although liberalism is an ideology whose achievements include the extension of suffrage, pluralist democracy, and a competitive party system, both left and right-wing populists generally use terms like *liberal* or *liberalism* in a negative sense. Populists use the word *liberal* to label opposition-minded politicians, regardless of their ideological anchorage. Populists use the word liberal to refer to the opposition or the enemy of *the Slovak, national* or *Christian*. Thus, in the populists' communication strategies, the liberal is not a sympathizer of liberalism and liberal values (primarily individual freedom and personal responsibility) but is presented by the populists as a person who opposes the *nation*. Populists can thus use the term liberal to label even a person who has voted for conservative or Christian Democratic parties for many years. However, because he opposes populist parties, he is presented as a *liberal*.

The Slovak populists who formed the government after the 2023 elections use the adjective liberal to emphasize something negative. They use the adjective liberal to express their negative attitude toward the media, NGOs, certain political parties, and individual politicians. For Slovak populists, the adjective liberal is synonymous with such adjectives as bad, harmful, corrupt, etc.

The examples given in the text prove the shifting meaning of the word liberal. Populists replace the original meaning of the word not only with another but with an oppositional meaning. In their world, liberal is not a synonym for the adjectives tolerant and open but for negative phenomena, processes, persons, institutions, and organizations.

Corpus resources

Blaha, Ľ. (2024). Sociálna sieť Telegram, <<https://t.me/s/LubosBlaha-Smer?before=1964>> [23. 8. 2024].

Fico, R. (2024). Progresívne a liberálne médiá a ich poskokovia v PS a SaS vyrábajú ďalšieho Cintulu, <https://www.facebook.com/RaptorTV.cz/-videos/robert-ficoprogres%C3%ADvne-a-liber%C3%A1lne-m%C3%A9di%C3%A1-a-ich-poskokovia-v-ps-a-sas-vyr%C3%A1baj%C3%BA-%C4%8Fa/509316078266761>> [23. 8. 2024].

Kéry, M. (2024). Sociálna sieť Facebook, <<https://www.facebook.com/-marian.kery.nrsr>> [23. 8. 2024].

- Mazurek, M. (2020). Sociálna sieť Facebook, <<https://www.facebook.com/-MilanMazurek.Republika/posts/kam-a%C5%BE-povedie-liber%C3%A1lne-%C5%A1ialenstvov-bratislave-bol-dnes-prekro%C4%8Den%C3%BD-pomyseln%C3%BD-ru/772862680150628/>> [23. 8. 2024].
- Plevíková, Z. (2024). Sociálna sieť Facebook, <<https://www.facebook.com/photo/?fbid=1016299120507293&set=a.244282844375595>> [23. 8. 2024].
- NR SR (b. d.): Spoločná Česko-Slovenská Digitálna parlamentná knižnica, Archív, Stenozáznam, <<https://www.nrsr.sk/dl>> [23. 8. 2024].
- Šimkovičová, M. (2024). Sociálna sieť Facebook, <<https://www.facebook.com/SimkovicovaOficialna>> [23. 8. 2024].
- Taraba, T. (2020): Sociálna sieť Facebook, <<https://www.facebook.com/-tomastaraba.sk>> [23. 8. 2024].
- Uhrík, M. (2023). Sociálna sieť Telegram, <https://t.me/s/milan_uhrik?before=1571> [23. 8. 2024].

References

- BUŠTÍKOVÁ, L., BABOŠ, P. (2020). Best in covid: Populists in the time of pandemic. *Politics and Governance*, 8(4): 496–508. <https://doi.org/10.17645/pag.v8i4.3424>
- CANOVAN, M. (1999). Trust the People! Populism and the two faces of democracy. *Political Studies*, 47(1): 2–16. <https://doi.org/10.1111/1467-9248.00184>
- CINGEROVÁ, N. (2017). Jazykové konštruovanie druhých v súčasnom ruskom verejnom diskurze. In: ŠTEFANČÍK, R. (ed.). *Jazyk a politika: na pomedzí lingvistiky a politológie II*. Bratislava: Ekonóm, pp. 257–260.
- CINGEROVÁ, N., DULEBOVÁ, N. (2019). *Jazyk a konflikt. My a tí druhí v ruskom verejnom diskurze*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave.
- DEMČIŠÁK, J., FRAŠTÍKOVÁ, Z. (2021). Manipulačné stratégie v pravicovo-populistických videokampaniach. In: DEMČIŠÁK, J., FRAŠTÍKOVÁ, Z. (eds). *Aspekty a stratégie pravicového populizmu. Komparatívny a multidisciplinárny pohľad*. Trnava: UCM, pp. 96–118.
- DULEBA, M., DULEBOVÁ, I. (2021). Reinterpretation of Precedent Names of German Literature in Russian Media Discourse. In: AKHVANDEROVA, A. D., DIMITRIEVA, O. A., YAKUSHKINA, Z. N. (eds.). *Funkcional'naja grammatika: teorija i praktika*. Čeboksary: ČGPU I. J. Jakovleva, pp. 406–412.

- DULEBOVÁ, I., ŠTEFANČÍK, R., CINGEROVÁ, N. (2024). *Language and Security: The Language of Securitization in Contemporary Slovak Public Discourse*. Berlin: Peter Lang. <https://doi.org/10.3726/b21851>
- FUNK, J. K. (2023). *Liberalismus als politisches Ordnungssystem Positive Freiheit und die Frage nach dem guten Leben*. Bielefeld: Transcript Verlag. <https://doi.org/10.1515/9783839465981>
- JAGERS, J.; WALGRAVE, S. (2007). Populism as political communication style: An empirical study of political parties' discourse in Belgium. *European Journal of Political Research*, 46(3): 319–345. <https://doi.org/10.1111/j.1475-6765.2006.00690.x>
- KAZHARSKI, A., MAKARYCHEV, A. (2020). Populism in Estonia and Slovakia: Performances, Transgressions, and Communicative Styles. *Populism*, 3(2): 165–185. <https://doi.org/10.1163/25888072-BJA10005>
- KLÁTIKOVÁ, E., KMEŤ, N. (2023). Pravda, klamstvo a ich podoby v politike. *Politické vedy*, 26(3), pp. 92–122. <https://doi.org/10.24040/politickevedy.2023.26.3.92-122>
- KLEIN, T. (2012). *Rechtspopulistische Parteien in Regierungsbildungsprozessen. Die Niederlande, Belgien und Schweden im Vergleich*. Potsdam: Universitätsverlag.
- KÖNIG, P. D., SIEWERT, M. B. (2021). Off balance: Systematizing deformations of liberal democracy. *International Political Science Review*, 42(5): 690–704. <https://doi.org/10.1177/0192512120915721>
- KUMOROVÁ, Z. (2022). Radikalizácia jazyka v politických prejavoch a jej postavenie v mediálnej komunikácii. *Politické vedy*, 25(2): 54–81. <https://doi.org/10.24040/politickevedy.2022.25.2.54-81>
- LEHNER, S. (2019). Rechtspopulistische Rhetorik revisited am Beispiel der FPÖ-Wahlkämpfe in den Jahren 2015 und 2016. *Linguistik Online*, 94(1): 45–82. <https://doi.org/10.13092/lo.94.5433>
- MUDDE, C. (2004). The populist Zeitgeist. *Government and Opposition*, 39(4): 541–563. <https://doi.org/10.1111/j.1477-7053.2004.00135.x>
- MULER, D. (2021). *Journalism and the Future of Democracy*. Cham: Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-76761-7>
- PELINKA, A. (2020). Populismus: Die Versuchung zur Vereinfachung – Demokratie, Politik und Recht. In: FLECK, M., HIRSCHMÜLLER, T., HOFFMANN, T. (eds.). *POPULISMUS – Kontroversen und Perspektiven Ein wissenschaftliches Gesprächsangebot*. München: AVM.Edition, pp. 109–124.
- REINEMANN, C. (2017). Populismus, Kommunikation, Medien. Ein Überblick über die Forschung zu populistischer politischer Kommunikation. *Zeitschrift für Politikwissenschaft*, 64(2): 167–190. <https://doi.org/10.5771/0044-3360-2017-2-167>

- REINEMANN, C. et al. (2016). Populist Political Communication. Toward a Model of Its Causes, Forms, and Effects. In: AALBERG, T. et al. (eds.). *Populist Political Communication in Europe*. New York, London: Routledge, pp. 12–25.
- SMOLÍK, J.; ĐORĐEVIĆ, V. (2020). Media and Populism in Central Europe: Revisiting the Case of the Czech Republic. *Politické vedy*, 23(4): 65–86. <https://doi.org/10.24040/politickevedy.2020.23.4.65-86>
- SPIŠIAKOVÁ, M. (2017). Obraznosť v jazyku politikov a v jazyku o politike. In: ŠTEFANČÍK, R. (ed.). *Jazyk a politika. Na pomedzí lingvistiky a politológie II*. Bratislava: EKONÓM, pp. 171–181.
- STOPFNER, M. (2021). Just thank God for Donald Trump – Dialogue practices of populists and their supporters before and after taking office. *Journal of Pragmatics*, 186: 308–320. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2021.10.002>
- ŠTEFANČÍK, R. (2020). *Kommunikationsstrategien der slowakischen Rechtsextremisten*. Hamburg: Dr. Kovač Verlag.
- TRUAN, N. (2019). Talking about, for, and to the People: Populism and Representation in Parliamentary Debates on Europe. *Zeitschrift für Anglistik und Amerikanistik*, 67(3): 307–337. <https://doi.org/10.1515/zaa-2019-0025>
- WEYLAND, K. (2001). Clarifying a Contested Concept: Populism in the Study of Latin American Politics. *Comparative Politics*, 34(1): 1–22. <https://doi.org/10.2307/422412>
- WODAK, R. (2014). *Re-inventing scapegoats – right-wing populism across Europe*, <<https://www.swissinfo.ch/eng/swiss-politics/re-inventing-scapegoats-right-wing-populism-across-europe/38279304>> [23. 8. 2024]. <https://doi.org/10.5040/9781472544940>
- WOJCZEWSKI, T. (2020). ‘Enemies of the people’: Populism and the politics of (in)security. *European Journal of International Security*, 5: 5–24. <https://doi.org/10.1017/eis.2019.23>

Funding acknowledgment:

This paper was written within the grant project VEGA 1/0075/24 *Political Discourse in Slovakia in the Context of the War in Ukraine*.

Contact:

doc. PhDr. Radoslav Štefančík, MPol., Ph.D.

Katedra interkultúrnej komunikácie	Department of Intercultural Communication
Fakulta aplikovaných jazykov	Faculty of Applied Languages
Ekonomická univerzita v Bratislave	University of Economics in Bratislava

Email Address: radoslav.stefancik@euba.sk

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6042-2668>

K jazykovým zmenám v typografickej kultúre

Silvia Vertanová

Abstract

About Language Changes in Typographic Culture. *Language was present in the history of human culture for a very long period in a purely oral mode until the discovery of writing, which gave rise to the chirographic culture. Writing was undeniably a revolutionary landmark. Later, the mass spread of the printing press was a similarly revolutionary landmark, and more recently the development of modern mass media with its entirely new possibilities for the dissemination of the written text. Since writing today is not exclusively tied to the human hand, we refer to today's culture as typographic or post-typographic. The form of language use determines the way of thinking. The modern man of typographic culture thinks differently than the man of oral culture thought, and he perceives linguistic changes differently as well. At the same time, he faces different pitfalls and threats in this direction.*

Keywords: oral culture, typographic and posttypographic culture, structure of consciousness, language labels, language changes.

Kľúčové slová: orálna kultúra, typografická a posttypografická kultúra, štruktúra vedomia, jazykové nálepky, jazykové zmeny.

Úvod

Filozofický obrat k jazyku (tzv. *linguistic turn*) bol sprevádzaný názorom, že pre pochopenie toho, čo znamená byť človekom, je potrebné obrátiť sa k jazyku. Človek vo veľkej miere vníma svet prostredníctvom opisu, ktorý mu jeho jazyk sprostredkúva. V jazyku myslí, premýšľa o svete a svet(y) si v jazyku aj vytvára.

Z tejto veľmi špecifickej závislosti od jazyka plynie, že verbálnymi posolstvami možno do mysle človeka všeličo podsunúť, respektíve možno odňať jazykovým vplyvom všeličo iné vytesniť. Ľudská myseľ sa totiž organizuje v neuronálnych komunikačných sieťach mozgu, ktoré sú v kontakte s komunikačnými sieťami jeho okolia. Prostredníctvom náležitej zmeny

komunikačného okolia možno teda neuronálnu sieť mozgu formátovať (Castells Oliván 2012).

V rámci jazykového vplyvania na ľudskú bytosť je však dôležitý nielen obsah, ale aj *forma* verbálnych interakcií. Podľa zistení viacerých bádateľov (Ong 1958, 1982, McLuhan 1962, Parry 1971) totiž spôsob myslenia človeka závisí aj od *formy*, v akej používa jazykový kód. Po veľmi dlhé obdobie ľudskej histórie existoval jazyk čisto v orálnej forme. Ako uvádza čilský filozof Rafael Echeverría (2005), pred vymyslením abecedy žili ľudia v *jazyku diania*, pretože reč a dianie boli prepojené natoľko, že akt reči mal moc spôsobovať, že sa určité veci diali (skutočne či v mysli), resp. by sa pravdepodobne neboli (u)diali, keby nebol niekto niečo vyslovil.

Vynájdanie písma bolo prelomovým medzníkom z viacerých dôvodov: umožnilo lepšiu kontrolu akvizície i distribúcie zdrojov, a teda aj existenciu väčších organizačných celkov. Položilo tiež základy pre rozvoj vedy, ktorá bola kľúčovým prvkom na ceste k civilizácii. S písmom však prišla i ďalšia transcendentálna zmena: rečový akt sa odpútal od svojho autora a aj od de-ja; napísaný text dokázal prehovárať sám od seba. Tento fakt sa zvykne popisovať ako nastolenie *bezkontextového jazyka*, resp. *autonómneho diskurzu* (Ong 2006: 93), ktorý – na rozdiel od situácií s ústnou interakciou – nemožno priamo spochybniť či napadnúť.

Jazyk diania sa teda vplyvom písma zmenil na *jazyk bytia* (Echeverría 2005: 15) a spôsobil o. i. rozšírenie viery, že bytie je prvotné a jazyk ho len sekundárne opisuje. Tento presun bol dôvodom rozmachu štúdia a popisu sveta, ktorý nás obklopuje, a v dôsledku toho aj rozvoju abstraktného myslenia a veľkej časti slovnej zásoby, ktorá pre človeka orálnej kultúry nebola potrebná. Postupné rozšírenie písma po celej planéte prinieslo zrod celkom novej kultúry: z orálnej kultúry sa stala kultúra *chirografická* (s ručne zaznamenávaným textom). K tejto prevratnej zmene v dejinách ľudstva po niekoľkých tisícročiach pribudla kníhtlač a umožnila znásobiť šírenie písaného textu a v písme uchovaných poznatkov, čím prispela k rozvoju všeobecnej vzdelanosti, resp. gramotnosti. Kultúra chirografická tak bola postupne vytlačená kultúrou *typografickou*. Následne možno jazykovú kultúru niekoľkých ostatných dekád s jej masovou proliferáciou písomných aktov reči, umožnenou obrazovo-zvukovými médiami (televízia a internet), nazvať *posttypografickou*¹, pretože narastajúce množstvo verbálnej produkcie prebieha a uchováva sa dnes už (niekedy len) v elektronickej podobe.

Ako v tejto súvislosti upozorňuje Echeverría, v dôsledku neustáleho toku informácií sa permanentným aspektom nášho života stáva neustála zme-

¹ V rámci televízie, rozhlasu, filmu, videa či internetu hovoríme aj o *sekundárnej oralite*, keďže sa prostredníctvom nich šíria nielen písomné, ale aj orálne verbálne prejavy.

na a „prevahu bytia opätovne (no pri veľmi odlišných okolnostiach) nahrádza dianie“ (Echeverría 2005: 18). Tento masový jav existencie slova mimo orálnej interakcie opisuje anglo-americký literárny historik Walter J. Ong ako *technologizáciu slova* (Ong 2006).

Slovo v *orálnej* verus *typografickej* kultúre

Význam hovoreného slova a schopnosti presvedčivo ústne komunikovať si naša kultúra naďalej uvedomuje, o čom svedčí mimo iného nárast ponúk najrôznejších kurzov rétorického koučingu (nielen) v našom prostredí. Okrem toho bádatelia jazyka potvrdzujú, že kým ústna komunikácia „môže existovať a väčšinu času aj existovala bez akéhokoľvek písaného jazyka, písmo nikdy nemôže existovať bez orality“ (Ong 2006: 16).²

Seriózný lingvistický výskum rozdielov medzi povahou ústnej a písanej reči bol dlhú dobu skôr ojedinelý.³ Otázkami protikladov orality a textu, resp. odlišnosti vnímania informácie medzi uchom a okom, a tiež objasňovaním rozdielov medzi postojmi „Západu“ a inými kultúrami ako rozdielov medzi hlboko zvnútornenou gramotnosťou a pretrvávajúcim orálnym stavom komunikácie sa však príležitostne zaoberala napr. sociálna antropológia (Jack Goody) alebo filozofia (Marshall McLuhan). Pre pochopenie týchto rozdielov však treba mať na pamäti, že gramatika ktoréhokoľvek prirodzeného jazyka sa do svojej aktuálnej zložitosti vyvinula v rámci orálnej kultúry a bez nutnosti vizualizovať hovorený zvuk v písme. Dnešní gramotní – na typografickej kultúre odchovaní – ľudia sú však natoľko ukotvení vo svojich *grafolektoch*⁴, že si tento fakt sotva uvedomujú. Pre ľudí typografickej kultúry je takmer nepredstaviteľné vnímať reč bez jej grafickej podoby.

² O význame bezprostrednej ľudskej orálnej interakcie (resp. o dôsledkoch jej absencie) svedčí nárast komunikačných porúch, porúch autistického spektra, aktivity a pozornosti, nárast výskytu úzkosti a depresii, ktorý sa premietol do nárastu novodiagnostikovaných pacientov v pedopsychiatrických ambulanciách na Slovensku v období dlhotrvajúcich karanténnych opatrení v súvislosti s pandémiou Covid-19: podľa údajov NCZI došlo v priebehu rokov 2020 – 2022 u detí od 0 do 14 rokov k nárastu takmer o 29 %, u dospelávajúcej mládeže od 15 do 19 rokov ide o nárast takmer o 54 %. (Zdroj: časopis NOTABENE, č. 278, september 2024, s. 13).

³ V rámci nášho geopriestoru sa mu venoval napr. člen Pražského lingvistického krúžku Josef Vachek.

⁴ Pojem zavedený Haugenom (Haugen 1966: 50-71, podľa Ong 2006: 124) pre jazyk, ktorý je ukotvený vo svojej písanej forme spolu s náležitými kodifikačnými, normotvornými a slovnú zásobu kumulujúcimi príručkami.

A podobne nepredstaviteľná a ťažko pochopiteľná je povaha písma pre človeka, ktorý sa ho jakživ neučil. V primárne orálnej kultúre sa *nevyhľadáva informácia*, pretože neexistujú materiálne zdroje v podobe slovníkov či wikipédií. Bez písma slová vizuálne neexistujú, a to ani vtedy, keď možno vidieť predmety, na ktoré tieto slová odkazujú. Pre človeka bez písma sú to zvuky, ktoré možno znovu vysloviť, ale nemožno sa na ne pozrieť; nezanechávajú viditeľnú stopu, jednoducho *sa dejú*. Slová sú v orálnej kultúre chápané ako udalosť; ako zvuky v čase. Zo všetkých vnemov, ktoré prebiehajú v čase, „zvuk existuje iba v tej chvíli, keď prestáva existovať“ (Ong 2006: 42). Neprekvapí preto poznatok, že národy žijúce prevažne v orálnej kultúre zvyknú slovám pripisovať obrovskú, často až magickú moc.⁵

Niet pochyb o tom, že čisto orálna kultúra pristupuje k získanému poznatku úplne inak ako kultúra s písmom, a síce, musí si ho „neustále opakovať, pretože inak by ňo prišla“ (ibid.: 33). Uchovávanie myšlienok bolo v čisto orálnej kultúre spojené s priamou komunikáciou, a preto boli pre ňu nesmierne dôležité rôzne mnemotechnické pomôcky, ktoré pomáhali informácie udržať v pamäti. (Reziduálnym dôkazom toho sú napríklad rým či asonancia zhutnených zrníek múdrosti predkov, ktoré sa uchovali v útvaroch ústnej ľudovej slovesnosti, tzv. parémiách). Pamäť mala teda pre orálnu kultúru úplne iný význam než pre neskoršie skripturálne kultúry. Dokonca i starovekí filozofi písmo ako „novú“ technológiu podozrievali, že „zanedbávaním pamäti spôsobuje zabúdanie v dušiach tých, ktorí sa [ho] naučia, pretože ľudia, spoliehajúci sa na písmo, budú sa rozpamätávať ma veci zvonka, z popudu cudzích znakov, nie zvnútra sami od seba“, a preto považovali písmo nie za liek na pamäť, ale iba na rozpamätanie sa (Platon 1981: 155–156).⁶

⁵ Na ilustráciu ohromného rozdielu medzi vedomím človeka bez písma a človeka gramotného nech posluži historka, ktorú Umberto Eco prevzal do predhovoru svojej významnej publikácie *I limiti dell'interpretazione* (1990) z diela Mercury, or the Secret and Swift Messenger (1641) anglikánskeho učenca Johna Wilkinsa:

...*“příhoda s indiánským otrokem, kterého jeho pán poslal s košíkem fíků a dopisem, on část zásilký snědl a zbytek doručil. (...) Dotyčná osoba si poté přečetla dopis, a když v košíku nenašla množství fíků, o kterém byla řeč v dopise, obvinila otroka, že je snědl. Ale indián (navzdory tomuto důkazu) vše popřel a obvinil papír z křivého svědectví. Když byl poté poslán s podobnou zálilkou [fíků] a dopisem, (...) znovu část zásilký po cestě snědl, ovšem než se do nich pustil, (...) vzal dopis a ukryl ho pod velký kámen s přesvědčením, že když jej dopis neuvidí fíky jíst, nebude jej později moci obvinít“* (Eco 2005: 7).

⁶ Ako v tejto súvislosti poukazuje Ong, antická grécka civilizácia je práve tým časovým bodom ľudských dejín, v ktorom došlo k prvému otvorenému stretu medzi oralitou a hlboko zvnútornenou gramotnosťou založenou na hláskovej abecede (Ong 2006: 34).

Písanie a čítanie sú aktivity, ktoré môžeme realizovať a realizujeme osamote. Týmto obrátením sa do svojho vnútra odhalil človek typografickej kultúry postupne mnohé o sebe samom. Objektívne vedecké pozorovanie sveta bolo doplnené subjektívnym vnímaním reality. Diskurz, ktorý zdôrazňoval subjektívnosť interpretácie vnímanej reality však napokon nadobudol také rozmery, že bola spochybnená vôbec možnosť dospieť k vzájomnému porozumeniu v rámci jazykovej komunikácie. Nemecký filozof a sociológ Niklas Luhmann v roku 1984 napísal, že zaužívaná metafora „komunikácie ako prenosu“ zvädza k predstave, že sa prenáša čosi identické pre odosielaťľa i príjemcu, zatiaľ čo identita informácie je konštituovaná až v samotnom komunikačnom procese a môže pre odosielaťľa a príjemcu znamenať dokonca niečo veľmi rozdielne (Luhmann 2006: 161).

Znamenalo by to, že nemožno postulovať pravdu?; že všetko, čo povieme alebo podporíme, má rovnakú váhu?; že všetko je rovnako prípustné? Echeverría vysvetľuje, že obetovaním kritéria pravdy nezostávame bez ďalších kritérií, ktoré by nám umožnili rozlišovať medzi rôznymi subjektívnymi interpretáciami reality. Najdôležitejším kritériom, na základe ktorého sa môžeme rozhodnúť pre tú či inú interpretáciu, je úsudok, ktorý sme schopní si vytvoriť o sile toho-ktorého výkladu. Pod silou výkladu chápe práve schopnosť otvárať alebo zatvárať možnosti pre konanie v živote človeka (Echeverría 2005: 27). Inak povedané: kontakt s bezprostrednou realitou je pre zachovanie zdravého úsudku nevyhnutný aj v dnešnej dobe virtuálnej reality.

Jazykové zmeny v minulosti a dnes

Magický účinok, ktorý slovám pripisujú ľudia orálnej kultúry, súvisí podľa Onga zjavne s tým, že oni hovorené slovo vnímajú ako poháňané istou energiou, ktorá vychádza zvnútra hovoriaceho jedinca. Keďže ľudia typografickej kultúry o slovách už neuvažujú ako o udalostiach, nepociťujú ani energiu nevyhnutnú na to, aby slová vznikli. V dôsledku tohto majú dnešní ľudia k slovu vzťah skôr ako k niečomu, čo je na povrchu; ako k nejakému viditeľnému označeniu či visačke, čo si na základe predstavivosti priradujú k pomenovanému predmetu. V orálnej kultúre sa slová takto nevnímajú, lebo nepredstavujú niečo viditeľné. To len pre nás, ľudí typografickej kultúry, sa „písané či tlačené zobrazenie slova môže stať nálepkou“ (Ong 2006: 43).

V aktuálnej posttypografickej kultúre našej informačnej spoločnosti sú navyše verbálne prejavy sekundárnej orality v novodobých médiách podoprené obrazovo-zvukovými fikciami, ktoré sú tvorené ľudskými dizajnérmi alebo rovno programami umelej inteligencie. Tieto fikcie predstavujú ono

(zmenené, nové, neznáme) komunikačné okolie, ktoré spätne formátuje neuronálne komunikačné siete vedomia nimi exponovaného jedinca. Kým v orálnej kultúre bolo vypovedané viazané na dej, v posttypografickej kultúre to tak nie je: dianie sa vytvára aj nezávisle od reality. Okrem vytvárania čoraz väčšieho množstva verbálnych prejavov, ktoré majú cieľ len samé v sebe, sme napr. v online svete svedkami nárastu piktografických prejavov (typu lajk, emotikon, emoji), a dokonca sa už „[d]ominantným kritériom na pravdivosť, a teda aj dôveryhodnosť informácie v online svete stal počet pridelených lajkov a hejto“ (Plašienková, Sámelová, Vertanová 2020: 25). Ide o typ zmien v používaní jazyka, ktoré v minulosti nemajú obdobu.

Je overiteľným faktom, že jazykové zmeny, ktoré sa presadia v istom jazykovom spoločenstve, sú tie, ktoré – až na výnimky potvrdzujúce pravidlo – zasahujú čo najširšie vrstvy obyvateľstva. Spravidla vznikajú ako dôsledok vývinových procesov samotnej štruktúry jazyka, ako dôsledok hľadania väčšej expresivity, alebo z potreby označiť dovtedy neexistujúce skutočnosti (napr. technické výdobytky či nové vedecké objavy). Osobitú subkategóriu poslednej menovanej príčiny jazykových zmien predstavujú spoločenské transformácie, t. j. vznik nových inštitútov, kultúrnych fenoménov a i. V rámci tejto subkategórie možno za významné činitele jazykových zmien rátať prevratné spoločenské zmeny, akými sú revolúcie – či už chápané ako otvorený konflikt alebo ako pokrok sľubujúce pohyby.⁷ Za takúto revolučnú silu možno celkom isto považovať aj feministické hnutie, ktoré pozvoľna narastalo počnúc XIX. storočím. Na pozadí boja za zrovnoprávnenie žien v spoločnosti sa vyvinula neskôr aj feministická lingvistika, ktorej cieľom je naprávať krivdy páchané na ženskej časti ľudstva práve v oblasti jazyka (zavádzaním jazyka, ktorý dôsledne používa ženské formy napr. tam, kde v minulosti stačilo generické maskulínium).

Skutočnosť, že jazykovým vplyvaním možno ovplyvniť vedomie človeka, je silným argumentom zástancov takýchto snáh o zmeny používania slovnnej zásoby. Lexikón jazyka totiž skutočne odráža konkrétne kultúrno-historické okolnosti fungovania daného jazykového spoločenstva, vrátane

⁷ V duchu hesla „nová metla dobre metie“ zvyknú nové spoločenské a mocenské štruktúry, vzniknúc v rámci takýchto zmien, nastoľovať nové poriadky, ktoré sa odzrkadlia aj na používaní jazyka. Spomeňme v tejto súvislosti zavedenie nového kalendára vo Francúzsku 18. storočia, a to počnúc jesennou rovnodennosťou „štvrtého roku slobody“, t. j. 22. dňom mesiaca september premenovaného novou mocenskou silou na *vendémiaire* (mesiac vinobrania). Akonáhle však slobodná Francúzska republika ukončila svoje jestvovanie, vrátili sa Francúzi ku gregoriánskemu kalendáru aj s jeho tradičnými názvami mesiacov, takže „revolučné neologizmy“ pretrvali iba niečo vyše 13 rokov, konkrétne od 5. 10. 1792 do 1. 1. 1806. (Bližšie pozri Michelet 1989.)

existencie takých spoločenských neduhov, akými sú predstavy o vlastnej nadradenosti (pohlavia, národa, štátu a pod.), neznalosť iných či jednoducho predsudky voči nim. A keď v slovníku absentujú napr. pomenovania celého radu profesií v ženskom rode, je zrejmé, že tieto boli v danom spoločenstve doménou mužov, pričom konkrétne dôvody na to môžu byť v rôznych jazykových kultúrach mnohé a rôzne. Ako upozorňuje romanistka S. Moyšová (2024), inkluzívny jazyk je však kultúrnym konceptom len v rámci jazykov západného civilizačného okruhu, keďže napr. vo variantoch francúzštiny v afrických krajinách ide o neznámy pojem (Moyšová 2024: 4). Je preto príznačné, že v rámci západných, silno typografických kultúr sa snahy o predmetné jazykové zmeny šíria prednostne v grafickej podobe – prostredníctvom manuálov, odporúčaní, v osloveniach v písomnom styku a pod. –, keďže mnohé z navrhovaných riešení (v jeho už ekonomizovanej podobe⁸) vlastne ani nemajú zvukovú podobu: napríklad študent*, študentX, študent_ a i.⁹ V čisto alebo prevažne orálnej kultúre by nemali šancu na prežitie. Napriek tomu, že nie sú vystavované bezprostrednej kritike, a teda nutne ani verifikácii v orálnej interakcii, a tiež preto, že sú prezentované inštitúciami na úrovni EÚ, sú časťou spoločenstva vcelku benevolentne prijímané – ako ďalšie *nálepky*. Ide pritom o jazykové zmeny, ktoré sa neodrážajú od orálnej podoby jazyka, čo by bol nateraz historický precedens.

Konceptuálny posun od pôvodne feministických myšlienok v danej súvislosti nás oprávňuje hovoriť v súčasnosti už o postfeminizme, v rámci ktorého sa *inkluzívny diskurz* nezameriava ani tak na reprezentáciu žien, lež sa snaží od rodu v jazyku (resp. od pohlavia v biológii) úplne odhliadať, čiže používať tzv. bezrodový jazyk (Moyšová *ibid.*). Takýto jazyk predstavuje nielen odtrhnutie od zaužívanej orálnej podoby jazyka, ignorovanie vekmi ustálených významov (napr. slovotvorných prípon), ale – čo je omnoho závažnejšie – už aj odtrhnutie od vnímateľnej reality. Problémom takto postaveného jazykového javu je jeho čisto ideologická povaha.¹⁰

⁸ Rozumej: po odmietnutí zdvojovania, ktoré preťažuje a predlžuje text, hoci môže byť naďalej efektívne v oslovení.

⁹ Odhliadnuc od toho, že takéto tvary spôsobujú problémy napr. dyslektikom, a sú teda skôr prejavom exklúzie ako inklúzie. Mnohé z bizarných foriem nového *bezrodového jazyka* ponúkaného v radoch aktivistov majú vo svojej podstate veľmi ďaleko od toho, čo má byť cieľom inklúzie chápanej v širokom pôvodnom zmysle slova. Naproti tomu stojí napr. v slovenskej lingvistike názor, že inklúzia prostredníctvom jazyka má byť hľadaním „optimalizácie sociálnych pomerov v záujme hľadania sociálnej rovnosti s podporou akceptabilného, zrozumiteľného (nie nutne spisovného) jazyka“ (Orgoňová, Bohunická, Kazharnovich 2023: 19).

¹⁰ Už pri rodovo inkluzívnom jazyku dospela K. Motyková vo svojej analýze metajazykových výrokov o tomto fenoméne na Slovensku k záveru, že v dvoch

V rámci nepreberného množstva usmernení, snažiacich sa vysvetliť nevyhnutnosť predmetných zásahov do jazyka pod rúskom zvýšenia tolerance, slušnosti, solidarity a humanizmu sa objavuje aj téza, ktorú si možno vysvetľovať ako „nadradenie pozície príjemcu“. K spomínanej Luhmannovej pochybnosti o identickosti informácie pre odosielateľa a príjemcu sa v takto nastoľovanej komunikácii pridružuje absurdný tlak na odosielateľa: nie je dôležité, čo myslí tým, čo povie, dôležité je, ako to vníma príjemca.

To je pomerne náročná úloha, vedieť odhadnúť dopredu, ako bude interpretovať druhý niečo, o čom vlastne nemôže byť isté, ako to bude interpretovať (viď Luhmannov záver o pochybnej identickosti informácie, spomínaný v predošlej subkapitole).

Záver

Možno konštatovať, že „moderné vedomie“ súčasného človeka je čoraz väčšmi formované v kontexte novodobého fungovania jazyka, s jeho čoraz väčšmi prevládajúcou (post)typografickou či grafickou podobou a sekundárnou oralitou. Tento vplyv nie je komunikáciou v pravom slova zmysle, je to jednostranné verbálne vplývanie. Oprostením sa od priamej orálnej ľudskej interakcie s jej bezprostrednou verifikáciou v agonickom strete názorov, postojov a argumentácií sa pre moderného človeka dôkazom „pravdivosti“ prijímaných verbálnych posolstiev stáva frekvencia ich výskytu v mediálnom priestore. Mediálny diskurz formátuje spoločenský diskurz v takej miere, že možno dať za pravdu McLuhanovej téze, že „médiom je posolstvo“. Média preberajú moc nad vonkajšou komunikáciou, a tá ovplyvňuje štruktúru neuronálnych sietí ľudskej mysle. Pre tých, čo si túto moc nad svojím vedomím neuvedomujú, znamená „opakovať“ to isté ako „dokazovať.“ Zasahovaním do jazykového výraziva v jeho grafickej podobe (napr. pod rúskom „politickej korektnosti“) sa jazykové zmeny dejú ako jednoduchá výmena nálepiek – transparentné slovné spojenia sa menia na netransparentné, resp. cudzie alebo ad hoc vytvorené a následne vhodná „terminológia“ napomáha nastoleniu želaného diskurzu.¹¹

názorovo protichodných táboroch ide na oboch stranách o prejavy jazykovej ideológie (Motyková 2020: 258-259).

¹¹ V roku 1991 publikoval americký kognitívny lingvista a filozof George Lakoff (1991) analýzu mediálneho diskurzu o vojne v Perzskom zálive, ktorú viedli USA so spojencami proti Iraku. Vláda USA potrebovala presvedčiť verejnosť o nutnosti zapojiť sa do konfliktu, ktorý sa odohrával na opačnej strane zemegule. Inými slovami: vhodný naratív a dobrú kontrolu médií. Vojenský zásah bol rétoricky prezentovaný ako „spravodlivá vojna“ v rámci idealizovaného kognitívneho modelu

Literatúra

- CASTELLS OLIVÁN, M. (2012). Defender la libertad en Internet es la base para defender la Libertad. Interview s M. Castellsom Olivánom v relácii *Entrevistas* na televíznom kanáli RT, <https://youtu.be/zoWxG8Kc6oc?si=52_SdnzSyROiPEeX> [22. 7. 2024].
- ECHEVERRÍA, R. (2005). *Ontología del lenguaje*. Buenos Aires: Granica, <www.academia.edu/18245725/Ontologia_del_lenguaje_echeverria_pdf> [22. 7. 2024].
- ECO, U. (2005). *Meze interpretace*. Praha: Karolinum.
- LAKOFF, G. (1991). Metaphor and War: The Metaphor System Used to Justify War in the Gulf. *Peace Research* 23: 25–32.
- LUHMANN, N. (2006). *Sociální systémy. Nárys obecné teorie*. Brno: CDK.
- McLUHAN, M. (1962). *The Gutenberg Galaxy: The Making of Typographic Man*. Toronto: University of Toronto Press.
- MICHELET, J. (1989). *Francouzská revoluce*. Praha: Odeon.
- MOTYKOVÁ, K. (2020). Rodovo inkluzívny jazyk v kontexte jazykových ideológií. In: ŠTEFANČÍK, R. (ed.). *Jazyk a politika : na pomedzí lingvistiky a politologie* 5. Bratislava: EKONÓM, s. 251–260.
- MOYŠOVÁ, S. (2024). Aspekty inkluzívneho jazyka nielen v slovenčine. *Kultúra slova*, 58(1): 3–14.
- ONG, W. J. (1958). *Ramus, Method, and the Decay of Dialogue*. Cambridge: Harvard University Press.
- ONG, W. J. (2006). *Technologizace slova. Mluvená a psaná řeč*. Praha: Karolinum.
- ORGOŇOVÁ, O., BOHUNICKÁ, A., KAZHARNOVICH, M. (2023). *Sociálna inklúzia a používanie jazyka*. Bratislava: Univerzita Komenského.

„rozprávkový príbeh“, čo poskytlo vhodnú štruktúru na jazykové pretváranie skutočnej situácie v Perzskom zálive, ktorá vôbec nebola rozprávkou, ale zložitým koktailom ingrediencií, kombinujúcim konfrontáciu medzi bohatými a chudobnými národmi s arabským nacionalizmom, náboženským zápalom, krehkými medzinárodnými vzťahmi a ropou. Aplikáciou tejto schémy sa značne spleťtá situácia v Perzskom zálive premenila na ľahšie zrozumiteľnú a komunikovateľnú: Na jednej strane tu bol zloduch (Irak) a obeť (Kuvajť) a na druhej strane hrdina (Spojené štáty a ich spojenci). Celá záležitosť tak nebola prezentovaná ako jednoduchá obrana záujmov *Spojených štátov a ich spojencov* (t. j. vojna o ropu), lež ako záchrana bezbrannej obete, ktorou sa ospravedľovali i masívne straty na životoch civilistov.

- PARRY, M. (1971). *The Making of Homeric Verse: The Collected Papers of Milman Parry* (Ed. Adam Parry). Oxford: Clarendon Press.
- PLAŠIENKOVÁ, Z., SÁMELOVÁ, A., VERTANOVÁ, S. (2021). *Spytovanie sa na človeka v online svete*. Bratislava: Univerzita Komenského.
- PLATON (1981). *Dialógy* (Faidros). Bratislava: Tatran.

Poznámka:

Článok vznikol v rámci riešenia výskumného projektu VEGA 1/0142/24 *Jazyková inkluzívnosť: medzi integratívnou a reštriktívnou komunikáciou*.

Kontakt:

doc. Mgr. Silvia Vertanová, PhD.

Katedra romanistiky

Filozofická fakulta

Univerzita Komenského Bratislava

Email Address: silvia.vertanova@uniba.sk

ORCID: 0009-0001-6281-5155

Department of Romances Studies

Faculty of Arts

Comenius University Bratislava

Naratív dobra a zla v sovietskych/ruských vojnových filmoch

Lenka Vražďová

Abstract

The Narrative of Good and Evil in Soviet/Russian War Movies. *War movies have long been, and continue to be, utilized as a form of propaganda. This is especially true when dealing with highly instrumentalized subjects like the Great Patriotic War in Russia. This thesis aims to explore which characters or phenomena are portrayed as opposing forces of good and evil, and how these representations reflect the dominant ideology and/or the historical period in which the film was created.*

Keywords: war movie, characters, Propp, Russia, Soviet Union.

Kľúčové slová: vojnový film, postavy, Propp, Rusko, Sovietsky zväz.

Úvod

Žáner vojnového filmu je špecifickým v tom, že preň neexistuje jedna univerzálna definícia. Vojna v takýchto filmoch má slúžiť predovšetkým ako akýsi prostriedok aktualizácie iných, doposiaľ neprekonaných problémov. Za populárnosť vojnových filmov môžu politické, psychologické, ekonomické a iné dôvody (Romaškin 2022). Žáner vojnového filmu taktiež zdieľa niektoré spoločné črty so žánrom westernu, keďže oba spravidla spracovávajú príbeh súboja dobra so zlom a morálky s barbarstvom (Kane 1988).

“Obsadzovanie” naratívu boja dobra so zlom už samo o sebe naznačuje akúsi rozprávkovú podstatu vojnových filmov. Výber protagonistu/hrdinu a antagonistu/škodcu môže zohrávať veľmi vážnu úlohu pri formovaní verejnej mienky. Dôležitým sa tento faktor javí hlavne vtedy, ak vezmeme do úvahy jednu z hlavných zásad rozprávok a to tú, že dobro musí zvíťaziť a byť odmenené, zatiaľ čo zlo, disponujúce akoukoľvek silou, musí byť zákonite porazené a potrestané.

Teória Vladimira J. Proppa

Vladimir Jakovlevič Propp bol sovietskym filológom a folkloristom. V niekoľkých svojich štúdiách sa venoval problematike “gramatiky” príbehu rozprávky, vďaka čomu je dodnes považovaný za priekopníka skúmania semiotiky príbehu. Tento príspevok bude odkazovať hlavne na tézy sformulované v knihe *Morfológia rozprávky* (*Морфология сказки*), prvýkrát publikovanej v roku 1928. V tejto svojej štúdii vymedzil V. J. Propp celkom 31 funkcií rozprávky, pričom tieto funkcie v príbehu vykonáva sedem konajúcich postáv, ktorými sú hrdina, škodca, odosielateľ, darca, pomocník, princezná a falošný hrdina (Propp 2008).

Na V. J. Proppa odkazovalo v rôznych štúdiách mnoho ďalších vedcov, ktorí jeho teóriu aplikovali na rôzne literárne texty. V minulosti sa tiež viacerí zaoberali otázkou, či je možné pomocou Proppovej koncepcie nahliadať aj na film ako na text (Kalugin 2023).

Príspevok sa zameriava na otázku, aký potenciál má teória vypracovaná V. J. Proppom pri rozbere filmov o Veľkej vlasteneckej vojne a ako veľmi sa ten-ktorý film približuje štruktúre rozprávky, predovšetkým kategóriám jej postáv, ktoré predstavujú protistrany „dobra a zla“. Keďže štruktúru rozprávok môžeme považovať za zjednodušujúcu a zároveň za takú formu umeleckého textu, ktorá je známa širokému publiku, môžeme vyvodiť pravidlo, že vo filme, ktorý sa najväčšmi približuje tejto štruktúre, pôjde o najzjednodušenejší obraz reality s veľkým propagandistickým potenciálom. Príspevok skúma hlavne problematiku naratívu „dobra a zla“, pomocou Proppovej teórie sa teda zameriame na postavu hrdinu, zastupujúceho stranu dobra, postavu princeznej, predstavujúcu fenomén, ktorý sa hrdina snaží zachrániť, a na postavu škodcu a falošného hrdinu, zastupujúceho stranu zla. „Táto etická dichotómia triumfujúceho dobra a poraziteľného zla je pre žáner rozprávky inherentná dôsledkom jeho genézy v religiozite romantizmu“ (Duleba 2024). Budeme sa tiež venovať otázke, ako doba, v ktorej bol film natočený, ovplyvnila vyobrazenie daných postáv.

40. a 50. roky

O tradícii vojnového filmu môžeme hovoriť už počas Veľkej vlasteneckej vojny. V roku 1942 natočil sovietsky režisér Julij Rajzman vojnový film *Mášenka* (*Машенька*). Hlavným motívom tohto filmu je láska dvoch mladých ľudí, ktorých rozdelila vojna. Keďže bola táto snímka natočená ešte v priebehu Veľkej vlasteneckej vojny nenájde v nej, na rozdiel od väčšiny

neskorších sovietskych filmov, neotrasiteľnú istotu vo víťazstvo sovietskych vojakov či komunizmu.

V 50. rokoch sa sovietska kinematografia začína vyznačovať istými zmenami. Postavu škodcu naďalej mnohokrát zastupuje samotná vojna a postavu princeznej podobne, ako je tomu v prípade lásky v *Mášenke*, predstavujú bežné medzilidské vzťahy či morálne zásady. Hlavnými hrdinami sa však stále častejšie stávajú vojaci, komunisti, smerujúci napriek rôznym prekážkam k istému konečnému víťazstvu. Napriek tomu sa stále namiesto s postavami sebavedomých a nebojácnych hrdinov častejšie stretávame s obrazom obyčajných mužov a žien s ich bežnými ľudskými starosťami a strachom (Rusina 2019)

Významnými filmami z obdobia 50. rokov sú filmy *Balada o vojakovi* a *Osud človeka*. Ako napovedajú už samotné názvy, hlavnými hrdinami týchto filmov sú obyčajní ľudia, vojaci, cez ktorých je zobrazovaný príbeh celej súdobej spoločnosti. Tento nový trend v sovietskej kinematografii bol popisovaný ako celkom nový pohľad na človeka, ktorý sa stáva centrom historických udalostí, z ktorých musí on sám nájsť východisko. Ide o tzv. zobrazenie dejín očami jednotlivca (Anninskij 1991).

Film *Balada o vojakovi* (*Баллада о солдате*) natočil v roku 1959 sovietsky režisér Grigorij Čuchraj. Snímku videlo viac ako 30 miliónov divákov z vtedajšieho Sovietskeho zväzu, získal viac ako 100 ocenení v zahraničí, nomináciu na cenu Oscar a samotnému režisérovi Čuchrajovi bola udelená Leninova cena, jedno z najpoprednejších vyznamenaní v súdobom Sovietskom zväze (Muzej Kino).

Postavu hrdinu v tomto prípade zastupuje mladý vojak Al'osa Skvorcov a postavu škodcu, predstavujúceho stranu zla, zastupuje vojna samotná. Nemeckí vojaci ani iné odkazy na nacistické Nemecko sa vo filme nevyskytujú. Pri strojoch, akými sú napríklad bombardujúce lietadlá či tanky, nie je v záberoch vidieť ich obsluhu. Jediným nepriateľom vo filme je vojna, ktorá spôsobuje škody všetkým, ako na bojovom poli, tak aj v civilnom živote. Postavu falošného hrdinu v tomto príbehu zastupuje neverná manželka, ktorá, zatiaľ čo je jej muž na fronte a posielá jej dar, už žije s iným mužom.

V rovnakom roku ako bol natočený film *Balada o vojakovi*, uviedol režisér Sergej Bondarčuk do kín druhú veľmi významnú sovietsku vojnovú snímku *Osud človeka* (*Судьба человека*), natočenú podľa rovnomennej poviedky Michaila Šolochova. Postavu hrdinu v nej predstavuje frontový šofér Andrej Sokolov, ktorého stvárnil sám režisér Sergej Bondarčuk (Kino-Teatr). Škodcu, podobne ako v *Balade o vojakovi*, predstavuje vojna ako taká, avšak tá tentokrát „škodí“ skrz fašizmus a fašistickú armádu. Vina je v tomto prípade pripisovaná rovnako tak vojne ako aj fašistickej ideológii ako jej neoddeliteľnej súčasti.

Napriek tomu ale sám Sokolov za väčšie zlo než samotných nepriateľov, považuje soviетov, ktorí sa dopustia zrady. Práve postava takéhoto zradcu, ktorý sa v zajatí vyhráža svojmu nadriadenému, zastupuje vo filme postavu falošného hrdinu.

80. a 90. roky

Ku koncu 80. rokov prechádza Sovietsky zväz zásadnými zmenami. Nestabilita a neistota v spoločnosti sa premietli aj do mnohých súdobých diel. Tieto zmeny významne ovplyvnili aj vnímanie naratívu dobra a zla. V roku 1983 spôsobil v Sovietskom zväze šok film *Strašidlo* (*Чучело*). Tento film spôsobil vlnu debát v médiách, na školách aj medzi rodičmi. Táto snímka bola totiž prvou, ktorá zobrazovala sovietske deti v úlohe krutých antagonistov, ochotných uštvat' spolužiačku, aby jeden druhému dokázali, že nie sú zbabelcami (Rusina 2019).

Jedno z najkontroverznejších diel sovietskej kinematografie sa objavuje v kinách v roku 1985. Film *Chod' a pozeraj sa* (*Иди и смотри*) priniesol do žánru vojnového filmu v sovietskej kinematografii veľkú zmenu v zobrazení dobra. Bieloruský chlapec Fl'ora sa po tom, čo je svedkom mnohonásobných krutostí zo strany fašistickej armády, stáva troskou bez akejkolvek viery v ľudí a bez svojich bývalých zásad (Kino-Teatr). V komparácii s vyššie spomínanými filmami ide o významný posun. V predchádzajúcich dielach totiž hrdinovia mohli utpieť fyzickú ujmu či dokonca prísť o život, avšak ich morálne zásady, predstavujúce postavu princeznej, museli byť zachránené a zachované.

Tragicky končia aj hrdinovia filmu *Jedna noc* (*Одна ночь*), ktorý na prelome rokov 1989 a 1990 natočil na motívy rovnomennej povieky Vasil'a Bykova Vladimir Kolos. Príbeh opisuje nečakané spojenectvo medzi sovietskym a nemeckým vojakom po tom, čo sú obaja po bombardovaní na jednu noc uväznení v zničenom dome (Kinopoisk). Ivan Voloka a Fritz Hagemann postupne zisťujú, že sú si v mnohom podobní a nenávisť medzi nimi postupne zmizne. Avšak hneď po tom, čo sa dostanú na slobodu, obaja zabúdajú na dané sľuby a uzavreté priateľstvo a pokračujú v snahe zabiť toho druhého.

Aj v tomto prípade môžeme vidieť zmenu v obraze dobra aj zla. Zatiaľ čo v *Balade o vojakovi* a *Mášenke* zastupovala škodcu len vojna ako taká, vo fimoch *Osud človeka* a *Chod' a pozeraj sa* zase vojna škodiaca skrz fašizmus, vo filme *Jedna noc* postavu škodcu zastupuje opäť vojna, avšak tentokrát škodiaca skrz obidve znepriatelené strany.

Ani postava hrdinu, ktorú tu stvárňuje Ivan Voloka, nezapadá do dovtedajšieho tradičného obrazu sovietskeho hrdinu. Zatiaľ čo postavy Skvorcova,

Sokolova a taktiež Ivuškina, ktorého si spomenieme neskôr, sa uchýľovali k násiliu len v nevyhnutných prípadoch alebo nikdy, pri postave Voloka podobné morálne zásady absentujú. Voloka neváha strieľať na nepriateľa od chrbta, v poviedke sa sám chváli prípadmi, kedy sa mu podarilo zabiť bez toho, aby si ho obeť všimla. Tak isto od chrbta vystrelí v závere aj na Hagemanna, ktorému počas ich uväznenia sľuboval bezpečie v sovietskom zajatí. Vzhľadom na spomínaný záver môžeme konštatovať, že Ivan Voloka, okrem postavy hrdinu, zaostáva v príbehu aj postavy škodcu a falošného hrdinu. Ani postava princeznej, podobne ako vo filme *Chod' a pozoraj sa*, nebola zachránená.

Súčasnosť

Na súčasnú ruskú kinematografiu vplýva vo veľkej miere nie len politická situácia, ale aj zahraničná kinematografia. Veľkými zmenami sa vyznačuje nie len vizuálna stránka filmov, ale aj pohľad na dobro a zlo a na atribúty, ktoré sú týmto stranám pripisované. Ako príklad novodobých postupov uvedieme film *T-34*, ktorý v roku 2018 zrežiroval Alexej Sidorov a jeho producentom bol britsko-americký podnikateľ, miliónár a väčšinový spoluvlastník Warner Music Group Leonard Blavatnik (Tairov 2019). V ruských kinách bola snímka uvedená na začiatku roka 2019.

Hoci je hrdinom tohto filmu rovnako ako v predchádzajúcich prípadoch sovietsky vojak, postava Nikolaja Ivuškina sa odchyľuje od sovietskeho obrazu hrdinu. Zatiaľ čo v sovietskych vojnových filmoch býval hlavný hrdina spravidla obyčajným človekom zastupujúcim všetkých, ktorý nevynikal fyzickou silou ani zvláštnou inteligenciou, nový ruský hrdina sa stáva akýmsi „prototypom“ dokonalého vojaka, ochotného obetovať čokoľvek pre svoju vlasť.

Tento rozdiel v pohľade na dobro je najzreteľnejší pri komparácii scén, ktoré by sme mohli prirovnať k jednej z 31 funkcií rozprávok V. J. Proppa, k tzv. „odoslaniu hrdinu“ (Propp 2008). Túto funkciu v prípade vojnových filmov mnohokrát zastupuje scéna „odmeňovania“ na veliteľstve. Vo filme *Balada o vojakovi* sa prichádza Aľoša Skvorcov hlásiť na veliteľstvo po tom, čo sám zneškodní nemecký tank. Na veliteľstve má dostať medailu za odvalu, avšak Aľoša vyznamenanie odmieta a namiesto neho prosí o pár dní dovolenky, aby mohol navštíviť svoju matku. V danej situácii ide o veľmi ľudskú požiadavku. V *Osude človeka* sa Andrej Sokolov dostáva k veliteľovi po tom, čo sa mu podarí uniknúť zo zajatia a privedie so sebou aj nemeckého dôstojníka ako rukojemníka. Hoci sám zažiada o návrat na front, za odmenu je mu taktiež umožnené aby odišiel a navštívil svoju rodinu. Naproti tomu

Nikolaj Ivuškin, ktorý taktiež dostáva šancu vypýtať si odmenu za svoje zásluhy, odmieta relatívne bezpečnú a pohodlnú prácu zásobovača a žiada o pridelenie k jednotke, ktorá má za úlohu kryť ústupujúcu rotu pred nemeckými tankami, čo všetci prítomní považujú za samovražednú misiu. Táto „odmena“ je Nikolajovi za jeho zásluhy na jeho žiadosť udelená.

Nie len postava hrdinu si v súčasných ruských vojnových filmoch prešla výraznými zmenami. V. J. Propp upozorňuje na to, že postava škodcu býva v príbehu akýmsi zrkadlovým obrazom hrdinu (Propp 2008). Zmeny, ktorými si prešlo „dobro“ sa teda museli prejavíť aj na strane „zla“. Zatiaľ čo vo všetkých nami rozberaných filmoch bola postava škodcu zastupovaná vojnou, či už samotnou alebo „škodiacou“ skrz jednu či obe zainteresované strany, vo filme *T-34* vojna prestáva zastupovať niektorú z konajúcich postáv a škodcom sa stáva jeden konkrétny človek – SS Standartenführer Klaus Jäger. Rovnako ako Nikolaj prestáva byť obyčajným človekom z radov zastupujúcich všetkých aj jeho „zrkadlo“ medzi svojimi rovesníkmi vyniká. „Zrkadlovú“ podobnosť medzi týmito dvoma protipólmi vo filme vyzdvihne sám Jäger. Okrem rovnakého veku a funkcie veliteľa tanku oboch vojakov upozorní aj na to, že sú menovcami, keďže meno Klaus je odvodené od mena Nikolaus a to je len inou verziou mena Nikolaj.

Ďalšou dôležitou črtou, ktorá film *T-34* odlišuje od ostatných menovaných, je absencia ideologického naratívu. Na to odkáže vo svojej recenzii aj ruský kritik Anton Dolin, ktorý *T-34* označí za film o Veľkej vlasteneckej vojne, ale tentokrát bez Stalina a ideológie (Dolin 2018).

Podľa slov Proppa ale musí byť rivalita medzi hrdinom a škodcom niečím motivovaná. Práve nenávisť medzi prívržencami fašistickej a komunistickej ideológie spravidla motivovala bojujúce strany v sovietskych dielach. Postavy Nikolaja Ivuškina a Klauza Jágera však predstavujú byť nositeľmi ideológie a stávajú sa len nositeľmi národnosti, inými slovami súboj dobra a zla vo filme *T-34* už nie je motivovaný ideologickou otázkou, ale národnostnou. Nesledujeme súboj medzi komunizmom a fašizmom, ale súboj medzi „nami“ a „nimi“. Táto zmena nepriamo spôsobila absenciu postavy falošného hrdinu, keďže táto postava zastupuje stranu „zla“, ale zároveň predstavuje zlo skryté medzi „nami“ (ako v prípade nevernej manželky, udavača či Ivana Voloku zradzujúceho svoje vlastné zásady).

Záver

Tak, ako takmer všetko z oblasti kultúry, aj žáner vojnového filmu podlieha zmenám v závislosti od toho, aké témy sú práve v tých-ktorých rokoch populárne, prípadne aké témy diktuje aktuálna vládnuca vrstva a politické záujmy.

Dôležitým faktorom, ktorý vplýva na kinematografiu a obzvlášť na žáner, ktorý je často využívaný pri manipulovaní verejnej mienky, akým vojnové filmy istotne sú, je krajina a kultúra, v ktorej daný film vznikol. Musíme mať na pamäti, že Rusko od začiatku 20. storočia prestalo niekoľko vážnych a kontrastných zmien v oblasti politiky: kult osobnosti Stalina, Chruščovova kritika kultu osobnosti Stalina, stagnácia, perestrojka, vznik Sovietskeho zväzu a jeho pád, liberalizáciu 90. rokov, „konzervatívny zvrät“ po roku 2012 (Shcherbak 2022) atď... Všetky tieto zmeny ovplyvnili vnímanie dobra a zla, čo sa prirodzene prejavilo aj v kinematografii, pričom téma Veľkej vlasteneckej vojna bola a je sama o sebe dodnes v Rusku vo veľkej miere inštrumentalizovaná.

Primárne zdroje:

- Ballada o soldate*. In: Muzej kino, <<https://www.museikino.ru/exposition/films/ballada-o-soldate/>> [15. 10. 2024].
- Idi i smotri (1985)*. In: Kino-Teatr, <<https://www.kino-teatr.ru/kino/movie/sov/2660/annot/>> [15. 10. 2024].
- Odna noč*. In: Kinopoisk, <<https://www.kinopoisk.ru/film/681088/>> [17. 10. 2024].
- Sud'ba čeloveka (1959)*. In: Kino-Teatr, <<https://www.kino-teatr.ru/kino/movie/sov/6877/annot/>> [16. 10. 2024].

Literatúra

- ANNINSKIJ, L. (1991). *Šestidesiatniki i my: kinematograf, stavšij i ne stavšij istorijej*. Moskva: VTPO “Kinocentr”.
- DOLIN, A. (2018). Vychodit „T-34“: blokbaster pro Velikuju Otečestvennuju vojnu ot režissiora „Brigady“ – bez Stalina i ideologii. *Meduza*, 26. 12. 2018, <<https://meduza.io/feature/2018/12/26/vyhodit-t-34-blokbaster-pro-velikuyu-otechestvennuyu-voynu-ot-rezhissiera-brigady-bez-stalina-i-ideologii>> [17. 10. 2024].
- DULEBA, M. (2024). “Von kindlichen Träumen belogen”: Joachim Ringelnatz’ (ent-)idealisierte Märchenwelt. *Neophilologus*, 108(3): 445–466. <https://doi.org/10.1007/s11061-024-09806-y>
- KALUGIN, D. J. (2023). „Razbirat’ artchhaus metodami Proppa točno bessmyslenno“. *HSE*, 21. 12. 2023, <<https://spb.hse.ru/news/88137-8930.html>> [14. 10. 2024].

- KANE, K. (1988). *The World War II Combat Film*. New York: Greenwood Press.
- PROPP, V. J. (2008). *Morfologie pohádky a jiné studie*. Jinočany: H&H.
- ROMAŠKIN, M. I. (2022). Vojennoe kino kak žanr. *Gumanitarnyje vedomosti TGPU im. L. N. Tolstogo*, 3(43): 43–58.
- RUSINA, J. A. (2019). *Istorija sovetskogo kino*. Jekaterinburg: Izdatel'stvo Ural'skogo universiteta.
- SHCHERBAK, A. (2022). Russia 's “conservative turn” after 2012: evidence from the European Social Survey. *East European Politics*, 39(2): 194–219. <https://doi.org/10.1080/21599165.2022.2084077>
- TAIROV, R. (2019). Miliarder Blavatnik profinansiruet tri rossijskich fil'ma. *Forbes*, 2. 12. 2019, <<https://www.forbes.ru/newsroom/milliardery/388589-milliarder-blavatnik-profinansiruet-tri-rossijskih-filma>> [17. 10. 2024].

Kontakt:

Mgr. Lenka Vraždová

Katedra rusistiky
a východoeurópskych štúdií
Filozofická fakulta
Univerzita Komenského v Bratislave

Department of Russian and East
European Studies
Faculty of Arts
Comenius University in Bratislava

Email Address: vrazdova5@uniba.sk

ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-0467-7663>

Čo môžu „povedať“ vektorové reprezentácie slov (word embeddings) o jazyku a politike?

Jana Wachtarczyková

Abstract

What Can Word Embeddings "Say" About Language and Politics? *The article explores the new possibilities that corpus linguistics offers to other humanities research, specifically what word embeddings allow in clarifying the understanding and usage of linguistic resources in language practice. Results of vector representations of words are presented using the web interface Semä, a publicly available tool developed at the L. Štúr Institute of Linguistics, Slovak Academy of Sciences. The material basis - language corpora utilized by the Semä application – Is briefly outlined. We are dedicated to comparing dictionary, encyclopaedic and vector information. Results obtained through vector models for three key self-identifying expressions in the discourse on politics: politika (politics), politický (political), and politik (politician) - are described. These results are understood as a linguistic reflection of a world that differs slightly in each linguacultural environment. Cross-linguistic comparison of vector models shows what is universal and specific for political discourse in the chosen language, the hierarchy of contextually relevant terms, and their structure in the semantic field. The advantages of word embeddings, such as the exactness of results, clarity of outputs, and traceability of specific examples, are highlighted. We note that the in-depth applicability of this method requires interdisciplinarity and competence in both language and the subject discourse, specifically in the area of politics.*

Keywords: word embeddings, contextual semantics, politics, politician.

Kľúčové slová: vektorové reprezentácie slov, kontextová sémantika, politika, politický, politik.

Úvod

Prepojenie jazyka a politiky je bytostne podmienené a existenčných podôb tohto prepojenia je nepreberné množstvo. Celý cyklus konferencií Jazyk a politika dokladá, že „svet politiky je svetom jazyka, že jazyk je najdôleži-

tejším politickým nástrojom a sprievodným javom politiky, pretože každý politický akt musí byť sprostredkovaný jazykom“ (Javorčíková, Kundra 2023: 77). Ide o všeobecne akceptované predpoklady, pri ktorých niet pochybností. Ale neplatí to v určitom zmysle a v istej miere aj naopak? Zjednodušene povedané, že nielen celá politika je „o jazyku“, ale že aj jazyk samotný a komunikácia je vo veľkej miere aj „o politike“? Že politika v najvšeobecnejšom zmysle ako správa vecí verejných, ktorá sa dotýka každého individua v ľudskej spoločnosti, sa nejako premieňa do jazyka, do chápania jednotlivých prvkov jazyka – slov, fráz, nadvetných konštrukcií. Že každý prvok jazyka tým, ako je zasadený do reťazca medziľudskej komunikácie v konkrétnom politickom lingvokultúrnom priestore, je súčasťou narátirov, konceptuálnych schém a mechanizmov skupinovej kognície prebiehajúcich v rámci tohto priestoru. Môžeme sa takto pýtať práve preto, že nielen jazyk politiky, ale celkovo súčasná verbálna komunikácia sa vo verejnom priestore uskutočňuje s dôležitou účasťou funkcií s mocenskou a regulačnou intenciou (napr. takto pôsobí persúázia v mienkotvorných médiách, vytvára sa názorová a postojoyá polarizácia, prebieha nastavovanie regulatívov v obsahu aj forme komunikovaných obsahov, porov. Cingerová, Dulebová, Štefančík 2021: 39-40).

Jednotlivé prvky jazyka je možné skúmať a definovať ako izolované, teda nezávislé od situačného kontextu, alebo naopak, ako prvky vyslovene determinované kontextom, ako výsledky vyhodnocovania konkrétneho jazykovosituáčného kontextu. Jazykové korpusy a aplikácie, ktoré rozličným spôsobom spracúvajú a vyhodnocujú veľké jazykové dáta poskytujú nové pohľady na fungovanie jazykových jednotiek, a to nielen na otázky ich výskytu v jazyku (frekvenciu), ale napríklad aj na otázky distribúcie slov a otázky ich vzájomnej kontextovej súvislosti. Rozsiahle a reprezentatívne korpusy s dobrou anotáciou umožňujú svojmu používateľovi nazerať cez prizmu jazykových dát na rôzne oblasti ľudskej spoločnosti a sledovať, čo tieto dáta vypovedajú o medziľudskej komunikácii, o chápaní jednotlivých slov, ale aj o špecifických spôsoboch verbalizácie myslenia, cítenia a prežívania skutočnosti v každom jazyku.

Čo sú vektorové reprezentácie slov (word embeddings)

V tomto príspevku chceme priblížiť jeden z mnohých pohľadov na jazyk prostredníctvom vektorových modelov slovenčiny (word embeddings¹) a predstaviť, aký typ informácie prinášajú a čo môžu „povedať“ na tému jazyka a politiky v porovnaní s tým, čo „hovoria“ lexikografické alebo encyklopedické uchopenia témy. Vektorové reprezentácie slov predstavujú taký model spracovania slovnej zásoby, v ktorom sú slová alebo frázy prirodzeného jazyka reprezentované vektormi reálnych čísel. Word embeddings patrí k často používaným a progresívnym metódam využitia veľkých jazykových dát. Myšlienka takejto reprezentácie sa od počiatku spája s tzv. distribučnou sémantikou, ktorá sa venuje kvantifikácii a kategorizácii sémantických podobností medzi jazykovými položkami na základe ich distribučných vlastností vo veľkých vzorkách jazykového materiálu. Vychádza pritom z distribučnej hypotézy, ktorá predpokladá, že jazykové položky s podobným výskytom (rozmiestnením v texte, teda distribúciou), majú aj podobný význam. Od prvých úvah v teoretickej rovine (Harris 1954) sa len pomerne nedávno (Mikolov 2013) dospelo ku konkrétnej a praktickej implementácii v prirodzenom jazyku, ktorá dáva veľmi dobré a použiteľné výsledky. Táto vektorová reprezentácia korpusových dát nepotrebuje lingvisticky označovaný korpus, stačia jej dostatočne konzistentne tokenizované textové údaje jazyka, preto sa táto reprezentácia často využíva v oblasti data miningu, vyhovuje aj bežným používateľom, ktorí nemajú k dispozícii nástroje na klasické počítačové spracovanie prirodzeného jazyka alebo potrebné časové možnosti. V našom jazykovednom prostredí využívame na tento účel rozhranie s názvom *Semä*.² To poskytuje nielen prístup k modelom slovenského jazyka, ale aj mnohých ďalších jazykov. Momentálne sú dostupné modely pre angličtinu, arabčinu, bulharčinu, češtinu, čínštinu, estónčinu, fínčinu, francúzštinu, holandčinu, chorvátčinu, latinčinu, lotyštinu, maďarčinu, nemčinu, poľštinu, portugalčinu, ruštinu, španielčinu, taliančinu, slovinčinu

¹ Slovenský termín nie je celkom ustálený, ale v našich prácach používame spojenie „vektorové reprezentácie slov“ ako domáce synonymné spojenie k originálnemu „word embeddings“.

² Prečo *Semä*? Motivácia tohto pomenovania vystihuje zameranie aplikácie, ktorým je zisťovanie vzťahov sémantickej podobnosti medzi jazykovými jednotkami určitého jazyka. V pomenovaní je odlišený názov rozhrania od termínu *séma* a zároveň je ozvláštnený grafémou *ä*, ktorá je v URL adresách neobvyklá, avšak technicky realizovateľná. Rozmanité konotácie archaizmu *semä* v rozličných použitíach (*naše Semä*, *čo hovorí Semä*) sú želaným bočným efektom pomenovania.

a švédčinu.³ V testovacej fáze sú modely pre gruzínčinu a nórčinu. Materiálové zdroje pre vektorové modely vo väčšine jazykov sú založené na rodine korpusov Aranea (Benko 2014). Chorvátsky model je založený na korpuse hrWac 2.0 (Ljubešić, Klubička 2014), slovinský na slWac 2.1 (Erjavec, Ljubešić, Logar 2015) a čínsky na Hanku 1.0 (Gajdoš, Garabík, Benická 2016). Funkcie a možnosti rozhrania sú podrobne opísané v práci Garabík, 2020, jeho využiteľnosť pri onomastickom výskume aj v práci Wachtarczyková, Garabík 2022, jeho možnosti pri medzijazykovom porovnávaní v práci Garabík, Wachtarczyková 2022. Názorne vysvetlenie a opis toho ako vyzerá a funguje Semä (jeho funkcie a moduly) možno nájsť najmä v texte Wachtarczyková, Garabík 2022. Na tomto mieste preto len pripomenieme základné informácie o jazykových korpusoch a ďalej sa budeme venovať interpretácii vektorových modelov výrazov kľúčových výrazov jedného slovotvorného hniezda: *politika* – *politický* – *politik*.

Slovenské modely sú natrénované na kombinácii korpusov Araneum Slovacum V Maximum a prim-8.0-juls-all. Ten prvý je webový korpus slovenčiny, spracovaný v rámci rodiny korpusov Aranea (Benko 2014), ktorý zachytáva obraz textov na internete v slovenskom jazyku (nie nevyhnutne z územia Slovenska). Použitá verzia vznikla v januári 2020, teda reflektuje aktuálny jazykový obraz v danom čase a v predchádzajúcich obdobiach. Veľkosť korpusu je 4 miliardy tokenov.

Druhý korpus (prim-8.0-juls-all) je jedným z najväčších korpusov z korpusov Slovenského národného korpusu (Slovenský národný korpus 2018), obsahuje texty beletrie, žurnalistiky a odborné texty, z časového obdobia rokov 1955 – 2018, pričom pochopiteľne množstvo textov výrazne narastá v súčasnosti. storočí či tisícročí. Veľkosť korpusu je 1.6 miliardy tokenov.

Prezentované vektorové modely používajú skip-gram model (okrem FastText modelov) s dimenziou 200 rozmerov a kontextovým oknom 7 slov. Limit pre počet výskytov slova v korpuse je dynamický a pohybuje sa v závislosti od veľkosti korpusu od 20 po 400.

Lexikografická, encyklopedická a vektorová informácia

Kľúčové pojmy politického diskurzu bývajú vágne a v spoločenskej kognícii sa chápu intuitívne. Ak by sme sa pýtali napr. Čo je politika?, Aký je to politický? alebo Kto je to politik? a chceli poznať reprezentatívny (výstižný,

³ Voľbu niektorého zo spomínaných jazykov možno uskutočniť v poli „Jazyk“ na stránke Semä, kde sa v stĺpci zobrazia dostupné jazyky (označené kódom podľa normy ISO 639-1, napr. *cs*, *pl*, *ru*...). Pre slovenčinu sú dve voľby – sk alebo sk ll (ktorá vyhladá aj okrajové a málo frekvencované výskyty).

komplexný, všeobecne platný) význam týchto slov, zrejme by sme siahli po slovníku alebo encyklopédii. Aby sme mohli porovnať výpovednú hodnotu rôznych druhov výkladu slov, názorne pripomeňme, akú podobu má informácia o význame výrazu *politika* v slovníku, encyklopédii a vo vektorovom modeli. Slovník slovenského jazyka⁴ ponúka definíciu, ktorá politiku definuje ako reláciu vlády, štátu, spoločenských činností vo vzťahu k obyvateľom (ako „činnosť týkajúca sa... zameraná na ochranu záujmov, uskutočňovanie úloh“).

Obr. 1: Heslová stať politika podľa SSJ

Slovník slovenského jazyka z r. 1959 – 1963⁵.

politika, -y ž.

1. činnosť vlády štátu, politickej strany al. určitej spoločenskej organizácie v oblasti vnútorných a medzinárodných vzťahov zameraná na ochranu triednych záujmov a na uskutočňovanie triednych úloh príslušného štátu, strany al. organizácie: *mierová p.* SSSR; *vnútorná, medzinárodná, zahraničná p.*; *p. z pozície sily mocenská*; *vládna p.*; *stranická, proletárska, robotnícka p.*; *národnostná, školská p.* týkajúca sa národnosti, školstva; *právna, daňová, roľnícka p.*; *kádrová p.* výber odborne a politicky vyspelých pracovníkov; *cenová, mzdová, finančná, hospodárska p.*; *kultúrna p.*; *robiť p-u, miešať sa do p-y*;

2. činnosť zameraná na dosiahnutie niečoho, charakter, spôsob, forma tejto činnosti: *špinavá p.* nečestná; *On, syn, robí si svoju politiku a oni svoju.* (Tat.) *Počínal chápať panskú politiku.* (Taj.) *Býva to najlepšia politika proti bláznom, dať sa im vybláznit do vôle.* (Záb.)

• *pštrošia p.* neprezieravé, krátkozraké počínanie; majúce tendenciu úmyselne niečo nevidieť;

3. *hovor:* otázky, udalosti spoločenského života, verejného života v štáte: *Majster odišiel do krčmy filozofovať a rozoberať vysokú politiku.* (Grät.) *Ich veselý hovor vyhýbal sa politike a denným biedam.* (Vaj.) *Doma vše čítaval otcovi z novin politiku.* (Taj.)

4. *hovor: expr.* chytráctvo, vypočítavosť, prefikanosť: *Viac z politiky než z pocitu povinnosti konala služby.* (Vans.) *Čože ty vieš, akú politiku majú takí páni!* (Jéje) *Mišo — vy ste politika!* (Kuk.) *chytrák; v tom je (bude) nejaká p.*

Zdroj: Slovník slovenského jazyka 1963

Encyklopédie prinášajú rozsiahly výklad, ktorý sa vzájomne odlišuje hĺbkou historického exkurzu a množstvom referencií na rôzne prístupy, školy a smery. Definícia politiky napr. v Sociologickej encyklopédii je rozsiahla, vyčerpávajúca, reflektujúca tri odlišné myšlienkové prúdy vymedzenia politiky – ako uplatňovanie moci, ako fungovanie štátu a ako regulatívny systém celospoločenských procesov. Informácia v tejto komplexnosti je však použiteľná skôr na akademické účely a nevypovedá o aktuálnom a typickom význame, v akom sa politika v danom lingvokultúrnom prostredí a v jeho jazykovokomunikačnej praxi najčastejšie chápe a používa.

⁴ Aj keď je definícia z uvedeného slovníka (1963) dobovo poznačená (prívlastkom *triedny* – *triedne záujmy, triedne úlohy*) celkovo je výstižná, rozvinutá, dobre štruktúrovaná a použiteľná aj v súčasnosti.

Obr. 2: Typ akademickej encyklopedickej informácie

politika – (z řec. politiké = správa) – pojem vymezovaný trojím způsobem v návaznosti na odlišné myšlenkové proudy. 1. V intencích „kratocentrické“ tradice, která přiznává primát **moci** ve spol. a často také v morálně-lidských otázkách a která je spojena se jmény *Thrasymacha* a *Th. Hobbesa*, z moderních sociologů s takovými autory, jako je *W. Ch. Mills*, *I. L. Horowitz*, *R. G. Dahrendorf* nebo i *R. Aron*, je p. „bojem o moc“. Odkaz na moc však problém vymezení p. neřeší, neboť v s-gickém myšlení je kategorie moci jednou z nejsložitějších a nejspornějších, kromě toho tento přístup vyžaduje odlišení polit. moci od ostatních forem moci a navíc moc není nezbytně sama o sobě cílem, má také své instrumentální a cílové aspekty, plní určité funkce, jež je třeba vymezit.

Zdroj: Sociologická encyklopedie

Populárna definícia vo Wikipédii sa podobne snaží predstaviť najčastejšie prístupy k téme a predstavuje politiku ako umenie možného, umenie riadiť štát alebo ako proces a metódu plánovitej činnosti správy celospoločenského poriadku alebo ako úsilie o získanie moci či podielu na moci pri rozhodovaní. Reflektuje históriu aj modernitu politiky a uvádza, že politickými subjektmi môžu byť v demokratickej spoločnosti nielen politici a kolektívne zoskupenia (strany), ale aj občania a kolektívne organizácie.

Obr. 3: Typ populárnej encyklopedickej informácie

Definície [[upraviť](#) | [upraviť zdroj](#)]

Definícií politiky je mnoho. Mnohí politici a teoretici prízvukujú známu myšlienku nemeckého politika a vojvodu z 19. storočia **Bismarcka** – „Politika nie je exaktná veda... je to umenie možného“. Mnohí považujú politiku za plánovité, organizované a cieľavedomé sociálne konanie, ktoré je zamerané na vybudovanie, udržiavanie alebo zmenu spoločenského poriadku. Iní chápu politiku ako umenie spravovať veci verejné, resp. riadiť štát a realizovať jeho ciele. Podľa ďalších je politika úsilím o získanie moci, jej udržanie, alebo úsilím o získanie podielu na moci.

Zdroj: Wikipédia (<https://sk.wikipedia.org/wiki/Politika>)

Vektorový model – kontextuálny obraz sveta v jazyku

Akú informáciu prinášajú vektorové reprezentácie slov? Dalo by sa povedať, že schematicky načrtávajú kontúry jazykového obrazu sveta a rôznych aspektov chápania a používania konkrétneho výrazu. Vo všeobecnosti sa

vektorové modely jazyka snažia reprezentovať slova ako vektory v mnoho-rozmernom priestore tak, aby vlastnosti vektorov (ako je ich poloha či orientácia) zodpovedali vlastnostiam slov v jazyku.

Konkrétne v prípade word embeddings sa ukazuje, že poloha vektorov odráža sémantické vlastnosti slov alebo ich kontextovú distributívnu ekvivalenciu. Pri vyhľadávaní využívajúc rozhranie Semä (viac Garabík 2020) dostávame kontextuálny obraz hľadaného slova v danom jazyku. Toto automatizované modelovanie vychádza z už spomínanej distribučnej hypotézy, ktorá predpokladá, že výskyt slov v určitom kontexte odráža ich kontextovo podmienenú sémantickú podobnosť (semantics similarity), resp. významovú príbuznosť (semantics relevance). Preto vzťahy medzi získanými vektormi môžeme považovať za dobrý model obsahovej súvislosti a podobnosti. V širšom zmysle (pri širšej interpretácii) je vektorový model zároveň výsekom jazykového obrazu sveta. Manifestuje sa v ňom jazykovo-kognitívna prax používateľov konkrétného jazyka („prax spriemerovaného autora“ textov v korpuse, ktoré sú materiálovým zdrojom vyhľadávania). Rozhranie Semä pri vyhľadávaní vygeneruje výstup pozostávajúci z dvoch častí:

1. Tabuľka sémanticky najbližších výrazov s počtom výskytov v korpuse (frekvenciou) a odkazmi na externé zdroje.
2. Vizualizácia sémantického poľa podľa zvoleného typu vizualizácie.

Semä – výsledková tabuľka

Prehľadná tabuľka je vygenerovaná pri vyhľadávaní slov a obsahuje 4 stĺpce; riadky tabuľky zodpovedajú slovám z významového okolia vyhľadávaneého slova alebo výrazu a sú usporiadané podľa sémantickej vzdialenosti (najbližšie slová sú na začiatku). V stĺpcoch sa uvádzajú zľava: 1. číselné hodnoty sémantickej príbuznosti, 2. slovo, 3. celkový počet výskytov slova v danom korpuse, 4. odkazy na externé zdroje. Stĺpec obsahujúci odkazy na externé zdroje je špecifický pre každý jazykový model v závislosti od dostupnosti zdrojov pre daný jazyk. V prípade slovenských modelov sú tu obsiahnuté nasledujúce odkazy, každý z nich priamo vyhľadá konkrétne slovo z daného riadku tabuľky v danom externom zdroji:

S (slovníkový portál Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV),
G (Google, vyhľadávanie obmedzené na doménu .sk),
W (Wiktionary),
a (Araneum Slovaca V Minus),

A (Araneum Slovaca V Maximum),

P (korpus prim-8.0-public-sane oddelenia Slovenského národného korpusu JÚLŠ SAV).

Hierarchia výrazov zoradených pod sebou v tabuľke je daná na základe kosínusovej podobnosti (rozhoduje kosínus uhla, ktorý zvierajú vektory, pričom ak je kosínus uhla 0, ide o sémantickú blízkosť, ak je 1, ide o sémantickú vzdialenosť. Vektory, ktoré zodpovedajú sémanticky blízkym slovám zvierajú malý uhol a v tabuľke sú najbližšie pod vyhľadávaným slovom (*politika*).

Obr. 3a: Výsledková tabuľka slovenského vektorového modelu

Obr. 3a: Výsledková tabuľka českého vektorového modelu

 slovo	počet	 slovo	počet
0.000 politika	862637 S G W A A P	0.000 politika	862348 S G A A W
0.561 reforma	263204 S G W A A P	0.340 politka	918 S G A A W
0.565 stratégia	316019 S G W A A P	0.354 politikum	5771 S G A A W
0.580 diplomacia	57080 S G W A A P	0.580 reforma	235223 S G A A W
0.605 politická	608959 S G W A A P	0.583 zahraničnopolitický	3609 S G A A W
0.610 imigračná politika	2081 S G W A A P	0.591 hospodársko-politický	632 S G A A W
0.610 zahraničnopolitická	5070 S G W A A P	0.597 diplomacie	28956 S G A A W
0.626 azylová politika	2113 S G W A A P	0.599 zahraničné	3207 S G A A W
0.628 ekonomika	535639 S G W A A P	0.602 zahraničné-politický	1968 S G A A W
0.630 kohézna politika	2734 S G W A A P	0.603 strategie	483815 S G A A W
0.632 agenda	87775 S G W A A P	0.607 monetárni	9178 S G A A W
0.632 legislativa	169259 S G W A A P	0.616 politický	1101701 S G A A W
0.634 geopolitika	2798 S G W A A P	0.617 ekonomika	435794 S G A A W
0.644 Politika	1894 S G W A A P	0.622 protekcionizmus	3056 S G A A W
0.671 presadzovanie	48222 S G W A A P	0.625 politik	530178 S G A A W
0.673 makroekonomická	8671 S G W A A P	0.626 politicko-ekonomický	2164 S G A A W
0.673 inštitucionálna	14506 S G W A A P	0.633 EÚ	829409 S G A A W
0.674 Spoločný_pol'nohospodárska	1648 S G W A A P	0.635 zákonodárstvi	7377 S G A A W
0.674 demokracia	263683 S G W A A P	0.636 vládnuti	23540 S G A A W
0.677 doktrína	22519 S G W A A P	0.639 unie	520885 S G A A W
0.678 štrukturálna reforma	6449 S G W A A P	0.647 ekonomický	728675 S G A A W
0.698 menová politika	23869 S G W A A P	0.652 geopolitika	3005 S G A A W
0.699 únia	257077 S G W A A P	0.657 proexportni	1996 S G A A W
↓		0.658 appeasement	1348 S G A A W
		0.659 vláda	1506140 S G A A W

Zdroj: SEMÄ = <https://www.juls.savba.sk/semä.html>

Je evidentné, že tento výstup nekonkuruje ani nenahrádza slovníkovú alebo encyklopedickú definíciu a vyžaduje ďalšiu interpretáciu a prácu so zdrojmi. Veľmi objektívne (kvantifikovane), konkrétne a spoľahlivo však odpovedá na otázku čo chápeme pod pojmom politika v slovenskom diskurze, s čím sa najvýraznejšie a najtesnejšie *politika* spája, čo evokuje. V slovenskom jazykovom priestore je to výraz *reforma* a následne aj *stratégia* a *diplomacia*. Je pozoruhodné, aj keď nie prekvapivé, že podobne je to aj v českém jazykovom priestore, kde najbližším výrazom s dostatočnou frekvenciou je tiež *reforma*. Na rozdiel od slovenského modelu, v českém modeli sa objavuje aj výraz *politikum*. Pri rozkliknutí zdrojov môžeme pre-

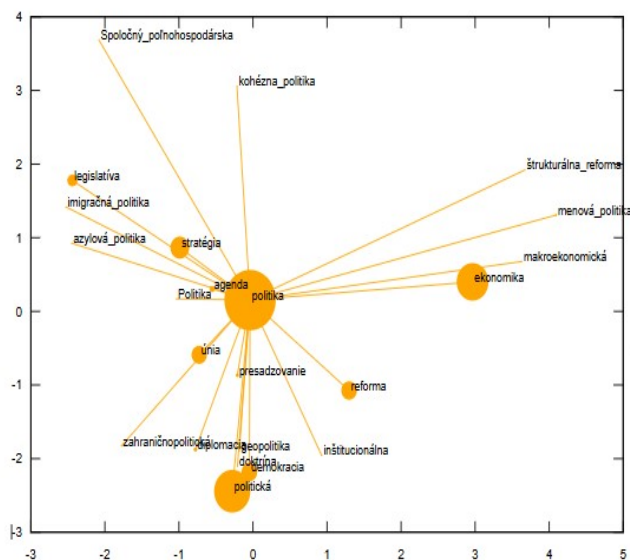
veriť, v akom kontexte sa výraz objavuje a odvodiť z toho ďalšiu interpretáciu: „Školné je nezbytné jako samotná reforma. To, jakým způsobem bylo zapracováno do návrhu reformy, je ale bohužel tristně špatné a jen dosvědčuje, že reforma je politikum, nikoliv odborná snaha za větší kvalitu univerzitního vzdělání.“ Aj tento príklad ukazuje, akým spôsobom je v českom kontexte prepojená politika a reforma. Nemôžeme povedať, že výraz *politika* je ekvivalentný alebo významovo blízky výrazu *reforma*, ale že *reforma* je *politikum*, teda téma politickej agendy (v českom diskurze). V slovenskom modeli sa politika spája s tromi najdôležitejšími pojmami – *reforma* (napr. „Reforma spoločnej poľnohospodárskej politiky je orientovaná na posilnenie konkurencieschopnosti poľnohospodárstva EÚ...“), *stratégia* („...táto aktivita si kladie za cieľ vytvoriť aj priestor na šírenie a zavádzanie ideí komplexnej sociálnej starostlivosti o klientov tak na úrovni ďalších podobných poskytovateľov sociálnych služieb ako aj pre presadenie tohto projektového konceptu na úrovni politik a stratégií.“) a *diplomacia* („Diplomacia je nadstavba spoločnosti, je o tom, že presadzujete politiku a záujmy štátu.“). Kvantitatívne je však *politika* najčastejšie prepojená s výrazom *ekonomika*, a to v slovenskom aj českom vektorovom modeli. Pohľad na praktickú distribúciu výrazu *politika* v citovaných kontextoch potvrdzuje, že jej spojitosť suvedenými pojmami je natoľko častá a prirodzená, že pôsobí ako všeobecný a univerzálny jav aj v iných jazykoch a vektorových modeloch. Vektorové reprezentácie výrazov len štatisticky vyhodnocujú a približujú výrazy, ktoré sú kontextovo blízke hľadanému výrazu a tvoria jeho kontextové dominanty (vyskytujú sa často) a tiež výrazy, ktoré tvoria tzv. kontextové konštanty.

Za kontextové konštanty môžeme považovať napríklad tie výrazy, ktoré síce nepredstavujú kontextové ekvivalenty alebo významovo podobné slová, ale konštantne (takmer vždy a predvídateľne) sa vyskytujú v daných spojeniach, pričom hľadaný výraz špecifikujú, dotvárajú, precizujú. V prípade výrazu *politika* ide o vyjadrenie typu či oblasti politiky prostredníctvom prívlastkov ako *imigračná politika*, *zahraničná p.*, *azylová p.*, *kohezná*, *makroekonomická p.*, *menová p.* atď. V českom vektorovom modeli sa objavujú podobné prívlastky, aj keď ich vzájomná hierarchia je trochu iná ako v slovenskom modeli. Konštantami sú tu prívlastky *zahraničněpolitický*, *hospodářsko-politický*, *monetární*, *politicko-ekonomický*, *proexportní* a kontextovo najfrekvencovanejší je výraz *ekonomický* (obr. 4b), čo korešponduje s bytostnou previazanosťou *politiky* a *ekonomiky* (obr. 4a).

Semä - vizualizácia sémantického poľa

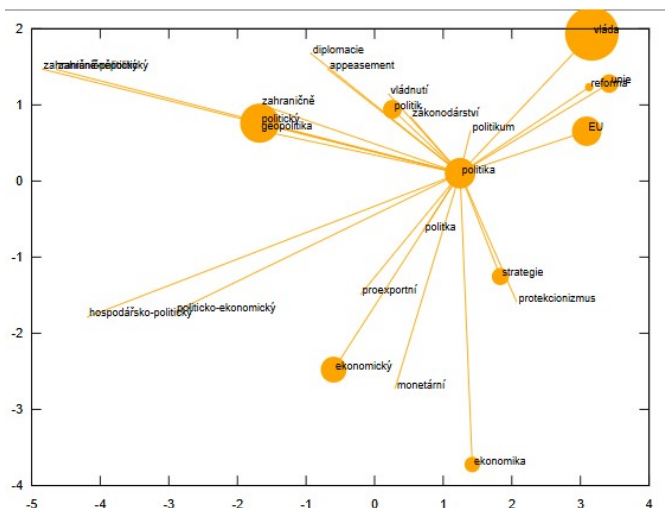
Výsledkovú tabuľku vo výstupe rozhrania Semä dopĺňa vizualizácia sémantického poľa vektorového modelu,⁵ ktoré rýchlo (na prvý pohľad) poskytuje informácie o sémantických vzťahoch a zoskupeniach slov. Rozhranie môže zobraziť priamo dvojrozmerný obraz, v perspektívnej projekcii trojrozmerný a s využitím farebnej informácie aj ortogonálny priemet štvorrozmerného grafu do trojrozmerného obrazu, ktorý je potom zobrazený na monitore v dvojrozmernej perspektíve. Semä môže vygenerovať aj vizualizáciu v podobe cloudu (statického mračna súvisiacich slov alebo pohyblivého cloudu). V nasledujúcich obrázkoch približujeme vizualizáciu 2D modelu výrazu *politika*.

Obr. 4a: Vizualizácia sémantického poľa výrazu *politika* v slovenskom diskurze

⁵ Keďže model je prirodzene mnohorozmerný, na zobrazenie na obvyklých dvojrozmerných obrazovkách nevyhnutne potrebujeme redukovať počty rozmerov. Na redukciu sa využíva metóda ISOMAP (Tenenbaum, De Silva and Langford 2000).

Obr. 4b: Vizualizácia sémantického poľa výrazu *politika* v českém diskurze

Zdroj: SEMÄ = <https://www.juls.savba.sk/semä.html>

V sémantickom poli sa farebne vyznačujú dôležité body s vysokou kontextovou relevanciou voči vyhľadávanému slovu. Výrazy zvýraznené žltou farbou ako veľké body predstavujú skompletizovanie informácie z tabuľky a poukazujú na ďalšie dôležité pojmy v sieti hľadaného výrazu. V slovenskom vektorovom modeli jednak potvrdzujú už spomínanú kontextovú súvislosť politiky a reformy, stratégie, ekonomiky či legislatívy a zároveň pripomínajú väzbu na nadnárodný politický subjekt – EÚ, v slovenskom modeli reprezentovaný bodom *únia*. V českém diskurze túto väzbu reprezentuje skratka *EU* aj výraz *unie*. Vo vektorových modeloch možno pozorovať ako sa vytvárajú zhluky a spoločné uzly viacerých bodov – v pravom hornom rohu obrázka českého modelu ho tvoria *EU*, *unie*, *reforma* a dominantne *vláda*. V štruktúre tohto modelu vytvárajú skupiny bodov určitú zónu, v tomto prípade zónu politických aktérov/subjektov, ktoré politiku vytvárajú a realizujú.

Každý vektorový model obsahuje viaceré línie v ktorých sa kontextovo relevantné výrazy manifestujú a čím je výraz abstraktnejší, frekventovanejší a používanější, tým bohatšie štruktúrované má sémantické pole a hustejšiu sieť kontextovo relevantných bodov. Vo vizualizácii slovenského vektorového modelu slova *politika* rozlišujeme štyri makrosémantické zóny.

Vpravo (obr. 4a) leží zóna ekonomiky a sémantické línie, ktoré reprezentujú ekonomický kontext politiky s výrazmi *ekonomika*, *štrukturálna reforma*, *menová politika* a *makroekonomická (politika)*. Zóna v modeli na spodku predstavuje kontexty realizácie a presadzovania politiky v nadnárodnom spoločenstve ako to indikujú výrazy *únia*, *presadzovanie*, *reforma*, *inštitucionálna*, *geopolitika*, *reforma*. Zóna v slovenskom vektorovom modeli v strede vľavo predstavuje aspekty politiky ako agendy a legislatívy, teda reprezentuje subkategoriálnu os politiky ako súčasti regulatívneho systému celospoločenských procesov s výrazmi ako *legislatíva*, *agenda*, *stratégia* a konkretizáciami ako *imigračná politika* a *azylová politika*. Dve osobitné blízko ležiace osi vo vrchnej časti modelu – *spoločný poľnohospodárska a kohézna politika* predstavujú zrejme osobitný diskurz týkajúci sa agrárnej a environmentálnej politiky EÚ (kohézne fondy). Výhodou porovnávania vektorových modelov je nielen odhaľovanie sémantických konštánt a dominánt, ktoré sa spájajú s používaním hľadaného výrazu v jazykovej praxi (*reforma*, *ekonomika*, *diplomacia*, *stratégia*, *EÚ*, *vláda*...) a opakujú sa aj v modeloch iných jazykov, ale aj odhaľovanie špecifik, ktoré niektoré modely majú, ale iné nie. Napríklad v tomto prípade ide o rozdielový výraz *appeasement*, ktorý označuje zmierovaciu politiku a politiku ústupkov voči iným subjektom aj za cenu nevýhodnej situácie s cieľom nevyprovokovať vojenský či politický stret. Tento výraz v slovenskom modeli úplne chýba, ale v iných modeloch (v českom, poľskom, anglickom atď.) je prítomný. Prítomnosť alebo neprítomnosť výrazu v modeli odráža aj vecnú situáciu v realite, teda prítomnosť alebo neprítomnosť situácie *appeasementu* v politike, resp. absenciu tejto tematizácie v slovenskom politickom diskurze.

Súhrnne možno povedať, že informácia o význame výrazov, ktorú pri-nášajú vektorové modely slov, je komplementárna vo vzťahu k slovníkovej aj encyklopedickej informácii. Zásluhou toho, že slovníky aj encyklopédie sú súčasťou jazykových korpusov, na základe ktorých sa generujú vektorové modely, vektorové reprezentácie tieto informácie inherentne obsahujú a dobre korešpondujú s výkladmi v slovníkoch a encyklopédiách konkrétneho lingvokultúrneho priestoru. Na rozdiel od slovníkových a encyklopedických výkladov, kde je hierarchia významov určená na základe prijatého autorského konceptu (odráža jazykovú prax cez prizmu tohto konceptu a prijatého systému výkladu), tak vektorové modely automatizovane vyhodnocujú veľké objemy dát, kvantifikujú jednotlivé výskyty a zároveň vytvárajú hierarchiu sémantickej blízkosti slov v danom kontexte bez apriórneho autorského konceptu. Vyhodnocujú tým len samotnú jazykovú prax a umožňujú jednoducho, ale zároveň objektívne odpovedať na otázky typu „čo sa chápe ako politika?“ v konkrétnom diskurze. Slovenský vektorový

model ukazuje, že *politika* sa v slovenskom jazykovom priestore chápe najmä v súvislosti s *reformou*, *politickou stratégiou* a *diplomaciou*.

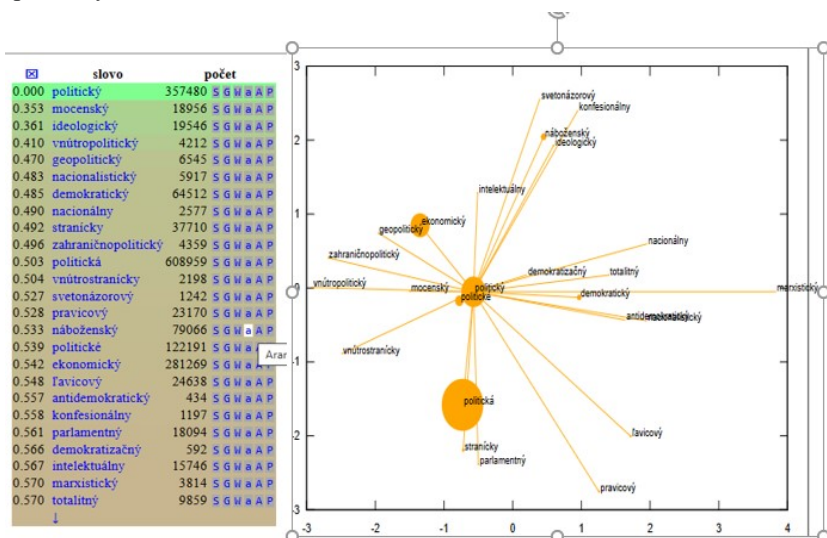
Pohľad na český vektorový model toto chápanie potvrdzuje a kopíruje – v českom modeli sa *politika* tiež dominantne spája s *reformou*, *diplomaciou* a *stratégiou*. Vektorové modely umožňujú rozsiahlu interpretáciu distribúcie súvzťažných pojmov na naznačených kontextových liniách a kategoriálnych osiach modelu, ktoré sú zovšeobecnením trendov jazykovej praxe. Práca s externými zdrojmi zas umožňuje precizovať a konkretizovať zistenia, vyhľadávať konkrétne použitia výrazov a vytvoriť si komplexnú predstavu o spôsobe používania analyzovaného pojmu napr. prostredníctvom autentických ukážok. Veľkou výhodou využitia vektorových modelov je možnosť medzijazykovej komparácie výsledkov vyhľadávania. Na príklade výrazov *politika* (slov.) – *politika* (čes.) sme predstavili slovenský a český vektorový model a mohli pozorovať, že štruktúra sémantického poľa aj kontextové dominanty sú veľmi podobné (*reforma*, *diplomacia*, *stratégia*), že ako kontextová konštanta vystupuje *ekonomika*, ktorá vytvára osobitnú sémantickú zónu a subkategoriálne línie a na nich súvisiace relevantné výrazy (*hospodársko-politický*, *ekonomický*, *politicko-ekonomický*, *monetárni*, *pro-exportní*). Pri porovnaní výsledkov vektorových reprezentácií slov môže ísť o medzijazykovú komparáciu, ale aj o vnútroparadigmatickú komparáciu viacerých výrazov s rovnakým fundujúcim výrazom (gr. *politiké* od gr. *polis* – občianske spoločenstvo, porov Kardoš 2024), ale s odlišným významom (*politik*, *politický*, *politikum* atď.). Opäť je možné zisťovať a sledovať mieru podobnosti a odlišnosti v štruktúre vektorových modelov a následne sa podujat' na komplexnejšiu interpretáciu zistení. V nasledujúcich pasážach sa v záujme dokreslenia situácie budeme pýtať na význam ďalších autoidentifikačných bodov diskurzu o politike – výrazov *politický* a *politik*.

Aký je to „politický“?

V Slovníku súčasného jazyka (1964) je výraz *politický* definovaný ako relácia (prostredníctvom vzťahu k politike), teda ako „týkajúci sa politiky ako činnosti vlády, štátu ai. Slovník⁶ ponúka aj niekoľko výkladov: *verejnoprávny*, *mocenskoprávny*, *štátoprávny* s kvalifikátorom zastaralý. Je ešte niektorý z týchto výrazov v obehú alebo sú kontextovými alternatívami iné výrazy, napr. *reformný*, *diplomatický* alebo *strategický* ako pri slove *politika*?

⁶ Aktuálne synonymá nie sú lexikograficky spracované, pretože Synonymický slovník slovenského jazyka neobsahuje heslo *politický*.

Slovenský vektorový model naznačuje, že adjektívum *politický* má omnoho viac a jemnejšie rozlíšených kontextových synonym než výraz *politika* a sú odlišné. *Politický* znamená predovšetkým *mocenský* („Až doteraz platilo, a ešte väčšinou v mocenskej politike aj platí ono známe Rozdeľuj a panuj! Zaujímavé je, že v prípade Európy sa bude toto heslo meniť zrejme na Spájaj a panuj!“), ale aj *ideologický* („Úlohou SIS je získať, sústreďovať a vyhodnocovať informácie o extrémistických prejavoch a aktivitách radikálnych skupín tzv. športových fanúšikov, ktoré vychádzajú z rasovej, národnostnej, ideologickej, politickej, sociálnej alebo náboženskej nenávisti alebo nadradenosti.“) a *vnútropolitický* („Prognóza ponúka možné varianty vývoja krajiny v Európe, vnútropolitického vývoja, demografie, ekonomiky, regionálneho rozvoja.“). Uvedené výrazy môžeme považovať za kontextové dominanty vektorového modelu slova *politický* v slovenskom diskurze. Ako konštanty sa javia výrazy *demokratický* a *ekonomický*, pretože previazanosť ekonomiky a demokracie s politickými javmi je v európskom priestore štandardom, ktorý sa premieta aj do vektorového modelu vysokými číslami výskytu v kontexte s výrazom *politický*. Pri pohľade na doklady použitia výrazov v korpusoch sa ukazuje, že uvedené dominanty sa často objavujú v enumeratívnych konštrukciách, takže výraz *politický* nenahrádzajú, ale kontextuálne ho špecifikujú a dopĺňajú o aspekt moci, ideológie a vnútorných záležitostí. Vektorový model zároveň ukazuje, že konceptualizácia hesiel v Slovníku slovenského jazyka bola výstižná a nadčasová (najmä v prípade výkladu *politický* ako *mocenskoprávny*) a zároveň veľmi systematická (dôsledné používanie segmentu *-právny* v definícii), no jazyková prax je predsalen živlejšia a neľadá na koncepty.

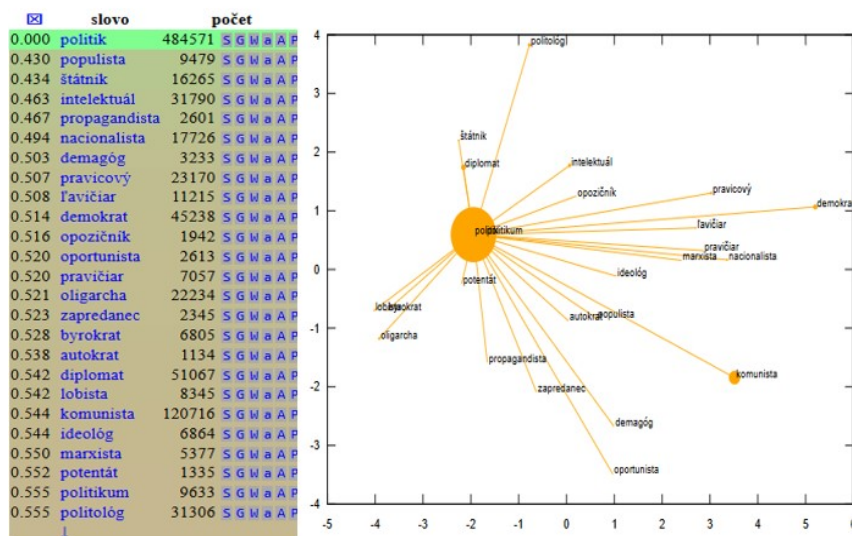
Zdroj: SEMÄ = <https://www.juls.savba.sk/semä.html>

Výsledky podľa hierarchie sémantickej príbuznosti ukazujú, že najtesnejšie sa k výrazu *politik* v slovenskom diskurze viaže *populista* (napr. „Je to smutné, ale v politike platí „Havlov paradox“, že demokracia oveľa viac obmedzuje demokratov dodržiavajúcich pravidlá než populistov a autokratov, ktorí sa rešpektovaním pravidiel neunúvajú.“). Nemôžeme ho však považovať za kontextovú dominantu vzhľadom na nízku početnosť výskytov a vzhľadom na negatívnu konotáciu, keďže predpokladáme, že sa vyskytuje v špecifických kontextoch. Kontextové dominanty by sme hľadali skôr v neutrálnych pomenovaniach a vizualizačné pole naznačuje, že by sa mohli nachádzať na kategoriálnej osi s výrazmi *štátnik*, *diplomat* (v hornej časti poľa). Doklady použitia však ukazujú, že *politik* a *štátnik* sa veľmi často vyskytujú v koordinatívnej syntagme, takže sa chápu ako pojmy, ktoré nie sú totožné. *Štátnik* je síce formálne neutrálne pomenovanie, ale zrejme má inherentne pozitívnu expresivitu a viaže sa na reprezentatívne postavy našej histórie („Cieľom takejto mediálnej udalosti by malo byť vniesť do našich ubitých duší aspoň kvapku živej vody – reálnej hrdosti na skutočného slo-

venského štátnika a krásneho človeka“⁷). Podobne je to s výrazom *diplomat* – vyskytuje sa tiež v spojení *politik a diplomat* a má pozitívne konotácie („Vzdelanie, skúsenosti, predchádzajúca kariéra aj sieť personálnych kontaktov dáva každému diplomatovi jeho osobitú individuálnu hodnotu.“).

Vysoký výskyt má aj výraz *komunista* a v tomto prípade môže ísť o aktuálny typ politika, ale skôr o aktéra minulého režimu. Príznačné je, že komunista sa nachádza v rovnakej zóne ako *autokrat* a *populista*, ktorá tak reprezentuje os s negatívnymi konotáciami. Pre slovenský vektorový model je charakteristické, že obsahuje rozsiahlu zónu (spodná časť vizualizačného poľa) s hodnotiacimi výrazmi s inherentnou negatívnou expresivitou ako *zapredanec*, *propagandista*, *oportunist*, *demagóg*, *potentát*, *byrokrat*, *lobbista*, *oligarcha*. Ďalšia zóna (vpravo) obsahuje vnútropolitické špecifikácie k typu politika, klasickú typológiu prostredníctvom výrazov *pravicový*, *ľavičiar*, *marxista*, *nacionalista*, *intelektuál*, *opozíčník*.

Obr. 6: Výsledková tabuľka a vizualizačné pole vektorového modelu výrazu *politik*

Zdroj: SEMÄ = <https://www.juls.savba.sk/semä.html>

⁷ M. R. Štefánika.

Obr. 7a, b: Výsledková tabuľka sémantickej blízkosti vektorového modelu na materiáli anglického jazyka a výrazu *politician* (*politik*). Na prvom obrázku (7a) sú slovenské ekvivalenty vyhľadávania, na obr. 7b sú výsledky vyhľadávania v origináli.

☒	slovo	počítať		☒	word	count	
0,000	politik	371309	G a A W	0.000	politician	371309	G a A W
0,304	politik	1383	G a A W	0.304	politican	1383	G a A W
0,414	byrokrat	41715	G a A W	0.414	bureaucrat	41715	G a A W
0,471	demagóg	5699	G a A W	0.471	demagogue	5699	G a A W
0,501	podnikateľ	102727	G a A W	0.501	businessman	102727	G a A W
0,509	pravičiar	4405	G a A W	0.509	right-winger	4405	G a A W
0,511	technokrat	7732	G a A W	0.511	technocrat	7732	G a A W
0,512	liberálny	111224	G a A W	0.512	liberal	111224	G a A W
0,517	zákonodarca	93061	G a A W	0.517	legislator	93061	G a A W
0,523	ideológ	10137	G a A W	0.523	ideologue	10137	G a A W
0,525	ľavicový	16984	G a A W	0.525	leftist	16984	G a A W
0,531	mienkotvorca	701	G a A W	0.531	opinion-maker	701	G a A W
0,531	intelektuál	71135	G a A W	0.531	intellectual	71135	G a A W
0,533	podnikateľov	5854	G a A W	0.533	businesspeople	5854	G a A W
0,534	propagandista	10068	G a A W	0.534	propagandist	10068	G a A W
0,535	patolizal	3884	G a A W	0.535	sycophant	3884	G a A W
0,538	konzervatívny	106314	G a A W	0.538	conservative	106314	G a A W
0,542	štátnik	38698	G a A W	0.542	statesman	38698	G a A W
0,546	učenec	31725	G a A W	0.546	pundit	31725	G a A W
0,550	socialistický	32412	G a A W	0.550	socialist	32412	G a A W
0,560	populista	5043	G a A W	0.560	populist	5043	G a A W
0,563	oligarcha	7658	G a A W	0.563	oligarch	7658	G a A W
0,564	aparátnik	1718	G a A W	0.564	apparatchik	1718	G a A W
0,565	funkcionár	1891	G a A W	0.565	officeholder	1891	G a A W
0,565	poslanca	22443	G a A W	0.565	parliamentarian	22443	G a A W

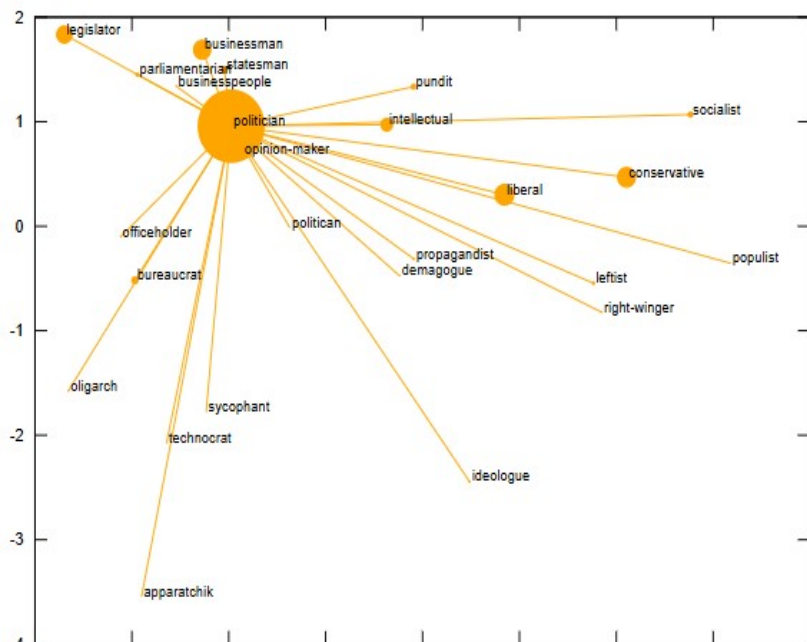
Zdroj: SEMÄ = <https://www.juls.savba.sk/semä.html>

Obr. 8: Vizualizačné pole vektorového modelu *politician*.

Pohľad na výsledkovú tabuľku a hierarchiu významovo relevantných výrazov k slovu *politik* a na štruktúru vizualizačného poľa tohto výrazu na základe korpusového materiálu v angličtine dokladá, že chápanie statusu politika je anglickom lingvokultúrnym prostredím iné a kontextovo blízke sú odlišné ako výrazy v našom diskurze. Najbližšími výrazmi sú *bureucrat*, *demagogue*, *businessman*. Distribúcia kontextovo relevantných výrazov vo vizualizačnom poli však ukazuje, že aj tu sa nachádza zóna koncentrujúca výrazy s negatívnou konotáciou (4 subkategorálne osi v spodnej časti poľa ako *burreucrat*, *oligarch*, *technocrat*, *oficeholder*, *sycophant* (*pätolízač*), *apparatchik*. Frekventovanejšie a neutrálne kontextové ekvivalenty nachádzame v ľavej hornej časti poľa. Sú to výrazy označujúce politika s rôznymi funkčnými aspektmi, napr. zákonodarným aspek-

tom (*legislator*), s ekonomicko-podnikateľským aspektom (**businessman**), reprezentatívnym a. (*statesman*), s aspektom výkonu politickej moci (*parliamentarian*). Vpravo v strede obr. 9 možno vidieť odraz politického spektra – koexistenciu a typickú kontextovú relevanciu dvojice *liberal* – *conservative*, ale aj *populist*, *socialist*, *leftist* a *right-winger* a nad nimi výrazy označujúce aktérov z radov intelektuálov (*pundit*, *intellectual*). V spodnej časti tejto zóny je subkategoriálna línia politika ako mienkotvorcu (*opinion maker*), *ideológa*, *propagandistu* či *demagóga*. Vektorové modely teda odrážajú situačné špecifiká každého lingvokultúrneho priestoru a to, ako sa jednotlivé výrazy chápu a používajú v jazykovej praxi. Prostredníctvom zdrojov poskytujú aj materiál na hlbšiu analýzu tejto praxe, ale kladú nároky na znalosť skúmaného jazyka, ako aj na znalosť mimojazykových okolností, najmä politickej scény a sociokultúrnych podmienok prostredia, v ktorom daný diskurz prebieha. Na elementárnej úrovni však preukazujú, že v každom lingvokultúrnom prostredí sú kontexty s vysokou mierou expresivity (výrazy inherentne expresívne alebo s kontextovo podmienenými negatívnymi konotáciami), osobitne sa formujú neutrálne kontexty a v nich kontextové dominanty výrazu a špecifikačné zóny, ktoré ďalšími výrazmi precizujú, rozširujú a dopĺňajú celkový obraz fungovania daného výrazu v diskurze.

Obr. 9: Vizualizačné pole vektorového modelu výrazu *politician*

Zdroj: SEMÄ = <https://www.juls.savba.sk/semä.html>

Záver

Aký typ informácie teda prinášajú vektorové reprezentácie slov? Sú to primárne informácie o jazyku – o používaní a chápaní jeho jednotiek, ale zároveň o mimojazykovej realite objektov, ktoré pomenávajú. Predstavujú akýsi komprimát všeobecného aktuálneho diskurzu o téme, ako aj lexikografickej a encyklopedickej informácie o objekte, pretože tie sú prostredníctvom definícií vnorené do materiálu, z ktorého sa model generuje. Podstatnou vlastnosťou modelu je jeho názornosť. Výsledky vyhľadávania sa dajú rozmanito vizualizovať. Umožňuje to lepšiu percepciu zistených konfigurácií slov a ich ľahšiu projekciu do vzťahov podobnosti, príbuznosti či iného typu distributívnej ekvivalencie

Prednosťou vektorových modelov je ich exaktnosť, keďže výsledky vyhľadávania sú presne kvantifikované, presne lokalizované, dohľadateľné a znázornené ako celok so špecifickou štruktúrou. Kvantifikácia jednotlivých položiek vo vektorových modeloch a ich exaktnosť približujú jazyko-

vedu ako tradičného zastupcu tzv. mäkkých vied (spoločenských a humanitných) k tzv. tvrdým vedám a pomáhajú objektivizovať výsledky takto orientovaného výskumu a zvyšovať ich sociovedeckú relevanciu.

Výzvou pri využívaní vektorových reprezentácií slov je ich interdisciplinarita a multispektrálnosť. Výsledky vyhľadávania prepájajú technológie korpusovej lingvistiky s diskurzívne a sociolinguisticky orientovanými výskumami, ale aj s výskumami sociálnej kognície a ďalšími humanitnými smermi. Vektorové modely slov odrážajú kontextuálny obraz sveta v jazyku – tak, ako ho ľudia v danej kultúre vidia, chápu a verbalizujú. Prostredníctvom vektorových reprezentácií je možné sledovať apelatíva, ale aj propriá. Pri analyzovaní vlastných mien v konkrétnom lingvokultúrnom prostredí sa rysuje tzv. onymická scéna (porov. Wachtarczyková, Garabik 2022), jej aktéri a ich vzájomná konfigurácia na tejto scéne. Práve to by mohlo byť zaujímavé pre politológov a sociolinguistov, ktorí by pri znalosti politickej scény ľahko a adekvátne dokázali interpretovať vektorové zistenia.

Rovnako podnetné sa ukazuje sledovanie kontextovej distribúcie a sémantických väzieb abstraktných a vágnych výrazov. Na príklade trojice sebaidentifikačných výrazov (*politika*, *politický*, *politik*) sme sa snažili ukázať, že vektorové modely dávajú aktuálne, reálne a jednoduché (nie však povrchné) odpovede na otázky o podstate spomínaných kľúčových výrazov. Zásluhou možnosti medzijazykovej komparácie vektorových modelov toho istého slova v rôznych jazykoch sa dá pozorovať to, čo pre sledovaný fenomén politiky, jej aktérov a kvalít zvaných „politické” je spoločné a čo odlišné v jednotlivých lingvokultúrnych priestoroch. Vymedzenie a opis kontextových dominánt, konštánt, kategoriálnych a subkategoriálnych osí vo vektorových modeloch dáva zas trochu iný pohľad na otázky vzťahu jazyka a politiky v jeho praktickom rozmere.

Vektorové reprezentácie slov môžu byť výzvou pre ich ďalšie využitie napríklad aj pri politologickej reflexii ťažko uchopiteľných vágnych, nejednoznačných alebo inak problematických pojmov ako sú rôzne -izmy (napr. *liberalizmus* a jeho deriváty ako *liberál*, *liberálny* alebo jeho opozitá ako *konzervativizmus*), pri reflexii lingvokultúrnych stereotypov (napr. *Slovák*, *slovenský*) alebo pri skúmaní toho, ako sa chápu územnopolitické celky (napr. *Stredná Európa*, *Felvidék*), zoskupenia (*Visegrád*) alebo udalosti (napr. vojnové konflikty). A napokon, prostredníctvom vektorových reprezentácií slov je možné sledovať jednotlivé výrazy v ich rôznych súvislostiach a interakciách, odhaľovať ich kontextovú expresivitu a techniky verbálnej manipulácie, persúázie a účelovej sugescie v komunikátoch.

Literatúra

- BENKO, V. (2014). Aranea: Yet Another Family of (Comparable) Web Corpora. In: SOJKA, P., HORÁK, A., KOPEČEK, I., PALA, K. (eds.). *Text, Speech and Dialogue. TSD 2014. Lecture Notes in Computer Science*. Cham: Springer: pp. 257–264. https://doi.org/10.1007/978-3-319-10816-2_31
- CINGEROVÁ, N., DULEBOVÁ, I., ŠTEFANČÍK, R. (2021). *Politická lingvistika*. Bratislava: EKONÓM.
- ERJAVEC, T., LJUBEŠIĆ, N., LOGAR, N. (2015). The slWaC corpus of the Slovene Web. *Informatica: an international journal of computing and informatics*, 39(1): 35–42.
- FRANCIS, G. K., BRINKMANN, P. (2009). Human four-dimensional spatial intuition in virtual reality. *Psychonomic Bulletin & Review*, 16(5): 818–823. <https://doi.org/10.3758/PBR.16.5.818>
- GAJDOŠ, Ľ., GARABÍK, R., BENICKÁ, J. (2016). The New Chinese Webcorpus Hanku – Origin, Parameters, Usage. *Studia Orientalia Slovaca*, 15(1): 21–33.
- HARRIS, Z. S. (1954). Distributional structure. *Word*, 10(2 – 3): 146–162. <https://doi.org/10.1080/00437956.1954.11659520>
- GARABÍK, R. (2008). Storing morphology information in a Wiki. In: *Lexicographic Tools and Techniques*. Moscow: IITP RAS, pp. 55–59.
- GARABÍK, R. (2020). Word Embedding Based on Large-Scale Web Corpora as a Powerful Lexicographic Tool. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 46(2): 603–618. <https://doi.org/10.31724/rihji.46.2.8>
- GARABÍK, R., WACHTARCZYKOVÁ, J. (2022). Gender asymmetry of Visegrád group languages as reflected by word embeddings. *Jazykovedný časopis*, 73(3): 354–379. <https://doi.org/10.2478/jazcas-2023-0013>
- Politika (heslo): <<https://sk.wikipedia.org/wiki/Politika>> [23. 1. 2023].
- ISO 639-1:2002 *Codes for the representation of names of languages – Part 1: Alpha-2 code*. International Organization for Standardization.
- JANERT, Ph. K. (2010). *Gnuplot in action: understanding data with graphs*. Greenwick: Manning Publications Co.
- JAVORČIKOVÁ, J., KUNDRA, J. (2023). Kritické myslenie a jazyk politiky. In: ŠTEFANČÍK, R. (ed). *Jazyk a politika. Na pomedzí lingvistiky a politológie 8*. Bratislava: EKONÓM, s. 77–85.
- LJUBEŠIĆ, N. – KLUBIČKA, F. (2014). {bs, hr, sr}Wac – Web corpora of Bosnian, Croatian and Serbian. In: *Proceedings of the 9th Web as Corpus*

- Workshop (WaC-9)*, Association for Computational Linguistics, pp. 29–35. <https://doi.org/10.3115/v1/W14-0405>
- KORDOŠ, J. (2024). *Stopy starej gréčtiny v slovenčine*, <<https://www.tru-ni.sk/news/stopy-starej-grectiny-v-slovenčine>> [25. 10. 2022].
- MIKOLOV, T., CHEN, K., CORRADO, G., DEAN, J. (2013). Efficient Estimation of Word Representations in Vector Space. In: *ArXiv*. <https://arxiv.org/abs/1301.3781>
- MIKOLOV, T., GRAVE, E., BOJANOWSKI, E., PUHRSCHE, P., ARMAND, Ch. J. (2018). Advances in Pre-Training Distributed Word Representations. In: *arXiv*. <https://doi.org/10.48550/arXiv.1712.09405>
- ŘEHŮŘEK, R., SOJKA, P. (2010). Software framework for topic modelling with large corpora. In: *Proceedings of the LREC 2010 Workshop on New Challenges for NLP Frameworks*. Malta.
- PECIAR, Š. (ed.). (1963). *Slovník slovenského jazyka*. III. P – R. (1963). Bratislava: SAV.
- STRMISKA, Z. *Sociologická encyklopedie. Heslo politika*, <<https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Politika>> [23. 10. 2024].
- TENENBAUM, J. B., De SILVA, V., LANGFORD, J. C. (2000). A global geometric framework for nonlinear dimensionality reduction. *Science*, 290(5500): 2319–2323. <https://doi.org/10.1126/science.290.5500.2319>
- WACHTARCZYKOVÁ, J., GARABÍK, R. (2022). Vlastné mená vo vektorových priestoroch ako výsledky korpusovej inštrumentalizácie. In: *Vlastné mená v interdisciplinárnom kontexte*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, s. 78–102.

Poznámka:

Príspevok bol vypracovaný v rámci riešenia projektu VEGA č. 2/0107/23 *Vektorové reprezentácie vágnych výrazov v slovenčine*.

Kontakt:

Mgr. Jana Wachtarczyková, PhD.

Jazykovedný ústav Ľudovíta
Štúra SAV, v. v. i.
Slovenská akadémia vied

L. Štúr Institute of Linguistics
Slovak Academy of Sciences
Bratislava

Email Address: jana.wachtarczykova@juls.savba.sk

List of conference participants

Ekaterina Borisova	University of Economics in Bratislava
Cerkini, Krenare	Vrije Universiteit Brussel
Cingerová, Nina	Comenius University in Bratislava
Demčišák, Ján	University of Ss. Cyril and Methodius in Trnava
Doleček, Martin	Police Academy of the Czech Republic in Prague
Dulebová, Irina	Comenius University in Bratislava
Fraščíková, Simona	University of Ss. Cyril and Methodius in Trnava
Gajdoš, Ján Teodor	University of Presov
Guzi, Ľubomír	University of Presov
Goloshchuk, Svitlana	University of Economics in Bratislava
Höhn, Eva	University of Economics in Bratislava
Juříček, Petr	Ambis University
Kalaš, Filip	University of Economics in Bratislava
Kapráliková, Ivana	University of Economics in Bratislava
Kazharnovich, Maryna	Comenius University in Bratislava
Keresty, Ján	University of Economics in Bratislava
Kolář, Ondřej	Police Academy of the Czech Republic in Prague
Krajčovičová, Linda	University of Economics in Bratislava
Kšíňán, Ján	Alexander Dubček University of Trenčín
Lenčéšová, Lenka	Comenius University in Bratislava
Lidák, Ján	Pavol Jozef Šafárik University in Košice
Lochmannová Alena	West Bohemia university in Pilsner
Maierová, Eva	University of Economics in Bratislava
Motyková, Katarína	Comenius University in Bratislava
Moyšová, Stanislava	Comenius University in Bratislava
Némethová, Ildikó	University of Economics in Bratislava
Novák, Dajana	University of Economics in Bratislava
Onufrák, Alexander	Pavol Jozef Šafárik University in Košice
Orgoňová, Oľga	Comenius University in Bratislava
Pavlíková, Žaneta	University of Economics in Bratislava
Řádek, Miroslav	Alexander Dubček University of Trenčín
Sequeira Lopez, Allan Jose	University of Economics in Bratislava
Seresová, Katarína	University of Economics in Bratislava
Seresová, Terézia	University of Economics in Bratislava

Simon, Szabolcs	J. Selye University in Komárno
Smetanová, Eva	Alexander Dubček University of Trenčín
Smoleňová, Elena	University of Economics in Bratislava
Smolík, Josef	Mendel university in Brno
Spišiaková, Mária	University of Economics in Bratislava
Stradiotová, Eva	University of Economics in Bratislava
Strelinger, Ján	University of Economics in Bratislava
Šoman, Martin	Pavol Jozef Šafárik University in Košice
Štefančík, Radoslav	University of Economics in Bratislava
Tomczak-Boczko, Justyna	University of Szczecin
Vertanová, Silvia	Comenius University in Bratislava
Vraždová, Lenka	Comenius University in Bratislava
Wachtarczyková, Jana	Slovak Academy of Sciences Bratislava

Jazyk a politika. Na pomedzí lingvistiky a politológie IX. Zborník príspevkov z 9. ročníka medzinárodnej vedeckej konferencie

Language and Politics. Between Linguistics and Political Science IX. Proceedings of the 9th Annual International Scientific Conference

Recenzenti/ Reviewers:

prof. PhDr. Lívia Adamcová, PhD.

prof. RNDr. Robert Ištók, PhD.

Editor: doc. PhDr. Radoslav Štefančík, MPol., Ph.D.

Bratislava, Vydavateľstvo EKONÓM, 2024

ISBN 978-80-225-5195-3

ISBN 978-80-225-5196-0 (online)

ISSN 2729-8981

ISSN 2729-8973 (online)